صحيح البخاري

بەكوردی

بەرگی سێیەم

پەڕاوەكانی.. حەج ، عومرە، ڕێگەلێگیراو ، تۆڵەی نێچیر ، فەزڵی مەدینە ، ڕۆژوو، تەراویح ، شەوی قەدر ، ئیعتیكاف، كڕین و فرۆشتن، سەلەم ، هەڵگرتنەوە ، بەكرێدان، حەواڵەكرن، كەفالەت، وەكالەت، كشتوكاڵ و كشتیاری ، باخەوانی و ئاودێری، قەرزكردن، ناكۆكیەكان

نوسینی

أبو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري

وەرگێڕانی

محمد ملا صالح بامۆكی

(صحيح البخاري) به كوردی

بەرگی سێ یەم

نووسینی..أبو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاری

وەرگێڕانی.. محمد ملا صالح بامۆكی

چاپی یەكەم ٢٠٢٣

تیراژ : ١٠٠٠ دانە

دیزاین .. ئەحمەد

لە بڵاوكراوەكانی كتێبخانەی تیشك

٤٨- بابُ كِسْوَةِ الكَعْبَةِ

١٥٩٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الحَارِثِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا وَاصِلٌ الأَحْدَبُ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: جِئْتُ إِلَى شَيْبَةَ.

وَحَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ وَاصِلٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: جَلَسْتُ مَعَ شَيْبَةَ عَلَى الكُرْسِيِّ فِي الكَعْبَةِ فَقَالَ: لَقَدْ جَلَسَ هَذَا المَجْلِسَ عُمَرُ ﷺ فَقَالَ: لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ لاَ أَدَعَ فِيهَا صَفْرَاءَ وَلاَ بَيْضَاءَ إِلَّا قَسَمْتُهُ. قُلْتُ: إِنَّ صَاحِبَيْكَ لَمْ يَفْعَلاَ. قَالَ: هُمَا المَرْآنِ أَقْتَدِي بِهِمَا[1].

٤٨- باسی بەرگ و پۆشاکی کەعبە

١٥٩٤- واصیلی کوڕی ئەحدەب لە ئەبو وائیلەوە دەگێڕێتەوە وتی: ڕۆیشتم بۆ لای شەیبە.

ئەبو وائیل وتی: لە کەعبەدا لەسەر کورسی لەگەڵ شەیبە دانیشتبووم وتی: سوێند بەخوا لەم شوێنەدا عومەری کوڕی خەتاب ﷺ وتی: بیرمکردەوەو هات بەخەیاڵمدا هەرچی زەردو سپی هەیە (واتە: ئاڵتون و زیو) لەکەعبەدا هەموو دابەش بکەم بەسەر مسوڵماناندا، منیش وتم: بێگومان هەردوو هاوڕێکەت (پێغەمبەر و ئەبو بەکر) نەیانکردووە، وتی: ئا ئەو دوو پیاوەن کە من هەمیشە بە شوێنیاندا دەڕۆم و شوێن پێیان هەڵدەگرم.

٤٩- بابُ هَدْمِ الكَعْبَةِ

قَالَتْ عَائِشَةُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يَغْزُو جَيْشٌ الكَعْبَةَ، فَيُخْسَفُ بِهِمْ»[2].

---

[1] بڕوانە: ٧٢٧٥.

[2] بڕوانە: ٢١١٨.

١٥٩٥- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ الأَخْنَسِ، حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «كَأَنِّي بِهِ أَسْوَدَ أَفْحَجَ، يَقْلَعُهَا حَجَرًا حَجَرًا».

٤٩- باسی ڕوخاندنی کەعبە (لە ئاخر زەماندا)

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((سوپایەك هێرش دێنن بۆ سەر کەعبە، جا (پێش گەیشتنیان بە کەعبە) دەبرێن بە ناخی زەویدا و نغرۆ دەبن)).

١٥٩٥- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((دەڵێی بەپێش چاومەومیە ئەو پیاوە ڕەشەی گەڵە گەڵ دەڕوا، بەردەکانی کەعبە بەرد بەرد هەڵدەکەنێ)).

١٥٩٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يُخَرِّبُ الكَعْبَةَ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الحَبَشَةِ»[1].

١٥٩٦- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((پیاوێکی دوولاق باریکی حەبەشی کەعبە دەڕوخێنێ)).

٥٠- بابُ مَا ذُكِرَ فِي الحَجَرِ الأَسْوَدِ

١٥٩٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَابِسِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ عُمَرَ ﷺ أَنَّهُ جَاءَ إِلَى الحَجَرِ الأَسْوَدِ فَقَبَّلَهُ، فَقَالَ: إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لاَ تَضُرُّ وَلاَ تَنْفَعُ، وَلَوْلاَ أَنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُقَبِّلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ[1].

---

[1] بروانە: ١٥٩١.

٥٠- باسی ئەوەی دەربارەی بەردە ڕەشەکە باسکراوە

١٥٩٧- عابیسی کوڕی ڕەبیعە دەگێڕێتەوە کە عومەر ﷺ هات بۆ لای بەردە ڕەشەکە و ماچی کرد ئینجا وتی: بەڕاستی دەزانم کە تۆ (بەردێکی) نە زیان و نە سوود و قازانج ناگەیەنی، وە ئەگەر پێغەمبەرم ﷺ نەدیبایە ماچی دەکردی، ماچم نەدەکردی.

٥١- بَابُ إِغْلَاقِ الْبَيْتِ وَيُصَلِّي فِي أَيِّ نَوَاحِي الْبَيْتِ شَاءَ

١٥٩٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْبَيْتَ هُوَ وَأُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَبِلَالٌ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ فَأَغْلَقُوا عَلَيْهِمْ فَلَمَّا فَتَحُوا كُنْتُ أَوَّلَ مَنْ وَلَجَ فَلَقِيتُ بِلَالًا فَسَأَلْتُهُ هَلْ صَلَّى فِيهِ رسولُ اللَّهِ ﷺ ؟ قَالَ: نَعَمْ، بَيْنَ العَمُودَيْنِ اليَمَانِيَيْنِ[٢].

٥١- باسی بە داخستنی دەرگای کەعبە لە هەر شوێنێکی نێو کەعبە بتەوێ نوێژ دەکرێ

١٥٩٨- سالیم لە باوکیەوە (عەبدوڵای کوڕی عومەر) دەگێڕێتەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕۆیشتە ژوورەوە بۆ نێو کەعبە، خۆی و ئوسامەی کوڕی زەید و بیلال و عوسمانی کوڕی تەڵحە (ی لەگەڵدا بوون)، ئینجا دەرگای کەعبەیان لەسەر خۆیان داخست، ئینجا کە دەرگاکەیان کردەوە (عەبدوڵا دەڵێ): من یەکەم کەس بووم چوومە ژوورەوە بە بیلال گەیشتم و پرسیارم لێ کرد: ئایا پێغەمبەر ﷺ لەنێو کەعبەدا نوێژی کرد؟ وتی: بەڵێ، لە نێوان ئەو دوو کۆڵەکەی دەکەونە لای ڕوکنی یەمەنەوە (کە دەکەوێتە لای چەپی کەعبەوە).

---

[١] بروانە: ١٦٠٥، ١٦١٠.

[٢] بروانە: ٣٩٧.

٥٢- بابُ الصَّلَاةِ في الكَعبَةِ

١٥٩٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﵄ أَنَّهُ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْكَعْبَةَ مَشَى قِبَلَ الْوَجْهِ حِينَ يَدْخُلُ وَيَجْعَلُ الْبَابَ قِبَلَ الظَّهْرِ يَمْشِي حَتَّى يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِدَارِ الَّذِي قِبَلَ وَجْهِهِ قَرِيبًا مِنْ ثَلَاثِ أَذْرُعٍ فَيُصَلِّي يَتَوَخَّى الْمَكَانَ الَّذِي أَخْبَرَهُ بِلَالٌ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى فِيهِ وَلَيْسَ عَلَى أَحَدٍ بَأْسٌ أَنْ يُصَلِّيَ فِي أَيِّ نَوَاحِي الْبَيْتِ شَاءَ[1].

٥٢- باسی نوێژکرد لەنێو کەعبەدا

١٥٩٩- نافیع لە عەبدولای کوڕی عومەرەوە ﵄ دەگێڕێتەوە دەڵێ: عەبدولا هەرکاتێ بڕۆیشتایەتە نێوکەعبە ڕووبەڕووی دەچوو، کاتێ دەچووە ژوورەوە و دەرگاکەی دەخستە پشتییەوە، دەڕۆیشت هەتا نێوانی خۆی و ئەو دیوارەی ڕووبەڕوویەتی، نزیکی سێ گەز دەبوو، جا نوێژی دەکرد، مەبەستی بوو لەو شوێنەدا (نوێژ بکات) کە بیلال پێی وت: کە پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی تێدا کردووە، (عەبدولا وتی): وە هەرکەس ویستی لە هەر شوێنێکی کەعبەدا نوێژ بکات قەیناکات و هیچی لەسەر نییە.

٥٣- بَابُ مَنْ لَمْ يَدْخُلْ الْكَعْبَةَ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ ﵄ يَحُجُّ كَثِيرًا وَلَا يَدْخُلُ.

١٦٠٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَطَافَ بِالْبَيْتِ وَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ رَكْعَتَيْنِ وَمَعَهُ مَنْ يَسْتُرُهُ مِنْ النَّاسِ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ أَدَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْكَعْبَةَ؟ قَالَ لَا[2].

---

[1] بڕوانە: ٥٩٦.

[2] بڕوانە: ١٧٩١،٤١٨٨_٤٢٥٥.

٥٣- باسی ئەو کەسەی نەڕواتە نێو کەعبەوە

عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ زۆر جار حەجی دەکرد و نەدەچووە نێو کەعبەوە.

١٦٠٠- عەبدوڵای کوڕی ئەبو ئەوفا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ عومرەی کرد و تەوافی کرد بەدەوری بەیتدا، دوو ڕکات نوێژی لە پشت مەقامی ئیبراهیمەوە کرد، کەسانێکی لەگەڵدا بوو ئەملا و لایان گرتبوو (شاردبوویانەوە)، نەیاندەهێشت خەڵکی بیبینێ، پیاوێك بە عەبدوڵای کوڕی ئەوفای وت: ئایا پێغەمبەری خوا ﷺ چووە ژوورەوە بۆ نێو کەعبە؟ عەبدوڵا وتی: نەخێر.

٥٤- بابُ مَن كَبَّرَ فِي نَوَاحِي الكَعْبَةِ

١٦٠١- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا قَدِمَ أَبَى أَنْ يَدْخُلَ البَيْتَ وَفِيهِ الآلِهَةُ، فَأَمَرَ بِهَا فَأُخْرِجَتْ، فَأَخْرَجُوا صُورَةَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ فِي أَيْدِيهِمَا الأَزْلاَمُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَاتَلَهُمُ اللَّهُ، أَمَا وَاللَّهِ قَدْ عَلِمُوا أَنَّهُمَا لَمْ يَسْتَقْسِمَا بِهَا قَطُّ». فَدَخَلَ البَيْتَ، فَكَبَّرَ فِي نَوَاحِيهِ، وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ[1].

٥٤- باسی کەسێ (الله أكبر) بکات لەهەموو شوێنێکی نێوەوەی کەعبەدا

١٦٠١- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: بەڕاستی کاتێ پێغەمبەری خوا ﷺ هات بۆ کەعبە، نەچووە نێو بەیت کە بتەکانی تێدابوو، بۆیە فەرمانی کرد بتەکان فڕێدرانە دەرەوە و لابران، وە پەیکەری ئیبراهیم و ئیسماعیلیان هێنایە دەرەوە لە کەعبە داری تیر و پشکیان بەدەستەوە بوو، پێغەمبەری خواش ﷺ

[1] بڕوانە: ٣٩٨.

فەرمووی: ((خوا بیانکوژێ و نەفرینیان لێ بێ، جا سوێند بێ بەخوا ئەوان بەدڵنیاییەوە زانیویان ئیبراهیم و ئیسماعیل بەداری تیر و پشك[1] قوماریان نەکردووە))، (عەبدولا ووتی): ئەوسا پێغەمبەر ﷺ ڕۆیشتە نێو بەیت و لە هەموو شوێنەکانیدا (الله أکبر)ی کرد، بەلام نوێژی نەکرد تێیدا.

٥٥- بَابٌ: كَيْفَ كَانَ بَدْءُ الرَّمَلِ

١٦٠٢- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ -هُوَ ابْنُ زَيْدٍ- عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: إِنَّهُ يَقْدَمُ عَلَيْكُمْ، وَقَدْ وَهَنَهُمْ حُمَّى يَثْرِبَ. فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَرْمُلُوا الأَشْوَاطَ الثَّلاَثَةَ، وَأَنْ يَمْشُوا مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ، وَلَمْ يَمْنَعْهُ أَنْ يَأْمُرَهُمْ أَنْ يَرْمُلُوا الأَشْوَاطَ كُلَّهَا إِلاَّ الإِبْقَاءُ عَلَيْهِمْ[2].

٥٥- باسێك: ڕاکردن لە تەوافدا سەرەتا چۆن دانرا؟

١٦٠٢- عەبدولای کوڕی عەباس ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺو هاوەڵانی هاتن بۆ مەککە، بتپەرستەکان وتیان: دێنە ئێرە بۆ نێوتان لەرز و تای مەدینە لاوازی کردوون، بۆیە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێکردن کە لە سێ تەوافی یەکەمی بەیتدا بە هەروەلە تەواف بکەن، بەلام لە نێوان دوو سووچە (یەمانییە)کاندا بەئاسایی بڕۆن، تەنها شتێ کە ڕێگربوو لەوەی فەرمانیان پێ بکات لە هەموو تەوافەکاندا بەهەروەلە تەواف بکەن، ئەوە بوو زۆر ماندوو نەبن.

---

[1] چەند پارچە دارێکە کە بۆ دیاریکردنی بەخت و چارەنووس بەکارهێنراون.

[2] بڕوانە: ٤٢٥٦، ١٦٤٩، ٤٢٥٧.

٥٦- بابُ اسْتِلَامِ الحَجَرِ الأَسْوَدِ حِينَ يَقْدَمُ مَكَّةَ أَوَّلَ مَا يَطُوفُ وَيَرْمُلُ ثَلَاثًا

١٦٠٣- حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الفَرَجِ، أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حِينَ يَقْدَمُ مَكَّةَ، إِذَا اسْتَلَمَ الرُّكْنَ الأَسْوَدَ أَوَّلَ مَا يَطُوفُ يَخُبُّ ثَلَاثَةَ أَطْوَافٍ مِنَ السَّبْعِ[١].

٥٦- باسی دەستدان لە بەردە ڕەشەکە کاتی هاتنە نێو مەککە، لە سەرەتای تەوافکردنەوە سێ تەوافی یەکەمیش گورگەلۆقەی[٢] دەکرد

١٦٠٣- سالیم دەگێڕێتەوە لە باوکیەوە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوام ﷺ دی کاتێ هاتە مەککە دەستی هێنا بەبەردە ڕەشەکەدا لە سەرەتای تەوافەکەدا، سێ تەواف لە حەوت تەوافەکە بە سووکە ڕاکردنێك ڕایدەکرد.

٥٧- بابُ الرَّمَلِ فِي الحَجِّ وَالعُمْرَةِ

١٦٠٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: سَعَى النَّبِيُّ ﷺ ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ، وَمَشَى أَرْبَعَةً فِي الحَجِّ وَالعُمْرَةِ.

تَابَعَهُ اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي كَثِيرُ بْنُ فَرْقَدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابن عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[٣].

---

[١] بڕوانە: ١٦٠٤، ١٦١٦، ١٦١٧، ١٦٤٤.

[٢] گورگەلۆقە: ڕاکردن بە هەنگاوی کورت بەخێرایی. فەرهەنگی خاڵ: ٤٩٨.

[٣] بڕوانە: ١٦٠٣.

٥٧- باسی سووکە ڕاکردن لە (تەوافی) حەج و عومرەدا

١٦٠٤- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ سێ تەواف بەخێرایی دەکرد، چواریشیان بە ئاسایی دەڕۆیشت لە حەج وعومرەدا.

لەیس پاڵپشتی گێڕانەوەکەی فولەیح دەکات دەڵێ: کەسیری کوڕی فەرقەد بۆی گێڕامەوە، ئەویش لە نافیعەوە، نافیعیش لە عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ.

١٦٠٥- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ ﷺ قَالَ لِلرُّكْنِ: أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لأَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لاَ تَضُرُّ وَلاَ تَنْفَعُ، وَلَوْلاَ أَنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَلَمَكَ مَا اسْتَلَمْتُكَ. فَاسْتَلَمَهُ، ثُمَّ قَالَ: فَمَا لَنَا وَلِلرَّمَلِ إِنَّمَا كُنَّا رَاءَيْنَا بِهِ المُشْرِكِينَ، وَقَدْ أَهْلَكَهُمُ اللَّهُ. ثُمَّ قَالَ: شَيْءٌ صَنَعَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَلاَ نُحِبُّ أَنْ نَتْرُكَهُ[1].

١٦٠٥- زەیدی کوڕی ئەسلەم لە ئەسلەمی باوکیەوە دەگێڕێتەوە: کە عومەری کوڕی خەتاب ﷺ بەو گۆشەی بەردەڕەشەکەی وت: سوێند بەخوا بەدڵنیاییەوە من دەزانم تۆ بەردێکی نەزیان دەگەیەنی و نەقازانج، ئەگەر پێغەمبەرم ﷺ نەدیبایە دەستی پێدا هێناوی و دەستم پێدا نەدەهێنای، ئینجا دەستی پێداهێنا، پاشان وتی: چ کارێکمان بەڕاکردن هەیە لە تەوافدا؟ بێگومان بۆیە ڕامان دەکرد هێزمان پیشانی بتپەرستەکان دەدا، لە ئێستادا خوا بتپەرستەکانی لەناو بردووە . پاشان وتی: ئەمە شتێکە کە پێغەمبەر ﷺ کردوویەتی، بۆیە حەزناکەین وازی لێ بێنین.

١٦٠٦- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: مَا تَرَكْتُ اسْتِلاَمَ هَذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ فِي شِدَّةٍ وَلاَ رَخَاءٍ مُنْذُ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَسْتَلِمُهُمَا.

---

[1] بڕوانە: ١٥٩٧.

قُلْتُ لِنَافِعٍ: أَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَمْشِي بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ؟ قَالَ: إِنَّمَا كَانَ يَمْشِي لِيَكُونَ أَيْسَرَ لِاسْتِلاَمِهِ[1].

١٦٠٦- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: دەستدانم لەو دوو گۆشە (ی یەمانییە) واز لێ نەهێناوە، نە لەکاتی قەرەباڵغی و جەنجاڵیدا، نە لەکاتی چۆڵی و ئاسانیدا، لەو کاتەوەی کە پێغەمبەرم ﷺ دیوە کە دەستی هێناوە بەو دوو گۆشە (ی یەمانییە)دا.

(عوبەیدوڵا دەڵێ): بەنافیعم وت: ئایا عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ لە نێوان دوو گۆشەی بەردەڕەشەکەو یەمانیدا بەئاسایی دەڕۆشت؟ نافیع وتی: عەبدوڵا بۆیە بەئاسایی دەڕۆشت تا ئاسانتر بێت بۆ دەستدان لەبەردە ڕەشەکە.

٥٨- بابُ اسْتِلَامِ الرُّكْنِ بِالمِحْجَنِ

١٦٠٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، وَيَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: طَافَ النَّبِيُّ ﷺ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ عَلَى بَعِيرٍ، يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِحْجَنٍ. تَابَعَهُ الدَّرَاوَرْدِيُّ، عَنِ ابْنِ أَخِي الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَمِّهِ[2].

٥٨- باسی گۆچان هێنان بەبەردە ڕەشەکەدا

١٦٠٧- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە حەجیماڵئاواییدا بەسواری وشترێکەوە تەوافی دەکرد، گۆچانەکەی دەهێنا بەبەردە ڕەشەکەدا، دەراوەردی پاڵپشتی گێڕانەوەکەی یونوسی کردووە کە گێڕاویەتیەوە لە برازایەکی زوهرییەوە، ئەویش لە زوهری مامیەوە.

---

[1] بڕوانە: ١٦١١.

[2] بڕوانە: ١٦١٢، ١٦١٣، ١٦٣٢، ٥٢٩٣.

٥٩- بابُ مَنْ لَمْ يَسْتَلِمْ إِلَّا الرُّكْنَيْنِ اليَمَانِيَيْنِ

١٦٠٨- وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ أَنَّهُ قَالَ: وَمَنْ يَتَّقِي شَيْئًا مِنَ البَيْتِ؟ وَكَانَ مُعَاوِيَةُ يَسْتَلِمُ الأَرْكَانَ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ: إِنَّهُ لَا يُسْتَلَمُ هَذَانِ الرُّكْنَانِ. فَقَالَ: لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ البَيْتِ مَهْجُورًا، وَكَانَ ابْنُ الزُّبَيْرِ ﷺ يَسْتَلِمُهُنَّ كُلَّهُنَّ.

٥٩- باسی کەسێ تەنها دەست بهێنێ بەدوو گۆشە یەمانییەکاندا

١٦٠٨- ئەبو شەعسا دەڵێ: کێ خۆی لە هەندێکی بەیت دەپارێزێ دەستی لێ نادات؟ موعاویە دەستی هێنا بەهەموو گۆشەکانی بەیتدا، عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ پێی وت: بێگومان ئەم دوو گۆشە (لەبەیت) دەستیان لێ نادرێ! وتی: هیچ شتێك لە بەیت وازلێهێنراو نییە، وە عەبدوڵای کوڕی زوبەیر ﷺ دەستی لە هەموو گۆشەکان دەدا.

١٦٠٩- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: لَمْ أَرَ النَّبِيَّ ﷺ يَسْتَلِمُ مِنَ البَيْتِ إِلاَّ الرُّكْنَيْنِ اليَمَانِيَيْنِ[1].

١٦٠٩- سالیمی کوڕی عەبدوڵا لە باوکیەوە ﷺ دەگێڕێتەوە دەڵێ: پێغەمبەری خوام ﷺ نەدیوە دەستی هێنابێ بەهیچ شوێنێکی بەیتدا، جگە لە دوو گۆشە یەمانییەکە.

٦٠- بابُ تَقْبِيلِ الحَجَرِ

١٦١٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا وَرْقَاءُ، أَخْبَرَنَا زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَأَيْتُ عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ ﷺ قَبَّلَ الحَجَرَ وَقَالَ: لَوْلاَ أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَبَّلَكَ مَا قَبَّلْتُكَ[2].

---

[1] بڕوانە: ١٦٦.

[2] بڕوانە: ١٥٩٧.

٦٠- باسی ماچکردنی بەردە ڕەشەکە

١٦١٠- زەیدی کوڕی ئەسلەم لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێ: عومەری کوڕی خەتابم ﷺ بینی بەردە ڕەشەکەی ماچ کردو وتی: ئەگەر پێغەمبەری خوام ﷺ نەدیبایە ماچی کردی، ماچم نەدەکردی.

١٦١١- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَرَبِيٍّ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ ﷺ عَنِ اسْتِلاَمِ الحَجَرِ. فَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ. قَالَ: قُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ زُحِمْتُ؟ أَرَأَيْتَ إِنْ غُلِبْتُ؟ قَالَ: اجْعَلْ أَرَأَيْتَ بِاليَمَنِ، رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ[1].

١٦١١- زوبەیری کوڕی عەرەبی دەڵێ: پیاوێك پرسیاری لە عەبدوڵای کوڕی عەباس کرد ﷺ دەربارەی دەست هێنان بەبەردە ڕەشەکەدا، عەبدوڵاش وتی: پێغەمبەری خوام ﷺ دی دەستی لێ داو ماچی کرد، پیاوەکە وتی: پێم بڵێ ئەگەر لەبەر قەرەباڵغی و جەنجاڵی بۆم نەکرا؟ یان پێم بڵێ ئەگەر ناچارکرام زۆریان بۆ هێنام نەمتوانی دەستی لێ بدەم؟ عەبدوڵا وتی: ئەگەرەکەت لە یەمەن دانێ، من دەڵێم پێغەمبەری خوام ﷺ دی دەستی لێداو ماچی کرد.

٦١- بابُ مَنْ أَشَارَ إِلَى الرُّكْنِ إِذَا أَتَى عَلَيْهِ

١٦١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: طَافَ النَّبِيُّ ﷺ بِالبَيْتِ عَلَى بَعِيرٍ، كُلَّمَا أَتَى عَلَى الرُّكْنِ أَشَارَ إِلَيْهِ[2].

---

[1] بڕوانە: ١٦٠٦.

[2] بڕوانە: ١٦٠٧.

٦١- باسی کەسێک ئاماژە بۆ بەردە ڕەشەکە بکات کاتێ گەیشتە ئاستی

١٦١٢- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بەسواری وشترێکەوە تەوافی بەیتی کرد، هەر کاتێ (لە تەوافەکەیدا) دەگەیشتە ئاستی گۆشەی بەردە ڕەشەکە (بەگۆچانەکەی) ئاماژەی بۆ دەکرد.

٦٢- بَابُ التَّكْبِيرِ عِنْدَ الرُّكْنِ

١٦١٣- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ الحَذَّاءُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: طَافَ النَّبِيُّ ﷺ بِالبَيْتِ عَلَى بَعِيرٍ، كُلَّمَا أَتَى الرُّكْنَ أَشَارَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ كَانَ عِنْدَهُ وَكَبَّرَ. تَابَعَهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ خَالِدٍ الحَذَّاءِ[1].

٦٢- باسی (الله أكبر) کردن لە ئاستی بەردە ڕەشەکەدا

١٦١٣- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بەسواری وشترێکەوە تەوافی بەیتی کرد، هەر کاتێ (لەتەوافەکەیدا) دەگەیشتە ئاستی گۆشەی بەردە ڕەشەکە، بەشتێك کە پێیبوو ئاماژەی بۆ دەکرد و (الله أكبر) دەکرد. ئیبراهیمی کوڕی تەهمان لە خالیدی حەزائەوە ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوە و پاڵپشتی گێڕانەوەکەی خالیدی کوڕی عەبدوڵای کردووە.

---

[1] بڕوانە: ١٦٠٧.

٦٣- بابُ مَنْ طَافَ بِالبَيْتِ إِذَا قَدِمَ مَكَّةَ، قَبْلَ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهِ، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّفَا

١٦١٤- ١٦١٥- حَدَّثَنَا أَصْبَغُ، عَنِ ابْنِ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرٌو، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، ذَكَرْتُ لِعُرْوَةَ، قَالَ: فَأَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ ﵂ أَنَّ أَوَّلَ شَيْءٍ بَدَأَ بِهِ حِينَ قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ أَنَّهُ تَوَضَّأَ، ثُمَّ طَافَ، ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةً، ثُمَّ حَجَّ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ ﵄ مِثْلَهُ، ثُمَّ حَجَجْتُ مَعَ أَبِي الزُّبَيْرِ ﵁ فَأَوَّلُ شَيْءٍ بَدَأَ بِهِ الطَّوَافُ، ثُمَّ رَأَيْتُ المُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارَ يَفْعَلُونَهُ، وَقَدْ أَخْبَرَتْنِي أُمِّي أَنَّهَا أَهَلَّتْ هِيَ وَأُخْتُهَا وَالزُّبَيْرُ وَفُلاَنٌ وَفُلاَنٌ بِعُمْرَةٍ، فَلَمَّا مَسَحُوا الرُّكْنَ حَلُّوا[1].

٦٣- باسی كەسێ تەوافی بەیت بكات كە هاتە مەككە پێش ئەوەی بگەڕێتەوە بۆ ماڵی خۆی، پاشان دوو ڕكات نوێژی بكات، ئینجا بڕوات بۆ صەفا

١٦١٤- ١٦١٥- موحەممەدی كوڕی عەبدوڕەحمان دەڵێ: بابەتێكم باسكرد بۆ عورِوە، (عوروەش) وتی: عائیشە ﵂ بۆی گێڕامەوە وتی: یەكەم شتێك كە پێغەمبەر ﷺ دەستی پێكرد كاتێ هاتە مەككە، ئەوەبوو دەست نوێژی گرت، پاشان تەواف كرد، ئەمەی كردی عومرە نەبوو، پاشان ئەبو بەكر و عومەر ﵄ هاوشێوەی ئەمە حەجیان كرد، پاشان من لەگەڵ باوكمدا كە زوبەیرە ﵁ حەجم كرد، یەكەم شتێك كە دەیكرد تەواف كردن بوو، پاشان كۆچەران و ئەنصارییەكانم دیوە حەجیان بەهەمان شێوە دەكرد، وە بێگومان دایكم (ئەسما) بۆی گێڕامەوە كە خۆی و (عائیشەی) خوشكی و زوبەیر و فلان و فلان

---

[1] الحديث ١٦١٤- [١٦٤١]، الحديث ١٦١٥- [١٦٤٢، ١٧٩٦].

ئیحرامیان به عومره بەست (کاتێ تەوافیان کرد)، دەستیان هێنا بەبەردە ڕەشەکەدا، (دواتر صەفا و مەڕوەیان کرد و سەریان کورتکردەوە)، ئنجا ئیحرامیان شکاند.

١٦١٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ أَنَسٌ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا طَافَ فِي الحَجِّ أَوِ العُمْرَةِ أَوَّلَ مَا يَقْدَمُ سَعَى ثَلاَثَةَ أَطْوَافٍ، وَمَشَى أَرْبَعَةً، ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ[١].

١٦١٦- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە کە تەواف بکردایە لە حەج و عومرە کە دەهات لەسەرەتاوە سێ تەوافی خێرای دەکرد و چوار تەوافیشی بەڕۆیشتنی ئاسایی دەکرد، پاشان دوو ڕکات نوێژی دەکرد، ئینجا هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوەی دەکرد.

١٦١٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا طَافَ بِالبَيْتِ الطَّوَافَ الأَوَّلَ يَخُبُّ ثَلاَثَةَ أَطْوَافٍ، وَيَمْشِي أَرْبَعَةً، وَأَنَّهُ كَانَ يَسْعَى بَطْنَ المَسِيلِ إِذَا طَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ[٢].

١٦١٧- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ کە تەواف بەیتی بکردایە، لە تەوافکردنی یەکەمدا سێ تەواف بە خێرایی دەکرد، چوار تەوافیشی بەڕۆیشتنی ئاسایی دەڕۆیشت، وە کە هاتووچۆی نێوان صەفاو مەڕوەی دەکرد لە ئاوەڕۆگەی شیوەکەدا[٣] بەخێرایی دەڕۆیشت.

---

[١] بروانە: ١٦٠٣.

[٢] بروانە: ١٦٠٣.

[٣] ئێستا ئەو مەسافەیە لە سەرەتاو کۆتایی دا دوو گڵۆپی سەوز دانراوە، کە لە نێوانیاندا حاجیان ڕادەکەن.

٦٤- بابُ طَوَافِ النِّسَاءِ مَعَ الرِّجَالِ

١٦١٨- وَقَالَ لِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ قَالَ: ابْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ -إِذْ مَنَعَ ابْنُ هِشَامٍ النِّسَاءَ الطَّوَافَ مَعَ الرِّجَالِ- قَالَ: كَيْفَ يَمْنَعُهُنَّ، وَقَدْ طَافَ نِسَاءُ النَّبِيِّ ﷺ مَعَ الرِّجَالِ؟! قُلْتُ: أَبَعْدَ الحِجَابِ أَوْ قَبْلُ؟ قَالَ: إِي لَعَمْرِي، لَقَدْ أَدْرَكْتُهُ بَعْدَ الحِجَابِ. قُلْتُ: كَيْفَ يُخَالِطْنَ الرِّجَالَ؟ قَالَ: لَمْ يَكُنَّ يُخَالِطْنَ، كَانَتْ عَائِشَةُ ﵂ تَطُوفُ حَجْرَةً مِنَ الرِّجَالِ لاَ تُخَالِطُهُمْ، فَقَالَتِ امْرَأَةٌ: انْطَلِقِي نَسْتَلِمْ يَا أُمَّ المُؤْمِنِينَ. قَالَتْ: انْطَلِقِي عَنْكِ. وَأَبَتْ. وَكُنَّ يَخْرُجْنَ مُتَنَكِّرَاتٍ بِاللَّيْلِ، فَيَطُفْنَ مَعَ الرِّجَالِ، وَلَكِنَّهُنَّ كُنَّ إِذَا دَخَلْنَ البَيْتَ قُمْنَ حَتَّى يَدْخُلْنَ وَأُخْرِجَ الرِّجَالُ، وَكُنْتُ آتِي عَائِشَةَ أَنَا وَعُبَيْدُ بْنُ عُمَيْرٍ، وَهِيَ مُجَاوِرَةٌ فِي جَوْفِ ثَبِيرٍ، قُلْتُ: وَمَا حِجَابُهَا؟ قَالَ: هِيَ فِي قُبَّةٍ تُرْكِيَّةٍ لَهَا غِشَاءٌ، وَمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَهَا غَيْرُ ذَلِكَ، وَرَأَيْتُ عَلَيْهَا دِرْعًا مُوَرَّدًا.

٦٤- باسی تەوافی ئافرەتان لەگەڵ پیاواندا

١٦١٨- ئیبنو جورەیج دەڵێ: عەتا بۆی گێڕاینەوە: -کە ئیبراهیمی کوڕی هیشام ڕێگەی نەدا ئافرەتان لەگەڵ پیاواندا تەواف بکەن-، (عەتا) وتی: چۆن ڕێگریان لێ دەکات، لەکاتێکدا خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ تەوافیان کردووە لەگەڵ پیاواندا؟ (ئیبنو جورەیج) دەڵێ: وتم ئەو تەوافکردنە پاش فەرزبوونی حیجاب بوو، یان پێش فەرزبوونی بوو؟ (عەتا) وتی: بەڵێ، بێگومان (پاش فەرزکردنی حیجاب بوو)، بەدڵنیاییەوە من ئەو تەوافکردنەم پاش فەرزبوونی حیجاب دیوە، وتم: ئافرەتان چۆن تێکەڵاوی پیاوان دەبوون؟ عەتا وتی: تێکەڵاوی پیاوان نەدەبوون، عائیشە ﵂ تەوافی دەکرد بەجیا لەپیاوان[1]، تێکەڵاویان نەدەبوو، جا ئافرەتێك وتی: دایکی ئیمانداران وەرە برۆین دەست بدەین (لەبەردە ڕەشەکە)،

---

[1] یان چواردەوریان دەگرت بە قوماشێک، یان شتێکی لەو جۆرە تا تێکەڵاوی پیاوان نەبێ.

عائیشه وتی: خۆت برۆ، بەڵام عائیشه نەڕۆیشت . ئینجا ئافرەتان[1] بەشەو دەڕۆیشتن نەدەناسران (یان داپۆشراو بوون)، تەوافیان دەکرد لەگەڵ پیاواندا، بەڵام کە بیانویستایە برۆنە بەیتەوە، ڕادەوەستان تا برۆنە ژوورەوە، پیاوان دەکرانە دەرەوە، (عەتا دەڵێ): من و عوبەیدی کوڕی عومەیر دەچووینە خزمەتی عائیشە کە لە کێوی سەبیر دانیشتبوو، وتم (بە عەتا): حیجابی عائیشه چی بوو؟ وتی: خێمەیەکی تورکی بوو کە بوو بووە پەردە بۆی، وە لە نێوانی ئێمەو عائیشەدا تەنها ئەو خێمە بوو، عائیشەم دی پۆشاکێکی سووری لەبەردا بوو، ڕەنگی وەك گوڵەسوور وابوو.

١٦١٩- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نَوْفَلٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضي الله عنها زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: شَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنِّي أَشْتَكِي. فَقَالَ: «طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ، وَأَنْتِ رَاكِبَةٌ». فَطُفْتُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَئِذٍ يُصَلِّي إِلَى جَنْبِ البَيْتِ، وَهُوَ يَقْرَأُ: ﴿ وَٱلطُّورِ ۝١ وَكِتَٰبٍ مَّسْطُورٍ ۝٢ ﴾ الطور[2].

١٦١٩- ئوممو سەلەمەی رضي الله عنها خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەڵێ: هانام بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ برد کە من ئازارم هەیە و نەخۆشم، ئەویش فەرمووی: ((لەدوای خەڵکەکەوە تەواف بکە بەسواری وڵاخەوە))، منیش تەوافم کرد، لەوکاتەدا پێغەمبەری خوا ﷺ لە تەنیشت کەعبەدا نوێژی دەکرد و سووڕەتی: ﴿ وَٱلطُّورِ ۝١ وَكِتَٰبٍ مَّسْطُورٍ ۝٢ ﴾ی دەخوێند.

---

[1] هەروەها خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ بەشەو دەڕۆیشتن، نەدەناسران (یان داپۆشراو بوون) کاتێ تەوافیان دەکرد.

[2] بڕوانە: ٤٦٤.

٦٥- بابُ الكَلَامِ فِي الطَّوَافِ

١٦٢٠- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ الأَحْوَلُ، أَنَّ طَاوُسًا أَخْبَرَهُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ وَهُوَ يَطُوفُ بِالكَعْبَةِ بِإِنْسَانٍ رَبَطَ يَدَهُ إِلَى إِنْسَانٍ بِسَيْرٍ، أَوْ بِخَيْطٍ، أَوْ بِشَيْءٍ غَيْرِ ذَلِكَ، فَقَطَعَهُ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ، ثُمَّ قَالَ: «قُدْهُ بِيَدِهِ»[1].

٦٥- باسی قسەکردن لەکاتی تەواف کردندا (دروستە)

١٦٢٠- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ گێڕایەوە پێغەمبەر ﷺ کاتێ تەواڤ دەکرد بەدەوری کەعبەدا بەلای کەسێکدا تێپەڕی، دەستی بەستبوویەوە بەدەستی کەسێکی ترەوە بە پارچە چەرمێك، یان بە پەتێ یان بە شتێکی تر، پێغەمبەریش بەدەستی پچڕاندی، پاشان فەرمووی: ((بەدەستی ڕایکێشە)).

٦٦- بابٌ: إِذَا رَأَى سَيْرًا أَوْ شَيْئًا يُكْرَهُ فِي الطَّوَافِ قَطَعَهُ

١٦٢١- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ الأَحْوَلِ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى رَجُلًا يَطُوفُ بِالكَعْبَةِ بِزِمَامٍ أَوْ غَيْرِهِ فَقَطَعَهُ[2].

٦٦- باسێک: ئەگەر سیرمە[3] یان شتێکی ناپەسەندی بینی لە تەوافدا پچڕاندی

١٦٢١- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ گێڕایەوە پێغەمبەر ﷺ پیاوێکی دی تەواڤ دەکرد بەدەوری کەعبەدا، پەتێکی جڵەو یان شتێکی تری لە دەستدا بوو، (پیاوێکی تر بەوە تەواڤ پێدەکرد) پێغەمبەریش ﷺ پچڕاندی.

---

[1] بڕوانە: ١٦٢١، ٦٧٠٢، ٦٧٠٣.

[2] بڕوانە: ١٦٢٠.

[3] سیرمە: پارچە چەرمێکە وەک قەیتانی پێڵاو.

٦٧- بابٌ: لاَ يَطُوفُ بِالبَيْتِ عُرْيَانٌ، وَلاَ يَحُجُّ مُشْرِكٌ

١٦٢٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، قَالَ يُونُسُ: قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ ﷺ بَعَثَهُ فِي الحَجَّةِ التِي أَمَّرَهُ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ حَجَّةِ الوَدَاعِ يَوْمَ النَّحْرِ فِي رَهْطٍ، يُؤَذِّنُ فِي النَّاسِ: «أَلَا لَا يَحُجُّ بَعْدَ العَامِ مُشْرِكٌ، وَلَا يَطُوفُ بِالبَيْتِ عُرْيَانٌ»[1].

٦٧- باسێک: کەسێ ڕووت بێ نابێ تەواف بکات بە دەوری بەیتدا، وە هاوبەش دانەر نابێ حەج بکات

١٦٢٢- حومەیدی کوڕی عەبدوڕەحمان دەڵێ: ئەبو هوڕەیرە ﷺ بۆی گێڕامەوە کە ئەبو بەکری صدیق لە حەجی پێش حەجیماڵئاواییدا کە پێغەمبەری خوا ﷺ کردبووی بە ئەمیر و لێپرسراوی ئەو حەجە، (ئەبو بەکر) لە ڕۆژی یەکەمی جەژنی قورباندا ئەبو هوڕەیرەی نارد لەگەڵ کۆمەڵێکدا بەنێو خەڵکیدا جاڕ بدات و بڵێ: ((ئاگاداربن لەم ساڵە بەدواوە هیچ هاوبەش دانەرێك حەج ناکات، کەس بەڕووت و قوتی تەواف ناکات بەدەوری بەیتدا)).

٦٨- بابٌ: إِذَا وَقَفَ فِي الطَّوَافِ

وَقَالَ عَطَاءٌ فِيمَنْ يَطُوفُ فَتُقَامُ الصَّلاَةُ، أَوْ يُدْفَعُ عَنْ مَكَانِهِ: إِذَا سَلَّمَ يَرْجِعُ إِلَى حَيْثُ قُطِعَ فيبني عَلَيْهِ. وَيُذْكَرُ نَحْوُهُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ.

---

[1] بڕوانە: ٣٦٩.

٦٨- باسێک: ئەگەر کەسێک لە تەوافکردندا وەستا([1])

عەتا دەڵێ: دەربارەی کەسێك تەواف دەكات، ئینجا نوێژ بەرپادەكرێ، یان ڕێگەی نەدرێ تەواف بكات، كە سەلامی دایەوە لەو شوێنەوە دەست بەتەواف دەكاتەوە كە پێیان پچڕاندووە، نزیك لەمەی عەتا گێڕدراوەتەوە لە عەبدوڵای كوڕی عومەرو عەبدوڕەحمانی كوڕی ئەبو بەكرەوە ﷺ.

٦٩- بابٌ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ لِسُبُوعِهِ رَكْعَتَيْنِ

وَقَالَ نَافِعٌ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ يُصَلِّي لِكُلِّ سُبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ. وَقَالَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ: قُلْتُ لِلزُّهْرِيِّ: إِنَّ عَطَاءً يَقُولُ: تُجْزِئُهُ المَكْتُوبَةُ مِنْ رَكْعَتَيِ الطَّوَافِ. فَقَالَ: السُّنَّةُ أَفْضَلُ، لَمْ يَطُفِ النَّبِيُّ ﷺ سُبُوعًا قَطُّ إِلَّا صَلَّى رَكْعَتَيْنِ.

٦٩- باسێک: پێغەمبەر ﷺ بۆ هەر حەوت تەوافێک دوو ڕکات نوێژی سوننەتی دەکرد

نافیع وتی: عەبدوڵای كوڕی عومەر ﷺ هەمیشە بۆ هەر حەوت تەوافێك دوو ڕكات نوێژی دەكرد، ئیسماعیلی كوڕی ئومەییە دەڵێ: بە زوهریم وت: عەتا دەڵێ نوێژی فەرز بری دوو ڕكاتی پاش تەواف دەكەوێ، زوهری وتی: جێ بەجێكردنی سوننەت باشترە، پێغەمبەر ﷺ هەركات حەوت تەوافی كردبێت، دوو ڕكات نوێژی كردووە.

---

[1] تەوافەکەی دروستە دوا نوێژەکەی بەردەوام بێت یان لەسەرەتاوە دەست بەتەواف بکاتەوە.

١٦٢٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو: سَأَلْنَا ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما: أَيَقَعُ الرَّجُلُ عَلَى امْرَأَتِهِ فِي العُمْرَةِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ؟ قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَطَافَ بِالبَيْتِ سَبْعًا، ثُمَّ صَلَّى خَلْفَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ، وَطَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ، وَقَالَ: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب[1].

١٦٢٣- عەمر دەڵێ پرسیارمان لە عەبدوڵای کوڕی عومەر رضي الله عنهما کرد دروستە پیاو سەرجێیی لەگەڵ خێزانیدا بکات لەکاتی عومرەدا پێش ئەنجامدانی سەعی نێوان صەفاو مەروە؟ عەبدوڵا وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ هات بۆ مەککە، ئینجا حەوت تەواف کرد بەدەوری بەیتدا، پاشان دوو ڕکات نوێژی کرد لە پشتی مەقامی ئیبراهیمەوە، سەعی نێوان صەفا و مەڕوەی کرد، (ئینجا عەبدوڵا) وتی: (بەڕاستی لە پێغەمبەری خوادا ﷺ چاکترین سەرمەشقی هەیە بۆ ئێوە)، (کەواتە دەبێ مسوڵمانان شوێنی بکەون و پەیڕەوی لێوە بکەن).

١٦٢٤- قَالَ: وَسَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنهما فَقَالَ: لاَ يَقْرَبِ امْرَأَتَهُ حَتَّى يَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ[2].

١٦٢٤- عەمر دەڵێ: هەمان پرسیارم لە جابیری کوڕی عەبدوڵا رضي الله عنهما کرد، جابیریش وتی: نزیك خێزانی نەبێتەوە هەتا تەواف نێوان صەفا و مەڕوە نەکات.

[1] بڕوانە: ٣٩٥.

[2] بڕوانە: ٣٩٦.

٧٠- بابُ مَنْ لَمْ يَقْرَبِ الكَعْبَةَ، وَلَمْ يَطُفْ حَتَّى يَخْرُجَ إِلَى عَرَفَةَ، وَيَرْجِعَ بَعْدَ الطَّوَافِ الأَوَّلِ

١٦٢٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا فُضَيْلٌ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، أَخْبَرَنِي كُرَيْبٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ، فَطَافَ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ، وَلَمْ يَقْرَبِ الكَعْبَةَ بَعْدَ طَوَافِهِ بِهَا حَتَّى رَجَعَ مِنْ عَرَفَةَ[١].

٧٠- باسی ئەوەی دوای تەوافی یەکەم نزیکی کەعبە نەکەوێتەوە و تەواف نەکات هەتا دەردەچێت و دەڕوات بۆ عەرەفە و دەگەڕێتەوە

١٦٢٥- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هات بۆ مەککە، ئینجا تەوافی بەیتی کردو سەعی نێوان صەفاو مەروەی کرد، ئیتر نزیکی کەعبە نەکەوتەوە دوای تەوافکردنی یەکەمجار، هەتا لە عەرەفە گەڕایەوە.

٧١- بابُ مَنْ صَلَّى رَكْعَتَيِ الطَّوَافِ خَارِجًا مِنَ المَسْجِدِ

وَصَلَّى عُمَرُ ﷺ خَارِجًا مِنَ الحَرَمِ.

١٦٢٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ زَيْنَبَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ﷺ: شَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ يَحْيَى بْنُ أَبِي زَكَرِيَّاءَ الغَسَّانِيُّ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ﷺ -زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ وَهْوَ بِمَكَّةَ، وَأَرَادَ الخُرُوجَ، وَلَمْ تَكُنْ أُمُّ

---

[١] بڕوانە: ١٥٤٥.

سَلَمَةَ طَافَتْ بِالبَيْتِ وَأَرَادَتِ الخُرُوجَ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أُقِيمَتْ صَلاَةُ الصُّبْحِ فَطُوفِي عَلَى بَعِيرِكِ، وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ». فَفَعَلَتْ ذَلِكَ، فَلَمْ تُصَلِّ حَتَّى خَرَجَتْ[1].

٧١- باسی کەسێ دوو ڕکات نوێژەکەی پاش تەواف لەدەرەوەی مزگەوتی حەڕەم بکات

وە عومەر ﷺ نوێژی پاش تەواف کرد لە دەرەوەی مزگەوتی حەڕەم.

١٦٢٦- عوڕوە لە ئوممو سەلەمەی ﷺ -خێزانی پێغەمبەرەوە ﷺ- دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە مەککە بوو، دەیویست لە مەککە بڕواتە دەرەوە، ئوممو سەلەمەش ﷺ هێشتا تەواف بەیتی نەکردبوو، وە دەیویست لە مەککە بڕواتە دەرەوە، جا پێغەمبەری خوا پێی فەرموو: ((کاتێ قامەتی نوێژی بەیانی کرا بەسەر وشترەکەتەوە کاتێ خەڵك نوێژ دەکەن تەواف بکە))، ئەویش تەوافی کرد، ئینجا تا لە مەککە ڕۆشتە دەرەوە نوێژی تەوافی نەکرد (پاشان کردی).

٧٢- بابُ مَنْ صَلَّى رَكْعَتَيِ الطَّوَافِ خَلْفَ المَقَامِ

١٦٢٧- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ فَطَافَ بِالبَيْتِ سَبْعًا، وَصَلَّى خَلْفَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّفَا، وَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب[2].

---

[1] بڕوانە: ٤٦٤.

[2] بڕوانە: ٣٩٥.

٧٢- باسی کەسێ دوو ڕکات نوێژەکەی دوای تەواف لە پشت مەقامی ئیبراهیمەوە بکات

١٦٢٧- عەمری کوڕی دینار دەڵێ: لە عەبدوڵای کوڕی عومەرم ﷺ بیست دەیوت: پێغەمبەر ﷺ هات بۆ مەککە، جا حەوت تەوافی کرد بەدەوری بەیتدا، وە لە پشت مەقامەوە دوو ڕکات نوێژی کرد، ئینجا ڕۆیشتە دەر بۆ صەفاو مەڕوە (کە دەبێ ئێمەش وا بکەین)، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: (بێگومان لە پێغەمبەری خوادا جوانترین و باشترین سەرمەشق هەیە بۆ ئێوە).

٧٣- بابُ الطَّوَافِ بَعْدَ الصُّبْحِ وَالعَصْرِ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُصَلِّي رَكْعَتَيِ الطَّوَافِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ. وَطَافَ عُمَرُ بَعْدَ الصُّبْحِ، فَرَكِبَ حَتَّى صَلَّى الرَّكْعَتَيْنِ بِذِي طُوًى.

١٦٢٨- حَدَّثَنَا الحَسَنُ بْنُ عُمَرَ البَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ حَبِيبٍ، عَنْ عَطَاءٍ عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، أَنَّ نَاسًا طَافُوا بِالبَيْتِ بَعْدَ صَلاَةِ الصُّبْحِ، ثُمَّ قَعَدُوا إِلَى المُذَكِّرِ، حَتَّى إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ قَامُوا يُصَلُّونَ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ ﷺ: قَعَدُوا حَتَّى إِذَا كَانَتِ السَّاعَةُ الَّتِي تُكْرَهُ فِيهَا الصَّلاَةُ قَامُوا يُصَلُّونَ.

٧٣- باسی تەواف کردن دوای نوێژی بەیانی و عەسر

عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دوو ڕکات نوێژەکەی دوای تەوافی پاش نوێژی بەیانی دەکرد ئەگەر خۆر هەڵنەهاتبایە، وە عومەریش ﷺ پاش نوێژی بەیانی تەوافی کرد، ئینجا سوار وڵاخەکەی بوو ڕۆیشت و لە (ذِي طُوًى) دوو ڕکاتەکەی پاش تەوافی کرد.

١٦٢٨- عوروه له عائيشهوه ﵂ دهگێڕێتهوه دهڵێ: كهسانێك دوای نوێژی بهيانی تهوافيان كرد، پاش دانيشتن بۆ گوێگرتن له ئامۆژگاری مامۆستا ههتا خۆرههڵهات، ئینجا ههستان نوێژی تهوافيان كرد، عائيشه ﵂ دهڵێ: بهردهوام بوون له دانيشتن ههتا ئهو كاتهی كه نوێژ تێيدا ناپهسهنده، ئهوكات ههڵدهسان و نوێژيان دهكرد[١].

١٦٢٩- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ ﵁ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَنْهَى عَنِ الصَّلَاةِ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَعِنْدَ غُرُوبِهَا.

١٦٢٩- عهبدولا ﵁ دهڵێ: له پێغهمبهرم ﷺ بيست ڕێگری كرد له نوێژكردن لهكاتی ههڵاتنی خۆرو له كاتی ئاوابوونيدا.

١٦٣٠- حَدَّثَنِي الحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ -هُوَ: الزَّعْفَرَانِيُّ- حَدَّثَنَا عَبِيدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنِي عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ رُفَيْعٍ قَالَ: رَأَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ ﵄ يَطُوفُ بَعْدَ الفَجْرِ، وَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ.

١٦٣٠- عهبدولعهزيزی كوڕی ڕوفهيع دهڵێ: عهبدوڵای كوڕی زوبهيرم ﵄ دی دوای نوێژی بهيانی تهواف دهكرد، وه دوو ڕكات نوێژی (پاش تهواف) دهكرد.

١٦٣١- قَالَ عَبْدُ العَزِيزِ: وَرَأَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ العَصْرِ، وَيُخْبِرُ أَنَّ عَائِشَةَ ﵂ حَدَّثَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَدْخُلْ بَيْتَهَا إِلَّا صَلَّاهُمَا[٢].

١٦٣١- عهبدولعهزيز دهڵێ: عهبدوڵای كوڕی زوبهيرم ﵁ دی دوو ڕكات نوێژی دوای نوێژی عهسر دهكرد، وه دهيوت: عائيشه ﵂ بۆی گێڕاوهتهوه كه پێغهمبهر ﷺ ههر كات هاتبێته ماڵی، ئهو دوو ڕكات نوێژی كردووه.

---

[١] ئهم وتهی **عائيشه** ﵂ لۆمه و گلهييه بۆ ئهو جۆره كهسانه.

[٢] بڕوانه: ٥٩٠.

٧٤- بابُ المَرِيضِ يَطُوفُ رَاكِبًا

١٦٣٢- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ الوَاسِطِيُّ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ خَالِدٍ الحَذَّاءِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ طَافَ بِالبَيْتِ، وَهْوَ عَلَى بَعِيرٍ، كُلَّمَا أَتَى عَلَى الرُّكْنِ أَشَارَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ فِي يَدِهِ وَكَبَّرَ[1].

٧٤- باسی (حوكمی) نەخۆش بە سواری وڵاخەوە تەواف بكات

١٦٣٢- عەبدوڵای كوڕی عەباس ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ بەسواری وشترێكەوە تەواڤی بەیتی كرد، هەر كاتێ بگەیشتبایە ئاستی گۆشەی بەردە ڕەشەكە، بە شتێك كە بەدەستییەوە بوو ئاماژەی بۆ دەكردو ئەڵاهو ئەكبەری دەكرد.

١٦٣٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نَوْفَلٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ﵂ قَالَتْ: شَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنِّي أَشْتَكِي. فَقَالَ: «طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأَنْتِ رَاكِبَةٌ». فَطُفْتُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي إِلَى جَنْبِ البَيْتِ، وَهْوَ يَقْرَأُ بِـ ﴿وَالطُّورِ ۝١ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ۝٢﴾ الطور[2].

١٦٣٣- ئوممو سەلەمەی ﵂ (خێزانی پێغەمبەر ﷺ) دەڵێ: هانام بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ برد كە من ئازارم هەیە و نەخۆشم، ئەویش فەرمووی: ((لە دوای خەڵكەكەوە تەواف بكە بەسواری وڵاخەوە))، منیش تەوافم كرد لەوكاتەدا پێغەمبەری خوا ﷺ لە تەنیشت كەعبەدا نوێژی دەكردو سووڕەتی: ﴿وَالطُّورِ ۝١ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ۝٢﴾ی دەخوێند.

---

[1] بڕوانە: ١٦٠٧.

[2] بڕوانە: ٤٦٤.

٧٥- بابُ سِقَايَةِ الحَاجِّ

١٦٣٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: اسْتَأْذَنَ العَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ المُطَّلِبِ ﷺ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَبِيتَ بِمَكَّةَ لَيَالِيَ مِنًى مِنْ أَجْلِ سِقَايَتِهِ، فَأَذِنَ لَهُ[1].

٧٥- باسی ئاودان بەحاجیان[2]

١٦٣٤- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: عەباسی کوڕی عەبدولموتتەلیب مۆڵەتی لە پێغەمبەری خوا ﷺ خواست کە شەوانی مانەوە لە مینا لە مەککە بمێنێتەوە، لەبەر ئەوەی ئاو (ی زەمزەم) بدات بەحاجیان، پێغەمبەریش ﷺ مۆڵەتی دا.

١٦٣٥- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ خَالِدٍ الحَذَّاءِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَاءَ إِلَى السِّقَايَةِ، فَاسْتَسْقَى، فَقَالَ العَبَّاسُ: يَا فَضْلُ، اذْهَبْ إِلَى أُمِّكَ، فَأْتِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِشَرَابٍ مِنْ عِنْدِهَا. فَقَالَ: «اسْقِنِي». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ أَيْدِيَهُمْ فِيهِ. قَالَ: «اسْقِنِي». فَشَرِبَ مِنْهُ، ثُمَّ أَتَى زَمْزَمَ، وَهُمْ يَسْقُونَ وَيَعْمَلُونَ فِيهَا، فَقَالَ: «اعْمَلُوا، فَإِنَّكُمْ عَلَى عَمَلٍ صَالِحٍ -ثُمَّ قَالَ:- لَوْلاَ أَنْ تُغْلَبُوا لَنَزَلْتُ حَتَّى أَضَعَ الحَبْلَ عَلَى هَذِهِ». - يَعْنِي: عَاتِقَهُ، وَأَشَارَ إِلَى عَاتِقِهِ.

---

[1] بڕوانە: ١٧٤٣، ١٧٤٤، ١٧٤٥.

[2] ئەڕزەقی دەڵێ: عەبدومەناف بە کوندە ئاوی دەهێنا بۆ مەککە دەیکردە چەند حەوزێکەوە کە لە چەرم دروستکرابوون کە لە حەوشەی کەعبەدا دانرابوون بۆ حاجییان تا لێی بخۆنەوە. پاش عەبدومەناف هاشیمی کوڕی ئەو کارەی دەکرد، دوای ئەویش عەبدولموتەلیب دەیکرد، وە کاتێ بیری زەمزەم هەڵکەندرا عەبدولموتەلیب مێوژی دەکرد دەیکردە ناوی زەمزەمەوە و دەیدا بە حاجییان بیخۆنەوە. فتح الباري: ٦٢٧/٤.

١٦٣٥- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ هاتە لای سەرچاوەکە و داوای ئاوی خواردنەوەی کرد، عەباسیش وتی: ئەی فەزڵ برۆ لای دایکت خواردنەوەی باش بێنە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئاوم بدەرێ بیخۆمەوە))، عەباسیش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ خەڵك دەستیان دەخەنە نێویەوە، فەرمووی: ((ئاوم بدەرێ بیخۆمەوە))، جا پێیداو لێی خواردەوە، پاشان هاتە لای ئاوی زەمزەم ئاویان بەخەڵك دەداو ئیشیان تێدا ئەکرد، فەرمووی: ((کاربکەن ئێوە لەسەر کارێکی چاکن)) -پاشان فەرمووی:-((لەبەر ئەوە نەبووایە کە خەڵکی زاڵبوونایە بەسەرتاندا و لێتان بستێنن، دادەبەزیم و گوریسەکەم دەخستە سەر ئەمەم)) -واتە: ئەستۆی[1] -، وە ئاماژەی بۆ ئەستۆی کرد.

٧٦- بابُ مَا جَاءَ فِي زَمْزَمَ

١٦٣٦- وَقَالَ عَبْدَانُ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: كَانَ أَبُو ذَرٍّ ﷺ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: .فُرِجَ سَقْفِي وَأَنَا بِمَكَّةَ، فَنَزَلَ جِبْرِيلُ ﷺ فَفَرَجَ صَدْرِي، ثُمَّ غَسَلَهُ بِمَاءِ زَمْزَمَ، ثُمَّ جَاءَ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مُمْتَلِئٍ حِكْمَةً وَإِيمَانًا، فَأَفْرَغَهَا فِي صَدْرِي، ثُمَّ أَطْبَقَهُ، ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي فَعَرَجَ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، قَالَ جِبْرِيلُ لِخَازِنِ السَّمَاءِ الدُّنْيَا: افْتَحْ. قَالَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ،[2].

٧٦- باسی ئەوەی دەربارەی ئاوی زەمزەم هاتووە

١٦٣٦- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: ئەبو زەڕ ﷺ دەیگێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((لە مەککە بووم سەربانی خانووەکەم درز و

---

[1] ئەستۆ: نێوان شان و مل.

[2] بڕوانە: ٣٤٩.

کەلێنێکی تێبوو، ئینجا جیبریل ﷺ دابەزی و سنگمی لەتکرد، پاشان بەئاوی زەمزەم شۆردی، پاشان تەشتێکی ئاڵتوونی هێنا کە پڕبوو لە دانایی و باوەڕ، ڕژاندیە نێو سنگم، پاشان سنگمی بەیەکەوە نووساند، پاشان دەستی گرتم و بەرزی کردمەوە بۆ ئاسمانی دونیا، جیبریل (علیه السلام) بە دەرگاوانی ئاسمانی دونیای وت: بیکەرەوە، ئەویش وتی: تۆ کێیت؟ وتی: جیبریلم)).

١٦٣٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ -هُوَ: ابْنُ سَلاَمٍ -، أَخْبَرَنَا الفَزَارِيُّ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ حَدَّثَهُ قَالَ: سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنْ زَمْزَمَ فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ. قَالَ عَاصِمٌ: فَحَلَفَ عِكْرِمَةُ مَا كَانَ يَوْمَئِذٍ إِلاَّ عَلَى بَعِيرٍ[1].

١٦٣٧- شەعبی دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ بۆی گێڕاوەتەوە و وتی: لە ئاوی زەمزەمم دا بەپێغەمبەری خوا ﷺ، ئەویش بەپێوە خواردییەوە، عاصیم دەڵێ: عیکریمە سوێندی خوارد لەو ڕۆژەدا پێغەمبەر ﷺ هەر بەسوار وشترەوە بوو.

٧٧- بابُ طوافِ القارِن

١٦٣٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ، فَأَهْلَلْنَا بِعُمْرَةٍ، ثُمَّ قَالَ: «مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيُهِلَّ بِالحَجِّ وَالعُمْرَةِ، ثُمَّ لاَ يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا». فَقَدِمْتُ مَكَّةَ وَأَنَا حَائِضٌ، فَلَمَّا قَضَيْنَا حَجَّنَا أَرْسَلَنِي مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِلَى التَّنْعِيمِ، فَاعْتَمَرْتُ، فَقَالَ ﷺ: «هَذِهِ مَكَانَ عُمْرَتِكِ». فَطَافَ الَّذِينَ أَهَلُّوا بِالعُمْرَةِ، ثُمَّ حَلُّوا، ثُمَّ طَافُوا طَوَافًا آخَرَ بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مِنًى، وَأَمَّا الَّذِينَ جَمَعُوا بَيْنَ الحَجِّ وَالعُمْرَةِ طَافُوا طَوَافًا وَاحِدًا[2].

---

[1] بڕوانە: ٥٦١٧.

[2] بڕوانە: ٢٩٤.

٧٧- باسی تەوافی حەج و عومرە پێکەوە[١]

١٦٣٨- عائیشە ﵂ دەڵێ: لە حەجیماڵئاواییدا لە خزمەت پێغەمبەری خوادا ﷺ لە مەدینە دەرچووین (بۆ حەج)، بە عومرە ئیحراممان بەست، پاشان فەرمووی: ((ئەوەی کە هەدیەی[٢] پێیە با بە حەج و عومرە ئیحرام ببەستێت، پاشان هەتا لەهەردووکیان تەواو نەبێ ئیحرامەکەی نەشکێنێ))، (عائیشە دەڵێ): منیش گەیشتمە مەککە لە سوڕی مانگانەدا بووم، کە حەجەکەمان تەواوکرد پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ عەبدوڕەحماندا ناردمی بۆ تەنعیم[٣]، جا (لەوێ ئیحرامم بە عومرە بەست و) عومرەم کرد، فەرمووی: ((ئەم عومرەیە لەجیاتی عومرەکەتە))[٤]، جا ئەوانەی ئیحرامیان بە عومرە بەستبوو، تەوافی بەیتیان کرد (و سەعی صەفا و مەروەیان کرد)، پاشان لەئیحرام هاتنە دەرەوە، دواتر تەوافێکی تریشیان کرد (بۆ حەج) دوای ئەوەی لە مینا گەڕانەوە، بەڵام ئەوانەی ئیحرامیان بە حەج و عومرە بەستبوو، تەنها تەوافێکیان کرد.

١٦٣٩- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﵄ دَخَلَ ابْنُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَظَهْرُهُ فِي الدَّارِ، فَقَالَ: إِنِّي لَا آمَنُ أَنْ يَكُونَ العَامَ بَيْنَ النَّاسِ قِتَالٌ، فَيَصُدُّوكَ عَنِ البَيْتِ، فَلَوْ أَقَمْتَ. فَقَالَ: قَدْ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَ البَيْتِ، فَإِنْ حِيلَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ أَفْعَلُ كَمَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

---

[١] بە عەرەبی پێی دەڵێن: طَوَافِ الْقَارِنِ یان طواف القِران.

[٢] هەدی بەو ئاژەڵە دەڵێن کە حاجی دەیبات ئەگەر حەج و عومرەی پێکەوە کرد لەوێ سەری دەبڕێ.

[٣] کە مەشهورە بە مزگەوتی عائیشە ﵂.

[٤] کە پێشتر ویستت بە تەنها بیکەیت.

﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب. ثُمَّ قَالَ: أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ مَعَ عُمْرَتِي حَجًّا. قَالَ: ثُمَّ قَدِمَ فَطَافَ لَهُمَا طَوَافًا وَاحِدًا[1].

١٦٣٩- ئەیوب لەنافیعەوە دەگێڕێتەوە کە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ ڕۆیشتە ژوورەوە بۆ لای کوڕەکەی کە عەبدوڵای کوڕی عەبدوڵایە لە کاتێکدا وشترەکەی لە ماڵەوە بوو، عەبدوڵا وتی: (بە باوکی) من ترسم هەیە کە ئەم ساڵ لە نێوان خەڵکیدا ببێتە جەنگ، بەهۆیەوە ڕێگریت لێ بکەن لەگەیشتن بەبەیت، جا خۆزگە (ئەمساڵ حەجت نەکردایە و) دانیشتبایت، (عەبدوڵای کوڕی عومەر) وتی: بێگومان پێغەمبەری خواش ﷺ ڕۆیشت (بۆ حەج)و کافرانی قوڕەیش ڕێگر بوون لە نێوان ئەو و بەیتدا، ئینجا ئەگەر لە نێوان من و بەیتدا ڕێگری کرا، پێغەمبەری خوا ﷺ چۆنی کرد منیش وا دەکەم، (خوا دەفەرموێ): (بەڕاستی لە پێغەمبەری خوادا جوانترین سەرمەشقی هەیە بۆ ئێوە)، پاشان (عەبدوڵا) وتی: ئێوە دەکەم بەشایەت کە بێگومان من لەگەڵ عومرەکەمدا حەجیشم لەسەر خۆم واجب کردووە، (عەبدوڵای کوڕی عەبدوڵا) وتی: پاشان هاتە مەککە یەك تەواف کرد بۆ هەردووکیان (عومرە و حەجەکەی).

١٦٤٠- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﷺ أَرَادَ الحَجَّ عَامَ نَزَلَ الحَجَّاجُ بِابْنِ الزُّبَيْرِ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ النَّاسَ كَائِنٌ بَيْنَهُمْ قِتَالٌ، وَإِنَّا نَخَافُ أَنْ يَصُدُّوكَ. فَقَالَ: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب. إِذًا أَصْنَعَ كَمَا صَنَعَ رَسُولُ

---

[1] بڕوانە: ١٦٤٠، ١٦٩٣، ١٧٠٨، ١٧٢٩، ١٨٠٦، ١٨٠٧، ١٨٠٨، ١٨١٠، ١٨١٢، ١٨١٣، ٤١٨٣، ٤١٨٤، ٤١٨٥.

اللَّهِ ﷺ، إِنِّي أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ عُمْرَةً. ثُمَّ خَرَجَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِظَاهِرِ البَيْدَاءِ قَالَ: مَا شَأْنُ الحَجِّ وَالعُمْرَةِ إِلاَّ وَاحِدٌ، أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ حَجًّا مَعَ عُمْرَتِي. وَأَهْدَى هَدْيًا اشْتَرَاهُ بِقُدَيْدٍ وَلَمْ يَزِدْ عَلَى ذَلِكَ، فَلَمْ يَنْحَرْ، وَلَمْ يَحِلَّ مِنْ شَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ، وَلَمْ يَحْلِقْ وَلَمْ يُقَصِّرْ حَتَّى كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ، فَنَحَرَ وَحَلَقَ، وَرَأَى أَنْ قَدْ قَضَى طَوَافَ الحَجِّ وَالعُمْرَةِ بِطَوَافِهِ الأَوَّلِ. وَقَالَ ابن عُمَرَ :ﷺ كَذَلِكَ فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ[1].

١٦٤٠- نافیع دەگێڕێتەوە کە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ ئەو ساڵەی حەججاج هات بۆ جەنگی عەبدوڵای کوڕی زوبەیر ﷺ نیازی هەبوو حەج ئەنجام بدات، بە عەبدوڵای کوڕی عومەر وترا: بێگومان لە نێوان خەڵکدا جەنگ دەبێت، بۆیە ئێمە دەترسین ڕێگریت لێ بکەن (لە حەجکردن)، ئەویش وتی: (بەڕاستی لە پێغەمبەری خوادا ﷺ جوانترین سەرمەشقی هەیە بۆ ئێوە)، کەوا بوو پێغەمبەری خوا ﷺ چۆنی کرد (کە ڕێگریان لێ کرد)، منیش وا دەکەم، من ئێوە دەکەم بەشایەت بێگومان من عومرەم لەسەر خۆم واجب کردووە، پاشان لە مەدینە دەرچوو تا گەیشتە دامێنی بەیدا وتی: کارەکانی حەج و عومرە وەك یەك وان، ئێوەم کرد بە شایەت کە من حەجیشم لەسەر خۆم واجب کرد لەگەڵ عومرەکەمدا. وە هەدیشی لەگەڵ خۆیدا برد کە لە قودەید کڕیبووی، لەو (ئاژەڵەی هەدیە) زیاتری نەبرد، جا نە ئاژەڵی سەربڕی، نەهیچی لەو شتانەی لێی قەدەغەبوو و بۆی حەڵاڵ بوو کردی، نەسەری تاشی نەکورتی کردەوە تا ڕۆژی یەکەمی جەژنی قوربان، ئەوسا ئاژەڵەکەی سەربڕی و سەری تاشی، لای وابوو کەبەدڵنیاییەوە تەواڤی حەج و عومرەی ئەنجام داوە بەتەواڤی یەکەمجار[2]. وە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ وتی: پێغەمبەری خواش ئاوەهای کرد (کە من کردم).

---

[1] بڕوانە: ١٦٣٩.

[2] واتە: دوو تەواڤ بۆ حەج و عومرە نەکرد، یەک تەواڤ کرد بۆ هەردووکیان.

٧٨- بابُ الطَّوَافِ عَلَى وُضُوءٍ

١٦٤١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الحَارِثِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نَوْفَلٍ القُرَشِيِّ أَنَّهُ سَأَلَ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ: قَدْ حَجَّ النَّبِيُّ ﷺ، فَأَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ ﵂ أَنَّهُ أَوَّلُ شَيْءٍ بَدَأَ بِهِ حِينَ قَدِمَ أَنَّهُ تَوَضَّأَ، ثُمَّ طَافَ بِالبَيْتِ، ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةً، ثُمَّ حَجَّ أَبُو بَكْرٍ ﵁ فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ بَدَأَ بِهِ الطَّوَافُ بِالبَيْتِ، ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةً. ثُمَّ عُمَرُ ﵁ مِثْلُ ذَلِكَ، ثُمَّ حَجَّ عُثْمَانُ ﵁ فَرَأَيْتُهُ أَوَّلُ شَيْءٍ بَدَأَ بِهِ الطَّوَافُ بِالبَيْتِ، ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةٌ، ثُمَّ مُعَاوِيَةُ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، ثُمَّ حَجَجْتُ مَعَ أَبِي -الزُّبَيْرِ بْنِ العَوَّامِ- فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ بَدَأَ بِهِ الطَّوَافُ بِالبَيْتِ، ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةٌ، ثُمَّ رَأَيْتُ المُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارَ يَفْعَلُونَ ذَلِكَ، ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةٌ، ثُمَّ آخِرُ مَنْ رَأَيْتُ فَعَلَ ذَلِكَ ابْنُ عُمَرَ، ثُمَّ لَمْ يَنْقُضْهَا عُمْرَةً، وَهَذَا ابْنُ عُمَرَ عِنْدَهُمْ فَلاَ يَسْأَلُونَهُ، وَلاَ أَحَدٌ مِمَّنْ مَضَى مَا كَانُوا يَبْدَءُونَ بِشَيْءٍ حَتَّى يَضَعُوا أَقْدَامَهُمْ مِنَ الطَّوَافِ بِالبَيْتِ، ثُمَّ لاَ يَحِلُّونَ، وَقَدْ رَأَيْتُ أُمِّي وَخَالَتِي، حِينَ تَقْدَمَانِ لاَ تَبْتَدِئَانِ بِشَيْءٍ أَوَّلَ مِنَ البَيْتِ، تَطُوفَانِ بِهِ، ثُمَّ لاَ تَحِلاَّنِ[1].

٧٨- باسی تەوافکردن بە دەستنوێژەوە

١٦٤١- عەبدوڕەحمانی کوڕی نەوفەلی قوڕەشی گێڕایەوە کە: پرسیاری لە عوڕوەی کوڕی زوبەیر کرد، عوڕوەش وتی: بێگومان پێغەمبەر ﷺ حەجی کردووە، عائیشە ﵂ بۆی گێڕامەوە لەوکاتەدا کە پێغەمبەر ﷺ هاتە مەککە یەکەم شتێ کە دەستی پێکرد دەست نوێژی گرت، پاشان تەواڤی بەیتی کرد، پاشان (دوای تەواف) عومرەی نەکرد، (عوڕوە دەڵێ): پاشان ئەبو بەکر ﵁ حەجی کرد، جا یەکەم شتێ دەستی پێکرد تەواڤی بەیت بوو، پاشان (دوای

---

[1] بڕوانە: ١٦١٤.

تەواف) عومرەی نەکرد، پاشان عومەریش ﷺ بەهەمان شێوەی کرد، پاشان عوسمان ﷺ حەجی کرد، خۆم دیم یەکەم شتێ دەستی پێکرد تەوافکردنی بەیت بوو، پاشان (دوای تەواف) عومرەی نەکرد، پاشان موعاویە و عەبدوڵای کوڕی عومەر (بەهەمان شێوەیان کرد)، پاشان لەگەڵ باوکم -کە زوبەیری کوڕی عەوامە - حەجم کرد، یەکەم شتێ دەستی پێ کرد تەواف کردنی بەیت بوو، پاشان (دوای تەواف) عومرەی نەکرد، پاشان کۆچەران و ئەنصارییەکانم بینی بەهەمان شێوەیان دەکرد، پاشان (دوای تەواف) عومرەیان نەکرد، پاشان کۆتا کەس کە بینیم بەو جۆرەی کرد عەبدوڵای کوڕی عومەر بوو، کە دواتر حەجەکەی هەڵنەوەشاندەوە بیکات بە عومرە، ئەوە عەبدوڵای کوڕی عومەرە لایانە دەی بۆ پرسیاری لێ ناکەن؟ وە هیچ کام لەو کەسانەی ڕابورد (حەجەکەی هەڵنەوەشاندەوە بیکات بە عومرە)، دەستیان بەهیچ شتێك نەدەکرد هەتا یەکەمجار کەپێیان داناوە تەوافکردنی بەیت بووە، پاشان ئیحرامیان نەشکاندووە و (لە قەدەغە کراوەکان) حەڵاڵ نەبوون، وە بێگومان دایکم (ئەسما)و پورم (عائیشە)دیوە کە هاتوون بۆ مەککە هیچ شتێکیان نەدەکرد پێش ئەوەی تەواف بەیت بکەن، پاشان ئیحرامیان نەدەشکاند[١] (بەتەواف یەکەم).

١٦٤٢- وَقَدْ أَخْبَرَتْنِي أُمِّي أَنَّهَا أَهَلَّتْ هِيَ وَأُخْتُهَا وَالزُّبَيْرُ وَفُلَانٌ وَفُلَانٌ بِعُمْرَةٍ، فَلَمَّا مَسَحُوا الرُّكْنَ حَلُّوا[٢].

---

[١] واتە: ئیحرامیان نەشکاندوە و ئەوەی لێیان حەرام بوو بۆیان حەڵاڵ نەبوو.

[٢] بڕوانە: ١٦١٥.

١٦٤٢- (عورِوه دەڵێ): دایکم بۆی گێڕامەوە خۆی و (عائیشە)ی خوشکی و زوبەیر و فلاّن کەس و فلاّن کەس ئیحڕامیان بە عومرە بەستووە، کە دەستیان هێناوە بە گۆشەی بەردە ڕەشەکەدا (ئەرکەکانی عومرەیان بەجێ هێناوە)، ئەوسا لە ئیحرام هاتوونەتە دەرەوە.

٧٩- بابُ وُجُوبِ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ وَجُعِلَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّه

١٦٤٣- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ عُرْوَةُ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ ﵂ فَقُلْتُ لَهَا: أَرَأَيْتِ قَوْلَ اللهِ تَعَالَى: ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ ﴿١٥٨﴾ ﴾ البقرة، فَوَاللَّهِ مَا عَلَى أَحَدٍ جُنَاحٌ أَنْ لاَ يَطُوفَ بِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ. قَالَتْ: بِئْسَ مَا قُلْتَ يَا ابْنَ أُخْتِي، إِنَّ هَذِهِ لَوْ كَانَتْ كَمَا أَوَّلْتَهَا عَلَيْهِ، كَانَتْ لاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لاَ يَتَطَوَّفَ بِهِمَا، وَلَكِنَّهَا أُنْزِلَتْ فِي الأَنْصَارِ، كَانُوا قَبْلَ أَنْ يُسْلِمُوا يُهِلُّونَ لِمَنَاةَ الطَّاغِيَةِ التِي كَانُوا يَعْبُدُونَهَا عِنْدَ المُشَلَّلِ، فَكَانَ مَنْ أَهَلَّ يَتَحَرَّجُ أَنْ يَطُوفَ بِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ، فَلَمَّا أَسْلَمُوا سَأَلُوا رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا كُنَّا نَتَحَرَّجُ أَنْ نَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ ﴿١٥٨﴾ ﴾ البقرة، الآيَةَ. قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂: وَقَدْ سَنَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ الطَّوَافَ بَيْنَهُمَا، فَلَيْسَ لأَحَدٍ أَنْ يَتْرُكَ الطَّوَافَ بَيْنَهُمَا. ثُمَّ أَخْبَرْتُ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، فَقَالَ: إِنَّ هَذَا لَعِلْمٌ مَا كُنْتُ سَمِعْتُهُ، وَلَقَدْ سَمِعْتُ رِجَالًا مِنْ أَهْلِ العِلْمِ، يَذْكُرُونَ أَنَّ النَّاسَ -إِلاَّ مَنْ ذَكَرَتْ عَائِشَةُ مِمَّنْ كَانَ يُهِلُّ بِمَنَاةَ- كَانُوا يَطُوفُونَ كُلُّهُمْ بِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ، فَلَمَّا ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى الطَّوَافَ بِالبَيْتِ، وَلَمْ يَذْكُرِ الصَّفَا وَالمَرْوَةَ فِي القُرْآنِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كُنَّا نَطُوفُ بِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ، وَإِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الطَّوَافَ بِالبَيْتِ، فَلَمْ يَذْكُرِ الصَّفَا، فَهَلْ عَلَيْنَا مِنْ حَرَجٍ أَنْ نَطَّوَّفَ بِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ ﴿١٥٨﴾ ﴾

البقرة، الآيَةَ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: فَأَسْمَعُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي الفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا: فِي الَّذِينَ كَانُوا يَتَحَرَّجُونَ أَنْ يَطُوفُوا بِالجَاهِلِيَّةِ بِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ، وَالَّذِينَ يَطُوفُونَ ثُمَّ تَحَرَّجُوا أَنْ يَطُوفُوا بِهِمَا فِي الإِسْلاَمِ مِنْ أَجْلِ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَ بِالطَّوَافِ بِالبَيْتِ، وَلَمْ يَذْكُرِ الصَّفَا حَتَّى ذَكَرَ ذَلِكَ بَعْدَ مَا ذَكَرَ الطَّوَافَ بِالبَيْتِ[1].

٧٩- باسی واجب بوونی سەعی صەفا و مەڕوە وە کراوە بە بەشێک لە دروشمەکانی خوا

١٦٤٣- زوهری دەڵێ: عورِوە وتی: پرسیارم لە عائیشە ﵂ کردو پێم وت: مانای ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵندم پێ بڵێ: (بێگومان صەفاو مەڕوە لەدروشمەکانی دینی خوان، جا هەرکەسێ حەجی ماڵی خوا یان عومرەی کرد، هیچ خراپە و تاوانی ناگات کە هاتووچۆ و سەعی نێوان صەفا و مەڕوە بکات)، (بەم جۆرەیە؟): وەڵاهی هیچ کەسێك گوناهی ناگات کە تەواف صەفا و مەڕوە نەکات[2]، عائیشەش ﵂ وتی: ئای خوشکەزای خۆم چ قسەیەکی خراپت کرد، ئەگەر ئەم ئایەتە بەم جۆرە بووایە کە تۆ مانات کرد، ئایەتەکە بەم جۆرە ئەبوو: گوناهی لەسەر نییە کە هاتوچۆی نێوانیان نەکات، بەڵام ئەم ئایەتە دەربارەی ئەنصارییەکان دابەزێنرا، پێش ئەوەی مسوڵمان ببن ئیحرامی حەجیان بەناوی مەناتی تاغیە دەبەست[3]، کە ئەوان دەیانپەرست و لای موشەللەلی قودەیدەوە بوو، ئەوەی (کە بەوناوە) ئیحرامی دەبەست بەگوناهی دەزانی کە هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوە بکات، جا کە (ئەنصارییەکان) مسوڵمان بوون، لەو بارەیەوە پرسیاریان لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد و وتیان:

---

[1] بڕوانە: ١٧٩٠، ٤٤٩٥، ٤٨٦١.

[2] واتە: مانای ئایەتەکە بەم شێوەیەی لێ دێ: نە تەوافیان و نەتەواف نەکردنیان گوناه نییە.

[3] مەنات: ناوی بتە پەرستراوەکەی هۆزی هوزیل بوو، بەڵام وشەی طاغیە موسڵمانان لێیان نابوو، ئەگەرنا پێش ئیسلام ناوی مەنات بوو، طاغیەش واتە: سەرکەش.

ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئێمە پێمان ناخۆش بوو کە هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوە بکەین، بەوهۆیەوە خوای بەرز و بڵند ئایەتی: ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ﴿١٥٨﴾ ﴾ی دابەزاند، عائیشە ؓ دەڵێ: بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوەی فەرز کردووە، بۆ هیچ کەس نییە سەعی نێوان صەفا و مەڕوە واز لێ بێنێت و نەیکات، (زوهری دەڵێ: ئەم وتەی عورووەم) بۆ ئەبو بەکری کوڕی عەبدوڕەحمان گێڕایەوە، ئەویش وتی: بەڕاستی ئەمە زانیارییەکە نەمبیستووە، بەڕاستی لە هەندێ پیاوی زانام بیستووە -جگە ئەوەی عائیشە فەرمووی لەوانەی کە بەناوی مەناتەوە ئیحرامی حەجیان دەبەست- هەموویان هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوەیان دەکرد، ئینجا کە خوا باسی تەواف بەیتی کردووە و باسی صەفا و مەڕوەی نەکردووە لە قورئاندا، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئێمە تەواف صەفا و مەڕوەمان دەکرد، خوای گەورە تەواف بەیتی دابەزاند، بەڵام باسی صەفا و مەڕوەی نەکردووە، جا ئایا گوناهمان دەگات کە تەواف و سەعی نێوان صەفا و مەڕوە بکەین؟ ئینجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ﴿١٥٨﴾ ﴾ دابەزاند، ئەبو بەکر وتی: ئێستە دەبیستم و دەبینم کە ئەم ئایەتە دەربارەی هەردوو کۆمەڵەکە دابەزیوە، ئەوانەی کە لە سەردەمی نەفامیدا بەگوناهیان دەزانی کە هاتووچۆی صەفاو مەڕوە بکەن، ئەوانەیش کە لەپێشدا هاتووچۆیان دەکرد، پاشان پێیان ناخۆش بوو کە مسوڵمان بوون سەعی نێوان صەفاو مەڕوە بکەن، لەبەر ئەوەی خوای بەرز و بڵند فەرمانی بە تەواف بەیت کردووە، بەڵام باسی صەفاو مەڕوەی نەکردووە، تا لە دواییدا پاش باسی تەواف بەیت باسی صەفا و مەڕوەشی کرد.

٨٠- بابُ مَا جَاءَ فِي السَّعْيِ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: السَّعْيُ مِنْ دَارِ بَنِي عَبَّادٍ إِلَى زُقَاقِ بَنِي أَبِي حُسَيْنٍ.

١٦٤٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ بْنِ مَيْمُونٍ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا طَافَ الطَّوَافَ الأَوَّلَ خَبَّ ثَلاَثًا وَمَشَى أَرْبَعًا، وَكَانَ يَسْعَى بَطْنَ المَسِيلِ إِذَا طَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ. فَقُلْتُ لِنَافِعٍ: أَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَمْشِي إِذَا بَلَغَ الرُّكْنَ اليَمَانِيَ؟ قَالَ: لاَ، إِلاَّ أَنْ يُزَاحَمَ عَلَى الرُّكْنِ، فَإِنَّهُ كَانَ لاَ يَدَعُهُ حَتَّى يَسْتَلِمَهُ[1].

٨٠- باسی ئەوەی دەربارەی هاتووچۆی نێوان صەفا و مەروە هاتووە

عەبدوڵای کوڕی عومەر رضي الله عنهما دەڵێ: سەعی لە ماڵی بەنی عەببادەوەیە تا کۆڵانی بەنی ئەبی حوسەین.

١٦٤٤- عوبەیدوڵای کوڕی عومەر لە نافیعەوە لە عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە رضي الله عنهما گێڕاویەتیەوە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کەتەواف بەیتی بکردایە، لە تەوافکردنی یەکەمدا سێ تەواف بە گورگەلۆقە دەکرد، چوار تەوافیش بە ڕۆیشتنی ئاسایی دەڕۆیشت، وە کە هاتووچۆی نێوان صەفاو مەڕوەی دەکرد لە ئاوەڕۆگەی شیوەکەدا خێرا دەڕۆیشت، (عوبەیدوڵا وتی:) بەنافیعم وت: ئایا عەبدوڵای کوڕی عومەر رضي الله عنهما کە دەگەیشتە سووچە یەمانییەکە (لەکاتی تەوافدا) بەئاسایی دەڕۆیشت؟ نافیع وتی: نەخێر مەگەر قەرەباڵغی ناچاری بکردایە لای سووچە یەمانییەکە، عەبدوڵا وازی لەو سووچە نەدەهێنا تا دەستی لێ نەدایە.

---

[1] بڕوانە: ١٦٠٣.

١٦٤٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: سَأَلْنَا ابْنَ عُمَرَ ﷺ عَنْ رَجُلٍ طَافَ بِالبَيْتِ فِي عُمْرَةٍ، وَلَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ، أَيَأْتِي امْرَأَتَهُ؟ فَقَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ فَطَافَ بِالبَيْتِ سَبْعًا، وَصَلَّى خَلْفَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ، فَطَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ سَبْعًا: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب[1].

١٦٤٥- عەمری کوڕی دینار دەڵێ: لە عەبدوڵای کوڕی عومەرمان ﷺ پرسی دەربارەی پیاوێك تەواف بەیت بکات لە عومرەدا، بەڵام تەواف نێوان صەفا و مەروە نەکات، دروستە سەرجێیی لەگەڵ خێزانیدا بکات؟ عەبدوڵاش وتی: پێغەمبەر ﷺ هات (بۆ مەککە) حەوت جار تەوافی بەیتی کرد، وە دوو ڕکات نوێژی لەپشت مەقامەوە کرد، ئینجا حەوت جار هاتووچۆی نێوان صەفا و مەروەی کرد[2] (بێگومان لە پێغەمبەری خوادا ﷺ جوانترین سەرمەشقی بۆ ئێوە هەیە). (کەواتە دروست نییە پیاو سەرجێیی لەگەڵ خێزانیدا بکات لەپێش حەوت جار هاتووچۆی نێوان صەفا و مەروەدا).

١٦٤٦- وَسَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: لاَ يَقْرَبَنَّهَا حَتَّى يَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ[3].

١٦٤٦- عەمر دەڵێ: لە جابیری کوڕی عەبدوڵاشمان ﷺ پرسی، جابیر وتی: تا تەوافی نێوان صەفا و مەروە نەکات نزیکی هاوسەری نەکەوێ.

١٦٤٧- حَدَّثَنَا المَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ، فَطَافَ بِالبَيْتِ، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ، ثُمَّ تَلاَ: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب[4].

---

[1] بروانە: ٣٩٥.

[2] ئینجا ئیحرامی شکاند.

[3] بروانە: ٣٩٦.

[4] بروانە: ٣٩٥.

١٦٤٧- عەمری کوڕی دینار دەڵێ: لە عەبدوڵای کوڕی عومەرم ﵄ بیست وتی: پێغەمبەر ﷺ هات بۆ مەککە، جا تەوافی بەیتی کرد، پاشان دوو ڕکات نوێژی کرد، پاشان سەعی نێوان صەفا و مەڕوەی کرد، پاشان ئەم ئایەتەی خوێند: (بێگومان لە پێغەمبەری خوادا ﷺ جوانترین سەرمەشقی هەیە بۆ ئێوە).

١٦٤٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا عَاصِمٌ قَالَ: قُلْتُ لأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﵁: أَكُنْتُمْ تَكْرَهُونَ السَّعْيَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ؟ قَالَ: نَعَمْ؛ لأَنَّهَا كَانَتْ مِنْ شَعَائِرِ الجَاهِلِيَّةِ، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ ﴿١٥٨﴾ ﴾ البقرة.[1]

١٦٤٨- عاصیم دەڵێ بە ئەنەسی کوڕی مالیکم ﵁ وت: ئایا ئێوە هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوەتان پێ ناخۆش بوو؟ وتی: بەڵێ چونکە لە دروشمەکانی سەردەمی نەفامی بوو، هەتا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند: ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ ﴿١٥٨﴾ ﴾ البقرة.[2]

١٦٤٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: إِنَّمَا سَعَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ لِيُرِيَ المُشْرِكِينَ قُوَّتَهُ. زَادَ الحُمَيْدِيُّ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرٌو، سَمِعْتُ عَطَاءً، عَنِ ابن عَبَّاسٍ مِثْلَهُ[3].

---

[1] بڕوانە: ٤٤٩٦.

[2] پێشتر تەفسیری ئەم ئایەتەمان کرد لە ڕاڤەی فەرموودەی (١٦٤٣).

[3] بڕوانە: ١٦٠٢.

١٦٤٩- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﵄ دەڵێ: بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ تەواف بەیتی کردو هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوەی کرد، تا هێزی خۆی (و مسوڵمانان) نیشانی بتپەرستەکان بدات، (ئیمامی بوخاری دەڵێ): حومەیدی زیادەیەکی هێناوە[1] دەڵێ: سوفیان بۆی گێڕاینەوە وتی: عەمر بۆی گێڕاینەوە وتی: لە عەتام بیست لە ئیبنو عەباسەوە ﵄ وێنەی فەرموودەکەی پێشووگێڕایەوە.

٨١- بابُ تَقْضِي الحَائِضُ المَنَاسِكَ كُلَّهَا إِلَّا الطَّوَافَ بِالبَيْتِ، وَإِذَا سَعَى عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ

١٦٥٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ القَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّهَا قَالَتْ: قَدِمْتُ مَكَّةَ وَأَنَا حَائِضٌ، وَلَمْ أَطُفْ بِالبَيْتِ، وَلَا بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ، قَالَتْ: فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «افْعَلِي كَمَا يَفْعَلُ الحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لاَ تَطُوفِي بِالبَيْتِ حَتَّى تَطْهُرِي»[2].

٨١- باسی ئافرەتی حەیزدار جگە لە تەوافی بەیت هەموو مەناسیکەکانی حەج دەگێڕێتەوە، وە ئەگەر سەعی نێوان صەفا و مەڕوەی کرد و بێ دەست نوێژ بوو (دەیگێڕێتەوە؟)

١٦٥٠- عائیشە ﵂ دەڵێ: هاتمە مەککە لە حەیزدا بووم، نەتەوافی بەیتم کرد نەتەوافی صەفاو مەڕوە، دەڵێ: جا هانای ئەمەم بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ برد

---

[1] کە بریتیە لەوەی هەریەک لە سوفیان و عەمرِ ڕاستەوخۆ لە سەرووی خۆیان بیستووە، بەڵام لە سەنەدەکەی یەکەمدا وشەی (عن)یان بەکارهێناوە کە بۆ بیستنی ناڕاستەوخۆ و ڕاستەوخۆش بەکاردێت، وە ئەگەر بەڕێکەی تر نەهاتایە فەرموودەکەی پێ لاواز دەبوو.

[2] بڕوانە: ٢٩٤.

فەرمووی: ((حاجی چی دەکات تۆش بیکە، بەڵام نابێ تەواف بەیت بکەی تا پاک دەبیتەوە)).

١٦٥١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ. قَالَ: وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ، حَدَّثَنَا حَبِيبٌ المُعَلِّمُ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵄ قَالَ: أَهَلَّ النَّبِيُّ ﷺ هُوَ وَأَصْحَابُهُ بِالحَجِّ، وَلَيْسَ مَعَ أَحَدٍ مِنْهُمْ هَدْيٌ، غَيْرَ النَّبِيِّ ﷺ وَطَلْحَةَ، وَقَدِمَ عَلِيٌّ مِنَ اليَمَنِ وَمَعَهُ هَدْيٌ، فَقَالَ: أَهْلَلْتُ بِمَا أَهَلَّ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ. فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَصْحَابَهُ أَنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً، وَيَطُوفُوا، ثُمَّ يُقَصِّرُوا وَيَحِلُّوا، إِلاَّ مَنْ كَانَ مَعَهُ الهَدْيُ، فَقَالُوا: نَنْطَلِقُ إِلَى مِنًى، وَذَكَرُ أَحَدِنَا يَقْطُرُ، فَبَلَغَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: «لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا أَهْدَيْتُ، وَلَوْلَا أَنَّ مَعِي الهَدْيَ لَأَحْلَلْتُ». وَحَاضَتْ عَائِشَةُ ﵂ فَنَسَكَتِ المَنَاسِكَ كُلَّهَا، غَيْرَ أَنَّهَا لَمْ تَطُفْ بِالبَيْتِ، فَلَمَّا طَهُرَتْ طَافَتْ بِالبَيْتِ. قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تَنْطَلِقُونَ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ، وَأَنْطَلِقُ بِحَجٍّ؟ فَأَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ أَنْ يَخْرُجَ مَعَهَا إِلَى التَّنْعِيمِ، فَاعْتَمَرَتْ بَعْدَ الحَجِّ[1].

١٦٥١- عەتا لە جابیری کوڕی عەبدوڵاوە ﵄ گێڕایەوە و وتی: پێغەمبەر ﷺ خۆی و هاوەڵانی ئیحرامیان بە حەج بەست، جگە لە پێغەمبەر ﷺ و تەڵحە کەسیان هەدییان پێ نەبوو، عەلیش ﵁ لە یەمەنەوە هاتبوو هەدیشی پێبوو، وتی: ئیحرامم بەستووە بەو ئیحرامەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەستوویەتی، پێغەمبەری خواش ﷺ مۆڵەتی بە هاوەڵانی دا ئیحرامەکەیان بکەن بە ئیحرامی عومرە و تەواف بەیت بکەن، (وە سەعی صەفا و مەروە بکەن)، پاشان سەریان کورت بکەنەوە و ئیحرام بشکێنن و حەڵاڵ ببن، جگە لە ئەوانەیان هەدییان

---

[1] بڕوانە: ١٥٥٧، ١٥٦٨، ١٥٧٠، ١٦٥١، ١٧٨٥، ٢٥٠٥، ٤٣٥٢، ٧٢٣٠، ٧٣٦٧.

پێیە، هاوەڵانیش وتیان: چۆن بڕۆین بۆ مینا، لەکاتێکدا چۆکی کەسێکمان تکە تکێتی[1]! جا ئەو قسەیەیان گەیشتەوە بە پێغەمبەر ﷺ و فەرمووی: (ئەگەر ئەوسام ئێستا بوایە هەدیەم نەدەهێنا[2]، ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە هەدیەم پێیە (دەمکرد بە عومرە و) منیش ئیحرامم دەشکاند))، (جابیر ﷺ) دەڵێ: عائیشە ﷺ کەوتە حەیزەوە، جا هەموو کارەکانی حەجی کرد، بەڵام تەواف بەیتی نەکرد، جابیر دەڵێ: ئینجا کە پاك بوویەوە لەحەیز تەواف کرد وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا ئێوە دەڕۆنەوە بە حەجێك و بە عومرەیەکەوە، منیش تەنها بە حەجێکەوە دەگەڕێمەوە؟ جا فەرمانی بە عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبو بەکر ﷺ کرد کە لەگەڵیدا بڕوات بۆ تەنعیم (لەوێ ئیحرامی بە عومرە بەست)، ئینجا عومرەی کرد لە دوای ئەنجامدانی حەجەکەی .

١٦٥٢- حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ: كُنَّا نَمْنَعُ عَوَاتِقَنَا أَنْ يَخْرُجْنَ، فَقَدِمَتِ امْرَأَةٌ فَنَزَلَتْ قَصْرَ بَنِي خَلَفٍ، فَحَدَّثَتْ: أَنْ أُخْتَهَا كَانَتْ تَحْتَ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَدْ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ غَزْوَةً، وَكَانَتْ أُخْتِي مَعَهُ فِي سِتِّ غَزَوَاتٍ، قَالَتْ: كُنَّا نُدَاوِي الكَلْمَى وَنَقُومُ عَلَى المَرْضَى، فَسَأَلَتْ أُخْتِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: هَلْ عَلَى إِحْدَانَا بَأْسٌ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا جِلْبَابٌ أَنْ لاَ تَخْرُجَ؟ قَالَ: «لِتُلْبِسْهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا، وَلْتَشْهَدِ الخَيْرَ، وَدَعْوَةَ المُؤْمِنِينَ». فَلَمَّا قَدِمَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ ﷺ سَأَلْنَهَا -أَوْ قَالَتْ: سَأَلْنَاهَا- فَقَالَتْ: وَكَانَتْ لاَ تَذْكُرُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِلَّا قَالَتْ: بِأَبِي. فَقُلْنَا: أَسَمِعْتِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ كَذَا وَكَذَا؟ قَالَتْ: نَعَمْ، بِأَبِي. فَقَالَ: «لِتَخْرُجِ العَوَاتِقُ

---

[1] واتە: لەبەر ئەوەی لە ئیحرامدا نەبوون پێش ڕۆشتن بۆ مینا زوو سەرجێیی خێزانەکانیان کردووە و ئاویان لێ دەتکێ، ئەمە چۆن دەگونجێ لەگەڵ ئەنجامدانی حەجدا.

[2] واتە: ئەوەی ئێستا دەیزانم ئەوسا بمزانیایە هەدیم نەدەهێنا.

ذَوَاتُ الخُدُورِ -أَوِ العَوَاتِقُ وَذَوَاتُ الخُدُورِ- وَالحُيَّضُ، فَيَشْهَدْنَ الخَيْرَ، وَدَعْوَةَ المُسْلِمِينَ، وَيَعْتَزِلُ الحُيَّضُ المُصَلَّى». فَقُلْتُ: الحَائِضُ؟ فَقَالَتْ أَوَ لَيْسَ تَشْهَدُ عَرَفَةَ، وَتَشْهَدُ كَذَا وَتَشْهَدُ كَذَا؟!

١٦٥٢- حەفصە دەڵێ: ئێمە کچانمان قەدەغە دەکرد بچنەدەرەوە (بۆ جەژنەکان)، ئینجا ئافرەتێك هات ولە کۆشکی بەنی خەلەف دابەزی، ئینجا گێڕایەوە کە خوشکێکی هاوسەری پیاوێك بوو لە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ کە بێگومان دوانزە غەزای لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ کردبوو، خوشکەکەم لە شەش غەزایاندا لەگەڵیدا بووبوو، (خوشکەکەم) وتی: ئێمە برینداره‌کانمان دەرمان دەکرد و سەرپەرشتی نەخۆشەکانمان دەکرد، جا خوشکەکەم پرسیاری لە پێغەمبەری خوا ﷺ کردبوو و وتبووی: ئایا یەکێك لە ئێمە هیچی لەسەرە عابای نەبێت و نەچێتە دەرەوە بۆ جەژن؟ فەرمووی: ((با ئافرەتێکی هاوڕێی عابایەکی خۆی پێبدات بیدات بەسەریدا، وئامادەی چاکە ونزای مسوڵمانان ببێت)) ئینجا کاتێ ئوموعەتییە هات ئافرەتەکان پرسیاریان لێ کرد-یان وتی: ئێمە پرسیارمان لێ کرد- جا ئوممو عەتییە وتی: وە ئەو(ئوممو عەتییە) هەرکات ناوی پێغەمبەری خوا ﷺ بهێنایە دەیوت: بەو باوکەوە بەفیدای بم، ئێمەش وتمان: ئایا لە پێغەمبەری خوات ﷺ بیستووە ئاواو ئاوا بڵێت؟ وتی: بەڵێ، باوکم بەفیدای بێت . فەرمووی: ((کچانی تازەپێگەیشتوو کچانی ماڵەوە - یا کچانی تازەپێگەیشتوو وکچانی کەیبانوی ماڵ - حەیزدارەکانیش ئامادەی چاکەو نزای ئیمانداران ببن، بەڵام حەیزدارەکان دووربکەونەوە لە نوێژگە)) (حەفصە دەڵێ): منیش ووتم: حەیزدارەکانیش ئامادەببن ؟ (ئوممو عەتییە) وتی: ئایا ئامادەی وەستانی عەرەفات نابێ ئامادەی ئەوەو ئەوە نابێ؟! .

٨٢- بابُ الإِهْلاَلِ مِنَ البَطْحَاءِ، وَغَيْرِهَا لِلْمَكِّيِّ وَلِلْحَاجِّ إِذَا خَرَجَ إِلَى مِنًى

وَسُئِلَ عَطَاءٌ عَنِ المُجَاوِرِ يُلَبِّي بِالحَجِّ، قَالَ: وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُلَبِّي يَوْمَ التَّرْوِيَةِ إِذَا صَلَّى الظُّهْرَ، وَاسْتَوَى عَلَى رَاحِلَتِهِ. وَقَالَ عَبْدُ المَلِكِ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ: قَدِمْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَحْلَلْنَا حَتَّى يَوْمِ التَّرْوِيَةِ وَجَعَلْنَا مَكَّةَ بِظَهْرٍ لَبَّيْنَا بِالحَجِّ. وَقَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ: عَنْ جَابِرٍ: أَهْلَلْنَا مِنَ البَطْحَاءِ. وَقَالَ عُبَيْدُ بْنُ جُرَيْجٍ لِابْنِ عُمَرَ: رَأَيْتُكَ إِذَا كُنْتَ بِمَكَّةَ أَهَلَّ النَّاسُ إِذَا رَأَوُا الهِلاَلَ وَلَمْ تُهِلَّ أَنْتَ حَتَّى يَوْمَ التَّرْوِيَةِ. فَقَالَ: لَمْ أَرَ النَّبِيَّ ﷺ يُهِلُّ حَتَّى تَنْبَعِثَ بِهِ رَاحِلَتُهُ.

٨٢- باسی ئیحرام بەستن بە حەج لە بەتحا([1]) و غەیری بەتحا بۆ خەڵکی مەککە و حاجی دەرەوەی مەککە([2]) کاتێ لە مەککە دەرچێ بۆ مینا

پرسیار لە عەتا کرا دەربارەی کەسێ لە مەککەدا بێت ئیحرام بە حەج ببەستێ، (عەتا) وتی: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ لە ڕۆژی تەرویيەدا[3] ئیحرامی دەبەست و تەلبیەی دەکرد کاتێ نوێژی نیوەڕۆی دەکرد و سواری وڵاخەکەی دەبوو، ڕاست وقنج دەوەستا، وە عەبدولمەلیك دەگێڕێتەوە لە عەتاوە ئەویش لە جابیرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە و دەڵێ: لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ هاتینە مەککە[4]

---

[1] بەتحا: شیوێکە لە مەککە.

[2] حاجی دەرەوەی مەککە: ئەو حاجیەی خەڵکی مەککە نییە، ئیحرامی بە تەمەتوع بەستووە و عومرەی کردووە، ڕۆژی تەرویيە لە مەککەوە ئیحرام دەبەستێت کە دەڕوات بۆ مینا.

[3] ڕۆژی تەرویيە: ڕۆژی هەشتەمی مانگی (ذي الحجة) يە.

[4] ئیحراممان بە حەج بەستبووە، وە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی کرد بیشکێنن وئیحرام بە عومرە ببەستین، جا ئیحراممان بە عومرە بەست و عومرەمان کرد، دواتر ئیحراممان شکاند و حەڵاڵ بووین.

(ئیحرامی عومرەمان شکاند)، جا لە ئیحرامدا نەبووین تا ڕۆژی تەڕوییە، وە لەو ڕۆژەدا شاری مەککەمان خستە پشتمان و ئیحرامامان بە حەج بەست، ئەبو زوبەیر لە جابیرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە دەڵێ: لە بەتحاوە ئیحرامامان بەست، عوبەیدی کوڕی جورەیج بە عەبدوڵای کوڕی عومەری ﷺ وت: تۆم بینی کە لە مەککە بوویت، خەڵکی کە مانگی (ذي الحجة) **یان بینی ئیحرامیان بەست، بەڵام تۆ ئیحرامت نەبەست تا ڕۆژی تەڕوییە، عەبدوڵا وتی: پێغەمبەرم ﷺ نەدی ئیحرام ببەستێ تا وڵاخەکەی پێیەوە هەڵنەسایەتەوە.**

٨٣- بَابُ أَيْنَ يُصَلِّي الظُّهْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ ؟

١٦٥٣- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الأَزْرَقُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ العَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ قُلْتُ: أَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ عَقَلْتَهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَيْنَ صَلَّى الظُّهْرَ وَالعَصْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ؟ قَالَ: بِمِنًى. قُلْتُ: فَأَيْنَ صَلَّى العَصْرَ يَوْمَ النَّفْرِ؟ قَالَ: بِالأَبْطَحِ. ثُمَّ قَالَ: افْعَلْ كَمَا يَفْعَلُ أُمَرَاؤُكَ[1].

٨٣- باسی ڕۆژی تەڕوییە نوێژی نیوەڕۆ لەکوێ دەکرێ؟

١٦٥٣- عەبدولعەزیزی کوڕی ڕوفەیع دەڵێ: پرسیارم لە ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ کرد وتم: هەواڵی شتێکم پێ بدە لە پێغەمبەرت ﷺ وەرگرتبێت و تێیگەیشتبیت، پێغەمبەر ﷺ ڕۆژی تەڕوییە نوێژی نیوەڕۆ و عەسری لەکوێ کرد؟ وتی: لە مینا، وتم: لە ڕۆژی گەڕانەوە لە مینا نوێژی عەسری لەکوێ کرد؟ وتی: لە ئەبتەح[2]، پاشان وتی: ئەمیرەکانت چۆن دەکەن تۆش وا بکە.

---

[1] بڕوانە: ١٦٥٤، ١٧٦٣.

[2] أَبْطَح: شوێنێکی فراوانە لە نێوان مەککەو مینادا کە پێی دەڵێن موحەصەب. إرشاد الساري: (١٧٦/٤).

١٦٥٤- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، سَمِعَ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَيَّاشٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ: لَقِيتُ أَنَسًا[1]. وَحَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، عَنْ عَبْدِ العَزِيزِ قَالَ: خَرَجْتُ إِلَى مِنًى يَوْمَ التَّرْوِيَةِ فَلَقِيتُ أَنَسًا ﷺ ذَاهِبًا عَلَى حِمَارٍ، فَقُلْتُ: أَيْنَ صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ هَذَا اليَوْمَ الظُّهْرَ؟ فَقَالَ: انْظُرْ حَيْثُ يُصَلِّي أُمَرَاؤُكَ فَصَلِّ[2].

١٦٥٤- عەبدولعەزیز دەڵێ: ڕۆژی تەڕوییە لە مەککە دەرچووم بۆ مینا، بە ئەنەس ﷺ گەیشتم بەسواری گوێدرێژێکەوە دەڕۆیشت، وتم: لەم ڕۆژەدا پێغەمبەر ﷺ لەکوێدا نوێژی نیوەڕۆی کرد؟ ئەنەسیش وتی: سەیرکە و سەرنج بدە کاربەدەست و ئەمیرەکانت لە کوێدا نوێژیان کرد، تۆش لەوێدا نوێژ بکە.

٨٤- بابُ الصَّلَاةِ بِمِنًى

١٦٥٥- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ، وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ صَدْرًا مِنْ خِلَافَتِهِ[3].

٨٤- باسی نوێژکردن لە مینادا

١٦٥٥- عوبەیدوڵای کوڕی عەبدوڵای کوڕی عومەر لە عەبدوڵای باوکیەوە ﷺ دەگێڕێتەوە و دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە مینادا دوو ڕکات نوێژی کرد[1]،

---

[1] ئەم فەرموودەیە ئیمام بوخاری بە دوو سەنەد گێڕاویەتەوە.

[2] بڕوانە: ١٦٥٣.

[3] بڕوانە: ١٠٨٢.

هەروەها ئەبو بەکر و عومەر و عوسمانیش ﷺ لە سەرەتای خیلافەتەکەیدا هەر دوو ڕکاتیان کردووە (لە بری چوار ڕکات).

١٦٥٦- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الهَمْدَانِيِّ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ الخُزَاعِيِّ ﷺ قَالَ: صَلَّى بِنَا النَّبِيُّ ﷺ -وَنَحْنُ أَكْثَرُ مَا كُنَّا قَطُّ وَآمَنُهُ- بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ[٢].

١٦٥٦- حاریسەی کوڕی وەهبی خوزاعی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە مینادا پێشنوێژی دوو ڕکاتی بۆ کردین -کە هیچ کات ئەوەندە زۆر و بێ ترس نەبووین-.

١٦٥٧- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ رَكْعَتَيْنِ، وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ ﷺ رَكْعَتَيْنِ، وَمَعَ عُمَرَ ﷺ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ تَفَرَّقَتْ بِكُمُ الطُّرُقُ، فَيَا لَيْتَ حَظِّي مِنْ أَرْبَعٍ رَكْعَتَانِ مُتَقَبَّلَتَانِ[٣].

١٦٥٧- عەبدوڵا ﷺ دەڵێ: لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ دوو ڕکاتم کرد (لە مینا)، وە لەگەڵ ئەبو بەکردا ﷺ دوو ڕکاتم کرد، وە لەگەڵ عومەردا ﷺ دوو ڕکاتم کرد، پاشان ڕێچکەکان جیاوازیان خستە نێوانتان، جا خۆزگە بەشی من لەو چوار[٤] ڕکاتە دوو ڕکاتی وەرگیراو دەبوو.

---

[١] واتە: نوێژی چوار ڕکاتی کورت کردۆتەوەو بە دوو ڕکات کردوویەتی لە مینا.

[٢] بڕوانە: ١٠٨٣.

[٣] بڕوانە: ١٠٨٤.

[٤] لە بەشی کۆتایی خیلافەتی عوسماندا ﷺ لە مینا چوار ڕکاتی دەکرد، قسەکەی عەبدوڵای کوڕی مەسعودیش ﷺ مەبەستی ئەو چوار ڕکات کردنەی عوسمانە ﷺ.

٨٥- بابُ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ

١٦٥٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنَا سَالِمٌ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَيْرًا -مَوْلَى أُمِّ الفَضْلِ- عَنْ أُمِّ الفَضْلِ: شَكَّ النَّاسُ يَوْمَ عَرَفَةَ فِي صَوْمِ النَّبِيِّ ﷺ، فَبَعَثْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِشَرَابٍ فَشَرِبَهُ[١].

٨٥- باسی بەڕۆژووبوونی ڕۆژی عەرەفە (لە عەرەفاتدا)

١٦٥٨- ئوممولفەزل ﵂ دەڵێ: لە ڕۆژی عەرەفەدا خەڵکی گومانیان هەبوو لە بەڕۆژووبوونی پێغەمبەر ﷺ، منیش خواردنەوەیەکم نارد بۆ پێغەمبەر ﷺ، ئەویش خواردیەوە[٢].

٨٦- بابُ التَّلْبِيَةِ وَالتَّكْبِيرِ إِذَا غَدَا مِنْ مِنًى إِلَى عَرَفَةَ

١٦٥٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الثَّقَفِيِّ أَنَّهُ سَأَلَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ وَهُمَا غَادِيَانِ مِنْ مِنًى إِلَى عَرَفَةَ: كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ فِي هَذَا اليَوْمِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ: كَانَ يُهِلُّ مِنَّا المُهِلُّ فَلاَ يُنْكِرُ عَلَيْهِ، وَيُكَبِّرُ مِنَّا المُكَبِّرُ فَلاَ يُنْكِرُ عَلَيْهِ[٣].

٨٦- باسی (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ) و ئەڵاهو ئەکبەر کردن(ی حاجی) کە سەر لەبەیانی لە میناوە دەڕوات بەرەو عەرەفە

١٦٥٩- موحەممەدی کوڕی ئەبو بەکری سەقەفی دەگێڕێتەوە کە خۆی پرسیاری لە ئەنەسی کوڕی مالیك ﵁ کرد کاتێ سەر لەبەیانی هەردووکیان لە میناوە

---

[١] بڕوانە: ١٦٦١، ١٩٨٨، ٥٦٠٤، ٥٦١٨، ٥٦٣٦.

[٢] ڕۆژووگرتنی ڕۆژی عەرەفە بۆ یەکێک لە عەرەفە (مەراسیمی حەج)دا بێت سوننەت نییە، پێغەمبەریش ﷺ لە عەرەفەدا بوو بەڕۆژوو نەبوو.

[٣] بڕوانە: ٩٧٠.

دەرۆیشتن بۆ عەرەفە وتی: ئێوە لەو ڕۆژەدا لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ چۆن و چیتان دەکرد؟ ئەنەسیش وتی: هەمانبوو (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ)ی دەکرد و ڕێگری لێ نەدەکرا، هەشمانبوو ئەلاهو ئەکبەری دەکرد، ئەویش ڕێگری لێ نەدەکرا.

٨٧- بابُ التَّهْجِيرِ بِالرَّوَاحِ يَوْمَ عَرَفَةَ

١٦٦٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ قَالَ: كَتَبَ عَبْدُ المَلِكِ إِلَى الحَجَّاجِ أَنْ لاَ يُخَالِفَ ابْنَ عُمَرَ فِي الحَجِّ. فَجَاءَ ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنه وَأَنَا مَعَهُ يَوْمَ عَرَفَةَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ، فَصَاحَ عِنْدَ سُرَادِقِ الحَجَّاجِ، فَخَرَجَ وَعَلَيْهِ مِلْحَفَةٌ مُعَصْفَرَةٌ فَقَالَ: مَا لَكَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ فَقَالَ الرَّوَاحَ إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ. قَالَ: هَذِهِ السَّاعَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَأَنْظِرْنِي حَتَّى أُفِيضَ عَلَى رَأْسِي ثُمَّ أَخْرُجَ. فَنَزَلَ حَتَّى خَرَجَ الحَجَّاجُ، فَسَارَ بَيْنِي وَبَيْنَ أَبِي، فَقُلْتُ: إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ فَاقْصُرِ الخُطْبَةَ وَعَجِّلِ الوُقُوفَ. فَجَعَلَ يَنْظُرُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: صَدَقَ[١].

٨٧- باسی پەلەکردن لەپاش نیوەڕۆوە (لە ڕۆیشتن لە نەمیرەوە بۆ عەرەفات) لە ڕۆژی عەرەفەدا

١٦٦٠- سالیم وتی: عەبدولمەلیك نامەی نووسی بۆ حەججاج: کە لەکاروباری حەجدا پێچەوانەی عەبدوڵای کوڕی عومەر رضي الله عنه نەکات، (سالیم دەڵێ): جا ئیبنو عومەر لە ڕۆژی عەرەفەدا هات منیش لەگەڵیدابووم کاتێ نوێژی نیوەڕۆ بوو بوو، جا لەلای خێمەکەی[٢] حەججاجدا هاواری کرد، حەججاجیش

---

[١] بروانە: ١٦٦٢، ١٦٦٣.

[٢] (سرادق)، ئیبن حەجەر و کرمانی و زانایانی تریش بە خێمە و چادر مانایان کردووە، بەڵام عەینی دەڵێ: بریتییە لەوەی بەدەوری خێمەدایە و دەرگایەکی هەیە لێیەوە دەچیتە ژوورەوە بۆ خێمەکە، بەزۆری پادشا گەورەکان ئەو کارە دەکەن هەر ئەوان هەیانە. إرشاد الساري: ١٨١/٤.

هاتەدەرەوە و عەباو پۆشاکێکی ڕەنگکراو بەعەصفەری لەبەردا بوو وتی: ئەوە چیتە ئەی باوکی عەبدورەحمان؟ عەبدوڵاش وتی: کاتی ڕۆیشتنە ئەگەر شوێن سوننەت دەکەوی، حەججاج وتی: لەم کاتەدا؟ وتی: بەڵێ، وتی: چاوەڕێم بکە تا ئاوێك دەکەم بەسەر و لاشەمدا، پاشان دێمەدەر، ئینجا عەبدوڵا دابەزی تا حەججاج (خۆی شۆردو) هاتەدەرەوە، جا حەججاج لە نێوان من و باوکمدا دەڕۆیشت، منیش بە حەججاجم وت: ئەگەر شوێنکەوتنی سوننەتت دەوێ، ئەوە وتارێکی کورت بدەو پەلە بکە (لەڕۆیشتن بۆ) وەستانی عەرەفە، ئینجا حەججاج هەر سەرنجی عەبدوڵای دەدا، کە عەبدوڵاش ئەوەی بینی وتی: سالیم ڕاست دەکات.

٨٨- بابُ الوُقُوفِ عَلَى الدَّابَّةِ بِعَرَفَةَ

١٦٦١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ عُمَيْرٍ -مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ العَبَّاسِ- عَنْ أُمِّ الفَضْلِ بِنْتِ الحَارِثِ، أَنَّ نَاسًا اخْتَلَفُوا عِنْدَهَا يَوْمَ عَرَفَةَ فِي صَوْمِ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: هُوَ صَائِمٌ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَيْسَ بِصَائِمٍ. فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ بِقَدَحِ لَبَنٍ وَهُوَ وَاقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ فَشَرِبَهُ[1].

٨٨- باسی وەستان لە عەرەفە بە سواری وڵاخەوە

١٦٦١- ئوممولفەزلی کچی حاریس رضي الله عنها دەڵێ: لە ڕۆژی عەرەفەدا کەسانێکی لا بوو ڕاجیا بوون دەربارەی بەڕۆژووبوونی پێغەمبەر ﷺ، هەندێکیان وتیان: پێغەمبەر ﷺ بەڕۆژووە، هەندێکیشیان وتیان: بەڕۆژوو نییە، ئینجا منیش پەرداخێ شیرم بۆ پێغەمبەر ﷺ نارد لەکاتێکدا بەسوار وشترەکەیەوە وەستابوو (لە عەرەفە)، ئەویش خواردیەوە.

[1] بڕوانە: ١٦٥٨.

٨٩- بَابُ الجَمْعِ بَيْنَ الصَّلاَتَيْنِ بِعَرَفَةَ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا فَاتَتْهُ الصَّلاَةُ مَعَ الإِمَامِ جَمَعَ بَيْنَهُمَا.

١٦٦٢- وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمٌ، أَنَّ الحَجَّاجَ بْنَ يُوسُفَ -عَامَ نَزَلَ بِابْنِ الزُّبَيْرِ ﷺ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ ﷺ: كَيْفَ تَصْنَعُ فِي المَوْقِفِ يَوْمَ عَرَفَةَ؟ فَقَالَ سَالِمٌ: إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ فَهَجِّرْ بِالصَّلاَةِ يَوْمَ عَرَفَةَ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: صَدَقَ، إِنَّهُمْ كَانُوا يَجْمَعُونَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالعَصْرِ فِي السُّنَّةِ. فَقُلْتُ لِسَالِمٍ: أَفَعَلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ؟ فَقَالَ سَالِمٌ: وَهَلْ تَتَّبِعُونَ فِي ذَلِكَ إِلاَّ سُنَّتَهُ؟![1]

٨٩- باسی كۆكردنەوەی دوو نوێژ (نیوەڕۆ و عەسر) لە عەرەفەدا

عەبدوڵای كوڕی عومەر ﷺ ئەگەر نوێژی جەماعەتی لەگەڵ ئیمامدا لەدەست بچوایە (لە عەرەفەدا) خۆی نوێژەكانی كۆ دەكردەوە (لەماڵەوە).

١٦٦٢- ئیبنو شیهاب دەڵێ: سالیم بۆی گێڕامەوە كە حەججاجی كوڕی یوسف - ئەوساڵەی هات بۆ (مەككە بۆ جەنگ لەگەڵ) ئیبنو زوبەیردا ﷺ - پرسیاری لە عەبدوڵا كرد ﷺ: تۆ چۆن دەكەیت لە وەستانی عەرەفەدا؟ سالیم وتی: ئەگەر شوێنكەوتنی سوننەتت دەوێ لە گەرمەی نیوەڕۆ نوێژ بكە لە عەرەفەدا، عەبدوڵای كوڕی عومەر ﷺ وتی: ڕاست دەڵێ، بێگومان (هاوەڵان) نوێژی نیوەڕۆ و عەسریان كۆدەكردەوە و پێكەوە دەیانكرد، ئەوان شوێنكەوتەی سوننەت بوون، (ئیبنو شیهاب دەڵێ:) بە سالیمم وت: ئایا پێغەمبەری خوا ﷺ ئەمەی كردووە؟ سالیم وتی: مەگەر هاوەڵان لەمەدا شوێن شتێك دەكەون جگە لە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ؟!

[1] بڕوانە: ١٦٦٩.

٩٠- بابُ قصْرِ الخُطْبَةِ بِعَرَفَةَ

١٦٦٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ المَلِكِ بْنَ مَرْوَانَ كَتَبَ إِلَى الحَجَّاجِ أَنْ يَأْتَمَّ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ فِي الحَجِّ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ عَرَفَةَ جَاءَ ابْنُ عُمَرَ ﷺ وَأَنَا مَعَهُ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ -أَوْ زَالَتْ- فَصَاحَ عِنْدَ فُسْطَاطِهِ أَيْنَ هَذَا؟ فَخَرَجَ إِلَيْهِ، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: الرَّوَاحَ. فَقَالَ: الآنَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ أَنْظِرْنِي أُفِيضُ عَلَيَّ مَاءً. فَنَزَلَ ابْنُ عُمَرَ ﷺ حَتَّى خَرَجَ، فَسَارَ بَيْنِي وَبَيْنَ أَبِي. فَقُلْتُ: إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ أَنْ تُصِيبَ السُّنَّةَ اليَوْمَ فَاقْصُرِ الخُطْبَةَ وَعَجِّلِ الوُقُوفَ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: صَدَقَ[١].

٩٠- باسی كورتكردنەوەی وتار لە عەرەفەدا[٢]

١٦٦٣- سالیمی كوڕی عەبدولا ﷺ دەگێڕێتەوە كە عەبدولمەلیكی كوڕی مەڕوان نامەی نووسی بۆ حەججاج كە لە حەجدا پابەندی عەبدولای كوڕی عومەر ﷺ بێ، ئینجا لە ڕۆژی عەرەفەدا كاتێ خۆر لە نێوەڕاستی ئاسمان لایدابوو -یان نیوەڕۆ بوو بوو-، عەبدولا هات و منیش لەگەڵیدا بووم، لای چادرەكەی (حەججاج)دا هاواری كرد ئەم كابرایە (حەججاج) لەكوێیە؟ حەججاجیش هاتەدەرەوە بۆ لای، عەبدولاش وتی: پەلە بكە لە ڕۆیشتندا . حجاج وتی: لەم كاتەدا؟ وتی: بەڵێ، حەججاج وتی: چاوەڕێم بكە ئاوێك دەكەم بە خۆمدا، عەبدولاش دابەزی تا حەججاج هاتەدەر، جا حەججاج لە نێوان من و باوكمدا دەڕۆیشت، منیش وتم: ئەگەر دەتەوێ ئەمڕۆ لەسەر سوننەت بڕۆی وتارەكەت كورت بكەرەوەو پەلە بكە لەوەستانی عەرەفەدا، عەبدولا وتی: ڕاست دەكات.

---

[١] بڕوانە: ١٦٦٠.

[٢] ئەم سەرباس و ناونیشانە لە ڕیوایەتی ئەبو زەڕ و ئیبن عەساكیردا نییە و نەیانهێناوە، بەڵام ئەبو زەڕی هەرەوی گێڕاویەتەوە لە هەندێ نوسخەی بوخاری لەپاش ئەم سەرباسە ئەمە نووسراوە: (قال أبو عبد الله: حديث مالك يذكر هنا، ولكنّي لا أُرِيدُ أن أُدخِلَ فِي هَذا الجَامِعِ معاداً). إرشاد الساري: ١٦٦٠.

٩١- بابُ الوُقُوفِ بِعَرَفَةَ

١٦٦٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرٌو، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ: كُنْتُ أَطْلُبُ بَعِيرًا لِي. وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو، سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ: أَضْلَلْتُ بَعِيرًا لِي، فَذَهَبْتُ أَطْلُبُهُ يَوْمَ عَرَفَةَ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَاقِفًا بِعَرَفَةَ، فَقُلْتُ: هَذَا وَاللَّهِ مِنَ الحُمْسِ، فَمَا شَأْنُهُ هَا هُنَا؟

٩١- باسی وەستان لە عەرەفەدا

١٦٦٤- موحەممەدی کوڕی جوبەیری کوڕی موتعیم لە جوبەیری باوکیەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: من دەگەڕام بەشوێن وشترێکی خۆمدا. موحەممەدی کوڕی جوبەیر لە باوکیەوە کە جوبەیری کوڕی موتعیمەوە دەگێڕێتەوە وتی: وشترێکی خۆم ونکردبوو، ئینجا لە ڕۆژی عەرەفەدا ڕۆیشتم بەدوایدا دەگەڕام، جا پێغەمبەرم ﷺ دی لە عەرەفەدا ڕاوەستا بوو، وتم: سوێند بەخوا ئەم پیاوە (پێغەمبەر ﷺ) لە حومسە[1] (توندە لەسەر ئایینەکەی) ئەی بۆچی لێرەیە؟

١٦٦٥- حَدَّثَنَا فَرْوَةُ بْنُ أَبِي المَغْرَاءِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ عُرْوَةُ: كَانَ النَّاسُ يَطُوفُونَ فِي الجَاهِلِيَّةِ عُرَاةً إِلاَّ الحُمْسَ -وَالحُمْسُ: قُرَيْشٌ وَمَا وَلَدَتْ- وَكَانَتِ الحُمْسُ يَحْتَسِبُونَ عَلَى النَّاسِ، يُعْطِي الرَّجُلُ الرَّجُلَ الثِّيَابَ يَطُوفُ فِيهَا، وَتُعْطِي المَرْأَةُ المَرْأَةَ الثِّيَابَ تَطُوفُ فِيهَا، فَمَنْ لَمْ يُعْطِهِ الحُمْسُ طَافَ بِالبَيْتِ عُرْيَانًا، وَكَانَ يُفِيضُ جَمَاعَةُ النَّاسِ مِنْ عَرَفَاتٍ، وَيُفِيضُ الحُمْسُ مِنْ جَمْعٍ[2]. قَالَ: وَأَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي الحُمْسِ: ﴿ ثُمَّ أَفِيضُواْ مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ ﴿١٩٩﴾ ﴾ البقرة. قَالَ: كَانُوا يُفِيضُونَ مِنْ جَمْعٍ، فَدُفِعُوا إِلَى عَرَفَاتٍ[3].

---

[1] حومس بە قورەیش دەوترێ کە زۆر توند بوون لەسەر شوێنکەوتنی شێوازی حەج کردنی خۆیان و ئایینداری خۆیان، لە جیاتی وەستان لە عەرەفە، لە موزدەلیفە دەوەستان، بەڵام عەرەبەکانی تر لە عەرەفە دەوەستان، کە ئیسلام هات ئەم عادەتەی هەڵوەشاندەوە، هەمووان دەبێ لە عەرەفە بوەستن. فتح الباري: (٦٥٨/٤).

[2] سەرنج: (جَمْعٍ) بە موزدەلیفە دەوترێ، چونکە ئادەم ﷺ لەوێ گەشتووە بە حەووای خێزانی و لێی نزیک بۆتەوە. إرشاد الساري: (١٨٧/٥).

[3] بڕوانە: ٤٥٢٠.

١٦٦٥- عوروه دەڵێ: هەموو خەڵکی لە سەردەمی نەفامیدا بەڕووتی تەوافیان دەکرد جگە لە حومس -حومسیش هۆزی قورەیشەو ئەوەی لە ئافرەتی قورەیشی بوو‌بێت-، حومسیش بۆ بەدیهێنانی پاداشت هاوکاری خەڵکیان دەکرد، پیاویان پۆشاکی دەدا بە پیاو تەواف پێوە بکات، ئافرەتیان پۆشاکی دەدا بەئافرەت تەواف پێوە بکات، جا هەرکەس حومس پۆشاکی پێنەدایە بە ڕووتی تەواف بەیتی دەکرد، هەموو خەڵکەکە لە عەرەفاتەوە دەگەڕانەوە (بۆ مینا)، بەڵام حومس لە موزدەلیفەوە دەگەڕانەوە، (هیشام) دەڵێ: باوکم بۆی گێڕامەوە لە عائیشەوە ﵂ وتی: ئەم ئایەتە پیرۆزە (لە پاشان بگەڕێنەوە لەو شوێنەوە خەڵکی لێی دەگەڕێتەوە)، دەربارەی حومس دابەزی، عوروە (یان عائیشە) دەڵێ: حومس لە موزدەلیفەوە دەگەڕانەوە (بۆ مینا)، بەڵام نێردران بۆ عەرەفات (لەوێوە بگەڕێنەوە بۆ مینا).

٩٢- بابُ السَّيْرِ إِذَا دَفَعَ مِنْ عَرَفَةَ

١٦٦٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ قَالَ سُئِلَ أُسَامَةُ وَأَنَا جَالِسٌ: كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَسِيرُ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ حِينَ دَفَعَ؟ قَالَ: كَانَ يَسِيرُ العَنَقَ، فَإِذَا وَجَدَ فَجْوَةً نَصَّ. قَالَ هِشَامٌ: وَالنَّصُّ فَوْقَ العَنَقِ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: فَجْوَةٌ: مُتَّسَعٌ، وَالجَمعُ فَجَوَاتٌ وَفِجَاءٌ، وَكَذَلِكَ رَكْوَةٌ وَرِكَاءٌ. ﴿مَنَاصٌ﴾ ص، لَيْسَ حِينَ فِرَارٍ[1].

٩٢- باسی شێوەی ڕۆشتن کاتی گەڕانەوە لە عەرەفە

١٦٦٦- هیشامی کوڕی عوروە لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێ: من دانیشتبووم پرسیار لە ئوسامە کرا: پێغەمبەری خوا ﷺ لە حەجیماڵئاواییدا چۆن

[1] بڕوانە: ٢٩٩٩، ٤٤١٣.

دەڕۆیشت کاتێ گەڕایەوە (لە عەرەفات)؟ (ئوسامە) وتی: مام نێوەند دەڕۆیشت، بەڵام ئەگەر پێشی چۆڵ بوایە زۆر بەخێرایی دەڕۆیشت، هیشام دەڵێ: (النَّصُّ) **لە** (العَنَقِ) **خێراترە، ئەبوعەبدوڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ:** (فَجْوَةٌ): **دەرفەت و چۆڵییە، کۆی** (فَجْوَةٌ): (فَجَوَاتٌ وَفِجَاءٌ)، **وەك** (رَكْوَةٌ وَرِكَاءٌ)، ﴿ مَنَاصٌ ﴾: **کاتی هەڵهاتن نییە.**

٩٣- بابُ النُّزُولِ بَيْنَ عَرَفَةَ وَجَمْعٍ

١٦٦٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ كُرَيْبٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ حَيْثُ أَفَاضَ مِنْ عَرَفَةَ مَالَ إِلَى الشِّعْبِ فَقَضَى حَاجَتَهُ، فَتَوَضَّأَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتُصَلِّي؟ فَقَالَ: «الصَّلاَةُ أَمَامَكَ»[1].

٩٣- باسی دابەزین لە نێوان عەرەفە و موزدەلیفەدا

١٦٦٧- ئوسامەی کوڕی زەید ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ کاتێ لە عەرەفە گەڕایەوە، لایدایە لای شیوەکەو دەستی بە ئاوگەیاندو دەستنوێژی گرت، پێم وت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژ دەکەی؟ فەرمووی: نوێژ لە پێشتەوەیە (لە موزدەلیفە دەکرێ).

١٦٦٨- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ يَجْمَعُ بَيْنَ المَغْرِبِ وَالعِشَاءِ بِجَمْعٍ، غَيْرَ أَنَّهُ يَمُرُّ بِالشِّعْبِ الذِي أَخَذَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَيَدْخُلُ فَيَنْتَفِضُ وَيَتَوَضَّأُ، وَلاَ يُصَلِّي حَتَّى يُصَلِّيَ بِجَمْعٍ.

---

[1] بڕوانە: ١٣٩.

١٦٦٨- نافيع دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ نوێژی ئێوارە و عیشای لە موزدەلیفە[١] کۆدەکردەوە، بەڵام بەلای ئەو شیوەدا دەڕۆیشت کە پێغەمبەری خوا ﷺ بۆی ڕۆیشت، دەستی بە ئاو دەگەیاندو دەستنوێژی دەگرت، بەڵام نوێژی نەدەکرد تا لە موزدەلیفە دەیکرد.

١٦٦٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي حَرْمَلَةَ، عَنْ كُرَيْبٍ - مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: رَدِفْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنْ عَرَفَاتٍ، فَلَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الشِّعْبَ الأَيْسَرَ الذِي دُونَ المُزْدَلِفَةِ أَنَاخَ فَبَالَ ثُمَّ جَاءَ، فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ الوَضُوءَ، فَتَوَضَّأَ وُضُوءًا خَفِيفًا، فَقُلْتُ: الصَّلاَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «الصَّلاَةُ أَمَامَكَ». فَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَتَى المُزْدَلِفَةَ، فَصَلَّى، ثُمَّ رَدِفَ الفَضْلُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ غَدَاةَ جَمْعٍ[٢].

١٦٦٩- ئوسامەی کوڕی زەید ﷺ دەڵێ: لە عەرەفاتەوە لەپاشکۆی پێغەمبەری خوادا ﷺ سوار بووبووم، ئینجا کاتێ پێغەمبەری خوا ﷺ گەیشتە شیوەکەی لای چەپی نزیك موزدەلیفە، وشترەکەی خوس داو و میزی کرد، پاشان هاتەوە، منیش ئاوی دەستنوێژم کرد بەدەستیدا و دەستنوێژێکی سوکەڵەی گرت، ئینجا وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژ دەکەیت؟ فەرمووی: ((نوێژ لەپێشتەوەیە))، جا پێغەمبەری خوا ﷺ سواری وشترەکەی بوو تا گەشتە موزدەلیفە و نوێژی کرد، پاشان فەزڵ سەر لەبەیانی ڕۆژی یەکەمی جەژن لە پاشکۆی پێغەمبەری خوادا ﷺ سوار بوو.

---

١ لە موزدەلیفە کە بە عەرەبی پێی دەڵێن: (جَمع).

٢ بڕوانە: ١٣٩.

١٦٧٠- قَالَ كُرَيْبٌ: فَأَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ ﷺ، عَنِ الفَضْلِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَمْ يَزَلْ يُلَبِّي حَتَّى بَلَغَ الجَمْرَةَ[1].

١٦٧٠- كوڕەیب دەڵێ: عەبدوڵای كوڕی عەباس ﷺ لە فەزلەوە گێڕایەوە كە وتی: كە پێغەمبەری خوا ﷺ بەردەوام (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ)ی دەوت، هەتا گەیشتە جەمرە[2] (ی عەقەبەو بەردبارانی كرد).

٩٤- بابُ أَمْرِ النَّبِيِّ ﷺ بِالسَّكِينَةِ عِنْدَ الإِفَاضَةِ، وَإِشَارَتِهِ إِلَيْهِمْ بِالسَّوْطِ

١٦٧١- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سُوَيْدٍ، حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ أَبِي عَمْرٍو -مَوْلَى المُطَّلِبِ- أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ -مَوْلَى وَالِبَةَ الكُوفِيُّ- حَدَّثَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّهُ دَفَعَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ عَرَفَةَ، فَسَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ وَرَاءَهُ زَجْرًا شَدِيدًا وَضَرْبًا وَصَوْتًا لِلإِبِلِ، فَأَشَارَ بِسَوْطِهِ إِلَيْهِمْ وَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، عَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ، فَإِنَّ البِرَّ لَيْسَ بِالإِيضَاعِ». أَوْضَعُوا: أَسْرَعُوا، ﴿خِلَالَكُمْ ﴿٤٧﴾﴾ التوبة. مِنَ التَّخَلُّلِ: بَيْنَكُمْ، ﴿وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾﴾ الكهف، بَيْنَهُمَا.

٩٤- باسی فەرمان پێكردنی پێغەمبەر ﷺ لە كاتی گەڕانەوە لە عەرەفات بە لەسەرخۆیی، بە قەمچییەكەش ئاماژەی كرد بۆیان (لەسەرخۆ بن)

١٦٧١- عەبدوڵای كوڕی عەباس ﷺ دەگێڕێتەوە: كە ئەو لە ڕۆژی عەرەفەدا لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ گەڕانەوە (لە عەرەفاتەوە بۆ موزدەلیفە)، جا پێغەمبەر

---

[1] بڕوانە: ١٥٤٤.

[2] لە كوردیدا پێی دەڵێن: شەیتانی گەورە، مەبەستی پێی بەردە گەورەكەیانە كە لە ڕۆژی یەكەمدا ڕەجم دەكرێت.

ﷺ لەدوای خۆیەوە گوێی لە دەنگی لێخوڕینێکی بەپەلەوە و دەنگەدەنگ و پیاکێشانی وشترەکان بوو، ئەویش بەقامچییەکەی ئاماژەی بۆ کردن و فەرمووی: ((ئەی خەڵکینە لەسەرخۆبن، دڵنیابن چاکە لەبەپەلە ڕۆیشتندا نییە))، (أَوْضَعُوا) واتە: پەلەیان کرد، ﴿خِلَٰلَكُمْ ﴿٤٧﴾﴾، واتە: درز خستنە نێوانتان. ﴿وَفَجَّرْنَا خِلَٰلَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾﴾ واتە: لە نێوانیاندا (هەڵمانقوڵاندووە).

٩٥- بابُ الجَمْعِ بَيْنَ الصَّلاَتَيْنِ بِالمُزْدَلِفَةِ

١٦٧٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ عَرَفَةَ، فَنَزَلَ الشِّعْبَ، فَبَالَ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَلَمْ يُسْبِغِ الوُضُوءَ. فَقُلْتُ لَهُ: الصَّلاَةُ؟ فَقَالَ: «الصَّلاَةُ أَمَامَكَ». فَجَاءَ المُزْدَلِفَةَ، فَتَوَضَّأَ، فَأَسْبَغَ، ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ، فَصَلَّى المَغْرِبَ، ثُمَّ أَنَاخَ كُلُّ إِنْسَانٍ بَعِيرَهُ فِي مَنْزِلِهِ، ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَصَلَّى، وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا[1].

٩٥- باسی کۆکردنەوە لە نێوان دوو نوێژدا (مەغریب و عیشا) لە موزدەلیفە

١٦٧٢- کوڕەیب لە ئوسامەی کوڕی زەیدەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە لێی بیستووە دەیوت: پێغەمبەری خوا ﷺ لە عەرەفە گەڕایەوەو لایدایە شیوەکە و میزی کرد، پاشان دەستنوێژی گرت بەخێرایی ئەندامەکانی یەکجار شۆری، منیش پێم وت: نوێژ دەکەیت؟ فەرمووی: ((نوێژ لە پێشتەوەیە))، ئینجا هات بۆ موزدەلیفەو دەستنوێژی گرت بە چاکی، پاشان قامەتی نوێژ کراو نوێژی مەغریبی کرد،

[1] بڕوانە: ١٣٩.

پاشان هەرکەسەو وشترەکەی خوسدا لەو جێگەی لێی دانیشتبوو، پاشان قامەتی نوێژکراو پێغەمبەر ﷺ نوێژی (عیشای) کرد، وە لە نێوان نوێژی مەغریب و عیشادا هیچ نوێژێکی نەکرد.

٩٦- بابُ مَنْ جَمَعَ بَيْنَهُمَا وَلَمْ يَتَطَوَّعْ

١٦٧٣- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْب، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: جَمَعَ النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ المَغْرِبِ وَالعِشَاءِ بِجَمْعٍ، كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بِإِقَامَةٍ، وَلَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا، وَلاَ عَلَى إِثْرِ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا[1].

٩٦- باسی کۆکردنەوەی دوو نوێژ و نەکردنی نوێژی سوننەت لە نێوانیاندا

١٦٧٣- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە موزدەلیفە نوێژی ئێوارە و عیشای پێکەوە کرد، هەر نوێژێکیان بەقامەتێکی تایبەت بەخۆی، نوێژی سوننەتیشی نە لە نێوانداو نە لە پاش هیچیانەوە نەکرد.

١٦٧٤- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلاَلٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الخَطْمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو أَيُّوبَ الأَنْصَارِيُّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَمَعَ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ المَغْرِبَ وَالعِشَاءَ بِالمُزْدَلِفَةِ[2].

١٦٧٤- ئەبو ئەیوبی ئەنصاری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە حەجی ماڵئاواییدا نوێژی ئێوارەو عیشای پێکەوە کۆکردەوە لە موزدەلیفە.

---

[1] بڕوانە: ١٠٩١.

[2] بڕوانە: ٤٤١٤.

٩٧- بابُ مَنْ أذَّنَ وَأَقامَ لِكُلِّ واحِدَةٍ مِنْهُمَا

١٦٧٥- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ يَقُولُ: حَجَّ عَبْدُ اللَّهِ ﷺ، فَأَتَيْنَا الْمُزْدَلِفَةَ حِينَ الأَذَانِ بِالعَتَمَةِ، أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ، فَأَمَرَ رَجُلًا، فَأَذَّنَ وَأَقَامَ، ثُمَّ صَلَّى المَغْرِبَ، وَصَلَّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ دَعَا بِعَشَائِهِ فَتَعَشَّى، ثُمَّ أَمَرَ - أُرَى رَجُلاً- فَأَذَّنَ وَأَقَامَ -قَالَ عَمْرٌو: لاَ أَعْلَمُ الشَّكَّ إِلَّا مِنْ زُهَيْرٍ- ثُمَّ صَلَّى العِشَاءَ رَكْعَتَيْنِ، فَلَمَّا طَلَعَ الفَجْرُ قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لاَ يُصَلِّي هَذِهِ السَّاعَةَ إِلَّا هَذِهِ الصَّلاَةَ، فِي هَذَا المَكَانِ، مِنْ هَذَا اليَوْمِ. قَالَ عَبْدُ اللهِ: هُمَا صَلاَتَانِ تُحَوَّلاَنِ عَنْ وَقْتِهِمَا: صَلاَةُ المَغْرِبِ بَعْدَ مَا يَأْتِي النَّاسُ المُزْدَلِفَةَ، وَالفَجْرُ حِينَ يَبْزُغُ الفَجْرُ. قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَفْعَلُهُ[١].

٩٧- باسی ئەو کەسەی بانگی دا و قامەتی کرد بۆ هەریەک لە دوو نوێژە (کۆکراوە)کە

١٦٧٥- عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزید دەڵێ: عەبدوڵا ﷺ حەجی کرد، کاتی بانگی عیشا، یان نزیك ئەو کاتە، گەیشتینە موزدەلیفە، عەبدوڵا فەرمانی کرد بەپیاوێ بانگی دا و قامەتی کرد، پاشان عەبدوڵا نوێژی ئێوارەی کرد (بۆمان)، دوای ئەوە دوو ڕکات نوێژی کرد، ئینجا داوای نانی ئێوارەی کرد و نانی خوارد، پاشان فەرمانی کرد -وابزانم بە پیاوێك- بانگی داو قامەتی کرد. -عەمر[٢] وتی: وانازانم گومانەکە[٣] لەکەسەوە بێت جگە لەزوهەیر- پاشان عەبدوڵا دوو ڕکات نوێژی عیشای کرد، ئینجا (نوێژی بەیانی کرد) کاتێ سپێدە[٤] هەڵهات، عەبدوڵا

---

[١] بڕوانە: ١٦٨٢، ١٦٨٣.

[٢] عەمر کوڕی خالّی مامۆستای بوخارییە، یەکێکە لەوانەی ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوە.

[٣] کە لە فەرموودەکەدا هاتووە دەڵێ: (وابزانم فەرمانی کرد بە پیاوێ).

[٤] سپێدە: بەو ڕووناکیە دەڵێن کە هەڵهات نوێژی بەیانی دەبێت، وە کەناری ئاسمان ڕۆشن دەکاتەوە.

وتی: بێگومان پێغەمبەری خودا ﷺ ئا لەم کاتەدا و لەم جێگا و لەم ڕۆژەدا جگە لەم نوێژەی نەدەکرد، عەبدوڵا وتی: ئەم دوو نوێژە لەکاتی خۆیان لادراون (لەم جێگەیەدا)، نوێژی مەغریب دوای ئەوەی خەڵك دێنە موزدەلیفە (لەکاتی عیشادا دەکرێ)، نوێژی بەیانیش کاتێ سپێدە هەڵدێ (واتە: کەمێك زووتر)، عەبدوڵا وتی: پێغەمبەرم ﷺ دی وای دەکرد (ئەم دوو نوێژەی لەم دوو کاتەدا دەکرد).

٩٨- بابُ مَنْ قَدَّمَ ضَعَفَةَ أَهْلِهِ بِلَيْلٍ، فَيَقِفُونَ بِالْمُزْدَلِفَةِ وَيَدْعُونَ وَيُقَدِّمُ إِذَا غَابَ الْقَمَرُ

١٦٧٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ سَالِمٌ: وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ يُقَدِّمُ ضَعَفَةَ أَهْلِهِ، فَيَقِفُونَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الحَرَامِ بِالْمُزْدَلِفَةِ بِلَيْلٍ، فَيَذْكُرُونَ اللَّهَ مَا بَدَا لَهُمْ، ثُمَّ يَرْجِعُونَ قَبْلَ أَنْ يَقِفَ الإِمَامُ، وَقَبْلَ أَنْ يَدْفَعَ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَقْدَمُ مِنًى لِصَلاَةِ الفَجْرِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَقْدَمُ بَعْدَ ذَلِكَ، فَإِذَا قَدِمُوا رَمَوُا الجَمْرَةَ، وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ أَرْخَصَ فِي أُولَئِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

٩٨- باسی ئەوەی لاوازەکانی خاوخێزانی بەشەو کە مانگ دیار نەما لە پێشەوە دەنێرێ، ئینجا لە موزدەلیفە دەوەستن و دوعا دەکەن

١٦٧٦- سالیم دەڵێ: عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﷺ ئەوانەی لە خاوخێزانی پیر و لاواز بوون، بەشەو پێشی دەخستن و دەڕۆیشتن، ئینجا شەو لە مەشعەرولحەرام لە موزدەلیفە دەوەستان، ئەوەندەی بۆیان بکرایە یادی خودایان دەکرد، پاشان دەگەڕانەوە (بۆ مینا) پێش ئەوەی ئیمام (لە موزدەلیفە) بوەستێ و بڕوات (بۆ

مینا)، جا هەیانبوو بۆ نوێژی بەیانی دەگەیشتە مینا، وە هەیانبوو دوای ئەوە دەگەیشت، هەر کە بگەیشتنایە جەمرەیان بەردباران دەکرد، وە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەیوت: پێغەمبەری خوا ﷺ مۆڵەتی ئەمانەی داوە.

١٦٧٧- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابن عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ جَمعٍ بِلَيْلٍ[1].

١٦٧٧- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ بە شەو منی لە موزدەلیفەوە نارد (بۆ ڕەجمی شەیتان).

١٦٧٨- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي يَزِيدَ، سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يَقُولُ: أَنَا مِمَّنْ قَدَّمَ النَّبِيُّ ﷺ لَيْلَةَ الْمُزْدَلِفَةِ فِي ضَعَفَةِ أَهْلِهِ[2].

١٦٧٨- عوبەیدوڵای کوڕی ئەبی یەزید دەڵێ: لە عەبدوڵای کوڕی عەباسی ﷺ بیست دەیوت: (من لەو لاواز و پەککەوتانەی کەسوکاری پێغەمبەر ﷺ بووم کە شەو لە موزدەلیفەوە پێشتر ناردنی).

١٦٧٩- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ -مَوْلَى أَسْمَاءَ- عَنْ أَسْمَاءَ أَنَّهَا نَزَلَتْ لَيْلَةَ جَمْعٍ عِنْدَ الْمُزْدَلِفَةِ، فَقَامَتْ تُصَلِّي، فَصَلَّتْ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَتْ: يَا بُنَيَّ، هَلْ غَابَ القَمَرُ؟ قُلْتُ: لاَ. فَصَلَّتْ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَتْ: هَلْ غَابَ القَمَرُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَتْ: فَارْتَحِلُوا. فَارْتَحَلْنَا، وَمَضَيْنَا حَتَّى رَمَتِ الجَمْرَةَ، ثُمَّ رَجَعَتْ فَصَلَّتِ الصُّبْحَ فِي مَنْزِلِهَا. فَقُلْتُ لَهَا يَا: هَنْتَاهْ، مَا أُرَانَا إِلاَّ قَدْ غَلَّسْنَا. قَالَتْ: يَا بُنَيَّ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَذِنَ لِلظُّعُنِ[3].

---

[1] بڕوانە: ١٦٧٨، ١٨٥٦.

[2] بڕوانە: ١٦٧٧.

[3] بڕوانە: ١٢٩١.

١٦٧٩- عەبدوڵای -ئازادکراوی ئەسما- لە ئەسمائەوە ﵂ گێڕایەوە کە ئەسما شەوی جەژن لە موزدەلیفە دابەزی، ئینجا هەستا نوێژی دەکرد، ماوەیەك نوێژی کرد، پاشان وتی: کوڕەکەم ئایا مانگ ئاوا بووە؟ وتم: نەخێر، ئینجا ماوەیەکی تر نوێژی کرد، پاشان وتی: ئایا مانگ ئاوا بووە؟ وتم: بەڵێ، وتی: سواری وڵاخەکانتان بن، ئێمەش سواری وڵاخەکانمان بووین و ڕۆیشتین، هەتا ئەسما جەمرەی عەقبەی بەردباران کرد، پاشان گەڕایەوەو نوێژی بەیانی لە شوێنی خۆی (لە مینا) کرد، منیش پێم وت: ئەی ئافرەت وابزانم لە شەودا هاتووین (پێشکەوتین و زوو بوو)! ئەسما وتی: ئەی کوڕەکەم پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگەی داوە بۆ ئافرەتان (شەو لە موزدەلیفە نەمێننەوە).

١٦٨٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ -هُوَ: ابْنُ القَاسِمِ-، عَنِ القَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتِ: اسْتَأْذَنَتْ سَوْدَةُ النَّبِيَّ ﷺ لَيْلَةَ جَمْعٍ -وَكَانَتْ ثَقِيلَةً ثَبْطَةً- فَأَذِنَ لَهَا[1].

١٦٨٠- عائیشە ﵂ دەڵێ: سەودە لە شەوی موزدەلیفەدا مۆڵەتی لە پێغەمبەر ﷺ خواست -چونکە ئافرەتێکی گەورەی قورسی هێواش بوو لە ڕۆیشتندا-، بۆیە پێغەمبەر ﷺ مۆڵەتی پێدا.

١٦٨١- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنِ القَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: نَزَلْنَا المُزْدَلِفَةَ، فَاسْتَأْذَنَتِ النَّبِيَّ ﷺ سَوْدَةُ أَنْ تَدْفَعَ قَبْلَ حَطْمَةِ النَّاسِ، -وَكَانَتِ امْرَأَةً بَطِيئَةً-، فَأَذِنَ لَهَا، فَدَفَعَتْ قَبْلَ حَطْمَةِ النَّاسِ، وَأَقَمْنَا حَتَّى أَصْبَحْنَا نَحْنُ، ثُمَّ دَفَعْنَا بِدَفْعِهِ، فَلَأَنْ أَكُونَ اسْتَأْذَنْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَمَا اسْتَأْذَنَتْ سَوْدَةُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ مَفْرُوحٍ بِهِ[2].

---

[1] بڕوانە: ١٦٨١.

[2] بڕوانە: ١٦٨٠.

١٦٨١- عائیشه ﷺ وتی: له موزدەلیفه دابەزین، ئینجا سەودە مۆڵەتی له پێغەمبەر ﷺ خواست که پێش قەرەباڵغی خەڵك بڕوات -ئەو ئافرەتێکی هێواش بوو له ڕۆیشتندا-، پێغەمبەریش ﷺ مۆڵەتی پێدا، ئەویش پێش قەرەباڵغی خەڵك ڕۆیشت، بەڵام ئێمه ماینەوه تا ڕۆژمان کردەوه، ئەوسا ئێمەش لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ ڕۆیشتین، خۆ ئەگەر منیش مۆڵەتم له پێغەمبەری خوا ﷺ بخواستبایه چۆن سەودە مۆڵەتی خواست، له هەموو خۆشییەك لەلام خۆشتر بوو.

٩٩- بابُ متى يُصَلِّي الفَجْرَ بِجَمْعٍ؟

١٦٨٢- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَارَةُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى صَلاَةً بِغَيْرِ مِيقَاتِهَا إِلَّا صَلاَتَيْنِ: جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، وَصَلَّى الْفَجْرَ قَبْلَ مِيقَاتِهَا[1].

٩٩- باسی کەی نوێژی بەیانی دەکرێت له موزدەلیفه؟

١٦٨٢- عەبدولا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەرم ﷺ نەدیوه نوێژێك بکات لەکاتی خۆیدا نەبێت، جگه له دوو نوێژ: نوێژی مەغریب و عیشای بەیەکەوه کۆکردەوه[2]، وه نوێژی بەیانی پێش کاتەکەی کرد (له موزدەلیفه).

١٦٨٣- حَدَّثَنَا عبد اللَّهِ بْن رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ إِلَى مَكَّةَ، ثُمَّ قَدِمْنَا جَمْعًا، فَصَلَّى الصَّلاَتَيْنِ، كلَّ صَلَاةٍ وَحْدَهَا بِأَذَانٍ وإِقَامَةٍ، وَالعَشَاء بَينَهُمَا، ثمَّ صَلَّى الفَجْرَ حِينَ طَلَعَ الفَجْرُ -قَائِلٌ يَقُولُ: طَلَعَ

---

[1] بڕوانه: ١٦٧٥.

[2] کۆیکردنەوه و لەکاتی عیشادا کردنی.

الفَجْرُ. وَقَائِلٌ يَقولُ: لَمْ يَطْلُعِ الفَجْرُ- ثمَّ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ هَاتَيْنِ الصَّلَاتَيْنِ حُوِّلَتَا عَنْ وَقْتِهِمَا فِي هذا المَكَانِ: المَغْرِبَ وَالعِشَاءَ، فَلَا يَقْدَمُ النَّاسُ جَمْعًا حَتَّى يُعْتِمُوا، وَصَلَاةَ الفَجْرِ هذِه السَّاعَةَ». ثمَّ وَقَفَ حَتَّى أَسْفَرَ، ثُمَّ قَالَ: لَوْ أَنَّ أَمِيرَ المُؤْمِنِينَ أَفَاضَ الآنَ أَصَابَ السُّنَّةَ. فَمَا أَدْرِي أَقَوْلُهُ كَانَ أَسْرَعَ أَمْ دَفْعُ عُثْمَانَ ﷺ، فَلَمْ يَزَلْ يلَبِّي حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ العَقَبَةِ يَوْمَ النَّحْرِ[1].

١٦٨٣- عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزید دەڵێ: لەگەڵ عەبدوڵادا ﷺ ڕۆیشتین بۆ مەککە، پاشان ڕۆیشتینە موزدەلیفە، ئینجا دوو نوێژی کرد، هەر نوێژەی بەبانگ و قامەتێك، نان خواردنی ئێوارەشیان لە نێواندا بوو، پاشان نوێژی بەیانی کرد کاتێ سپێدەی بەیان هەڵهات -یەکێك دەیوت: سپێدەی بەیان هەڵهاتووە، یەکێك دەیوت: سپێدەی بەیان هەڵنەهاتووە -، پاشان عەبدوڵا وتی: بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بەڕاستی ئەم دوو نوێژە: مەغریب و عیشا لەکاتەکانی خۆیان لادراون لەم شوێنەدا (لە موزدەلیفە)، ئینجا خەڵك (حاجییان) نایەن بۆ موزدەلیفە تا تاریکییان بەسەردا نەیەت، نوێژی بەیانیش ئا لەم کاتەدایە))، پاشان (لە موزدەلیفە) وەستا تا دونیا ڕووناك بوو، پاشان وتی: ئەگەر پێشەوای ئیمانداران[2] ئا ئێستا بڕوات (بۆ مینا) لەسەر سوننەت ڕۆیشتووە، (عەبدوڕەحمان) دەڵێ: جا نازانم وتەکەی عەبدوڵا خێراتر بوو یان ڕۆیشتنەکەی عوسمان ﷺ، ئیتر بەردەوام عەبدوڵا (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ)ی دەوت، هەتا ڕۆژی یەکەمی جەژن جەمرەی عەقەبەی بەردباران کرد.

---

[1] بڕوانە: ١٦٧٥.

[2] مەبەستی عوسمانی کوڕی عەففان بوو ﷺ.

١٠٠- بابٌ: مَتَى يُدْفَعُ مِنْ جَمْعٍ

١٦٨٤- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ مَيْمُونٍ يَقُولُ: شَهِدْتُ عُمَرَ ﷺ صَلَّى بِجَمْعٍ الصُّبْحَ، ثُمَّ وَقَفَ فَقَالَ إِنَّ الْمُشْرِكِينَ كَانُوا لاَ يُفِيضُونَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَيَقُولُونَ: أَشْرِقْ ثَبِيرُ. وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَالَفَهُمْ، ثُمَّ أَفَاضَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ[1].

١٠٠- باسی کەی (حاجی) لە موزدەلیفە دەڕۆن

١٦٨٤- عەمری کوڕی مەیمون دەڵێ: عومەرم ﷺ دی نوێژی بەیانی لە موزدەلیفە کرد، پاشان ڕاوەستا و وتی: بێگومان بتپەرستەکان جاران لە موزدەلیفە نەدەڕۆیشتن تا خۆر هەڵنەهاتبایە، وە دەیانوت خۆر گزنگ بدە لە سەبیر[2]. بەڵام پێغەمبەر ﷺ پێچەوانەی ئەوانی کرد، پاشان پێغەمبەر ﷺ لە موزدەلیفە دەڕۆیشت پێش ئەوەی خۆر هەڵبێت .

١٠١- بابُ التَّلْبِيَةِ وَالتَّكْبِيرِ غَدَاةَ النَّحْرِ، حِينَ يَرْمِي الجَمْرَةَ، وَالاِرْتِدَافِ فِي السَّيْرِ

١٦٨٥- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَرْدَفَ الفَضْلَ، فَأَخْبَرَ الفَضْلُ أَنَّهُ لَمْ يَزَلْ يُلَبِّي حَتَّى رَمَى الجَمْرَةَ[3].

---

[1] بڕوانە: ٣٨٣٨.

[2] ثَبِیر: چیایەکی گەورەیە لە موزدەلیفە کە دەچی بۆ مینا لای چەپتەوەیە و دەچیت بۆ عەرەفات لای ڕاستەوەیە.

[3] بڕوانە: ١٥٤٤.

١٠١- باسی (لَبَّيْكَ) و ئەڵاهو ئەكبەر كردنی كاتی ڕەجمی شەيتان لەبەيانی جەژندا و سواركردنی منداڵ لە پاشكۆدا لە كاتی ڕۆيشتندا

١٦٨٥- عەبدوڵای كوڕی عەباس ﷺ دەگێڕێتەوە: كە پێغەمبەر ﷺ فەزڵی لە پاشكۆيدا سوار كردبوو، فەزليش گێڕايەوە كە پێغەمبەر ﷺ بەردەوام (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ)ی دەوت تا ميلە گەورەكە (جەمەڕە)ی ڕەجم كرد.

١٦٨٦- ١٦٨٧- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ يُونُسَ الأَيْلِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، أَنَّ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ ﷺ كَانَ رِدْفَ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ عَرَفَةَ إِلَى الْمُزْدَلِفَةِ، ثُمَّ أَرْدَفَ الفَضْلَ مِنَ الْمُزْدَلِفَةِ إِلَى مِنًى -قَالَ:- فَكِلاَهُمَا قَالَا: لَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ ﷺ يُلَبِّي حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ العَقَبَةِ[1].

١٦٨٦- ١٦٨٧- عوبەيدوڵای كوڕی عەبدوڵا گێڕايەوە لە عەبدوڵای كوڕی عەباسەوە ﷺ وتی: ئوسامەی كوڕی زەيد ﷺ لە پاشكۆی پێغەمبەردا ﷺ بوو لە عەرەفەوە هەتا موزدەليفە، پاشان لە موزدەليفە هەتا مينا فەزڵی خستە پاشكۆی خۆی، (عەبدوڵا) وتی: جا هەردووكيان (ئوسامە و فەزڵ) وتيان: پێغەمبەر ﷺ بەردەوام (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ)ی دەوت هەتا ڕەجمی جەمەرەتولعەقەبەی كرد))[2].

---

[1] بڕوانە: ١٥٤٣، ١٥٤٤.

[2] لەكوردەواريدا پێی دەڵێن: شەيتانی گەورە، ميلێكی گەورەيە.

١٠٢- بابٌ: ﴿فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلۡعُمۡرَةِ إِلَى ٱلۡحَجِّ فَمَا ٱسۡتَيۡسَرَ مِنَ ٱلۡهَدۡيِۚ فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٖ فِي ٱلۡحَجِّ وَسَبۡعَةٍ إِذَا رَجَعۡتُمۡۗ تِلۡكَ عَشَرَةٞ كَامِلَةٞۗ ذَٰلِكَ لِمَن لَّمۡ يَكُنۡ أَهۡلُهُۥ حَاضِرِي ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ ١٩٦﴾ **البقرة.**

١٦٨٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا النَّضْرُ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو جَمْرَةَ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﵄ عَنِ المُتْعَةِ، فَأَمَرَنِي بِهَا، وَسَأَلْتُهُ عَنِ الهَدْيِ، فَقَالَ: فِيهَا جَزُورٌ أَوْ بَقَرَةٌ أَوْ شَاةٌ أَوْ شِرْكٌ فِي دَمٍ. قَالَ: وَكَأَنَّ نَاسًا كَرِهُوهَا، فَنِمْتُ فَرَأَيْتُ فِي المَنَامِ كَأَنَّ إِنْسَانًا يُنَادِي: حَجٌّ مَبْرُورٌ، وَمُتْعَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ. فَأَتَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﵄ فَحَدَّثْتُهُ، فَقَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ سُنَّةُ أَبِي القَاسِمِ ﷺ.

قَالَ: وَقَالَ آدَمُ وَوَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ وَغُنْدَرٌ، عَنْ شُعْبَةَ: عُمْرَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ، وَحَجٌّ مَبْرُورٌ[1].

١٠٢- باسێک: (جا ئەو کەسەی بەهرەمەند بوو لە بەجێهێنانی عومرە تا کاتی حەج، ئەوە چی بۆ هەڵسوڕا لە قوربانی (بیکات)، وە ئەگەر یەکێک نەیبوو با سێ ڕۆژ بەڕۆژوو بێ لە کاتی حەجدا، حەوت ڕۆژیش کاتێک گەڕانەوە، ئەمە دەبێتە دە ڕۆژی تەواو، ئەمە بۆ کەسێکە کە (خۆی) و کەسوکاری دانیشتووی دەوروبەری (مسجد الحرام) نەبێ)

١٦٨٨- ئەبو جەمرە وتی: دەربارەی موتعە (ی نێوان عومرە وحەج) پرسیارم لە عەبدوڵای کوڕی عەباس ﵄ کرد، ئەویش فەرمانی پێکردم بەئەنجامدانی، وە پرسیاری ئاژەڵی دیاریم لێ کرد وتی: لە موتعەدا (ئەم ئاژەڵانە دروستە سەر ببڕدرێن:) وشتر یان مانگا یان مەڕو بزن یان بەشداربوون لە سەربڕاوێکدا (وشتر یان مانگا)، پێدەچوو خەڵکانێك موتعەیان لاپەسەند نەبووبێت، منیش خەوتم

[1] بڕوانە: ١٥٦٧.

لە خەومدا دیم وەك ئەوە وابووکەسێك بانگی دەکرد و دەیوت: حەجێکی چاك و عومرەیەکی وەرگیراوە، چوومە لای عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ و خەوەکەم بۆ گێڕایەوە، وتی: ئەڵاهو ئەکبەر ئەمە سوننەتی ئەبولقاسمە ﷺ.

(ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ئادەم و وەهبی کوڕی جەریر و غوندەر گێڕاویانەتەوە لە شوعبەوە وتوویەتی: عومرەیەکی وەرگیراوو حەجێکی چاك[1].

١٠٣- بابُ رُكُوبِ البُدْنِ

لِقَوْلِهِ: ﴿ وَٱلْبُدْنَ جَعَلْنَٰهَا لَكُم مِّن شَعَٰٓئِرِ ٱللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَٱذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا۟ مِنْهَا وَأَطْعِمُوا۟ ٱلْقَانِعَ وَٱلْمُعْتَرَّ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَن يَنَالَ ٱللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ ٱلتَّقْوَىٰ مِنكُمْ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا۟ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمْ وَبَشِّرِ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾ ﴾ الحج.

قَالَ مُجَاهِدٌ: سُمِّيَتِ البُدْنَ لِبُدْنِهَا. (القَانِعُ) السَّائِلُ، وَ (وَالْمُعْتَرُّ): الذِي يَعْتَرُّ بِالبُدْنِ مِنْ غَنِيٍّ أَوْ فَقِيرٍ، وَ (شَعَائِرُ اللهِ): اسْتِعْظَامُ البُدْنِ وَاسْتِحْسَانُهَا، وَالعَتِيقُ عِتْقُهُ مِنَ الجَبَابِرَةِ، وَيُقَالُ: ﴿ وَجَبَتْ ﴿٣٧﴾ ﴾ الحج. سَقَطَتْ إِلَى الأَرْضِ، وَمِنْهُ وَجَبَتِ الشَّمْسُ.

١٠٣- باسی سواربوونی وشتری قەڵەو

بەبەڵگەی ئەم فەرمایشتەی خوا (ئەو وشترە گەورەو قەڵەوانە (ی دەبردرێنە مەککە سەردەبڕدرێن) ئێمە کردوومانەتە دروشمی خوا بۆ ئێوە، لەواندا بۆ ئێوە

---

[1] لەگەڵ گێڕانەوەکەی یەکەمدا پاش و پێشن.

خێر و چاکە هەیە، کەواتە (لە کاتی کردنیان بەقوربانی) ناوی خوایان لەسەر بێنن، لە کاتێکدا لەسەر سێ پەل وەستاون و دەستی چەپیان بەسراوەتەوە[1]، جا کاتێك کەوتنەوە سەر زەوی بەتەنیشتدا (کە گیانیان دەرچوو)، ئەوە لە گۆشتەکەیان بخۆن و دەرخواردی هەژاران و سوالکەرانی بدە، ئا بەو جۆرە ئەو ماڵاتانەمان بۆ ئێوە ڕام هێناوە تا سوپاسگوزار بن بۆ خوا، نە گۆشتی ئەو (قوربانیی)انە نە خوێنیان ناگات بەخوا، بەڵام ئەوەی بەخوا دەگات تەقوا و پارێزگاری ئێوەیە، ئا بەو جۆرە ئەو ماڵاتانەی بۆ ئێوە ڕام هێناوە تا خوا بەگەورە بگرن لەسەر ئەوەی ڕێنموونی کردوون، وە مژدەش بدە بەچاکەکاران).
موجاهید دەڵێ: ئاژەڵی قوربانی ناونراوە بە (البُدْنَ) **لەبەر قەڵەویەکەی،** (القَانِعُ)**: سوالکەرە،** (وَالمُعْتَرُّ)**: ئەو کەسەی بەدەوری قوربانییەکەدا دەگەڕێت لە دەوڵەمەند و هەژار بەڵام داوای ناکات،** (شَعَائِرُ اللَّهِ)**: قوربانی گەورە و قەڵەو و بێ نوقسانی،** (العَتِيقُ)**: ئازادکراو لەدەستی زۆرداران و ستەمکاران، وە دەوترێ:** (وَجَبَتْ) **بکەوێتە سەر زەوی، وە لەو مانایە:** (وَجَبَتِ الشَّمْسُ) **کاتێ خۆر تیشکەکەی دەکەوێتە سەر زەوی.**

١٦٨٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً، فَقَالَ: «ارْكَبْهَا». فَقَالَ: إِنَّهَا بَدَنَةٌ. فَقَالَ: «ارْكَبْهَا». قَالَ: إِنَّهَا بَدَنَةٌ. قَالَ: «ارْكَبْهَا، وَيْلَكَ». فِي الثَّالِثَةِ أَوْ فِي الثَّانِيَةِ[2].

١٦٨٩- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ پیاوێکی دی وشترێکی گەورەی داوەتە بەر و لێی دەخوڕێ، فەرمووی: ((سواری بە))، وتی:

[1] لەبەر ئەوەی وشتر بە پێوە سەردەبڕدرێ.
[2] بڕوانە: ١٧٠٦، ٢٧٥٥، ٦١٦٠.

وشتری قوربانییە، فەرمووی: ((سواری بە))، وتی: وشتری قوربانییە، لەجاری سێیەم یان دووەمدا فەرمووی: ((سواری بە بەهیلاك بچیت)).

١٦٩٠- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ وَشُعْبَةُ قَالَا: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً، فَقَالَ: «ارْكَبْهَا». قَالَ: إِنَّهَا بَدَنَةٌ. قَالَ: «ارْكَبْهَا». قَالَ: إِنَّهَا بَدَنَةٌ. قَالَ: «ارْكَبْهَا». ثَلَاثًا[1].

١٦٩٠- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ پیاوێکی دی وشترێکی گەورەی لێ دەخوڕی فەرمووی: ((سواری بە))، وتی: وشتری قوربانییە، فەرمووی: ((سواری بە))، وتی: وشتری قوربانییە، فەرمووی: ((سواری بە))، سێ جار ئەمەی فەرموو.

١٠٤- بابُ مَنْ سَاقَ البُدْنَ مَعَهُ

١٦٩١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ: تَمَتَّعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ بِالعُمْرَةِ إِلَى الحَجِّ، وَأَهْدَى فَسَاقَ مَعَهُ الهَدْيَ مِنْ ذِي الحُلَيْفَةِ، وَبَدَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَهَلَّ بِالعُمْرَةِ، ثُمَّ أَهَلَّ بِالحَجِّ، فَتَمَتَّعَ النَّاسُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِالعُمْرَةِ إِلَى الحَجِّ، فَكَانَ مِنَ النَّاسِ مَنْ أَهْدَى فَسَاقَ الهَدْيَ، وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ يُهْدِ، فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ، قَالَ لِلنَّاسِ: «مَنْ كَانَ مِنْكُمْ أَهْدَى فَإِنَّهُ لاَ يَحِلُّ لِشَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ حَتَّى يَقْضِيَ حَجَّهُ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَهْدَى فَلْيَطُفْ بِالبَيْتِ، وَبِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ، وَلْيُقَصِّرْ، وَلْيَحْلِلْ، ثُمَّ لِيُهِلَّ بِالحَجِّ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا فَلْيَصُمْ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ فِي الحَجِّ وَسَبْعَةً إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ». فَطَافَ حِينَ قَدِمَ مَكَّةَ، وَاسْتَلَمَ الرُّكْنَ أَوَّلَ

---

[1] بڕوانە: ٢٧٥٤، ٦١٥٩.

شَيْءٍ، ثُمَّ خَبَّ ثَلاَثَةَ أَطْوَافٍ، وَمَشَى أَرْبَعًا، فَرَكَعَ حِينَ قَضَى طَوَافَهُ بِالبَيْتِ عِنْدَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ، فَانْصَرَفَ فَأَتَى الصَّفَا فَطَافَ بِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ سَبْعَةَ أَطْوَافٍ، ثُمَّ لَمْ يَحْلِلْ مِنْ شَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ حَتَّى قَضَى حَجَّهُ وَنَحَرَ هَدْيَهُ يَوْمَ النَّحْرِ، وَأَفَاضَ فَطَافَ بِالبَيْتِ، ثُمَّ حَلَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ، وَفَعَلَ مِثْلَ مَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَهْدَى وَسَاقَ الهَدْيَ مِنَ النَّاسِ.

١٠٤- باسی ئەو كەسەی وشتری قوربانی (هەدی) لەگەڵ خۆی بردووە

١٦٩١- سالیمی كوڕی عەبدولا دەڵێ: عەبدولای كوڕی عومەر ﷺ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ لە حەجیماڵئاواییدا تەمەتوعی بە عومرە كرد تا حەج، لە زولحولەیفەوە هەدی لەگەڵ خۆی هێنابوو، پێغەمبەری خوا ﷺ سەرەتا ئیحرامی بە عومرە بەست، لە پاشان بە حەج ئیحرامی بەست، خەڵكیش لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ ئەم تەمەتوعەیان كرد بە عومرە تا حەج، جا لە خەڵكەكەدا هەبوو قوربانی پێ بوو، لەگەڵ خۆی هێنابووی، هەشیانبوو قوربانی پێ نەبوو، كە پێغەمبەر ﷺ گەیشتە مەككە بەخەڵكەكەی فەرموو: ((كام لەئێوە هەدی هێناوە، ئەوە بێگومان هیچ شتێك لەوانەی بە ئیحرام لێی حەرام بوو بێ، بۆی حەڵاڵ نابێ، هەتا حەجەكەی تەواو نەكات، ئەو كەسەش هەدی نەهێناوە با تەوافی بەیت بكات و تەوافی صەفا و مەروە بكات، وە با سەری كورت بكاتەوە، ئنجا با ئیحرامەكەی بشكێنێ (ئەوەی لێی حەرام بوو بێ بۆی حەڵاڵ دەبێ)، لەپاشان ئیحرام بە حەج ببەستێ (كە كاتی حەج هات)، ئینجا هەركەسێ هەدی نەبێ، ئەوە با سێ ڕۆژ لە حەجدا بەڕۆژوو بێ، حەوت ڕۆژیش كاتێ گەڕایەوە بۆ ماڵی خۆی (نێو كەسوكاری)، جا كە گەیشتە مەككە پێش هەموو شتێك تەوافی كرد، دەستی هێنا بەگۆشەی بەردە ڕەشەكەدا، پاشان سێ جار تەوافی كرد

بە گورگەلۆقە و چوار جاریش بەڕۆیشتنی ئاسایی، ئینجا کە لەتەواف بەیت بوویەوە، لای مەقامەوە دوو ڕکات نوێژی کرد، پاشان سەلامی دایەوە و گەڕایەوەو ڕۆیشت بۆ صەفا، حەوت جار تەوافی صەفا و مەڕوەی کرد، پاشان هیچ شتێکی بۆ حەلاڵ نەکرا لەوانەی لێی حەڕام کرابوو، تا حەجەکەی تەواو نەکردو ڕۆژی یەکەمی جەژن هەدیەکانی سەرنەبڕی و نەگەڕایەوە و تەوافی نەکرد[1]، پاشان هەرچی لێی حەڕام کرابوو بۆی حەلاڵ بوو، ئەوەی هەدی پێبوو لەگەڵ خۆی هێنابووی هەموویان وەك پێغەمبەریان ﷺ کرد.

١٦٩٢- وَعَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ ﵂ أَخْبَرَتْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي تَمَتُّعِهِ بِالعُمْرَةِ إِلَى الحَجِّ، فَتَمَتَّعَ النَّاسُ مَعَهُ، بِمِثْلِ الذِي أَخْبَرَنِي سَالِمٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

١٦٩٢- عوروە دەڵێ: عائیشە ﵂ بۆی گێڕاوەتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەربارەی تەمەتوع کردنی بە عومرە تا حەج، ئینجا خەڵکیش تەمەتوعیان کرد لەگەڵیدا، بەو شێوەیەی سالیم لە عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە ﵄ لە پێغەمبەری خواوە ﷺ گێڕایەوە.

١٠٥- بابُ مَنِ اشْتَرَى الهَدْيَ مِنَ الطَّرِيقِ

١٦٩٣- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﵄ لِأَبِيهِ: أَقِمْ، فَإِنِّي لاَ آمَنُهَا أَنْ سَتُصَدُّ عَنِ البَيْتِ. قَالَ: إِذًا أَفْعَلَ كَمَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب. فَأَنَا أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ عَلَى نَفْسِي العُمْرَةَ. فَأَهَلَّ بِالعُمْرَةِ، قَالَ: ثُمَّ خَرَجَ حَتَّى إِذَا

---

[1] ئەم تەوافە پێی دەوترێ تەوافی ئیفازە.

كَانَ بِالبَيْدَاءِ أَهَلَّ بِالحَجِّ وَالعُمْرَةِ، وَقَالَ: مَا شَأْنُ الحَجِّ وَالعُمْرَةِ إِلاَّ وَاحِدٌ. ثُمَّ اشْتَرَى الهَدْيَ مِنْ قُدَيْدٍ، ثُمَّ قَدِمَ فَطَافَ لَهُمَا طَوَافًا وَاحِدًا، فَلَمْ يَحِلَّ حَتَّى حَلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا[1].

١٠٥- باسی ئەو كەسەی لە ڕێگا (ی حەج)دا هەدی كڕیبێت

١٦٩٣- نافیع دەڵێ: عەبدوڵای كوڕی عەبدوڵای كوڕی عومەر ﷺ بە باوكی وت: دانیشە (مەڕۆ بۆ حەج) بێگومان من ترسم هەیە ئاژاوە دروست بێت و ڕێگری (حەج) بەیتت لێ بكرێ، عەبدوڵاش وتی: كەواتە منیش پێغەمبەری خوا ﷺ چی كرد وا دەكەم، بێگومان خوای گەورەش فەرموویەتی: (بەڕاستی لە پێغەمبەری خوادا ﷺ جوانترین سەرمەشق هەیە بۆئێوە)، جا من ئێوە دەكەم بە شایەت كە من عومرەم لەسەر خۆم پێویست كرد، ئینجا ئیحرامی بە عومرە بەست، عەبدوڵا وتی: پاشان ڕۆیشت تا گەیشتە بەیدا ئیحرامی بە حەج و عومرە بەست، وتی: كاروباری حەج و عومرە وەك یەكە، پاشان لە قودەید ئاژەڵی هەدی كڕی، پاشان ڕۆیشتە مەككە یەك تەواف كرد بۆ هەردووكیان[2]، ئینجا حەڵاڵ نەبوو[3] هەتا لە هەردووكیان بوویەوە و ئیحرامی شكاند.

١٠٦- بابُ مَنْ أَشْعَرَ وَقَلَّدَ بِذِي الحُلَيْفَةِ ثُمَّ أَحْرَمَ

وَقَالَ نَافِعٌ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا أَهْدَى مِنَ المَدِينَةِ قَلَّدَهُ وَأَشْعَرَهُ بِذِي الحُلَيْفَةِ، يَطْعُنُ فِي سَنَامِهِ الأَيْمَنِ بِالشَّفْرَةِ، وَوَجْهُهَا قِبَلَ القِبْلَةِ بَارِكَةً.

---

[1] بڕوانە: ١٦٣٩.

[2] حەج و عومرەكە.

[3] ئیحرامەكەی نەشكاندو ئەوەی لێی حەرام بوو، بۆی حەڵاڵ بوو.

١٦٩٤- ١٦٩٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ المِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ وَمَرْوَانَ قَالَا: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ المَدِينَةِ زَمَنَ الحُدَيْبِيَةِ فِي بِضْعَ عَشْرَةَ مِائَةً مِنْ أَصْحَابِهِ، حَتَّى إِذَا كَانُوا بِذِي الحُلَيْفَةِ قَلَّدَ النَّبِيُّ ﷺ الهَدْيَ وَأَشْعَرَ وَأَحْرَمَ بِالعُمْرَةِ[1].

١٠٦- باسی ئەوەی لە زولحولەیفە وشترەکە نیشانە کرد و گوڵەنگ کردە ملی و پاشان ئیحرام دابەست

نافیع دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ ئەگەر لە مەدینەوە هەدی لەگەڵ خۆی بهێنایە، لە زولحولەیفە گوڵەنگی دەکردە ملی و نیشانەی دەکرد[2]، بەچەقۆیەك دەیدا لەلای ڕاستی دووگی سەر پشتی وشترەکە و ڕووی وشترەکەی دەکردە قیبلە و دایدەنیشاند.

١٦٩٤- ١٦٩٥- میسوەری کوڕی مەخرەمە و مەڕوان ﷺ دەڵێن: پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ چەند سەد کەسێك لە هاوەڵانی لە مەدینە دەرچوو، هەتا گەشتنە زولحولەیفە، جا پێغەمبەر ﷺ گوڵەنگی کردە ملی وشترەکان و نیشانەی کردن بە بریندارکردنیان و ئیحرامیان بە عومرە بەست.

١٦٩٦- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا أَفْلَحُ، عَنِ القَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: فَتَلْتُ قَلَائِدَ بُدْنِ النَّبِيِّ ﷺ بِيَدَيَّ، ثُمَّ قَلَّدَهَا وَأَشْعَرَهَا وَأَهْدَاهَا، فَمَا حَرُمَ عَلَيْهِ شَيْءٌ كَانَ أُحِلَّ لَهُ[3].

---

[1] الحديث ١٦٩٤- [١٨١١، ٢٧١٢، ٢٧٣١، ٤١٥٨، ٤١٧٨، ٤١٨١]، الحديث ١٦٩٥- [٢٧١١، ٢٧٣٢، ٤١٥٧، ٤١٧٩، ٤١٨٠].

[2] نیشانە کردن واتە: پشتی وشترەکە یان ئاژەڵەکەی بریندار دەکرد، ئەمە دیاریکردنی بوو کە ئەو ئاژەڵە دیارییە حاجی لەگەڵ خۆی دەیبات بۆ حەج و بەیت.

[3] بڕوانە: ١٦٩٨، ١٦٩٩، ١٧٠٠، ١٧٠١، ١٧٠٢، ١٧٠٣، ١٧٠٤، ١٧٠٥، ٣٣١٧، ٥٥٦٦.

١٦٩٦- عائیشه ﷺ دەڵێ: گوڵەنگی وشترەكانی پێغەمبەرم ﷺ بەدەستی خۆم باداوە و هۆنیومەتەوە، پاشان پێغەمبەر ﷺ گوڵەنگەكانی كردە ملیان و نیشانەی كردن و كردنی بەوشتری قوربانی، جا تا ئەوكاتە شتێكی لێ حەڕام نەبوو كە پێشتر بۆی حەڵاڵ بووبێت.

١٠٧- باب فَتْلِ القَلاَئِدِ لِلْبُدْنِ وَالبَقَرِ

١٦٩٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ حَفْصَةَ ﷺ قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا شَأْنُ النَّاسِ حَلُّوا وَلَمْ تَحْلِلْ أَنْتَ؟ قَالَ: «إِنِّي لَبَّدْتُ رَأْسِي، وَقَلَّدْتُ هَدْيِي، فَلاَ أَحِلُّ حَتَّى أَحِلَّ مِنَ الحَجِّ»[1].

١٠٧- باسی بادان و هۆنینەوەی گوڵەنگەكان بۆ وشتر و ڕەشەوڵاخەكانی هەدی

١٦٩٧- حەفصە (ڕەزای خوای لێ بێ) دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ چییە ئەو خەڵكە ئیحرامیان شكاند[2]، بەڵام تۆ ئیحرامت نەشكاند؟ فەرمووی: ((من قژم پێكەوە نوساندووە و ئاژەڵم (هێناوەو) نیشانەم كردووە، بۆیە ئیحرام ناشكێنم هەتا لەحەج كردن تەواو نەبم و حەڵاڵ نەبم)).

١٦٩٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، وَعَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُهْدِي مِنَ المَدِينَةِ، فَأَفْتِلُ قَلاَئِدَ هَدْيِهِ، ثُمَّ لاَ يَجْتَنِبُ شَيْئًا مِمَّا يَجْتَنِبُهُ المُحْرِمُ[3].

---

[1] بڕوانە: ١٥٦٦.

[2] ئەوەی لێیان حەڕام بوو، بۆیان حەڵاڵ بوو.

[3] بڕوانە: ١٦٩٦.

١٦٩٨- عائيشه ﵂ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ئاژەڵی هەدی لە مەدینەوە لەگەڵ خۆی دەبرد، منیش گوڵەنگی ملی هەدیەکانم بادەدا و دەهۆنیەوە، پاشان پێغەمبەر ﷺ خۆی لەهیچ شتێك نەدەپاراست لەو شتانەی ئیحرامدار خۆی لێ دەپاراست.

١٠٨- بَابُ إِشْعَارِ البُدْنِ

وَقَالَ عُرْوَةُ، عَنِ المِسْوَرِ ﵁: قَلَّدَ النَّبِيُّ ﷺ الهَدْيَ وَأَشْعَرَهُ وَأَحْرَمَ بِالعُمْرَةِ[1].

١٦٩٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنِ القَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: فَتَلْتُ قَلاَئِدَ هَدْيِ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ أَشْعَرَهَا وَقَلَّدَهَا -أَوْ قَلَّدْتُهَا- ثُمَّ بَعَثَ بِهَا إِلَى البَيْتِ، وَأَقَامَ بِالمَدِينَةِ، فَمَا حَرُمَ عَلَيْهِ شَيْءٌ كَانَ لَهُ حِلٌّ[2].

١٠٨- باسی دیاریکردنی وشتری هەدی بەبریندارکردنی و خوێن لێ هێنانی

عوروە گێڕایەوە لە میسوەرەوە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ گوڵەنگی کردە ملی وشترەکانی قوربانی و دیاریکردن بەبریندار کردنیان، وە ئیحرامی بە عومرە بەست.

١٦٩٩- عائيشه ﵂ دەڵێ: بەدەستی خۆم گوڵەنگی وشترە دیارییەکانی پێغەمبەرم ﷺ هۆنیەوە، پاشان پێغەمبەر ﷺ نیشانەی کردن و گوڵەنگەکانی کردە ملیان -یان من کردمە ملیان-، پاشان وشترەکانی نارد بۆ بەیت و خۆی لە مەدینە مایەوە، جا هیچ شتێك کە بۆی حەڵاڵ بوو لێی حەرام نەبوو.

---

[1] بڕوانە: ١٦٩٤.

[2] بڕوانە: ١٦٩٦.

١٠٩- بابُ مَنْ قَلَّدَ القَلَائِدَ بِيَدِهِ

١٧٠٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ، أَنَّ زِيَادَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ كَتَبَ إِلَى عَائِشَةَ ﵂: إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: مَنْ أَهْدَى هَدْيًا حَرُمَ عَلَيْهِ مَا يَحْرُمُ عَلَى الحَاجِّ حَتَّى يُنْحَرَ هَدْيُهُ. قَالَتْ عَمْرَةُ: فَقَالَتْ عَائِشَةُ ﵂: لَيْسَ كَمَا قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ، أَنَا فَتَلْتُ قَلَائِدَ هَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِيَدَيَّ، ثُمَّ قَلَّدَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدَيْهِ، ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي، فَلَمْ يَحْرُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ حَتَّى نُحِرَ الهَدْيُ[1].

١٠٩- باسی كەسێ بە دەستی خۆی گوڵەنگەكان كردبێتە ملی ئاژەڵەكانی هەدی

١٧٠٠- عەبدوڵای كوڕی ئەبو بەكری كوڕی عەمری كوڕی حەزم لە عەمرەی كچی عەبدوڕەحمانەوە گێڕایەوە، كە عەمرە بۆی گێڕاوەتەوە كە زیادی كوڕی ئەبو سوفیان نامەی نووسی بۆ عائیشە ﵂ كە عەبدوڵای كوڕی عەباس ﵄ دەڵێ: هەر كەس هەدی بنێرێ ئەوەی لە حاجی حەڕام دەبێ لەو كەسەش حەڕام دەبێت تا ئەوكاتەی ئاژەڵی هەدیەكەی سەر دەبڕدرێ، عەمرە وتی: عائیشەش (لە وەڵامی نامەكەیدا) وتی: بەو شێوەیە نییە كە عەبدوڵای كوڕی عەباس وتویەتی، من بۆ خۆم گوڵەنگی وشترەكانی قوربانی پێغەمبەرم ﷺ بە دەستی خۆم هۆنیوەتەوە، پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ بەدەستی خۆی كردویەتیە ملیان، پاشان وشترەكانی بەباوكمدا نارد بۆ بەیت[2]، جا هیچ شتێك لەوەی خوا حەڵاڵی كردبوو لە پێغەمبەر ﷺ حەڕام نەبوو هەتا ئەو كاتەی وشترە هەدیەكان سەربڕان.

---

[1] بڕوانە: ١٦٩٦.

[2] پێغەمبەر ﷺ خۆی مابوویەوە لە مەدینە.

١١٠- بابُ تَقْلِيدِ الغَنَمِ

١٧٠١- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: أَهْدَى النَّبِيُّ ﷺ مَرَّةً غَنَمًا[١].

١١٠- باسى گوڵەنگ كردنە ملى مەڕ كە هەدى بێت

١٧٠١- عائيشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ جارێكيان چەند مەڕێكى كرد بەهەدى و قوربانى (و گوڵەنگى كردە مليان و ناردى بۆ بەيت)[٢].

١٧٠٢- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: كُنْتُ أَفْتِلُ القَلاَئِدَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَيُقَلِّدُ الغَنَمَ، وَيُقِيمُ فِي أَهْلِهِ حَلاَلًا[٣].

١٧٠٢- عائيشە ﵂ دەڵێ: من خۆم گوڵەنگەكانم بۆ پێغەمبەر ﷺ دەهۆنيەوە، ئەويش دەيكردە ملى مەڕەكان (ى هەدى و دەينارد بۆ بەيت)، خۆشى لە نێوماڵ و منداڵيدا (لە مەدينە) دەمايەوە، هيچى لێ حەڕام نەدەبوو.

١٧٠٣- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ المُعْتَمِرِ. وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: كُنْتُ أَفْتِلُ قَلاَئِدَ الغَنَمِ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَيَبْعَثُ بِهَا، ثُمَّ يَمْكُثُ حَلاَلًا[٤].

---

[١] بڕوانە: ١٦٩٦.

[٢] بڕوانە: إرشاد الساري: ٢٢٢/٤.

[٣] بڕوانە: ١٦٩٦.

[٤] بڕوانە: ١٦٩٦.

١٧٠٣- عائیشه ﵂ دەڵێ: من بۆ خۆم گوڵەنگی ملی مەڕەكانی هەدی پێغەمبەرم ﷺ دەهۆنیەوە و بادەدا، ئینجا پێغەمبەر ﷺ دەیناردن بۆ بەیت، پاشان خۆی (لە مەدینە) بە حەلاڵی[1] دەمایەوە.

١٧٠٤- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: فَتَلْتُ لِهَدْيِ النَّبِيِّ ﷺ تَعْنِي: القَلاَئِدَ- قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ[2].

١٧٠٤- عائیشه ﵂ دەڵێ: (گوڵەنگم) بۆ قوربانییەكانی[3] پێغەمبەر ﷺ هۆنییەوە، پێش ئەوەی ئیحرام ببەستێ.

١١١- بابُ القَلاَئِدِ مِنَ العِهْنِ

١٧٠٥- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنِ القَاسِمِ، عَنْ أُمِّ المُؤْمِنِينَ ﵂ قَالَتْ: فَتَلْتُ قَلاَئِدَهَا مِنْ عِهْنٍ كَانَ عِنْدِي[4].

١١١- باسی گوڵەنگی لەخوری (دروستكراو)

١٧٠٥- قاسیم لە (عائیشەی) دایكی باوەڕدارانەوە ﵂ دەگێڕێتەوە دەڵێ: گوڵەنگی ئاژەڵە دیارییەكانم لەخوریەك كە لام بوو بادا و هۆنیەوە.

---

[1] واتە: هیچ شتێكی لێ حەرام نەدەبوو كە لە حاجی حەرام دەبێ، لە كاتی ئیحرام بەستندا، چونكە ئیحرامی نەبەستبوو.

[2] بڕوانە: ١٦٩٦.

[3] قوربانییەكانی دەگونجێ وشتر یان مەڕ بووبن، چونكە وشەكە (هەدی) هەردووكیان دەگرێتەوە، بڕوانە: (ارشاد الساري لشـرح صحيح البخاري: ٣/٢٢١).

[4] بڕوانە: ١٦٩٦.

١١٢- بابُ تَقْلِيدِ النَّعْلِ

١٧٠٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً، قَالَ: «ارْكَبْهَا». قَالَ: إِنَّهَا بَدَنَةٌ. قَالَ: «ارْكَبْهَا». قَالَ: فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ رَاكِبَهَا يُسَايِرُ النَّبِيَّ ﷺ وَالنَّعْلُ فِي عُنُقِهَا. تَابَعَهُ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْن عُمَرَ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ المُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[1].

١١٢- باسی نەعل كردنە ملی وشتر

١٧٠٦- عیكریمە لە ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ پیاوێكی دی وشترێكی گەورەی داوەتە بەر و لێی دەخوڕێ، فەرمووی ﷺ: ((سواری بە))، وتی: وشتری قوربانییە، فەرمووی: ((سواری بە))، ئەبو هورەیرە ﷺ، وتی: جا بەڕاستی ئەو پیاوەم دی بە سواری وشترەكەوە شان بەشانی پێغەمبەر ﷺ دەڕۆیشت، نەعلەكانیش لە ملی وشترەكەدا بوون، ئەم فەرموودەیە موحەممەدی كوڕی بەشار گێڕاویەتیەوە لە عوسمانی كوڕی عومەرەوە، ئەویش وتی: عەلی كوڕی موبارەك بۆی گێڕاینەوە، ئەویش لە یەحیاوە، لە عیكریمەوە، لە ئەبو هورەیرەوە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ پاڵپشتی گێڕانەوەكەی مەعمەری كردووە.

١١٣- بابُ الجِلاَلِ لِلْبُدْنِ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ لاَ يَشُقُّ مِنَ الجِلاَلِ إِلَّا مَوْضِعَ السَّنَامِ، فَإِذَا نَحَرَهَا نَزَعَ جِلاَلَهَا، مَخَافَةَ أَنْ يُفْسِدَهَا الدَّمُ، ثُمَّ يَتَصَدَّقُ بِهَا.

---

[1] بڕوانە: ١٦٨٩.

١٧٠٧- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَلِيٍّ ﷺ قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِجِلاَلِ البُدْنِ التِي نَحَرْتُ وَبِجُلُودِهَا[1].

١١٣- باسی جلی(٢) وشترەكان

عەبدوڵای كوڕی عومەر ﷺ له جل و كۆپانی وشتری هەدی جگه له جێگای دوگەكەی سەرپشتی هەڵنەدەدڕی، كه سەریشی دەبڕی جلەكەی له وشترەكه دەكردەوە، نەوەك خوێنی سەربڕینەكه جلەكه خراپ و بێ كەڵك بكات، پاشان جلەكەی دەبەخشی.

١٧٠٧- عەلی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی پێكردم كه جل و پێستی ئەو وشترانەی[3] كه سەرم بڕیبوون، بیكەم بەخێر و بیانبەخشم.

١١٤- بابُ مَنِ اشْتَرَى هَدْيَهُ مِنَ الطَّرِيقِ وَقَلَّدَهَا

١٧٠٨- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ: أَرَادَ ابْنُ عُمَرَ ﷺ الحَجَّ عَامَ حَجَّةِ الحَرُورِيَّةِ فِي عَهْدِ ابْنِ الزُّبَيْرِ ﷺ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ النَّاسَ كَائِنٌ بَيْنَهُمْ قِتَالٌ، وَنَخَافُ أَنْ يَصُدُّوكَ. فَقَالَ: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُواْ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْآخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ ﴾ الأحزاب. إِذًا أَصْنَعَ كَمَا صَنَعَ، أُشْهِدُكُمْ أَنِّي أَوْجَبْتُ عُمْرَةً. حَتَّى إِذَ كَانَ بِظَاهِرِ البَيْدَاءِ قَالَ: مَا شَأْنُ الحَجِّ وَالعُمْرَةِ

---

[1] بڕوانه: ١٧١٦، ١٧١٦م، ١٧١٧، ١٧١٨، ٢٢٩٩.

[2] جل بۆ وشتر وەک كورتانه بۆ گوێدرێژ.

[3] كه وشتری دیاری بەیت بوون لەكاتی حەجدا، پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ خۆی هێنابوونی.

إِلَّا وَاحِدٌ، أُشْهِدُكُمْ أَنِّي جَمَعْتُ حَجَّةً مَعَ عُمْرَةٍ. وَأَهْدَى هَدْيًا مُقَلَّدًا اشْتَرَاهُ حَتَّى قَدِمَ، فَطَافَ بِالبَيْتِ وَبِالصَّفَا، وَلَمْ يَزِدْ عَلَى ذَلِكَ، وَلَمْ يَحْلِلْ مِنْ شَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ حَتَّى يَوْمِ النَّحْرِ، فَحَلَقَ وَنَحَرَ وَرَأَى أَنْ قَدْ قَضَى طَوَافَهُ الحَجَّ وَالعُمْرَةَ بِطَوَافِهِ الأَوَّلِ، ثُمَّ قَالَ: كَذَلِكَ صَنَعَ النَّبِيُّ ﷺ[1].

١١٤- باسی ئەو کەسەی لەڕێگادا هەدیەکەی بکڕێ و گوڵەنگ بکاتە ملی

١٧٠٨- نافیع دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ ساڵی حەجی حەڕورییەکان[2] لە سەردەمی عەبدوڵای کوڕی زوبەیردا ﷺ ویستی حەج بکات، پێی وترا: بێگومان (ئەمساڵ) لە نێوان خەڵکیدا دەبێتە جەنگ، وە دەترسین کە ڕێگریت لێ بکەن، عەبدوڵاش وتی: خوا دەفەرموێ: (بێگومان لە پێغەمبەری خوادا ﷺ جوانترین سەرمەشقی هەیە بۆ ئێوە)، کەواتە پێغەمبەر ﷺ چی کرد کە ڕێگرییان لێکرد، منیش وا دەکەم، ئێوەم کرد بە شایەت کە من عومرەم لەسەر خۆم پێویست کرد، (ڕۆیشت) تا گەیشتە بەرزایی بەیدا، وتی: حەج و عومرە وەك یەك وان (لە ڕێگری لەئەنجامدانیان)، ئێوەم کرد بە شایەت کە من (ئیحرامی) حەجم لەگەڵ عومرەکەدا کۆکردەوە، ئینجا هەدی گوڵەنگ لە ملکراوی هێنابوو کە ڕۆیشتبووکڕیبووی، ئینجا تەواف بەیت کرد و هاتوچۆی صەفا و مەڕوەی کرد، جگە لەوە شتێکی تری نەکرد، وە هیچ شتێکی بۆ حەڵاڵ نەبوو کە لێی حەڕام بوو بوو، هەتا ڕۆژی یەکەمی جەژن، ئینجا سەری تاشی و

---

[1] بڕوانە: ١٦٣٩.

[2] حَرُورِيَّة: بە خەواریجەکان دەوترێ لەگەڵ ئیمام عەلیدا بوون، بەڵام لێی جیابوونەوە بۆیە ئەو ناوەیان لێنرا، چونکە لە دێیەک کە ناوی حەڕورا بوو لە نزیک کوفە، بۆ یەکەمجار لەوێ کۆبوونەوە و خۆیان ڕاگەیاند.

هەدیەکەی سەربڕی و ڕای وابوو کە تەواف حەج و عومرەی ئەنجام داوە بە تەوافی یەکەم جار، پاشان وتی: پێغەمبەریش ﷺ بەو جۆرەی کرد (کە من کردم).

١١٥- بابُ ذَبْحِ الرَّجُلِ البَقَرَ عَنْ نِسَائِهِ مِنْ غَيْرِ أَمْرِهِنَّ

١٧٠٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَتْ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ ﵂ تَقُولُ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِخَمْسٍ بَقِينَ مِنْ ذِي القَعْدَةِ، لاَ نُرَى إِلاَّ الحَجَّ، فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنْ مَكَّةَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ إِذَا طَافَ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ أَنْ يَحِلَّ، قَالَتْ: فَدُخِلَ عَلَيْنَا يَوْمَ النَّحْرِ بِلَحْمِ بَقَرٍ. فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَ: نَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَزْوَاجِهِ. قَالَ يَحْيَى: فَذَكَرْتُهُ لِلْقَاسِمِ، فَقَالَ: أَتَتْكَ بِالحَدِيثِ عَلَى وَجْهِهِ[1].

١١٥- باسی مانگا سەر بڕینی پیاو لەبری خێزانەکانی بەبێ ئاگادارییان

١٧٠٩- عەمرەی کچی عەبدوڕەحمان دەڵێ: لە عائیشەم ﵂ بیست دەیوت: مانگی زولقەعدە پێنج ڕۆژی مابوو تەواو بێ، لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ لە مەدینە دەرچووین، گومانمان وابوو تەنها حەج دەکەین، ئینجا کە نزیك بووینەوە لە مەککە، پێغەمبەر ﷺ فەرمانی کرد هەر کەس هەدی پێ نییە کە تەواف بەیت و سەعی نێوان صەفاو مەڕوەی کرد (ئیحرامەکەی بشکێنێ و) حەڵاڵ بێت، عائیشە ﵂ وتی: لە ڕۆژی یەکەمی جەژنی قورباندا گۆشتی مانگا هێنرا بۆمان، منیش وتم: ئەمە چییە؟ (ئەو کەسە) وتی: پێغەمبەری

[1] بڕوانە: ٢٩٤.

خوا ﷺ له بری خێزانەکانی مانگای سەربڕیوه وەك قوربانی. یەحیا دەڵێ: ئەم فەرموودەیەی عەمرەم گێڕایەوە بۆ قاسیمی (کوڕی موحەممەدی کوڕی ئەبو بەکر)، قاسیم وتی: عەمرە فەرموودەکەی وەك خۆی بێ زیاد و کەم بۆگێڕاویتەوە.

١١٦- بابُ النَّحْرِ فِي مَنْحَرِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِنًى

١٧١٠- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، سَمِعَ خَالِدَ بْنَ الحَارِثِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَنْحَرُ فِي المَنْحَرِ. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: مَنْحَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ[1].

١١٦- باسی سەربڕینی وشتر لەو جێگایەی پێغەمبەر ﷺ لە مینادا وشتری تێدا سەربڕیوە

١٧١٠- عوبەیدوڵای کوڕی عومەر دەگێڕێتەوە لە نافیعەوە کە عەبدوڵا لەو شوێنەی وشتر سەردەبڕدرێ وشتر (ی هەدی) سەردەبڕی، عوبەیدوڵا دەڵێ: لەو شوێنەی پێغەمبەری خوا ﷺ وشتری سەر دەبڕی[2] (عەبدوڵاش سەری دەبڕی).

١٧١١- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﷺ كَانَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ مِنْ جَمْعٍ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ، حَتَّى يُدْخَلَ بِهِ مَنْحَرُ النَّبِيِّ ﷺ مَعَ حُجَّاجٍ فِيهِمُ الحُرُّ وَالمَمْلُوكُ[3].

---

[1] بروانە: ٩٨٢.

[2] کە لای جەمرەی یەکەمدا بوو، لەو لایەوەی کە مزگەوتی خیفی لێیە.

[3] بروانە: ٩٨٢.

١٧١١- نافیع دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ لەکۆتایی شەودا هەدیەکەی لە موزدەلیفەوە دەنارد لەگەڵ حاجییەکاندا کە ئازاد و کۆیلەشیان تێدا بوو، بۆ ئەوەی ببرێنە ئەو جێگایەی پێغەمبەر ﷺ وشتری تێدا سەر دەبڕی.

١١٧- بابُ مَنْ نَحَرَ بِيَدِهِ

١٧١٢- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ بَكَّارٍ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ -وَذَكَرَ الحَدِيثَ- قَالَ: وَنَحَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ سَبْعَ بُدْنٍ قِيَامًا، وَضَحَّى بِالْمَدِينَةِ كَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ. مُخْتَصَرًا[1].

١١٧- باسی کەسێ بە دەستی خۆی ئاژەڵی دیارییەکەی سەرببڕێ

١٧١٢- ئەبو قیلابە دەگێڕێتەوە لە ئەنەسەوە ﷺ -جا فەرموودەکە باس دەکات[2] - ئەنەس دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بەدەستی خۆی حەوت وشتری سەربڕی کە بەپێوە بوون[3]، وە دوو بەرانی ڕەش و سپی شاخداری لە مەدینە کردە قوربانی، بەکورتی (فەرموودەکەی) گێڕاوەتەوە.

١١٨- بابُ نَحْرِ الإِبِلِ مُقَيَّدَةً

١٧١٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ زِيَادِ ابْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ أَتَى عَلَى رَجُلٍ، قَدْ أَنَاخَ بَدَنَتَهُ يَنْحَرُهَا، قَالَ: ابْعَثْهَا قِيَامًا مُقَيَّدَةً، سُنَّةَ مُحَمَّدٍ ﷺ. وَقَالَ شُعْبَةُ، عَنْ يُونُسَ: أَخْبَرَنِي زِيَادٌ.

---

[1] بڕوانە: ١٠٨٩.

[2] فەرموودەکە بە ژمارە: ١٧١٤ دێت و بە درێژتر ئەم فەرموودەیە دەگێڕێتەوە.

[3] واتە: پاڵی نەخستبوون هەر بە پێوە وەستابوون، بەڵام دەستێکیان دەبەسترێتەوە.

١١٨- باسی سەربڕینی وشتر بەدەست بەستراوی

١٧١٣- زیادی کوڕی جوبەیر دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەرم ﷺ بینی ڕۆیشت بەلای پیاوێکدا وشترەکەی خوس دابوو سەری دەبڕی، عەبدوڵا وتی: هەڵیسێنەوە سەرپێ و بەدەست بەستراوی (سەری ببڕە)، ئەمە ڕێبازو سوننەتی موحەممەدە ﷺ، شوعبە لە یونسەوە دەگێڕێتەوەو دەڵێ: زیاد بۆی گێڕامەوە[1].

١١٩- بابُ نَحْرِ البُدْنِ قائمةً

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: سُنَّةَ مُحَمَّدٍ ﷺ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿ صَوَآفَّ ﴾ الحج. قِيَامًا.

١٧١٤- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ بَكَّارٍ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الظُّهْرَ بِالْمَدِينَةِ أَرْبَعًا، وَالعَصْرَ بِذِي الحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ، فَبَاتَ بِهَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ، فَجَعَلَ يُهَلِّلُ وَيُسَبِّحُ، فَلَمَّا عَلاَ عَلَى البَيْدَاءِ لَبَّى بِهِمَا جَمِيعًا، فَلَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ أَمَرَهُمْ أَنْ يَحِلُّوا. وَنَحَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ سَبْعَ بُدْنٍ قِيَامًا، وَضَحَّى بِالمَدِينَةِ كَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ[2].

١١٩- باسی سەربڕینی وشتر بەپێوە

عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: (سەربڕینی وشتر بەپێوە) سوننەتی موحەممەدە ﷺ، عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: ﴿ صَوَآفَّ ﴾ واتە: بە پێوە سەربڕدرێ.

---

[1] بوخاری ئەم قسەی شوعبەی بۆ ئەوە هێناوە، کە یونس ئەم فەرموودەی لە زیاد بیستووە کە لە سەنەدی فەرموودەکەدا بە (عن زیاد) هاتووە، کە مەرج نییە یونس لەزیادی بیستبێ.

[2] بڕوانە: ١٠٨٩.

١٧١٤- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە مەدینە چوار ڕکات نوێژی نیوەڕۆی کرد، وە لە زولحولەیفە دوو ڕکات نوێژی عەسری کرد، ئینجا شەو لە زولحولەیفە مایەوە، ئینجا کە ڕۆژ بوویەوە سواری وشترەکەی بوو (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وسُبْحَانَ اللَّهِ)ی دەکرد، جا کە سەرکەوت بۆ سەر بەیدا، ئیحرامی بەست بە حەج و عومرە، جا کە ڕۆیشتنە مەککە فەرمانی پێکردن ئیحرام بشکێنن، پێغەمبەر ﷺ بەدەستی خۆی حەوت وشتری سەربڕی کە بەپێوە بوون، لە مەدینەش دوو بەرانی ڕەش و سپی شاخداری کرد بە قوربانی.

١٧١٥- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الظُّهْرَ بِالْمَدِينَةِ أَرْبَعًا، وَالعَصْرَ بِذِي الحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ. وَعَنْ أَيُّوبَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ: ثُمَّ بَاتَ حَتَّى أَصْبَحَ، فَصَلَّى الصُّبْحَ، ثُمَّ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ حَتَّى إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ البَيْدَاءَ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ[١].

١٧١٥- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە مەدینە چوار ڕکات نوێژی کرد، وە لە زولحولەیفە دوو ڕکات نوێژی عەسری کرد، ئەیوب دەگێڕێتەوە لە پیاوێکەوە ئەویش لە ئەنەسەوە ﷺ دەڵێ: پاشان پێغەمبەر ﷺ لەزولحولەیفە شەو مایەوە تا ڕۆژ بوویەوە، جا نوێژی بەیانی کرد، پاشان سواری وشترەکەی بوو، ڕۆیشت هەتا بەسوارییەوە سەرکەوتە سەر بەیدا، جا ئیحرامی بەست بە عومرەو حەج پێکەوە.

١٢٠- بابٌ: لَا يُعْطَى الجَزَّارُ مِنَ الهَدْيِ شَيْئًا

١٧١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَلِيٍّ ﷺ قَالَ: بَعَثَنِي النَّبِيُّ ﷺ فَقُمْتُ عَلَى البُدْنِ، فَأَمَرَنِي فَقَسَمْتُ لُحُومَهَا، ثُمَّ أَمَرَنِي فَقَسَمْتُ جِلَالَهَا وَجُلُودَهَا[٢].

---

[١] بڕوانە: ١٠٨٩.

[٢] بڕوانە: ١٧٠٧.

١٧١٦م- قَالَ سُفِيَان: وَحَدَّثَنِي عَبْد الكَرِيم عَنْ مُجَاهِدٍ عَن عَبْد الرحمن بن أَبِي لَيلَى عن عَلِيٍّ ﷺ قَالَ: أَمَرَنِي النَّبِيُّ ﷺ أن أقومَ عَلَى البُدْنِ، وَلاَ أُعْطِيَ عليها شَيْئًا فِي جِزَارَتِهَا.

١٢٠- باسێک: هیچ شتێکی ئاژەڵی هەدی نادرێ بەو کەسەی سەری دەبڕێت

١٧١٦- عەلی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ناردمی، منیش هەستام بە سەروکاری[1] وشترەکانی قوربانی، ئینجا فەرمانی پێکردم (بەدابەشکردنی گۆشتەکەیان)، منیش گۆشتەکەیانم دابەشکرد، پاشان فەرمانی پێکردم جل و پێستەکانیانم دابەشکرد.

١٧١٦- عەلی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێکردم کە سەروکاری وشترەکانی قوربانی بکەم، وە هیچ نەدەم بەو کەسەی سەریان دەبڕێت لەبەرانبەر سەربڕینەکەیاندا (وەك کرێ).

١٢١- بابٌ: يُتَصَدَّقُ بِجُلُودِ الهَدْيِ

١٧١٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي الحَسَنُ بْنُ مُسْلِمٍ، وَعَبْدُ الكَرِيمِ الجَزَرِيُّ، أَنَّ مُجَاهِدًا أَخْبَرَهُمَا، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَلِيًّا ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَهُ أَنْ يَقُومَ عَلَى بُدْنِهِ، وَأَنْ يَقْسِمَ بُدْنَهُ كُلَّهَا، لُحُومَهَا وَجُلُودَهَا وَجِلاَلَهَا، وَلاَ يُعْطِيَ فِي جِزَارَتِهَا شَيْئًا[2].

---

[1] له خزمەت کردنیان و سەربڕین و دابەشکردنی گۆشتەکەیان.

[2] بڕوانە: ١٧٠٧.

١٢١- باسێک: پێستی ئاژەڵی هەدی دەبەخشرێ

١٧١٧- عەلی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێکرد کە سەروکاری وشترەکانی هەدی بکات و هەموو شتێکی وشترەکانی دابەش بکرێت: گۆشت و پێست و جلەکانیان، لە بەرانبەر سەربڕینەکەیاندا هیچ نەدرێ (بەو کەسەی سەری بڕیوە).

١٢٢- بابٌ: يُتَصَدَّقُ بِجِلاَلِ الْبُدْنِ

١٧١٨- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سَيْفُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يَقُولُ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي لَيْلَى، أَنَّ عَلِيًّا ﷺ حَدَّثَهُ قَالَ: أَهْدَى النَّبِيُّ ﷺ مِائَةَ بَدَنَةٍ، فَأَمَرَنِي بِلُحُومِهَا فَقَسَمْتُهَا، ثُمَّ أَمَرَنِي بِجِلاَلِهَا فَقَسَمْتُهَا، ثُمَّ بِجُلُودِهَا فَقَسَمْتُهَا[1].

١٢٢- باسێک: جلی وشترەکانی هەدی دەبەخشرێت

١٧١٨- ئیبنو ئەبی لەیلا دەگێڕێتەوە کە عەلی ﷺ بۆی گێڕایەوە و وتی: پێغەمبەر ﷺ سەد وشتری هەدی هێنا بوو، وە فەرمانی پێکردم بە(دابەشکردنی)گۆشتەکانیان، منیش دابەشم کرد، پاشان فەرمانی پێکردم بە (دابەشکردنی) جلەکانیان، منیش دابەشم کرد، پاشان فەرمانی پێکردم بە(دابەشکردنی) پێستەکانیان، ئەوانیشم دابەش کرد.

---

[1] بڕوانە: ١٧٠٧.

١٢٣- بابٌ

﴿ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ ﴿٣٠﴾ ﴾ الحج.

١٢٣- باسێک

(بیریان بخەرەوە کاتێك جێگای کەعبەمان بۆ ئیبراهیم ﷺ دیاری کرد، (پێمان وت:) هیچ شتێك مەکە بەهاوبەشم، ماڵەکەم (کەعبە) پاك بکەرەوە بۆ تەوافکەران و نوێژخوێنان (بەپێوە)، وە کڕنووش و سوژدەبەران، وە جاڕبدە بەنێو خەڵکیدا بۆ حەجکردن، دێن بۆ لات (بۆ حەج) بە پیادە و بەسواری هەموو وشترێکی لاواز، (لەبەرئەوەی) لەهەموو رێگایەکی دوورەوە دێن، تا ئامادەی جۆرەها سوود و قازانجی خۆیان بن، وە ناوی خودا ببەن (کاتێ قوربانی سەردەبڕن) لەڕۆژانێکی دیاریکراودا، لەسەر ئەو ئاژەڵانەی خوا پێی داون، جا لەو(گۆشتی قوربانییانە) بخۆن و دەرخواردی نەداران و هەژارانی بدەن، دوای (سەربڕینی قوربانی) چڵك و پیسی (و موو و نینۆك) لابەرن بە خۆیانەوەو نەزرەکانیان جێبەجێ بکەن، تەواف (ی ئیفازە یان ویداع) بکەن بەدەوری ماڵی دێرین و بەنرخدا (کەعبە)، ئەمەی (پێشوو باسی حەج بوو)، جا هەرکەس سنوورەکانی خوا بپارێزێ و بەگەورەی بگرێ، ئەوە بۆ خۆی چاکترە لای پەروەردگاری).

١٢٤- بابُ مَا يَأْكُلُ مِنَ البُدْنِ وَمَا يُتَصَدَّقُ

وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ: لاَ يُؤْكَلُ مِنْ جَزَاءِ الصَّيْدِ وَالنَّذْرِ، وَيُؤْكَلُ مِمَّا سِوَى ذَلِكَ. وَقَالَ عَطَاءٌ: يَأْكُلُ وَيُطْعِمُ مِنَ المُتْعَةِ.

١٧١٩- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، حَدَّثَنَا عَطَاءٌ، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: كُنَّا لاَ نَأْكُلُ مِنْ لُحُومِ بُدْنِنَا فَوْقَ ثَلاَثِ مِنًى، فَرَخَّصَ لَنَا النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «كُلُوا وَتَزَوَّدُوا». فَأَكَلْنَا وَتَزَوَّدْنَا. قُلْتُ لِعَطَاءٍ: أَقَالَ: حَتَّى جِئْنَا المَدِينَةَ؟ قَالَ: لاَ[1].

١٢٤- باسى ئەوەى دەخورێت لە وشترى هەدى و ئەوەى دەبەخشرێت

نافیع لە عەبدوڵاى كوڕى عومەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە دەڵێ: لە ئاژەڵێ لەجیاتى (فیدیەى) ڕاوكردنى نێچیرى حەرەم داوێتى، یان ئاژەڵێ نەزر كرابێ ناخورێ، جگە لەوانە دەخورێ، عەتا دەڵێ: (حاجى) لە ئاژەڵى موتعە[2] دەخوات و دەرخواردى خەڵكى دەدات.

١٧١٩- جابیرى كوڕى عەبدوڵا ﷺ دەڵێ: ئێمە پێشتر دواى سێ ڕۆژەكەى مینا لەگۆشتى وشترە دیارییەكانمان نەدەخوارد، بەڵام پێغەمبەر ﷺ ڕێگەى داین بیخۆین و فەرمووى: ((بیخۆن و پاشاكەوتیشى بكەن و هەڵیگرن))، ئێمەش خواردمان و پاشاكەوتمان كرد و هەڵمان گرت، (ئیبنو جورەیج دەڵێ): بەعەتام وت: ئایا جابیر وتى تا هاتینەوە مەدینە؟ وتى: نەخێر.

---

[1] بڕوانە: ٢٩٨٠، ٥٤٢٤، ٥٥٦٧.

[2] ئەو ئاژەڵەیە دەكەوێتە سەر حاجى كە عومرەو حەج لە ساڵێكدا پێكەوە بكات و ئیحرام بە جارێک بۆ هەردووكیان ببەستێ، كە عومرەكەى تەواو كرد ئیحرام دەشكێنێ، تا ڕۆژى هەشتەمى زولحیجە ئیحرام بە حەج دەبەستێ.

١٧٢٠- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَتْنِي عَمْرَةُ قَالَتْ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ ﵂ تَقُولُ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِخَمْسٍ بَقِينَ مِنْ ذِي القَعْدَةِ، وَلاَ نَرَى إِلاَّ الحَجَّ، حَتَّى إِذَا دَنَوْنَا مِنْ مَكَّةَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ إِذَا طَافَ بِالبَيْتِ ثُمَّ يَحِلُّ. قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂: فَدُخِلَ عَلَيْنَا يَوْمَ النَّحْرِ بِلَحْمِ بَقَرٍ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ فَقِيلَ: ذَبَحَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ أَزْوَاجِهِ. قَالَ يَحْيَى: فَذَكَرْتُ هَذَا الحَدِيثَ لِلْقَاسِمِ، فَقَالَ: أَتَتْكَ بِالحَدِيثِ عَلَى وَجْهِهِ[1].

١٧٢٠- عەمرە دەڵێ: لە عائیشەم ﵂ بیست دەیوت: مانگی زولقەعدە پێنج ڕۆژی مابوو تەواو بێ لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ لە مەدینە دەرچووین، گومانمان وابوو تەنها حەج دەکەین، ڕۆیشتین تا نزیك بووینەوە لە مەککە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی کرد بە هەر کەس هەدی پێ نییە کە تەواف بەیت (و سەعی نێوان صەفا و مەڕوەی کرد، ئیحرامەکەی بشکێنێ و) حەڵاڵ دەبێت، عائیشە ﵂ وتی: لە ڕۆژی یەکەمی جەژنی قورباندا گۆشتی مانگا هێنرا بۆمان، منیش وتم: ئەمە چییە؟ (ئەو کەسە) وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ لەبری خێزانەکانی مانگای سەر بڕیوە، یەحیا دەڵێ: ئەم فەرموودەیەی عەمرەم گێڕایەوە بۆ قاسیمی (کوڕی موحەممەدی کوڕی ئەبو بەکر)، قاسیم وتی: عەمرە فەرموودەکەی وەك خۆی بێ زیاد و کەم گێڕاوەتەوە بۆ تۆ.

١٢٥- بابُ الذَّبْحِ قَبْلَ الحَلْقِ

١٧٢١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشَبٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا مَنْصُورٌ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَمَّنْ حَلَقَ قَبْلَ أَنْ يَذْبَحَ وَنَحْوِهِ، فَقَالَ: «لاَ حَرَجَ، لاَ حَرَجَ»[2].

[1] بڕوانە: ٢٩٤.

[2] بڕوانە: ٨٤.

١٢٥- باسی سەربڕینی ئاژەڵ پێش سەرتاشین

١٧٢١- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ کرا دەربارەی کەسێك سەری تاشی بێت پێش ئەوەی ئاژەڵ سەربڕێت و شتی لەو جۆرە، فەرمووی: ((قەیناکات، قەیناکات))[١].

١٧٢٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ، عَنْ عَبْدِ العَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ: زُرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ. قَالَ: «لاَ حَرَجَ». قَالَ: حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ. قَالَ: «لاَ حَرَجَ». قَالَ: ذَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ. قَالَ «لاَ حَرَجَ». وَقَالَ عَبْدُ الرَّحِيمِ الرَّازِيُّ، عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَقَالَ القَاسِمُ بْنُ يَحْيَى: حَدَّثَنِي ابْنُ خُثَيْمٍ عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[٢].

١٧٢٢- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پیاوێك بە پێغەمبەری ﷺ وت: سەردانی بەیتم کرد پێش ئەوەی ڕەجمی شەیتان بکەم، فەرمووی: ((قەیدی نییە))، وتی: سەرم تاشی پێش ئەوەی ئاژەڵ سەرببڕم، فەرمووی: ((قەیناکات))، وتی: ئاژەڵم سەربڕی پێش ئەوەی ڕەجمی شەیتان بکەم، فەرمووی: ((قەیناکات)).

(ئیمامی بوخاری دەڵێ:) عەبدوڕەحیمی ڕازی دەگێڕێتەوە لە ئیبنو خوسەیمەوە دەڵێ: عەتا بۆی گێڕامەوە لە ئیبنو عەباسەوە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ، (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) قاسیمی کوڕی یەحیا دەڵێ: ئیبنو خوسەیم بۆی گێڕامەوە لە عەتاوە لە ئیبنو عەباسەوە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ[٣].

---

[١] واتە: خراپەیەکی نەکردووەو هیچی لەسەر نییە، حەجەکەی دروستە.

[٢] بڕوانە: ٨٤.

[٣] بوخاری دوای فەرموودەکە ئەم دوو سەنەدە موعەلەقەی هێناوە، باسی ڕاجیایی دەکات دەربارەی ئیبنو خوسەیم، ئایا لە عەتای بیستووە یان سەعیدی کوڕی جوبەیر؟ وە ئایا عەتا لە ئیبنو عەبباسی بیستووە یان لە جابیر؟ بەلای بوخارییەوە ڕێگا ڕاست و بەهێزەکەیەکان ئەمەیە: عەتا لە ئیبنو عەبباسەوە.

١٧٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: رَمَيْتُ بَعْدَ مَا أَمْسَيْتُ. فَقَالَ: «لاَ حَرَجَ». قَالَ: حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَنْحَرَ. قَالَ: «لاَ حَرَجَ»[1].

١٧٢٣- عەبدوڵای کوڕی عەباس رضي الله عنهما دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ کرا (لەلایەن پیاوێکەوە) وتی: ڕەجمی شەیتانم کرد دوای ئەوەی ئێوارەم بەسەردا هات، فەرمووی: ((قەیناکا))، وتی: سەرم تاشی پێش ئەوەی ئاژەڵ سەربیڕم، فەرمووی: ((قەیناکا)).

١٧٢٤- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ بِالبَطْحَاءِ. فَقَالَ: «أَحَجَجْتَ؟». قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: «بِمَا أَهْلَلْتَ؟». قُلْتُ: لَبَّيْكَ بِإِهْلاَلٍ كَإِهْلاَلِ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ: «أَحْسَنْتَ، انْطَلِقْ فَطُفْ بِالبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ». ثُمَّ أَتَيْتُ امْرَأَةً مِنْ نِسَاءِ بَنِي قَيْسٍ، فَفَلَتْ رَأْسِي، ثُمَّ أَهْلَلْتُ بِالحَجِّ، فَكُنْتُ أُفْتِي بِهِ النَّاسَ،حَتَّى خِلاَفَةِ عُمَرَ رضي الله عنه، فَذَكَرْتُهُ لَهُ، فَقَالَ: إِنْ نَأْخُذْ بِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُنَا بِالتَّمَامِ، وَإِنْ نَأْخُذْ بِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمْ يَحِلَّ حَتَّى بَلَغَ الهَدْيُ مَحِلَّهُ[2].

١٧٢٤- ئەبو مووسا رضي الله عنه دەڵێ: (لەیەمەنەوە) هاتم بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ، لە بەتحا بوو فەرمووی: ((نیەتی حەجت هێناوە؟))، وتم: بەڵێ، فەرمووی: ((بەنیەتی چی ئیحرامت بەست؟))، وتم: خوایەگیان ئیحرامم بەست وەك ئیحرام بەستنی پێغەمبەر ﷺ، فەرمووی: ((چاکت کرد برۆ تەواف بەیت و

---

[1] بڕوانە: ٨٤.

[2] بڕوانە: ١٥٥٩.

هاتوچۆی نێوان صەفا و مەڕوە بکە))، پاشان ڕۆیشتم بۆلای ئافرەتێك لە ئافرەتانی بەنی قەیس، سەرمی پاككردەوە لەڕشك و ئەسپێ (ئیحرامی عومرەکەم شکاند)، پاشان ئیحرامم بەست بە حەج، جا من فەتوای تەمەتوعم دەدا بۆ خەڵکی، هەتا سەردەمی خیلافەتی عومەر ﷺ ئەم حەجکردنەی خۆم بۆ عومەر باسکرد، عومەریش وتی: ئەگەر ئێمە کار بە قورئانەکەی خوا بکەین، ئەوا فەرمانمان پێدەکات کە حەج و عومرە بە تەواوی بکەین[1]، وە ئەگەر کار بەسوننەتی پێغەمبەری خوا ﷺ بکەین، ئەوە بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ ئیحرامی نەدەشکاند هەتا ئاژەڵی هەدی سەرنەبڕیبایە لە مینا.

١٢٦- بابُ مَنْ لَبَّدَ رَأْسَهُ عِنْدَ الإِحْرَامِ وَحَلَقَ

١٧٢٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ حَفْصَةَ رضي الله عنهم أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا شَأْنُ النَّاسِ حَلُّوا بِعُمْرَةٍ وَلَمْ تَحْلِلْ أَنْتَ مِنْ عُمْرَتِكَ؟ قَالَ: «إِنِّي لَبَّدْتُ رَأْسِي، وَقَلَّدْتُ هَدْيِي، فَلاَ أَحِلُّ حَتَّى أَنْحَرَ»[2].

١٢٦- باسی کەسێ لە کاتی ئیحرامدا قژی پێکەوە نووساندبێ و دواتر تاشیبێتی

١٧٢٥- حەفصە (ڕەزای خوای لێ بێ) دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوە بۆچی خەڵکی بەئەنجامدانی عومرە ئیحرامیان شکاند، بەڵام تۆ بەکردنی

---

[1] واتە: تەمەتوع دروست نییە.

[2] بڕوانە: ١٥٦٦.

عومرەکەت ئیحرامت نەشکاند و حەلاڵ نەبوویت؟ فەرمووی: ((من قژم پێکەوە نوساندووە و ئاژەڵی دیاریم هێناوە و نیشانەم کردووە، بۆیە ئیحرام ناشکێنم تا وشترەکەم سەرنەبڕم)).

١٢٧- بابُ الحَلْقِ وَالتَّقْصِيرِ عِنْدَ الإِحْلَالِ

١٧٢٦- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ نَافِعٌ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ ﵄ يَقُولُ حَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّتِهِ[١].

١٢٧- باسی سەرتاشین و کورتکردنەوە لە کاتی ئیحرام شکاندن

١٧٢٦- نافیع دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﵄ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ لەو حەجەدا کە کردی[٢] سەری تاشی.

١٧٢٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﵄ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «اللَّهُمَّ ارْحَمِ المُحَلِّقِينَ». قَالُوا: وَالمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «اللَّهُمَّ ارْحَمِ المُحَلِّقِينَ». قَالُوا: وَالمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «وَالمُقَصِّرِينَ». وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ: «رَحِمَ اللَّهُ المُحَلِّقِينَ». مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ. قَالَ: وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنِي نَافِعٌ: وَقَالَ فِي الرَّابِعَةِ: «وَالمُقَصِّرِينَ».

---

[١] بڕوانە: ١٧٢٩، ٤٤١٠، ٤٤١١.

[٢] مەبەست پێی حەجیماڵئاواییە، کە پێغەمبەر تەنها ئەو حەجەی کردووە.

١٧٢٧- نافیع لە عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە و دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((خوایە ڕەحم بکەیت بەو حاجیانەی سەریان تاشیوە))، وتیان: ئەوانەشیان سەریان کورت کردووەتەوە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ فەرمووی: ((خوایە ڕەحم بکەیت بەو حاجیانەی سەریان تاشیوە))، وتیان: ئەوانەشی سەریان کورت کردووەتەوە؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ڕەحمەتی خوا لەوانەی سەریان کورت کردووەتەوە))، لەیس دەڵێ: نافیع بۆی گێڕامەوە کە پێغەمبەر ﷺ جارێ یان دووجار فەرمووی: ((خوایە ڕەحم بکەیت بەو حاجیانەی سەریان تاشیوە))، عوبەیدوڵا دەڵێ: نافیع بۆی گێڕامەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە لە جاری چوارەمدا فەرموویەتی: ((ڕەحم بەوانەش بکەی سەریان کورت کردووەتەوە)).

١٧٢٨- حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ القَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ». قَالُوا: وَلِلْمُقَصِّرِينَ. قَالَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ». قَالُوا: وَلِلْمُقَصِّرِينَ. قَالَهَا ثَلاَثًا. قَالَ: «وَلِلْمُقَصِّرِينَ».

١٧٢٨- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((خوایە لەوانە خۆشبە سەریان تاشیوە))، وتیان: ئەی ئەوانەی سەریان کورت کردووەتەوە؟ فەرمووی: ((خوایە لەوانە خۆشبە سەریان تاشیوە))، وتیان: ئەی ئەوانەشی سەریان کورت کردووەتەوە؟ پێغەمبەر ﷺ سێ جار فەرمووی: ((خوایە لەوانە خۆشبە سەریان تاشیوە))، جا (لە دوای ئەمەوە) فەرمووی: ((لەوانەش خۆشبە سەریان کورت کردووەتەوە)).

١٧٢٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ قَالَ حَلَقَ النَّبِيُّ ﷺ وَطَائِفَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، وَقَصَّرَ بَعْضُهُمْ[1].

---

[1] بڕوانە: ١٧٢٦.

١٧٢٩- عەبدولا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺو كۆمەڵێك لە هاوەڵانی (لەحەج و عومرەدا) سەریان تاشی، هەندێكیشیان سەریان كورت كردەوە.

١٧٣٠- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ الحَسَنِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ ﷺ قَالَ: قَصَّرْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمِشْقَصٍ.

١٧٣٠- موعاويە (ڕەزای خوای لێ بێ) دەڵێ: قژی پێغەمبەری خوام ﷺ كورت كردەوە بە (مِشْقَص)ێك[1].

١٢٨- بابُ تَقْصِيرِ المُتَمَتِّعِ بَعْدَ العُمْرَةِ

١٧٣١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، أَخْبَرَنِي كُرَيْبٌ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ أَمَرَ أَصْحَابَهُ أَنْ يَطُوفُوا بِالبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ، ثُمَّ يَحِلُّوا، وَيَحْلِقُوا أَوْ يُقَصِّرُوا[2].

١٢٨- باسی قژ كورتكردنەوەی كەسێك حەج بە تەمەتتوع بكات دوای ئەنجامدانی عومرەكەی

١٧٣١- عەبدوڵای كوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: كاتێ پێغەمبەر ﷺ هاتە مەككە، فەرمانی كرد بە هاوەڵانی كە (هەدیەیان نەهێنابوو) تەوافی بەیت و صەفا و مەڕوە بكەن، پاشان سەر بتاشن یان كورت بكەنەوە و ئیحرام بشكێنن.

---

[1] مِشْقَص: پارچە ئاسنێكی تیژە دەكرێ بەسەری ڕمەوە وەک چەقۆ وایە.

[2] بڕوانە: ١٥٤٥.

١٢٩- بَابُ الزِّيَارَةِ يَوْمَ النَّحْرِ

وَقَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ: أَخَّرَ النَّبِيُّ ﷺ الزِّيَارَةَ إِلَى اللَّيْلِ. وَيُذْكَرُ عَنْ أَبِي حَسَّانَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَزُورُ البَيْتَ أَيَّامَ مِنًى.

١٢٩- باسی سەردان کردنی بەیت بۆ تەواف لە ڕۆژی جەژندا

ئەبو زوبەیر لە عائیشەو عەبدوڵای کوڕی عەباسەوە ﵄ گێڕاویەتیەوە کە پێغەمبەر ﷺ سەردانی بەیتی (بۆ تەواف کردن) دواخست بۆ شەو، باس دەکرێ لە ئەبی حەسسانەوە لە عەبدوڵای کوڕی عەباسەوە ﵄ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ لە سێ ڕۆژەکەی مینا سەردانی بەیتی دەکرد (بۆ تەواف کردن).

١٧٣٢- وَقَالَ لَنَا أَبُو نُعَيْمٍ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ أَنَّهُ طَافَ طَوَافًا وَاحِدًا، ثُمَّ يَقِيلُ، ثُمَّ يَأْتِي مِنًى. يَعْنِي يَوْمَ النَّحْرِ. وَرَفَعَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ.

١٧٣٢- نافیع دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﵄ یەکجار تەواڤ دەکرد، پاشان کەمێك دەخەوت، پاشان دەهاتەوە بۆ مینا، واتە: لە ڕۆژی یەکەمی جەژندا، ئەبو نوعەیم دەڵێ: عەبدوڕەزاق ئەم فەرموودەی عەبدوڵای لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاوەتەوە لە ڕێگەی عوبەیدوڵاوە.

١٧٣٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الأَعْرَجِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: حَجَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَفَضْنَا يَوْمَ النَّحْرِ، فَحَاضَتْ صَفِيَّةُ، فَأَرَادَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْهَا مَا يُرِيدُ الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِهِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهَا حَائِضٌ. قَالَ: «حَابِسَتُنَا هِيَ؟». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَاضَتْ يَوْمَ النَّحْرِ. قَالَ: «اخْرُجُوا»[1].

---

[1] بروانە: ٢٩٤.

وَيُذْكَرُ عَنِ القَاسِمِ وَعُرْوَةَ وَالأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂: أَفَاضَتْ صَفِيَّةُ يَوْمَ النَّحْرِ.

١٧٣٣- عائیشە ﵂ دەڵێ: لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ حەجمان کرد، لە ڕۆژی یەکەمی جەژندا تەواف ئیفازەمان کرد، جا صەفیە کەوتە حەیزەوە، (دوای تەوافەکە) پێغەمبەر ﷺ ئەوەی لێی ویست کە پیاو لە خێزانی خۆی دەوێ، منیش وتم: ئەی پێغەمبەی خوا ﷺ ئەو لە حەیز دایە، فەرمووی: ((کەواتە ڕێگرمان دەبێت لە ڕۆیشتن (تا تەواف ئیفازە بکات)))، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕۆژی یەکەمی جەژن تەواف ئیفازەی کردووە، فەرمووی: ((دەی دەرچن و بڕۆن)).

هەریەك لە قاسیم و عورِوە و ئەسوەد لە عائیشەوە ﵂ دەگێڕنەوە کە وتویەتی: صەفیە ڕۆژی یەکەمی جەژن تەواف ئیفازەی کرد.

١٣٠- بابٌ: إِذَا رَمَى بَعْدَ مَا أَمْسَى أَوْ حَلَقَ قَبْلَ أَنْ يَذْبَحَ نَاسِيًا أَوْ جَاهِلًا

١٧٣٤- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قِيلَ لَهُ فِي الذَّبْحِ وَالحَلْقِ وَالرَّمْيِ وَالتَّقْدِيمِ وَالتَّأْخِيرِ، فَقَالَ: «لاَ حَرَجَ»[1].

١٣٠- باسێک: ئەگەر کەسێ لەبیری نەبوو، یان نەیزانی ئێوارە داهات، ڕەجمی کرد یان سەری تاشی پێش ئاژەڵ سەربڕین

١٧٣٤- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﵄ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ پرسیاری لێ کرا دەربارەی ئاژەڵ سەربڕین و سەرتاشین و ڕەجمی شەیتان و پێش و دواخستن، ئەویش فەرمووی: ((قەینا گوناهی نییە)).

[1] بڕوانە: ٨٦.

١٧٣٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُسْأَلُ يَوْمَ النَّحْرِ بِمِنًى، فَيَقُولُ: «لاَ حَرَجَ». فَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ. قَالَ: «اذْبَحْ، وَلاَ حَرَجَ». وَقَالَ: رَمَيْتُ بَعْدَ مَا أَمْسَيْتُ. فَقَالَ: «لاَ حَرَجَ»[1].

١٧٣٥- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە مینا لە ڕۆژی یەکەمی جەژندا پرسیاری لێدەکرا، ئەویش دەیفەرموو: ((قەیناکا و زیانی نییە))، پیاوێك پرسیاری لێکرد و وتی: سەرم تاشی پێش ئەوەی ئاژەڵ سەربیرم، فەرمووی: ((ئێستا سەری ببڕە و قەیناکات))، وتی: ئێوارەم بەسەردا هات ئینجا ڕەجمم کرد، فەرمووی: ((قەینا زیانی نییە)).

١٣١- بابُ الفُتْيَا عَلى الدَّابَّةِ عِنْدَ الجَمْرَةِ

١٧٣٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَفَ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ، فَجَعَلُوا يَسْأَلُونَهُ، فَقَالَ رَجُلٌ: لَمْ أَشْعُرْ فَحَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ. قَالَ: «اذْبَحْ وَلاَ حَرَجَ». فَجَاءَ آخَرُ فَقَالَ: لَمْ أَشْعُرْ فَنَحَرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ. قَالَ: «ارْمِ وَلاَ حَرَجَ». فَمَا سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيْءٍ قُدِّمَ وَلاَ أُخِّرَ إِلاَّ قَالَ: «افْعَلْ وَلاَ حَرَجَ»[2].

---

[1] بڕوانە: ٨٤.

[2] بڕوانە: ٨٣.

١٣١- باسی فەتوادان بەسواری وڵاخەوە لای جەمرەی عەقەبە

١٧٣٦- عەبدوڵای کوڕی عەمر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە حەجی ماڵئاواییدا (بەسواری وشترەکەیەوە) وەستابوو، ئینجا خەڵك دەستیان کرد بەپرسیار کردن لێی، پیاوێك وتی: هەستم نەکرد سەرم تاشی پێش ئەوەی ئاژەڵەکەم سەرببڕم، فەرمووی: ((ئاژەڵەکە سەرببڕەو زیانی نییە))، کەسێکی تر هات وتی: هەستم نەکرد نەمزانی ئاژەڵم سەربڕی پێش ئەوەی ڕەجمی شەیتان بکەم، فەرمووی: ((ڕەجم بکە قەیناکات))، جا لەو ڕۆژەدا هەر شتێکیان لێ بپرسیبایە پێشخراو یان دواخراو، هەر دەیفەرموو: ((بیکەو زیانی نییە)).

١٧٣٧- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ حَدَّثَهُ أَنَّهُ شَهِدَ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ النَّحْرِ، فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ، فَقَالَ: كُنْتُ أَحْسِبُ أَنَّ كَذَا قَبْلَ كَذَا. ثُمَّ قَامَ آخَرُ فَقَالَ: كُنْتُ أَحْسِبُ أَنَّ كَذَا قَبْلَ كَذَا، حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَنْحَرَ، نَحَرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ. وَأَشْبَاهَ ذَلِكَ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «افْعَلْ وَلاَ حَرَجَ». لَهُنَّ كُلِّهِنَّ، فَمَا سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيْءٍ إِلاَّ قَالَ: «افْعَلْ وَلاَ حَرَجَ»[1].

١٧٣٧- عیسای کوڕی تەڵحە وتی: عەبدوڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ بۆی گێڕایەوە کە ئەو پێغەمبەر ﷺ بینی لە ڕۆژی جەژنی قورباندا وتاری دەدا، جا پیاوێك هەستا لە خزمەتیدا و وتی: من گومانم وابوو ئەو شتە (ی حەج) لە پێش ئەوەوەیە، پاشان کەسێکی تر هەستاو وتی: منیش گومانم وابوو کە ئەو شتە لەپێش ئەو شتەوەیە، سەرم تاشی پێش ئەوەی ئاژەڵ سەرببڕم، وە ئاژەڵم سەربڕی

---

[1] بڕوانە: ٨٣.

پێش ئەوەی ڕەجمی شەیتان بکەم، هەروەها شتی تر لەم جۆرانە، پێغەمبەریش ﷺ لە وەڵامی هەموویاندا فەرمووی: ((بیکە و زیانی نییە))، جا لەو ڕۆژەدا پرسیاری هەر شتێکی لێ بکرایە دەیفەرموو: ((بیکە قەیناکا و زیانی نییە)).

١٧٣٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، حَدَّثَنِي عِيسَى بْنُ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ العَاصِ ﷺ قَالَ: وَقَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى نَاقَتِهِ. فَذَكَرَ الحَدِيثَ. تَابَعَهُ مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ[1].

١٧٣٨- عیسای کوڕی تەڵحەی کوڕی عوبەیدوڵا دەگێڕێتەوە کە لە عەبدوڵای کوڕی عەمری کوڕی عاصی ﷺ بیست وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ بە سواری وشترەکەیەوە وەستابوو، ئینجا فەرموودەکەی گێڕایەوە[2].

مەعمەریش لە زوهریەوە هەمان فەرموودەی گێڕاوەتەوەو پاڵپشتی گێڕانەوەکەی سالح لە ئیبنو شیهابی زوهریەوە[3]. دەکات.

١٣٢- بابُ الخُطْبَةِ أَيَّامَ مِنًى

١٧٣٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ غَزْوَانَ، حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَطَبَ النَّاسَ يَوْمَ النَّحْرِ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، أَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟» قَالُوا: يَوْمٌ حَرَامٌ. قَالَ: «فَأَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟» قَالُوا: بَلَدٌ حَرَامٌ. قَالَ: «فَأَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟» قَالُوا: شَهْرٌ حَرَامٌ. قَالَ: «فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا،

---

[1] بڕوانە: ٨٣.

[2] وەک فەرموودەکەی پێشوو: ١٧٣٧.

[3] ئەمە پێی دەڵێن: (متابعة) لە زانستی فەرموودەدا.

فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا». فَأَعَادَهَا مِرَارًا، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ؟ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ؟ ». قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﭭ: فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَوَصِيَّتُهُ إِلَى أُمَّتِهِ: «فَلْيُبْلِغِ الشَّاهِدُ الغَائِبَ، لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»[1].

١٣٢- باسی وتاردان لە ڕۆژانی میناد

١٧٣٩- عیکریمە لە عەبدوڵای کوڕی عەباسەوە ﭭ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە ڕۆژی جەژنی قورباندا وتاری داو فەرمووی: ((ئەی خەڵکینە ئەمڕۆ چ ڕۆژێکە؟))، وتیان ڕۆژێکی ڕێز لێگیراوە، فەرمووی: ((ئەم شارە کوێیە؟))، وتیان: شارێکی ڕێزلێگیراوە، فەرمووی: ((ئەم مانگە چ مانگێکە؟))، وتیان مانگێکی ڕێزلێگیراوە، ئەوسا فەرمووی: ((دەی بێگومان خوێن و ماڵ و سامان و ناموستان لە یەکتری حەرامە، وەك حەرامی ئەم ڕۆژە و ئەم شارە و ئەم مانگەتان))، جا چەندجار ئەم وتەیەی دووبارە کردەوە، پاشان سەری بەرزکردەوە بۆ ئاسمان و فەرمووی: ((خوایە گیان گەیاندم؟ خوایە گیان گەیاندم؟))، عەبدوڵای کوڕی عەباس ﭭ دەڵێ: جا سوێند بەو زاتەی گیانی منی بەدەستە بەڕاستی ئەمە ئامۆژگاری ئەوە بۆ ئومەتەکەی کە دەفەرموێ: ((با ئەوەی لێرەیە ئەم وتانە بگەیەنێت بەوانەی لێرە ئامادە نین، دوای من بێ باوەڕ و بێ دین مەبنەوەو هەندێکتان بدەن لە گەردنی هەندێکتان)).

١٧٤٠- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرٌو قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ زَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﭭ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ بِعَرَفَاتٍ. تَابَعَهُ ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرٍو[2].

---

[1] بڕوانە: ٧٠٧٩.

[2] بڕوانە: ١٨٤١، ١٨٤٣، ٥٨٠٤، ٥٨٥٣.

١٧٤٠- عەبدوڵای كوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەرم ﷺ بیست لە عەرەفات وتاری دەدا.

ئیبنو عویەینە ئەم فەرموودەی[1] گێڕاوەتەوە لە عەمرەوە، پاڵپشتی گێڕانەوەكەی شوعبە دەكات.

١٧٤١- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا قُرَّةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، وَرَجُلٌ أَفْضَلُ فِي نَفْسِي مِنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﷺ قَالَ: خَطَبَنَا النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ قَالَ: «أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟». قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ. قَالَ: «أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ؟». قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: «أَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟». قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ. فَقَالَ: «أَلَيْسَ ذُو الحَجَّةِ؟». قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: «أَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟». قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ. قَالَ: «أَلَيْسَتْ بِالبَلْدَةِ الحَرَامِ؟». قُلْنَا بَلَى. قَالَ: «فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، إِلَى يَوْمِ تَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ، أَلاَ هَلْ بَلَّغْتُ؟». قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: «اللَّهُمَّ اشْهَدْ، فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الغَائِبَ، فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ، فَلاَ تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»[2].

---

[1] دەقەكەیان جیاوازە، بەڵام هەردووكیان وتاردانی تێدایە.

[2] بڕوانە: ٦٧.

١٧٤١- ئەبی بەكرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە ڕۆژی جەژنی قوربانـدا وتاری بۆ داین و فەرمووی: ((ئایا دەزانن ئەم ڕۆژە چ ڕۆژێكە؟))، وتمان: خواو پێغەمبەرەكەی زاناترن، جا بێدەنگ بوو هەتا وامان دەزانی ناوی لێ دەنێ بە ناوێك كەناوەكەی خۆی نییە، فەرمووی ﷺ: ((ئەمڕۆ ڕۆژی جەژنی قوربان نییە؟))، وتمان: بەڵی وایە، فەرمووی: ((ئەم مانگە چ مانگێكە؟))، وتمان: خواو پێغەمبەرەكەی زاناترن، جا بێدەنگ بوو هەتا گومانمان وابوو ناوێكی لێ دەنێ جگە لە ناوەكەی خۆی، جا فەرمووی ﷺ: ((مانگی زولحەججە نییە؟))، وتمان: بەڵێ وایە، فەرمووی: ((ئەم شارە كوێیە؟))، وتمان: خواو پێغەمبەركەی زاناترن، جا بێدەنگ بوو هەتا گومانمان وابوو كە ناوی دەبات بە ناوێكی تر جگە لە ناوەكەی خۆی، فەرمووی ﷺ: ((مەگەر شاری ڕێزلێگیراو و جەنگ تیایدا حەرام كراو نییە؟)) وتمان: بەڵێ، فەرمووی: ((جا بێگومان خوێن و ماڵتان لە یەكتر حەرامە وەك حەرامی ئەم ڕۆژەتان لەم مانگەتاندا لەم شارەتاندا، تا ئەو ڕۆژەی دەگەنەوە بە خزمەتی پەروەردگارتان، ئاگاداربن من گەیاندم؟))، وتیان: بەڵێ گەیاندت، فەرمووی: ((خوایە گیان تۆ شایەت بە، ئەوەی ئامادەیە (ئەم وتانە) بگەیەنێت بەوەی ئامادە نییە (لێرە)، چونكە زۆر پێگەیەنراو هەیە لە بیسەر چاكتر لەبەری دەكات و لێی تێدەگات، ئینجا دوای من بێ دین وبێ باوەڕ مەبنەوە، هەندێكتان بدەن لە گەردنی هەندێكتان.

١٧٤٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ بِمِنًى: «أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَقَالَ: «فَإِنَّ هَذَا يَوْمٌ حَرَامٌ، أَفَتَدْرُونَ أَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «بَلَدٌ حَرَامٌ، أَفَتَدْرُونَ أَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «شَهْرٌ حَرَامٌ

-قَالَ: - فَإِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا». وَقَالَ هِشَامُ بْنُ الغَازِ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ وَقَفَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ بَيْنَ الجَمَرَاتِ فِي الحَجَّةِ الَّتِي حَجَّ بِهَذَا، وَقَالَ: «هَذَا يَوْمُ الحَجِّ الأَكْبَرِ» فَطَفِقَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ اشْهَدْ». وَوَدَّعَ النَّاسَ. فَقَالُوا: هَذِهِ حَجَّةُ الوَدَاعِ[1].

١٧٤٢- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە مینا فەرمووی: ((ئایا دەزانن ئەمە چ ڕۆژێکە؟)) وتیان: خواو پێغەمبەرەکەی دەزانن، ئینجا فەرمووی: ((بێگومان ئەم ڕۆژە ڕۆژێکی ڕێزدارە و تاوان تێیدا حەرامە، ئەی دەزانن ئەم شارە چ شارێکە؟)) وتیان: خواو پێغەمبەرەکەی دەزانن، فەرمووی: ((شارێکی ڕێزداری تاوان تێدا حەرامکراوە، ئەی دەزانن ئەم مانگە چ مانگێکە؟)) وتیان: خوا و پێغەمبەرەکەی دەزانن، فەرمووی ﷺ: ((مانگێکی ڕێزدار و تاوان تێدا حەرامکراوە، - فەرمووی:- جا بەڕاستی خوا خوێن و سامان و ناموستانی لەیەکتر حەرام کردووە، وەك حەرامیەتی ئەم ڕۆژەتان لەم مانگەتاندا و لەم شارەتاندا))، هیشامی کوڕی غازی دەڵێ: نافیع بۆی گێڕامەوە لە عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لەو حەجەی کە کردی، ڕۆژی جەژن لە نێوان میلەکانی شەیتان ڕەجمدا وەستا، ئەم فەرموودەیەی فەرموو[2]، وە فەرمووی: ((ئەمڕۆ ڕۆژی حەجی هەرە گەورەیە))، ئینجا پێغەمبەر ﷺ دەستی کرد بە وتنی: ((خوایە گیان تۆ بەشایەت بە))، وە ماڵئاوایی لە خەڵکەکە کرد. ئیتر وتیان ئەمە حەجی ماڵئاواییە.

[1] بڕوانە: ٤٤٠٣، ٦٠٤٣، ٦١٦٦، ٦٧٨٥، ٦٨٦٨، ٧٠٧٧.

[2] کە باسکرا لە ژمارە: ١٧٤٢دا، هەندێک دەڵێن مەبەست لەم وتەی کۆتاییە کە دەفەرموێ: (ئەمڕۆ حەجی ئەکبەرە....).

١٣٣- بَابٌ: هَلْ يَبِيتُ أَصْحَابُ السِّقَايَةِ أَوْ غَيْرُهُمْ بِمَكَّةَ لَيَالِيَ مِنًى؟

١٧٤٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ بْنِ مَيْمُونٍ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ: رَخَّصَ النَّبِيُّ ﷺ[1].

١٣٣- باسێك: ئایا ئەو كەسانەی ئاو دەدەن بە حاجیان جگە لەوانیش شەوانی مانەوەی مینا بە شەوا لە مەككە دەمێننەوە؟

١٧٤٣- عەبدوڵای كوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ (شەوانی مانەوەی مینا) ڕێگەیدا (بەوانەی ئاو دەدەن بەحاجیان شەو لە مەككە بمێننەوە).

١٧٤٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَذِنَ[2].

١٧٤٤- عوبەیدوڵا لە نافیعەوە دەگێڕێتەوە لە عەبدوڵای كوڕی عومەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەر ﷺ مۆڵەتی دا (ئەوانەی ئاو دەدەن بەحاجیان، شەوانی مانەوەی مینا لە مەككە بمێننەوە).

١٧٤٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ العَبَّاسَ ﷺ اسْتَأْذَنَ النَّبِيَّ ﷺ لِيَبِيتَ بِمَكَّةَ لَيَالِيَ مِنًى مِنْ أَجْلِ سِقَايَتِهِ، فَأَذِنَ لَهُ. تَابَعَهُ أَبُو أُسَامَةَ، وَعُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، وَأَبُو ضَمْرَةَ[3].

---

[1] بڕوانە: ١٦٣٤.

[2] بڕوانە: ١٦٣٤.

[3] بڕوانە: ١٦٣٤.

١٧٤٥- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: عەباس ﷺ داوای مۆڵەتی لە پێغەمبەر ﷺ کرد کە شەوانی مانەوە لە مینا لە مەککە بمێنێتەوە، لەبەر ئاودان بەحاجیان، پێغەمبەریش ﷺ مۆڵەتی دا، (ئەم سێ کەسە): ئەبو ئوسامە (کە ناوی حەممادی کوڕی ئوسامەی لەیسییە)، عوقبەی کوڕی خالید، ئەبو زەمرە (کە ناوی ئەنەسی کوڕی عیازە) ئەم فەرموودەیان گێڕاوەتەوەو پاڵپشتی گێڕانەوەکەی موحەممەدی کوڕی عەبدوڵای کوڕی نومەیریان کردووە.

١٣٤- بابُ رَمْيِ الجِمَارِ

وَقَالَ جَابِرٌ: رَمَى النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ ضُحًى، وَرَمَى بَعْدَ ذَلِكَ بَعْدَ الزَّوَالِ.

١٧٤٦- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ وَبَرَةَ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ مَتَى أَرْمِي الجِمَارَ؟ قَالَ: إِذَا رَمَى إِمَامُكَ فَارْمِهْ. فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ المَسْأَلَةَ، قَالَ: كُنَّا نَتَحَيَّنُ، فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ رَمَيْنَا.

١٣٤- باسی بەردباران کردنی میلەکان[1]

جابیر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕۆژی جەژنی قوربان لەچێشتەنگاودا ڕەجمی شەیتانی کرد، بەڵام لە ڕۆژەکانی تردا[2] پاش نیوەڕۆ ڕەجمی هەر سێ میلەکەی کرد.

١٧٤٦- وەبەرە دەڵێ: پرسیارم لە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ کرد کەی ڕەجمی شەیتان بکەم، وتی: کەی پێشەوای حەجەکەت ڕەجمی کرد، تۆش ئەو کاتە بیکە، دووبارە هەمان پرسیارم لێکردەوە وتی: ئێمە چاودێری کاتمان دەکرد کەی خۆر لە نێوەڕاستی ئاسماندا لایبدایە[3] ڕەجممان دەکرد.

---

[1] لە کوردەواریدا وای پێ دەڵێن کە بریتیە لە بەردگرتنە شەیتان لە ڕۆژانی جەژنی قورباندا.

[2] کە ڕۆژی دووەم و سێیەم و چوارەمە.

[3] واتە نوێژی نیوەڕۆ ببووایە، چونکە بە لادانی خۆر لە نێوەڕاستی ئاسمان نوێژی نیوەڕۆ دەبێت.

١٣٥- بابُ رَمْيِ الجِمَارِ مِنْ بَطْنِ الوَادِي

١٧٤٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الأعمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: رَمَى عَبدُ اللَّهِ مِنْ بَطْنِ الوَادِي، فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحمَنِ، إِنَّ نَاسًا يَرمُونَهَا مِنْ فَوْقِهَا. فَقَالَ: وَالَّذِي لَا إله غَيْرُهُ هذا مَقَامُ الذِي أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ البَقَرَةِ ﷺ. وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الوَلِيدِ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الأعمَشُ بهذا[1].

١٣٥- باسی بەردبارانی جەمرە لە نێوەڕاستی شیوەکەوە

١٧٤٧- عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزید دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی مەسعود ﷺ لە نێوەڕاستی دۆڵەکەوە بەردی دەگرتە جەمرە، منیش وتم: ئەی ئەبو عەبدوڕەحمان[2] کەسانێك لەسەرووی جەمرەوە بەردبارانی دەکەن، ئەویش وتی: سوێند بەو خوایەی کە جگە لەو پەرستراوی تر نییە، ئەم شوێنە شوێنی ئەو کەسەیە کە سووڕەتی (البَقَرَةِ) دابەزیە سەری، عەبدوڵای کوڕی وەلید وتی: سوفیان لە ئەعمەش فەرموودەکەی عەبدوڵای کوڕی مەسعودی بۆ گێڕاینەوە.

١٣٦- بابُ رَمْيِ الجِمَارِ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ

ذَكَرَهُ ابْنُ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[3].

١٧٤٨- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الحَكَمِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى الجَمْرَةِ الكُبْرَى، جَعَلَ البَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ، وَمِنًى عَنْ يَمِينِهِ، وَرَمَى بِسَبْعٍ، وَقَالَ: هَكَذَا رَمَى الَّذِي أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ البَقَرَةِ ﷺ[4].

---

[1] بڕوانە: ١٧٤٨، ١٧٤٩، ١٧٥٠.

[2] کونیەی عەبدوڵای کوڕی مەسعودە ﷺ.

[3] بڕوانە: ١٧٥١.

[4] بڕوانە: ١٧٤٧.

١٣٦- باسی بەردگرتنە میلەکان بەحەوت بەرد

عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ گێڕایەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە حەوت بەردی گرتوەتە میلەکان.

١٧٤٨- عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزید دەڵێ: عەبدوڵا ﷺ ڕۆیشتە لای میلە گەورەکەیان، کەعبەی خستە لای چەپیەوە و مینای خستە لای ڕاستیەوە و حەوت بەردی تێگرت، پاشان وتی: ئەو کەسەی کە سووڕەتی (البَقَرَةِ) دابەزیە سەری، بەم شێوە بەردی هاوێشت (بۆ میلەکان).

١٣٧- بابُ مَنْ رَمَى جَمْرَةَ العَقَبَةِ فَجَعَلَ البَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ

١٧٤٩- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا الحَكَمُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ أَنَّهُ حَجَّ مَعَ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، فَرَآهُ يَرْمِي الجَمْرَةَ الكُبْرَى بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، فَجَعَلَ البَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ، وَمِنًى عَنْ يَمِينِهِ، ثُمَّ قَالَ: هَذَا مَقَامُ الذِي أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ البَقَرَةِ[١].

١٣٧- باسی ئەو کەسەی کە بەردی گرتە جەمرەی عەقەبەو بەیتی خستە لای چەپیەوە

١٧٤٩- عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزید لەگەڵ عەبدوڵای کوڕی مەسعوددا ﷺ حەجی کرد، عەبدوڵای بینی حەوت بەردی گرتە میلە گەورەکەیان، بەیتی خستە لای چەپیەوە و مینای خستە لای ڕاستیەوە، پاشان وتی: ئەم شوێنە شوێنی ئەو کەسەیە کە سووڕەتی (البَقَرَةِ)ی بۆ دابەزێنرا.

---

[١] بڕوانە: ١٧٤٧.

١٣٨- بابٌ: يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ

قَالَهُ ابْنُ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[١].

١٧٥٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، عَنْ عَبْدِ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ: سَمِعْتُ الحَجَّاجَ يَقُولُ عَلَى المِنْبَرِ: السُّورَةُ التِي يُذْكَرُ فِيهَا البَقَرَةُ، وَالسُّورَةُ التِي يُذْكَرُ فِيهَا آلُ عِمْرَانَ، وَالسُّورَةُ التِي يُذْكَرُ فِيهَا النِّسَاءُ. قَالَ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِإِبْرَاهِيمَ، فَقَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَزِيدَ أَنَّهُ كَانَ مَعَ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ حِينَ رَمَى جَمْرَةَ العَقَبَةِ، فَاسْتَبْطَنَ الوَادِيَ، حَتَّى إِذَا حَاذَى بِالشَّجَرَةِ اعْتَرَضَهَا، فَرَمَى بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ، ثُمَّ قَالَ: مِنْ هَا هُنَا وَالَّذِي لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ قَامَ الَّذِي أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ البَقَرَةِ ﷺ[٢].

١٣٨- باسێک: (حاجی) لەگەڵ هەر بەردێک کە دەهاوێژێت ئەڵاهوئەکبەر دەکات

عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە (وای کردووە).

١٧٥٠- ئەعمەش دەڵێ: لە حەجاجم بیست لەسەر دوانگە دەیوت: ئەو سوورەتەی باسی مانگاکەی تێدا کراوە، وە ئەو سوورەتەی خێزانی عیمرانی تێدا باسکراوە، وە ئەو سوورەتەی ئافرەتانی تێدا باسکراوە[٣]، عەبدوڵا دەڵێ: ئەمەم بۆ ئیبراهیم (ی نەخەعی) گێڕایەوە، ئیبراهیمیش وتی: عەبدورەحمانی کوڕی یەزید بۆی گێڕامەوە کە لەگەڵ عەبدوڵای کوڕی مەسعوددا بوو ﷺ، کاتێك بەردەکانی گرتە میلەکەی عەقەبە ڕۆیشتە نێوەڕاستی شیوەکە هەتا بەرانبەری درەختەکە بوو، لەولاوە هات بۆ میلەکەی عەقەبەو حەوت بەردی تێگرت، لەگەڵ هەر بەردێکدا (الله أكبر)ی دەکرد،

---

[١] بروانە: ١٧٥١.

[٢] بروانە: ١٧٤٧.

[٣] واتە: ناوی سوورەتەکانی بەم شێوەیە دەهێنا، کەواتە نەیدەوت سوورەتی بەقەرە ... هتد.

پاشان وتی: سوێند بەو زاتەی هیچ پەرستراوێکی ڕاست نییە جگە لەو، ئەو کەسەی کە سوورەتی بەقەرەی بۆ دابەزێنرا ئا لێرەدا ڕاوەستا[1].

١٣٩- بابُ مَنْ رَمَى جَمْرَةَ العَقَبَةِ وَلَمْ يَقِفْ

قَالَهُ ابْنُ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[2].

١٣٩- باسی کەسێک بەرد بگرێتە جەمرەی عەقەبەو نەوەستێ

عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ ئەمەی لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاوەتەوە (کە لەلای میلی عەقەبە ڕانەدەوەستا).

١٤٠- بابٌ: إِذَا رَمَى الجَمْرَتَيْنِ يَقُومُ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ وَيُسْهِلُ

١٧٥١- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا طَلْحَةُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَرْمِي الجَمْرَةَ الدُّنْيَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، يُكَبِّرُ عَلَى إِثْرِ كُلِّ حَصَاةٍ، ثُمَّ يَتَقَدَّمُ حَتَّى يُسْهِلَ فَيَقُومَ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ، فَيَقُومُ طَوِيلًا، وَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ، ثُمَّ يَرْمِي الوُسطى، ثُمَّ يأخُذُ ذاتَ الشِّمالِ فيَستَهِلُ ويَقُومَ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ، فَيَقُومُ طَوِيلًا، وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ وَيَدْعُو، وَيَقُومُ طَوِيلًا، ثُمَّ يَرْمِي جَمْرَةَ ذَاتِ العَقَبَةِ مِنْ بَطْنِ الوَادِي، وَلاَ يَقِفُ عِنْدَهَا، ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَيَقُولُ: هَكَذَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَفْعَلُهُ[3].

---

[1] واتە: لەو جێگایەدا ڕەجمی شەیتان دەکرێ، دەبێ لەو شوێنەدا بوەستی و بەردی تێبگری.

[2] بروانە: ١٧٥١.

[3] بروانە: ١٧٥٢، ١٧٥٣.

١٤٠- باسێک: کاتێک دوو میلەکەی(١) ڕەجم دەکرد لە تەختاییەک ڕوو بەقیبلە دەوەستا

١٧٥١- سالیم دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ میلە نزیکەکەیانی بەحەوت بەرد ڕەجم دەکرد، لەپاش تێگرتنی هەر بەردێکیان ئەڵاهو ئەکبەری دەکرد، پاشان دەڕۆیشتە پێشەوە تا دەگەیشتە تەختاییەکە، جا ڕوو بەقیبلە زۆر دەوەستا، هەردوو دەستی بەرز دەکردەوە و نزای دەکرد، پاشان (میلەکەی) نێوەڕاستی ڕەجم دەکرد، پاشان دەڕۆیشت بۆ لای سەرەوە و تا دەگەیشتە تەختاییەکە، ڕوو بەقیبلە زۆر دەوەستا، دەستەکانی بەرز دەکردەوە و نزای دەکرد، زۆر دەوەستا، پاشان میلەکەی عەقەبەی ڕەجم دەکرد لەنێوەڕاستی شیوەکەوە، وە لە لای میلەکەی عەقەبە ڕانەدەوەستا، پاشان دەگەڕایەوە و دەیوت: پێغەمبەرم ﷺ بینی ئا بەو شێوەیە (ڕەجمی) دەکرد.

١٤١- بابُ رَفْعِ اليَدَيْنِ عِنْدَ جَمْرَةِ الدُّنْيَا وَالوُسْطَى

١٧٥٢- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ كَانَ يَرْمِي الجَمْرَةَ الدُّنْيَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، ثُمَّ يُكَبِّرُ عَلَى إِثْرِ كُلِّ حَصَاةٍ، ثُمَّ يَتَقَدَّمُ فَيُسْهِلُ، فَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ قِيَامًا طَوِيلًا، فَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ، ثُمَّ يَرْمِي الجَمْرَةَ الوُسْطَى كَذَلِكَ، فَيَأْخُذُ ذَاتَ الشِّمَالِ فَيُسْهِلُ، وَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ قِيَامًا طَوِيلًا، فَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ، ثُمَّ يَرْمِي الجَمْرَةَ ذَاتَ العَقَبَةِ مِنْ بَطْنِ الوَادِي، وَلاَ يَقِفُ عِنْدَهَا، وَيَقُولُ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَفْعَلُ(٢).

---

١ بەو دوو شوێنە دەوترێ کە بەردی تێدەگرن جگە لە میلەکەی عەقەبە کە سێ یەم میلیانە.

٢ بڕوانە: ١٧٥١.

١٤١- باسی بەرزکردنەوەی هەردوو دەستەکان لەلای میلە نزیک و نێوەڕاستەکە

١٧٥٢- سالیمی کوڕی عەبدوڵا دەگێڕێتەوە کە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ میلە نزیکەکەیانی بەحەوت بەرد ڕەجم دەکرد، لە پاش تێگرتنی هەر بەردێك ئەڵاهو ئەکبەری دەکرد، پاشان دەڕۆیشتە پێشەوە تا دەگەیشتە تەختاییەکە، جا ڕوو بە قیبلە دەوەستا بە وەستانێکی زۆر، ئینجا نزای دەکردو هەردوو دەستی بەرز دەکردەوە، پاشان بەهەمان شێوە میلەکەی نێوەڕاستی ڕەجم دەکرد، ئینجا دەڕۆیشت بۆ لای سەرەوە تا دەگەیشتە تەختاییەکە، ڕوو بەقیبلە زۆر دەوەستا، ئینجا نزای دەکردو هەردوو دەستی بەرز دەکردەوە، پاشان میلەکەی عەقەبەی ڕەجم دەکرد لە نێوەڕاستی شیوەکەوە و لەلای میلەکەی عەقەبە ڕانەدەوەستا، (دەگەڕایەوەو) دەیوت: پێغەمبەری خوام ﷺ بینی ئا بەو شێوەیە (ڕەجمی) دەکرد.

١٤٢- بابُ الدُّعَاءِ عِنْدَ الجَمْرَتَيْنِ

١٧٥٣- وَقَالَ مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا رَمَى الجَمْرَةَ الَّتِي تَلِي مَسْجِدَ مِنًى يَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، يُكَبِّرُ كُلَّمَا رَمَى بِحَصَاةٍ، ثُمَّ تَقَدَّمَ أَمَامَهَا فَوَقَفَ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ رَافِعًا يَدَيْهِ يَدْعُو، وَكَانَ يُطِيلُ الوُقُوفَ، ثُمَّ يَأْتِي الجَمْرَةَ الثَّانِيَةَ، فَيَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، يُكَبِّرُ كُلَّمَا رَمَى بِحَصَاةٍ، ثُمَّ يَنْحَدِرُ ذَاتَ اليَسَارِ مِمَّا يَلِي الوَادِيَ، فَيَقِفُ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ رَافِعًا يَدَيْهِ يَدْعُو، ثُمَّ يَأْتِي الجَمْرَةَ الَّتِي عِنْدَ العَقَبَةِ فَيَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، يُكَبِّرُ عِنْدَ كُلِّ حَصَاةٍ، ثُمَّ يَنْصَرِفُ وَلاَ يَقِفُ عِنْدَهَا. قَالَ الزُّهْرِيُّ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يُحَدِّثُ مِثْلَ هَذَا، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ[١].

---

[١] بڕوانە: ١٧٥١.

١٤٢- باسی نزاکردن لای دوو میلەکەی شەیتان ڕەجمکردن

١٧٥٣- زوهری دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ کە ڕەجمی ئەو میلەی دەکرد لای مزگەوتی میناوە بوو، حەوت بەردی تێگرت، هەر بەردێکی تێ بگرتبایە ئەڵاهو ئەکبەری دەکرد، پاشان دەڕۆیشت بۆ پێشەوەی میلەکە، ئینجا ڕوو بە قیبلە دەوەستا، هەردوو دەستی بەرز دەکردەوەو نزای دەکرد، وە لەوێدا زۆر ڕادەوەستا، پاشان دەڕۆیشتە لای میلەکەی دووەم، ئەویشی بەحەوت بەرد ڕەجم دەکرد، هەر بەردێکی تێ بگرتبایە ئەڵاهو ئەکبەری دەکرد، پاشان نزم دەبوویەوە بەلای چەپدا لەولایەی شیوەکەی لێیە، جا ڕوو بەقیبلە ڕاوەستا، دەستەکانی بەرز دەکردەوە و نزای دەکرد، پاشان دەهات بۆ لای ئەو میلەیان لەلای عەقەبەیە، ئەویشی ڕەجم کرد بەحەوت بەرد، هەر بەردێکی تێ بگرتبایە ئەڵاهو ئەکبەری دەکرد، پاشان دەڕۆیشت و لای نەدەوەستا، زوهری دەڵێ: وێنەی ئەم فەرموودەی من گێڕامەوە (لە پێغەمبەرەوە ﷺ) لە سالیمی کوڕی عەبدوڵام بیست، ئەویش دەیگێڕایەوە لە عەبدوڵای باوکیەوە، ئەویش لە پێغەمبەرەوە ﷺ، وە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ بەو شێوەیە ڕەجمی دەکرد (کە باسکرا لە پێغەمبەرەوە ﷺ).

١٤٣- بابُ الطِّيبِ بَعْدَ رَمْيِ الجِمَارِ وَالحَلْقِ قَبْلَ الإِفَاضَةِ

١٧٥٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ القَاسِمِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ -وَكَانَ أَفْضَلَ أَهْلِ زَمَانِهِ- يَقُولُ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ ﵂ تَقُولُ: طَيَّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِيَدَيَّ هَاتَيْنِ حِينَ أَحْرَمَ وَلِحِلِّهِ حِينَ أَحَلَّ، قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ. وَبَسَطَتْ يَدَيْهَا[1].

---

[1] بڕوانە: ١٥٣٩.

١٤٣- باسی بەکارهێنانی بۆنی خۆش دوای ڕەجمی شەیتان وە سەرتاشین پێش تەوافی ئیفازە

١٧٥٤- عەبدوڕەحمانی کوڕی قاسیم لە باوکی بیستووە -کە چاکترین کەسی سەردەمی خۆی بووە- دەڵێ: لە عائیشەم ﵂ بیست دەیوت: بەم دوو دەستەی خۆم پێغەمبەرم ﷺ بۆنخۆش کرد کاتێ ویستی ئیحرام ببەستێ، کاتێکیش حەڵاڵ بوو ئیحرامی شکاند پێش ئەوەی تەواف (ی ئیفازە) بکات، عائیشە (کە فەرموودەکەی گێڕاوەتەوە) هەردوو دەستی کردەوە.

١٤٤- بابُ طَوَافِ الوَدَاعِ

١٧٥٥- حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابن طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابن عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: أُمِرَ النَّاسُ أَنْ يَكونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بِالبَيْتِ، إِلَّا أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الحَائِضِ[1].

١٤٤- باسی (حوکمی) تەوافی ماڵئاوایی

١٧٥٥- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﵄ دەڵێ: فەرمانکراوە بە حاجیان کەکۆتا شتیان تەوافی ماڵئاوایی بێت لە کەعبەی پیرۆز، بەڵام ئەم تەوافە لەسەر ئافرەتی بێ نوێژ لابراوە.

١٧٥٦- حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الفَرَجِ، أَخبَرَنَا ابن وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الحَارِثِ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسَ بْنَ مالك ﵁ حَدَّثَهُ أَنَّ النَبِيَّ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ وَالعَصْرَ، وَالمَغْرِبَ وَالعِشَاءَ، ثُمَّ رَقَدَ رَقْدَةً بِالْمُحَصَّبِ، ثُمَّ رَكِبَ إِلَى البَيْتِ فَطَافَ بِهِ.

تَابَعَهُ اللَّيثُ، حَدَّثَنِي خَالِدٌ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﵁ حَدَّثَهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[2].

---

[1] بڕوانە: ٣٢٩.

[2] بڕوانە: ١٧٦٤.

١٧٥٦- لەقەتادەوە گێڕدراوەتەوە کە ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ بۆی گێڕاوەتە کە پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی نیوەڕۆ و عەسر و مەغریب و عیشای کرد، پاشان لە موحەصصەب سەرخەوێکی شکاند، پاشان سواری وڵاخەکەی بوو ڕۆیشت بۆ بەیت و تەواف (ماڵئاوایی) بەیتی کرد.

لەیس وتی: خالید بۆی گێڕامەوە لەسەعیدەوە لە قەتادەوە کە ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ بۆی گێڕاوەتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ، پاڵپشتی گێڕانەوەکەی عەمری کوڕی حاریس دەکات.

١٤٥- بَابٌ: إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ بَعْدَ مَا أَفَاضَتْ

١٧٥٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ القَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَى -زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ- حَاضَتْ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «أَحَابِسَتُنَا هِيَ؟!». قَالُوا: إِنَّهَا قَدْ أَفَاضَتْ. قَالَ: «فَلاَ إِذًا»[1].

١٤٥- باسێک: ئەگەر ئافرەت کەوتە حەیزەوە دوای ئەوەی تەوافی ئیفازەی کرد[2]

١٧٥٧- عائیشە ﵂ دەگێڕێتەوە کە صەفیەی کچی حویەی ﵂ -خێزانی پێغەمبەر ﷺ- کەوتە سووڕی مانگانەوە، منیش ئەوەم بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ گێڕایەوە فەرمووی: ((ئایا صەفیە دەمانهێڵێتەوە؟!)) وتیان: تەواف ئیفازەی کردووە، فەرمووی: ((کەوابوو ڕێگرمان نابێ لە ڕۆیشتن)).

---

[1] بڕوانە: ٢٩٤.

[2] ئایا تەوافی ماڵئاوایی لەسەرە یان نا؟

١٧٥٨- ١٧٥٩- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّ أَهْلَ المَدِينَةِ سَأَلُوا ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ عَنِ امْرَأَةٍ طَافَتْ ثُمَّ حَاضَتْ، قَالَ لَهُمْ: تَنْفِرُ. قَالُوا: لاَ نَأْخُذُ بِقَوْلِكَ وَنَدَعَ قَوْلَ زَيْدٍ. قَالَ: إِذَا قَدِمْتُمُ المَدِينَةَ فَسَلُوا. فَقَدِمُوا المَدِينَةَ فَسَأَلُوا، فَكَانَ فِيمَنْ سَأَلُوا أُمُّ سُلَيْمٍ، فَذَكَرَتْ حَدِيثَ صَفِيَّةَ. رَوَاهُ خَالِدٌ وَقَتَادَةُ، عَنْ عِكْرِمَةَ[1].

١٧٥٨- ١٧٥٩- ئەیوب لە عیکریمەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: (کەسانێکی) خەڵکی مەدینە پرسیاریان لە عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ کرد دەربارەی ئافرەتێك تەواف (ی ئیفازە)ی کردبێ، پاشان کەوتبێتە حەیزەوە، عەبدوڵا پێی وتن: دەگەڕێتەوە[2]. وتیان: وتەی تۆ وەرناگرین و واز لە وتەی زەید بێنین (وازی لێ ناهێنین)، عەبدوڵا وتی: کە گەڕانەوە بۆ مەدینە پرسیار بکەن، ئینجا گەڕانەوە بۆ مەدینە و پرسیاریان کرد، یەکێك لەوانەی پرسیاریان لێ کرد ئوممو سولەیم بوو، ئەویش فەرموودەکەی صەفیەی[3] بۆ گێڕانەوە. هەروەها خالید و قەتادە لە عیکریمەوە فەرموودەکەی پێشوویان گێڕاوەتەوە.

١٧٦٠- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: رُخِّصَ لِلْحَائِضِ أَنْ تَنْفِرَ إِذَا أَفَاضَتْ[4].

١٧٦٠- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: مۆڵەت دراوە بەئافرەتی حەیزدار ئەگەر تەوافی ئیفازەی کردبێ بگەڕێتەوە (لە مەککە دەرچێت و تەوافی ماڵئاوایی نەکات).

---

[1] بڕوانە: ٣٢٩.

[2] پێویست ناکات بمێنێتەوە بۆ تەوافی ماڵئاوایی.

[3] کە پێشتر بە ژمارە: ١٧٥٧ هاتوە.

[4] بڕوانە: ٣٢٩.

١٧٦١- قَالَ: وَسَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: إِنَّهَا لاَ تَنْفِرُ. ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَقُولُ بَعْدُ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ لَهُنَّ[١].

١٧٦١- (تاووس) دەڵێ: لە عەبدوڵای کوڕی عومەرم ﷺ بیست دەیوت: بێگومان ئافرەتی بێ نوێژ (ئەگەر تەواف ئیفازەی کردبێ) ناگەڕێتەوە، پاشان لێم بیست دەیوت: بێگومان پێغەمبەر ﷺ مۆڵەتی پێداون بگەڕێنەوە.

١٧٦٢- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَلاَ نُرَى إِلاَّ الحَجَّ، فَقَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ فَطَافَ بِالبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ، وَلَمْ يَحِلَّ وَكَانَ مَعَهُ الهَدْيُ، فَطَافَ مَنْ كَانَ مَعَهُ مِنْ نِسَائِهِ وَأَصْحَابِهِ، وَحَلَّ مِنْهُمْ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ الهَدْيُ، فَحَاضَتْ هِيَ، فَنَسَكْنَا مَنَاسِكَنَا مِنْ حَجِّنَا، فَلَمَّا كَانَ لَيْلَةُ الحَصْبَةِ -لَيْلَةُ النَّفْرِ- قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ، كُلُّ أَصْحَابِكَ يَرْجِعُ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ غَيْرِي. قَالَ: «مَا كُنْتِ تَطُوفِي بِالبَيْتِ لَيَالِيَ قَدِمْنَا؟». قُلْتُ: لاَ. قَالَ: «فَاخْرُجِي مَعَ أَخِيكِ إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَهِلِّي بِعُمْرَةٍ، وَمَوْعِدُكِ مَكَانَ كَذَا وَكَذَا». فَخَرَجْتُ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِلَى التَّنْعِيمِ، فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ،وَحَاضَتْ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «عَقْرَى حَلْقَى، إِنَّكِ لَحَابِسَتُنَا، أَمَا كُنْتِ طُفْتِ يَوْمَ النَّحْرِ؟». قَالَتْ: بَلَى. قَالَ: «فَلاَ بَأْسَ، انْفِرِي». فَلَقِيتُهُ مُصْعِدًا عَلَى أَهْلِ مَكَّةَ، وَأَنَا مُنْهَبِطَةٌ -أَوْ أَنَا مُصْعِدَةٌ- وَهُوَ مُنْهَبِطٌ. وَقَالَ مُسَدَّدٌ: قُلْتُ: لاَ. تَابَعَهُ جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ فِي قَوْلِهِ: لاَ[٢].

١٧٦٢- ئەسوەد لە عائیشەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە وتوویەتی: لە مەدینە لە خزمەت پێغەمبەر ﷺ دەرچووین و تەنها بەنیازی حەج بووین، جا پێغەمبەر

---

[١] بڕوانە: ٣٣٠.

[٢] بڕوانە: ٢٩٤.

ﷺ گەیشتە مەککە و تەواف بەیت و هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوەی کرد، چونکە ئاژەڵی هەدی پێبوو ئیحرامی نەشکاند، ئەوانەشی لەگەڵی بوون لە خێزانەکانی و هاوەڵانی تەواف(ی بەیت) و هاتوچۆی صەفا و مەڕوەیان کرد، ئەوانەیان هەدیان پێ نەبوو ئیحرامیان شکاند، عائیشەش کەوتە بێ نوێژیەوە، وتی: ئینجا کاروباری حەجەکەمان بەجێهێنا، جا ئەو شەوە کە شەوی حەصەبەیە -شەوی گەڕانەوە و دەرچوونە-، عائیشە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەموو هاوەڵانت جگە لەمن بە حەج و عومرەوە دەگەڕێنەوە، فەرمووی: ((تۆ ئەو شەوانەی هاتینە مەککە تەواف بەیتت نەکرد؟))، وتم: نەخێر، فەرمووی: ((برۆ دەرەوە (لە مەککە) بۆ تەنعیم لەگەڵ براکەت[1]، ئیحرام ببەستە بە عومرە، ژوانگەت ئەوێ و ئەوێ بێت))، منیش لەگەڵ عەبدورەحمانی برام ڕۆیشتم بۆ تەنعیم، ئیحرامم بەست بە عومرە، صەفییەی کچی حویەی کەوتە حەیزەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((لەش بەباربی و سەرت بەتاشین بچێ تۆ ڕێگرمان دەبی لە ڕۆیشتن، ئەی ڕۆژی جەژنی قوربان تەوافت نەکرد؟))، وتی: بەڵێ تەوافم کرد، فەرمووی: ((کەواتە قەیناکا لەگەڵمان بگەڕێوە بۆ مەدینە))، عائیشە ﵂ دەڵێ: ئینجا (لە موحەصەب)بە پێغەمبەر ﷺ گەیشتم سەردەکەوت بۆ نێو خەڵکی مەککە، منیش دادەبەزیم بۆ نێویان، یان من سەردەکەوتم و ئەو دادەبەزی، موسەدەد لە گێڕانەوەکەیدا[2]، وتی: عائیشە ﵂ دەڵێ: نەخێر (تەوافم نەکرد کە هاتینە مەککە)، جەریریش لە مەنصورەوە گێڕاویەتیەوە پاڵپشتی گێڕانەوەکەی موسەدەد دەکات، لەوەی عائیشە دەڵێ: نەخێر تەوافم نەکردووە.

---

[1] عەبدورەحمانی کوڕی ئەبو بەکری صدیق ﵄.

[2] ئەم فەرموودەی گێراوەتەوە لە بڕگەیەکدا جیاوازە: کاتێ پێغەمبەر ﷺ بە عائیشە دەفەرموێ: ((تەوافت نەکرد لەو شەوانەی هاتین بۆ مەککە))، لە گێڕانەوەکەدا دەڵێ: نەخێر، لەوەی پێشوودا دەڵێ: بەڵێ.

١٤٦- بَابُ مَنْ صَلَّى العَصْرَ يَوْمَ النَّفْرِ بِالأَبْطَحِ

١٧٦٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ العَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ: أَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ عَقَلْتَهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، أَيْنَ صَلَّى الظُّهْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ؟ قَالَ: بِمِنًى. قُلْتُ: فَأَيْنَ صَلَّى العَصْرَ يَوْمَ النَّفْرِ؟ قَالَ: بِالأَبْطَحِ، افْعَلْ كَمَا يَفْعَلُ أُمَرَاؤُكَ[1].

١٤٦- باسی کەسێک لە ڕۆژی گەڕانەوە و دەرچوون لە مینا نوێژی عەسر لە ئەبتەح (موحەصصەب) کردبێت

١٧٦٣- عەبدولعەزیزی کوڕی ڕوفەیع وتی: پرسیارم لەئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ کرد و وتم: شتێکم پێ بڵێ لە پێغەمبەرت ﷺ وەرگرتبێت، ڕۆژی تەڕوییە[2] پێغەمبەر ﷺ نوێژی نیوەڕۆی لەکوێدا کرد؟ وتی: لە مینا، وتم: ئەی ڕۆژی دەرچوون لە مینا نوێژی عەسری لەکوێدا کرد؟ وتی: لە ئەبتەح، لێپرسراوانی حەجەکەت چۆن دەکەن تۆش وابکە.

١٧٦٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ المُتَعَالِ بْنُ طَالِبٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الحَارِثِ، أَنَّ قَتَادَةَ حَدَّثَهُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ حَدَّثَهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ صَلَّى الظُّهْرَ وَالعَصْرَ، وَالمَغْرِبَ وَالعِشَاءَ، وَرَقَدَ رَقْدَةً بِالمُحَصَّبِ، ثُمَّ رَكِبَ إِلَى البَيْتِ فَطَافَ بِهِ[3].

١٧٦٤- عەمری کوڕی حاریس دەگێڕێتەوە کە قەتادە بۆی گێڕایەوە، ئەویش ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ بۆی گێڕایەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە نوێژی نیوەڕۆ و

---

[1] بڕوانە: ١٦٣٥.

[2] کە ڕۆژی هەشتی زولحیجەیە.

[3] بڕوانە: ١٧٥٦.

عەسر و مەغريب و عيشای كرد، لە موحصصەب سەرخەوێكی شكاند، پاشان سواری وشترەكەی بوو ڕۆيشتە بەيت و تەوافی (ماڵئاوايی) كرد بە دەوری بەيتدا.

١٤٧- بابُ المُحَصَّبِ

١٧٦٥- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: إِنَّمَا كَانَ مَنْزِلٌ يَنْزِلُهُ النَّبِيُّ ﷺ لِيَكُونَ أَسْمَحَ لِخُرُوجِهِ. يَعْنِي: بِالأَبْطَحِ.

١٤٧- باسی موحەصصەب

١٧٦٥- عائيشە ﵂ دەڵێ: بێگومان موحەصصەب جێگای لادان و مانەوەيەك بوو، پێغەمبەر ﷺ تێيدا دادەبەزی و دەمايەوە، بۆ ئەوەی ئاسانتر بێ بۆ دەرچوونی (بۆ مەدينە)، مەبەست لە موحەصصەبيش ئەبتەح بوو.

١٧٦٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ عَمْرٌو، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: لَيْسَ التَّحْصِيبُ بِشَيْءٍ، إِنَّمَا هُوَ مَنْزِلٌ نَزَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

١٧٦٦- عەبدوڵای كوڕی عەبباس ﵄ دەڵێ: لادان و مانەوە لە موحەصصەبدا شتێك نييە (لە كاروباری حەج)، تەنها شوێنی لادانێكە پێغەمبەری خوا ﷺ لەوێدا لايدەدا و دەمايەوە.

١٤٨- بابُ النُّزُولِ بِذِي طُوًى قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ، وَالنُّزُولِ بِالْبَطْحَاءِ الَّتِي بِذِي الْحُلَيْفَةِ إِذَا رَجَعَ مِنْ مَكَّةَ

١٧٦٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﵄ كَانَ يَبِيتُ بِذِي طُوًى بَيْنَ الثَّنِيَّتَيْنِ، ثُمَّ يَدْخُلُ مِنَ الثَّنِيَّةِ الَّتِي بِأَعْلَى مَكَّةَ،

وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مَكَّةَ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا لَمْ يُنِخْ نَاقَتَهُ إِلاَّ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ، ثُمَّ يَدْخُلُ فَيَأْتِي الرُّكْنَ الأَسْوَدَ فَيَبْدَأُ بِهِ، ثُمَّ يَطُوفُ سَبْعًا: ثَلاَثًا سَعْيًا، وَأَرْبَعًا مَشْيًا، ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَيُصَلِّي سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ يَنْطَلِقُ قَبْلَ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى مَنْزِلِهِ، فَيَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وَكَانَ إِذَا صَدَرَ عَنِ الْحَجِّ أَوِ الْعُمْرَةِ أَنَاخَ بِالْبَطْحَاءِ الَّتِي بِذِي الْحُلَيْفَةِ الَّتِي كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُنِيخُ بِهَا[١].

١٤٨- باسی مانەوە لە (ذِي طُوًى) پێش چوونە نێو مەککەو مانەوە لە (بَطْحَاء) کە لە زولحولەیفەیە کاتی گەڕانەوە لە مەککە

١٧٦٧- نافیع دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ (کە دەهات بۆ مەککە بۆ حەج) شەو لە (ذِي طُوًى) لە نێوان دوو ملەو گەردنەکەدا دەمایەوە، پاشان لەو ملە و گەردنەیەی لەسەرووی مەککەوەیە دەڕۆیشتە نێو شاری مەککەوە، ئەگەر بهاتبایە مەککە بۆ حەج یان عومرە کردن، هەمیشە وشترەکەی لای دەرگای مزگەوتی حەرامدا خوس دەدا، پاشان دەچووە ژوورەوە بۆ نێوبەیت، دەڕۆیشتە لای گۆشەی بەردە ڕەشەکەوە لەوەوە دەستی پێدەکرد، پاشان حەوت تەواف دەکرد، سیانیان بە گورگەلۆقە و چواریان بە ڕۆیشتنی ئاسایی، پاشان دەگەڕایەوە دوو ڕکات نوێژی دەکرد، ئینجا پێش ئەوەی بگەڕێتەوە بۆ شوێنی خۆی، دەڕۆیشت هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوەی دەکرد، وە ئەگەر لەحەج یان عومرە بگەڕابایەوە، وشترەکەی لە بەتحا کە لە زولحولەیفەیە خوس دەدا، کە پێغەمبەریش ﷺ لەوێدا وشترەکەی خوس دەدا و دەمایەوە.

---

[١] بڕوانە: ٤٨٤، ٤٩١.

١٧٦٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ قَالَ: سُئِلَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنِ الْمُحَصَّبِ، فَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: نَزَلَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَعُمَرُ وَابْنُ عُمَرَ.
وَعَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﷺ كَانَ يُصَلِّي بِهَا -يَعْنِي: الْمُحَصَّبَ- الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ -أَحْسِبُهُ قَالَ: وَالْمَغْرِبَ. قَالَ خَالِدٌ: لاَ أَشُكُّ فِي الْعِشَاءِ- وَيَهْجَعُ هَجْعَةً، وَيَذْكُرُ ذَلِكَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

١٧٦٨- خالیدی کوڕی حاریس دەڵێ: پرسیار لە عوبەیدوڵا کرا دەربارەی موحەصصەب، عوبەیدوڵاش لە نافیعەوە بۆی گێڕاینەوە وتی: پێغەمبەری خوا ﷺو عومەرو عەبدوڵای کوڕی عومەر لە موحصصەبدا لایانداوەو ماونەتەوە.
وە نافیع گێڕایەوە کە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ لەوێدا- واتە: موحەصصەب- نوێژی نیوەڕۆ و عەسری دەکرد-، وابزانم، وتی: مەغریبیش، خالید وتی: گومانم لە نوێژی عیشا نییە-، لەوێدا سەرخەوێکی دەشکاند، عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ ئەم مانەوەی موحەصصەبەی لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕایەوە (کە وای کردووە).

١٤٩- بابُ مَنْ نَزَلَ بِذِي طُوًى إِذَا رَجَعَ مِنْ مَكَّةَ

١٧٦٩- وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّهُ كَانَ إِذَا أَقْبَلَ بَاتَ بِذِي طُوًى، حَتَّى إِذَا أَصْبَحَ دَخَلَ، وَإِذَا نَفَرَ مَرَّ بِذِي طُوًى وَبَاتَ بِهَا حَتَّى يُصْبِحَ، وَكَانَ يَذْكُرُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ[١].

١٤٩- باسی کەسێ لە (ذِي طُوًى) لای دابێ و مابێتەوە کاتێک گەڕاوەتەوە لە مەککە

١٧٦٩- نافیع دەگێڕێتەوە لە عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە ﷺ کە عەبدوڵا بهاتبایە بۆ مەککە، شەو لە (ذِي طُوًى) دەمایەوە تا بەیانی، جا بەیانی دەبۆوە و

[١] بڕوانە: ٤٩١.

دەڕۆیشتە نێو مەککە، کاتێکیش بگەڕابایەوە (لە مەککە بۆ مەدینە)، بە (ذِي طُوًى) دا دەڕۆیشت و شەو لەوێدا دەمایەوە تا ڕۆژ دەبوویەوە (نوێژی بەیانی دەبوو)، عەبدوڵا دەیوت: بێگومان پێغەمبەر ﷺ بەو جۆرەی کردووە.

١٥٠- بابُ التِّجَارَةِ فِي أَيَّامَ المَوْسِمِ وَالبَيْعِ فِي أَسْوَاقِ الجَاهِلِيَّةِ

١٧٧٠- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ الهَيْثَمِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﵄: كَانَ ذُو المَجَازِ وَعُكَاظٌ مَتْجَرَ النَّاسِ فِي الجَاهِلِيَّةِ، فَلَمَّا جَاءَ الإِسْلَامُ كَأَنَّهُمْ كَرِهُوا ذَلِكَ حَتَّى نَزَلَتْ: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ ﴿١٩٨﴾﴾ البقرة. فِي مَوَاسِمِ الحَجِّ[1].

١٥٠- باسی بازرگانی کردن لە ڕۆژانی حەجدا، کڕین و فرۆشتن لە بازاڕەکانی سەردەمی نەفامیدا

١٧٧٠- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﵄ دەڵێ: (ذُو المَجَاز) و (عُكَاظ) شوێنی بازرگانی خەڵك بوو لە سەردەمی نەفامیدا، جا کاتێ ئایینی ئیسلام هات وا دیار بوو لایان بازرگانی کردن بەلایانەوە تێیاندا ناپەسەندە، تا ئەم ئایەتە دابەزی: (هیچ گوناهێکتان لەسەر نییە کە دوای ڕۆزی پەروەردگارتان بکەون و بگەڕێن) لەکاتی ئەنجامدانی حەجدا.

١٥١- ببُ الإِدْلَاجِ مِنَ المُحَصَّبِ

١٧٧١- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: حَاضَتْ صَفِيَّةُ لَيْلَةَ النَّفْرِ فَقَالَتْ: مَا أُرَانِي إِلَّا حَابِسَتَكُمْ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ «عَقْرَى حَلْقَى، أَطَافَتْ يَوْمَ النَّحْرِ؟». قِيلَ: نَعَمْ. قَالَ: «فَانْفِرِي»[1].

---

[1] بڕوانە: ٢٠٥٠، ٢٠٩٨، ٤٥١٩.

١٥١- باسی ڕۆیشتن لە کۆتایی شەودا لە موحەصصەبەوە

١٧٧١- عائیشە ﷺ دەڵێ: صەفیە شەوی گەڕانەوە (لە موحەصصەبەوە بۆ مەدینە) کەوتە حەیزەوە، وتی: گومان دەبەم ڕێگرتان بم (لە گەڕانەوە)، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((لەش بەباربی و سەرت بەتاشین بچێ، ڕۆژی جەژنی قوربان تەواف کرد؟)) وترا: بەڵێ، فەرمووی پێی: کەواتە بگەڕێوە)). (لەگەڵمان بۆ مەدینە)

١٧٧٢- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَزَادَنِي مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا مُحَاضِرٌ، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لاَ نَذْكُرُ إِلَّا الحَجَّ، فَلَمَّا قَدِمْنَا أَمَرَنَا أَنْ نَحِلَّ، فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ النَّفْرِ حَاضَتْ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «حَلْقَى عَقْرَى، مَا أُرَاهَا إِلَّا حَابِسَتَكُمْ». ثُمَّ قَالَ: «كُنْتِ طُفْتِ يَوْمَ النَّحْرِ؟». قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: «فَانْفِرِي». قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَمْ أَكُنْ حَلَلْتُ. قَالَ: «فَاعْتَمِرِي مِنَ التَّنْعِيمِ». فَخَرَجَ مَعَهَا أَخُوهَا، فَلَقِينَاهُ مُدَّلِجًا. فَقَالَ: «مَوْعِدُكِ مَكَانَ كَذَا وَكَذَا»[٢].

١٧٧٢- عائیشە ﷺ دەڵێ: (لە مەدینەوە) لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ دەرچووین، تەنها باسی حەجمان کرد، جا کە هاتینە مەککە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێکردین ئیحرام بشکێنین، ئینجا ئەو شەوەی کە شەوی گەڕانەوە بوو، صەفیەی کچی حویەی کەوتە حەیزەوە، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((لەش بەبار بی و

---

[١] بڕوانە: ٢٩٤.

[٢] بڕوانە: ٢٩٤.

سەرت بەتاشین بچێ، وابزانم بوو بە ڕێگرتان (لە گەڕانەوە)))، پاشان فەرمووی پێی: (تۆ ڕۆژی جەژنی قوربان تەوافت کرد؟) صەفییەش وتی: بەڵێ، فەرمووی: (کەواتە بگەڕێوە لەگەڵمان)، عائیشە ﵂ دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من هێشتا ئیحرامم نەشکاندووە! فەرمووی: ((لە تەنعیمەوە ئیحرام بە عومرە ببەستە))، جا (عەبدوڕەحمانی)برای لەگەڵیدا ڕۆیشت (بۆ تەنعیم، ئیحرامی بە عومرە بەست و عومرەی کرد)، ئینجا لەکۆتایی شەودا بە پێغەمبەر ﷺ گەیشتینەوە، فەرمووی: ((ژوانەکەت ئەوێ و ئەوێ بێ)).

١- باب وُجُوبِ العُمْرَةِ وَفَضْلِهَا

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: لَيْسَ أَحَدٌ إِلَّا وَعَلَيْهِ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّهَا لَقَرِينَتُهَا فِي كِتَابِ اللَّهِ ﴿ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ ﴿١٩٧﴾ ﴾ البقرة.

١- باسی پێویستی و گەورەیی عومرە

عەبدوڵای كوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: هیچ مسوڵمانێك نییە مەگەر حەج و عومرەیەكی لەسەر پێویست و واجبە، عەبدوڵای كوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: بێگومان عومرە لە قورئاندا پێكەوە لەگەڵ حەجدا هاتووە[١]، خوای گەورە دەفەرموێ: (حەج و عومرەكانتان بەتەواوی و دڵسۆزانە بۆ خوای بەجێبهێنن).

١٧٧٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُمَيٍّ -مَوْلَى أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ- عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «العُمْرَةُ إِلَى العُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا، وَالحَجُّ المَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلاَّ الجَنَّةُ».

---

[١] واتە: وەک حەج واجبە.

١٧٧٣- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((عومرە بۆ عومرەیەکی تر سڕەرەوەی گوناهەکانی نێوانیانە، هەروەها حەجی چاك و دروست پاداشتی نییە بەهەشت نەبێ)).

٢- بابُ مَنِ اعْتَمَرَ قَبْلَ الحَجِّ

١٧٧٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَنَّ عِكْرِمَةَ بْنَ خَالِدٍ سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ ﷺ عَنِ العُمْرَةِ قَبْلَ الحَجِّ، فَقَالَ: لاَ بَأْسَ. قَالَ عِكْرِمَةُ: قَالَ ابْنُ عُمَرَ: اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ قَبْلَ أَنْ يَحُجَّ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ: حَدَّثَنِي عِكْرِمَةُ: بْنُ خَالِدٍ، سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ مِثْلَهُ.

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، أَخْبَرَنَا ابن جُرَيْجٍ، قَالَ عِكْرِمَةُ بْنُ خَالِدٍ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ مِثْلَهُ.

٢- باسی ئەو کەسەی پێش حەج عومرە بکات

١٧٧٤- عیکریمەی کوڕی خالید پرسیاری لە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ کرد دەربارەی عومرە کردن پێش حەج کردن، عەبدوڵاش وتی: زیانی نییە و قەیناکا، عیکریمە وتی: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ عومرەی کرد پێش ئەوەی حەج بکات. ئیبراهیمی کوڕی سەعد دەگێڕێتەوە لە ئیبنو ئیسحاقەوە دەڵێ: عیکریمەی کوڕی خالید بۆی گێڕامەوە وتی: پرسیارم لە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ کرد، وێنەی فەرموودەکەی پێشووی گێڕایەوە[1]. هەر بەم ڕێگایەش هەمان فەرموودە گێڕدراوتەوە، (ئیمامی بوخاری دەڵێ): عەمری کوڕی عەلی بۆی گێڕاینەوە وتی: ئەبو عاصیم بۆی گێڕاینەوە وتی:

[1] کە لە عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە ﷺ گێردرابویەوە کە عومرەی پێش حەج کرد.

ئیبنو جورەیج بۆی گێڕاینەوە وتی: عیکریمەی کوڕی خالید وتی: پرسیارم لە عەبدوڵای کوڕی عومەر کرد ﷺ هاوشێوەی فەرموودەی پێشووی گێڕایەوە.

٣- بابٌ: كَمِ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ؟

١٧٧٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَعُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ المَسْجِدَ، فَإِذَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ جَالِسٌ إِلَى حُجْرَةِ عَائِشَةَ، وَإِذَا نَاسٌ يُصَلُّونَ فِي المَسْجِدِ صَلَاةَ الضُّحَى. قَالَ: فَسَأَلْنَاهُ عَنْ صَلَاتِهِمْ. فَقَالَ: بِدْعَةٌ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: كَمِ اعْتَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ؟ قَالَ: أَرْبَعً إِحْدَاهُنَّ فِي رَجَبٍ، فَكَرِهْنَا أَنْ نَرُدَّ عَلَيْهِ[١].

٣- باسێک: پێغەمبەر ﷺ چەند عومرەی کردووە؟

١٧٧٥- موجاهید دەڵێ: من و عوروەی کوڕی زوبەیر ڕۆیشتینە نێو مزگەوت (ی پێغەمبەر ﷺ لە مەدینە)، عەبدوڵای کوڕی عومەرمان ﷺ بینی دانیشتبوو، پاڵی دابوو بە ژوورەکەی[٢] عائیشەوە ﷺ، لەوکاتەدا خەڵکانێك لەمزگەوتدا نوێژی چێشتەنگاویان دەکرد، موجاهید دەڵێ: پرسیارمان لێکرد دەربارەی ئەو نوێژ کردنەیان، عەبدوڵاش وتی: نوێژێکی داهێنراوە[٣]، پاشان موجاهید پرسیاری لێکرد: پێغەمبەری خوا ﷺ چەند عومرەی کردووە (لەژیانیدا)؟ عەبدوڵا وتی: چوار، یەکێکیان لە مانگی ڕەجەبدا بوو، (موجاهید وتی): حەزمان نەکرد و لامان پەسەند نەبوو بەرپەرچی بدەینەوە.

---

[١] بڕوانە: ٤٢٥٣.

[٢] ماڵی عائیشە کە بریتیە لە یەک ژووور.

[٣] واتە: پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵانی نەیانکردووە، کە بەوشێوەیە لە مزگەوت خەڵکی بۆی کۆببنەوە.

١٧٧٦- قَالَ: وَسَمِعْنَا اسْتِنَانَ عَائِشَةَ أُمِّ المُؤْمِنِينَ فِي الحُجْرَةِ، فَقَالَ عُرْوَةُ: يَا أُمَّاهُ، يَا أُمَّ المُؤْمِنِينَ، أَلاَ تَسْمَعِينَ مَا يَقُولُ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ قَالَتْ: مَا يَقُولُ؟ قَالَ: يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اعْتَمَرَ أَرْبَعَ عُمَرَاتٍ إِحْدَاهُنَّ فِي رَجَبٍ. قَالَتْ: يَرْحَمُ اللَّهُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، مَا اعْتَمَرَ عُمْرَةً إِلَّا وَهُوَ شَاهِدُهُ، وَمَا اعْتَمَرَ فِي رَجَبٍ قَطُّ[١].

١٧٧٦- موجاهید دەڵێ: گوێمان لە سیواك كردنی عائیشەی دایكی ئیماندران بوو ﷺ لە ژوورەكەیدا، جا عورِوە وتی: ئەی دایكی خۆم، ئەی دایكی باوەڕداران ئایا گوێت لێیە ئەبو عەبدوڕەحمان[٢] چی دەڵێ؟ وتی: چی دەڵێ؟ عورەوە وتی: دەڵێ: بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ چوار عومرەی كردووە، یەكێكیان لەمانگی ڕەجەبدا بووە! عائیشە ﷺ وتی: خوا ڕەحم بەئەبو عەبدوڕەحمان بكات، پێغەمبەری خوا ﷺ هیچ عومرەیەكی نەكردووە مەگەر ئەو (عەبدوڵا) شایەت و ئامادەبووە لەگەڵیدا، پێغەمبەر ﷺ هەرگیز لەڕەجەبدا عومرەی نەكردووە.

١٧٧٧- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: مَا اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي رَجَبٍ[٣].

١٧٧٧- عورِوەی كوڕی زوبەیر دەڵێ: پرسیارم لە عائیشە ﷺ كرد[٤]، عائیشە ﷺ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ لەڕەجەبدا عومرەی نەكردووە.

١٧٧٨- حَدَّثَنَا حَسَّانُ بْنُ حَسَّانٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ: سَأَلْتُ أَنَسًا ﷺ: كَمِ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ؟ قَالَ: أَرْبَعٌ: عُمْرَةُ الحُدَيْبِيَةِ فِي ذِي القَعْدَةِ، حَيْثُ صَدَّهُ المُشْرِكُونَ، وَعُمْرَةٌ مِنَ العَامِ المُقْبِلِ فِي ذِي القَعْدَةِ حَيْثُ صَالَحَهُمْ، وَعُمْرَةُ الجِعْرَانَةِ إِذْ قَسَمَ غَنِيمَةَ -أُرَاهُ- حُنَيْنٍ. قُلْتُ: كَمْ حَجَّ؟ قَالَ: وَاحِدَةً[٥].

---

[١] بڕوانە: ١٧٧٧، ٤٢٥٤.

[٢] مەبەست پێی عەبدوڵای كوڕی عومەرە ﷺ.

[٣] بڕوانە: ١٧٧٦.

[٤] دەربارەی وتەی ئیبنو عومەر ﷺ كە پێغەمبەر ﷺ چوار عومری كردووە یەكێكیان لە رەجەبدا بووە.

[٥] بڕوانە: ١٧٧٩، ١٧٨٠، ٣٠٦٦، ٤١٤٨.

١٧٧٨- قەتادە دەڵێ: پرسیارم لە ئەنەس ﷺ كرد پێغەمبەر ﷺ چەند عومرەی كردووە؟ ئەنەس وتی: چوار، عومرەی حودەیبیە لەمانگی زیلقەعدە، كە بتپەرستەكان ڕێگریان لێكرد (كە بڕواتە مەككەوە)، عومرەیەك لەساڵی داهاتوو (لەدوای حودەیبیە) لە مانگی زیلقەعدە، كە ڕێككەوتنی كرد لەگەڵ بتپەرستان، عومرەی جیعرانە كاتێ دەستكەوتەكانی -وابزانم- (جەنگی) حونەینی[1] دابەشكرد، وتم: ئەی چەند حەجی كرد؟ ئەنەس ﷺ وتی: یەك حەجی كرد.

١٧٧٩- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ المَلِكِ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسًا ﷺ، فَقَالَ: اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ حَيْثُ رَدُّوهُ، وَمِنَ القَابِلِ عُمْرَةَ الحُدَيْبِيَةِ، وَعُمْرَةً فِي ذِي القَعْدَةِ، وَعُمْرَةً مَعَ حَجَّتِهِ[2].

١٧٧٩- قەتادە دەڵێ: پرسیارم لەئەنەس ﷺ كرد (پێغەمبەر ﷺ چەند عومرەی كردووە؟)، وتی: پێغەمبەر ﷺ ئەو ساڵەی گێڕایانەوە (نەیانهێشت بڕواتە مەككە) عومرەی كرد، لەساڵی داهاتوو عومرەی حودەیبیەی كرد، عومرەیەكیشی لە مانگی زیلقەعدەدا[3] كرد، عومرەیەكیشی لەگەڵ حەج كردنەكەیدا ئەنجام دا.

١٧٨٠- حَدَّثَنَا هُدْبَةُ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. وَقَالَ: اعْتَمَرَ أَرْبَعَ عُمَرٍ فِي ذِي القَعْدَةِ إِلاَّ الَتِي اعْتَمَرَ مَعَ حَجَّتِهِ: عُمْرَتَهُ مِنَ الحُدَيْبِيَةِ، وَمِنَ العَامِ المُقْبِلِ، وَمِنَ الجِعْرَانَةِ، حَيْثُ قَسَمَ غَنَائِمَ حُنَيْنٍ، وَعُمْرَةً مَعَ حَجَّتِهِ[4].

---

[1] حونەین شیوێكە نێوان ئەو و مەككە پێنج كیلۆمەترە وە دەكەوێتە نێوان مەككە و تائیفەوە.

[2] بڕوانە: ١٧٧٨.

[3] ئەمەش عومرەی جیعرانە بوو.

[4] بڕوانە: ١٧٧٨.

١٧٨٠- (ئیمامی بوخاری دەڵێ): هودبە بۆی گێڕاینەوە وتی: هەممام بۆی گێڕاینەوە وتی: (لە قەتادەوە ئەنەس وتی): پێغەمبەر ﷺ چوار عومرەی کرد، هەموویان لەمانگی زیلقەعدەدا بوون، جگە لەوەیان کە لەگەڵ حەجکردندا کردی[1]، (ئینجا چوارەکە باس دەکات دەڵێ:) عومرەکەی حودەیبیە، عومرەکەی ساڵی دواتر، عومرەکەی جیعرانە کە دەستکەوتەکانی (جەنگی) حونەینی دابەشکرد، هەروەها ئەو عومرەی لەگەڵ حەجەکەیدا ئەنجامیدا.

١٧٨١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَأَلْتُ مَسْرُوقًا وَعَطَاءً وَمُجَاهِدًا. فَقَالُوا: اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ذِي الْقَعْدَةِ قَبْلَ أَنْ يَحُجَّ. وَقَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ ﵄ يَقُولُ: اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، قَبْلَ أَنْ يَحُجَّ مَرَّتَيْنِ[2].

١٧٨١- ئەبو ئیسحاق دەڵێ: پرسیام لە مەسروق و عەتا و موجاهید کرد (پێغەمبەر ﷺ چەند عومرەی کردووە؟) هەموویان وتیان: پێغەمبەری خوا ﷺ لەمانگی زیلقەعدەدا پێش ئەوەی حەج بکات عومرەیەکی کرد، (ئەبو ئیسحاق) دەڵێ: لە بەرائی کوڕی عازیبم ﵁ بیست دەیوت: پێغەمبەری خوا ﷺ لەمانگی زیلقەعدەدا دوو عومرەی کردووە پێش ئەوەی حەج بکات.

٤- بابُ عُمْرَةٍ فِي رَمَضَانَ

١٧٨٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﵄ يُخْبِرُنَا يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِامْرَأَةٍ مِنَ الأَنْصَارِ -سَمَّاهَا ابْنُ عَبَّاسٍ، فَنَسِيتُ

---

[1] کە لە مانگی زیلحیجەدا بوو.

[2] بڕوانە: ١٨٤٤، ٢٦٩٨، ٢٦٩٩، ٢٧٠٠، ٣١٨٤، ٤٢٥١.

اسْمَهَا-: «مَا مَنَعَكِ أَنْ تَحُجِّينَ مَعَنَا؟ » قَالَتْ: كَانَ لَنَا نَاضِحٌ فَرَكِبَهُ أَبُو فُلاَنٍ وَابْنُهُ -لِزَوْجِهَا وَابْنِهَا- وَتَرَكَ نَاضِحًا نَنْضَحُ عَلَيْهِ، قَالَ: «فَإِذَا كَانَ رَمَضَانُ اعْتَمِرِي فِيهِ، فَإِنَّ عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ حَجَّةٌ» أَوْ نَحْوًا مِمَّا قَالَ[1].

٤- باسی (گەورەیی) عومرەکردن لە ڕەمەزاندا

١٧٨٢- عەتا دەڵێ: لە عەبدوڵای کوڕی عەباسم بیست ﷺ بۆی گێڕاینەوە وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ بەئافرەتێکی ئەنصاری فەرموو: -عەبدوڵای کوڕی عەباس ناوی ئافرەتەکەی هێنا، من ناوی ئافرەتەکەم لەبیرچووەتەوە- ((چ شتێك ڕێگری حەجکردنت بوو لەگەڵ ئێمەدا؟)) ئافرەتەکە وتی: وشترێکمان[2] هەبوو باوکی فلان و کوڕەکەی -مەبەستی مێردەکەی و کوڕەکەی بوو- سواری بوون بۆ (حەجکردن)، وشترێکی تری ئاوکێشی بەجێ هێشتوە بۆمان ئاوی پێ هەڵدەگۆزین، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (جا کە ڕەمەزان هات عومرە بکە تێیدا، چونکە بێگومان عومرەیەك لەمانگی ڕەمەزاندا وەك حەجێك وایە، (وای فەرموو) یان وتەیەك لەو شێوەیەی فەرموو.

٥- بابُ العُمْرَةِ لَيْلَةَ الحَصْبَةِ وَغَيْرِهَا

١٧٨٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلاَمٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُوَافِينَ لِهِلاَلِ ذِي الحَجَّةِ فَقَالَ لَنَا: «مَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ

---

[1] بڕوانە: ١٨٦٣.

[2] لە دەقە عەرەبیەکەیدا دەڵێ: (نَاضِحٌ)، واتە: وشترێک ئاوی پێ دەربهێنن لە بیر و شتی وا، لە گێرانەوەی تردا هەر بە (جَمَل) یان (بَعِير) هاتووە، واتە: وشتر.

يُهِلَّ بِالحَجِّ فَلْيُهِلَّ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهِلَّ بِعُمْرَةٍ، فَلَوْلاَ أَنِّي أَهْدَيْتُ لأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ». قَالَتْ: فَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ، وَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ، وَكُنْتُ مِمَّنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ، فَأَظَلَّنِي يَوْمُ عَرَفَةَ، وَأَنَا حَائِضٌ، فَشَكَوْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «ارْفُضِي عُمْرَتَكِ، وَانْقُضِي رَأْسَكِ وَامْتَشِطِي، وَأَهِلِّي بِالحَجِّ». فَلَمَّا كَانَ لَيْلَةُ الحَصْبَةِ أَرْسَلَ مَعِي عَبْدَ الرَّحْمَنِ إِلَى التَّنْعِيمِ، فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ مَكَانَ عُمْرَتِي[١].

٥- باسی عومرە لەشەوی حەصبە و جگە لەو کاتەش (دروستە)

١٧٨٣- عائیشە ﵂ دەڵێ: لە پێشوازی مانگی زیلحەجەدا بووین، لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ لە مەدینە دەرچووین، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێمان: ((هەرکەسێکتان پێی خۆشە ئیحرام بە حەج ببەستێ، با بە حەج بیبەستێ، هەرکەسێکتان پێی خۆشە ئیحرام بە عومرە ببەستێ، با بە عومرە بیبەستێ، ئەگەر لەبەرئەوە نەبوایە هەدیم لەگەڵ خۆم هێناوە، ئیحرامم بە عومرە دەبەست))، عائیشە ﵂ دەڵێ: جا هەمانبوو ئیحرامی بە عومرە بەستبوو، هەشمانبوو ئیحرامی بە حەج بەستبوو، من لەوانە بووم ئیحرامم بە عومرە بەستبوو، ڕۆژی عەرەفەم لێ نزیك بوویەوە، منیش لەوکاتەدا لەحەیزدا بووم، بۆیە منیش سکاڵای خۆم لای پێغەمبەر ﷺ کرد[٢]، فەرمووی: ((واز لە عومرەکەت بێنە، پەلکەکانت بکەوە و قژت بەشانە دابێنە، ئیحرام بە حەج ببەستە))، ئینجا ئەو شەوەی کە شەوی حەصبە بوو[٣] (دوای ئەوەی

---

[١] بڕوانە: ٢٩٤.

[٢] کە تەواف و صەفا و مەڕوەم بۆ ناکرێ لەبەر حەیزداری.

[٣] الحَصْبَةِ: کۆتا شەوی ڕەجمی شەیتانە وە دواتر دەگەڕێنەوە بۆ مەدینە.

پاكبوومەوە)، پێغەمبەر ﷺ عەبدوڕەحمان (ی برامی) لەگەڵمدا نارد بۆ تەنعیم، لەوێوە ئیحرامم بەست بە عومرە، لە جیاتی عومرەكەم (كە لەسەرەتاوە لەبەر بێ نوێژی بۆم نەكرا).

٦- بابُ عُمْرَةِ التَّنْعِيمِ

١٧٨٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو، سَمِعَ عَمْرَو بْنَ أَوْسٍ، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ رضي الله عنهما أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَهُ أَنْ يُرْدِفَ عَائِشَةَ، وَيُعْمِرَهَا مِنَ التَّنْعِيمِ. قَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: سَمِعْتُ عَمْرًا، كَمْ سَمِعْتُهُ مِنْ عَمْرٍو[1].

٦- باسی (ئیحرام بەستن بە) عومرە لە تەنعیمەوە[2].

١٧٨٤- عەمری كوڕی ئەوس دەڵێ: عەبدوڕەحمانی كوڕی ئەبو بەكر رضي الله عنهما بۆی گێڕایەوە كە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێكرد عائیشەی خوشكی رضي الله عنها لەپاشكۆی خۆیدا سوار بكات، (ببیات) لە تەنعیمەوە ئیحرامی پێ ببەستێ بە عومرە، سوفیان جارێك وتی: لە عەمرم بیست، زۆرجار ئەم فەرموودەیەم لە عەمر بیستووە[3].

١٧٨٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ المَجِيدِ، عَنْ حَبِيبٍ المُعَلِّمِ، عَنْ عَطَاءٍ، حَدَّثَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنهما أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَهَلَّ وَأَصْحَابُهُ بِالحَجِّ وَلَيْسَ مَعَ

---

[1] بڕوانە: ٢٩٨٥.

[2] ئایا كەسێ لە مەككەدا بێت، هەر دەبێت لە تەنعیمەوە ئیحرام بە عومرە ببەستێ؟

[3] لە گێڕانەوەكەی پەكەمدا بە (عَنْ عَمْرٍو) هێناویەتی، واتە: مەرج نییە سوفیان لە عەمری بیستبێت، بەڵام لێرەدا دەڵێ چەند جار لێم بیستووە و گومان ناهێڵێ.

أَحَدٍ مِنْهُمْ هَدْيٌ، غَيْرَ النَّبِيِّ ﷺ وَطَلْحَةَ، وَكَانَ عَلِيٌّ قَدِمَ مِنَ اليَمَنِ، وَمَعَهُ الهَدْيُ فَقَالَ: أَهْلَلْتُ بِمَا أَهَلَّ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. وَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَذِنَ لأَصْحَابِهِ أَنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً، يَطُوفُوا بِالبَيْتِ، ثُمَّ يُقَصِّرُوا وَيَحِلُّوا، إِلَّا مَنْ مَعَهُ الهَدْيُ، فَقَالُوا: نَنْطَلِقُ إِلَى مِنًى وَذَكَرُ أَحَدِنَا يَقْطُرُ. فَبَلَغَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: «لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا أَهْدَيْتُ، وَلَوْلاَ أَنَّ مَعِي الهَدْيَ لأَحْلَلْتُ». وَأَنَّ عَائِشَةَ حَاضَتْ فَنَسَكَتِ المَنَاسِكَ كُلَّهَا، غَيْرَ أَنَّهَا لَمْ تَطُفْ بِالبَيْتِ. قَالَ: فَلَمَّا طَهُرَتْ وَطَافَتْ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَنْطَلِقُونَ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ وَأَنْطَلِقُ بِالحَجِّ؟! فَأَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ أَنْ يَخْرُجَ مَعَهَا إِلَى التَّنْعِيمِ، فَاعْتَمَرَتْ بَعْدَ الحَجِّ فِي ذِي الحَجَّةِ. وَأَنَّ سُرَاقَةَ بْنَ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ لَقِيَ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ بِالعَقَبَةِ، وَهُوَ يَرْمِيهَا، فَقَالَ: أَلَكُمْ هَذِهِ خَاصَّةً يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «لاَ، بَلْ لِلأَبَدِ»[1].

١٧٨٥- عەتا دەڵێ: جابیری کوڕی عەبدوڵا ﷺ بۆی گێڕامەوە کە پێغەمبەر ﷺو هاوەڵانی ئیحرامیان بە حەج بەست، جگە لە پێغەمبەر ﷺو تەڵحە کەسیان هەدیان پێ نەبوو، عەلیش ﷺ لە یەمەنەوە هاتبوو، هەدیشی پێبوو وتی: ئیحرامم بەستووە بەو ئیحرامەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەستوویەتی، پێغەمبەری خواش ﷺ مۆڵەتی بەهاوەڵانی دا ئیحرامەکەیان بکەن بەئیحرامی عومرە، تەواف بەیت بکەن، (وە سەعی صەفا و مەروە بکەن)، پاشان سەریان کورت بکەنەوە و ئیحرام بشکێنن و حەڵاڵ ببن، جگە لەوانەیان هەدیان پێیە، ئینجا هاوەڵان وتیان: ئایا بڕۆین بۆ مینا، لەکاتێکدا چۆکی کەسانێکمان تکە تکێتی[2]! . جا ئەو قسەیان گەیشتەوە بەپێغەمبەر ﷺ، فەرمووی: ((ئەگەر ئەوسام ئێستا

[1] بڕوانە: ١٥٥٧.

[2] واتە: لەبەر ئەوەی لەئیحرامدا نەبوون پێش ڕۆیشتن بۆ مینا، سەرجێیی خێزانەکانیان کردووە، پاشان خۆیان شۆردوە و ئاویان لێ تکاوە، ئەمە چۆن دەگونجێ لەگەڵ ئەنجامدانی حەجدا.

بوایە هەدیم نەدەهێنا[1]، ئەگەر لەبەرئەوە نەبووایە هەدیم پێیە، (دەمکرد بە عومرە و) ئیحرامم دەشکاند))، عائیشە ﵂ کەوتە حەیزەوە، بۆیە هەموو کارەکانی حەجی کرد، بەڵام تەواف بەیتی نەکرد، جابیر دەڵێ: ئینجا کە پاکبوویەوە لەحەیز تەواف (ماڵئاوایی) کرد، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا ئێوە دەڕۆنەوە بە عومرەیەك و بە حەجێکەوە، منیش دەگەڕێمەوە تەنها بە حەجەوە؟ ئەویش فەرمانی بە عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبو بەکر ﵄ کرد لەگەڵیدا بڕوات بۆ تەنعیم (لەوێ ئیحرامی بە عومرە ببەستێ)، ئینجا لەزیلحەجەدا دوای ئەنجامدانی حەج عومرەی ئەنجامدا، سوڕاقەی کوڕی مالیکی کوڕی جوعشوم لە عەقەبە بەخزمەت پێغەمبەر ﷺ گەیشت، لەوکاتەدا پێغەمبەر ﷺ ڕەجمی شەیتانی دەکرد[2]، ئینجا سوڕاقە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا ئەم کارە (گۆڕینی حەج بۆ عومرە) تایبەتە بەئێوە (لەمساڵدا)؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((نەخێر تایبەت نییە بەئێمەوە، بەڵکو بۆ هەتا هەتایە)).

٧- بابُ الاِعْتِمَارِ بَعْدَ الحَجِّ بِغَيْرِ هَدْيٍ

١٧٨٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ: أَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ ﵂ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُوَافِينَ لِهِلاَلِ ذِي الحَجَّةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهِلَّ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهِلَّ بِحَجَّةٍ فَلْيُهِلَّ، وَلَوْلاَ أَنِّي أَهْدَيْتُ لَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ». فَمِنْهُمْ مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ، وَمِنْهُمْ مِنْ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ، وَكُنْتُ مِمَّنْ أَهَلَّ

---

[1] واتە: ئەوەی ئێستا دەیزانم، ئەوسا بمزانیایە هەدیم نەدەهێنا.

[2] ڕەجمی ئەو میلەیان دەکرد کە پێی دەوترێ عەقەبە.

بِعُمْرَةٍ، فَحِضْتُ قَبْلَ أَنْ أَدْخُلَ مَكَّةَ، فَأَدْرَكَنِي يَوْمُ عَرَفَةَ، وَأَنَا حَائِضٌ، فَشَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: «دَعِي عُمْرَتَكِ، وَانْقُضِي رَأْسَكِ وَامْتَشِطِي، وَأَهِلِّي بِالحَجِّ». فَفَعَلْتُ، فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ الحَصْبَةِ أَرْسَلَ مَعِي عَبْدَ الرَّحْمَنِ إِلَى التَّنْعِيمِ. فَأَرْدَفَهَا، فَأَهَلَّتْ بِعُمْرَةٍ مَكَانَ عُمْرَتِهَا، فَقَضَى اللَّهُ حَجَّهَا وَعُمْرَتَهَا، وَلَمْ يَكُنْ فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ هَدْيٌ، وَلاَ صَدَقَةٌ، وَلاَ صَوْمٌ[١].

٧- باسی عومرەکردن پاش حەج بەبێ هەدی

١٧٨٦- عائیشە ﵂ دەڵێ: لە پێشوازی مانگی زیلحەجەدا بووین[٢]، لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ لە مەدینە دەرچووین، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێمان: ((هەرکەسێکتان پێی خۆشە ئیحرام بە عومرە ببەستێ، با بیبەستێ، هەر کەسێکیشتان پێی خۆشە ئیحرام بە حەج ببەستێ، بابیبەستێ، ئەگەر لەبەرئەوە نەبوایە هەدیم لەگەڵ خۆم هێناوە، ئیحرامم بە عومرە دەبەست))، جا هەیان بوو ئیحرامی بە عومرە بەستبوو، هەشیان بوو ئیحرامی بە حەج بەستبوو، منیش لەوانە بووم ئیحرامم بە عومرە بەستبوو، پێش ئەوەی بڕۆمە مەککە کەوتمە حەیزەوە، جا کە ڕۆژی عەرەفە بەسەرمدا هات، من لە حەیزدا بووم، بۆیە سکاڵا (ئەو حاڵە)م لای پێغەمبەری خوا ﷺ کرد، ئەویش فەرمووی: ((واز لە عومرەکەت بێنە، پەلکەکانت بکەوە و قژت شانە بکە، ئیحرام بە حەج ببەستە))، منیش بەو جۆرەم کرد (کە فەرمووی)، ئینجا ئەو شەوەی کە شەوی حەصبە بوو، پێغەمبەر ﷺ عەبدوڕحمانی لەگەڵمدا نارد بۆ تەنعیم. عەبدوڕەحمان عائیشەی خوشکی خستە پاشکۆی (و بردی بۆ تەنعیم)، ئیحرامی

---

١ بڕوانە: ٢٩٤.

٢ واتە: چەند ڕۆژێکی مابوو مانگی زیلحەجە بێت، لە فەرموودەی تردا هاتووە پێنج ڕۆژی مابوو.

دابەست بە عومرە لەجیاتی عومرەکەی[١]، (عورِوە دەڵێ:) ئینجا خوا حەج و عومرەکەی بۆ جیبەجێ کرد، لەکاتێکدا لە هیچیاندا نەهەدی نەماڵ و سامان بەخشین، نە ڕۆژوو گرتنی تێدا نەبوو[٢].

٨- بابُ أجْرِ العُمْرَةِ عَلَى قدْرِ النَّصَبِ

١٧٨٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنِ القَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، وَعَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ قَالَا: قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂: يَا رَسُولَ اللَّهِ، يَصْدُرُ النَّاسُ بِنُسُكَيْنِ وَأَصْدُرُ بِنُسُكٍ؟ فَقِيلَ لَهَا: «انْتَظِرِي، فَإِذَا طَهُرْتِ فَاخْرُجِي إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَهِلِّي، ثُمَّ ائْتِينَا بِمَكَانِ كَذَا، وَلَكِنَّهَا عَلَى قَدْرِ نَفَقَتِكِ أَوْ نَصَبِكِ»[٣].

٨- باسی پاداشتی عومرە بەئەندازەی ماندووبونە

١٧٨٧- عائیشە ﵂ دەڵێ: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا هەموو خەڵکی (مسوڵمانان بەپاداشتی) دوو عیبادەتەوە[٤] دەگەڕێنەوە، بەڵام من بە یەك عیبادەتەوە دەگەڕێمەوە؟ ئینجا پێی وترا: (لەلایەن پێغەمبەرەوەﷺ): ((چاوەڕوان بە، کە پاکبوویتەوە بڕۆرە دەرەوە بۆ تەنعیم، ئینجا لەوێ ئیحرام ببەستە (بە عومرە)، پاشان ئێمە لە ئەو[٥] جێگایەین وەرە بۆ لامان، بەڵام (پاداشتی) عومرەکەت بەئەندازەی خەرجیەکەتە، یان بەئەندازەی ماندووبونەکەتە.

---

[١] کە لەبەر حەیز بۆی نەکرا.

[٢] ئەمە وتەی عورِوە بەوتەی هیشامیش باسکراوە لەلایەن هەندێ لە زانایانەوە.

[٣] بڕوانە: ٢٩٤.

[٤] عومرەیەک بەجیا و حەجێک بەجیا.

[٥] لە ئەبتەح کە موحەصصەبە.

٩- باب المُعْتَمِرِ إِذَا طَافَ طَوَافَ العُمْرَةِ، ثُمَّ خَرَجَ، هَلْ يُجْزِئُهُ مِنْ طَوَافِ الوَدَاعِ؟

١٧٨٨- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنِ القَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: خَرَجْنَا مُهِلِّينَ بِالحَجِّ فِي أَشْهُرِ الحَجِّ، وَحُرُمِ الحَجِّ، فَنَزَلْنَا سَرِفَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لأَصْحَابِهِ: «مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ فَأَحَبَّ أَنْ يَجْعَلَهَا عُمْرَةً فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلاَ». وَكَانَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَرِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِهِ ذَوِي قُوَّةٍ الهَدْيُ، فَلَمْ تَكُنْ لَهُمْ عُمْرَةً، فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي، فَقَالَ: «مَا يُبْكِيكِ». قُلْتُ: سَمِعْتُكَ تَقُولُ لأَصْحَابِكَ مَا قُلْتَ، فَمُنِعْتُ العُمْرَةَ. قَالَ: «وَمَا شَأْنُكِ؟». قُلْتُ: لاَ أُصَلِّي. قَالَ: «فَلاَ يَضُرَّكِ، أَنْتِ مِنْ بَنَاتِ آدَمَ، كُتِبَ عَلَيْكِ مَا كُتِبَ عَلَيْهِنَّ، فَكُونِي فِي حَجَّتِكِ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَرْزُقَكِهَا». قَالَتْ: فَكُنْتُ حَتَّى نَفَرْنَا مِنْ مِنًى، فَنَزَلْنَا المُحَصَّبَ، فَدَعَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ، فَقَالَ: «اخْرُجْ بِأُخْتِكَ الحَرَمَ، فَلْتُهِلَّ بِعُمْرَةٍ، ثُمَّ افْرُغَا مِنْ طَوَافِكُمَا، أَنْتَظِرْكُمَا هَا هُنَا». فَأَتَيْنَا فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، فَقَالَ: «فَرَغْتُمَا؟». قُلْتُ: نَعَمْ. فَنَادَى بِالرَّحِيلِ فِي أَصْحَابِهِ، فَارْتَحَلَ النَّاسُ وَمَنْ طَافَ بِالبَيْتِ، قَبْلَ صَلاَةِ الصُّبْحِ، ثُمَّ خَرَجَ مُوَجِّهًا إِلَى المَدِينَةِ[1].

٩- باسی عومرەكار ئەگەر تەوافی عومرەكەی كرد و دەرچوو ڕۆیشتە(وە بۆ وڵاتی خۆی)، ئایا تەوافی ماڵئاوایی لەسەر دەكەوێ یا نا؟

عائیشە ﵂ دەڵێ: لە مانگەكانی حەج و لە شوێن و كات و بارودۆخەكانی حەجدا، لەشاری مەدینە دەرچووین بەرەو مەككە بۆ حەج، جا لە سەریف بارو

[1] بڕوانە: ٢٩٤.

بنەمان خست، پێغەمبەر بە هاوەڵانی فەرمووی: ((هەر کەسێکتان ئاژەڵی دیاری بەیتی نەهێناوە و پێی نییە، ئەگەر حەزدەکات ئیحرامەکەی بکات بە (ئیحرامی) عومرە یا بیکات، هەرکەسێکیش دیاری پێیە با نەیکات))، پێغەمبەر ﷺو کۆمەڵێ لەهاوەڵانی توانایان هەبوو، ئاژەڵی دیاری بەیتیان پێ بوو، بۆیە بۆیان نەبوو (ئیحرامەکەیان بکەن بە)عومرە، جا پێغەمبەر ﷺ هات بۆ لام من دەگریام، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئەوە بۆ دەگریت؟)) وتم: ئەو فەرمایشتەی بەهاوەڵانت دەفەرموو گوێم لێبوو، کەواتە من ڕێگری عومرەکردنم لێ کراوە، فەرمووی: ((چیتە؟))، وتم: نوێژ ناکەم (کەوتوومەتە حەیزەوە)، فەرمووی: ((زیانت لێ نادات، بێگومان تۆش ئافرەتێکی لەئافرەتانی نەوەی ئادەم، ئەوەی خوا بەسەر تۆیدا هێناوە، بەسەر هەموو ئافرەتانی ئادەمیدا هێناوە و نووسیوە، کەوابوو کارەکانی حەجەکەت ئەنجام بدە، بەڵکو خوا عومرەکەشت بەقیسمەت بکات))، عائیشە دەڵێ: جا لە (کارەکانی) حەجدا بەردەوام بووم تا لە مینا دەرچووین، ڕۆیشتین تاوەکو لە موحەصصەب لاماندا و دابەزین، جا پێغەمبەر ﷺ عەبدوڕەحمانی بانگکرد فەرمووی پێی: ((عائیشەی خوشکت لە سنوری حەرەم ببە دەرەوە، با (لە تەنعیم) ئیحرام ببەستێت بە عومرە، پاشان هەردووکتان تەوافەکەتان تەواو بکەن، من ئا لێرە چاوەڕێتانم)).

جا لە نیوەشەودا هاتینەوە (ڕۆیشتینە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ)، فەرمووی: ((لە عومرەکەتان بوونەوە؟)) وتم: بەڵێ، ئینجا پێغەمبەر ﷺ بەنێو هاوەڵانیدا جاڕیدا بەبارکردن، خەڵکەکەش لەگەڵ ئەوانەی پێش نوێژی بەیانی تەوافی (ماڵئاواییان) کردبوو باریان کردو ڕۆیشتن، پاشان پێغەمبەریش ﷺ ڕوو بەمەدینە دەرچوو ڕۆیشت.

١٠- بابٌ: يَفْعَلُ فِي العُمْرَةِ مَا يَفْعَلُ فِي الحَجِّ

١٧٨٩- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنَا عَطَاءٌ قَالَ: حَدَّثَنِي صَفْوَانُ بْنُ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ - يَعْنِي-: عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ بِالجِعْرَانَةِ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ وَعَلَيْهِ أَثَرُ الخَلُوقِ -أَوْ قَالَ: صُفْرَةٍ- فَقَالَ: كَيْفَ تَأْمُرُنِي أَنْ أَصْنَعَ فِي عُمْرَتِي؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَسُتِرَ بِثَوْبٍ، وَوَدِدْتُ أَنِّي قَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَقَدْ أُنْزِلَ عَلَيْهِ الوَحْيُ. فَقَالَ عُمَرُ: تَعَالَ، أَيَسُرُّكَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَقَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ الوَحْيَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. فَرَفَعَ طَرَفَ الثَّوْبِ، فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ لَهُ غَطِيطٌ -وَأَحْسِبُهُ قَالَ: كَغَطِيطِ البَكْرِ- فَلَمَّا سُرِّيَ عَنْهُ قَالَ: «أَيْنَ السَّائِلُ عَنِ العُمْرَةِ؟ اخْلَعْ عَنْكَ الجُبَّةَ، وَاغْسِلْ أَثَرَ الخَلُوقِ عَنْكَ، وَأَنْقِ الصُّفْرَةَ، وَاصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ كَمَا تَصْنَعُ فِي حَجِّكَ»[1].

١٠- باسێک: (عومڕەکار) لە عومڕەدا ئەو شتانە دەکات کە لە حەجدا دەیکات

١٧٨٩- عەتاو دەڵێ: صەفوانی کوڕی یەعلای کوڕی ئومەییە -واتە- لە باوکیەوە[2] بۆی گێڕامەوە، وتی: لە جیعرِانە پیاوێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، جبەیەکی لەبەردا بوو، شوێنەواری بۆنی خۆشی پێوە بوو -یان وتی: زەردی زەعفەرانی پێوە بوو-، وتی: ئەی پێغەمبەر ﷺ فەرمانت چییە و چۆن بکەم لە عومڕەکەمدا؟ لەوکاتەدا خوای گەورە نیگای بۆ پێغەمبەر ﷺ دابەزاند، پێغەمبەر ﷺ بە قوماشێك داپۆشرا -یەعلا وتی:- ئاواتەخواز بووم پێغەمبەرم ﷺ بینیبایە کاتێ نیگای بۆ دادەبەزێ، عومەریش ﷺ وتی: وەرە ئایا حەزدەکەیت پێغەمبەر ﷺ ببینی کاتێك خوا نیگای بۆ دادەبەزێنێت؟ وتم: بەڵێ، عومەر لایەکی قوماشەکەی بەرز کردەوە، منیش سەیری پێغەمبەرم ﷺ کرد

---

[1] بڕوانە: ١٥٣٦.

[2] کە یەعلایە.

پرخە پرخی بوو، -وابزانم وتی: وەك پرخە پرخی جوانە وشتر وابوو-، ئینجا نیگای لەسەر لاچوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((کوا ئەو کەسەی پرسیاری عومرەی کرد؟ جبەکەت دابکەنەو بۆنی بۆنخۆشییەکە بشۆ کە پێتەوەیە، لە ڕەنگە زەردەکە پاکی بکەوە، ئەو شتانەی لە حەجەکەتدا دەتکرد، لە عومرەکەشتدا بیانکە)).

١٧٩٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ ﵂ -زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ-، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيثُ السِّنِّ -: أَرَأَيْتِ قَوْلَ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ ﴿١٥٨﴾ ﴾ البقرة. فَلاَ أُرَى عَلَى أَحَدٍ شَيْئًا أَنْ لاَ يَطَّوَّفَ بِهِمَا. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: كَلاَّ، لَوْ كَانَتْ كَمَا تَقُولُ كَانَتْ: فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لاَ يَطَّوَّفَ بِهِمَا، إِنَّمَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فِي الأَنْصَارِ، كَانُوا يُهِلُّونَ لِمَنَاةَ، وَكَانَتْ مَنَاةُ حَذْوَ قُدَيْدٍ، وَكَانُوا يَتَحَرَّجُونَ أَنْ يَطُوفُوا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، فَلَمَّا جَاءَ الإِسْلاَمُ سَأَلُوا رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ ﴿١٥٨﴾ ﴾ البقرة. زَادَ سُفْيَانُ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِشَامٍ: مَا أَتَمَّ اللهُ حَجَّ امْرِئٍ وَلاَ عُمْرَتَهُ لَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ[1].

١٧٩٠- هیشامی کوڕی عورِوە لە باوکیەوە گێڕایەوە، وتی: لەکاتێکدا من تەمەنم کەمبوو، بە عائیشەی ﵂ هاوسەری پێغەمبەرم ﷺ وت: پێم بڵێ ئەم فەرمایشتەی خوای گەورە و بڵند: (بەڕاستی صەفا و مەڕوە لەدروشمەکانی (دینی) خوان، جا هەرکەسێك حەجیماڵی خوای کرد، یان عومرەی کرد، هیچ

---

[1] بروانە: ١٦٤٣.

تاوانی ناگات كە تەواف ئەو دووانەش بكات)، جا وا نازانم كەسێ تەواف هەردووكیان نەكات، هیچ تاوانێكی لەسەر بێت؟ عائیشەش ﷺ وتی: نەخێر وانییە، ئەگەر بەو جۆرە بووایە كە تۆ دەیڵێی، دەبوو بفەرموێ: (گوناحی لەسەر نیە كە تەواف هەردووكیان نەكات)، بێگومان ئەم ئایەتە دەربارەی ئەنصارییەكان دابەزی، ئەوان پێشتر (كە مسوڵمان نەبوون) ئیحرامیان بۆ مەنات دەبەست، كە مەنات بەرانبەر قودەید بوو، ئەوان پێیان ناخۆش بوو هاتووچۆی نێوان صەفا و مەڕوە بكەن، ئینجا كە ئیسلام هات پرسیاریان لە پێغەمبەری خوا ﷺ كرد لەوبارەیەوە، خوای بەرز و بڵندیش ئایەتی: ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ﴿١٥٨﴾ ﴾، دابەزاند. سوفیان و ئەبو موعاویە لە هیشامەوە (لەگێڕانەوەیەكدا) ئەم زیادەیان هێناوە: خوا حەج و عومرەی هیچ مسوڵمانێك بەتەواوی دانانێ، كە هاتوچۆی نێوان صەفا و مەڕوە نەكات.

١١- بابٌ: مَتَى يَحِلُّ الْمُعْتَمِرُ؟

وَقَالَ عَطَاءٌ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ: أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَصْحَابَهُ أَنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً وَيَطُوفُوا، ثُمَّ يُقَصِّرُوا وَيَحِلُّوا[١].

١٧٩١- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ جَرِيرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاعْتَمَرْنَا مَعَهُ، فَلَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ طَافَ وَطُفْنَا مَعَهُ، وَأَتَى الصَّفَا وَالمَرْوَةَ وَأَتَيْنَاهَا مَعَهُ، وَكُنَّا نَسْتُرُهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ أَنْ يَرْمِيَهُ أَحَدٌ. فَقَالَ لَهُ صَاحِبٌ لِي: أَكَانَ دَخَلَ الكَعْبَةَ؟ قَالَ: لاَ[٢].

---

[١] بڕوانە: ١٦٥١، ١٧٨٥.

[٢] بڕوانە: ١٦٠٠.

١١- باسێک: کەی عومرەکار ئیحرام دەشکێنێ؟

عەتا لە جابیرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە و دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بە هاوەڵانی کرد ئیحرامی حەجیان بکەن بەئیحرامی عومرە، تەواف بەیت (و صەفاو مەڕوە) بکەن، پاشان سەریان کورت بکەنەوەو ئیحرامەکەیان بشکێنن.

١٧٩١- ئیسماعیل لە عەبدوڵای کوڕی ئەبی ئەوفا ﷺ گێڕایەوە وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ عومرەی کرد، ئێمەش لە خزمەتیدا عومرەمان کرد، ئینجا کە ڕۆیشتە مەککەوە تەواف بەیتی کرد، ئێمەش لەگەڵیدا تەوافمان کرد، ئینجا (هاتوچۆی) صەفا و مەڕوەی ئەنجامدا، ئێمەش لە خزمەتیدا ئەنجاممان دا، ئێمە دەوری پێغەمبەرمان ﷺ دەداو دەمانشاردەوە لە خەڵکی مەککە، نەوەك کەسێك تیرێکی تێ بگرێ، هاوڕێیەکی من بە ئەوی (عەبدوڵای کوڕی ئەبی ئەوفای) وت: ئایا پێغەمبەر ﷺ ڕۆیشتە نێو کەعبە؟ عەبدوڵا وتی: نەخێر.

١٧٩٢- قَالَ: فَحَدِّثْنَا مَا قَالَ لِخَدِيجَةَ؟ قَالَ: «بَشِّرُوا خَدِيجَةَ بِبَيْتٍ فِي الجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ لاَ صَخَبَ فِيهِ وَلاَ نَصَبَ»[1].

١٧٩٢- (هاوڕێکەم بە عەبدوڵای کوڕی ئەبی وەفای) وت: پێمان بڵێ پێغەمبەر ﷺ چی فەرموو بە خەدیجە ﷺ؟ وتی: فەرمووی: ((مژدە بدەن بەخەدیجە، بەخانوویەکی فراوان لە مرواری نێوپۆش لەبەهەشتدا، نە دەنگە دەنگی تێدایە، نە ماندووبوون)).

١٧٩٣- حَدَّثَنَا الحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: سَأَلْنَا ابْنَ عُمَرَ ﷺ عَنْ رَجُلٍ طَافَ بِالبَيْتِ فِي عُمْرَةٍ، وَلَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ، أَيَأْتِي امْرَأَتَهُ؟ فَقَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ

---

[1] بڕوانە: ٣٨١٩.

ﷺ فَطَافَ بِالبَيْتِ سَبْعًا، وَصَلَّى خَلْفَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ، وَطَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ سَبْعًا، وَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ[1].

١٧٩٣- عەمری کوڕی دینار دەڵێ: پرسیارمان لە عەبدوڵای کوڕی عومەر ﵄ کرد دەربارەی کەسێك لە عومرەدا تەواف بەیت بکات، بەڵام هاتوچۆی صەفا و مەڕوە نەکات، دروستە سەرجێیی لەگەڵ هاوسەرەکەیدا بکات؟ عەبدوڵا وتی: پێغەمبەر ﷺ هات (بۆ مەککە)، حەوت جار تەواف کرد بەدەوری بەیتدا، لەپشتی مەقامەوە[2] نوێژی کرد، پاشان حەوت جار هاتوچۆی نێوان صەفا و مەڕوەی کرد، جا بێگومان لە پێغەمبەری خوا ﷺ جوانترین و باشترین سەرمەشقی هەیە بۆ ئێوە.

١٧٩٤- قَالَ: وَسَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﵄، فَقَالَ: لاَ يَقْرَبَنَّهَا حَتَّى يَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ[3].

١٧٩٤- (عەمری کوڕی دینار) دەڵێ: هەمان پرسیارمان لە جابیری کوڕی عەبدوڵا ﵄ کرد، جابیریش وتی: نابێت نزیکی خێزانی ببێتەوە، هەتا هاتوچۆی نێوان صەفا و مەڕوە نەکات.

١٧٩٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﵁ قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بِالبَطْحَاءِ وَهُوَ مُنِيخٌ، فَقَالَ: «أَحَجَجْتَ؟». قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: «بِمَا أَهْلَلْتَ؟». قُلْتُ: لَبَّيْكَ بِإِهْلاَلٍ كَإِهْلاَلِ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ: «أَحْسَنْتَ. طُفْ بِالبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ ثُمَّ أَحِلَّ». فَطُفْتُ بِالبَيْتِ، وَبِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ، ثُمَّ أَتَيْتُ امْرَأَةً مِنْ قَيْسٍ، فَفَلَتْ رَأْسِي، ثُمَّ أَهْلَلْتُ بِالحَجِّ. فَكُنْتُ أُفْتِي

---

[1] بڕوانە: ٣٩٥.

[2] واتە: شوێنی وەستانی ئیبراهیم.

[3] بڕوانە: ٣٩٦.

بِهِ، حَتَّى كَانَ فِي خِلَافَةِ عُمَرَ، فَقَالَ: إِنْ أَخَذْنَا بِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُنَا بِالتَّمَامِ، وَإِنْ أَخَذْنَا بِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ فَإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ حَتَّى يَبْلُغَ الهَدْيُ مَحِلَّهُ[1].

١٧٩٥- ئەبو مووسای ئەشعەری ﷺ دەڵێ: (لە یەمەنەوە) هاتمە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، لە بەتحا (ی مەککە) وشترەکەی خوس دابوو، (دابەزی بوو و لایدابوو)، فەرمووی ﷺ: ((ئایا ئیحرامت بە حەج بەستووە؟)) وتم: بەڵێ، فەرمووی: ((چۆن بەچی ئیحرامت بەستووە؟)) وتم: ئیحرامم بەست وەك ئیحرامی پێغەمبەر ﷺ، فەرمووی: ((چاکت کرد، تەواف بەیت بکەو هاتوچۆی صەفا و مەروە بکە، پاشان ئیحرامەکەت بشکێنە)). منیش تەواف بەیت و صەفا و مەروەم کرد، پاشان ڕۆیشتم بۆ لای ئافرەتێکی هۆزی قەیس، سەرمی بژنی و پاکی کردەوە (لە ڕشك)، پاشان ئیحرامم بەست بە حەج، ئیتر من فەتوام بەم شێوەیە دەدا، هەتا کاتی خیلافەتی عومەر ﷺ، ئەوسا عومەر وتی: ئەگەر ئێمە کار بە قورئانەکەی خوا بکەین، ئەوە بێگومان فەرمانمان پێدەکات (حەج و عومرە) بەتەواوی بکەین و ئیحرام نەشکێنین، ئەگەر کار بە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ بکەین، ئەوە بێگومان پێغەمبەر ﷺ (کە ئیحرامی دەبەست) نەیدەشکاند، هەتا هەدی نەگەیشتایەتە جێگای خۆی (لە مینا و سەری نەبڕیبایە).

١٧٩٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنَا عَمْرٌو، عَنْ أَبِي الأَسْوَدِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ -مَوْلَى أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ- حَدَّثَهُ أَنَّهُ كَانَ يَسْمَعُ أَسْمَاءَ تَقُولُ كُلَّمَا مَرَّتْ بِالحَجُونِ: صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ، لَقَدْ نَزَلْنَا مَعَهُ هَا هُنَا، وَنَحْنُ يَوْمَئِذٍ خِفَافٌ، قَلِيلٌ ظَهْرُنَا، قَلِيلَةٌ

---

[1] بڕوانە: ١٥٥٩.

أَزْوَادُنَا، فَاعْتَمَرْتُ أَنَا وَأُخْتِي عَائِشَةُ وَالزُّبَيْرُ وَفُلاَنٌ وَفُلاَنٌ، فَلَمَّا مَسَحْنَا البَيْتَ أَحْلَلْنَا، ثُمَّ أَهْلَلْنَا مِنَ العَشِيِّ بِالحَجِّ[١].

١٧٩٦- ئەبو ئەسوەد دەگێڕێتەوە کە عەبدولا ـی ئازادکراوی ئەسمائی کچی ئەبو بەکر ﷺ بۆی گێڕایەوە، کە گوێی لە ئەسما بوو هەرکات بڕۆیشتبایە بەلای حەجوندا[٢]، دەیوت: (صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ)، بێگومان ئا لەم شوێنەدا لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ دابەزین، پشوویەکمان دا، لەوکاتەدا بارمان سووك بوو، ولآخی سواری کەممان پێبوو، ئازوقەو خواردنمان کەمبوو، من و عائیشەی خوشکم و زوبەیر و فلآن کەس و فلآن کەس بووین کە (تەواف بەیتمان کردو) دەستمان دا لە بەردە ڕەشەکە[٣]، ئینجا ئیحرامەمان شکاند، پاشان لە ئێوارەی (ڕۆژی تەڕوییە) ئیحرامەمان بە حەج بەست.

١٢- بابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَجَعَ مِنَ الحَجِّ أَوِ العُمْرَةِ أَوِ الغَزْوِ؟

١٧٩٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا قَفَلَ مِنْ غَزْوٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ يُكَبِّرُ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ مِنَ الأَرْضِ ثَلاَثَ تَكْبِيرَاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: «لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ، وَلَهُ الحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، آيِبُونَ تَائِبُونَ، عَابِدُونَ سَاجِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الأَحْزَابَ وَحْدَهُ»[٤].

---

[١] بڕوانە: ٦١٥.

[٢] حەجون شارێکە قەبرسانی خەڵکی مەککەی لێیە.

[٣] صەفاو مەڕوەمان کرد.

[٤] بڕوانە: ٢٩٩٥، ٣٠٨٤، ٤١١٦، ٦٣٨٥.

١٢- باسی کەسێ لەحەج یان عومرە یان غەزا گەڕایەوە چی بڵێ؟

١٧٩٧- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر بگەڕابایەوە لە غەزا، یان لە حەج، یان لە عومرە سێ ئەڵاهو ئەکبەری دەکرد لەسەر هەموو شوێنێکی بەرزی زەوی، پاشان دەیفەرموو: (هیچ پەرستراوێکی بەهەق نییە جگە لە خوای تاك و تەنیا، کە هیچ هاوبەشێکی نییە، هەموو موڵك و دەسەڵات و سوپاس هەر بۆ ئەوە، ئەو بەسەر هەموو شتێکدا زاڵ و بەتوانایە، گەڕاینەوە، تەوبەکارین، خواپەرستین، سوژدەبەرین، سوپاسگوزارین بۆ پەروەردگارمان، خوا بەڵێنەکەی بردە سەر، بەندەکەی خۆی (کە موحەممەدە ﷺ) سەرخست، هەرخۆی هەموو کۆمەڵەکانی تێکشکاندو بەزاندنی.

١٣- بابُ اسْتِقْبَالِ الحَاجِّ القَادِمِينَ وَالثَّلَاثَةِ عَلَى الدَّابَّةِ

١٧٩٨- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ اسْتَقْبَلَتْهُ أُغَيْلِمَةُ بَنِي عَبْدِ المُطَّلِبِ، فَحَمَلَ وَاحِدًا بَيْنَ يَدَيْهِ وَآخَرَ خَلْفَهُ[1].

١٣- باسی پێشوازی حاجیانی هاتوو بۆ حەج و پێشوازی لە سێ کەس بەسەر وڵاخێکەوە

١٧٩٨- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێ هات بۆ مەککە، منداڵان و کوڕانی نەوەی عەبدولموتتەلیب پێشوازیان لێکردو هاتن بەپیریەوە، پێغەمبەریش ﷺ یەکێکی لەبەردەمیدا سوار کرد، یەکێکی تریشی لە پاشکۆیدا سوار کرد.

---

[1] بڕوانە: ٥٩٦٥، ٥٩٦٦.

١٤- بابُ القُدُومِ بِالغَدَاةِ

١٧٩٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الحَجَّاجِ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ يُصَلِّي فِي مَسْجِدِ الشَّجَرَةِ، وَإِذَا رَجَعَ صَلَّى بِذِي الحُلَيْفَةِ بِبَطْنِ الوَادِي، وَبَاتَ حَتَّى يُصْبِحَ[١].

١٤- باسی هاتنەوە بەبەیانیاندا[٢]

عەبدولاَی کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێ لە مەدینەوە بڕۆیشتایە بۆ مەککە، لەمزگەوتی درەختەکە[٣] نوێژی دەکرد، کاتێکیش بگەڕابایەوە (لە مەککەوە بۆ مەدینە)، لە زولحولەیفە لەنێو شیوەکەدا نوێژی دەکرد، شەو دەمایەوە تا نوێژی بەیانی (ئینجا دەهاتەوە بۆ مەدینە).

١٥- بابُ الدُّخُولِ بِالعَشِيِّ

١٨٠٠- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ اِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ لَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ، كَانَ لَا يدخلُ إِلَّا غُدْوَةً أَوْ عَشِيَّةً.

١٥- باسی چوونە ژوورەوە[٤] بە ئێواراندا

١٨٠٠- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە شەودا نەدەڕۆیشتەوە نێوماڵ و منداڵ و خێزانی، ئەو هەموو کات بەبەیانیان و ئێواران دەڕۆیشتەوە نێویان.

---

[١] بڕوانە: ٤٨٤.

[٢] واتە: هاتنەوەی موسافیر بۆ ماڵی خۆی لە بەیانیان سوننەتە کە لە سەفەر گەڕایەوە.

[٣] لە مزگەوتی زولحولەیفەدا بوو.

[٤] واتە: گەڕانەوە لە سەفەر و ڕۆیشتنەوە بۆ نێو ماڵ و منداڵی خۆی.

١٦- بابٌ: لاَ يَطْرُقْ أَهْلَهُ إِذَا بَلَغَ المَدِينَةَ

١٨٠١- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَارِبٍ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَطْرُقَ أَهْلَهُ لَيْلًا[1].

١٦- باسێک: ئەگەر کەسێک گەیشتەوە شارەکەی بەشەو نەڕواتە نێو ماڵ و خێزانی

١٨٠١- جابیر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد پیاو لە شەو بڕواتەوە نێو خاو و خێزانی.

١٧- بابُ مَنْ أَسْرَعَ نَاقَتَهُ إِذَا بَلَغَ المَدِينَةَ

١٨٠٢- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا ﷺ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ، فَأَبْصَرَ دَرَجَاتِ المَدِينَةِ أَوْضَعَ نَاقَتَهُ، وَإِنْ كَانَتْ دَابَّةً حَرَّكَهَا. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: زَادَ الحَارِثُ بْنُ عُمَيْرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ: حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: جُدُرَاتٍ. تَابَعَهُ الحَارِثُ بْنُ عُمَيْرٍ[2].

١٧- باسی ئەوەی وشترەکەی بە خێرایی لێخوڕیوە کاتێ گەیشتۆتە نزیکی مەدینە

١٨٠٢- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێ لە سەفەرێك بهاتبایەتەوە، درەخت و ڕێگا بەرزەکانی مەدینەی بدیتبایە، وشترەکەی بەخێرایی لێدەخوڕی، ئەگەر سواری وڵاخی تریش بووایە، تیژ لێی دەخوڕی.

---

[1] بڕوانە: ٤٤٣.

[2] بڕوانە: ١٨٨٦.

ئەبو عەبدوڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: حاریسی کوڕی عومەیر لە حومەیدەوە ئەم زیادەیەی گێڕاوەتەوە: تیژ لێی دەخوڕی لەبەر خۆشەویستی ئەو بۆ مەدینە.

(ئیمامی بوخاری) دەڵێ: قوتەیبە بۆی گێڕاینەوە وتی: ئیسماعیل بۆی گێڕاینەوە لە حومەیدەوە، لە ئەنەسەوە ﷺ وتی: (جُدُرَاتٍ) (واتە: چاوی بە دیوارەکانی مەدینە بکەوتبایە)، حاریسی کوڕی عومەیر ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوە و پاڵپشتی گێڕانەوەکەی ئیسماعیلی کردووە.

١٨- بابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَٰبِهَا ۚ (١٨٩)﴾ البقرة

١٨٠٣- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ البَرَاءَ ﷺ يَقُولُ: نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فِينَا، كَانَتِ الأَنْصَارُ إِذَا حَجُّوا فَجَاءُوا لَمْ يَدْخُلُوا مِنْ قِبَلِ أَبْوَابِ بُيُوتِهِمْ، وَلَكِنْ مِنْ ظُهُورِهَا، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ، فَدَخَلَ مِنْ قِبَلِ بَابِهِ، فَكَأَنَّهُ عُيِّرَ بِذَلِكَ، فَنَزَلَتْ: ﴿وَلَيْسَ ٱلْبِرُّ بِأَن تَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنِ ٱتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَٰبِهَا ۚ (١٨٩)﴾ البقرة[١].

١٨- باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (بڕۆنە نێو ماڵەکان لەدەرگاکانیەوە)

١٨٠٣- ئەبو ئیسحاق دەڵێ: لە بەرائم ﷺ بیست دەیوت: ئەم ئایەتە لەسەر ئێمە دابەزی، ئەنصارییەکان ئەگەر حەجیان بکردبایە[٢] و بهاتبانەوە (بۆ مەدینە)،

---

[١] بڕوانە: ٤٥١٢.

[٢] لە گێڕانەوەیەکی تری بوخاریدا: (٤٥١٢) بەم جۆرە هاتووە: (كَانُوا إِذَا أَحْرَمُوا فِي الجَاهِلِيَّةِ)، واتە: ئەنصارییەکان لە سەردەمی نەفامیدا ئەگەر ئیحرامیان بە حەج ببەستبایە، کەواتە مەبەست لە: ئەگەر حەجیان بکردایە: ئەگەر ئیحرامیان بە حەج ببەستبایە.

لە دەرگای ماڵەکانیان نەدەچوونە ژوورەوە، بەڵکو لە پشتەوەی ماڵەکانیان دەچوونە ژوورەوە، ئینجا پیاوێکی ئەنصاری (پاش هاتنەوە لە حەج) هاتەوە بۆ مەدینەو لە دەرگای ماڵەکەیەوە ڕۆیشتە ژوورەوە، جا وا دیاربوو بەوکارەی ڕەخنەی لێگیرا، بەو هۆیەوە ئەم ئایەتە دابەزی: (وە چاکە ئەوە نییە لە پشتی خانووەکانەوە بچنە ژوورەوە، بەڵکو چاکە ئەوەیە ئەو کەسە پارێزکارو لە خواترس بێت، جا لە دەرگاکانەوە بچنە نێو ماڵەکانتان).

١٩- بَابٌ: السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ العَذَابِ

١٨٠٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُمَيٍّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ العَذَابِ؛ يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَنَوْمَهُ، فَإِذَا قَضَى نَهْمَتَهُ فَلْيُعَجِّلْ إِلَى أَهْلِهِ»[1].

١٩- باسێک: سەفەر پارچەیەکە لەسزا و ئازار

١٨٠٤- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە فەرموویەتی: (سەفەر پارچەیەکە لە سزاو ئازار، ڕێگری خواردن و خواردنەوەو نووستن دەکات لەهەر کەسێکتان، بۆیە هەرکاتێ (یەکێکتان) مەبەست و پێویستی (سەفەر)ەکەی جێبەجێ بوو، با پەلە بکات لە گەڕانەوە بۆ لای کەسوکاری).

---

[1] بڕوانە: ١٠٠١، ٣٠٠١، ٥٤٢٩.

٢٠- بابُ المُسَافِرِ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ يُعَجِّلُ إِلَى أَهْلِهِ

١٨٠٥- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كُنْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ بِطَرِيقِ مَكَّةَ، فَبَلَغَهُ عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ شِدَّةُ وَجَعٍ، فَأَسْرَعَ السَّيْرَ، حَتَّى كَانَ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّفَقِ نَزَلَ، فَصَلَّى المَغْرِبَ وَالعَتَمَةَ، جَمَعَ بَيْنَهُمَا، ثُمَّ قَالَ إِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ أَخَّرَ المَغْرِبَ، وَجَمَعَ بَيْنَهُمَا[1].

٢٠- باسی موسافیر خێرا بڕوا و پەلە بكات لە گەڕانەوەی بۆ لای كەسوكاری

١٨٠٥- زەیدی كوڕی ئەسلەم لە باوكیەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: من لەڕێگای مەككەدا لەگەڵ عەبدوڵای كوڕی عومەر بووم ﷺ، كە هەواڵی ئازاری بەهێزی صەفیەی كچی عوبەیدی خێزانی پێگەیشت، بۆیە پەلەی كرد لە ڕۆیشتندا[2]، تا ئەو كاتەی سوورایی ئاسمان ئاوا بوو (نەما)، دابەزی و لایدا، نوێژی مەغریب و عیشای پێكەوە كرد و وتی: من پێغەمبەرم ﷺ بینیوە ئەگەر خێرا بڕۆیشتبایە نوێژی مەغریبی دوادەخست، ولەگەڵ عیشادا پێكەوە دەیكردن.

---

[1] بروانە: ١٠٩١.

[2] وڵاخەكەی بە پەلە لێ دەخوڕی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

٢٧- كِتَابُ المُحْصَرِ

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٢٧- پەڕاوی ڕێگەلێگیراو و قەدەغەکردن

باب المُحْصَرِ وَجَزَاءِ الصَّيْدِ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ﴿١٩٦﴾ ﴾ البقرة. وَقَالَ عَطَاءٌ: الإِحْصَارُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ بِحَسَبِهِ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: ﴿ حَصُورًا ﴿٣٩﴾ ﴾ آل عمران. لَا يَأْتِي النِّسَاءَ.

باسی ڕێگەلێگیراو و کەفارەتی نێچیر(ی حەڕام)

هەروەها باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (ئینجا ئەگەر هەر ڕێگە نەدران، ئەوسا چیتان بۆ هەڵسوڕا لە قوربانی (سەربڕن)، سەرتان مەتاشن تا قوربانییەکە دەگاتە جێی دیاریکراوی خۆی)، عەتا دەڵێ: ڕێگری لێکردن لە هەر شتێکدا بەگوێرەی خۆی دەبێت، ئەبو عەبدوڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ﴿ حَصُورًا ﴾ واتە: ئەو پیاوەی ناتوانێ سەرجێیی لەگەڵ ئافرەتدا بکات.

١- بَابٌ: إِذَا أُحْصِرَ المُعْتَمِرُ

١٨٠٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ حِينَ خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ مُعْتَمِرًا فِي الفِتْنَةِ قَالَ: إِنْ صُدِدْتُ عَنِ البَيْتِ صَنَعْتُ كَمَا صَنَعْنَا مَعَ رَسُولِ

اللَّهِ ﷺ. فَأَهَلَّ بِعُمْرَةٍ مِنْ أَجْلِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ عَامَ الحُدَيْبِيَةِ[1].

١- باسێک: ئەگەر عومرەکار ڕێگری لێکرا

١٨٠٦- نافیع دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ لەساڵی ئاژاوەکەدا کاتێ (لە مەدینە) دەرچوو بۆ مەککە بەمەبەستی عومرەکردن، وتی: ئەگەر ڕێگریم لێکرا لەچوونە بەیت، لە خزمەت پێغەمبەری خوادا ﷺ چیمان کرد (کە کافران ڕێگرییان لێ کرد)، منیش هەمان شت دەکەم، جا ئیحرامی بە عومرە بەست، لەبەر ئەوەی کە پێغەمبەری خوا ﷺ ساڵی حودەیبیە ئیحرامی بە عومرە بەست.

١٨٠٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عُبَيْدَ، اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَاهُ أَنَّهُمَا كَلَّمَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ لَيَالِيَ نَزَلَ الجَيْشُ بِابْنِ الزُّبَيْرِ فَقَالاَ: لاَ يَضُرُّكَ أَنْ لاَ تَحُجَّ العَامَ، وَإِنَّا نَخَافُ أَنْ يُحَالَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ البَيْتِ. فَقَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ دُونَ البَيْتِ، فَنَحَرَ النَّبِيُّ ﷺ هَدْيَهُ، وَحَلَقَ رَأْسَهُ، وَأُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ العُمْرَةَ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْطَلِقُ، فَإِنْ خُلِّيَ بَيْنِي وَبَيْنَ البَيْتِ طُفْتُ، وَإِنْ حِيلَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ فَعَلْتُ كَمَا فَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا مَعَهُ. فَأَهَلَّ بِالعُمْرَةِ مِنْ ذِي الحُلَيْفَةِ، ثُمَّ سَارَ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا شَأْنُهُمَا وَاحِدٌ، أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ حَجَّةً مَعَ عُمْرَتِي. فَلَمْ يَحِلَّ مِنْهُمَا حَتَّى حَلَّ يَوْمَ النَّحْرِ، وَأَهْدَى، وَكَانَ يَقُولُ لاَ يَحِلُّ حَتَّى يَطُوفَ طَوَافًا وَاحِدًا يَوْمَ يَدْخُلُ مَكَّةَ[2].

١٨٠٧- نافیع گێڕایەوە کە عوبەیدوڵای کوڕی عەبدوڵا و سالیمی کوڕی عەبدوڵا هەردووکیان بۆیان گێڕایەوە وتیان: لەو شەوانەی سوپاکە (ی حەجاج) هاتبوون بۆ جەنگی عەبدوڵای کوڕی زوبەیر ﷺ، هەردووکیان قسەیان لەگەڵ عەبدوڵا (ی

---

[1] بڕوانە: ١٦٣٩.

[2] بڕوانە: ١٦٣٩.

باوكيان)دا كرد، وتيان: ئەگەر ئەمساڵ حەج نەكەیت، هیچ زیانێكت پێ ناگات، بەڕاستی ئێمە دەترسین ڕێگری بكرێت لە گەیشتنت بۆ بەیت، عەبدوڵاش وتی: لەگەڵ پیغەمبەری خوادا ﷺ ڕۆیشتین، جا كافرانی قورەیش ڕێگربوون لەگەیشتنە بەیت، بۆیە پێغەمبەر ﷺ هەدیەكەی سەربڕی و سەری تاشی، من ئێوە دەكەم بەشایەت كە عومرەم لەسەر خۆم پێویست كرد، ئەگەر خوا ویستی لێبێ دەڕۆم، جا ئەگەر ڕێگر نەبوو لە نێوان من و بەیتدا، ئەوە تەواف بەیت دەكەم، ئەگەر ڕێگریش كرا لە نێوان من و بەیتدا، ئەوكات من لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووم، چی كرد منیش وا دەكەم، ئینجا لە زولحولەیفەوە ئیحرامی بەست، پاشان ماوەیەك ڕۆیشت، پاشان وتی: بێگومان حەج و عومرە كاروباریان وەك یەكە، ئێوەم كرد بەشایەت بێگومان لەگەڵ عومرەكەمدا حەجیشم لەسەرخۆم پێویست كرد، جا ئیحرامەكەی لەهیچ كامیان نەشكاند، هەتا ڕۆژی جەژنی قوربان هات و هەدی سەربڕی، هەروەها عەبدوڵا دەیوت: (حاجی و عومرەكار) ئیحرام ناشكێنێ، هەتا ئەو ڕۆژەی دەچێتە مەككەوەو تەوافێك نەكات.

١٨٠٨- حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ بَعْضَ بَنِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ لَهُ لَوْ أَقَمْتَ. بِهَذَا[1].

١٨٠٨- نافیع دەڵێ: یەكێك لە كوڕەكانی عەبدوڵا بە عەبدوڵای باوكی وتووە: ئەگەر ئەم ساڵ ئا لەم جێگایە دانیشتبای[2].

[1] بڕوانە: ١٦٣٩.

[2] ئیبنو حەجەر دەڵێ: بۆیە بوخاری ئەم گێڕانەوەی هێناوە، لە گێڕانەوەی یەكەمدا وا هەست دەكرێ نافیع یەكسەر لە ئیبنو عومەری بیستبێ، بەڵام گێڕانەوەكەی جوەیرییەدا وا دەگەیەنێ كە نافیع لە سالیم یان عوبەیدوڵای برای بیستووە.

١٨٠٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلَّامٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ قَدْ أُحْصِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَحَلَقَ رَأْسَهُ، وَجَامَعَ نِسَاءَهُ، وَنَحَرَ هَدْيَهُ، حَتَّى اعْتَمَرَ عَامًا قَابِلًا.

١٨٠٩- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری لێکرا[1]، جا سەری تاشی و سەرجێیی لەگەڵ هاوسەرەکانیدا کرد، ئنجا هەدیەکانی سەربڕی، هەتا ساڵی داهاتوو عومرەی کرد.

٢- بَابُ الإِحْصَارِ فِي الحَجِّ

١٨١٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمٌ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ: أَلَيْسَ حَسْبُكُمْ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ إِنْ حُبِسَ أَحَدُكُمْ عَنِ الحَجِّ طَافَ بِالبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالمَرْوَةِ، ثُمَّ حَلَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ، حَتَّى يَحُجَّ عَامًا قَابِلًا، فَيُهْدِي أَوْ يَصُومُ، إِنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا.

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ نَحْوَهُ[2].

٢- باسی ڕێگریکردن لە حەجدا

١٨١٠- زوهری دەڵێ: سالیم بۆی گێڕامەوە و وتی: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەیوت: ئایا سوننەتی پێغەمبەری خواتان ﷺ بەس نییە؟ ئەگەر کەسێکتان

[1] لە چوونە بەیت.

[2] بڕوانە: ١٦٣٩.

ڕێگری لێ کرا لە(تەواوکردنی) حەج[١]، با تەواف بەیت و هاتووچۆی نێوان صەفاو مەڕوە بکات، پاشان هەموو شتێکی بۆ حەڵاڵ دەبێت (ئیحرام دەشکێنێ)، تا ساڵی داهاتوو حەجەکەی بکاتەوە، ئینجا قوربانییەك سەربڕێ، یان (دە ڕۆژ) بەڕۆژوو بێ ئەگەر نەیبوو قوربانی بکات.

(ئەم فەرموودەیە بەم ڕێگایەش هاتووە): لە عەبدوڵاوە وتی: مەعمەڕ بۆی گێڕاینەوە لە زوهرییەوە وتی: سالیم بۆی گێڕامەوە لە عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە ﷺ، جا وێنەی فەرموودەی پێشوو دەگێڕێتەوە.

٣- بابُ النَّحْرِ قبْلَ الحَلْقِ فِي الحَصْرِ

١٨١١- حَدَّثَنَا مَحْمُودٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنِ المِسْوَرِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَحَرَ قَبْلَ أَنْ يَحْلِقَ، وَأَمَرَ أَصْحَابَهُ بِذَلِكَ[٢].

٣- باسی قوربانی کردن پێش سەرتاشین لە کاتی ڕێگری لێکردندا

١٨١١- میسوەر ﷺ دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ (وشترە هەدیەکانی) سەربڕی پێش ئەوەی سەری بتاشێت، فەرمانیشی کرد بە هاوەڵانی وەك ئەو بکەن.

١٨١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَدْرٍ شُجَاعُ بْنُ الوَلِيدِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ العُمَرِيِّ قَالَ: وَحَدَّثَ نَافِعٌ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ وَسَالِمًا كَلَّمَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ، فَقَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مُعْتَمِرِينَ، فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ دُونَ البَيْتِ، فَنَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بُدْنَهُ، وَحَلَقَ رَأْسَهُ[٣].

---

[١] نەیانهێشت لە عەرەفات بوەستێ.

[٢] بڕوانە: ١٦٩٤.

[٣] بڕوانە: ١٦٣٩.

١٨١٢- نافیع دەگێڕێتەوە کە عەبدوڵا و سالیم قسەیان لەگەڵ عەبدوڵای کوڕی عومەردا کرد ﵄، عەبدوڵاش وتی: لە مەدینە دەرچووین لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بەنیازی عومرەکردن، ئینجا کافرانی قورەیش ڕێگریان لێ کردین لەچوون بۆ بەیت، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ وشترە هەدیەکانی خۆی سەربڕی و سەری تاشی.

٤- بابُ مَنْ قَالَ لَيْسَ عَلَى الْمُحْصَرِ بَدَلٌ

وَقَالَ رَوْحٌ، عَنْ شِبْلٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّمَا البَدَلُ عَلَى مَنْ نَقَضَ حَجَّهُ بِالتَّلَذُّذِ، فَأَمَّا مَنْ حَبَسَهُ عَدُوٌّ، أَوْ غَيْرُ ذَلِكَ، فَإِنَّهُ يَحِلُّ وَلاَ يَرْجِعُ، وَإِنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ وَهُوَ مُحْصَرٌ نَحَرَهُ إِنْ كَانَ لاَ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَبْعَثَ بِهِ، وَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَبْعَثَ بِهِ لَمْ يَحِلَّ حَتَّى يَبْلُغَ الهَدْيُ مَحِلَّهُ. وَقَالَ مَالِكٌ وَغَيْرُهُ: يَنْحَرُ هَدْيَهُ، وَيَحْلِقُ فِي أى مَوْضِعٍ كَانَ، وَلَا قَضَاءَ عَلَيْهِ؛ لأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصْحَابَهُ بِالحُدَيْبِيَةِ نَحَرُوا وَحَلَقُوا وَحَلُّوا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَبْلَ الطَّوَافِ، وَقَبْلَ أَنْ يَصِلَ الهَدْيُ إِلَى البَيْتِ، ثُمَّ لَمْ يُذْكَرْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ أَحَدًا أَنْ يَقْضُوا شَيْئًا، وَلاَ يَعُود لهُ، وَالحُدَيْبِيَةُ خَارِجٌ مِنَ الحَرَمِ.

٤- باسی ئەو کەسەی وتویەتی: کەسێ ڕێگری[1] لێ بکرێ گێڕانەوەی لەسەر نییە

ڕەوح دەیگێڕێتەوە لە شیبلەوە، ئەویش لە ئیبنو ئەبی نەجیحەوە، لە موجاهیدەوە، لە عەبدوڵای کوڕی عەباسەوە ﵄ کە وتویەتی: بێگومان کەسێك گێڕانەوەی (حەجی) لەسەرە کە حەجەکەی بەسەرجێیی لەگەڵ خێزانی

[1] حەج یان عومرەی لێ بکرێ.

هەڵوەشاندبێتەوە، بەڵام کەسێك دوژمن[1] یان شتێکی تر ڕێگری بوو (لەتەواوکردنی حەجەکەی)، ئەوە بێگومان ئیحرام دەشکێنێ و ناشیگێڕێتەوە، جا ئەگەر هەدی پێبوو و ڕێگری لێکرابوو، ئەوە بۆخۆی ئاژەڵەکەی سەردەبڕێ ئەگەر نەیتوانی بینێرێ (بۆ حەرەم)، خۆ ئەگەر توانی بینێرێ، نابێ ئیحرام بشکێنێ هەتا هەدیەکە نەگاتە کات و جێگای خۆی، مالیك و کەسانی تر دەڵێن: (گەر کەسێك ڕێگری لێکرا) لەهەر شوێنێکدا بێت ئاژەڵی هەدیەکەی سەردەبڕێ، سەری دەتاشێ و گێڕانەوەشی لەسەر نییە، چونکە پێغەمبەر ﷺو هاوەڵانی لە حودەیبیە وشترەکانیان سەربڕی و سەریان تاشی، پاشان ئیحرامیان شکاند و هەموو شتیان بۆ حەڵاڵ بوو پێش تەواف بەیت، ئەمەش پێش ئەوەی هەدیەکان بگاتە بەیت، پاشان باسنەکراوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بەکەس کردبێ بە گێڕانەوەی هیچ شتێك و گەڕانەوە بۆی جارێکی تر، حودەیبیەش لە دەرەوەی حەرەمە[2].

١٨١٣- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ حِينَ خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ مُعْتَمِرًا فِي الفِتْنَةِ: إِنْ صُدِدْتُ عَنِ البَيْتِ صَنَعْنَا كَمَا صَنَعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَأَهَلَّ بِعُمْرَةٍ مِنْ أَجْلِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ عَامَ الحُدَيْبِيَةِ، ثُمَّ إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ نَظَرَ فِي أَمْرِهِ فَقَالَ: مَا أَمْرُهُمَا إِلَّا وَاحِدٌ. فَالتَفَتَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ: مَا أَمْرُهُمَا إِلَّا وَاحِدٌ، أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ الحَجَّ مَعَ العُمْرَةِ. ثُمَّ طَافَ لَهُمَا طَوَافًا وَاحِدًا، وَرَأَى أَنَّ ذَلِكَ مُجْزِيًا عَنْهُ، وَأَهْدَى.

---

[1] لە گێڕانەوەیەکی بوخاریدا بە(عُذرٌ) هاتووە، واتە: بیانوویەک وەک نەخۆشی.

[2] کە هەدیەکانی تێدا سەربڕا، کە ئەگەر ڕێگری نەبێت، دەبێت لە حەرەمدا سەرببڕدرێت.

١٨١٣- نافیع دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ کاتێ (لە مەدینە) لە ساڵی ئاژاوەکەدا دەرچوو بۆ مەککە بەنیازی عومرە، وتی: ئەگەر ڕێگریم لێکرا لەچوونە بەیت، لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ چیمان کرد بەو جۆرە دەکەم، جا ئیحرامی بەست بە عومرە، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر ﷺ ساڵی حودەیبیە ئیحرامی بە عومرە بەست، پاشان عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ سەرنجی کارەکەی خۆی دا و وتی: کاری حەج و عومرە وەك یەك وان، جا لای کردەوە بەلای هاوڕێکانیدا وتی: کاری حەج و عومرە وەك یەکە، ئێوە دەکەم بە شایەت کە بێگومان حەجم لەگەڵ عومرەکەدا لەسەر خۆم پێویست کرد، پاشان بۆ هەردووکیان تەوافێکی بەیتی کرد، هەروەها ڕای وابوو کە ئەوە (یەك تەواف) بەسە بۆ هەردووکیان، پاشان هەدی سەربڕی.

٥- بابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ بِهِۦٓ أَذًى مِّن رَّأْسِهِۦ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ﴿١٩٦﴾ ﴾ البقرة، وَهُوَ مُخَيَّرٌ، فَأَمَّا الصَّوْمُ فَثَلَاثَةُ أَيَّامٍ

١٨١٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «لَعَلَّكَ آذَاكَ هَوَامُّكَ؟». قَالَ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «احْلِقْ رَأْسَكَ وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، أَوِ انْسُكْ بِشَاةٍ»[1].

---

[1] بڕوانە: ١٨١٥، ١٨١٦، ١٨١٧، ١٨١٨، ٤١٥٩، ٤١٩٠، ٤١٩١، ٤٥١٧، ٥٦٦٥، ٥٧٠٣، ٦٧٠٨.

٥- باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (جا هەرکەس لە ئێوە نەخۆش بوو، یان ئازارێک لەسەریدا بوو (ئەگەر سەری تاشی)، با فیدیەیەک بدات کە ڕۆژوو(ی سێ ڕۆژە)، یان خێرێک، یان قوربانییەک بکات)، ئەو کەسە سەرپشکە (هەرکامیان بکات)، بەڵام ڕۆژووەکە سێ ڕۆژە

١٨١٤- عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبی لەیلا دەڵێ: کەعبی کوڕی عوجرە ﷺ دەیگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرمووی: ((لەوانەیە ئەو ئەسپێیانە (ی بەسەرتەوەیە) ئازارت بدات؟)) کەعبی وتی: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئازارم دەدات، ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((سەرت بتاشە، سێ ڕۆژ بە ڕۆژووبە، یان خواردنی شەش هەژار بدە، یان مەڕێك بكە بەقوربانی و سەریبڕە)).

٦- بابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿أَوْ صَدَقَةٍ ﴿١٩٦﴾﴾ البقرة. وَهْيَ إِطْعَامُ سِتَّةِ مَسَاكِينَ

١٨١٥- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سَيْفٌ قَالَ: حَدَّثَنِي مُجَاهِدٌ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى، أَنَّ كَعْبَ بْنَ عُجْرَةَ حَدَّثَهُ قَالَ: وَقَفَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالحُدَيْبِيَةِ، وَرَأْسِي يَتَهَافَتُ قَمْلًا، فَقَالَ: «يُؤْذِيكَ هَوَامُّكَ؟». قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: «فَاحْلِقْ رَأْسَكَ». أَوْ قَالَ: «احْلِقْ».

قَالَ: فِيَّ نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: ﴿فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ بِهِۦٓ أَذًى مِّن رَّأْسِهِۦ ﴿١٩٦﴾﴾ البقرة. إِلَى آخِرِهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «صُمْ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ تَصَدَّقْ بِفَرَقٍ بَيْنَ سِتَّةٍ، أَوِ انْسُكْ بِمَا تَيَسَّرَ»[1].

---

[1] بڕوانە: ١٨١٤.

٦- باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند:

﴿أَوْ صَدَقَةٍ ﴿١٩٦﴾﴾ البقرة. واتە: خواردن دان بە شەش هەژار

١٨١٥- عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبی لەیلا دەگێڕێتەوە کە کەعبی کوڕی عوجرە بۆی گێڕاوەتەوە و وتوویەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ لە حودەیبیە بەسەرمەوە وەستابوو، سەرم ئەسپێی لێ دەوەری و دەکەوتە خوارێ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئەو جانەوەرانەی سەرت ئازارت دەدەن؟)) وتم: بەڵێ، فەرمووی: ((کەواتە سەرت بتاشە))، یان فەرمووی: ((بیتاشە))، کەعب دەڵێ: ئەم ئایەتە دەربارەی من دابەزی: (ئینجا هەرکامێك لە ئێوە نەخۆش بوو یان ئازارێك لەسەریدا بوو) تا کۆتایی ئایەتەکە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((سێ ڕۆژ بەڕۆژوو بە، یان سێ مەن خواردن بدە بەشەش هەژار، یان ئاژەڵێك[1] کە بۆت دەگونجێ سەری ببڕە)).

٧- بابٌ: الإِطْعَامُ فِي الفِدْيَةِ نِصفُ صاعٍ

١٨١٦- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الأَصْبِهَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ قَالَ جَلَسْتُ إِلَى كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﷺ فَسَأَلْتُهُ عَنِ الفِدْيَةِ، فَقَالَ: نَزَلَتْ فِيَّ خَاصَّةً، وَهْيَ لَكُمْ عَامَّةً، حُمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِي فَقَالَ: «مَا كُنْتُ أُرَى الوَجَعَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى -أَوْ مَا كُنْتُ أُرَى الجَهْدَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى- تَجِدُ شَاةً؟». فَقُلْتُ: لاَ. قَالَ: «فَصُمْ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ»[2].

---

[1] لەو حەیوان و ئاژەڵانەی بۆ قوربانی دروستن.

[2] بڕوانە: ١٨١٤.

٧- باسێک: خۆراکدانی بریتی نیو صاعە [1]

١٨١٦- عەبدوڵای کوڕی مەعقیل دەڵێ: لای کەعبی کوڕی عوجرە ﷺ دانیشتبووم دەربارەی بریتی (فِدْيَة) پرسیارم لێ کرد، وتی: ئەو ئایەتە بەتایبەتی دەربارەی من دابەزی، بەڵام (حوکمەکەی) گشتییە بۆ ئێوە، بەسوار ولاخێك برام بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەسپێ دادەباری بەسەر دەموچاومدا، فەرمووی: ((من وامنەدەزانی ئازارەکەت بەم جۆرەبێ کە ئێستا دەیبینم؟ -یان فەرمووی: نەمدەزانی ناڕەحەتییەکەت بەم ڕاددەیەیە کە دەیبینم!- مەڕێکت هەیە (سەری بڕی؟) وتم: نەخێر، فەرمووی: ((دەی سێ ڕۆژ بەڕۆژوو بە، یان خواردنی شەش هەژار بدە، بۆ هەر هەژارێك نیو صاع)).

٨- بابٌ: النُّسُك شَاةٌ

١٨١٧- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا شِبْلٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَآهُ وَأَنَّهُ يَسْقُطُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: «أَيُؤْذِيكَ هَوَامُّكَ؟». قَالَ: نَعَمْ. فَأَمَرَهُ أَنْ يَحْلِقَ وَهُوَ بِالحُدَيْبِيَةِ، وَلَمْ يَتَبَيَّنْ لَهُمْ أَنَّهُمْ يَحِلُّونَ بِهَا، وَهُمْ عَلَى طَمَعٍ أَنْ يَدْخُلُوا مَكَّةَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ الفِدْيَةَ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُطْعِمَ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةٍ، أَوْ يُهْدِيَ شَاةً، أَوْ يَصُومَ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ [2].

٨- باسێک: (النُّسُك) مەڕێکە [3]

١٨١٧- عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبی لەیلا لە کەعبی کوڕی عوجرەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ بینی ئەسپێ دەوەرێ بەسەر دەموچاویدا،

---

[1] دەدرێت بە هەژارێک، چونکە سێ ساع دەدرێت بە شەش هەژار، کەواتە: هەر یەکەیان نیو ساعی بەردەکەوێ.

[2] بڕوانە: ١٨١٤.

[3] مەبەست لەم وشەی (النُّسُك)ـە، ئەوەیە کە لە ئایەتەکەدا هاتووە کە دەفەرموێ: ﴿فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ﴾ البقرە: ١٩٦.

جا فەرمووی: (ئەو ئەسپێ و جانەوەرانە سەرت ئازار دەدەن؟) کەعب وتی: بەڵێ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمانی پێکرد کە سەری بتاشێ لە کاتێکدا لە حودەیبیە بوو، جا لەوکاتەدا ئەوانەی لە خزمەتیدا بوون بۆیان ڕوون نەبوویەوە کە ئیحرام دەشکێنن لە حودەیبیە، ئەوان بەهیوا بوون بڕۆنە شاری مەککەوە، بەوهۆیەوە خوای گەورە ئایەتی بریتی (فیدیە)ی دابەزاند، بۆیە پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمانی پێکرد کە سێ مەن خواردن بدات بە شەش هەژار، یان مەڕێك بکاتە قوربانی، یان سێ ڕۆژ بەڕۆژوو بێت.

١٨١٨- وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَآهُ وَقَمْلُهُ يَسْقُطُ عَلَى وَجْهِهِ. مِثْلَهُ[١].

١٨١٨- عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبی لەیلا لە کەعبی کوڕی عوجرەوە ﵁ دەگێڕێتەوە کە پیغەمبەری خوا ﷺ بینی ئەسپێی سەری دادەباری بەسەر دەموچاویدا، ئیتر وێنەی فەرموودەکەی پێشوو دەگێڕێتەوە[٢].

٩- بابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿فَلَا رَفَثَ ﴿١٩٧﴾﴾ البقرة.

١٨١٩- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ حَجَّ هَذَا البَيْتَ، فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ، رَجَعَ كَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ»[١].

---

[١] بڕوانە: ١٨١٤.

[٢] مەبەست لەم گێڕانەوەی (ڕەوحە) کە ڕاوی فەرموودەکەیە ئەوەیە کە بە دوو ڕێگا فەرموودەکەی گێڕاوەتەوە.

٩- باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: ﴿ فَلَا رَفَثَ ﴿١٩٧﴾ ﴾ البقرة.

١٨١٩- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((هەرکەس سەردانی ئەم بەیتە بکات (بۆ حەج)، خۆی بپارێزێت لە دەستبازی و جووتبوون لەگەڵ خێزانیدا، هەروەها لە فەرمانی خوا دەرنەچێت، کە گەڕایەوە (پاك دەبێتەوە لە تاوان) وەك ئەو ڕۆژەی تازە لەدایك بووە)).

١٠- باب قَوْلِ اللَّهِ ﷻ: ﴿ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي ٱلْحَجِّ ﴿١٩٧﴾ ﴾ البقرة.

١٨٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ حَجَّ هَذَا البَيْتَ، فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ، رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ»[٢].

١٠- باسی ئەم فەرمایشتەی خوا ﷻ:

﴿ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي ٱلْحَجِّ ﴿١٩٧﴾ ﴾ البقرة.

١٨٢٠- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((هەرکەس سەردانی ئەم بەیتە بکات، خۆی بپارێزێت لە دەستبازی و جووتبوون لەگەڵ خێزانیدا، هەروەها لە فەرمانی خوا دەرنەچێت، کە گەڕایەوە (پاك دەبێتەوە لەتاوان) وەك ئەو ڕۆژەی تازە لەدایك بووە)).

---

[١] بڕوانە: ١٥٢١.

[٢] بڕوانە: ١٥٢١.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

٢٨- كِتَابُ جَزَاءِ الصَّيْدِ

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٢٨- پەڕاوی تۆڵەی نێچیر

١- باب جَزَاءِ الصَّيْدِ ونحوه،

وقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ لَا تَقْتُلُوا۟ ٱلصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ۚ وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِۦ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًۢا بَـٰلِغَ ٱلْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّـٰرَةٌ طَعَامُ مَسَـٰكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِۦ ۗ عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ۚ وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ ٱللَّهُ مِنْهُ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٩٥﴾ أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ ٱلْبَحْرِ وَطَعَامُهُۥ مَتَـٰعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ ٱلْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾ ﴾ المائدة.

١- باسی تۆڵەی نێچیر و ئەو جۆرە شتانە

باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (نێچیر مەكوژن لەكاتێكدا ئێوە لە ئیحرامدان، هەر كەسێكتان بەدەستی ئەنقەست بیكوژێ، ئەوە لەسەریەتی سەربڕینی وێنەی ئەوەی كە كوشتویەتی لە ئاژەڵ و ماڵات، دوو پیاوی مسوڵمانی چاك لەخۆتان ئەو بڕیارە بدەن (نێچیرەكە لە بەرانبەر چ ئاژەڵێكدایە)، بەشێوەی قوربانی بگاتە كەعبە (و لەوێ بیكات بەقوربانی)، یان بەئەندازەی نرخی قوربانییەكە خۆراك بدات بە چەند هەژارێ، یان بەقەدەر ئەو خۆراك دانە ڕۆژوو بگرێت، بۆ ئەوەی

ئۆباڵی کارەکەی بچێژێ، خوا لێ خۆش بووە لەوەی کە تێپەڕی و بەسەرچوو، بەڵام هەرکەسێ بگەڕێتەوە (بۆ سەر ئەو کردەوەیە)، ئەوا خوا تۆڵەی لێ دەسێنێ، خوا زاڵی تۆڵەسێنە، ﴿٩٥﴾ ڕاو (ی نێچیر)و خواردنی دەریایی حەڵاڵ کراوە بۆتان، تا ئێوە و گەشتیارەکان سوودی لێ وەربگرن، ڕاو (ی نێچیر)ی کێوی و وشکانی یاساغ کراوە لێتان تا لەئیحرامدا بن، لە (بێ فەرمانی) ئەو خوایە بترسن کە هەر لای ئەو کۆدەکرێنەوە (لە ڕۆژی دواییدا) ﴿٩٦﴾.

٢- بابٌ: إِذَا صَادَ الحَلَالُ فَأَهْدَى لِلْمُحْرِمِ الصَّيْدَ أَكَلَهُ

وَلَمْ يَرَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَنَسٌ بِالذَّبْحِ بَأْسًا، وَهُوَ غَيْرُ الصَّيْدِ نَحْوُ الإِبِلِ وَالغَنَمِ وَالبَقَرِ وَالدَّجَاجِ وَالخَيْلِ، يُقَالُ: عَدْلُ ذَلِكَ: مِثْلُ، فَإِذَا كُسِرَتْ عِدْلٌ فَهُوَ زِنَةُ ذَلِكَ، ﴿قِيَمًا ﴿١٩١﴾﴾ آل عمران. قِوَامًا، ﴿يَعْدِلُونَ ﴿١﴾﴾ الأنعام، يَجْعَلُونَ عَدْلًا.

١٨٢١- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: انْطَلَقَ أَبِي عَامَ الحُدَيْبِيَةِ، فَأَحْرَمَ أَصْحَابُهُ، وَلَمْ يُحْرِمْ، وَحُدِّثَ النَّبِيُّ ﷺ أَنَّ عَدُوًّا يَغْزُوهُ، فَانْطَلَقَ النَّبِيُّ ﷺ، فَبَيْنَمَا أَنَا مَعَ أَصْحَابِهِ يَضْحَكُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، فَنَظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِحِمَارِ وَحْشٍ، فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ، فَطَعَنْتُهُ فَأَثْبَتُّهُ، وَاسْتَعَنْتُ بِهِمْ فَأَبَوْا أَنْ يُعِينُونِي، فَأَكَلْنَا مِنْ لَحْمِهِ، وَخَشِينَا أَنْ نُقْتَطَعَ، فَطَلَبْتُ النَّبِيَّ ﷺ، أَرْفَعُ فَرَسِي شَأْوًا وَأَسِيرُ شَأْوًا، فَلَقِيتُ رَجُلًا مِنْ بَنِي غِفَارٍ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، قُلْتُ: أَيْنَ تَرَكْتَ النَّبِيَّ ﷺ؟ قَالَ: تَرَكْتُهُ بِتَعْهِنَ، وَهُوَ قَائِلٌ السُّقْيَا. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَهْلَكَ يَقْرَءُونَ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ، إِنَّهُمْ قَدْ خَشُوا أَنْ يُقْتَطَعُوا دُونَكَ، فَانْتَظِرْهُمْ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَصَبْتُ حِمَارَ وَحْشٍ، وَعِنْدِي مِنْهُ فَاضِلَةٌ. فَقَالَ لِلْقَوْمِ: «كُلُوا» وَهُمْ مُحْرِمُونَ[1].

---

[1] بڕوانە: ١٨٢٢، ١٨٢٣، ١٨٢٤، ٢٥٧٠، ٢٨٥٤، ٢٩١٤، ٤١٤٩، ٥٤٠٦، ٥٤٠٧، ٥٤٩٠، ٥٤٩١، ٥٤٩٢.

٢- باسێک: کەسێ لە ئیحرامدا نەبێ نێچیرێک بکوژێ و بیکاتە دیاری بۆ کەسێک کە لە ئیحرامدایە، ئەویش بیخوات

عەبدوڵای کوڕی عەباس و ئەنەس ﷺ بەلایانەوە ئاژەڵ سەربڕینی (کەسێك لە ئیحرامدایە) زیانی نیە،(ئیمامی بوخاری دەڵێ): چونکە سەربڕین نێچیر کوشتن نییە، وەك سەربڕینی وشتر و مانگا و مریشك و ئەسپ و ماین، دەوترێت: (عَدْلُ ذَلِكَ) وێنەی ئەوە، ئەگەر (عِدْلُ) پیتی عەینەکەی ژێری هەبێت، ئەوە بە مانای کێشی ئەوە دێت. ﴿قِيَـٰمًا ﴿١٩١﴾﴾ آل عمران. **پیتی یائەکە واو بووە (قِوَامًا)**[1] .

﴿يَعۡدِلُونَ ﴿١﴾﴾ الأنعام. **بێباوەڕان هاوتان و هاوبەش بۆ خوا دادەنێن.**

١٨٢١- عەبدوڵای کوڕی ئەبی قەتادە دەڵێ: باوکم لە ساڵی حودەیبیەدا لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ (لە مەدینە ڕوو بەمەککە) دەرچوو، هاوڕێکانی ئیحرامیان بەستبوو، بەڵام ئەو ئیحرامی نەبەستبوو، هەواڵدرا بەپێغەمبەر ﷺ کە لەشکرێکی دوژمن دەیانەوێ هێرش بکەنە سەری، ئینجا پێغەمبەر ﷺ دەرچوو و ڕۆشت (ڕوو بەو شوێنەی مەبەستی بوو)، جا کاتێ من لەگەڵ هاوەڵانیدا بووم لەنێو خۆیاندا پێدەکەنین، منیش سەیرم کردو کەرە کێوییەکم بینی، (بە سواری ئەسپەکەوە) هێرشم بۆ بردو نێزەیەکم لێدا، لە جێگای خۆیدا وشکم کرد (کوشتم)، جا داوای یارمەتیم لە هاوڕێکانم کرد (هەڵیگرن لەگەڵمدا)، بەڵام یارمەتییان نەدام، جا لەگۆشتەکەیمان خوارد، ترساین (بەهۆی دوژمنەوە لە پێغەمبەر ﷺ) دابڕێین، جا بۆ گەیشتن بەپێغەمبەر ﷺ ماوەیەك ماینەکەم بەخێرایی لێ دەخوڕی و ماوەیەك بە هێواشی، ئینجا لەنیوەشەودا گەیشتم بەپیاوێکی خێڵی غیفار، وتم: لەکوێ پێغەمبەرت ﷺ بەجێ هێشت؟

---

[1] قِوَامًا: واتە: هۆی ڕاوەستانی کاروباری دین و دونیای خەڵک.

وتی: لە تەعهین[١] بەجێمهێشت، بە نیاز بوو لە سوقیا[٢] (پێشنیوەڕۆ) سەرخەوێ بشكێنێ، (ڕۆیشتم و بەخزمەتی گەیشتم)، پێموت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هاوڕێكانت سڵاو و ڕەحمەتی خوایان هەیە بۆ جەنابت، بەڕاستی ئەوان ترسان (بەهۆی دوژمنەوە) لە تۆ دابڕێنرێن، كەواتە چاوەڕوانییان بكەو لەسەریان بوەستە، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من كەرە كێوییەكم كوشتووە، هەندێك لەگۆشتەكەیم پێماوە؟ پێغەمبەریش ﷺ بەهاوەڵانی فەرموو: ((بیخۆن))، كە لە ئیحرامیشدا بوون.

٣- بابٌ: إِذَا رَآى المُحْرِمُونَ صَيْدًا فَضَحِكُوا فَفَطِنَ الحَلَالُ

١٨٢٢- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الرَّبِيعِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ المُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ قَالَ: انْطَلَقْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ الحُدَيْبِيَةِ فَأَحْرَمَ أَصْحَابُهُ، وَلَمْ أُحْرِمْ، فَأُنْبِئْنَا بِعَدُوٍّ بِغَيْقَةَ، فَتَوَجَّهْنَا نَحْوَهُمْ، فَبَصُرَ أَصْحَابِي بِحِمَارِ وَحْشٍ، فَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَضْحَكُ إِلَى بَعْضٍ، فَنَظَرْتُ فَرَأَيْتُهُ، فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ الفَرَسَ، فَطَعَنْتُهُ فَأَثْبَتُّهُ، فَاسْتَعَنْتُهُمْ فَأَبَوْا أَنْ يُعِينُونِي، فَأَكَلْنَا مِنْهُ، ثُمَّ لَحِقْتُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَخَشِينَا أَنْ نُقْتَطَعَ، أَرْفَعُ فَرَسِي شَأْوًا وَأَسِيرُ عَلَيْهِ شَأْوًا، فَلَقِيتُ رَجُلًا مِنْ بَنِي غِفَارٍ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، فَقُلْتُ: أَيْنَ تَرَكْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ: تَرَكْتُهُ بِتَعْهِنَ وَهُوَ قَائِلٌ السُّقْيَا. فَلَحِقْتُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَصْحَابَكَ أَرْسَلُوا يَقْرَءُونَ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ، وَإِنَّهُمْ قَدْ خَشُوا أَنْ يَقْتَطِعَهُمُ العَدُوُّ دُونَكَ، فَانْظُرْهُمْ. فَفَعَلَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا اصَّدْنَا حِمَارَ وَحْشٍ، وَإِنَّ عِنْدَنَا فَاضِلَةً. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَصْحَابِهِ: «كُلُوا». وَهُمْ مُحْرِمُونَ[٣].

---

١ تەعهین: ئاوێكە سێ میل لە سوقیاوە دوورە إرشاد الساری: ٢٩٣/٣.

٢ سوقیا: گوندێكە لە نێوان مەككە و مەدینەدا. إرشاد الساري: ٣٥٠/٤.

٣ بڕوانە: ١٨٢١.

٣- باسێک: کەسانێک ئەگەر لە ئیحرامدا بن نێچیرێکیان بینی و پێکەنین، جا کەسێکیش کە لە ئیحرامدا نەبوو هەستی پێکرد

١٨٢٢- عەبدوڵای کوڕی ئەبی قەتادە دەگێڕێتەوە کە باوکی بۆی گێڕایەوە وتی: لە ساڵی حودەیبیەدا لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ دەرچووین (لە مەدینە بۆ مەککە)، هاوڕێیەکانی ئیحرامیان بەستبوو، بەڵام من ئیحرامم نەبەستبوو، هەواڵمان پێدرا کە (لەشکرێکی) دوژمن لە غەیقە[١] دان (دەیانەوێ هێرش بکەنە سەرمان)، ئێمە ڕوو بەئەوان ڕۆیشتین، جا هاوڕێکانم کەرە کێوییەکیان بینی، لەنێوخۆیاندا پێدەکەنین، منیش سەیرم کرد و کەرەکێوییەکەم بینی، بە سواری ئەسپەکەوە هێرشم بۆ برد، نێزەیەکم لێداو لە جێگای خۆیدا وشکم کرد، ئینجا داوای یارمەتیم لە هاوڕێکانم کرد (لەگەڵم هەڵیگرن)، بەڵام یارمەتییان نەدام، ئینجا لەگۆشتەکەیمان خوارد، پاشان گەیشتمەوە بە پێغەمبەری خوا ﷺ، ترساین (بەهۆی دوژمنەوە لە پێغەمبەر ﷺ) دابڕێین، ماینەکەم ماوەیەك بەخێرایی لێ دەخوڕی، ماوەیەك بەهێواشی (بۆ گەیشتن بە پێغەمبەر ﷺ)، ئینجا لە نیوەشەودا گەیشتم بەپیاوێکی خێڵی غیفار، وتم: لەکوێ پێغەمبەری خوات ﷺ بەجێهێشت؟ وتی: لە تەعهین بەجێمهێشت، بەنیاز بوو لەسوقیا (پێشنیوەڕۆ) سەرخەوێ بشکێنێ، جا شوێنی پێغەمبەری خوا ﷺ کەوتم، (ڕۆیشتم) هەتا چوومە خزمەتی، پێموت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هاوڕێیەکانت سڵاو و ڕەحمەت و بەرەکەتی خوایان هەیە بۆ جەنابت، بەڕاستی

---

[١] غەیقە: شوێنێکە لە ناوچەکانی بەنی غیفار، لە نێوان مەککەو مەدینە، لە قاموسدا دەڵێ: جێگایەکی بەنی سەعلەبەی کوڕی سەعدە کە لە پشت (حرة النار)ـەوەیە. بڕوانە: إرشاد الساری: ٣٥٢/٤.

ئەوان ترسان دوژمن لە تۆ دایانبڕێنێ، بۆیە چاوەڕوانییان بکە و لەسەریان بوەستە، ئەویش چاوەڕوانی کردن، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئێمە کەرەکێوییەکمان کوشتووە، هەندێك لە گۆشتەکەیمان پێماوە؟ پێغەمبەریش ﷺ بە هاوەڵانی فەرموو: ((بیخۆن))، کە لە ئیحرامیشدا بوون.

٤- بابٌ: لاَ يُعِينُ الْمُحْرِمُ الحَلاَلَ فِي قَتْلِ الصَّيْدِ

١٨٢٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ نَافِعٍ -مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ- سَمِعَ أَبَا قَتَادَةَ ﷺ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِالقَاحَةِ مِنَ المَدِينَةِ عَلَى ثَلاَثٍ ح. وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﷺ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِالقَاحَةِ، وَمِنَّا المُحْرِمُ، وَمِنَّا غَيْرُ المُحْرِمِ، فَرَأَيْتُ أَصْحَابِي يَتَرَاءَوْنَ شَيْئًا فَنَظَرْتُ، فَإِذَا حِمَارُ وَحْشٍ -يَعْنِي: وَقَعَ سَوْطُهُ- فَقَالُوا: لاَ نُعِينُكَ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ، إِنَّا مُحْرِمُونَ. فَتَنَاوَلْتُهُ فَأَخَذْتُهُ، ثُمَّ أَتَيْتُ الحِمَارَ مِنْ وَرَاءِ أَكَمَةٍ، فَعَقَرْتُهُ، فَأَتَيْتُ بِهِ أَصْحَابِي، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: كُلُوا. وَقَالَ بَعْضُهُمْ لاَ تَأْكُلُوا. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ أَمَامَنَا، فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: «كُلُوهُ، حَلاَلٌ». قَالَ لَنَا عَمْرٌو: اذْهَبُوا إِلَى صَالِحٍ فَسَلُوهُ عَنْ هَذَا وَغَيْرِهِ، وَقَدِمَ عَلَيْنَا هَا هُنَا[1].

٤- باسێک: کەسێک لە ئیحرامدا بێت، نابێ یارمەتی کەسێک بدات کە لە ئیحرامدا نییە بۆ کوشتنی نێچیر

١٨٢٣- ئەبو موحەممەدکە نافیعی ناوە-ئازادکراوی ئەبو قەتادەیە- گێڕایەوە کە لە ئەبو قەتادەی ﷺ بیستووە، وتی: ئێمە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووین لە

[1] بڕوانە: ١٨٢١.

قاحه[١]، كه سێ (قوناغ دووره) له مەدینەوە. (فەرموودەکە بەم ڕێگەی دووەمیش گێڕدراوەتەوە:) ئەبو موحەممەد له ئەبو قەتادەوە ﷺ دەگێڕێتەوە، دەڵێ: ئێمە له خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ بووین له قاحه، هەمانبوو له ئیحرامدا بوو، هەشمانبوو له ئیحرامدا نەبوو، ئینجا من هاوڕێیەکانم دی شتێك نیشانی یەکتر دەدەن، منیش سەیرم کرد، کتوپڕ کەرەکێوییەکم بینی -مەبەستی ئەوە بوو: قامچییەکەی لێ کەوت-، وتیان: بە هیچ شتێك یارمەتیت نادەین[٢]، چونکە ئێمە لەئیحرامداین، ئەبو قەتادە دەڵێ: بە شتێك قامچییەکەم هەڵگرتەوە، پاشان ڕۆیشتم بۆ کەرەکێوییەکە و لەپشت تەپۆڵکەیەکەوە[٣] (نێزەیەکم لێدا)و کوشتم، ئینجا هێنامەوە بۆ لای هاوڕێکانم، هەندێکیان وتیان: بیخۆن، هەندێکیان وتیان: مەیخۆن، ئینجا هاتم بۆ خزمەت پێغەمبەر ﷺ کە لە پێشمانەوە بوو، پرسیارم لێکرد، فەرمووی: ((بیخۆن حەڵاڵە))، (سوفیان دەڵێ): عەمری کوڕی دینار وتی: بڕۆن بۆ لای صاڵح و پرسیاری ئەم فەرموودە و فەرموودەی تریشی لێ بکەن، ساڵح (لە مەدینەوە) هات بۆ لامان بۆ ئا ئێرە (واتە: مەککە)[٤].

٥- بابٌ: لاَ يُشِيرُ المُحْرِمُ إِلَى الصَّيْدِ لِكَيْ يَصْطَادَهُ الحَلاَلُ

١٨٢٤- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ -هُوَ: ابْنُ مَوْهَبٍ- قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ حَاجًّا،

---

[١] قاحە: شێوێکە میلێک لە سوقیاوە دوورە، سێ قۆناغ ڕێگا لە مەدینەوە دوورە. إرشاد الساري: ٣٥٤/٤.

[٢] سەرنج: مەبەست لە (قامچییەکەی لێکەوت)، واتە: ئەبو قەتادە قامچییەکی پێبووە لەسەر وڵاخەکەیەوە، لێی کەوتۆتە خوارەوە، بە هاوڕێیەکانی وتوە کە لە ئیحرامدا بوون قامچییەکەم بدەنەوە، ئەوانیش وتوویانە لە هیچ شتێک لەم ڕاوکردنەت یارمەتیت نادەین، ئێمە لە ئیحرامداین.

[٣] تەپۆڵکەکە لەبەرد بوو، یان بەردێکی گەورە بوو وەک تەپۆڵکە.

[٤] مەبەستی عەمر ئەوە بوو ساڵحی کوڕی کەیسانی خەڵکی مەدینەیە هاتووە بۆ مەککە، داوای کرد هاوەڵانی بڕۆن خۆیان فەرموودەکەی لێ ببیستن.

فَخَرَجُوا مَعَهُ، فَصَرَفَ طَائِفَةً مِنْهُمْ فِيهِمْ أَبُو قَتَادَةَ، فَقَالَ: خُذُوا سَاحِلَ البَحْرِ حَتَّى نَلْتَقِيَ. فَأَخَذُوا سَاحِلَ البَحْرِ، فَلَمَّا انْصَرَفُوا أَحْرَمُوا كُلُّهُمْ إِلاَّ أَبُو قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِمْ، فَبَيْنَمَا هُمْ يَسِيرُونَ إِذْ رَأَوْا حُمُرَ وَحْشٍ، فَحَمَلَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَى الحُمُرِ، فَعَقَرَ مِنْهَا أَتَانًا، فَنَزَلُوا فَأَكَلُوا مِنْ لَحْمِهَا، وَقَالُوا: أَنَأْكُلُ لَحْمَ صَيْدٍ وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ؟! فَحَمَلْنَا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِ الأَتَانِ، فَلَمَّا أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا كُنَّا أَحْرَمْنَا وَقَدْ كَانَ أَبُو قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِمْ، فَرَأَيْنَا حُمُرَ وَحْشٍ، فَحَمَلَ عَلَيْهَا أَبُو قَتَادَةَ، فَعَقَرَ مِنْهَا أَتَانًا، فَنَزَلْنَا فَأَكَلْنَا مِنْ لَحْمِهَا، ثُمَّ قُلْنَا: أَنَأْكُلُ لَحْمَ صَيْدٍ وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ؟! فَحَمَلْنَا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا. قَالَ: «مِنْكُمْ أَحَدٌ أَمَرَهُ أَنْ يَحْمِلَ عَلَيْهَا أَوْ أَشَارَ إِلَيْهَا؟». قَالُوا: لاَ. قَالَ: «فَكُلُوا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا»[1].

٥- باسێک: ئەو کەسەی لە ئیحرامدایە نابێ ئاماژە بۆ نێچیر بکات، تا ئەوەی لە ئیحرامدا نییە ڕاوی بکات

١٨٢٤- عەبدوڵای کوڕی ئەبی قەتادە وتی: باوکی (ئەبو قەتادە) بۆی گێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە مەدینە دەرچوو بەنیازی حەج، هاوەڵانیش لە خزمەتیدا ڕۆیشتن، ئینجا کۆمەڵێکیان جیاکردەوە، کە ئەبو قەتادەیان تێدابوو، فەرمووی پێیان: ((لەکەنار دەریاوە بڕۆن[2]، تا دواتر بەیەک دەگەینەوە))، ئەوانیش بەکەنار دەریادا ڕۆیشتن، ئینجا کاتێ گەڕانەوە، هەموویان ئیحرامیان بەست، بەڵام ئەبو قەتادە ئیحرامی نەبەست، جا کاتێ بەڕێگادا دەڕۆیشتن، لەپڕ چەند کەرەکێوییەکیان بینی، ئەبو قەتادە (بەسواری وڵاخەکەی) هێرشی بۆ

---

[1] بڕوانە: ١٨٢١.

[2] یان: ڕێگای کەناری دەریا بگرن لەوێوە بڕۆن.

کەرەکێوییەکان برد، ماکەرێکیانی لێ کوشتن، جا هاوڕێیەکانی لە وڵاخەکانیان دابەزین، لەگۆشتی کەرەکێوییەکەیان خوارد، وتیان: چۆن دەبێ گۆشتی نێچیر بخۆین لەکاتێکدا ئێمە لە ئیحرامداین؟ ئینجا ئەوەی لەگۆشتی کەرەکێوییەکە مابۆوە، لەگەڵ خۆمان هەڵمانگرت، جا کاتێ هاتنە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئێمە ئیحراممان بەستبوو، بەڵام لەڕاستیدا ئەبو قەتادە ئیحرامی نەبەستبوو، جا ئێمە کۆمەڵێ کەرە کێویمان بینی، ئەبو قەتادە هێرشی بۆ بردن و ماکەرێکیانی کوشت، ئێمەش دانیشتین لەگۆشتەکەیمان خوارد، پاشان وتمان: چۆن ئێمە گۆشتی نێچیر بخۆین لە کاتێکدا لە ئیحرامداین؟! ئینجا ئەوەی لەگۆشتەکە مابۆوە لەگەڵ خۆمان هەڵمانگرت، فەرمووی ﷺ: ((کەسێکتان پێی وت پەلاماری بدات، یان ئاماژەی بۆ کردو نیشانی دا)) وتیان: نەخێر، فەرمووی ﷺ: ((دە ئەوەی ماوە لە گۆشتەکەی بیخۆن)).

٦- بابٌ: إِذَا أَهْدَى لِلْمُحْرِمِ حِمَارًا وَحْشِيًّا حَيًّا لَمْ يَقْبَلْ

١٨٢٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ اللَّيْثِيِّ أَنَّهُ أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ حِمَارًا وَحْشِيًّا، وَهْوَ بِالأَبْوَاءِ -أَوْ بِوَدَّانَ- فَرَدَّهُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا رَأَى مَا فِي وَجْهِهِ قَالَ: «إِنَّا لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكَ إِلاَّ أَنَّا حُرُمٌ»[1].

---

[1] بڕوانە: ٢٥٧٣، ٢٥٩٦، ٣٠١٢.

٦- باسێک: ئەگەر کەسێک کەرەکێوییەکی زیندووی بە دیاری هێنا بۆ کەسێک لەئیحرامدایە و وەری نەگرێت

١٨٢٥- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ لە صەعبی کوڕی جەسامەی لەیسیەوە ﷺ دەگێڕێتەوە، (صەعب) کەرەکێوییەکی بەدیاری هێنا بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، لەکاتێکدا لە ئەبوا -یان وەددان- بوو، پێغەمبەر ﷺ بۆی گێڕایەوەو وەرینەگرت، ئینجا کە پێغەمبەر ﷺ لە ڕووخساریدا پێناخۆشبوونی بینی، فەرمووی: ((دڵنیابە تەنها لەبەرئەوەی لە ئیحرامداین لێمان وەرنەگرتی و پێمان دایتەوە)).

٧- بَابُ مَا يَقْتُلُ الْمُحْرِمُ مِنَ الدَّوَابِّ

١٨٢٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَيْسَ عَلَى الْمُحْرِمِ فِي قَتْلِهِنَّ جُنَاحٌ».

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ[١].

٧- باسی ئەو گیانلەبەرانەی ئیحرامدار دەیانکوژێ

١٨٢٦- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: (پێنج گیاندار هەن ئیحرامدار هیچ گوناهی ناگات لە کوشتنیاندا). (ئەم فەرموودەیە بەم ڕستەیەش هاتووە): عەبدوڵای کوڕی دینار لە عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی.

---

[١] بڕوانە: ٣٣١٥.

١٨٢٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ: حَدَّثَتْنِي إِحْدَى نِسْوَةِ النَّبِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «يَقْتُلُ الْمُحْرِمُ»[1].

١٨٢٧- زەیدی کوڕی جوبەیر وتی: لە عەبدوڵای کوڕی عومەرم ﷺ بیست دەیوت: یەکێك لە هاوسەرەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆی گێڕامەوە، لە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئیحرامدار دەیکوژێ))[2].

١٨٢٨- حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ قَالَ: قَالَ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ: قَالَتْ حَفْصَةُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لاَ حَرَجَ عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ: الغُرَابُ، وَالحِدَأَةُ، وَالفَأْرَةُ، وَالعَقْرَبُ، وَالكَلْبُ العَقُورُ[3]»[4].

١٨٢٨- حەفصە ﷺ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((پێنج گیاندار هەن هیچ گوناهێك نییە لەسەر ئەو کەسەی دەیانکوژێت: قەلەباچکە (قەلەڕەش)، کۆلارە (سوورەداڵ)، مشك، دووپشك، سەگی گازگر)).

١٨٢٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ كُلُّهُنَّ فَاسِقٌ، يَقْتُلُهُنَّ فِي الحَرَمِ: الغُرَابُ، وَالحِدَأَةُ، وَالعَقْرَبُ، وَالفَأْرَةُ، وَالكَلْبُ العَقُورُ»[1].

---

[1] بڕوانە: ١٨٢٨.

[2] ئەم فەرموودەیەش ڕستەیەکی تری فەرموودەکەی عەبدوڵای کوڕی عومەرە: ١٨٣٦.

[3] الكَلْبُ العَقُورُ: واتە: سەگی هارو گازگر، پێشی دەڵێن: سەگی نهێنی گر، زۆربەی زانایان دەڵێن: هەموو حەیوانێکی دڕندەش دەگرێتەوە کە زیان بەمرۆڤ بگەیەنێت، وەك: شێر و بڵنگ و گورگ ...هتد. بڕوانە: عمدة القاري: ١٠/٢٥٨ .

[4] بڕوانە: ١٨٢٧.

١٨٢٩- عائيشه ﵂ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((پێنج گیاندار هەن هەموویان لە سنوور دەرچوون (زیانبەخشن)، لە حەڕەمدا دەكوژرێن: قەلەباچكە، كۆلارە، دووپشك، مشك، سەگی گازگر)).

١٨٣٠- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ، عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﵁ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَارٍ بِمِنًى، إِذْ نَزَلَ عَلَيْهِ: ﴿وَٱلْمُرْسَلَٰتِ ۝١﴾ المرسلات. وَإِنَّهُ لَيَتْلُوهَا، وَإِنِّي لأَتَلَقَّاهَا مِنْ فِيهِ، وَإِنَّ فَاهُ لَرَطْبٌ بِهَا، إِذْ وَثَبَتْ عَلَيْنَا حَيَّةٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اقْتُلُوهَا». فَابْتَدَرْنَاهَا فَذَهَبَتْ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وُقِيَتْ شَرَّكُمْ كَمَا وُقِيتُمْ شَرَّهَا»[2].

١٨٣٠- عەبدوڵای كوڕی مەسعود ﵁ دەڵێ: لەكاتێكدا ئێمە لە ئەشكەوتێكدا بووین لە مینا لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ، كتوپڕ سوورەتی: ﴿وَٱلْمُرْسَلَٰتِ ۝١﴾ ی بۆ دابەزی، پێغەمبەر ﷺ دەیخوێندەوە، منیش لەدەمی پیرۆزی وەرمگرت، دەمی پیرۆزی هێشتا تەڕ و پاراو بوو بەخوێندنی، لەپڕ مارێك خۆی فڕێ دایە نێومان، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بیكوژن))، ئێمە دەست و بردمان كرد بۆ كوشتنی، بەڵام مارەكە ڕۆیشت، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئەو (مارە) لەزیانی ئێوە پارێزراو بوو، وەك چۆن ئێوە لەزیانی ئەو پارێزراو بوون)).

١٨٣١- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ - زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِلْوَزَغِ: «فُوَيْسِقٌ». وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ[3].

---

[1] بڕوانە: ٣٣١٤.

[2] بڕوانە: ٣٣١٧، ٤٩٣٠، ٤١٣١، ٤٩٣٤.

[3] بڕوانە: ٣٣٠٦.

١٨٣١- عائیشەی ﵂ خێزانی پێغەمبەری خوا ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ بە شەوگەردی[١] فەرمووە: ((زیندەوەرێکی فاسقۆکەی لە سنوور دەرچووە))، (عائیشە ﵂ دەڵێ: لە پێغەمبەرم ﷺ نەبیستووە فەرمانی بەکوشتنی کردبێ.

٨- بَابٌ: لاَ يُعْضَدُ شَجَرُ الحَرَمِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «لَا يُعْضَدُ شَوْكُهُ».

١٨٣٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ العَدَوِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ البُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ: ائْذَنْ لِي أَيُّهَا الأَمِيرُ أُحَدِّثْكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِلْغَدِ مِنْ يَوْمِ الفَتْحِ، فَسَمِعَتْهُ أُذُنَايَ، وَوَعَاهُ قَلْبِي، وَأَبْصَرَتْهُ عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ، إِنَّهُ حَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ، فَلاَ يَحِلُّ لِامْرِئٍ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا وَلاَ يَعْضُدَ بِهَا شَجَرَةً، فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقُولُوا لَهُ: إِنَّ اللَّهَ أَذِنَ لِرَسُولِهِ ﷺ وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ، وَإِنَّمَا أَذِنَ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، وَقَدْ عَادَتْ حُرْمَتُهَا اليَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالأَمْسِ، وَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الغَائِبَ». فَقِيلَ لِأَبِي شُرَيْحٍ: مَا قَالَ لَكَ عَمْرٌو؟ قَالَ: أَنَا أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْكَ يَا أَبَا شُرَيْحٍ، إِنَّ الحَرَمَ لاَ يُعِيذُ عَاصِيًا، وَلاَ فَارًّا بِدَمٍ، وَلاَ فَارًّا بِخَرْبَةٍ. خَرْبَةٌ: بَلِيَّةٌ[٢].

٨- باسێک: دار و درەختی شاری مەککە نابڕدرێت

عەبدوڵای کوڕی عەباس ﵄ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((دڕکی حەڕەم نابڕدرێ)).

---

[١] پێشی دەوترێت: سەرمازۆڵە. ئەلمونجید بە کوردی: ٤٨٩/٥.

[٢] بڕوانە: ١٠٤.

١٨٣٢- سەعیدی کوڕی ئەبی سەعیدی مەقبوریی لە ئەبو شورەیحی عەدەوییەوە دەگێڕێتەوە، کە بەعەمری کوڕی سەعیدی وت لە کاتێکدا سوپای دەنارد بۆ مەککە: ئەی لێپرسراو مۆڵەتم بدە وتەیەکت بۆ بگێڕمەوە، لە ڕۆژی دووەمی ئازادکردنی شاری مەککەدا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی، جا بەهەردوو گوێم بیستم، بەدڵ ئاگام لێبوو، هەروەها بە چاوەکانیشم سەیرم دەکرد کاتێك پێغەمبەر ﷺ ئەم وتەی فەرموو، سوپاس و ستایشی خوای کرد، پاشان فەرمووی: ((بێگومان خوا خۆی مەککەی کردووە بە حەرەم (شتانێکی تێدا حەرام کردووە نابێ بکرێ)، خەڵکی نەیانکردووە بەحەرەم، کەواتە دروست نییە بۆ کەسێ باوەڕی بەخواو بەرۆژی دوایی هەبێت خوێنی تێدا بڕێژێت، یان درەختی داپاچێ، ئەگەر کەسێ جەنگی پێغەمبەری خوای ﷺ کردە بەهانە بۆ ئەوەی کە جەنگی تێدا بکات، ئەوە پێی بڵێن: بێگومان خوا مۆڵەتی بەپێغەمبەرەکەی ﷺ داوە، بەڵام مۆڵەتی بەئێوە نەداوە، بەڵکو بۆ منیش لەو ڕۆژەدا بۆ ماوەیەکی کەمی ئەو ڕۆژە ڕێگەی دام، بێگومان ئەمڕۆ (ڕۆژی دووەمی ئازادکردنی مەککە) ڕێزو حورمەتەکەی گەڕایەوە (بۆ کەس نییە جەنگی تێدا بکات)، وەك ڕێز و حورمەتەکەی دوێنێی، با ئەوەی ئامادەیە ئەم وتانە بیگەیەنێ بەوەی ئامادە نییە))، بەئەبی شورەیح ووترا: عەمر چی پێ وتی؟ وتی: ئەبا شورەیح من لە تۆ زاناترم بەو بابەتە، بێگومان حەرەم پەنای تاوانبار نادات، پەنای بکوژێك نادات هەڵهاتبێت[1]، پەنای کەسێك نادات کە هەڵهاتبێت بە هۆی دزی یان خراپەکارییەوە، بوخاری دەڵێ: (خَرْبَةٌ)، واتە: خراپەکاری.

---

[1] تا نەکوژرێتەوە لە تۆڵەی کوشتنەکەیدا بە پەناهێنانی بۆ مەککە و حەرەم.

٩- بابٌ: لاَ يُنَفَّرُ صَيْدُ الحَرَمِ

١٨٣٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ، فَلَمْ تَحِلَّ لأَحَدٍ قَبْلِي، وَلاَ تَحِلُّ لأَحَدٍ بَعْدِي، وَإِنَّمَا أُحِلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، لاَ يُخْتَلَى خَلاَهَا، وَلاَ يُعْضَدُ شَجَرُهَا، وَلاَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا، وَلاَ تُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا إِلاَّ لِمُعَرِّفٍ».

وَقَالَ العَبَّاسُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِلَّا الإِذْخِرَ لِصَاغَتِنَا وَقُبُورِنَا. فَقَالَ «إِلَّا الإِذْخِرَ». وَعَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: هَلْ تَدْرِي مَا لاَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا؟ هُوَ أَنْ يُنَحِّيَهُ مِنَ الظِّلِّ، يَنْزِلُ مَكَانَهُ[1].

٩- باسێک: نێچیری حەرەم ڕاو نانرێ

١٨٣٣- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بێگومان خوا مەککەی ڕێزدارو یاساغ کردووە، بۆیە لەپێش من بۆ کەس حەڵاڵ نەبووە، هەروەها حەڵاڵ نابێ بۆ کەس لە پاش من، تەنها کاتژمێرێك لە ڕۆژدا (جەنگ کردن) تێیدا بۆ من حەڵاڵ کرا، گیا و پووشی نابڕدرێ و هەڵناکەندرێ، درەختی نابڕدرێ، نێچیری راونانرێ، ونبووی هەڵناگیرێتەوە، مەگەر بۆ کەسێ جاڕی بۆ بدات)).

عەباس ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ جگە لەئیزخیر بۆ خانوو و گۆڕەکانمان (بەکاری دێنین) فەرمووی: ((جگە لەئیزخیر))، خالید دەیگێڕێتەوە لە عیکریمەوە کە بە خالیدی وت: دەزانی مانای: ((لاَيُنَفَّرُ صَيْدُهَا؟)) چییە؟ ئەوەیە نێچیرێك کە لە سێبەردا بێت، دەری بکات و خۆی لە شوێنی دابنیشێت.

---

[1] بڕوانە: ١٣٤٩.

١٠- بابُ لاَ يَحِلُّ القِتَالُ بِمَكَّةَ

وَقَالَ أَبُو شُرَيْحٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «لاَ يَسْفِكُ بِهَا دَمًا»[1].

١٨٣٤- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﭭ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ افْتَتَحَ مَكَّةَ: «لاَ هِجْرَةَ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا، فَإِنَّ هَذَا بَلَدٌ حَرَّمَ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ، وَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ القِيَامَةِ، وَإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ القِتَالُ فِيهِ لأَحَدٍ قَبْلِي، وَلَمْ يَحِلَّ لِي إِلاَّ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ القِيَامَةِ، لاَ يُعْضَدُ شَوْكُهُ، وَلَا يُنَفَّرُ صَيْدُهُ، وَلَا يَلْتَقِطُ لُقَطَتَهُ إِلَّا مَنْ عَرَّفَهَا، وَلَا يُخْتَلَى خَلاَهَا». قَالَ العَبَّاسُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِلَّا الإِذْخِرَ، فَإِنَّهُ لِقَيْنِهِمْ وَلِبُيُوتِهِمْ. قَالَ: قَالَ: «إِلَّا الإِذْخِرَ»[2].

١٠- باسی جەنگکردن لە مەککە دروست نییە

ئەبو شوڕەیح ﭬ لە پێغەمبەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرمووی: ((نابێ لە مەککەدا خوێن بڕێژێ)).

١٨٣٤- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﭭ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ئەو ڕۆژەی شاری مەککەی ئازادکرد، فەرمووی: ((ئیتر کۆچکردن نەما[3]، بەڵام خەبات و تێکۆشان و نییەتی (چاکەکردن) بەردەوامە، ئەگەر داوای دەرچوون بۆ خەباتتان لێکرا (لەلایەن لێپرسراوی مسوڵمانانەوە)، ئەوە هەموو دەربچن، جا بێگومان لەو ڕۆژەوەی خوا زەوی و ئاسمانەکانی دروست کردووە، ئەم شارەی یاساغ و ڕێزدار کردووە، ئەو یاساغ و ڕێزگرتنە لەلایەن خواوە تا ڕۆژی دوایی بەردەوامە،

---

[1] بڕوانە: ١٨٣٢

[2] بڕوانە: ١٣٤٩.

[3] مەبەستی: کۆچکردنی واجب لە مەککەوە بۆ مەدینە تەواوبووە پاش ئازادکردنی شاری مەککە.

بێگومان جەنگ کردن تێیدا پێش من بۆ کەس حەڵاڵ نەبووە، تەنها ماوەیەکی کەم لەڕۆژدا (جەنگ کردن) تێیدا بۆ من حەڵاڵ بوو، ئینجا جەنگکردن تێیدا تا ڕۆژی دوایی حەڕامە بە حەڕامکردنی خوای گەورە، دڕکی نابڕدرێ، نێچیری ڕاونانرێ، ونبوی هەڵناگیرێتەوە، مەگەر کەسێك جاڕی بۆ بدات، هەروەها گیاو پووشی نابڕدرێ و هەڵناکەنرێ))، عەباس وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ جگە لە ئیزخیر بۆ ئاسنگەرو پیشەوەر بۆ خانووەکانیان، وتی: فەرمووی ﷺ: ((جگە لە ئیزخیر)).

١١- بابُ الحِجَامَةِ لِلْمُحْرِمِ

وَكَوَى ابْنُ عُمَرَ ابْنَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ. وَيَتَدَاوَى مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ طِيبٌ.

١٨٣٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: قَالَ عَمْرٌو: أَوَّلُ شَيْءٍ سَمِعْتُ عَطَاءً يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يَقُولُ: احْتَجَمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ. ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: حَدَّثَنِي طَاوُسٌ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. فَقُلْتُ: لَعَلَّهُ سَمِعَهُ مِنْهُمَا[1].

١١- باسی کەڵەشاخ گرتن بۆ ئیحڕامدار

ئیبنو عومەر ﷺ کوڕەکەی (کە واقیدە) داغ کرد لەکاتێکدا لە ئیحڕامدا بوو، ئەو کەسەش لەئیحڕامدایە چارەسەری دەکرێت، ئەگەر ئەوەی چارەسەرەکەی پێ دەکرێت بۆنی خۆشی تێدا نەبێت.

١٨٣٥- عەتا دەڵێ: لە عەبدوڵای کوڕی عەباسم ﷺ بیست دەیوت: ((پێغەمبەری خوا ﷺ کەڵەشاخی گرت لەکاتێکدا لەئیحڕامدا بوو))، (سوفیان دەڵێ): پاشان گوێم لە عەمر بوو (جاری دووەم) دەیوت: تاووس بۆی گێڕامەوە لە عەبدوڵای

[1] ١٩٣٨، ١٩٣٩، ٢١٠٣، ٢٢٧٨، ٢٢٧٩، ٥٦٩١، ٥٦٩٤، ٥٦٩٥، ٥٦٩٩، ٥٧٠٠، ٥٧٠١.

کوڕی عەباسەوە ﷺ، (سوفیان دەڵێ): وتم لەوانەیە عەمر ئەم فەرموودەی لەهەردووکیان (عەتا و تاووس) بیستبێ.

١٨٣٦- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلاَلٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ أَبِي عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجِ، عَنِ ابْنِ بُحَيْنَةَ ﷺ قَالَ: احْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ وَهْوَ مُحْرِمٌ بِلَحْيِ جَمَلٍ فِي وَسَطِ رَأْسِهِ[1].

١٨٣٦- ئیبنو بوحەینە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لەئیحرامدا بوو، لە (لَحْيِ جَمَل)[2] **لە نێوەڕاستی سەری کەڵەشاخی گرت.**

١٢- بابُ تَزْوِيجِ المُحْرِمِ

١٨٣٧- حَدَّثَنَا أَبُو المُغِيرَةِ عَبْدُ القُدُّوسِ بْنُ الحَجَّاجِ، حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ[3].

١٢- باسی ژن مارەکردنی ئیحرامدار

١٨٣٧- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ مەیموونەی مارەکرد، لە کاتێکدا (پێغەمبەر ﷺ) لە ئیحرامدا بوو.

١٣- بابُ مَا يُنْهَى مِنَ الطِّيبِ لِلْمُحْرِمِ وَالمُحْرِمَةِ

وَقَالَتْ عَائِشَةُ: لاَ تَلْبَسُ المُحْرِمَةُ ثَوْبًا بِوَرْسٍ أَوْ زَعْفَرَانٍ .

---

[1] بڕوانە: ٥٦٩٨.

[2] ناوی شوێنێکە لە نێوان مەککە و مەدینەدایە، لە مەدینەوە نزیکترە وەک لە مەککە.

[3] بڕوانە: ٤٢٥٨، ٤٢٥٩، ٥١١٤.

١٨٣٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنَا نَافِعٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ: قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَاذَا تَأْمُرُنَا أَنْ نَلْبَسَ مِنَ الثِّيَابِ فِي الإِحْرَامِ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لاَ تَلْبَسُوا القَمِيصَ، وَلاَ السَّرَاوِيلاَتِ، وَلاَ العَمَائِمَ، وَلاَ البَرَانِسَ، إِلاَّ أَنْ يَكُونَ أَحَدٌ لَيْسَتْ لَهُ نَعْلاَنِ، فَلْيَلْبَسِ الخُفَّيْنِ، وَلْيَقْطَعْ أَسْفَلَ مِنَ الكَعْبَيْنِ، وَلاَ تَلْبَسُوا شَيْئًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ، وَلاَ الوَرْسُ، وَلاَ تَنْتَقِبِ المَرْأَةُ المُحْرِمَةُ، وَلاَ تَلْبَسِ القُفَّازَيْنِ». تَابَعَهُ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُقْبَةَ، وَجُوَيْرِيَةُ، وَابْنُ إِسْحَاقَ. فِي النِّقَابِ وَالقُفَّازَيْنِ. وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: وَلاَ وَرْسٌ، وَكَانَ يَقُولُ: لاَ تَتَنَقَّبِ المُحْرِمَةُ، وَلاَ تَلْبَسِ القُفَّازَيْنِ. وَقَالَ مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ: لاَ تَتَنَقَّبِ المُحْرِمَةُ. وَتَابَعَهُ لَيْثُ بْنُ أَبِي سُلَيْمٍ[1].

١٣- باسی ئەو بۆنە خۆشانەی قەدەغەکراوە لە پیاو و ئافرەتی ئیحرامدار

عائیشە ﵂ دەڵێ: ئافرەتی ئیحرامدار نابێ کراسێك لەبەر بکات وەرس و زەعفەرانی پێوە بێت.

١٨٣٨- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﵄ دەڵێ: پیاوێك هەستایەوە و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ چ فەرمانێکمان پێ دەکەیت بۆ لەبەرکردنی پۆشاك لە ئیحرامدا؟ پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((کراس لەبەر مەکەن، شەرواڵ لەپێ مەکەن، مێزەر لەسەر مەکەن و جبەی کڵاودار[2] لەبەر مەکەن، ئەگەر کەسێ جووتێ نەعلی نەبوو، ئەوە با جووتێك خووف لەپێ بکات و لە خواری هەردوو قولە پێکانەوە بیانبڕێ، هەروەها پۆشاکێك لەبەر نەکات زەعفەران و وەرسی پێ کەوتبێ، هەروەها ئافرەتی ئیحرامدار پەچە نەکات و دەستکێش لەدەست

---

[1] بڕوانە: ١٣٤.

[2] برنس: بە کڵاوی درێژیش ماناکراوە، بڕوانە إرشاد الشاري: ٣١٠/٣، والنهاية في غريب الحديث والأثر: ٣٠٨/١.

نەکات))، مووسای کوڕی عوقبە و ئیسماعیلی کوڕی ئیبڕاهیمی کوڕی عوقبە و جوەیریە و ئیبنو ئیسحاق پاڵپشتی گێڕانەوەکەی لەیسیان کردووە لە ناوهێنانی: پەچە و دەستکێشدا، ئینجا عوبەیدوڵا بە (وَلاَ وَرْسٌ) **لە جیاتی** (وَلاَ الوَرْسُ) **هێناویەتی، (عەبدوڵای کوڕی عومەر)**[1] **دەیوت:** (لاَ تَتَنَقَّبِ المُحْرِمَةُ، وَلاَ تَلْبَسِ القُفَّازَيْنِ)، **مالیکیش ئەم فەرموودەی لە نافیعەوە، ئەویش لە ئیبنو عومەرەوە بەم جۆرە گێڕاوەتەوە:** (لاَتَتَنَقَّبِ المُحْرِمَةُ)، **لەیسی کوڕی ئەبی سولەیمیش پاڵپشتی گێڕانەوەکەی مالیکی کردووە (لەوەدا کە فەرموودەکە وتەی عەبدوڵای کوڕی عومەرە).**

١٨٣٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الحَكَمِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: وَقَصَتْ بِرَجُلٍ مُحْرِمٍ نَاقَتُهُ، فَقَتَلَتْهُ، فَأُتِيَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «اغْسِلُوهُ، وَكَفِّنُوهُ، وَلاَ تُغَطُّوا رَأْسَهُ، وَلاَ تُقَرِّبُوهُ طِيبًا، فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يُهِلُّ»[2].

١٨٣٩- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پیاوێکی ئیحرامدار وڵاخەکەی ملی شکاند (خستیە خوارەوە)و کوشتی، ئینجا هێنرا بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بیشۆرن و کفنی بکەن، سەری دامەپۆشن، بۆنی خۆشی لێ مەدەن، چونکە بێگومان لە ڕۆژی دواییدا بە(پۆشاکی ئیحرامەوە) زیندوو دەکرێتەوە و تەلبیە[3] دەکات)).

---

[1] عوبەیدوڵا لەسەرەتای فەرموودەکەوە تا دەگاتە: (وَلاَ وَرْسٌ) بە فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ گێڕاویەتیەوە، دوای ئەوە بە وتەی عەبدوڵای کوڕی عومەر گێڕاویەتیەوە. بڕوانە: فتح الباري: ٦٦/٤، وإرشاد الساري: ٣٨٠/٤.

[2] بڕوانە: ١٢٦٥.

[3] تەلبیە کردن: بریتیە لە وتنی: (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لاَ شَرِيكَ لَكَ).

١٤- بابُ الاغْتِسَالِ لِلْمُحْرِمِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَدْخُلُ المُحْرِمُ الحَمَّامَ. وَلَمْ يَرَ ابْنُ عُمَرَ وَعَائِشَةُ بِالحَكِّ بَأْسًا.

١٨٤٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُنَيْنٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ العَبَّاسِ، وَالمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ اخْتَلَفَا بِالأَبْوَاءِ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ: يَغْسِلُ المُحْرِمُ رَأْسَهُ. وَقَالَ المِسْوَرُ: لَا يَغْسِلُ المُحْرِمُ رَأْسَهُ. فَأَرْسَلَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ العَبَّاسِ إِلَى أَبِي أَيُّوبَ الأَنْصَارِيِّ، فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ بَيْنَ القَرْنَيْنِ، وَهُوَ يُسْتَرُ بِثَوْبٍ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ فَقُلْتُ: أَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حُنَيْنٍ، أَرْسَلَنِي إِلَيْكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ العَبَّاسِ، أَسْأَلُكَ: كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْسِلُ رَأْسَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ؟ فَوَضَعَ أَبُو أَيُّوبَ يَدَهُ عَلَى الثَّوْبِ، فَطَأْطَأَهُ حَتَّى بَدَا لِي رَأْسُهُ ثُمَّ قَالَ لِإِنْسَانٍ يَصُبُّ عَلَيْهِ: اصْبُبْ. فَصَبَّ عَلَى رَأْسِهِ، ثُمَّ حَرَّكَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَدْبَرَ وَقَالَ: هَكَذَا رَأَيْتُهُ ﷺ يَفْعَلُ.

١٤- باسی خۆشۆردنی ئیحڕامدار

عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: ئیحڕامدار دروستە بڕواتە حەمامەوە. عەبدوڵای کوڕی عومەر و عائیشە ﷺ بەلایانەوە خوراندن بۆ ئیحڕامدار زیانی نییە.

١٨٤٠- ئیبڕاهیمی کوڕی عەبدوڵای کوڕی حونەین لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە، کە عەبدوڵای کوڕی عەباس و میسوەرەی کوڕی مەخرەمە ﷺ لە ئەبوا بۆچوونیان جیاواز بوو، عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ وتی: ئیحڕامدار دروستە سەری بشوات، میسوەر ﷺ وتی: ئیحرشامدار نابێت سەری بشوات، ئینجا عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ ناردمی بۆ لای ئەبی ئەیوبی ئەنصاڕی ﷺ، بینیم لە نێوان دوو دیواری بیرێکدا پۆشاکێکی کردبوو بەپەردە و خۆی دەشوشت، منیش سەلامم لێکرد، وتی: تۆ کێیت؟ وتم: من عەبدوڵای کوڕی حونەینم، عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ ناردوومی بۆ لات پرسیارت لێ بکەم: پێغەمبەری خوا ﷺ چۆن سەری

دەشۆری کە لەئیحرامدا بوو؟ ئەبو ئەیوبیش دەستی خستە سەر پۆشاکی بەردەکە و نزمی کردەوە، تا سەری لە منەوە دەرکەوت، پاشان بەکەسێکی وت کە ئاوی دەکرد بەسەریدا ئاوی پێداکە، ئەویش ئاوی کرد بەسەریدا، پاشان بەهەردوو دەستی سەری جوڵاند، دەستەکانی هێنا بۆ پێشەوە و بردنی بۆ دواوەی سەری، وتی: پێغەمبەرم ﷺ دی ئاوای دەکرد (بەوجۆرە سەری شۆرد).

١٥- بابُ لُبْسِ الخُفَّيْنِ لِلْمُحْرِمِ إِذَا لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ

١٨٤١- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ زَيْدٍ، سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ بِعَرَفَاتٍ: «مَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الخُفَّيْنِ، وَمَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارًا فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ لِلْمُحْرِمِ»[1].

١٥- باسی لەپێکردنی خووف بۆ ئیحرامدار ئەگەر نەعلی نەبوو

١٨٤١- عەبدوڵای کوڕی عەباس رضي الله عنهما دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو لە عەرەفات وتاری دەدا دەیفەرموو: ((هەرکەس جووتێ نەعلی نەبوو، با جووتێ خووف لەپێ بکات، هەرکەس پشتەماڵی نەبوو، با دەرپێ لەپێ بکات ئەمە بۆ ئیحرامدارە)).

١٨٤٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا يَلْبَسُ المُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ؟ فَقَالَ: «لَا يَلْبَسِ القَمِيصَ، وَلَا العَمَائِمَ، وَلَا السَّرَاوِيلَاتِ، وَلَا البُرْنُسَ، وَلَا ثَوْبًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ، وَإِنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الخُفَّيْنِ، وَلْيَقْطَعْهُمَا حَتَّى يَكُونَا أَسْفَلَ مِنَ الكَعْبَيْنِ»[2].

---

[1] بڕوانە: ١٧٤٠.

[2] بڕوانە: ١٣٤.

١٨٤٢- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرا: ئیحرامدار چ پۆشاکێك لەبەر بکات؟ ئەویش فەرمووی: ((کراس لەبەر نەکات، مێزەر لەسەر نەکات، دەرپێ لەپێ نەکات، جبەی کڵاودار[1] لەبەر نەکات، هەروەها پۆشاکێك لەبەر نەکات زەعفەران و وەرسی پێ کەوتبێت، جا ئەگەر جووتێ نەعلی نەبوو، با جووتێ خووف لەپێ بکات و بیانبڕێ، بەجۆرێ خووفەکان لە خواری قولەپێکان بن)).

١٦- بَابُ إِذَا لَمْ يَجِدِ الإِزَارَ فَلْيَلْبَسِ السَّرَاوِيلَ

١٨٤٣- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: خَطَبَنَا النَّبِيُّ ﷺ بِعَرَفَاتٍ فَقَالَ: «مَنْ لَمْ يَجِدِ الإِزَارَ فَلْيَلْبَسِ السَّرَاوِيلَ، وَمَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الخُفَّيْنِ»[2].

١٦- باسی ئەگەر ئیحرامدار پشتەماڵی نەبوو با دەرپێ (شەرواڵ) لەپێ بکات

١٨٤٣- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە عەرەفات وتاری بۆ داین، فەرمووی: ((هەرکەس پشتەماڵی نەبوو با دەرپێ لەپێ بکات، هەرکەسێکیش جووتێ نەعلی نەبوو، با جووتێ خووف لەپێ بکات)).

---

[1] البُرْنُس: بە کڵاوی درێژیش ماناکراوە، بڕوانە: إرشاد الشاري ٣١٠/٣، النهاية في غريب الحديث والأثر: ٣٠٨/١.

[2] بڕوانە: ١٧٤٠.

١٧- بابُ لُبْسِ السِّلَاحِ لِلْمُحْرِمِ

وَقَالَ عِكْرِمَةُ: إِذَا خَشِيَ العَدُوَّ لَبِسَ السِّلَاحَ وَافْتَدَى. وَلَمْ يُتَابَعْ عَلَيْهِ فِي الفِدْيَةِ.

١٨٤٤- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ البَرَاءِ ﷺ: اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ فِي ذِي القَعْدَةِ، فَأَبَى أَهْلُ مَكَّةَ أَنْ يَدَعُوهُ يَدْخُلُ مَكَّةَ حَتَّى قَاضَاهُمْ: لاَ يُدْخِلُ مَكَّةَ سِلاَحًا إِلَّا فِي القِرَابِ[1].

١٧- باسی چەک ئەخۆدان[2] بۆ ئیحرامدار

عیکریمه دەڵێ: ئەگەر ئیحرامدار ترسی دوژمنی هەبوو، چەك لەخۆی بدات و بریتی (فِدْيَة) بدات.

(ئیمامی بوخاری دەڵێ): لە بریتی یەکەیدا کەس پاڵپشتی عیکریمه ناکات (بەڵام لەچەکەکەدا پاڵپشتی هەیە).

١٨٤٤- بەڕا ﷺ وتی: پێغەمبەر ﷺ لە مانگی زیلقەعدەدا عومرەی کرد، بەڵام خەڵکی مەککە ڕێگربوون و نەیانهێشت بڕواتە مەککەوە، تاوەکو ڕێککەوت لەگەڵیاندا کە چەك (شمشێر) نەباتە مەککەوە، مەگەر لە کێلاندا بێت.

١٨- بابُ دُخُولِ الحَرَمِ وَمَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ

وَدَخَلَ ابْنُ عُمَرَ حلالًا. وَإِنَّمَا أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِالإِهْلَالِ لِمَنْ أَرَادَ الحَجَّ وَالعُمْرَةَ، وَلَمْ يَذْكُرْ لِلْحَطَّابِينَ وَغَيْرِهِمْ.

---

[1] بڕوانه: ١٧٨١.

[2] لێرەدا (لبس) دەبێ وا مانا بکرێ، چونکە هەڵگرتنی چەک پێی ناوترێ: (لبس)، بەڵکو پێی دەوترێ: (حمل). هەروەها چەک هەڵگرتن بۆ ئیحرامدار دروستە ئەگەر پێویستی بوو.

١٨٤٥- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَقَّتَ لأَهْلِ المَدِينَةِ ذَا الحُلَيْفَةِ، وَلأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ المَنَازِلِ، وَلأَهْلِ اليَمَنِ يَلَمْلَمَ، هُنَّ لَهُنَّ وَلِكُلِّ آتٍ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِهِمْ مِنْ أَرَادَ الحَجَّ وَالعُمْرَةَ، فَمَنْ كَانَ دُونَ ذَلِكَ فَمِنْ حَيْثُ أَنْشَأَ، حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ مِنْ مَكَّةَ[1].

١٨- باسی ڕۆیشتنە حەرەم و مەککە بەبێ ئیحرام بەستن

عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ ڕۆیشتنە مەککە بەبێ ئیحرام بەستن[2]. بێگومان پێغەمبەر ﷺ فەرمانی کردووە بەئیحرام بەستن بۆ ئەو کەسەی بیەوێ حەج یان عومرە بکات[3]، پێغەمبەر ﷺ باسی ئیحرام بەستنی نەکردووە بۆ ئەو کەسانەی دار دەهێنن (بۆ شاری مەککە و دەیفرۆشن)، هەروەها کەسانی تریش کە دێنە مەککە.

١٨٤٥- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ زولحولەیفەی دیاریکرد بەجێگای ئیحرام بەستن بۆ خەڵکی مەدینە، قەرنولمەنازلیشی دیاریکرد بۆ خەڵکی نەجد، یەلەملەمیشی دیاریکرد بۆ خەڵکی یەمەن، ئەم شوێنانەی دیاریکرد بۆ خەڵکی ئەم وڵاتانەو بۆ ئەوکەسانەشی دوورترن، بەڵام بەسەر یەکێك لەو شوێنانەدا دێن، (ئەمانەش) بۆ ئەوانەی بیانەوێ حەج و عومرە بکەن، هەرکەسیش نزیکتربوو لە مەککە لەو شوێنانەی باسکران، ئەوا لە ماڵ و جێگای خۆیەوە ئیحرام ببەستێ، تەنانەت خەڵکی مەککەش لە مەککە ئیحرام ببەستێ.

---

[1] بڕوانە: ١٥٢٤.

[2] لە قودەید بوو هەواڵی ئاژاوەکەی پێگەیشت کە پێشتر لە مەککە دەرچوو بوو، بەبێ ئیحرام گەڕایەوە مەککە. إرشاد الساري: ٣١٦/٣.

[3] ئەمە بەلای شافیعییەکانەوە وایە، بەڵام بەلای سێ پێشەواکەی ترەوە دروست نییە، دەبێ بە ئیحرامەوە بێتە مەککە.

١٨٤٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ عَامَ الفَتْحِ، وَعَلَى رَأْسِهِ المِغْفَرُ، فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ ابْنَ خَطَلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأَسْتَارِ الكَعْبَةِ. فَقَالَ: «اقْتُلُوهُ»[1].

١٨٤٦- ئەنەسی کوڕی مالیك رضي الله عنه دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ ساڵی ئازادکردنی شاری مەککە، چووە مەککەو کڵاوی ئاسنینی لەسەردا بوو، جا کە کڵاوەکەی داکەند پیاوێك هاتە خزمەتی و وتی: ئیبنو خەتەل دەستی گرتووە بە دیواری کەعبەوە[2]، فەرمووی: ((بیکوژن)).

١٩- بابٌ: إِذَا أَحْرَمَ جَاهِلًا وَعَلَيْهِ قَمِيصٌ

وَقَالَ عَطَاءٌ: إِذَا تَطَيَّبَ أَوْ لَبِسَ جَاهِلًا أَوْ نَاسِيًا فَلاَ كَفَّارَةَ عَلَيْهِ.

١٨٤٧- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنَا عَطَاءٌ قَالَ: حَدَّثَنِي صَفْوَانُ بْنُ يَعْلَى، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَتَاهُ رَجُلٌ عَلَيْهِ جُبَّةٌ فِيهِ أَثَرُ صُفْرَةٍ أَوْ نَحْوُهُ، وَكَانَ عُمَرُ يَقُولُ لِي: تُحِبُّ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الوَحْيُ أَنْ تَرَاهُ؟ فَنَزَلَ عَلَيْهِ ثُمَّ سُرِّيَ عَنْهُ، فَقَالَ: «اصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ مَا تَصْنَعُ فِي حَجِّكَ»[3].

١٩- باسێک: ئەگەر کەسێک ئیحرامی بەست و (بەنەزانی) کراسی لەبەردابوو

عەتا دەڵێ: ئەگەر نەیزانی یان لەبیری نەبوو بۆنی خۆشی لە خۆیدا، یان پۆشاکێکی لەبەرکرد، ئەوە بریتی ناکەوێتە سەر.

---

[1] بڕوانە: ٣٠٤٤، ٤٢٨٦، ٥٨٠٨.

[2] پەنای بەکەعبە گرتووە تا نەکوژرێ.

[3] بڕوانە: ١٥٣٦.

١٨٤٧- صەفوانی کوڕی یەعلا لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: من لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا ﷺ بووم، پیاوێك هاتە خزمەتی جبەیەکی لەبەردا بوو، زەعفەران یان شتێکی لەو جۆرەی پێوە بوو، یەعلا دەڵێ: عومەر ﷺ پێی دەوتم: حەز دەکەی کاتێ پێغەمبەر ﷺ نیگای بۆ دێ ببینی؟ ئینجا پێغەمبەر ﷺ نیگای بۆ هات، پاشان کۆتایی هات، ئەوسا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((لە حەجەکەتدا چی دەکەیت، لە عومرەکەشتدا هەمان شت بکە)).

١٨٤٨- وَعَضَّ رَجُلٌ يَدَ رَجُلٍ -يَعْنِي: فَانْتَزَعَ ثَنِيَّتَهُ- فَأَبْطَلَهُ النَّبِيُّ ﷺ[1].

١٨٤٨- پیاوێك گازی گرت لە دەستی پیاوێکی تر- واتە: جا بەتوندی دەستی دەرهێنا لەدەمی، بۆیە دوو ددانی پێشەوەی دەرهێنا- (ڕۆیشت بۆ لای پێغەمبەر ﷺ) پێغەمبەریش ﷺ خوێنی بۆ دانەنا[2].

٢٠- بابُ المُحْرِمِ يَمُوتُ بِعَرَفَةَ، وَلَمْ يَأْمُرِ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُؤَدَّى عَنْهُ بَقِيَّةُ الحَجِّ

١٨٤٩- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ بَيْنَا رَجُلٌ وَاقِفٌ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِعَرَفَةَ إِذْ وَقَعَ عَنْ رَاحِلَتِهِ، فَوَقَصَتْهُ -أَوْ قَالَ: فَأَقْعَصَتْهُ- فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ -أَوْ قَالَ: ثَوْبَيْهِ- وَلاَ تُحَنِّطُوهُ، وَلاَ تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ، فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ القِيَامَةِ يُلَبِّي»[3].

---

[1] بڕوانە: ٢٢٦٥، ٢٩٧٣، ٤٤١٧، ٦٨٩٣.

[2] ئەم فەرموودەیە بە ڕوونتر دێت لە ژمارە: ٢٩٧٣ دا. ڕشتەکەی هەمان ڕشتەی فەرمودەکەی پێشووە.

[3] بڕوانە: ١٢٦٥.

٢٠- باسی ئیحرامدارێک لە عەرەفەدا دەمرێ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمانی نەکرد ئەو بەشەی لە حەجەکەی مابوو کەسێکی تر بۆی ئەنجام بدات

١٨٤٩- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: لەکاتێکدا پیاوێك لە عەرەفە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ وەستابوو، لەوشترەکەی کەوتە خوارەوە، ملی شکاند و مرد[1] - یان وتی: خستیە خوارەوە و مرد-، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((بەئاو و سیدر بیشۆن لە دوو کراسدا -یان لە دوو کراسەکەیدا- کفنی بکەن، بۆنی خۆشی تێکەڵاوی لێ مەدەن، سەری دامەپۆشن، چونکە بێگومان خوای گەورە لە ڕۆژی دواییدا زیندووی دەکاتەوە تەلبیە دەکات)).

١٨٥٠- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: بَيْنَا رَجُلٌ وَاقِفٌ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِعَرَفَةَ إِذْ وَقَعَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَوَقَصَتْهُ -أَوْ قَالَ: فَأَوْقَصَتْهُ- فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ، وَلاَ تَمَسُّوهُ طِيبًا، وَلاَ تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ، وَلاَ تُحَنِّطُوهُ، فَإِنَّ اللهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ القِيَامَةِ مُلَبِّيًا»[2].

١٨٥٠- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: لەکاتێکدا پیاوێك لە عەرەفە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ وەستابوو، کتوپڕ لە وشترەکەی کەوتە خوارەوەو ملی شکاند و مرد-یان وتی: خستیە خوارەوە و مرد-، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((بە ئاو و سیدر بیشۆرن، لە دوو کراسدا کفنی بکەن، بۆنی خۆشی لێمەدەن، سەری دامەپۆشن، بۆنی خۆشی تێکەڵاوی لێمەدەن، چونکە بێگومان خوای گەورە لە ڕۆژی دواییدا بەدەم تەلبیەکردنەوە زیندووی دەکاتەوە)).

---

[1] ئەم دوو فیعلە (فَوَقَصَتْهُ) یان (فَأَقْعَصَتْهُ) یەک مانایان هەیە کە ئەویش ملی شکاند و مرد.

[2] بڕوانە: ١٢٦٥.

٢١- بابُ سُنَّةِ المُحْرِمِ إِذَا مَاتَ

١٨٥١- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو بِشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، أَنَّ رَجُلًا كَانَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَوَقَصَتْهُ نَاقَتُهُ، وَهُوَ مُحْرِمٌ، فَمَاتَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ، وَلاَ تَمَسُّوهُ بِطِيبٍ، وَلاَ تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ، فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ القِيَامَةِ مُلَبِّيًا»[1].

٢١- باسی ئەوەی سوننەتە بۆ ئیحرامدار بکرێت کاتێک مرد

١٨٥١- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەگێڕێتەوە پیاوێك (لە عەرەفەدا) لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ وەستابوو، وشترەکەی (خستیە خوارەوە و) ملی شکاند، لە کاتێکدا لە ئیحرامدا بوو، یەکسەر مرد، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((بەئاو و سیدر بیشۆرن، لە دوو کراسەکەیدا کفنی بکەن، بۆنی خۆشیشی لێمەدەن و سەری دامەپۆشن، چونکە بێگومان لە ڕۆژی دواییدا بە (لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ) کردنەوە زیندوو دەکرێتەوە)).

٢٢- بابُ الحَجِّ وَالنُّذُورِ عَنِ المَيِّتِ، وَالرَّجُلُ يَحُجُّ عَنِ المَرْأَةِ

١٨٥٢- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ، بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ: إِنَّ أُمِّي نَذَرَتْ أَنْ تَحُجَّ، فَلَمْ تَحُجَّ حَتَّى مَاتَتْ، أَفَأَحُجُّ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ، حُجِّي عَنْهَا، أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكِ دَيْنٌ أَكُنْتِ قَاضِيَةً؟ اقْضُوا اللَّهَ، فَاللَّهُ أَحَقُّ بِالوَفَاءِ»[2].

---

[1] بڕوانە: ١٢٦٥.

[2] بڕوانە: ٦٦٩٩، ٧٣١٥.

٢٢- باسی حەج و نەزرکردن لە جیاتی مردوو، هەروەها پیاو حەج بکات لەجیاتی ئافرەت

١٨٥٢- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﵄ دەگێڕێتەوە کە ئافرەتێك لە (خێڵی) جوهەینە هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، وتی: دایکم نەزری کردبوو کە حەج بکات، بەڵام حەجەکەی نەکرد تا مرد، ئایا دروستە من حەجی بۆ بکەم؟ فەرمووی: ((بەڵێ لە جیاتی ئەو حەجی بۆ بکە، باشە ئەی ئەگەر دایکت قەرزێکی لەسەر بووایە تۆ بۆت دەدایەوە؟ ماف و قەرزی خوا بدەنەوە، چونکە مافی خوا لەپێشترە بدرێتەوە)).

٢٣- بَابُ الْحَجِّ عَمَّنْ لَا يَسْتَطِيعُ الثُّبُوتَ عَلَى الرَّاحِلَةِ

١٨٥٣- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ ﵃ أَنَّ امْرَأَةً ح[1].

٢٣- باسی حەجکردن لە جیاتی کەسێک نەتوانێ بەسەر وڵاخەوە خۆی بگرێت

١٨٥٣- عەبدوڵای کوڕی عەباس لە فەزڵی کوڕی عەباسەوە ﵃ دەگێڕێتەوە کە ئافرەتێك (ئینجا دەڕواتە سەر سەنەدێکی تر کە فەرموودەی دواترە).

١٨٥٤- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنَ يَسَارٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ مِنْ خَثْعَمَ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ قَالَتْ

---

[1] (ح) پیتی حا نیشانەی ئەوەیە لە سەنەد و ڕشتەیەکەوە دەڕوات بۆ سەنەد و ڕشتەیەکی تر.

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ فِي الْحَجِّ أَدْرَكَتْ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَوِيَ عَلَى الرَّاحِلَةِ فَهَلْ يَقْضِي عَنْهُ أَنْ أَحُجَّ عَنْهُ قَالَ: «نَعَمْ».

١٨٥٤- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: ساڵی حەجیماڵئاوایی ئافرەتێکی خەسعەمی هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ حەج کە فەرزی خوایە لەسەر بەندەکانی، کەوتوەتە سەر باوکم و فەرز بووە لەسەری، لەکاتێکدا پیرێکی بەتەمەنە، ناتوانێ بەسەر وڵاخەوە ڕاوەستێ و خۆی بگرێ، ئایا حەجەکەی لەسەر لا دەچێت کە من لەجیاتی ئەو حەجەکەی بۆ بکەم؟ فەرمووی ﷺ: ((بەڵێ)).

٢٤- بابُ حَجِّ الْمَرْأَةِ عَنِ الرَّجُلِ

١٨٥٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ، بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: كَانَ الفَضْلُ رَدِيفَ النَّبِيِّ ﷺ، فَجَاءَتِ امْرَأَةٌ مِنْ خَثْعَمٍ، فَجَعَلَ الفَضْلُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا وَتَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ يَصْرِفُ وَجْهَ الفَضْلِ إِلَى الشِّقِّ الآخَرِ، فَقَالَتْ إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ أَدْرَكَتْ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا، لاَ يَثْبُتُ عَلَى الرَّاحِلَةِ، أَفَأَحُجُّ عَنْهُ؟ قَالَ: «نَعَمْ». وَذَلِكَ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ[1].

٢٤- باسی حەجکردنی ئافرەت لە جیاتی پیاو (دروستە)

١٨٥٥- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: فەزڵ لە پاشکۆی پێغەمبەردا بوو ﷺ، لەوکاتەدا ئافرەتێك لە هۆزی خەسعەم هات (پرسیار بکات)، فەزڵیش سەیری ئافرەتەکەی دەکرد و ئافرەتەکەش سەیری فەزڵی دەکرد، بۆیە پێغەمبەر ﷺ ڕووی فەزڵی وەرگێڕا بۆ لایەکەی تر (تاسەیری یەکتر نەکەن)، ئافرەتەکەش

---

[1] بڕوانە: ١٥١٣.

وتی: ئەی پێغەمبەر ﷺ) بێگومان فەرزی خوا (کە حەجە) کەوتۆتە سەر باوکم و فەرز بووە لەسەری، کە پیرێکی بەتەمەنە و خۆی بەسەر وڵاخەوە ناگرێ، ئایا من لە جیاتی ئەو حەجی بۆ بکەم دەبێ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بەڵێ دروستە))، ئەم ڕووداوەش لە کاتی حەجیماڵئاواییدا بوو.

٢٥- بَابُ حَجِّ الصِّبْيَانِ

١٨٥٦- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يَقُولُ: بَعَثَنِي -أَوْ قَدَّمَنِي- النَّبِيُّ ﷺ فِي الثَّقَلِ مِنْ جَمْعٍ بِلَيْلٍ[1].

٢٥- باسی حەجکردنی منداڵ

١٨٥٦- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بەشەو لەگەڵ شتومەکی سەفەردا لە موزدەلیفەوە ناردمی - یان پێشی خستم[2] -.

١٨٥٧- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَمِّهِ، أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: أَقْبَلْتُ وَقَدْ نَاهَزْتُ الحُلُمَ، أَسِيرُ عَلَى أَتَانٍ لِي، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يُصَلِّي بِمِنًى، حَتَّى سِرْتُ بَيْنَ يَدَيْ بَعْضِ الصَّفِّ الأَوَّلِ، ثُمَّ نَزَلْتُ عَنْهَا فَرَتَعَتْ، فَصَفَفْتُ مَعَ النَّاسِ وَرَاءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. وَقَالَ يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ: بِمِنًى فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ[3].

---

[1] بڕوانە: ١٦٧٧.

[2] بۆ ڕۆیشتن بۆ مینا.

[3] بڕوانە: ٧٦.

١٨٥٧- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: نزیك بوو باڵغ دەبووم، پێغەمبەری خوا ﷺ لە مینا بە پێوە بوو نوێژی دەکرد (لەگەڵ هاوەڵان)، منیش بەسوار ماکەرێك کە هی خۆم بوو هاتم، تا بەبەردەم بەشێکی ڕیزی یەکەمی نوێژخوێناندا ڕۆیشتم، پاشان لە گوێدرێژەکە دابەزیم، ئینجا گوێدرێژەکە دەستی کرد بە لەوەڕان، منیش لە پاش پێغەمبەری خواوە ﷺ لەگەڵ نوێژخوێنەکاندا ڕیزبووم))، یونس لە ئیبنو شیهابەوە دەیگێڕێتەوە دەڵێ: لە مینا بووم لە حەجی ماڵئاواییدا[1] .

١٨٥٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: حُجَّ بِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا ابْنُ سَبْعِ سِنِينَ.

١٨٥٨- موحەممەدی کوڕی یوسف لە سائیبی کوڕی یەزیدەوە گێڕایەوە وتی: لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا ﷺ حەجم پێکرا، کە من لەوکاتەدا منداڵێکی حەوتساڵان بووم.

١٨٥٩- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ، أَخْبَرَنَا الْقَاسِمُ بْنُ مَالِكٍ، عَنِ الْجُعَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ يَقُولُ لِلسَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، وَكَانَ قَدْ حُجَّ بِهِ فِي ثَقَلِ النَّبِيِّ ﷺ[2] .

---

[1] واتە: ئەم ڕووداوە کە پێغەمبەر ﷺ لە مینا نوێژی دەکرد لە حەجی ماڵئاواییدا بوو، ئەم زیادەیە یونس لە ئیبنو شیهابەوە دەیگێڕێتەوە، بەڵام لە ڕێگەکەی پێشوودا ئەمەی تیا نییە.

[2] بڕوانە: ٦٧١٢، ٧٣٣٠.

١٨٥٩- جوعەیدی کوڕی عەبدوڕەحمان دەڵێ: لە عومەری کوڕی عەبدولعەزیزم بیست دەیوت[١] بە سائیبی کوڕی یەزید، کە سائیب لەگەڵ شتومەکی پێغەمبەردا ﷺ حەجی پێکرا[٢].

٢٦- بابُ حَجِّ النِّسَاءِ

١٨٦٠- وَقَالَ لِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ: أَذِنَ عُمَرُ ﷺ لأَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ فِي آخِرِ حَجَّةٍ حَجَّهَا، فَبَعَثَ مَعَهُنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ (بْنَ عَوْفٍ)[٣].

٢٦- باسی حەجکردنی ئافرەتان

١٨٦٠- ئیبڕاهیم دەگێڕێتەوە لە باوکیەوە، ئەویش لە باپیریەوە دەڵێ: عومەر ﷺ لە کۆتا حەجدا کە کردی، ڕێگەی بە خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ دا (حەج بکەن)، ئینجا عوسمانی کوڕی عەففان و عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفی لەگەڵیاندا نارد بۆ حەج.

١٨٦١- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَتْنَا عَائِشَةُ بِنْتُ طَلْحَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ المُؤْمِنِينَ ﷺ قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلاَ نَغْزُوا وَنُجَاهِدُ مَعَكُمْ؟ فَقَالَ: «لَكُنَّ أَحْسَنُ الجِهَادِ وَأَجْمَلُهُ الحَجُّ، حَجٌّ مَبْرُورٌ». فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَلاَ أَدَعُ الحَجَّ بَعْدَ إِذْ سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ[٤].

---

[١] سەرنج: ئیمامی بوخاری ئەو قسەیەی نەهێناوە کە عومەری کوڕی عەبدولعەزیز وتویەتی بە سائیب، لە ڕیوایەتی تردا هاتووە کە عومەر پرسیاری (مُد- مەن)ی لێکردووە، لێرە ئەوەی مەبەستە بوخاری هێناویەتی کە سائیب لە حەوتساڵیدا حەجی پێکراوە.

[٢] لەبەر منداڵی و کەمی تەمەنی باوکی حەجی پێکردووە، مەبەست لە هێنانی فەرموودەکە حەجی منداڵە.

[٣] (بن عوف) لە ڕیوایەتی ئیبن عەساکیردا هاتووە، کە یەکێکە لەوانەی کە صەحیحی بوخاری گێڕاوەتەوە. إرشاد الساري: ٤/٤٠٠.

[٤] بڕوانە: ١٥٢٠.

١٨٦١- عائیشەی کچی تەڵحە دەگێڕێتەوە کە عائیشەی دایکی باوەڕداران ﵂ دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا ئێمەش غەزا و تێکۆشان نەکەین لەگەڵتاندا؟ فەرمووی: ((باشترین تێکۆشان بۆ ئێوە هەیە کە جوانترینیان حەجە، حەجێکی چاك))، عائیشە وتی: پاش ئەوەی ئەم فەرموودەم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بیست، هەرگیز واز لە حەجکردن ناهێنم.

١٨٦٢- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا تُسَافِرِ المَرْأَةُ إِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ، وَلَا يدخلُ عَلَيْهَا رَجُلٌ إِلَّا وَمَعَهَا مَحْرَمٌ». فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَخْرُجَ فِي جَيْشِ كَذَا وَكَذَا، وَامْرَأَتِي تُرِيدُ الحَجَّ. فَقَالَ: «اخْرُجْ مَعَهَا»[1].

١٨٦٢- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﵄ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئافرەت سەفەر نەکات لەگەڵ مەحرەمیدا نەبێت، نابێ هیچ پیاوێك بەتەنها بڕواتە ماڵی ئافرەتەوە، مەگەر ئافرەتەکە مەحرەمێکی لەگەڵدا بێت))، جا پیاوێك وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من دەمەوێ لەگەڵ ئەو لەشکر و سوپایەی واو وایە دەربچم بۆ غەزا، لەهەمان کاتدا هاوسەرەکەشم دەیەوێت بڕوات بۆ حەج؟ فەرمووی: ((لەگەڵ هاوسەرەکەت بڕۆ (بۆ حەج))).

١٨٦٣- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، أَخْبَرَنَا حَبِيبٌ المُعَلِّمُ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ حَجَّتِهِ قَالَ لأُمِّ سِنَانٍ الأَنْصَارِيَّةِ: «مَا مَنَعَكِ مِنَ الحَجِّ؟». قَالَتْ: أَبُو فُلَانٍ -تَعْنِي: زَوْجَهَا- كَانَ لَهُ نَاضِحَانِ، حَجَّ عَلَى أَحَدِهِمَا، وَالآخَرُ يَسْقِي أَرْضًا لَنَا.

---

[1] بڕوانە: ٣٠٠٦، ٣٠٦١، ٥٢٣٣.

قَالَ: «فَإِنَّ عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ تَقْضِي حَجَّةً مَعِي». رَوَاهُ ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[1].

وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: عَنْ عَبدِ الكَرِيمِ عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

١٨٦٣- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: کاتێ پێغەمبەر ﷺ لە حەجەکەی گەڕایەوە، بەئوممو سینانی ئەنصاڕی فەرموو: ((چ شتێك ڕێگرت بوو لە حەجکردن؟)) وتی: ئەبو فلان -مەبەستی مێردەکەی بوو- دوو وشتری هەبوو، خۆی بە سواری یەکێکیان حەجی کرد، دووەمەکەشیان ئاوی زەوییەکەمانی پێ دەدەین[2]، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (((لە ڕەمەزاندا عومرە بکە) چونکە بێگومان عومرە لە ڕەمەزاندا پاداشتی حەجێکی هەیە لەگەڵ مندا))، ئەم فەرموودەیە ئیبنو جورەیج گێڕاویەتیەوە لە عەتاوە وتی: لە عەبدوڵای کوڕی عەباسم بیستووە، ئەویش لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە.

هەروەها عوبەیدوڵا دەیگێڕێتەوە لە عەبدولکەریمەوە، لە عەتاوە، لە جابیرەوە ئەویش لە پێغەمبەرەوە ﷺ[3].

١٨٦٤- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ المَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ قَزَعَةَ -مَوْلَى زِيَادٍ- قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ -وَقَدْ غَزَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ غَزْوَةً- قَالَ: أَرْبَعٌ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَوْ قَالَ: يُحَدِّثُهُنَّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فَأَعْجَبْنَنِي وَآنَقْنَنِي: «أَنْ لاَ تُسَافِرَ امْرَأَةٌ مَسِيرَةَ يَوْمَيْنِ لَيْسَ مَعَهَا زَوْجُهَا أَوْ ذُو مَحْرَمٍ، وَلَا صَوْمَ يَوْمَيْنِ: الفِطْرِ وَالأَضْحَى، وَلَا صَلاَةَ بَعْدَ صَلاَتَيْنِ: بَعْدَ العَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَلَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلاَثَةِ مَسَاجِدَ: مَسْجِدِ الحَرَامِ، وَمَسْجِدِي، وَمَسْجِدِ الأَقْصَى»[4].

---

[1] بڕوانە: ١٧٨٢.

[2] واتە: کشتوکاڵیان کردوە، بە وشتر ئاویان بۆ هێناوەو دێراویانە.

[3] واتە: فەرموودەکە دوو ڕێگە و سەنەدی تری هەیە.

[4] بڕوانە: ٥٨٦.

١٨٦٤- قەزەعەی -ئازادکراوی زیاد- دەڵێ: لە ئەبو سەعیدم ﷺ بیست -کە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ دوانزە غەزای کردبوو-، دەڵێ چوار (وتەی جوانم) لە پێغەمبەری خوا ﷺ بیست، یان وتی: لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەیگێڕانەوە پێیان سەرسام بووم، زۆر جوان بوون لام: ((نابێ هیچ ئافرەتێك دوو ڕۆژ ڕێگا[1]، سەفەر بکات کە مێردی یان مەحرەمێکی لەگەڵدا نەبێت، دوو ڕۆژ بەڕۆژوو بوون تیایاندا نابێ: ڕۆژی جەژنی ڕەمەزان و قوربان، هەروەها دوای دوو نوێژ نوێژ (ی سوننەت) ناکرێ: پاش نوێژی عەسر تا خۆرئاوا دەبێت، پاش نوێژی بەیانی هەتا خۆر هەڵدێ، هەروەها بنەو بارگە ناپێچرێتەوە تەنها بۆ (سەردانی کردنی) سێ مزگەوت نەبێ: مزگەوتی ڕێزدار (لە مەککە)و مزگەوتی من (لە مەدینە)و مزگەوتی ئەقصا)).

٢٧- بابُ مَنْ نَذَرَ المَشْيَ إِلَى الكَعْبَةِ

١٨٦٥- حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ، أَخْبَرَنَا الفَزَارِيُّ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ قَالَ: حَدَّثَنِي ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى شَيْخًا يُهَادَى بَيْنَ ابْنَيْهِ قَالَ: «مَا بَالُ هَذَا؟». قَالُوا: نَذَرَ أَنْ يَمْشِيَ. قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ لَغَنِيٌّ». وَأَمَرَهُ أَنْ يَرْكَبَ[2].

٢٧- باسی کەسێک نەزر بکات بەپێ بڕوات بۆ کەعبە

١٨٦٥- ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ پیاوێکی پیری بینی، خۆی دابوو بەسەر شانی دوو کوڕیدا و لە نێوانیاندا دەڕۆیشت، فەرمووی ﷺ: ((ئەمە

---

[1] بەپێ یان وڵاخ.

[2] بڕوانە: ٦٧٠١.

چییەتی؟)) وتیان: نەزری کردووە بەپێ بڕوات (بۆ کەعبە)، فەرمووی: ((دڵنیابن خوا بێ نیازە، پێویستی بەوە نییە ئەمە ئەزیەتی خۆی بدات))، ئینجا فەرمانی پێکرد سواری ولآخێك بێت.

١٨٦٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ، أَنَّ يَزِيدَ بْنَ أَبِي حَبِيبٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَا الخَيْرِ حَدَّثَهُ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: نَذَرَتْ أُخْتِي أَنْ تَمْشِيَ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ، وَأَمَرَتْنِي أَنْ أَسْتَفْتِيَ لَهَا النَّبِيَّ ﷺ، فَاسْتَفْتَيْتُهُ، فَقَالَ ﷺ: «لِتَمْشِ وَلْتَرْكَبْ». قَالَ: وَكَانَ أَبُو الخَيْرِ لاَ يُفَارِقُ عُقْبَةَ.

١٨٦٦م- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابن جُرَيْجٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي الخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ. فَذَكَرَ الحَدِيثَ.

١٨٦٦- ئەبولخەیر لە عوقبەی کوڕی عامیرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە و دەڵێ: خوشکەکەم نەزری کرد بەپێ بڕوات بۆ ماڵی خوا (کەعبە)، داوای لێکردم پرسیاری بۆ بکەم لە پێغەمبەر ﷺ، منیش پرسیارم لە پێغەمبەر ﷺ کرد، ئەویش فەرمووی: ((با بە پێ بڕوات، وە بەسواریش))، (یەزدی کوڕی ئەبی حەبیب دەڵێ): ئەبولخەیر هیچ کات لە عوقبە جیا نەدەبوویەوە[١].

١٨٦٦م- (ئیمامی بوخاری دەڵێ): ئەبو عاصیم بۆی گێڕاینەوە لە ئیبنو جورەیجەوە، لە یەحیای کوڕی ئەیوبەوە، لە یەزیدەوە، لە ئەبولخەیرەوە، ئەویش لە عوقبەوە، ئینجا ئەم فەرموودەیەی باسکرد.

---

[١] واتە: ئەم فەرموودەیەی لێ بیستووە.

٢٩- كِتابُ فضائل المدينة

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٢٩- پەڕاوی فەزڵ و گەورەیی مەدینە

١- بابُ مَا جَاءَ فِي حَرَمِ المَدِينَةِ

١٨٦٧- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَحْوَلُ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «المَدِينَةُ حَرَمٌ، مِنْ كَذَا إِلَى كَذَا، لَا يُقْطَعُ شَجَرُهَا، وَلَا يُحْدَثُ فِيهَا حَدَثٌ، مَنْ أَحْدَثَ حَدَثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»[١].

١- باسی ئەوەی دەربارەی ڕێزداری مەدینە هاتووە

١٨٦٧- ئەنەس ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە فەرموویەتی: ((مەدینە ڕێزدارو قەدەغەیە لەوێوە بۆ ئەوێ[٢]، درەختی نابڕدرێ، ناڕەوایی تێدا ناكرێ[٣]، هەر كەس بیدعەت و داهێنراوێكی تێدا دابهێنێ، ئەوە نەفرەتی خوا و فریشتەكان و گشت خەڵكی لەسەر بێت)).

١٨٦٨- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَارِثِ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ المَدِينَةَ وَأَمَرَ بِبِنَاءِ المَسْجِدِ، فَقَالَ: «يَا بَنِي النَّجَّارِ، ثَامِنُونِي». فَقَالُوا: لَا نَطْلُبُ ثَمَنَهُ إِلَّا إِلَى

---

[١] بڕوانە: ٧٣٠٦.

[٢] لە فەرموودەیەكی تردا دەفەرموێ: (مَا بَيْنَ عَيْرٍ إِلَى ثَوْرٍ) لە عەیرەوە بۆ كێوی سەور.

[٣] یان بیدعەت و شتی داهێنراوی تێدا ناكرێ.

اللَّهِ. فَأَمَرَ بِقُبُورِ المُشْرِكِينَ، فَنُبِشَتْ، ثُمَّ بِالخِرَبِ فَسُوِّيَتْ، وَبِالنَّخْلِ فَقُطِعَ، فَصَفُّوا النَّخْلَ قِبْلَةَ المَسْجِدِ[١].

١٨٦٨- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هات بۆ مەدینە، فەرمانی کرد بە دروستکردنی مزگەوت (ی مەدینە)، فەرمووی: ((ئەی هۆزی نەججار (ئەم باخەم) بەنرخێك پێ بفرۆشن))، ئەوانیش وتیان: نرخەکەی تەنها لە لای خوا داوا دەکەین، پێغەمبەریش ﷺ فەرمانی کرد گۆڕی بتپەرستەکانیان هەڵگێڕایەوە، پاشان (فەرمانی کرد) بە کەلاوەکان تەختکران، ئینجا (فەرمانی کرد) دارخورماکان بڕان، ئینجا دارخورماکانیان لە قیبلەی مزگەوتەوە ڕیزکرد.

١٨٦٩- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «حُرِّمَ مَا بَيْنَ لَابَتَيِ المَدِينَةِ عَلَى لِسَانِي». قَالَ: وَأَتَى النَّبِيُّ ﷺ بَنِي حَارِثَةَ فَقَالَ: «أَرَاكُمْ يَا بَنِي حَارِثَةَ قَدْ خَرَجْتُمْ مِنَ الحَرَمِ». ثُمَّ التَفَتَ فَقَالَ: «بَلْ أَنْتُمْ فِيهِ»[٢].

١٨٦٩- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((لەسەر زمانی من لەمسەر بۆ ئەوسەری مەدینە حەڕام کراوە))، ئەبو هورەیرە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕۆیشت بۆ نێو هۆزی حاریسەو فەرمووی پێیان: ((تایفەی حاریسە وابزانم (ماڵەکانی) ئێوە لە حەرەم (ی مەدینە) دەرچوون!))، پاشان ئاوڕی دایەوەو فەرمووی: ((نا، بەڵکو ئێوە لەنێو حەرەمدان)).

---

[١] بڕوانە: ٢٣٤.

[٢] بڕوانە: ١٨٧٣.

١٨٧٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ ﷺ قَالَ: مَا عِنْدَنَا شَيْءٌ إِلَّا كِتَابُ اللَّهِ، وَهَذِهِ الصَّحِيفَةُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «المَدِينَةُ حَرَمٌ، مَا بَيْنَ عَائِرٍ إِلَى كَذَا، مَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثًا، أَوْ آوَى مُحْدِثًا، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالمَلاَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ». وَقَالَ: «ذِمَّةُ المُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ، فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِمًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالمَلاَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لاَ يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلاَ عَدْلٌ، وَمَنْ تَوَلَّى قَوْمًا بِغَيْرِ إِذْنِ مَوَالِيهِ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالمَلاَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لاَ يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلاَ عَدْلٌ». قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: عَدلٌ: فِدَاءٌ[1].

١٨٧٠- ئیبڕاهیمی تەیمی دەگێڕێتەوە لە تەیمی باوکیەوە، ئەویش لە عەلیەوە ﷺ دەڵێ: هیچمان لا نییە جگە لە قورئانەکەی خوا و ئەم پەڕەی[2] (ئەوەی تێیدایە) لە پێغەمبەرم ﷺ بیستووە: ((مەدینە ڕێزدار و قەدەغەیە[3] لە نێوانی عائیر[4] بۆ ئەوێ، هەرکەسێ خراپەیەکی تێدا بکات، یان خراپەکارێك پەنا بدات و بگرێتە خۆ، ئەوە نەفرەتی خوا و فریشتەکان و هەموو خەڵکی لەسەر بێت، پەشیمان بوونەوە و فیدیەی[5] لێ وەرناگیرێ))، هەروەها فەرمووی: ((پەنادانی مسوڵمانان یەکە[6]، جا هەر مسوڵمانێ (پەنادان و پەیمانی) مسوڵمانێك هەڵبوەشێنێتەوە، ئەوە نەفرەتی خوا و فریشتەکان و هەموو خەڵکی لەسەر

---

[1] بڕوانە: ١١١.

[2] ئەو پەڕەیە کە چەند فەرموودەیەکی تێدا نووسرابوو، ئەو فەرموودەی سەرەوە یەکێک بوو لە فەرموودەکان.

[3] جەنگ و ئاژاوە تێیدا یاساغ و قەدەغەیە.

[4] عائیر: شاخێکە لە نزیک مەدینە. بڕوانە: فتح الباری: ١٠٢/٤.

[5] هەندێ لە زانایان (صرف و عدل) یان بە فەرز و سوننەت مانا کردووە.

[6] واتە: جیاوازی نییە لە پەنادان، هەر مسوڵمانێ پەنای کافرێک بدات دروستە و هەموویان پێوەی پابەندن.

بێت، ئینجا پەشیمانی و فیدیەی لێ وەرناگیرێ، هەرکەسێ خۆی بکاتە پشتیوانی کەسانێ بەبێ مۆڵەتی گەورە و هۆزەکەی خۆی، ئەوە نەفرەتی خواو فریشتەکان و گشت خەڵکی لەسەر بێت، پەشیمان بوونەوە و فیدیەی لی وەرناگیرێ)).

ئەبو عەبدوڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: (عَدلٌ) واتە: فیدیە و بریتی.

٢- بابُ فَضْلِ المَدِينَةِ، وَأَنَّهَا تَنْفِي النَّاسَ

١٨٧١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الحُبَابِ سَعِيدَ بْنَ يَسَارٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أُمِرْتُ بِقَرْيَةٍ تَأْكُلُ القُرَى يَقُولُونَ: يَثْرِبُ، وَهْيَ المَدِينَةُ، تَنْفِي النَّاسَ كَمَا يَنْفِي الكِيرُ خَبَثَ الحَدِيدِ».

٢- باسی گەورەیی مەدینە، بێگومان خەڵکە (خراپە) کانی ناوی دەردەکات

١٨٧١- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((فەرمانم پێکراوە بە (نیشتەجێ بوون یان کۆچکردن بۆ) شارێ زاڵ دەبێ و سەردەکەوێ بەسەر شارەکاندا، پێی دەڵێن: یەسریب، ئەم شارە ناوی مەدینەیە، خەڵکە (خراپە)کانی ناوی دەردەکات[1]، وەك چۆن کوورە ژەنگ و خەوش و خاڵی ئاسن لا دەبات)).

٣- بابٌ: المَدِينَةُ طَابَةٌ

١٨٧٢- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ ﷺ: أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ تَبُوكَ حَتَّى أَشْرَفْنَا عَلَى المَدِينَةِ، فَقَالَ: «هَذِهِ طَابَةُ»[2].

---

[1] نزیک هاتنی ڕۆژی دوایی.

[2] بڕوانە: ١٤٨١.

٣- باسێک: مەدینە ناوی تابەیە[١]

١٨٧٢- ئەبو حومەید ﷺ وتی: لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ لە تەبوك دەگەڕاینەوە، کە نزیك مەدینە بووینەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەمە تابەیە))، (واتە: شوێنە چاك و خۆشەکەیە).

٤- بابُ لَابَتَيِ المَدِينَةِ

١٨٧٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: لَوْ رَأَيْتُ الظِّبَاءَ بِالمَدِينَةِ تَرْتَعُ مَا ذَعَرْتُهَا، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا حَرَامٌ»[٢].

٤- باسی ئەمسەر و ئەوسەری مەدینە (نێوان دوو شاخە بەردەڵانەکەی مەدینە)

١٨٧٣- ئەبو هوڕەیرە ﷺ هەموو کات دەیوت: ئەگەر لە مەدینەدا ئاسك ببینم دەلەوەڕێ، ڕاوی نانێم، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((لەمسەر بۆ ئەوسەری مەدینە ڕێزدار و قەدەغەیە))[٣].

٥- بابُ مَنْ رَغِبَ عَنِ المَدِينَةِ

١٨٧٤- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ المُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «يَتْرُكُونَ المَدِينَةَ عَلَى خَيْرِ مَا كَانَتْ، لَا

---

[١] یەکێک لە ناوەکانی مەدینە تابەیە، لەبەر بۆنی خۆشی و کاروباری و پاکێتییە ئەو ناوەی لێنراوە.

[٢] بڕوانە: ١٨٦٩.

[٣] شەڕ و ئاژاوە تێیدا حەرامە و درەختی نابڕدرێ ... هتد.

يَغْشَاهَا إِلَّا العَوَافِ -يُرِيدُ عَوَافِيَ السِّبَاعِ وَالطَّيْرِ- وَآخِرُ مَنْ يُحْشَرُ رَاعِيَانِ مِنْ مُزَيْنَةَ، يُرِيدَانِ المَدِينَةَ، يَنْعِقَانِ بِغَنَمِهِمَا، فَيَجِدَانِهَا وَحْشًا، حَتَّى إِذَا بَلَغَا ثَنِيَّةَ الوَدَاعِ خَرَّا عَلَى وُجُوهِهِمَا».

٥- باسی کەسێ پشت لە مەدینە بکات و حەزی لێی نەبێت

١٨٧٤- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: (((خەڵکی مەدینە) مەدینە بەجێی دەهێڵن لە چاکترین بارودۆخیدا، هیچ رووی تێناکات جگە (العَوَافِ) -مەبەستی باڵندە و درندەیە-، کۆتا کەس کە حەشر دەکرێ (ودەمرێ)، دوو شوانن لە موزەینە دەیانەوێ بێن بۆ مەدینە، هاوار لە مەرەکانیان دەکەن[1] (تا برۆن)، جا کە مەدینە دەبینن چۆڵە و کەسی تیا نییە، (دەرۆن) تا دەگەنە سەنییەتولوەداع[2]، هەردووکیان دەکەون بەدەمدا و دەمرن)).

١٨٧٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «تُفْتَحُ اليَمَنُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُبِسُّونَ، فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ، وَالمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ، وَتُفْتَحُ الشَّأْمُ، فَيَأْتِي قَوْمٌ يُبِسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ، وَالمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ، وَتُفْتَحُ العِرَاقُ، فَيَأْتِي قَوْمٌ يُبِسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ، وَالمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ».

---

[1] دەنگ بەرز دەکەنەوە و دەقیرێنن، تا مەرەکانیان بەخێرایی برۆن.

[2] (ثنية الوداع): ملە و گەردنەیەکە لە لای شامەوە، تا ئەو جێگەیە رۆیشتوون بۆ خوا حافیزی کردن لە میوان و شتی وا.

١٨٧٥- سوفیانی كوڕی ئەبی زوهەیر ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: ((یەمەن ئازاد دەكرێ، جا كەسانێك بە خێرایی دێنەوە[١] (بۆ مەدینە)، ماڵ و منداڵ و ئەوانەی گوێڕایەڵیان دەكەن هەڵیدەگرن (و دەڕۆنەوە بۆ یەمەن)، ئەگەر بزانن مەدینە بۆ ئەوان چاكترە، شام ئازاد دەكرێ، جا كەسانێك بەخێرایی دێنەوە (بۆ مەدینە)، ماڵ و منداڵ و ئەوانەی گوێڕایەڵیان دەكەن هەڵیدەگرن (و دەڕۆنەوە بۆ شام)، ئەگەر بزانن مەدینە بۆ ئەوان چاكترە، عێراق ئازاد دەكرێ، جا كەسانێك بە خێرایی دێنەوە (بۆ مەدینە)، ماڵ و منداڵ و ئەوانەی گوێڕایەڵیان دەكەن هەڵیدەگرن (و دەڕۆنەوە بۆ عێراق)، ئەگەر بزانن مەدینە بۆ ئەوان چاكترە)).

٦- بابٌ: الإِيمَانُ يَأْرِزُ إِلى المَدِينَةِ

١٨٧٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الإِيمَانَ لَيَأْرِزُ إِلَى المَدِينَةِ كَمَا تَأْرِزُ الحَيَّةُ إِلَى جُحْرِهَا».

٦- باسێک: باوەڕ و ئیمان دەكشێتەوە بۆ مەدینە

١٨٧٦- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بێگومان باوەڕ دەكشێتەوە بۆ مەدینە، هەروەك چۆن مار دەكشێتەوە بۆ كوونەكەی)).

---

[١] (فَيَأْتِي قَوْمٌ يُبِسُّونَ): واتە: جا كەسانێک بەخێرایی دێنەوە (بۆ مەدینە)، بەچەند جۆری تریش مانا كراوە: خەڵک بانگ دەكەن بۆ ڕۆیشتن بۆ وڵاتی بە پیت و بەرەكەت، یان ئاژەڵ و كەس و كاریان دەدەنەبەر و دەیانبەن بۆ ئەو وڵاتە ئازادكراوانە، باسی خۆشی و جوانی ئەو وڵاتانەیان بۆ دەكەن و داوایان لێ دەكەن بڕۆن بۆ ئەو وڵاتانە.

٧- بابُ إِثْمِ مَنْ كَادَ أَهْلَ المَدِينَةِ

١٨٧٧- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، أَخْبَرَنَا الفَضْلُ، عَنْ جُعَيْدٍ، عَنْ عَائِشَةَ هِيَ بِنْتُ سَعْدٍ قَالَتْ: سَمِعْتُ سَعْدًا ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لَا يَكِيدُ أَهْلَ المَدِينَةِ أَحَدٌ إِلَّا انْمَاعَ، كَمَا يَنْمَاعُ المِلْحُ فِي المَاءِ».

٧- باسی تاوانی ئەو کەسەی پیلان دژی خەڵکی مەدینە بگێڕێ

١٨٧٧- سەعد ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەرم ﷺ بیست دەیفەرموو: ((هەر کەسێك پیلان لە دژی خەڵکی مەدینە بگێڕێ بێگومان دەتوێتەوە، هەروەك خوێ چۆن لە ئاودا دەتوێتەوە)).

٨- بابُ آطَامِ[1] المَدِينَةِ

١٨٧٨- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ سَمِعْتُ أُسَامَةَ ﷺ قَالَ: أَشْرَفَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى أُطُمٍ مِنْ آطَامِ المَدِينَةِ فَقَالَ: «هَلْ تَرَوْنَ مَا أَرَى؟ إِنِّي لأَرَى مَوَاقِعَ الفِتَنِ خِلَالَ بُيُوتِكُمْ كَمَوَاقِعِ القَطْرِ». تَابَعَهُ مَعْمَرٌ وَسُلَيْمَانُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ[2].

٨- باسی قەڵاکانی مەدینە

١٨٧٨- ئوسامە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لەسەر قەڵایەك لەقەڵاکانی مەدینە سەرنجی دا و فەرمووی: ((ئەوەی من دەیبینم ئێوەش دەیبینن؟ بێگومان شوێنی ئاشوب و ئاژاوە دەبینم لەنێو ماڵ و خانووەکانتاندا، وەك دڵۆپی لێزمەی باران

---

[1] (آطَامِ): کۆی (أُطُم): بە مانای قەڵا دێت، کە لە بەرد دروست کرابێ، بڕوانە: فتح الباري: ١١٧/٤.

[2] بڕوانە: ٢٤٦٧، ٣٥٩٧، ٧٠٦٠.

دادەبارێ))، مەعمەرو سولەیمانی کوڕی کەسیر ئەم فەرموودەیان لە زوهرییەوە گێڕاوەتەوەو پاڵپشتی گێڕانەوەکەی سوفیانیان کردووە.

٩- بابٌ: لَا يَدْخُلُ الدَّجَّالُ المَدِينَةَ

١٨٧٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَدْخُلُ المَدِينَةَ رُعْبُ المَسِيحِ الدَّجَّالِ، لَهَا يَوْمَئِذٍ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ، عَلَى كُلِّ بَابٍ مَلَكَانِ»[1].

٩- باسێک: دەججال ناچێتە نێو مەدینە

١٨٧٩- ئەبو بەکرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرمووی: ((بە هیچ جۆرێك مەدینە ترس و بیمی دەججالی یەك چاوی تێناچێ، لەو ڕۆژگارەدا مەدینە حەوت دەرگای هەیە، لەبەردەم هەر دەرگایەکدا دوو فریشتە وەستاون (و ئێشکی دەگرن))).

١٨٨٠- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ نُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ المُجْمِرِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «عَلَى أَنْقَابِ المَدِينَةِ مَلاَئِكَةٌ، لَا يَدْخُلُهَا الطَّاعُونُ وَلاَ الدَّجَّالُ»[2].

١٨٨٠- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((لەسەر ڕێگاو دەروازەکانی مەدینە چەندین فریشتە ڕاوەستاون (ئێشکی دەگرن)، بۆیە نە تاعوون و نە دەججال ناڕواتە نێویەوە)).

---

[1] بڕوانە: ٧١٢٥، ٧١٢٦.

[2] بڕوانە: ٥٧٣١، ٧١٣٣.

١٨٨١- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا الوَلِيدُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إِلَّا سَيَطَؤُهُ الدَّجَّالُ، إِلَّا مَكَّةَ وَالمَدِينَةَ، لَيْسَ لَهُ مِنْ نِقَابِهَا نَقْبٌ إِلَّا عَلَيْهِ المَلاَئِكَةُ صَافِّينَ، يَحْرُسُونَهَا، ثُمَّ تَرْجُفُ المَدِينَةُ بِأَهْلِهَا ثَلاَثَ رَجَفَاتٍ، فَيُخْرِجُ اللَّهُ كُلَّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ»[1].

١٨٨١- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((هیچ وڵاتێك نییە ئیللا دەججال دەڕواتە نێویەوە، جگە لە مەککە و مەدینە، هەرچی ڕێگاوبانی مەدینە هەیە هەمووی فریشتە بەڕیز وەستاون دەیپارێزن، پاشان مەدینە سێ جار خەڵکەکەی دەلەرێنێتەوە، جا خوا هەرچی کافر و دووڕووی تێدایە هەمووی فرێدەداتە دەرەوە)). (بۆ لای دەججال، بۆیە دەججال زاڵ نابێت بەسەر مەدینەدا)[2].

١٨٨٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ ﷺ قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَدِيثًا طَوِيلًا عَنِ الدَّجَّالِ، فَكَانَ فِيمَا حَدَّثَنَا بِهِ أَنْ قَالَ: «يَأْتِي الدَّجَّالُ -وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْهِ أَنْ يَدْخُلَ نِقَابَ المَدِينَةِ- بَعْضَ السِّبَاخِ التِي بِالمَدِينَةِ، فَيَخْرُجُ إِلَيْهِ يَوْمَئِذٍ رَجُلٌ، هُوَ خَيْرُ النَّاسِ -أَوْ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ- فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّكَ الدَّجَّالُ، الذِي حَدَّثَنَا عَنْكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَدِيثَهُ. فَيَقُولُ الدَّجَّالُ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتُ هَذَا ثُمَّ أَحْيَيْتُهُ، هَلْ تَشُكُّونَ فِي الأَمْرِ؟ فَيَقُولُونَ: لَا. فَيَقْتُلُهُ، ثُمَّ يُحْيِيهِ فَيَقُولُ حِينَ يُحْيِيهِ: وَاللَّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَشَدَّ بَصِيرَةً مِنِّي اليَوْمَ، فَيَقُولُ الدَّجَّالُ: أَقْتُلُهُ فَلاَ أُسَلَّطُ عَلَيْهِ»[3].

---

[1] بڕوانە: ٧١٢٤، ٧١٣٤، ٧٤٧٣.

[2]) بڕوانە: فتح الباري: ٤/١٢٤.

[3] بڕوانە: ٧١٣٢.

١٨٨٢- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ باسێکی درێژی بۆ باس کردین دەربارەی دەججال، ئینجا لەنێو باسەدا کە بۆی باس کردین، فەرمووی: ((دەججال دێت -لە کاتێکدا لێی قەدەغەکراوە لەدەروازەکانی مەدینەوە بڕواتە نێوەوە-، دێت تا دەگاتە هەندێ لەو زەوییە خوێاوییەی نزیك مەدینە، جا لەو ڕۆژ و کاتەدا پیاوێك دەڕوات بۆلای، کە چاکترینی خەڵکە -یان یەکێکە لە خەڵکە چاکەکە- جا (بە دەججال) دەڵێ: شایەتی دەدەم تۆ ئەو دەججالەیت کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەنگو باسی تۆی بۆ گێڕاینەوە، دەججالیش دەڵێ: پێم بڵێ ئەگەر من ئەم کەسە بکوژم، پاشان زیندووی بکەمەوە، ئایا ئیتر گومانتان دەمێنێ لەکارەکە؟ ئەوانیش (شوێنکەوتووانی) دەڵێن: نەخێر، بۆیە دەججال ئەوکەسە دەکوژێت، پاشان زیندووی دەکاتەوە، جا ئەوکەسە کاتێك کە دەججال زیندووی دەکاتەوە، بە دەججال دەڵێ: بەخوا هەرگیز وەك ئەمڕۆ بۆم ڕوون نەبۆتەوە کە تۆ دەججالی، دەججالیش دەڵێ: دەبێ بیکوژم، بەڵام (بەفەرمانی خوا) دەسەڵاتی نابێ بەسەریدا (ناتوانێ بیکوژێ).

١٠- بابٌ: المَدِينَةُ تَنْفِي الخَبَثَ

١٨٨٣- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ المُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ النَّبِيَّ ﷺ فَبَايَعَهُ عَلَى الإِسْلَامِ، فَجَاءَ مِنَ الغَدِ مَحْمُومًا، فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى ثَلَاثَ مِرَارٍ، فَقَالَ: «المَدِينَةُ كَالكِيرِ، تَنْفِي خَبَثَهَا، وَيَنْصَعُ طَيِّبُهَا»[1].

---

[1] بڕوانە: ٧٢٠٩، ٧٢١١، ٧٢١٦، ٧٣٢٢.

١٠- باسێک: مەدینە ناپوختەکانی نێوی دەردەکات

١٨٨٣- جابیر ﷺ دەڵێ: پیاوێکی دەشتەکی هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، ئینجا پەیمانی پێدا لەسەر ئیسلامەتی، جا بۆ سبەی کە هاتەوە تای لێهاتبوو، وتی: پەیمانەکەم هەڵوەشێنەرەوە، پێغەمبەریش ﷺ هەڵی نەوەشاندەوە، سێجار ئەم داوایەی لە پێغەمبەر ﷺ کرد، ئەویش هەڵی نەوەشاندەوە، ئەوسا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((مەدینە وەك کوورەی ئاسنگەر وایە، ناپوختەکانی دەردەکات، چاکەکانیشی پوخت دەکاتەوە))[1].

١٨٨٤- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ ﷺ يَقُولُ: لَمَّا خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى أُحُدٍ رَجَعَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالَتْ فِرْقَةٌ: نَقْتُلُهُمْ. وَقَالَتْ فِرْقَةٌ: لَا نَقْتُلُهُمْ. فَنَزَلَتْ ﴿ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ ﴿٨٨﴾ ﴾ النساء. وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّهَا تَنْفِي الرِّجَالَ كَمَا تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الحَدِيدِ»[2].

١٨٨٤- زەیدی کوڕی سابیت ﷺ دەڵێ: کاتێ پێغەمبەر ﷺ ڕۆیشت بۆ (غەزای) ئوحود خەڵکانێك لەهاوەڵانی گەڕانەوە (بۆ مەدینە)، ئینجا کۆمەڵێ لەهاوەڵان وتیان: لەگەڵیان دەجەنگین، کۆمەڵێکی تریان وتیان: جەنگیان لەگەڵ ناکەین، بەو هۆیەوە ئەم ئایەتە: ﴿ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ ﴿٨٨﴾ ﴾[3] دابەزی، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((بێگومان مەدینە پیاوە (خراپەکان) دووردەخاتەوە، هەروەك چۆن ئاگر ژەنگ و پیسی ئاسن لادەبات)).

---

[1] واتە: پیاوە خراپەکان دەکاتە دەرەوە و پیاوە چاکەکان دەهێڵێتەوە.

[2] بڕوانە: ٤٠٥٠، ٤٥٨٩.

[3] واتە: ئەوە چیتانە دەربارەی دووڕووەکان بوونەتە دوو دەستە.

بابٌ

١٨٨٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، سَمِعْتُ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ بِالْمَدِينَةِ ضِعْفَيْ مَا جَعَلْتَ بِمَكَّةَ مِنَ الْبَرَكَةِ». تَابَعَهُ عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ يُونُسَ.

باسێک

١٨٨٥- ئەنەس ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((خودایە دووهێندەی ئەو پیت و فەڕەی خستوومتە مەککەوە، بیخەرە مەدینەوە))، عوسمانی کوڕی عومەر لە یونسەوە ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوە و پاڵپشتی ئەم فەرموودەی کردووە، کە جەریری کوڕی حازیم گێڕاویەتیەوە.

١٨٨٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ، فَنَظَرَ إِلَى جُدُرَاتِ الْمَدِينَةِ، أَوْضَعَ رَاحِلَتَهُ، وَإِنْ كَانَ عَلَى دَابَّةٍ حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا[1].

١٨٨٦- ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە: کە پێغەمبەر ﷺ هەرکات لە سەفەرێك بهاتبایەوە و سەیری دیوارەکانی مەدینەی بکردایە، وشترەکەی خێرا لێ دەخوڕی، ئەگەریش بەسوار ولاخێکەوە بوایە غاری دەدا لەبەر خۆشەویستی بۆ مەدینە)).

١١- بابُ كَرَاهِيَةِ النَّبِيِّ ﷺ أَنْ تُعْرَى المَدِينَةُ

١٨٨٧- حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ، أَخْبَرَنَا الفَزَارِيُّ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ أَرَادَ بَنُو سَلِمَةَ أَنْ يَتَحَوَّلُوا إِلَى قُرْبِ المَسْجِدِ، فَكَرِهَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُعْرَى المَدِينَةُ، وَقَالَ: «يَا بَنِي سَلِمَةَ. أَلَا تَحْتَسِبُونَ آثَارَكُمْ؟!». فَأَقَامُوا[1].

---

[1] بڕوانە: ١٨٠٢.

١١- باسی پێغەمبەر ﷺ پێی ناخۆش بوو کە مەدینە چۆڵ بکرێ

١٨٨٧- ئەنەس ﷺ وتی: هۆزی سەلەمە ویستیان (ماڵیان) بگوازنەوە بۆ نزیك مزگەوت (ی مەدینە)، بەلام پێغەمبەری خوا ﷺ پێی ناخۆش بوو کە مەدینە چۆڵ بکرێ، فەرمووی ﷺ: ((ئەی هۆزی سەلەمە ئایا ئێوە بەتەمای پاداشتی هەنگاوەکانتان نین لای خودا؟))، بۆیە لە شوێن خۆیان مانەوە.

١٢- بابٌ

١٨٨٨- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ عَنْ يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي خُبَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الجَنَّةِ، وَمِنْبَرِي عَلَى حَوْضِي»[٢].

١٢- باسێک

١٨٨٨- ئەبو هورەیرە ﷺ گێڕاویەتیەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرموویەتی: ((نێوان ماڵەکەم و دوانگەکەم باخێکە لە باخەکانی بەهەشت، هەروەها دوانگەکەم[٣] لەسەر حەوزەکەمە)).

١٨٨٩- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ المَدِينَةَ وُعِكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلاَلٌ، فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ إِذَا أَخَذَتْهُ الحُمَّى يَقُولُ:

---

[١] بڕوانە: ٦٥٥.

[٢] بڕوانە: ١١٩٦.

[٣] لە ڕۆژی دوایی.

كُلُّ امْرِئٍ مُصَبَّحٌ فِي أَهْلِهِ ... وَالمَوْتُ أَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ
وَكَانَ بِلاَلٌ إِذَا أُقْلِعَ عَنْهُ الحُمَّى يَرْفَعُ عَقِيرَتَهُ يَقُولُ:
أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَبِيتَنَّ لَيْلَةً ... بِوَادٍ وَحَوْلِي إِذْخِرٌ وَجَلِيلُ
وَهَلْ أَرِدَنْ يَوْمًا مِيَاهَ مَجَنَّةٍ ... وَهَلْ يَبْدُوَنْ لِي شَامَةٌ وَطَفِيلُ
قَالَ: اللَّهُمَّ العَنْ شَيْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ، وَعُتْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ، وَأُمَيَّةَ بْنَ خَلَفٍ، كَمَا أَخْرَجُونَا مِنْ أَرْضِنَا إِلَى أَرْضِ الوَبَاءِ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا المَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا وَفِي مُدِّنَا، وَصَحِّحْهَا لَنَا وَانْقُلْ حُمَّاهَا إِلَى الجُحْفَةِ». قَالَتْ: وَقَدِمْنَا المَدِينَةَ، وَهْيَ أَوْبَأُ أَرْضِ اللَّهِ. قَالَتْ: فَكَانَ بُطْحَانُ يَجْرِي نَجْلًا. تَعْنِي: مَاءً آجِنًا[1].

١٨٨٩- عائیشە ﵂ دەڵێ: كاتێ پێغەمبەر ﷺ كۆچی كرد بۆ مەدینە، ئەبو بەكر و بیلال ﵄ تووشی تاو و لەرز بوون، جا هەركاتێ ئەبو بەكر ﵁ تای لێ بهاتایە، ئەم شیعرەی دەوت: هەموو پیاوێك پێی دەڵێن سبەینێت بەخێر بێ، لە كاتێكدا مردن لێوەی لە قەیتانی پێڵاوەكەی لێی نزیكترە، هەروەها بیلال كە تاكەی بەری دەدان بەگریانەوە دەنگی بەرز دەكردەوە و ئەم دوو دێڕەی دەخوێندەوە:

ئای خۆزگە بمزانیبایە ئایا لە شیوێكدا شەو و ڕۆژ دەكەمەوە كە دەورم زوڕناتك و گیای جەلیل بێ؟!

ئایا ڕۆژێك دەچمە سەر ئاوی مەجەننە[2] وە ئایا شاخی شامەو تەفیلم بۆ دەردەكەوێ؟!

---

[1] بڕوانە: ٣٩٢٦، ٥٦٥٤، ٥٦٧٧، ٦٣٧٢.

[2] كە ئاوێكە لە نزیک مەككە.

(بیلال ﷺ) دەیوت: خوایە گیان نەفرین بکە لە شەیبەی کوڕی ڕەبیعە، عوتبەی کوڕی ڕەبیعە و ئومەییەی کوڕی خەلەف، وەك چۆن لەوڵاتی خۆمان وەدەریان نایین بۆ وڵاتێکی نەخۆشی و درم، پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((خوایە مەدینەمان لەلا خۆشەویست بکە، وەك خۆشەویستیمان بۆ مەککە یان زیاتر، خوایە بەرەکەت بخەیتە صاع و مودمان، مەدینەمان بۆ ساغ و بێ نەخۆشی بکە، تایەکەی ببە بۆ جوحفە))[1]، عائیشە ﷺ دەڵێ: هاتینە مەدینە لە زەمینی خوا هیچ شوێنێك ئەوەندە دەرد و نەخۆشی تێدا نەبوو، عائیشە وتی: بوتحان[2] ئاوێکە لەبەری دەڕۆیی، (گێڕەرەوەکە دەڵێ): مەبەستی ئاوێکە تام و بۆنی گۆڕاوە.

١٨٩٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلاَلٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ ﷺ قَالَ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ، وَاجْعَلْ مَوْتِي فِي بَلَدِ رَسُولِكَ ﷺ. وَقَالَ ابْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ رَوْحِ بْنِ القَاسِمِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ ﷺ قَالَتْ: سَمِعْتُ عُمَرَ نَحْوَهُ. وَقَالَ هِشَامٌ، عَنْ زيدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَفْصَةَ: سَمِعْتُ عُمَرَ ﷺ.

١٨٩٠- زەیدی کوڕی ئەسلەم لە باوکیەوە گێڕاویەتیەوە، ئەویش لە عومەرەوە ﷺ وتی: خوایە لە پێناو ڕێبازەکەتدا شەهیدیم پێ ببەخشە، وە مردنم لە شاری پێغەمبەرەکەت ﷺ بێت، (ئەم فەرموودەیە بەم ڕشتەیەش گێڕدراوەتەوە): ئیبنو زورەیع دەگێڕێتەوە لە ڕەوحی کوڕی قاسیمەوە، لە زەیدی کوڕی ئەسلەم،

---

[1] جوحفە ئەوکاتە شوێنی بتپەرستان بووە.

[2] شیوێکی مەدینەیە.

لە دایكیەوە، ئەویش لە حەفصەی كچی عومەرەوە ﵄ دەڵێ: گوێم لە عومەر بوو: وێنەی فەرموودەكەی پێشوو دەگێڕێتەوە، هەروەها هیشام دەیگێڕێتەوە لە زەیدەوە، لە باوكیەوە، ئەویش لە حەفصەوە دەڵێ: لە عومەرم ﵁ بیست. (واتە: شێوەی ئەم فەرموودەیە).

١- باب وُجُوبِ صَوْمِ رَمَضَانَ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ ﴾ البقرة.

١٨٩١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ أَنَّ، أَعْرَابِيًّا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ ثَائِرَ الرَّأْسِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخْبِرْنِي مَاذَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنَ الصَّلاَةِ؟ فَقَالَ: «الصَّلَوَاتِ الخَمْسَ، إِلَّا أَنْ تَطَّوَّعَ شَيْئًا». فَقَالَ أَخْبِرْنِي مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنَ الصِّيَامِ؟ فَقَالَ: «شَهْرَ رَمَضَانَ، إِلَّا أَنْ تَطَّوَّعَ شَيْئًا». فَقَالَ: أَخْبِرْنِي بِمَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنَ الزَّكَاةِ؟ فَقَالَ: فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَرَائِعَ الإِسْلاَمِ. قَالَ: وَالذِي أَكْرَمَكَ بِالحَقِّ لَا أَتَطَوَّعُ شَيْئًا، وَلَا أَنْقُصُ مِمَّا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ شَيْئًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ» أَوْ «دَخَلَ الجَنَّةَ إِنْ صَدَقَ»[1].

---

[1] بڕوانە: ٤٦.

١- باسی واجببوونی ڕۆژووی ڕەمەزان

باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (ئەی ئەوانەی کە بڕواتان هێناوە ڕۆژووتان لەسەر نووسراوە (پێویست کراوە)، هەروەك لەسەر ئەوانەی لە پێش ئێوەدا بوون نووسرابوو، بەڵکو خۆتان بپارێزن).

١٨٩١- تەڵحەی کوڕی عوبەیدوڵا ﷺ دەگێڕێتەوە: کە عەرەبیەکی دەشتەکی قژ ئاڵسکاو هاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەواڵم بدەرێ خوا لە نوێژ چی فەڕز کردووە لەسەرم؟ فەرمووی: ((پێنج نوێژە (فەڕزە)کە، مەگەر خۆت نوێژی سوننەت بکەی))، جا وتی: هەواڵم بدەرێ خوا لە ڕۆژوو چی فەڕز کردووە لەسەرم؟ فەرمووی: ((مانگی ڕەمەزان، مەگەر خۆت ڕۆژووی سوننەت بگری))، جا وتی: هەواڵم بدەرێ خوا لە زەکاتدا چی لەسەرم فەڕز کردووە؟ تەڵحە دەڵێ: ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ هەواڵی یاساکانی ئیسلامی پێدا[١]، پیاوەکە وتی: سوێند بەو زاتەی ڕێزداری کردووی بەڕاستی هیچ سوننەت و زیادەیەك ناکەم، لەوەش خوا فەڕزی کردووە لەسەرم هیچی لێ کەم ناکەم، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((سەرفراز دەبێ ئەگەر ڕاست بکات))، یان فەرمووی: ((ئەگەر ڕاست بکات دەچێتە بەهەشتەوە)).

١٨٩٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: صَامَ النَّبِيُّ ﷺ عَاشُورَاءَ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ، فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ تُرِكَ. وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ لَا يَصُومُهُ، إِلَّا أَنْ يُوَافِقَ صَوْمَهُ[٢].

١٨٩٢- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕۆژی عاشووڕا[٣] بەڕۆژوو بوو، فەرمانیشی کرد بە(مسوڵمانان) بەڕۆژووگرتنی، ئینجا کاتێ

---

[١] دەربارەی زەکات و حەج و واجباتی خوایی و ئەوەی پەیوەندی پێیانەوە هەیە.

[٢] بڕوانە: ٢٠٠٠، ٤٥٠١.

[٣] ڕۆژی دەیەمی مانگی موحەڕەمە.

ڕۆژووی ڕەمەزان فەرزکرا، (ڕۆژووی عاشوڕا) وازی لێ هێنرا، هەروەها عەبدوڵا ڕۆژووی عاشوڕای نەدەگرت، مەگەر بکەوتبایە ڕۆژی ڕۆژووە سونەتەکەیەوە.

١٨٩٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، أَنَّ عِرَاكَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُ، أَنَّ عُرْوَةَ أَخْبَرَهُ عَنْ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فِي الجَاهِلِيَّةِ، ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِصِيَامِهِ حَتَّى فُرِضَ رَمَضَانُ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ شَاءَ فَلْيَصُمْهُ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَه»[1].

١٨٩٣- عائیشە ﵂ دەڵێ: قوڕەیش لە سەردەمی نەفامیدا ڕۆژی عاشورا بەڕۆژوو دەبوون، پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی کرد بەڕۆژووگرتنی هەتا ڕەمەزان فەرزکرا، ئیتر پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەرکەس ویستی با بیگرێ، هەرکەسیش ویستی با بیشکێنێ))[2].

٢- بابُ فَضْلِ الصَّوْمِ

١٨٩٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الصِّيَامُ جُنَّةٌ، فَلَا يَرْفُثْ وَلَا يَجْهَلْ، وَإِنِ امْرُؤٌ قَاتَلَهُ أَوْ شَاتَمَهُ فَلْيَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ -مَرَّتَيْنِ- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ المِسْكِ، يَتْرُكُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِي، الصِّيَامُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ، وَالحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا»[3].

---

[1] بڕوانە: ١٥٩٢.

[2] بەڕۆژوو نەبێت.

[3] بڕوانە: ١٩٠٤، ٥٩٢٧، ٧٤٩٢، ٧٥٣٨.

٢- باسی گەورەیی ڕۆژووگرتن

١٨٩٤- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ڕۆژوو قەڵغانە، جا ئەگەر کەسێك بەڕۆژوو بوو، با قسەی ناشرین و کاری نەفامانە نەکات، ئەگەر کەسێك شەڕی پێ فرۆشت یان جنێوی پێدا، با -دووجار- بڵێ: من بەڕۆژووم، سوێند بەو زاتەی گیانی منی بەدەستە بۆنی دەمی ڕۆژووەوان (لە ڕۆژی دواییدا) لای خوای گەورە لەبۆنی میسك خۆشترە، (خوا دەفەرموێ:) ڕۆژووەوان واز لە خواردن و خواردنەوە و ئارەزووی دێنێ لەبەر (ڕەزامەندی) من، ڕۆژوو بۆ منە، هەر منیش پاداشتی دەدەمەوە، چاکەش دە هێندەی خۆی (پاداشتیەتی)).

٣- بَابٌ: الصَّوْمُ كَفَّارَةٌ

١٨٩٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا جَامِعٌ عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: قَالَ عُمَرُ ﷺ: مَنْ يَحْفَظُ حَدِيثًا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي الفِتْنَةِ؟ قَالَ حُذَيْفَةُ: أَنَا سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ وَجَارِهِ تُكَفِّرُهَا الصَّلاَةُ وَالصِّيَامُ وَالصَّدَقَةُ». قَالَ: لَيْسَ أَسْأَلُ عَنْ ذِهِ، إِنَّمَا أَسْأَلُ عَنِ التِي تَمُوجُ كَمَا يَمُوجُ البَحْرُ. قَالَ وَإِنَّ دُونَ ذَلِكَ بَابًا مُغْلَقًا. قَالَ: فَيُفْتَحُ أَوْ يُكْسَرُ؟ قَالَ: يُكْسَرُ. قَالَ: ذَاكَ أَجْدَرُ أَنْ لَا يُغْلَقَ إِلَى يَوْمِ القِيَامَةِ. فَقُلْنَا لِمَسْرُوقٍ: سَلْهُ أَكَانَ عُمَرُ يَعْلَمُ مَنِ البَابُ؟ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: نَعَمْ، كَمَا يَعْلَمُ أَنَّ دُونَ غَدٍ اللَّيْلَةَ[1].

٣- باسێک: ڕۆژوو هۆکاری سڕینەوەی گوناهە

١٨٩٥- ئەبو وائیل دەڵێ: حوزەیفە ﷺ وتی: عومەر ﷺ وتی: کێ فەرموودەیەکی پێغەمبەری ﷺ لەبەرە دەربارەی ئاژاوە و بەڵا؟ حوزەیفە وتی: من لێم بیست

---

[1] بڕوانە: ٥٢٥.

فەرمووی: ((بەڵا و تاوان (توشی) مرۆڤ دەبن بەهۆی کەس و کار و خێزانی و ماڵ و سامان و دراوسێیەوە، ئەوە نوێژ و ڕۆژوو و ماڵ بەخشین دەیسڕنەوە))، عومەر وتی: پرسیاری ئەوەت لێ ناکەم، من پرسیاری ئەو ئاژاوەیەت لێ دەکەم کە چۆن دەریا شەپۆل دەدات، ئاوا شەپۆل دەدات، حوزەیفە وتی: بێگومان لەبەردەم ئەو ئاژاوەدا دەرگایەکی داخراو هەیە، عومەر وتی: جا ئەو دەرگایە دەکرێتەوە، یان دەشکێت؟ حوزەیفە وتی: دەشکێت، عومەر وتی: ئەوە شکاندنی دەرگای فیتنەیە نزیکە تا ڕۆژی قیامەت دانەخرێتەوە، (شەقیق دەڵێ) وتمان بە مەسروق: پرسیار بکە لە حوزەیفە: ئایا عومەر دەیزانی مەبەست لە دەرگاکە کێیە؟ مەسروقیش پرسیاری لە حوزەیفە کرد، حوزەیفەش وتی: بەڵێ دەیزانی هەروەك چۆن دەیزانی ئەمشەو پێش سبەینێیە)).

٤- بَابٌ: الرَّيَّانُ لِلصَّائِمِينَ

١٨٩٦- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ فِي الجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ: الرَّيَّانُ، يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ، لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ، يُقَالُ: أَيْنَ الصَّائِمُونَ؟ فَيَقُومُونَ، لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ، فَإِذَا دَخَلُوا أُغْلِقَ، فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ»[1].

٤- باسێک: دەرگای ڕەییان تایبەت بە ڕۆژووەوانان

١٨٩٦- سەهل ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرمووی: ((بێگومان لەبەهەشتدا دەرگایەك هەیە، پێی دەڵێن: ڕەییان، لە ڕۆژووی دوایيدا

---

[1] بڕوانە: ٣٢٥٧.

ڕۆژووەوانان لێیەوە دەچنە ژوورەوە، جگە لەوان کەسی تر لێیەوە ناچێتە ژوورەوە، دەوترێ: کوان ڕۆژووەوانان؟ ئەوانیش هەڵدەستنەوە، جا جگە لەوان کەسی تر لێیەوە ناچێتە ژوورەوە، کە ئەوانیش ڕۆیشتنە ژوورەوە (بۆ بەهەشت) دادەخرێت، ئیتر کەس لێیەوە ناچێتە ژوورەوە)).

١٨٩٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَعْنٌ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ نُودِيَ مِنْ أَبْوَابِ الجَنَّةِ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، هَذَا خَيْرٌ. فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلاَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّلاَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الجِهَادِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الجِهَادِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصِّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الرَّيَّانِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا عَلَى مَنْ دُعِيَ مِنْ تِلْكَ الأَبْوَابِ مِنْ ضَرُورَةٍ، فَهَلْ يُدْعَى أَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الأَبْوَابِ كُلِّهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ، وَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ»[1].

١٨٩٧- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەرکەسێك جووتێك شت ببەخشێ لەپێناو خوادا، لە هەموو دەرگاکانی بەهەشتەوە بانگ دەکرێت: ئەی عەبدولاَ ئەمە خێرێکە کراوە، جا هەرکەسێك ئەهلی نوێژ بێت، لە دەرگای نوێژەوە بانگ دەکرێت، هەرکەسێك ئەهلی جیهاد بێت لەدەرگای جیهادەوە بانگ دەکرێت، هەرکەسێك ئەهلی ڕۆژوو بێت لەدەرگای ڕەییانەوە بانگ دەکرێت، هەرکەسێکیش ئەهلی ماڵ بەخشین بێت، لەدەرگای ماڵ بەخشینەوە بانگ دەکرێت))، ئەبو بەکریش ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ دایك و باوکم بەقوربانت بێ، هیچ زیانی هەیە بۆ کەسێ لە

[1] بڕوانە: ٢٨٤١، ٣٢١٦، ٣٦٦٦.

هەموو دەرگاكانەوە بانگ بكرێ، ئایا كەس لە هەموو ئەو دەرگایانەوە بانگ دەكرێ؟ فەرمووی: ((بەڵێ، ئومێدم دەكەم تۆ لەوانە بیت)).

٥- بابٌ: هَلْ يُقَالُ رَمَضَانُ أَوْ شَهْرُ رَمَضَانَ وَمَنْ رَأَى كُلَّهُ وَاسِعًا

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ صَامَ رَمَضَانَ». وَقَالَ: «لَا تَقَدَّمُوا رَمَضَانَ».

١٨٩٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ فُتِحَتْ أَبْوَابُ الجَنَّةِ»[١].

٥- باسێک: ئایا دەوترێ ڕەمەزان یان مانگی ڕەمەزان، ئەوەشی ڕای وایە هەمووی دروستە

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هەركەسێك ڕەمەزان بەڕۆژوو بێت)) (نەیفەرموو مانگی ڕەمەزان)، وە فەرمووی: ((پێش ڕەمەزان مەكەون))[٢]. (نەیوت پێش مانگی ڕەمەزان مەكەون).

١٨٩٨- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((كاتێك ڕەمەزان هات، دەرگاكانی بەهەشت دەكرێنەوە)). (واتە: نەیفەرموو مانگی ڕەمەزان).

١٨٩٩- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي أَنَسٍ -مَوْلَى التَّيْمِيِّينَ- أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ، وَسُلْسِلَتِ الشَّيَاطِينُ»[٣].

---

[١] بڕوانە: ١٨٩٩، ٣٢٧٧.

[٢] بە ڕۆژێک، یان دوو ڕۆژ ڕۆژووگرتن.

[٣] بڕوانە: ١٨٩٨.

١٨٩٩- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: کاتێك مانگی ڕەمەزان هات، دەرگاکانی ئاسمان[١] دەکرێنەوە، دەرگاکانی دۆزەخ دادەخرێن، شەیتانەکانیش کۆت و زنجیر دەکرێن)). (لێرە فەرمووی مانگی ڕەمەزان).

١٩٠٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمٌ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا، وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا، فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدُرُوا لَهُ». وَقَالَ غَيْرُهُ، عَنِ اللَّيْثِ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ وَيُونُسُ: لِهِلَالِ رَمَضَانَ[٢].

١٩٠٠- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: ((ئەگەر بینیتان[٣] ئەوە بەڕۆژوو بن، ئەگەر بینیشتانەوە ئەوە بیشکێنن (و بیکەن بە جەژن)، جا ئەگەر هەور بەرچاوی گرتن، ئەوە حیسابی سی ڕۆژی بۆ بکەن))، جگە لە غەیری یەحیای کوڕی بوکەیرەوە (کە عەبدوڵای کوڕی ساڵحە) گێڕدراوەتەوە لە لەیسەوە دەڵی: عوقەیل و یونوس بۆیان گێڕامەوە دەربارەی مانگی یەك شەوەی ڕەمەزان، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر بینیتان...)).

---

[١] مەبەست پێی بەهەشتە.

[٢] بروانە: ١٩٠٦، ١٩٠٧، ١٩٠٨، ١٩١٣، ٥٣٠٢.

[٣] مەبەستی یەکەم شەوی مانگی ڕەمەزانە.

٦- بَابُ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا وَنِيَّةً

وَقَالَتْ عَائِشَةُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «يُبْعَثُونَ عَلَى قدر نِيَّاتِهِمْ».

١٩٠١- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَامَ لَيْلَةَ القَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، وَمَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»[1].

٦- باسی هەرکەس ڕۆژووی ڕەمەزان بگرێ باوەڕو چاوەڕوانی پاداشت و ئیخلاس پاڵنەری بێ

عائیشە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرموویەتی: ((لەسەر نیەتەکانیان زیندوو دەکرێنەوە))[2].

١٩٠١- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە فەرموویەتی: ((هەرکەس شەوی قەدر هەستێت و زیندووی بکاتەوە، باوەڕ و چاوەڕوانی پاداشت پاڵنەری بێت، (خودا) لە گوناهی ڕابردووی دەبورێ، هەرکەسێکیش ڕەمەزان بەڕۆژوو بێت، پاڵنەری باوەڕ و چاوەڕوانی پاداشت بێت، (خوا) لە گوناهی ڕابردووی خۆش دەبێت)).

٧- بَابٌ: أَجْوَدُ مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ فِي رَمَضَانَ

١٩٠٢- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَجْوَدَ النَّاسِ بِالخَيْرِ، وَكَانَ أَجْوَدُ مَا

---

[1] بڕوانە: ٣٥.

[2] بەشێکە لە فەرموودەی بوخاری لە ژمارە: ٢١١٨ دێت، لەوێ باس دەکەین.

يَكُونُ فِي رَمَضَانَ، حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ، وَكَانَ جِبْرِيلُ ﷺ يَلْقَاهُ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ حَتَّى يَنْسَلِخَ، يَعْرِضُ عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ القُرْآنَ، فَإِذَا لَقِيَهُ جِبْرِيلُ ﷺ كَانَ أَجْوَدَ بِالخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ المُرْسَلَةِ[1].

٧- باسێک: بەخشندەترین کاتی پێغەمبەر ﷺ لە ڕەمەزاندا بووە

١٩٠٢- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ وتی:((پێغەمبەر ﷺ هەمیشە بەخشندەترین کەس بوو بۆ ماڵ بەخشین، بەخشندەترین کاتیشی لە ڕەمەزاندا بوو، کاتێك جیبریل ﷺ بە خزمەتی دەگەیشت، جیبریل ﷺ هەموو شەوێکی ڕەمەزان تا ڕەمەزان تەواو دەبوو بەخزمەتی پێغەمبەر ﷺ دەگەیشت، پێغەمبەر ﷺ قورئانی بۆ دەخوێندەوە، جا کە جیبریل ﷺ بە خزمەتی دەگەیشت، لە بەخشینی ماڵ و ساماندا لەبای توند و بەهێز بەخشندەتر بوو)).

٨- بابُ مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالعَمَلَ بِهِ فِي الصَّوْمِ

١٩٠٣- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ المَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ».

٨- باسی کەسێک لەکاتی بەڕۆژووبوندا واز لە درۆ و کارکردن بەدرۆ نەهێنێ

١٩٠٣- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەرکەس واز لەدرۆو کارکردن بە درۆ نەهێنێ، ئەوە خوا هیچ پێویستییەکی بەوە نییە کە ئەو کەسە واز لە خواردن و خواردنەوە بێنێت)).

---

[1] بڕوانە: ٦.

٩- بابٌ: هَلْ يَقُولُ إِنِّي صَائِمٌ. إِذَا شُتِمَ؟

١٩٠٤- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ الزَّيَّاتِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَالَ اللَّهُ: كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصِّيَامَ، فَإِنَّهُ لِي، وَأَنَا أَجْزِي بِهِ. وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ، وَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ، فَلاَ يَرْفُثْ وَلاَ يَصْخَبْ، فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ، أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ: إِنِّي امْرُؤٌ صَائِمٌ. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ المِسْكِ، لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا: إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ، وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ»[1].

٩- باسێک: ئایا (ڕۆژووەوان) دەڵێ من بەڕۆژووم، کاتێک جنێوی پێ درا؟

١٩٠٤- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((خوا دەفەرموێ: هەموو کردەوەیەکی مرۆڤ بۆ خۆیەتی جگە لە ڕۆژوو، ڕۆژوو بۆ منە، هەر منیش پاداشتی دەدەمەوە، ڕۆژوو قەڵغانە، جا ئەگەر کەسێك بەڕۆژوو بوو، با قسەی ناشیرین و هاوار و شەڕەقسە نەکات، ئەگەر کەسێك جنێوی پێدا یان شەڕی پێ فرۆشت، با بڵێ: من کەسێکی بەڕۆژووم، سوێند بەو زاتەی گیانی موحەممەدی بەدەستە بۆنی دەمی ڕۆژووەوان لای خوای گەورە لەبۆنی میسك خۆشترە، ڕۆژووەوان دوو خۆشی بۆ هەیە پێیان دڵخۆش دەبێت: کاتێ ڕۆژوو دەشکێنێ دڵخۆش دەبێت، کاتێ بە خزمەتی پەروەردگاری دەگات (لە قیامەتدا) بەڕۆژووەکەی دڵخۆش دەبێت))[2].

---

[1] بڕوانە: ١٨٩٤.

[2] یان بە پاداشتی ڕۆژووەکەی دڵخۆش دەبێت، هەردوو ماناکە ڕاستە.

١٠- بَابُ الصَّوْمِ لِمَنْ خَافَ عَلَى نَفْسِهِ العُزُوبَةَ

١٩٠٥- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ: بَيْنَا أَنَا أَمْشِي مَعَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «مَنِ اسْتَطَاعَ البَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ»[1].

١٠- باسی ڕۆژووگرتن بۆ گەنجێک توانای ژنهێنانی نەبێ[2]

١٩٠٥- عەلقەمە دەڵێ: لەکاتێکدا لەگەڵ عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڕۆیشتم بە ڕێگادا، عەبدوڵا وتی: ئێمە لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ بووین، فەرمووی: ((هەرکەس توانای ژن هێنانی هەبوو با ژن بهێنێ، چونکە بێگومان چاکترین پارێزەرە بۆ چاو، هەروەها چاکترین پارێزەرە بۆ داوێن (لە زینا)، هەرکەسێکیش نەیتوانی ژن بهێنێت، ئەوە با بەڕۆژوو بێت، چونکە بێگومان ئارەزووی دادەمرکێنێ)).

١١- بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: «إِذَا رَأَيْتُمُ الهِلاَلَ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا»

وَقَالَ صِلَةُ، عَنْ عَمَّارٍ: مَنْ صَامَ يَوْمَ الشَّكِّ فَقَدْ عَصَى أَبَا القَاسِمِ ﷺ.

١٩٠٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ: «لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الهِلاَلَ، وَلاَ تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدُرُوا لَهُ»[3].

---

[1] بڕوانە: ٥٠٦٥، ٥٠٦٦.

[2] بترسێت تووشی زینا بێ.

[3] بڕوانە: ١٩٠٠.

١١- باسی ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ: ((ئەگەر مانگتان بینی ئەوە بەڕۆژوو بن، ئەگەر بینیتانەوە ئەوە بیشکێنن))

صیلە دەیگێڕێتەوە لە عەممارەوە ﷺ وتی: هەرکەسێك ئەو ڕۆژەی گومانی تێدایە بەڕۆژوو بێت، ئەوە سەرپێچی ئەبالقاسیمی[1] کردووە.

١٩٠٦- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ باسی ڕەمەزانی کرد و فەرمووی: ((ڕۆژوو مەگرن تا مانگی یەك شەوە (ی ڕەمەزان) دەبینن، ڕۆژووش مەشکێنن تا مانگی یەك شەوەی (ی شەوال) دەبینن، جا ئەگەر هەور بەرچاوی گرتن، ئەوە سی ڕۆژ بژمێرن)).

١٩٠٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ لَيْلَةً، فَلاَ تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا العِدَّةَ ثَلاَثِينَ»[2].

١٩٠٧- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((مانگ بیست و نۆ ڕۆژیش دەبێ، کەواتە بەڕۆژوو مەبن تا مانگی یەك شەوە نەبینن، جا ئەگەر هەور بەرچاوی گرتن، ئەوە سی ڕۆژ تەواو بکەن (پاشان بیکەن بەجەژن))).

١٩٠٨- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ جَبَلَةَ بْنِ سُحَيْمٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا» وَخَنَسَ الإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ[3].

---

[1] ئەبالقاسیم: پێغەمبەرە ﷺ.

[2] بڕوانە: ١٩٠٠.

[3] بڕوانە: ١٩٠٠.

١٩٠٨- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((مانگ ئەوەندەو ئەوەندەیە))، لە سێیەمیاندا پەنجە گەورەکەی نوشتاندەوە[1].

١٩٠٩- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ -أَوْ قَالَ: قَالَ أَبُو القَاسِمِ ﷺ-: «صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ، وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ غُبِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلاَثِينَ».

١٩٠٩- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر فەرمووی -یان دەڵێ: ئەبولقاسیم ﷺ فەرمووی-: ((بەبینینی ڕۆژوو بگرن، بە بینینیشی بیشکێنن (و بیکەن بە جەژن)، جا ئەگەر لێتان ونبوو (دیار نەبوو)، ئەوە سی ڕۆژەی شەعبان تەواو بکەن)).

١٩١٠- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ آلَى مِنْ نِسَائِهِ شَهْرًا، فَلَمَّا مَضَى تِسْعَةٌ وَعِشْرُونَ يَوْمًا غَدَا -أَوْ رَاحَ- فَقِيلَ لَهُ: إِنَّكَ حَلَفْتَ أَنْ لاَ تَدْخُلَ شَهْرًا. فَقَالَ: «إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعَةً وَعِشْرِينَ يَوْمًا».

١٩١٠- ئوممو سەلەمە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ سوێندی خوارد لەخێزانەکانی ﷺ کە یەك مانگ نەچێتە لایان، ئینجا کە بیست و نۆ ڕۆژ تێپەڕی، بەیانییەك -یان ئێوارەیەك- (چوو بۆ لایان)، پێی وترا: تۆ سوێندت

---

[1] سەرنج: واتە دوو جار هەر دە پەنجە موبارەکەکانی کردەوە، کە دەکاتە (٢٠) بیست، جاری سێیەم پەنجە گەورەی داخست، واتە: نۆ پەنجەی کردەوە، بە هەمووی کردیە (٢٩) بیست و نۆ.

خواردبوو یەك مانگ نەچیتە لایان، فەرموی: ((بێگومان دەكرێ مانگ بیست و نۆ ڕۆژیش بێ))[١].

١٩١١- حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: آلَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ نِسَائِهِ، وَكَانَتِ انْفَكَّتْ رِجْلُهُ، فَأَقَامَ فِي مَشْرُبَةٍ تِسْعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً، ثُمَّ نَزَلَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ آلَيْتَ شَهْرًا. فَقَالَ «إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعًا وَعِشْرِينَ»[٢].

١٩١١- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ سوێندی خوارد (مانگێك) نەچێتە لای خێزانەكانی، پێیەكی لەجێ چوو، جا لە ژوورێكدا بیست و نۆ ڕۆژ مایەوە، پاشان هاتە خوارەوە (چووە لای عائیشە) پێیان وت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تۆ سوێندت خوارد یەك مانگ نەچیتە لای خێزانەكانت، فەرمووی: ((مانگ دەكرێ بیست و نۆ ڕۆژیش بێ)).

١٢- بابٌ: شَهْرَا عِيدٍ لَا يَنْقُصَانِ

قَالَ إِسْحَاقُ: وَإِنْ كَانَ نَاقِصًا فَهُوَ تَمَامٌ. وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَا يَجْتَمِعَانِ كِلَاهُمَا نَاقِصٌ.

١٩١٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ: سَمِعْتُ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

---

[١] هەمیشە سی ڕۆژ نییە، بەڵكو زۆربەی مانگە عەرەبییەكان بیست و نۆ ڕۆژە. وەک لە هەندێ ڕیوایەتدا هاتووە: (إِنَّ الشَّهْرَ قَدْ يَكُونُ ...)

[٢] بڕوانە: ٣٧٨.

وَحَدَّثَنِي مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ خَالِدٍ الحَذَّاءِ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «شَهْرَانِ لَا يَنْقُصَانِ، شَهْرَا عِيدٍ: رَمَضَانُ وَذُو الحَجَّةِ».

١٢- باسێک: دوو مانگەکەی جەژنەکان کەم ناکەن([1])

ئەبو عەبدوڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ئیسحاق دەڵێ: هەرکام لە دوو مانگەکە ئەگەر بیست و نۆش بن، ئەوە لە پاداشتدا تەواو دەبن. وە موحەممەدی کوڕی سیرین دەڵێ: هەردووکیان پێکەوە ناتەواو نابن.

١٩١٢- عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبی بەکرە لەئەبی بەکرەی باوکیەوە دەگێڕێتەوە[2]، کە لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە فەرمووی: ((دوو مانگ ناتەواو نابن کە دوو مانگەکەی جەژنن: ڕەمەزان و زولحەججە)).

١٣- بابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: «لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ»

١٩١٣- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا الأَسْوَدُ بْنُ قَيْسٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ، لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ، الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا». يَعْنِي: مَرَّةً تِسْعَةً وَعِشْرِينَ، وَمَرَّةً ثَلَاثِينَ[3].

---

[1] مەبەست مانگی ڕەمەزان و زولحەججەیە، هەردووکیان لە ساڵێکدا ٢٩ ڕۆژ نابن.

[2] ئەم فەرموودەیە بە دوو سەنەدو ڕشتە گێردراوەتەوە.

[3] بڕوانە: ١٩٠٠.

١٣- باسی فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ: ((ئێمە نانووسین و ئەستێرە ژمێری نازانین))

١٩١٣- عەبدوڵای كوڕی عومەر ﵄ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە فەرموویەتی: ((ئێمە گەلێكی نەخوێندەوارین، نانووسین و ئەستێرە ژمێری نازانین، مانگ ئەوەندە و ئەوەندەیە))، مەبەستی: جارێك بیست و نۆیەو جارێك سی یە.

١٤- بابٌ: لَا يَتَقَدَّمَنَّ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ

١٩١٤- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمَهُ، فَلْيَصُمْ ذَلِكَ اليَوْمَ».

١٤- باسێک: ڕۆژێک و دوو ڕۆژ پێش ڕەمەزان بەڕۆژووبوون دروست نییە

١٩١٤- ئەبو هورەیرە ﵁ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەیتەوە كە فەرموویەتی: ((كەستان ڕۆژێك و دوو ڕۆژ پێش ڕەمەزان بەڕۆژوو مەبن، مەگەر كەسێك ڕۆژووی عادەتی خۆی بگرێ[1]، ئەوە با ئەو ڕۆژە بەڕۆژوو بێت)).

---

[1] وەک ئەوەی عادەتی بووە هەمیشە دووشەممان و پێنج شەممان بەڕۆژوو بووە.

١٥- بابُ قَوْلِ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ:

﴿ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ ٱلصِّيَامِ ٱلرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَآئِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۗ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ ۖ فَٱلْـَٔـٰنَ بَـٰشِرُوهُنَّ وَٱبْتَغُوا۟ مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمْ ۚ ﴿١٨٧﴾ ﴾ البقرة.

١٩١٥- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ﷺ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ صَائِمًا، فَحَضَرَ الإِفْطَارُ، فَنَامَ قَبْلَ أَنْ يُفْطِرَ لَمْ يَأْكُلْ لَيْلَتَهُ وَلَا يَوْمَهُ حَتَّى يُمْسِيَ، وَإِنَّ قَيْسَ بْنَ صِرْمَةَ الأَنْصَارِيَّ كَانَ صَائِمًا، فَلَمَّا حَضَرَ الإِفْطَارُ أَتَى امْرَأَتَهُ، فَقَالَ لَهَا أَعِنْدَكِ طَعَامٌ؟ قَالَتْ: لَا، وَلَكِنْ أَنْطَلِقُ فَأَطْلُبُ لَكَ. وَكَانَ يَوْمَهُ يَعْمَلُ، فَغَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ، فَجَاءَتْهُ امْرَأَتُهُ، فَلَمَّا رَأَتْهُ قَالَتْ: خَيْبَةً لَكَ. فَلَمَّا انْتَصَفَ النَّهَارُ غُشِيَ عَلَيْهِ، فَذُكِرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: ﴿ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ ٱلصِّيَامِ ٱلرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَآئِكُمْ ۚ ﴿١٨٧﴾ ﴾ البقرة. فَفَرِحوا بها فَرَحاً شَدِيداً، و نَزَلَتْ: ﴿ وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ ﴿١٨٧﴾ ﴾ البقرة[١].

١٥- باسی ئەم فەرمایشتەی ئەو خوایەی ناوهێنانی گەورەیە:

(ڕێتان پێدراوە لەشەوانی ڕۆژوو (ی ڕەمەزان)دا بچنە لای ژنەکانتان، ئەوان بۆ ئێوە پۆشاکن، ئێوەش بۆ ئەوان پۆشاکن، خوا دەیزانی کە ئێوە ناپاکیتان لە خۆتان دەکرد، بۆیە پەشیمانی لێ گیراکردن و لێتان خۆش بوو، ئیتر لە ئێستاوە (بەشەودا) بچنە لایان، وە بەدڵ بخوازن ئەوەی کە خوا بۆی نوسیوون (لە منداڵ).

---

[١] بڕوانە: ٤٥٠٨.

١٩١٥- ئەبو ئیسحاق لە بەڕائەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە وتی: پێشتر[1] هاوەڵانی موحەممەد ﷺ ئەگەر کەسێکیان بەڕۆژوو بووایەو کاتی بەربانگ کردنەوە بهاتایە، ئینجا بخەوتایە پێش ئەوەی بەربانگ بکاتەوە، ئەو شەوە و ڕۆژەکەشی تا ئێوارە نانی نەدەخوارد، قەیسی کوڕی صیرمەی ئەنصاری بەڕۆژوو بوو، جا کاتی بەربانگ کردنەوە هات، ڕۆیشت بۆ لای خێزانەکەی و پێی وت: هیچ خواردنت لایە؟ وتی: نەخێر، بەڵام دەڕۆم بۆت پەیدا دەکەم، صیرمە ڕۆژەکە کاری کردبوو، بۆیە خەو زۆری بۆ دێنێ و خەوی لێ دەکەوێ، ئینجا خێزانەکەی هاتەوە، جا کە بینی (خەوی لێ کەوتووە)، وتی: ئای چۆن بێبەش بوویت (لە نان و ئاو)، ئینجا سبەی لە نیوەڕۆدا بورایەوە، جا ئەم ڕووداوەیان بۆ پێغەمبەر ﷺ گێڕایەوە، ئیتر بەو هۆیەوە ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ ٱلصِّيَامِ ٱلرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَآئِكُمْ ۝١٨٧﴾ البقرة. واتە: لەشەوانی ڕۆژوو (ی ڕەمەزان)دا ڕێگەتان پێدراوە بچنە لای ژنەکانتان، هاوەڵان زۆر پێی دڵخۆش بوون، وە ئەم ئایەتەش دابەزی: ﴿ وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ ۝١٨٧﴾ البقرة، واتە: هەروەها بخۆن و بخۆنەوە هەتا ڕوشتەی سپی (ڕۆژ) تان بۆ جیادەبێتەوە لە ڕوشتەی ڕەش (ی شەو).

١٦- باب قَوْلِ اللهِ تَعَالَى:

﴿ وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ مِنَ ٱلْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتِمُّوا۟ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيْلِ ۚ ۝١٨٧﴾ البقرة. فِيهِ عَنِ البَرَاءُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

---

[1] سەرەتای فەرزبوونی ڕۆژووی ڕەمەزان.

١٦- باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند:

(بخۆن و بخۆنەوە هەتا ڕوشتەی سپی(ڕۆژ)تان بۆ جیادەبێتەوە لە ڕوشتەی ڕەش (ی شەو) لە سپێدەدا، پاشان ڕۆژووەکەتان تەواو بکەن تا شەوی دوایی)، لەم باسەدا فەرموودەیەکی تیایە کە بەڕا[1] لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە.

١٩١٦- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي حُصَيْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ ﴿١٨٧﴾﴾ البقرة. عَمَدْتُ إِلَى عِقَالٍ أَسْوَدَ وَإِلَى عِقَالٍ أَبْيَضَ، فَجَعَلْتُهُمَا تَحْتَ وِسَادَتِي، فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ فِي اللَّيْلِ فَلاَ يَسْتَبِينُ لِي، فَغَدَوْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ، فَقَالَ: «إِنَّمَا ذَلِكَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَبَيَاضُ النَّهَارِ»[2].

١٩١٦- عەدی کوڕی حاتیم رضي الله عنه دەڵێ: کاتێ ئەم ئایەتە: ﴿حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ ﴿١٨٧﴾﴾ البقرة. دابەزی، چووم گوریسێکی ڕەش و گوریسێکی سپیم هێنا، هەردووکیانم خستە ژێر پشتییەکەم، لەشەودا دەستم کرد بەسەیرکردنیان لێکم جیانەدەکردنەوە، سەرلەبەیانییەکەی ڕۆیشتم بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەوکارەی خۆمم بۆ گێڕایەوە، ئەویش فەرمووی: ((بێگومان مەبەستی ئایەتەکە تەنها تاریکی شەو و ڕووناکی ڕۆژە))، (نەك ئەوەی تۆ کردوتە).

---

[1] لە باسی پێشوودا بە ژمارە: (١٩١٥) باسکرا.

[2] بڕوانە: ٤٥٠٩، ٤٥١٠.

١٩١٧- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ح. حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: أُنْزِلَتْ: ﴿ وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ ﴿١٨٧﴾ ﴾ البقرة. وَلَمْ يَنْزِلْ: ﴿ مِنَ ٱلْفَجْرِ ﴿١٨٧﴾ ﴾ البقرة. فَكَانَ رِجَالٌ إِذَا أَرَادُوا الصَّوْمَ رَبَطَ أَحَدُهُمْ فِي رِجْلِهِ الخَيْطَ الأَبْيَضَ وَالخَيْطَ الأَسْوَدَ، وَلَمْ يَزَلْ يَأْكُلُ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُ رُؤْيَتُهُمَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ بَعْدُ: ﴿ مِنَ ٱلْفَجْرِ ﴿١٨٧﴾ ﴾ البقرة. فَعَلِمُوا أَنَّهُ إِنَّمَا يَعْنِي اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ[١].

١٩١٧- سەهلی کوڕی سەعد ﷺ دەڵێ: ئەم ئایەتە: ﴿ وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ ﴿١٨٧﴾ ﴾ البقرة. دابەزی هێشتا ﴿ مِنَ ٱلْفَجْرِ ﴿١٨٧﴾ ﴾ البقرة. دانەبەزیبوو، جا کەسانێك بیانویستایە بەڕۆژوو بن، هەریەکێکیان پەتێکی ڕەش و پەتێکی سپی دەبەست بەقاچییەوە، بەردەوام دەبوو لە خواردن هەتا ئەو دوو پەتەی لەیەکتر جیادەکردەوە[٢]، ئەوسا خوای گەورە بە دوایدا ﴿ مِنَ ٱلْفَجْرِ ﴿١٨٧﴾ ﴾[٣] دابەزاند، ئینجا هاوەڵان زانیان مەبەست لە ﴿ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ ﴿١٨٧﴾ ﴾ شەو و ڕۆژە.

١٧- بابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: «لَا يَمْنَعَنَّكُمْ مِنْ سَحُورِكُمْ آذَانُ بِلَالٍ»

١٩١٨- ١٩١٩- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي أُسَامَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ؛ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ، وَالقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، أَنَّ بِلَالًا كَانَ يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

---

[١] بروانە: ٤٥١١.

[٢] واتە: ئەوەندە دونیا ڕووناک دەبۆوە، دەیانتوانی ڕەنگیان لە یەکتری جیا بکەنەوە.

[٣] واتە: کاتێک نوێژی بەیانی دەبێت.

«كُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَإِنَّهُ لَا يُؤَذِّنُ حَتَّى يَطْلُعَ الفَجْرُ»[1]. قَالَ القَاسِمُ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَ أَذَانِهِمَا إِلَّا أَنْ يَرْقَى هذَا وَيَنْزِلَ ذَا.

١٧- باسی ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ: ((بانگدانی بیلال ڕێگریتان نەکات لە نانخواردن لە پارشێودا))

١٩١٨- ١٩١٩- عائیشە رضي الله عنها دەڵێ: بیلال رضي الله عنه هەمیشە بەشەو بانگی دەدا، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((بخۆن و بخۆنەوە هەتا ئیبنو ئوممی مەکتوم بانگ دەدات، چونکە ئەو بانگ نادات هەتا سپێدە هەڵنەیەت))[2]، قاسیم[3] دەڵێ: نێوانی بانگی ئەو دووانە هەر ئەوندە بوو ئەمیان سەرکەوێ و ئەویان دابەزێ.

١٨- بَابُ تَأْخِيرِ السَّحُورِ

١٩٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضي الله عنه، قَالَ: كُنْتُ أَتَسَحَّرُ فِي أَهْلِي، ثُمَّ تَكُونُ سُرْعَتِي أَنْ أُدْرِكَ السُّجُودَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ[4].

١٨- باسی دواخستنی پارشێو

١٩٢٠- سەهلی کوڕی سەعد رضي الله عنه وتی: من لەماڵەوە پارشێوم دەکرد، پاشان زۆر پەلەم دەکرد بۆ ئەوەی بگەم بەنوێژ لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ.

---

[1] الْحَدِيث: ١٩١٨ [٦١٧]، الْحَدِيث: ١٩١٩ [٦٢٢].

[2] واتە: ئەو کاتەی بانگی بەیانی دەبێت، ئیتر نابێ ڕۆژووەوان شت بخوات.

[3] یەکێکە لە گێڕەرەوەکانی ئەم فەرموودەیە.

[4] بڕوانە: ٥٧٧.

١٩- بابُ قَدْرِ كَمْ بَيْنَ السَّحُورِ وَصَلَاةِ الفَجْرِ؟

١٩٢١- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ قَالَ: تَسَحَّرْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ. قُلْتُ: كَمْ كَانَ بَيْنَ الأَذَانِ وَالسَّحُورِ، قَالَ: قَدْرُ خَمْسِينَ آيَةً[١].

١٩- باسی نێوانی پارشێو و نوێژی بەیانی چەندبوو؟

١٩٢١- ئەنەس ﷺ دەیگێڕێتەوە لەزەیدی کوڕی سابیتەوە دەڵێ: لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ پارشێومان کرد، پاشان پێغەمبەر ﷺ هەستا بۆ نوێژ، (ئەنەس دەڵێ:) وتم: نێوان بانگ و پارشێوەکە چەند بوو؟ وتی: بەئەندازەی (خوێندنەوەی) پەنجا ئایەت بوو.

٢٠- بابُ بَرَكَةِ السَّحُورِ مِنْ غَيْرِ إِيجَابٍ

لأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصْحَابَهُ وَاصَلُوا[٢] وَلَمْ يُذْكَرِ السَّحُورُ.

١٩٢٢- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَاصَلَ فَوَاصَلَ النَّاسُ فَشَقَّ عَلَيْهِمْ، فَنَهَاهُمْ. قَالُوا: إِنَّكَ تُوَاصِلُ. قَالَ: «لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ، إِنِّي أَظَلُّ أُطْعَمُ وَأُسْقَى»[٣].

٢٠- باسی فەڕ و بەرەکەتی پارشێوکردن بێ ئەوەی واجب بێت

چونکە پێغەمبەر ﷺو هاوەڵان دوو ڕۆژ لەسەر یەك بەڕۆژوو بوون، بەبێ ئەوەی شەو بیشکێنن و باسی پارشێو کردنیشیان نەکراوە.

---

[١] بڕوانە: ٥٧٥.

[٢] سەرنج: ویصال ئەوەیە دوو ڕۆژ لەسەر یەک بەڕۆژوو بیت و شەوەکەی نێوانیان ڕۆژووەکەت نەشکێنیت، واتە: نزیکەی ٣٦ سی و شەش کاتژمێر لەسەر یەک بەڕۆژوو بیت.

[٣] بڕوانە: ١٩٦٢.

١٩٢٢- عەبدوڵای كوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: كە پێغەمبەر ﷺ دوو ڕۆژ لەسەر یەك بەڕۆژوو دەبوو، بە بێ ئەوەی لەشەودا بیشكێنێ، هاوەڵانیش دوو ڕۆژ لەسەر یەك بەڕۆژوو دەبوون، بە بێ ئەوەی شەو بیشكێنن، ئەمە گران بوو لەسەریان، بۆیە پێغەمبەر ﷺ ڕێگەی نەدان وابكەن. وتیان: تۆ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ وادەكەیت؟ فەرمووی: ((من وەك ئێوە نیم، بێگومان ڕۆژ دەبەمە سەر (خوا) خواردن و خواردنەوەم پێدەبەخشێ)).

١٩٢٣- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً».

١٩٢٣- ئەنەسی كوڕی مالیك ﷺ وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((پارشێو بكەن، چونكە بێگومان لە پارشێوكردندا فەڕو بەرەكەت هەیە)).

٢١- بابٌ: إِذَا نَوَى بِالنَّهَارِ صَوْمًا

وَقَالَتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ: كَانَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُولُ: عِنْدَكُمْ طَعَامٌ؟ فَإِنْ قُالت: لَا. قَالَ: فَإِنِّي صَائِمٌ يَوْمِي هَذَا. وَفَعَلَهُ أَبُو طَلْحَةَ، وَأَبُو هُرَيْرَةَ، وَابْنُ عَبَّاسٍ، وَحُذَيْفَةُ.

١٩٢٤- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَ رَجُلًا يُنَادِي فِي النَّاسِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ: «أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلْيُتِمَّ -أَوْ فَلْيَصُمْ- وَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ فَلَا يَأْكُلْ»[1].

---

[1] بڕوانە: ٢٠٠٧، ٧٢٦٥.

٢١- باسێک: ئەگەر کەسێک بە ڕۆژ نیەتی ڕۆژوو بێنێت دروستە[1]

ئوممو دەردا دەڵێ: ئەبو دەردا دەیوت: خواردنتان لایە؟ ئەگەر بمانوتبایە: نەخێر، دەیوت: ئەمڕۆ بەڕۆژوو دەبم.

هەرکام لە ئەبو تەڵحە و ئەبو هورەیرە و ئیبنو عەباس و حوزەیفەش بەم شێوەیان دەکرد.

١٩٢٤- سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ پیاوێکی لە ڕۆژی عاشوڕادا نارد بەنێو خەڵکدا جاڕ بدات و بڵێ: ((هەرکەسێك خواردنی خواردووە، باشت (ی تر) نەخوات و ڕۆژووەکەی تەواو بکات، یان با بەڕۆژوو بێت، ئەوەش خواردنی نەخواردووە، با خواردن نەخوا (و بەڕۆژوو بێت تا ئێوارە))).

٢٢- بَابُ الصَّائِمِ يُصْبِحُ جُنُبًا

١٩٢٥- ١٩٢٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سُمَيٍّ -مَوْلَى أَبِي بَكْرِ- بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الحَارِثِ بْنِ هِشَامِ بْنِ المُغِيرَةِ -أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَأَبِي حِينَ دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ ح.

حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، أَنَّ أَبَاهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَ مَرْوَانَ، أَنَّ عَائِشَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ أَخْبَرَتَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُدْرِكُهُ الفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ أَهْلِهِ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ وَيَصُومُ. وَقَالَ مَرْوَانُ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الحَارِثِ: أُقْسِمُ بِاللَّهِ لَتُقَرِّعَنَّ بِهَا أَبَا هُرَيْرَةَ. وَمَرْوَانُ يَوْمَئِذٍ عَلَى المَدِينَةِ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: فَكَرِهَ ذَلِكَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ، ثُمَّ قُدِّرَ لَنَا أَنْ نَجْتَمِعَ بِذِي الحُلَيْفَةِ، وَكَانَتْ لِأَبِي هُرَيْرَةَ هُنَالِكَ أَرْضٌ، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ لِأَبِي هُرَيْرَةَ: إِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ أَمْرًا، وَلَوْلَا مَرْوَانُ أَقْسَمَ

---

[1] ئەمە بەلای زۆربەی زانایانەوە بۆ ڕۆژووی سوننەتە نەك ڕۆژووی فەرز. إرشاد الساري: ٤/٤٧٥.

عَلَيَّ فِيهِ لَمْ أَذْكُرْهُ لَكَ. فَذَكَرَ قَوْلَ عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ. فَقَالَ: كَذَلِكَ حَدَّثَنِي الفَضْلُ بْنُ عَبَّاسٍ، وَهُنَّ أَعْلَمُ. وَقَالَ هَمَّامٌ، وَابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَأْمُرُ بِالفِطْرِ. وَالأَوَّلُ أَسْنَدُ[1].

٢٢- باسی ڕۆژووەوان بەلەشگرانی ڕۆژ بکاتەوە

١٩٢٥- ١٩٢٦- (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) ئەبو یەمان بۆی گێڕاینەوە وتی: شوعەیب بۆی گێڕاینەوە لە زوهریەوە وتی: ئەبو بەکری کوڕی عەبدوڕەحمانی کوڕی حاریسی کوڕی هیشام بۆی گێڕامەوە، کە عەبدوڕەحمانی باوکی گێڕایەوە بۆ مەڕوان کە عائیشە و ئوممو سەلەمە ﵄ هەردووکیان بۆیان گێڕاوەتەوە: (هەندێ جار) پێغەمبەری خوا ﷺ ڕۆژی لێ دەبۆوە، لەشی گران بوو بەهۆی چوونە لای هاوسەرەکەی، پاشان خۆی دەشۆرد و بەڕۆژوو دەبوو.

مەڕوان[2] بەعەبدوڕەحمانی کوڕی حاریسی وت: سوێند دەخۆم بەخوا دەبێ بەتوندی ئەم بەسەرهاتە بەئەبو هوڕەیرە بڵێی، لەو کاتەشدا مەڕوان دەسەڵاتداربوو بەسەر مەدینەدا، ئەبو بەکر وتی: عەبدوڕەحمان ئەو قسەی مەڕوانی لا پەسەند نەبوو (نەیکرد)، پاشان وا ڕێککەوت لەزولحولەیفە لەگەڵ ئەبو هوڕەیرە ﵁ بەیەك گەشتین و كۆبوینەوە -چونكە ئەبو هوڕەیرە لەوێ زەوییەكی هەبوو-، جا عەبدوڕەحمان بەئەبو هوڕەیرەی وت: من شتێكت بۆ باس دەكەم، لەبەر ئەوە نەبووایە مەڕوان سوێندی لێ خواردووم بۆتم باس

---

[1] بڕوانە: ١٩٣٠، ١٩٣١، ١٩٣٢.

[2] مەڕوانی کوڕی حەکەم.

نەدەکرد، ئینجا عەبدوڕەحمان وتەکەی عائیشە و ئوممو سەلەمەی باسکرد، ئەبو هوڕەیرە ﷺ وتی: فەزڵی کوڕی عەباس بەو جۆرە بۆی گێڕامەوە، بەڵام ئەوان[1]، (عائیشە و ئوممو سەلەمە) شارەزاترن))[2]، هەممام و سالیمی کوڕی عەبدوڵای کوڕی عومەر دەڵێن: ئەبو هوڕەیرە گێڕایەوە وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی دەکرد (بەوەی بە لەشگرانی ڕۆژی لێ بۆتەوە) بەشکاندنی ڕۆژووەکەی. (ئیمامی بوخاری دەڵێ): فەرموودەی یەکەم لەڕووی سەنەدەوە بەهێزترە[3].

٢٣- بابُ المُبَاشَرَة للصَّائم

وَقَالَتْ عَائِشَةُ يَحْرُمُ عَلَيْهِ فَرْجُهَا.

١٩٢٧- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الحَكَمِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُقَبِّلُ وَيُبَاشِرُ وَهُوَ صَائِمٌ، وَكَانَ أَمْلَكَكُمْ لإِرْبِهِ. وَقَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿ مَـَٔارِبُ ﴿١٨﴾ ﴾ طه. حَاجَةٌ.

قَالَ طَاوُسٌ: ﴿ أُوْلِي ٱلْإِرْبَةِ ﴿٣١﴾ ﴾ النور. الأَحْمَقُ لَا حَاجَةَ لَهُ فِي النِّسَاءِ. وقال جَابرُ بْنُ زيد: إنْ نَظَرَ فَأَمنَى يُتمُّ صَوْمَهُ[4].

---

[1] لە گێڕانەوەیەکی تری بوخاریدا هاتووە (وهو أعلم)، واتە: فەزڵ شارەزاترە.

[2] کە وتەی عائیشە و ئوممو سەلەمە (کە لەشگران بکەوێتە ڕۆژەوە ڕۆژووەکەی ناشکێ)، بە جۆرێکی تریش لە بوخارییەوە گێڕدراوەتەوە وەک:
(وَهُوَ أَعْلَمُ)، هەروەها لە صەحیحی موسلیمدا بەم جۆرەیە: (فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: أَهُمَا قَالَتَاهُ لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: هُمَا أَعْلَمُ).

[3] واتە: ئەو فەرموودەیەی عائیشە گێراویەتیەوە لە ڕووی سەنەدەوە پەیوەسترە لەو فەرموودەیەی ئەبو هورەیرە گێراویەتیەوە.

[4] بڕوانە: ١٩٢٨.

٢٣- باسی (حوکمی) دەستبازی پیاوی ڕۆژووەوان لەگەڵ هاوسەرەکەیدا

عائیشە ﵂ دەڵێ: تەنها عەوڕەتی ئافرەتەکە بۆ مێردی ڕۆژووەوانی حەڕامە.

١٩٢٧- عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ماچی دەکرد و پێستیان بەر پێستی یەکتر دەکەوت و پێغەمبەری ﷺ بەڕۆژوو بوو، بەڵام لەهەمووتان زاڵتر بوو بەسەر نەفسی خۆیدا، (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عەباس ﵄ وتی: ﴿مَآرِبُ ⁽١٨⁾﴾ واتە: پێویستی.

تاوس دەڵێ: ﴿أُوْلِي ٱلۡإِرۡبَةِ ⁽٣١⁾﴾ گێل و گەوجە کە پێویستی و ئارەزووی ئافرەتی نییە. هەروەها جابیری کوڕی زەید دەڵێ: ئەگەر (ڕۆژووەوان) سەیری (ئافرەتی) کرد و ئاوی هاتەوە، ئەوە ڕۆژووەکەی تەواو دەکات و ناشکێت (چونکە بەریەککەوتن ڕووی نەداوە).

٢٤- بابُ القُبْلَةِ للصَّائِمِ

١٩٢٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ح. وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيُقَبِّلُ بَعْضَ أَزْوَاجِهِ وَهُوَ صَائِمٌ. ثُمَّ ضَحِكَتْ[1].

---

[1] بڕوانە: ١٩٢٧.

٢٤- باسی (حوكمی) ماچكردن بۆ ڕۆژووەوان

١٩٢٨- ئەم فەرموودەیەش دوو سەنەد و ڕێگای هەیە: لە موحەممەدی كوڕی موسەنناوە دەست پێدەكات تا عائیشە ﵂، دووەمیان لە عەبدوڵای كوڕی مەسلەمەوە تا دەگاتە عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ هەندێك لەژنەكانی ماچ دەكردو بەڕۆژووش بوو، پاشان عائیشە پێكەنی.

١٩٢٩- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّهَا ﵂ قَالَتْ: بَيْنَمَا أَنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الخَمِيلَةِ إِذْ حِضْتُ فَانْسَلَلْتُ، فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيضَتِي، فَقَالَ: «مَا لَكِ أَنُفِسْتِ؟». قُلْتُ: نَعَمْ، فَدَخَلْتُ مَعَهُ فِي الخَمِيلَةِ، وَكَانَتْ هِيَ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْتَسِلاَنِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ، وَكَانَ يُقَبِّلُهَا وَهُوَ صَائِمٌ[1].

١٩٢٩- زەینەبی كچی ئوممو سەلەمە لە ئوممو سەلەمەی دایكیەوە ﵂ دەگێڕێتەوە كە وتی: لەكاتێكدا لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ لەژێر بەتانییەكی خەتداردا ڕاكشابووم كەوتمە حەیزەوە، لەژێر بەتانییەكەوە بەهێواشی هاتمە دەرەوە و پۆشاكی بێ نوێژیم لەبەركرد، فەرمووی: ((چیتە كەوتیتە بێ نوێژی؟ وتم: بەڵێ، ئینجا لەگەڵیدا چوومەوە ژێر بەتانییە خەتخەتەكە، وە ئوممو سەلەمە و پێغەمبەری خوا ﷺ لەیەك دەفردا[2] خۆیان دەشۆری، وە پێغەمبەری خوا ﷺ ماچی دەكردو بەڕۆژووش بوو.

---

[1] بڕوانە: ٢٩٨.

[2] وەک مەنجەڵ و شتی وا.

٢٥- بَابُ اغْتِسَالِ الصَّائِمِ

وَبَلَّ ابْنُ عُمَرَ ثَوْبًا، فَأَلْقَاهُ عَلَيْهِ، وَهُوَ صَائِمٌ. وَدَخَلَ الشَّعْبِيُّ الحَمَّامَ وَهُوَ صَائِمٌ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَا بَأْسَ أَنْ يَتَطَعَّمَ القِدْرَ، أَوِ الشَّيْءَ. وَقَالَ الحَسَنُ: لَا بَأْسَ بِالمَضْمَضَةِ وَالتَّبَرُّدِ لِلصَّائِمِ. وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: إِذَا كَانَ صَوْمُ أَحَدِكُمْ فَلْيُصْبِحْ دهنا مُتَرَجِّلًا. وَقَالَ أَنَسٌ: إِنَّ لِي أَبْزَنَ أَتَقَحَّمُ فِيهِ وَأَنَا صَائِمٌ. وَيُذْكَرُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اسْتَاكَ وَهُوَ صَائِمٌ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: يَسْتَاكُ أَوَّلَ النَّهَارِ وَآخِرَهُ، وَلاَ يَبْلَعُ رِيقَهُ. وَقَالَ عَطَاءٌ: إِنِ ازْدَرَدَ رِيقَهُ لَا أَقُولُ يُفْطِرُ. وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: لَا بَأْسَ بِالسِّوَاكِ الرَّطْبِ. قِيلَ: لَهُ طَعْمٌ. قَالَ: وَالمَاءُ لَهُ طَعْمٌ، وَأَنْتَ تُمَضْمِضُ بِهِ. وَلَمْ يَرَ أَنَسٌ وَالحَسَنُ وَإِبْرَاهِيمُ بِالكُحْلِ لِلصَّائِمِ بَأْسًا.

٢٥- باسی خۆشۆردنی ڕۆژووەوان

عەبدولاَّی کوڕی عومەر ﷺ لەکاتێکدا بەڕۆژووبوو، قوماشێکی تەڕکردو دای بەسەر خۆیدا، شەعبی بەڕۆژوو بوو چوویە حەمامەوە، عەبدولاَّی کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: قەیناکا (بۆ کابان) چێژی خواردنی نێو قابلەمە و شتی وا (بێ ئەوەی قوتی بدات). حەسەن دەڵێ: قەیناکا ڕۆژووەوان ئاو لەدەم ڕادات، ئاو بکات بەسەرو لاشەیدا بۆ خۆ فێنك کردنەوە. عەبدولاَّی کوڕی مەسعود ﷺ دەڵێ: ئەگەر کەسێکتان بەڕۆژوو بوو، با خۆی چەور و بۆنخۆش بکات و سەری شانە بکات. ئەنەس ﷺ دەڵێ: بێگومان حەوزێکی ئاوم هەیە، خۆم فڕێ دەدەمە ناوی، وە من بەڕۆژووم، لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕدراوەتەوە کە بەڕۆژوو بووە و سیواکی کردووە. عەبدولاَّی کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: ڕۆژووەوان لەسەرەتا و کۆتایی ڕۆژدا دروستە سیواك بکات، بەلاَّم تفی خۆی قوت نەدات، عەتا دەڵێ: ئەگەر تفی خۆی قووت دا ناڵێم ڕۆژوو دەشکێنێ. ئیبنو سیرین دەڵێ: سیواکی تەڕ زیانی نییە (بۆ ڕۆژووەوان). وترا: تامی هەیە، وتی: ئاویش تامی هەیە، کە تۆ لە دەمتی ڕادەدەیت. ئەنەس و حەسەن و ئیبراهیم چاو ڕشتن بەکلیان پێ ئاسایی و بێ زیانە.

١٩٣٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ وَأَبِي بَكْرٍ: قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُدْرِكُهُ الفَجْرُ جُنُبًا فِي رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ حُلُمٍ فَيَغْتَسِلُ وَيَصُومُ[١].

١٩٣٠- عائیشه ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ له ڕەمەزاندا به لەشگرانی ڕۆژی لێ دەبۆوه بەدەر له ئاوهاتنەوه له خەودا[٢]، ئینجا خۆی دەشۆرد و بەڕۆژوو دەبوو.

١٩٣١- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ سُمَيٍّ -مَوْلَى أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الحَارِثِ بْنِ هِشَامِ بْنِ المُغِيرَةِ- أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: كُنْتُ أَنَا وَأَبِي، فَذَهَبْتُ مَعَهُ، حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ ﵂، قَالَتْ: أَشْهَدُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِنْ كَانَ لَيُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ جِمَاعٍ غَيْرِ احْتِلَامٍ، ثُمَّ يَصُومُهُ[٣].

١٩٣١- ئەبو بەكری كوڕی عەبدوڕەحمان دەڵێ: من و باوكم بووین، ئینجا لەگەڵیدا ڕۆیشتم، تا چووینه ماڵی عائیشه ﵂ وتی: شایەتی دەدەم لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ به لەشگرانی ڕۆژی لێ دەبۆوه، بەهۆی سەرجێییەوه (لەگەڵ هاوسەری) نەك خەون بینین، پاشان ڕۆژەكەی بەڕۆژوو دەبوو.

١٩٣٢- ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ، فَقَالَتْ مِثْلَ ذَلِكَ[٤].

١٩٣٢- (ئەبو بەكر دەڵێ:) پاشان ڕۆیشتین بۆ لای ئوممو سەلەمه ﵂، ئەویش هەمان شتی وت.

[١] بڕوانه: ١٩٢٥.

[٢] واته: هۆی لەشگرانییەكەی سەرجێیی بوو لەگەڵ هاوسەریدا.

[٣] بڕوانه: ١٩٢٥.

[٤] بڕوانه: ١٩٢٥، ١٩٢٦.

٢٦- بابُ الصَّائِمِ إِذَا أَكَلَ أَوْ شَرِبَ نَاسِيًا

وَقَالَ عَطَاءٌ: إِنِ اسْتَنْثَرَ فَدَخَلَ المَاءُ فِي حَلْقِهِ لَا بَأْسَ، إِنْ لَمْ يَمْلِكْ. وَقَالَ الحَسَنُ: إِنْ دَخَلَ حَلْقَهُ الذُّبَابُ فَلاَ شَيْءَ عَلَيْهِ. وَقَالَ الحَسَنُ وَمُجَاهِدٌ: إِنْ جَامَعَ نَاسِيًا فَلاَ شَيْءَ عَلَيْهِ.

١٩٣٣- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا نَسِيَ فَأَكَلَ وَشَرِبَ فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ»[1].

٢٦- باسی ئەگەر ڕۆژووەوان بەلەبیرچوون خواردنی خوارد یان خواردنەوەی خواردەوە

عەتا دەڵێ: ئەگەر (ڕۆژووەوان) ئاوی لەلووتی ڕادا و ئاو ڕۆیشتە قورگی، ئەگەر دەسەڵاتی نەبوو (فرێی بداتە دەرەوە) زیانی نییە، حەسەن دەڵێ: ئەگەر مێش بڕواتە قورگی، ئەوە هیچی لەسەر نییە، حەسەن و موجاهید دەڵێن: ئەگەر پیاو بەلەبیرچوون لەگەڵ خێزانی جووت بوو، ئەوە هیچی لەسەر نییە.

١٩٣٣- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((ئەگەر ڕۆژووەوان لەبیری نەبوو خواردنی خوارد، یان خواردنەوەی خواردەوە، ئەوە با ڕۆژووەکەی تەواو بکات، چونکە بێگومان خوا خواردن و خواردنەوەی پێ بەخشیوە)).

---

[1] بڕوانە: ٦٦٦٩.

٢٧- بابُ سِوَاكِ الرَّطْبِ وَاليَابِسِ لِلصَّائِمِ

وَيُذْكَرُ عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَسْتَاكُ وَهُوَ صَائِمٌ، مَا لَا أُحْصِي أَوْ أَعُدُّ. وَقَالَتْ عَائِشَةُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ، مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ». وَقَالَ عَطَاءٌ وَقَتَادَةُ: يَبْتَلِعُ رِيقَهُ. وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ». وَيُرْوَى نَحْوُهُ عَنْ جَابِرٍ وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، وَلَمْ يَخُصَّ الصَّائِمَ مِنْ غَيْرِهِ.

٢٧- باسی (حوکمی) سیواکی تەڕ و وشک بۆ ڕۆژووەوان

لە عامیری کوڕی ڕەبیعەوە دەگێڕنەوە کە وتویەتی: لە ژمارە نایە ئەوەندە پێغەمبەرم ﷺ بینیوە سیواکی دەکردو بەڕۆژووش بوو، عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((سیواك پاككەرەوەی دەمە، مایەی ڕەزامەندی پەروەردگارە))، عەتا و قەتادە دەڵێن: لیکەکەی قووت دەدات (ئاساییە)، ئەبو هورەیرە ﵁ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرمووی: ((ئەگەر لەسەر ئوممەتەکەم قورس نەبوایە، لەکاتی هەموو دەستنوێژ گرتنێکدا فەرمانم پێدەکردن بە سیواککردن))، هەریەك لە جابیر و زەیدی کوڕی خالید لە پێغەمبەرەوە ﷺ وێنەی ئەم فەرموودەیان گێڕاوەتەوەو تایبەتیان نەکردووە بەڕۆژووەوانەوە بەجیا لەکەسانی تر.

١٩٣٤- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ قَالَ: حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ حُمْرَانَ: رَأَيْتُ عُثْمَانَ ﵁ تَوَضَّأَ، فَأَفْرَغَ عَلَى يَدَيْهِ ثَلاَثًا، ثُمَّ تَمَضْمَضَ وَاسْتَنْثَرَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلاَثًا، ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ اليُمْنَى إِلَى المَرْفِقِ ثَلاَثًا، ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ اليُسْرَى إِلَى المَرْفِقِ ثَلاَثًا، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ اليُمْنَى ثَلاَثًا، ثُمَّ اليُسْرَى ثَلاَثًا، ثُمَّ قَالَ:

رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا، ثُمَّ قَالَ: «مَنْ تَوَضَّأَ وُضُوئِي هَذَا، ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ، لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ فِيهِمَا بِشَيْءٍ، إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»[1].

١٩٣٤- حومران دەڵێ: عوسمانم ﷺ بینی دەست نوێژی گرت، سێ جار ئاوی کرد بەهەردوو دەستیدا، پاشان سێ جار ئاوی لە دەم و لووتی ڕادا، پاشان سێ جار دەم و چاوی شۆرد، پاشان دەستی ڕاستی شۆرد تا ئانیشکی سێ جار، پاشان سێ جار دەستی چەپی شۆرد تا ئانیشکی، پاشان دەستی تەڕی هێنا بەسەریدا، پاشان سێ جار قاچی ڕاستی شۆرد، پاشان قاچی چەپی سێ جار شۆرد، پاشان وتی: پێغەمبەری خوام ﷺ دی دەست نوێژی گرت بەوێنەی ئەم دەستنوێژەی من، پاشان فەرمووی: ((هەرکەس دەست نوێژێکی وەك ئەم دەستنوێژەی من بگرێت، پاشان دوو ڕکات نوێژ بکات، تێیدا خەیاڵی بەلای هیچ شتێکدا نەڕوات، (خوا) لە گوناهەکانی ڕابردووی دەبورێت)).

٢٨- بابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: «إِذَا تَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْشِقْ بِمَنْخِرِهِ المَاءَ». وَلَمْ يُمَيِّزْ بَيْنَ الصَّائِمِ وَغَيْرِهِ

وَقَالَ الحَسَنُ: لَا بَأْسَ بِالسَّعُوطِ لِلصَّائِمِ إِنْ لَمْ يَصِلْ إِلَى حَلْقِهِ. وَيَكْتَحِلُ. وَقَالَ عَطَاءٌ: إِنْ مَضْمَضَ ثُمَّ أَفْرَغَ مَا فِي فِيهِ مِنَ المَاءِ لَا يَضِرُهُ، إِنْ لَمْ يَزْدَرِدْ رِيقَهُ، وَمَاذَا بَقِيَ فِي فِيهِ، وَلاَ يَمْضَغُ العِلْكَ، فَإِنِ ازْدَرَدَ رِيقَ العِلْكِ لَا أَقُولُ إِنَّهُ يُفْطِرُ. وَلَكِنْ يُنْهَى عَنْهُ. فإِنِ استَنثَرَ فدَخَلَ الماءُ حَلقَهُ لابأَس، لم يَملِكْ.

---

[1] بڕوانە: ١٥٩.

٢٨- باسی ئەم فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ: ((ئەگەر کەسێک دەستنوێژی گرت، با ئاو لە کوونە لووتی وەربدات)) جیاوازی نەکردوە لە نێوان ڕۆژووەوان و کەسی تردا

حەسەن دەڵێ: قەترەکردنە لووت بۆ ڕۆژووەوان قەیناکە و زیانی نییە، ئەگەر نەگاتە گەرووی، کل بکاتە چاویشی قەیناکا، عەتا دەڵێ: ئەگەر ئاوی لە دەمی ڕادا، پاشان ئەو ئاوەی لە دەمیدایە هەمووی هێنایە دەرەوە و تفییەوە، زیانی نییە ئەگەر تفی خۆی قووت نەدات، ئیتر چی ماوە لە دەمیدا بێ زیانە، هەروەها بنێشت نەجوێت، ئەگەر تفی بنێشتەکەی قووت بدات، ناڵێم ڕۆژووی پێ دەشکێ، بەڵام ڕێگری لێ دەکرێ. ئینجا ئەگەر ئاوەکەی لەلووتی هێنایە دەرەوە (مشی کردەوە)، لەوکاتەدا ئاو ڕۆیشتە گەرووی قەیناکا، چونکە لەدەسەڵاتی ئەودا نەبووە.

٢٩- بَابٌ: إِذَا جَامَعَ فِي رَمَضَانَ

وَيُذْكَرُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَفَعَهُ: «مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ وَلاَ مَرَضٍ، لَمْ يَقْضِهِ صِيَامُ الدَّهْرِ وَإِنْ صَامَهُ». وَبِهِ قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ. وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ المُسَيَّبِ وَالشَّعْبِيُّ وَابْنُ جُبَيْرٍ وَإِبْرَاهِيمُ وَقَتَادَةُ وَحَمَّادٌ: يَقْضِي يَوْمًا مَكَانَهُ

٢٩- باسێک: ئەگەر ڕۆژووەوان لە ڕەمەزاندا سەرجێیی کرد لەگەڵ خێزانیدا

لە ئەبو هورەیرەوە ﷺ گێڕدراوەتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ: ((هەرکەس ڕۆژێك لە ڕەمەزان بەبێ بەهانە و نەخۆشی بشکێنێت، ئەگەر ساڵەکەش بەڕۆژوو بێت

جێگەی ناگرێتەوە))، ئیبنو مەسعودیش هەمان بۆچوونی هەیە. بەڵام سەعیدی کوڕی موسەییەب و شەعبی و ئیبنو جوبەیر و ئیبراهیم و قەتادە و حەمماد دەڵێن: یەك ڕۆژ دەگێڕێتەوە لەبری (ئەو ڕۆژەی شکاندوویەتی بەبێ بەهانەو نەخۆشی).

١٩٣٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ، سَمِعَ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى -هُوَ ابْنُ سَعِيدٍ- أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ أَخْبَرَهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ بْنِ خُوَيْلِدٍ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ ﵂ تَقُولُ: إِنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّهُ احْتَرَقَ. قَالَ: «مَالَكَ؟». قَالَ: أَصَبْتُ أَهْلِي فِي رَمَضَانَ. فَأُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِمِكْتَلٍ، يُدْعَى الْعَرَقَ، فَقَالَ: «أَيْنَ الْمُحْتَرِقُ؟». قَالَ: أَنَا. قَالَ: «تَصَدَّقْ بِهَذَا»[1].

١٩٣٥- عائیشە ﵂ دەڵێ: کە پیاوێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ وتی: ئەو سووتاوە[2]، فەرمووی: ((چیت بەسەر هاتووە؟)) وتی: لە ڕەمەزاندا لەگەڵ خێزانەکەمدا سەرجێییم کردووە، جا زەمیلەیەك کە پێی دەڵێن عەرەق (خورما) هێنرا بۆ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((کوا سووتاوەکە؟)) وتی: ئەمەتام، فەرمووی: ((ئەمە بکە بە خێر))[3].

---

[1] بڕوانە: ٦٨٢٢.

[2] مەبەستی ئەوە بوو تاوانێکی کردووە بە ئاگر سزا دەدرێ ئەمە مەجازە لە گوناهـ و تاواندا.

[3] لە کەفارەتی تاوانەکەیدا کە لە ڕەمەزاندا لەگەڵ خێزانەکەیدا جووت بووە.

٣٠- بابٌ: إِذَا جَامَعَ فِي رَمَضَانَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَيْءٌ فَتُصُدِّقَ عَلَيْهِ فَلْيُكَفِّرْ

١٩٣٦- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ، قَالَ: «مَا لَكَ؟». قَالَ: وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي وَأَنَا صَائِمٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «هَلْ تَجِدُ رَقَبَةً تُعْتِقُهَا؟». قَالَ لَا. قَالَ: «فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ؟». قَالَ: لَا. فَقَالَ: «فَهَلْ تَجِدُ إِطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا». قَالَ لَا. قَالَ: فَمَكَثَ النَّبِيُّ ﷺ، فَبَيْنَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ أُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِعَرَقٍ فِيهَا تَمْرٌ -وَالعَرَقُ: المِكْتَلُ- قَالَ: «أَيْنَ السَّائِلُ؟». فَقَالَ: أَنَا. قَالَ: «خُذْهَا فَتَصَدَّقْ بِهِ». فَقَالَ الرَّجُلُ: أَعَلَى أَفْقَرَ مِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟! فَوَاللَّهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا -يُرِيدُ: الحَرَّتَيْنِ- أَهْلُ بَيْتٍ أَفْقَرُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي. فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ ثُمَّ قَالَ: «أَطْعِمْهُ أَهْلَكَ»[١].

٣٠- باسێک: ئەگەر کەسێک لەڕەمەزاندا لەگەڵ خێزانەکەیدا جووت بوو خێریان پێکرد با کەفارەتەکەی پێ بدات

١٩٣٦- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: لەکاتێکدا ئێمە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ دانیشتبووین، لە پڕ پیاوێك هاتە خزمەتی، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تیاچووم، فەرمووی: ((بۆچی؟)) وتی: بەڕۆژووبووم و لەگەڵ هاوسەرەکەمدا جووت بووم، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بەندەیەکت هەیە ئازادی بکەیت؟))

---

[١] بڕوانە: ١٩٣٧، ٢٦٠٠، ٥٣٦٨، ٦٠٨٧، ٦١٦٤، ٦٧٠٩، ٦٧١٠، ٦٧١١، ٦٨٢١.

وتی: نەخێر، فەرمووی: ((دەتوانیت دوو مانگ لەسەریەك بەڕۆژوو بیت؟)) وتی: نەخێر، فەرمووی: ((هەتە خواردنی شەست هەژار بدەیت؟)) وتی: نەخێر، ئەبو هورەیرە دەڵێ: پیاوەکە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ مایەوە، لەکاتێکدا ئێمە لەوحاڵەتەدا بووین، زەنبیلەیەکیان هێنا بۆ پێغەمبەر ﷺ خورمای تێدابوو -(العَرَقُ) زەنبیلەیە-، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((کوا ئەوەی پرسیاری کرد؟)) وتی: ئەمەتام، فەرمووی: ((ئەم زەنبیلە بەرە بیکە بە خێر))[١]، پیاوەکەش وتی: بیدەم بەلەخۆم هەژارتر ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ دەی سوێند بەخوا لەمسەر بۆ ئەوسەری مەدینە[٢]، ماڵێکی تیا نییە لە ماڵ و منداڵی من هەژارتر بن، پێغەمبەریش ﷺ پێکەنی هەتا دانەکانی پێشەوەی دەرکەوتن، ئینجا فەرمووی: ((دەرخواردی ماڵ و منداڵەکانتی بدە)).

٣١- بابُ المُجَامِعِ فِي رَمَضَانَ هَلْ يُطْعِمُ أَهْلَهُ مِنَ الكَفَّارَةِ إِذَا كَانُوا مَحَاوِيجَ؟

١٩٣٧- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّ الأَخِرَ وَقَعَ عَلَى امْرَأَتِهِ فِي رَمَضَانَ. فَقَالَ: «أَتَجِدُ مَا تُحَرِّرُ رَقَبَةً؟». قَالَ: لَا. قَالَ: «فَتَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ؟». قَالَ: لَا. قَالَ: «أَفَتَجِدُ مَا تُطْعِمُ بِهِ سِتِّينَ مِسْكِينًا؟». قَالَ: لَا. قَالَ: فَأُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ -وَهُوَ: الزَّبِيلُ- قَالَ: «أَطْعِمْ هَذَا عَنْكَ». قَالَ: عَلَى أَحْوَجَ مِنَّا؟! مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا أَهْلُ بَيْتٍ أَحْوَجُ مِنَّا. قَالَ: «فَأَطْعِمْهُ أَهْلَكَ»[٣].

---

[١] لە کەفارەتی تاوانەکەت.

[٢] یان لە نێوان دوو شاخەکەیدا.

[٣] بڕوانە: ١٩٣٦.

٣١- باسی کەسێک لە ڕەمەزاندا لەگەڵ خێزانی جووت ببێ دروستە کەفارەتەکەی دەرخواردی ماڵ و منداڵی خۆی بدات ئەگەر هەژار و نەبوو بوون؟

١٩٣٧- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ وتی: ئەوە کۆتاهەمینە[١] لە ڕەمەزاندا لەگەڵ خێزانیدا جووت بووە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هەتە کۆیلەیەك ئازاد بکەیت؟)) وتی: نەخێر، فەرمووی: ((دەتوانیت دوو مانگ لەسەر یەك بەڕۆژوو بیت؟)) وتی: نەخێر، فەرمووی: ((ئەی ئەوەندەت هەیە خواردنی شەست هەژاری پێ بدەیت؟)) وتی: نەخێر، ئەبو هورەیرە دەڵێ: جا -زەنبیلەیەك خورمای تێدابوو- هێنرا بۆ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەم خورمایە لە بری تاوانەکەت دەرخواردی هەژارانی بدە))، وتی: بیدەم بە لەخۆمان هەژارتر؟! لە نێوان دوو شاخەکەی (مەدینە)دا ماڵێکی تێدا نییە لە ئێمە هەژارتر بێت، فەرمووی: ((دەی دەرخواردی خێزانەکەتی بدە)).

٣٢- بابُ الحِجَامَةِ وَالقَيْءِ لِلصَّائِمِ

قال البخاري: قَالَ لِي يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلاَّمٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُمَرَ بْنِ الحَكَمِ بْنِ ثَوْبَانَ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يقول: إِذَا قَاءَ فَلاَ يُفْطِرُ، إِنَّمَا يُخْرِجُ وَلاَ يُولِجُ. وَيُذْكَرُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ يُفْطِرُ. وَالأَوَّلُ أَصَحُّ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَعِكْرِمَةُ: الفطر مِمَّا دَخَلَ، وَلَيْسَ مِمَّا خَرَجَ. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَحْتَجِمُ وَهُوَ صَائِمٌ، ثُمَّ تَرَكَهُ، فَكَانَ يَحْتَجِمُ بِاللَّيْلِ. وَاحْتَجَمَ أَبُو مُوسَى لَيْلًا. وَيُذْكَرُ عَنْ سَعْدٍ وَزَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ وَأُمِّ سَلَمَةَ: احْتَجَمُوا صِيَامًا. وَقَالَ بُكَيْرٌ، عَنْ أُمِّ عَلْقَمَةَ: كُنَّا نَحْتَجِمُ عِنْدَ عَائِشَةَ فَلاَ تَنْهَى. وَيُرْوَى عَنِ الحَسَنِ، عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مَرْفُوعًا:

---

[١] مانای تریش کراوە، ئەوەی دوورترینە، ئەوەی بێ کەڵکترینە، هەموو ماناکان مەبەست لێی خراپ و سەرزەنشتە.

«أَفْطَرَ الحَاجِمُ وَالمَحْجُومُ». وَقَالَ لِي عَيَّاشٌ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الحَسَنِ مِثْلَهُ. قِيلَ لَهُ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؟ قَالَ نَعَمْ. ثُمَّ قَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ.

٣٢- باسی (حوکمی) کەڵەشاخ گرتن و ڕشانەوەی ڕۆژووەوان

ئیمامی بوخاری دەڵێ: یەحیای کوڕی صالح پێی وتم: موعاویەی کوڕی سەلام بۆی گێڕاینەوە وتی: یەحیا بۆی گێڕاینەوە لە عومەری کوڕی ئەلحەکەمی کوڕی سەوبانەوە کە لە ئەبو هوڕەیرەی ﷺ بیستووە دەیوت: ئەگەر ڕۆژووەوان ڕشایەوە ڕۆژووەکەی ناشکێ، چونکە شتێکی لێ دەرهێناوە نەیخستوەتە نێویەوە، لە ئەبو هوڕەیرەشەوە ﷺ گێڕدراوەتەوە کە ڕشانەوە ڕۆژوو دەشکێنێ، بەڵام گێڕانەوەی یەکەم دروستترە لە ئەبو هوڕەیرەوە کە نایشکێنێ، ئیبنو عەباس و عیکریمە دەڵێن: ڕۆژووگرتن (خۆپارێزییە) لەوەی دەچێتە نێو گەدە، نەك لە ئەوەی دێتە دەرەوە، عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ کەڵەشاخی دەگرت و بەڕۆژووش دەبوو دواتر وازی لێ هێنا، ئینجا بەشەو کەڵەشاخی دەگرت، ئەبو مووساش بەشەو کەڵەشاخی دەگرت، هەروەها باسکرا لە هەریەك لەسەعد و زەیدی کوڕی ئەرەقەم و ئوممو سەلەمە: کەڵەشاخیان گرتووەو بەڕۆژووش بوون. بوکەیر لەئوممو عەلقەمەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێ: ئێمە لای عائیشە کەڵەشاخمان دەگرت و ڕێگری نەدەکرد لێمان، لە حەسەنەوە دەیگێڕنەوە لە چەند کەسێك (لە هاوەڵان) بەفەرموودەی پێغەمبەر ﷺ گێڕاویەتیەوە: ((کەڵەشاخگر و کەڵەشاخ بۆگیراو ڕۆژوویان دەشکێ))، (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: عەییاش پێی وتم: عەبدولئەعلا بۆی گێڕاوەتەوە وتی: یونوس بۆی گێڕاوەتەوە

لەحەسەنەوە وێنەی فەرموودەکەی پێشوو[1] بەحەسەن وترا: ئەم فەرموودەیە لە پێغەمبەرەوەیە ﷺ وتی: بەڵێ، پاشان وتی: خوا زاناترە.

١٩٣٨- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ احْتَجَمَ وَهْوَ مُحْرِمٌ، وَاحْتَجَمَ وَهْوَ صَائِمٌ[2].

١٩٣٨- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کەڵەشاخی گرت و لە ئیحرامدا بوو، هەروەها کەڵەشاخی گرت و بەڕۆژووش بوو.

١٩٣٩- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: احْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ صَائِمٌ[3].

١٩٣٩- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کەڵەشاخی گرت و بەڕۆژووش بوو.

١٩٤٠- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ ثَابِتًا البُنَانِيَّ قَالَ: سُئِلَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ: أَكُنْتُمْ تَكْرَهُونَ الحِجَامَةَ لِلصَّائِمِ؟ قَالَ: لَا، إِلَّا مِنْ أَجْلِ الضَّعْفِ. وَزَادَ شَبَابَةُ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ: عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ.

١٩٤٠- شوعبە دەڵێ: گوێم لێبوو سابتی بونانی وتی: پرسیار لە ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ کرا: ئایا ئێوە کەڵەشاخ گرتنتان بۆ ڕۆژووەوان بەناپەسەند دەزانی؟ وتی: نەخێر، تەنها لەبەر لاوازی لاشە لامان ناپەسەند بوو. شەبابە لە

---

[1] أَفْطَرَ الحَاجِمُ وَالمَحْجُومُ.

[2] بڕوانە: ١٨٣٥.

[3] بڕوانە: ١٨٣٥.

سەنەدەکەیدا ئەمەی زیادکردووە: شوعبە بۆی گێڕاینەوە: لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ.

٣٣- بابُ الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ وَالإِفْطَارِ

١٩٤١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيِّ، سَمِعَ ابْنَ أَبِي أَوْفَى ﷺ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَقَالَ لِرَجُلٍ: «انْزِلْ فَاجْدَحْ لِي». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الشَّمْسُ. قَالَ: «انْزِلْ فَاجْدَحْ لِي». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الشَّمْسُ. قَالَ: «انْزِلْ فَاجْدَحْ لِي». فَنَزَلَ فَجَدَحَ لَهُ، فَشَرِبَ، ثُمَّ رَمَى بِيَدِهِ هَا هُنَا، ثُمَّ قَالَ: «إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ أَقْبَلَ مِنْ هَا هُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ». تَابَعَهُ جَرِيرٌ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ[1].

٣٣- باسی (حوکمی) ڕۆژووگرتن و (حوکمی) شکاندنی لە سەفەردا

١٩٤١- عەبدوڵای کوڕی ئەبو ئەوفا دەڵێ: لە سەفەرێکدا لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووین (لە ڕەمەزاندا)، بەپیاوێکی[2] فەرموو: ((دابەزە خواردنم بۆ ئامادە بکە))[3]، (بیلال) وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوە خۆرە؟[4] فەرمووی: ((دابەزە خواردنم بۆ ئامادە بکە))، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ خۆر ئاوا نەبوو؟ فەرمووی: ((دابەزە خواردنم بۆ ئامادە بکە))، ئینجا (بیلال) دابەزی

---

[1] بڕوانە: ١٩٥٥، ١٩٥٦، ١٩٥٨، ٥٢٩٧.

[2] کە بیلالی حەبەشیە ﷺ.

[3] (فَاجْدَحْ): خواردنێکە بریتیە لە ئاردی گەنم، یان جۆ لەگەڵ ئاو، یان شیر تێکەڵ دەکرێ بە ئاگر دەکوڵێنرێ.

[4] سەیری خۆرکە هێشتا ڕووناکی و سورایەکەی ماوە ئاوا نەبووە.

خواردنەکەی بۆ ئامادەکرد، ئەویش لێی خوارد و خواردەوە، پاشان بەدەستی ئاماژەی بۆ ئا ئەوێ (خۆرهەڵات) کرد، پاشان فەرمووی: ((هەرکات بینیتان شەو لێرەوە (لە خۆرهەڵاتەوە) داهات، ئەوە بێگومان ڕۆژووەوان ڕۆژوو دەشکێنێت))، جەریر و ئەبو بەکری کوڕی عەییاش لە ئەبو ئیسحاقی شەیبانییەوە، لە ئیبنو ئەبی ئەوفاوە وتی: من لە سەفەرێکدا لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووم، ئەم ڕێگەو سەنەدە پاڵپشتی ڕێگەکەی سوفیانی کوڕی عویەینە دەکات بۆ گێڕانەوەی ئەم فەرموودەیە.

١٩٤٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ حَمْزَةَ بْنَ عَمْرٍو الأَسْلَمِيَّ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَسْرُدُ الصَّوْمَ[1].

١٩٤٢- عائیشە ﵂ دەگێڕێتەوە کە حەمزەی کوڕی عەمری ئەسلەمی ﵁ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من بەبەردەوامی بەڕۆژوو دەبم.

١٩٤٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ -زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّ حَمْزَةَ بْنَ عَمْرٍو الأَسْلَمِيَّ قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: أَأَصُومُ فِي السَّفَرِ؟ وَكَانَ كَثِيرَ الصِّيَامِ، فَقَالَ: «إِنْ شِئْتَ فَصُمْ، وَإِنْ شِئْتَ فَأَفْطِرْ»[2].

١٩٤٣- عائیشەی ﵂ خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە حەمزەی کوڕی عەمری ئەسلەمی ﵁ وتی بەپێغەمبەر ﷺ: لە سەفەردا بەڕۆژوو بم؟ حەمزە زۆر بەڕۆژوو دەبوو، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر ویستت بەڕۆژووبە، ئەگەر ویستیشت بەڕۆژوو مەبە)).

---

[1] بڕوانە: ١٩٤٣.

[2] بڕوانە: ١٩٤٢.

٣٤- بابٌ: إِذَا صَامَ أَيَّامًا مِنْ رَمَضَانَ ثُمَّ سَافَرَ

١٩٤٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ فِي رَمَضَانَ، فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ الكَدِيدَ أَفْطَرَ. فَأَفْطَرَ النَّاسُ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَالكَدِيدُ مَاءٌ بَيْنَ عُسْفَانَ وَقُدَيْدٍ[1].

٣٤- باسێک: ئەگەر کەسێک چەند ڕۆژێک لەڕەمەزان بەڕۆژوو بوو پاشان سەفەری کرد[2]

١٩٤٤- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ گێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە ڕەمەزاندا (لە مەدینە) دەرچوو بۆ مەککە بەڕۆژوو بوو، تا گەیشتە کەدید ڕۆژووەکەی شکاند، ئینجا خەڵکەکەش شکاندیان.

ئەبو عەبدوڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: کەدید ئاوێکە لە نێوان عوسفان و قودەیدا.

٣٥- بابٌ

١٩٤٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ، أَنَّ إِسْمَاعِيلَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَهُ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فِي يَوْمٍ حَارٍّ، حَتَّى يَضَعَ الرَّجُلُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ شِدَّةِ الحَرِّ، وَمَا فِينَا صَائِمٌ إِلَّا مَا كَانَ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ وَابْنِ رَوَاحَةَ.

---

[1] بڕوانە: ١٩٤٨، ٢١٥٣، ٤٢٧٥، ٤٢٧٦، ٤٢٧٧، ٤٢٧٨، ٤٢٧٩.

[2] ئایا دروستە بەڕۆژوو نەبێ.

٣٥- باسێک

١٩٤٥- ئەبو دەردا ﷺ دەڵێ: لە سەفەرێكدا (لە ڕەمەزاندا) لە ڕۆژێكی گەرمدا لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ (لە مەدینە) دەرچووین، لەبەر تینی گەرما خەڵك دەستی لەسەر سەری دادەنا، جگە لە پێغەمبەر ﷺ و ئیبنو رەواحە كەسمان بەڕۆژوو نەبووین.

٣٦- بابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ لِمَنْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ وَاشْتَدَّ الحَرُّ: «لَيْسَ مِنَ البِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ»

١٩٤٦- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَنْصَارِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ الحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَرَأَى زِحَامًا، وَرَجُلًا قَدْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: «مَا هَذَا؟». فَقَالُوا: صَائِمٌ. فَقَالَ: «لَيْسَ مِنَ البِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ».

٣٦- باسی ئەم فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ دەربارەی ئەو كەسەی سێبەری بۆ كرابوو كە گەرما زۆر بەتین بوو: ((ڕۆژووگرتن لە سەفەردا لە كارە چاكەكان نییە))

١٩٤٦- جابیری كوڕی عەبدوڵا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە سەفەرێكدا بوو قەرەباڵغییەكی بینی، سەیری كرد پیاوێك سێبەری بۆ كراوە فەرمووی: ((ئەوە چییە؟)) وتیان: بەڕۆژووە، فەرمووی: ((ڕۆژووگرتن لە سەفەردا لەكارە چاكەكان نییە)).

٣٧- بابٌ: لَمْ يَعِبْ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فِي الصَّوْمِ وَالإِفْطَارِ

١٩٤٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا نُسَافِرُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ يَعِبِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ، وَلاَ الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ.

٣٧- باسێک: هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ ڕەخنەیان لەیەکتری نەدەگرت لەبەڕۆژووبوون و بەڕۆژوو نەبوون

١٩٤٧- ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: ئێمە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ سەفەرمان دەکرد، جا نەڕۆژووەوان ڕەخنەی لە ڕۆژوونەگر دەگرت، نەڕۆژوونەگر ڕەخنەی لە ڕۆژووگر دەگرت.

٣٨- بابُ مَنْ أَفْطَرَ فِي السَّفَرِ لِيَرَاهُ النَّاسُ

١٩٤٨- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ، فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ عُسْفَانَ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ، فَرَفَعَهُ إِلَى يَدَيْهِ لِيُرِيَهُ النَّاسَ، فَأَفْطَرَ حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ، وَذَلِكَ فِي رَمَضَانَ فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ: قَدْ صَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَفْطَرَ، فَمَنْ شَاءَ صَامَ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ[1].

٣٨- باسی کەسێک[2] لە سەفەردا ڕۆژوو بشکێنێ بۆ ئەوەی خەڵک بیبینن[3]

١٩٤٨- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە مەدینە دەرچوو بۆ مەککە (لە ڕەمەزاندا) بەڕۆژوو بوو تا گەیشتە عوسفان[1]، پاشان

---

[1] بڕوانە: ١٩٤٤.

[2] مەبەست لێی پێغەمبەرە ﷺ.

[3] چاوی لێبکە و شوێنی بکەون.

داوای ئاوی کرد، جا ئاوەکەی بەرز کردەوە بۆ ئاستی بەرزی دەستەکانی تا نیشانی خەڵکەکەی بدات، ڕۆژووەکەی شکاند (ئیتر بەڕۆژوو نەبوو) تاگەیشتە مەککە، ئەمەش[٢] لە ڕەمەزاندا بوو، عەبدوڵای کوڕی عەبباس دەیوت: بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ لە سەفەردا ڕۆژووشی گرتووە و بەڕۆژووش نەبووە، کەوابوو ئەوەی ویستی بەڕۆژوو بێت، ئەوەش ویستی با بەڕۆژوو نەبێت.

٣٩- بابٌ: ﴿وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ۖ ﴿١٨٤﴾﴾ البقرة.

قَالَ ابْنُ عُمَرَ وَسَلَمَةُ بْنُ الأَكْوَعِ: نَسَخَتْهَا: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلْقُرْءَانُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَـٰتٍ مِّنَ ٱلْهُدَىٰ وَٱلْفُرْقَانِ ۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا۟ ٱلْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا۟ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾﴾ البقرة. وَقَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى، حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ: نَزَلَ رَمَضَانُ فَشَقَّ عَلَيْهِمْ، فَكَانَ مَنْ أَطْعَمَ كُلَّ يَوْمٍ مِسْكِينًا تَرَكَ الصَّوْمَ مِمَّنْ يُطِيقُهُ، وَرُخِّصَ لَهُمْ فِي ذَلِكَ فَنَسَخَتْهَا ﴿وَأَن تَصُومُوا۟ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ ﴿١٨٤﴾﴾ البقرة. فَأُمِرُوا بِالصَّوْمِ.

---

[١] عوسفان: دێیەکە دوو قۆناغ لە مەککەوە دوورە.

[٢] سەفەرکردن و ڕۆژوو شکاندنەکە لە ڕەمەزاندا بوو.

٣٩- باسێک: ئەم ئایەتە پیرۆزە: (هەروەها پێویستە لەسەر ئەوانەی کە زۆر بەناڕەحەتی دەتوانن بەڕۆژوو بن (بەڕۆژوو نەبن) و بریتی (بدەن)

عەبدوڵای کوڕی عومەر و سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ﷺ دەڵێن: ئەم ئایەتە: (مانگی ڕەمەزان مانگێکە قورئانی تێدا نێردراوەتە خوارەوە بەڕێنما بۆ خەڵك، بەڵگەی ڕۆشن بۆ ڕێنموونی و جیاکردنەوە (ی دروست و نادروست)، ئینجا هەرکەسێك لەئێوە مانگی ڕەمەزانی بینی با بەڕۆژوو بێت، وە هەرکەسێك نەخۆش بوو یان لە سەفەردا بوو، با بەئەندازەی ئەو ڕۆژانە قەزا بکاتەوە لە چەند ڕۆژێکی تردا، خوا ئاسان کاری دەوێت بۆ ئێوە و گرانی ناوێ بۆتان (قەزای ڕەمەزانتان لەسەر دانرا) تا مانگەکە (بگرن) بە تەواوی، بەگەورە ناوی خوا ببەن لەسەر ئەو ڕێنموونییەی کە کردوونی، هەروەها تا سوپاسی خوا بکەن)، ئایەتەکەی پێشووی سڕیوەتەوە[1]، ئیبنو نومەیر دەڵێ: ئەعمەش بۆی گێڕاینەوە دەڵێ: عەمری کوڕی مورە بۆی گێڕاینەوە دەڵێ: ئیبنو ئەبی لەیلا بۆی گێڕاینەوە دەڵێ: هاوەڵانی موحەممەد ﷺ بۆیان گێڕاینەوە ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان دابەزی، لەسەر هاوەڵان قورس و گران بوو، ئینجا ئەوەی زۆر بەناڕەحەتی بۆی دەگیرا، لەبری هەر ڕۆژێك خواردنی هەژارێکی دەدا و ڕۆژووی نەدەگرت. مۆڵەتی ئەومیان پێ درابوو، ئینجا ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿ وَأَن تَصُومُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴿١٨٤﴾ ﴾ البقرة. واتە: ئەگەر بەڕۆژوو بن چاکترە بۆتان، ئەوەی پێشووی هەڵوەشاندەوەو سڕییەوە، ئیتر فەرمانیان پێکرا بەڕۆژووبن.

---

[1] کە بریتیە لە: ﴿ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدْيَةٌ ﴿١٨٤﴾ ﴾ واتە: ئەو حوکمە نەماوە هەرکەس بەویستی خۆی بەڕۆژوو بێت یان فیدیە بدات.

١٩٤٩- حَدَّثَنَا عَيَّاشٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﭭ قَرَأَ: ﴿ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ ﴾. قَالَ: هِيَ مَنْسُوخَةٌ[1].

١٩٤٩- نافیع له عەبدوڵای کوڕی عومەرەوە ﭭ گێڕایەوە کە ئەم ئایەتەی خوێندەوە: ﴿ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ ﴾ وتی: ئەم ئایەتە (حوكمەكەی) هەڵوەشاوەتەوە.

٤٠- بَابٌ: مَتَى يُقْضَى قَضَاءُ رَمَضَانَ؟

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَا بَأْسَ أَنْ يُفَرَّقَ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ (١٨٥) ﴾ البقرة. وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ المُسَيَّبِ فِي صَوْمِ العَشْرِ: لَا يَصْلُحُ حَتَّى يَبْدَأَ بِرَمَضَانَ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: إِذَا فَرَّطَ حَتَّى جَاءَ رَمَضَانُ آخَرُ يَصُومُهُمَا. وَلَمْ يَرَ عَلَيْهِ طَعَامًا. وَيُذْكَرُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مُرْسَلًا، وَابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّهُ يُطْعِمُ. وَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهُ الإِطْعَامَ إِنَّمَا قَالَ: ﴿ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ (١٨٥) ﴾ البقرة.

٤٠- باسێک: لە چ کاتێکدا ڕۆژووی نەگیراوی ڕەمەزان دەگێڕدرێتەوە؟

عەبدوڵای کوڕی عەباس ﭭ دەڵێ: زیانی نییە گێڕانەوەی ڕۆژوو بەسەریەکەوە نەبێت، بەبەڵگەی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرزوبڵند: ﴿ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ (١٨٥) ﴾[2]، سەعیدی کوڕی موسەییەب دەربارەی ڕۆژووگرتنی دە ڕۆژی مانگی

---

[1] بڕوانە: ٤٥٠٦.

[2] واتە: با بە ئەندازەی ئەو ڕۆژانەی (بەڕۆژوو نەبووە) قەزا بکاتەوە لە چەند ڕۆژێکی تردا، نەیفەرمووە بەسەریەکەوە بێت.

زولحیجه دەڵێ: دروست نییه تا بەگرتنەوەی ڕەمەزان دەست پێ نەکات[١]، هەروەها ئیبڕاهیم دەڵێ: ئەگەر کەمتەرخەمی کرد لەگێڕانەوەی ڕەمەزاندا تا ڕەمەزانێکی تر هات، ئەوە دەبێت هەردووکیان بگرێت، ئیبڕاهیم ڕای وانییه فیدیەی خواردن دانی لەسەر بێت[٢]، بەمورسەلی گێڕدراوەتەوە لە ئەبی هوڕەیرەوە، لە عەبدوڵای کوڕی عەباسیش گێڕدراوەتەوە کە دەبێت خواردن بدات. (ئیمامی بوخاری دەڵێ): خوای گەورە باسی خواردن پێدانی نەکردووە، بەڵکو فەرموویەتی: ﴿ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ﴿١٨٥﴾ ﴾، تەنها باسی گرتنەوەی ڕۆژووی کردووە.

١٩٥٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ ﷺ تَقُولُ: كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ، فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَ إِلَّا فِي شَعْبَانَ. قَالَ يَحْيَى: الشُّغْلُ مِنَ النَّبِيِّ، أَوْ بِالنَّبِيِّ ﷺ.

١٩٥٠- عائیشه ﷺ دەڵێ: جاری وا هەبووە کە قەرزداری ڕۆژووی ڕەمەزان بووم، نەمدەتوانی بیگێڕمەوە لە شەعباندا نەبێ، یەحیا دەڵێ: بەهۆی سەرقاڵییەوە بە(کارەکانی) پێغەمبەرەوە ﷺیان سەرقاڵبوون بە پێغەمبەرەوە ﷺ

٤١- بابُ الحَائِضِ تَتْرُكُ الصَّوْمَ وَالصَّلاَةَ

وَقَالَ أَبُو الزِّنَادِ: إِنَّ السُّنَنَ وَوُجُوهَ الحَقِّ لَتَأْتِي كَثِيرًا عَلَى خِلاَفِ الرَّأْيِ، فَمَا يَجِدُ المُسْلِمُونَ بُدًّا مِنِ اتِّبَاعِهَا، مِنْ ذَلِكَ أَنَّ الحَائِضَ تَقْضِي الصِّيَامَ وَلَا تَقْضِي الصَّلاَةَ.

---

[١] واته: له پێشدا ڕۆژووی ڕەمەزان بگرێتەوە، ئینجا ڕۆژووی سوننەت بگرێت.

[٢] با ڕەمەزانیش هاتبێت بەسەردا.

١٩٥١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي زَيْدٌ، عَنْ عِيَاضٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ؟ فَذَلِكَ نُقْصَانُ دِينِهَا»[1].

٤١- باسی حەیزدار ڕۆژوو ناگرێ و نوێژ ناکات

ئەبو زیناد دەڵێ: بێگومان زۆرجار سوننەتەکان و شێوازەکانی هەق بەپێچەوانەی عەقڵ و بۆچوونی مرۆڤەکانن، جا مسوڵمانانیش چاریان نییە جگە لە شوێنکەوتنیان، یەکێك لەوانە ئافرەتی حەیزدار ڕۆژوو دەگێڕێتەوە، بەڵام نوێژ ناگێڕێتەوە[2].

١٩٥١- ئەبو سەعید (ی خودری) ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەوە نییە ئافرەت کە کەوتە حەیزەوە نوێژ ناکات و ڕۆژووش ناگرێت؟ ئا ئەوە ناتەواوی ئایینی ئافرەتە)).

٤٢- بَابُ مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ

وَقَالَ الحَسَنُ: إِنْ صَامَ عَنْهُ ثَلاَثُونَ رَجُلًا يَوْمًا وَاحِدًا جَازَ.

١٩٥٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ أَعْيَنَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ عَمْرِو بْنِ الحَارِثِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جَعْفَرٍ حَدَّثَهُ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ». تَابَعَهُ ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرٍو. وَرَوَاهُ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ أَبِي جَعْفَرٍ.

---

[1] بڕوانە: ٣٠٤.

[2] بە عەقڵ دەبێ هەردووکیان بگێردرێتەوە.

٤٢- باسی کەسێک بمرێت و ڕۆژوو قەرزار بێت

حەسەن دەڵێ: ئەگەر سی پیاو یەك ڕۆژ ڕۆژوو بگرن بۆ مردوویەك دروستە.

١٩٥٢- عائیشە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەرکەس مردو قەرزداری ڕۆژوو بوو، با خزمە نزیکەکەی بۆی بگێڕێتەوە))، ئیبنو وەهب لە عەمرەوە ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوەو پاڵپشتی گێڕانەوەکەی باوکی موحەممەدی کوڕی مووسا دەکات، هەروەها یەحیای کوڕی ئەیوب لە ئیبنو ئەبی جەعفەرەوە فەرموودەکەی پێشوو دەگێڕێتەوە.

١٩٥٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ البَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمُ شَهْرٍ، أَفَأَقْضِيهِ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ قَالَ: -فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يُقْضَى». قَالَ سُلَيْمَانُ: فَقَالَ الحَكَمُ وَسَلَمَةُ، وَنَحْنُ جَمِيعًا جُلُوسٌ حِينَ حَدَّثَ مُسْلِمٌ بِهَذَا الحَدِيثِ، قَالَا: سَمِعْنَا مُجَاهِدًا يَذْكُرُ هَذَا عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ.
وَيُذْكَرُ عَنْ أَبِي خَالِدٍ: حَدَّثَنَا الأعمَشُ، عَنِ الحكَمِ وَمُسْلِمِ البَطِينِ وَسَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ وَعَطَاءٍ وَمُجَاهِدٍ، عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ: قَالَتِ امْرَأَة لِلنَّبِيِّ ﷺ: إِنَّ أُخْتِي مَاتَتْ. وَقَالَ يَحْيَى وَأَبُو مُعَاوِيَةَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنِ ابن عَبَّاسٍ: قَالَتِ امْرَأَة لِلنَّبِيِّ ﷺ: إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ. وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنِ الحَكَمِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابن عَبَّاسٍ: قَالَتِ امْرَأَه لِلنَّبِيِّ ﷺ: إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمُ نَذْرٍ. وَقَالَ أبو حَرِيزٍ: حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ، عَنِ ابن عَبَّاسٍ: قَالَتِ امْرَأَة لِلنَّبِيِّ ﷺ: مَاتَتْ أُمِّي وَعَلَيْهَا صَوْمُ خمسَةَ عَشَرَ يَوْمًا.

١٩٥٣- عەبدوڵای کوڕی عەباس ﷺ دەڵێ: پیاوێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ دایکم مردو ڕۆژووی مانگێك قەرزار بوو بۆی

بگرمەوە؟ فەرمووی: ((بەڵێ))، ئینجا فەرمووی: ((چونکە قەرزی خوا شایستەترە بە دانەوە))، سولەیمان دەڵێ: حەکەم و سەلەمە دەڵێن: ئێمە هەموومان دانیشتبووین کاتێ موسلیم ئەم فەرموودەی گێڕایەوە، هەردووکیان وتیان: لە موجاهیدمان بیست ئەم فەرموودەی لە عەبدولڵای کوڕی عەباسەوە دەگێڕایەوە، هەروەها لەئەبی خالیدەوە دەگێڕدرێتەوە دەڵێ: ئەعمەش بۆی گێڕاینەوە لەهەریەك لە حەکەم و موسلیمی بەتین و سەلەمی کوڕی کوهەیل، لە سەعیدی کوڕی جوبەیر و عەتا و موجاهیدەوە، لە عەبدولڵای کوڕی عەباسەوە دەڵێ: ئافرەتێك بە پێغەمبەری ﷺ وت: خوشکەکەم مردووە، یەحیاو ئەبو موعاویە دەڵێن: ئەعمەش بۆی گێڕاینەوە لە موسلیمەوە، لەسەعیدەوە، لە عەبدولڵای کوڕی عەباسەوە وتی: ئافرەتێك بە پێغەمبەری ﷺ وت: دایکم مردووە.

وە عوبەیدولڵا دەڵێ: لە یەزدی کوڕی ئەبی ئونەیسەوە، لە حەکەمەوە، لە سەعیدی کوڕی جوبەیرەوە، لە عەبدولڵای کوڕی عەباسەوە وتی: ئافرەتێك بەپێغەمبەری ﷺ وت: دایکم مردووەو ڕۆژووی نەزر قەرزدار بووە، ئەبو حەریز دەڵێ: عیکریمە بۆی گێڕاینەوە لە عەبدولڵای کوڕی عەباسەوە وتی: ئافرەتێك وتی بە پێغەمبەر ﷺ: دایکم مردووە و ڕۆژووی پانزە ڕۆژ قەرزدارە.

٤٣- بابٌ: مَتَى يَحِلُّ فِطْرُ الصَّائِمِ؟

وَأَفْطَرَ أَبُو سَعِيدٍ الخُدْرِيُّ حِينَ غَابَ قُرْصُ الشَّمْسِ.

١٩٥٤- حَدَّثَنَا الحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَمِعْتُ عَاصِمَ بْنَ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَا هُنَا، وَأَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَا هُنَا، وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ».

٤٣- باسێک: کەی کاتی ڕۆژوو شکاندنی ڕۆژووەوان دێ؟

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ کە خۆر دیار نەما ڕۆژووەکەی شکاند.

١٩٥٤- عاصیمی کوڕی عومەری کوڕی خەتاب لە عومەری باوکیەوە ﷺ گێڕایەوە وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((کاتێ شەو ئا لەوێوە (لە ڕۆژهەڵاتەوە) داهات، ڕۆژ ئا لەوێوە (لە ڕۆژئاواوە) ڕۆیشت و خۆر دیار نەما، ئەوە ئیتر ڕۆژووەوان بەربانگ دەکاتەوە)).

١٩٥٥- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الوَاسِطِيُّ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى ﷺ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، وَهُوَ صَائِمٌ، فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ قَالَ لِبَعْضِ القَوْمِ: «يَا فُلاَنُ، قُمْ فَاجْدَحْ لَنَا». فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَوْ أَمْسَيْتَ. قَالَ: «انْزِلْ، فَاجْدَحْ لَنَا». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلَوْ أَمْسَيْتَ. قَالَ: «انْزِلْ، فَاجْدَحْ لَنَا». قَالَ: إِنَّ عَلَيْكَ نَهَارًا. قَالَ: «انْزِلْ، فَاجْدَحْ لَنَا». فَنَزَلَ فَجَدَحَ لَهُمْ، فَشَرِبَ النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ قَالَ: «إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَا هُنَا، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ»[1].

١٩٥٥- عەبدوڵای کوڕی ئەبی ئەوفا ﷺ دەڵێ: ئێمە لە سەفەرێکدا لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا ﷺ بووین، بەڕۆژوو بوو، جا کاتێ خۆرئاوا بوو بەکەسێکی فەرموو: ((فلان کەس هەستە خواردن و خواردنەوەمان بۆ ئامادە بکە))، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر بگەیشتبایتە ئێوارە! فەرمووی: ((دابەزە خواردن و خواردنەوەمان بۆ ئامادە بکە))، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ با ئێوارەت بەسەردا بێت، فەرمووی: ((دابەزە خواردن و خواردنەوەمان بۆ ساز بکە))، وتی: بێگومان هێشتا ڕۆژووەکەت ماویەتی، فەرمووی: ((دابەزە خواردن و خواردنەوەمان بۆ دروست بکە))، ئەویش دابەزی خواردن و خواردنەوەی بۆ

---

[1] بڕوانە: ١٩٤١.

ئامادە كردن، پێغەمبەریش ﷺ لێی خواردو خواردەوە، پاشان فەرمووی: ((ئەگەر شەوتان بینی ئا لەوێوە داهات، ئیتر بێگومان ڕۆژووەوان ڕۆژوو دەشكێنێت)).

٤٤- بابٌ: يُفْطِرُ بِمَا تَيَسَّرَ عَلَيْهِ بِالمَاءِ وَغَيْرِهِ

١٩٥٦- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى ﷺ قَالَ: سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهْوَ صَائِمٌ، فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ قَالَ: «انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَوْ أَمْسَيْتَ. قَالَ: «انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ عَلَيْكَ نَهَارًا. قَالَ: «انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا». فَنَزَلَ فَجَدَحَ، ثُمَّ قَالَ: «إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ أَقْبَلَ مِنْ هَا هُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ». وَأَشَارَ بِإِصْبَعِهِ قِبَلَ المَشْرِقِ[1].

٤٤- باسێک: ڕۆژووەوان ڕۆژوو دەشکێنێ بەوەی هەیەو بەردەستە ئاو بێت یان شتێکی تر

١٩٥٦- عەبدوڵای كوڕی ئەبی ئەوفا ﷺ دەڵێ: لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ ڕۆیشتین (بۆ سەفەرێك) ئەو بەڕۆژوو بوو، جا كاتێ خۆر ئاوا بوو فەرمووی: (بیلال) ((دابەزە خواردن و خواردنەوەمان بۆ ئامادە بكە))، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر ئێوارەت لێ بهاتایە! فەرمووی: ((دابەزە خواردن و خواردنەوەمان بۆ دروست بكە))، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بێگومان هێشتا ڕۆژەكەت ماویەتی، فەرمووی: ((دابەزە و خواردن خواردنەوەمان بۆ ئامادە بكە))، جا دابەزی و خواردنەكەی ئامادە كرد، پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر شەوتان دیت ئا لەوێوە داهات، ئیتر بێگومان ڕۆژوەوان ڕۆژوو دەشكێنێت))، بە پەنجەی ئاماژەی بۆ ڕۆژهەڵات كرد.

---

[1] بڕوانە: ١٩٤١.

٤٥- بابُ تَعْجِيلِ الإِفْطَارِ

١٩٥٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الفِطْرَ».

٤٥- باسی پەلەکردن لە ڕۆژوو شکاندندا (سوننەتە)

١٩٥٧- سەهلی کوڕی سەعد ﷺ گێڕاویەتیەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((خەڵکی لە خێر و چاکەدا بەردەوامن هەتا پەلە بکەن لە ڕۆژوو شکاندندا)).

١٩٥٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى ﷺ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَصَامَ حَتَّى أَمْسَى، قَالَ لِرَجُلٍ: «انْزِلْ، فَاجْدَحْ لِي». قَالَ: لَوِ انْتَظَرْتَ حَتَّى تُمْسِيَ. قَالَ: «انْزِلْ، فَاجْدَحْ لِي، إِذَا رَأَيْتَ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَا هُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ»[1].

١٩٥٨- عەبدوڵای کوڕی ئەبی ئەوفا ﷺ دەڵێ: لە سەفەرێکدا لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووم، بەڕۆژووبوو تا ئێوارە، بە پیاوێکی فەرموو: ((دابەزە[2] و خواردن و خواردنەوەمان بۆ ئامادە بکە))، پیاوەکە وتی: ئەگەر چاوەڕوانت بکردایە تا ئێوارە دادەهات، فەرمووی: ((ئەگەر شەوت بینی ئا لەوێوە داهات، ئەوە ئیتر بێگومان ڕۆژووەوان ڕۆژوو دەشکێنێت)).

---

[1] بڕوانە: ١٩٤١.

[2] لە وڵاخەکەت دابەزە خوارەوە.

٤٦- بابٌ: إِذَا أَفْطَرَ فِي رَمَضَانَ ثُمَّ طَلَعَتِ الشَّمْسُ

١٩٥٩- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ فَاطِمَةَ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ ﵄ قَالَتْ: أَفْطَرْنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ غَيْمٍ، ثُمَّ طَلَعَتِ الشَّمْسُ. قِيلَ لِهِشَامٍ: فَأُمِرُوا بِالقَضَاءِ؟ قَالَ: بُدٌّ مِنْ قَضَاءٍ. وَقَالَ مَعْمَرٌ: سَمِعْتُ هِشَامًا لَا أَدْرِي أَقْضَوْا أَمْ لَا.

٤٦- باسێک: ئەگەر کەسێک لە ڕەمەزاندا ڕۆژووی شکاند، پاشان خۆر دەرکەوت[1]

١٩٥٩- ئەسمای کچی ئەبو بەکر ﵄ دەڵێ: لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ لە ڕۆژێکی هەور و هەڵادا ڕۆژوومان شکاند، پاشان خۆر دەرکەوتەوە. بە هیشام وترا[2]: فەرمانیان پێکرا بە گێڕانەوەی ڕۆژووەکە؟ هیشام وتی: ئەی چارەی تر هەیە لە گێڕانەوە (بەولاوە)؟ موعەممەر دەڵێ: لە هیشامم بیست دەیوت: نازانم گێڕایانەوە یان نا؟

٤٧- بابُ صَوْمِ الصِّبْيَانِ

وَقَالَ عُمَرُ ﵁ لِنَشْوَانٍ فِي رَمَضَانَ: وَيْلَكَ، وَصِبْيَانُنَا صِيَامٌ. فَضَرَبَهُ.

١٩٦٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ المُفَضَّلِ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ ذَكْوَانَ، عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ: أَرْسَلَ النَّبِيُّ ﷺ غَدَاةَ عَاشُورَاءَ إِلَى قُرَى الأَنْصَارِ: «مَنْ أَصْبَحَ مُفْطِرًا فَلْيُتِمَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ، وَمَنْ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلْيَصُمْ». قَالَتْ: فَكُنَّا نَصُومُهُ بَعْدُ، وَنُصَوِّمُ صِبْيَانَنَا، وَنَجْعَلُ لَهُمُ اللُّعْبَةَ مِنَ العِهْنِ، فَإِذَا بَكَى أَحَدُهُمْ عَلَى الطَّعَامِ أَعْطَيْنَاهُ ذَاكَ، حَتَّى يَكُونَ عِنْدَ الإِفْطَارِ. قَالَ: العِهْنِ: الصُّوفُ.

---

[1] واتە: ڕۆژووی شکاند وایزانی خۆر ئاوا بووە، دواتر خۆر دەرکەوت و ئاوا نەبوو بوو.

[2] ئەبو ئوسامە پێی وت، هیشام و ئەبو ئوسامە هەردووکیان گێڕەرەوەی ئەم فەرموودەیەن.

٤٧- باسی ڕۆژووگرتنی منداڵان

عومەر ﷺ لە ڕەمەزاندا بە پیاوێکی سەرخۆشی وت: هاوار بۆ تۆ (چۆن عارەق دەخۆیتەوە)، لە کاتێکدا منداڵەکانمان بەڕۆژوون، جا سزاکەی لێدا[1].

١٩٦٠- ڕوبەیعی کچی موعەویز دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ سەر لەبەیانی ڕۆژی عاشورا کەسێکی نارد بۆ گوندەکانی ئەنصار[2]، (ئەم پەیامەی ڕاگەیاند): ((هەرکەس بەڕۆژوو نەبووە با تا ئێوارە بەڕۆژوو بێت، هەرکەسیش بەڕۆژوو بووە با ڕۆژووەکەی تەواو بکات))، ڕوبەیع دەڵێ: ئیتر لەو کاتە بە دواوە ئێمە ڕۆژووی عاشورامان دەگرت و بە منداڵەکانیشمان دەگرت، لەخوری شتی یاریمان بۆ دروست دەکردن، جا هەرکامیان بگریابا بۆ خواردن ئەوەمان پێدەدا، هەتا دەگەیشتە کاتی بەربانگ))، (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: (العِهْنِ) واتە: خوری.

٤٨- بابُ الوِصَالِ، وَمَنْ قَالَ: لَيْسَ فِي اللَّيْلِ صِيَامٌ

لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ ثُمَّ أَتِمُّوا۟ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيْلِ ﴾ (١٨٧) البقرة، وَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْهُ رَحْمَةً لَهُمْ وَإِبْقَاءً عَلَيْهِمْ، وَمَا يُكْرَهُ مِنَ التَّعَمُّقِ.

١٩٦١- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا تُوَاصِلُوا». قَالُوا: إِنَّكَ تُوَاصِلُ. قَالَ: «لَسْتُ كَأَحَدٍ مِنْكُمْ، إِنِّي أُطْعَمُ وَأُسْقَى» أَوْ «إِنِّي أَبِيتُ أُطْعَمُ وَأُسْقَى»[3].

---

[1] هەشتا داری لێداو دووری خستەوە بۆ شام. إرشاد الساري: ٥٢٤/٤.

[2] لە دەوروبەری مەدینە.

[3] بڕوانە: ٧٢٤١.

٤٨- باسی شەو دانە دەم ڕۆژ بۆ ڕۆژووگرتن، وە باسی ئەوەی دەڵێ لەشەودا ڕۆژووگرتن نییە

بەبەڵگەی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرزو بڵند: (پاشان ڕۆژووەکەتان تەواو بکەن تا شەو)، پێغەمبەریش ﷺ ڕێگری لێکردووە، وەك بەزەیی هاتنەوەو، پارێزگاری لە وزەی لاشەیان وە باسی بە ناپەسەند دانانی زیادەڕەوی لە بەندایەتیدا.

١٩٦١- ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرمووی: ((شەو مەدەنە دەم ڕۆژ لە ڕۆژووگرتندا))[1]، وتیان: تۆ خۆت شەو و ڕۆژ دەدەیتە دەم یەك! فەرمووی: ((من وەك کەستان نیم، بێگومان من خواردن و خواردنەوەم پێ دەدرێ))، یان ((بێگومان من کە شەوم بەسەردا دێ خواردن و خواردنەوەم پێ دەبەخشرێ)).

١٩٦٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الوِصَالِ. قَالُوا: إِنَّكَ تُوَاصِلُ. قَالَ: «إِنِّي لَسْتُ مِثْلَكُمْ، إِنِّي أُطْعَمُ وَأُسْقَى»[2].

١٩٦٢- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کردووە لە شەو دانە دەم ڕۆژ لەڕۆژووگرتندا))، وتیان (بە پێغەمبەر ﷺ): تۆ خۆت شەو و ڕۆژ دەدەیتە دەم یەك! فەرمووی: ((بێگومان من وەك ئێوە نیم، بێگومان من خواردن و خواردنەوەم پێ دەدرێ)).

---

[1] واتە: زیاد لە ڕۆژێک بەڕۆژووبوون، لە شەوەکانیشدا ڕۆژوو نەشکێنێ، بەمە دەوترێ: (وِصاڵ).

[2] بڕوانە: ١٩٢٢.

١٩٦٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنِي ابْنُ الهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لَا تُوَاصِلُوا، فَأَيُّكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحَرِ». قَالُوا: فَإِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ، إِنِّي أَبِيتُ لِي مُطْعِمٌ يُطْعِمُنِي وَسَاقٍ يَسْقِينِ»[1].

١٩٦٣- ئەبو سەعید (ی خودری) ﷺ دەگێڕێتەوە کە خۆی لە پێغەمبەری ﷺ بیست دەیفەرموو: ((شەو مەدەنە دەم ڕۆژ لەڕۆژووگرتندا، بەڵام هەرکەسێکتان ویستی شەو بداتە دەم ڕۆژ، با تا کاتی پارشێو بێت))، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تۆ شەو دەدەیتە دەم ڕۆژ؟ فەرمووی: ((بێگومان من وەك ئێوە نیم، بەڕاستی من کە شەوم بەسەردا دێت کەسێك هەیە خواردنم پێ دەبەخشێ، کەسێکیش هەیە خواردنەوەم دەداتێ))[2].

١٩٦٤- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدٌ قَالَا: أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الوِصَالِ رَحْمَةً لَهُمْ، فَقَالُوا: إِنَّكَ تُوَاصِلُ. قَالَ: «إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ، إِنِّي يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ». قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: لَمْ يَذْكُرْ عُثْمَانُ: رَحْمَةً لَهُمْ.

١٩٦٤- عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ شەودانە دەم ڕۆژی لە ڕۆژووگرتندا قەدەغە کرد لەبەر بەزەیی هاتنەوە بە مسوڵمانان‌دا، جا هاوەڵان وتیان بە پێغەمبەر ﷺ: تۆ شەو دەدەیتە دەم ڕۆژ لەڕۆژووگرتندا! فەرمووی:

[1] بروانە: ١٩٦٧.

[2] مەبەستی ئەوەیە خوا توانای پێ دەدات و هەست بە تینوویەتی و برسێتی ناکات، وەک ئەوە وایە خواردن و خواردنەوەی پێ درێت.

((بەڕاستی من وەك ئێوە نیم، بێگومان من پەروەردگارم خواردن و خواردنەوەم پێ دەبەخشێت))، ئەبو عەبدوڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: عوسمان[1] ئەم بەشەی فەرموودەکەی لە گێڕانەوەکەیدا نەهێناوە: (رَحْمَةً لَهُمْ).

٤٩- بابُ التَّنْكِيلِ لِمَنْ أَكْثَرَ الوِصَالَ

رَوَاهُ أَنَسٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[2].

١٩٦٥- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الوِصَالِ فِي الصَّوْمِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ المُسْلِمِينَ: إِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «وَأَيُّكُمْ مِثْلِي؟ إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ». فَلَمَّا أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا عَنِ الوِصَالِ وَاصَلَ بِهِمْ يَوْمًا ثُمَّ يَوْمًا، ثُمَّ رَأَوُا الهِلاَلَ، فَقَالَ: «لَوْ تَأَخَّرَ لَزِدْتُكُمْ». كَالتَّنْكِيلِ لَهُمْ حِينَ أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا[3].

٤٩- باسی سزادانی ئەو کەسەی (وصال)[4] زۆر دەکات

ئەنەس ﷺ ئەو فەرموودەی لەم بارەیەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاوەتەوە.

١٩٦٥- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کرد لەشەو دانە دەم ڕۆژ لە ڕۆژووگرتندا، جا پیاوێك لە مسوڵمانان پێی وت: تۆ خۆت ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ شەو دەخەیتە سەر ڕۆژ؟! فەرمووی: ((کامتان وەك منن؟

[1] عوسمانی کوڕی ئەبی شەیبە.

[2] بڕوانە: ١٩٦١.

[3] بڕوانە: ١٩٦٦، ٦٨٥١، ٧٢٤٢، ٧٢٩٩.

[4] وِصَالِ: دوو ڕۆژ و زیاتر بە شەوەکانیشیەوە بەڕۆژوو دەبێ، ئەمە کارێکە حەرامە.

بێگومان من شەوم بەسەردا دێت پەروەردگارم خواردن و خواردنەوەم دەداتێ))، جا کە هەر وازیان لێ نەهێنا لە شەو خستنە سەر ڕۆژ لە ڕۆژووگرتندا، پێغەمبەر ﷺ ڕۆژێ ویصالی پێکردن، لە دوای ئەو ڕۆژێکی تریشی پێکردن، پاشان مانگیان بینی (و بوو بەجەژن)، ئەوسا فەرمووی: ((ئەگەر (بینینی مانگ) دواکەوتبایە، بۆم زیاد دەکردن (زیاترم پێدەگرتن)))، وەك سزا بۆیان کە هەر وازیان نەدەهێنا.

١٩٦٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالوِصَالَ» مَرَّتَيْنِ قِيلَ: إِنَّكَ تُوَاصِلُ. قَالَ: «إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ، فَاكْلَفُوا مِنَ العَمَلِ مَا تُطِيقُونَ»[1].

١٩٦٦- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە دووجار فەرموویەتی: ((خۆتان بەدووربگرن لەشەو خستە سەر ڕۆژ لە ڕۆژووگرتندا))، وترا: بێگومان تۆ خۆت وادەکەیت! فەرمووی: ((بێگومان من شەوم بەسەردا دێت پەروەرگارم خواردن و خواردنەوەم دەداتێ، کەوابوو کارێك بخەنە سەرشانتان کە لە تواناتاندا بێت بیکەن)).

٥٠- بابُ الوِصَالِ إِلَى السَّحَرِ

١٩٦٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْزَةَ، حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَا تُوَاصِلُوا، فَأَيُّكُمْ أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحَرِ». قَالُوا: فَإِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ، إِنِّي أَبِيتُ لِي مُطْعِمٌ يُطْعِمُنِي وَسَاقٍ يَسْقِينِ»[2].

---

[1] بڕوانە: ١٩٦٥.

[2] بڕوانە: ١٩٦٣.

٥٠- باسی شەو خستنە سەر ڕۆژ لە ڕۆژووگرتندا تا بەرەبەیان

١٩٦٧- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری ﷺ بیست دەیفەرموو: ((شەو مەدەنە دەم ڕۆژ لە ڕۆژووگرتندا، بەڵام هەرکەسێکتان ویستی شەو بداتە دەم ڕۆژ، با تا کاتی پارشێو بێت))، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تۆ شەو دەدەیتە دەم ڕۆژ؟ فەرمووی: ((بێگومان من وەك ئێوە نیم، بەڕاستی من کە شەوم بەسەردا دێت کەسێك هەیە خواردنم پێ دەبەخشێ، کەسێکیش هەیە خواردنەوەم دەداتێ)).

٥١- بابُ مَنْ أَقْسَمَ عَلَى أَخِيهِ لِيُفْطِرَ فِي التَّطَوُّعِ، وَلَمْ يَرَ عَلَيْهِ قَضَاءً إِذَا كَانَ أَوْفَقَ لَهُ

١٩٦٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، حَدَّثَنَا أَبُو الْعُمَيْسِ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ، فَزَارَ سَلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ، فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاءِ مُتَبَذِّلَةً. فَقَالَ لَهَا: مَا شَأْنُكِ؟ قَالَتْ: أَخُوكَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا. فَجَاءَ أَبُو الدَّرْدَاءِ، فَصَنَعَ لَهُ طَعَامًا. فَقَالَ: كُلْ. قَالَ: فَإِنِّي صَائِمٌ. قَالَ: مَا أَنَا بِآكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ. قَالَ: فَأَكَلَ. فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُومُ، قَالَ: نَمْ. فَنَامَ، ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ. فَقَالَ: نَمْ. فَلَمَّا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ قَالَ سَلْمَانُ: قُمِ الآنَ. فَصَلَّيَا، فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ: إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَلأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ. فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «صَدَقَ سَلْمَانُ»[1].

---

[1] بڕوانە: ٦١٣٩.

٥١- باسی کەسێک سوێند لە برایەکی بخوات تا ڕۆژووە سوننەتەکەی بشکێنێ وپێی وایە گێڕانەوەشی ناوێت، ئەگەر ڕۆژوو شکاندنەکە بۆ ئەو کەسە گونجاوتر بێ

١٩٦٨- ئەبو جوحەیفە لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ برایەتی خستە نێوان سەلمان و ئەبو دەرداو ﵄، جا سەلمان سەردانی ئەبو دەردائی کرد، ئوممو دەردائی بینی زۆر شڕ و پەڕپووتە، پێی وت: ئەوە چیتە ئاوات لەخۆت کردووە؟ ئەویش وتی: ئەبودەردائی برات هیچ پێویستی بەدونیا نییە، ئەبو دەردا هاتەوە خواردنی بۆ سەلمان دروست کرد، (سەلمان) وتی: نان بخۆ، (ئەبو دەردا) وتی: من بەڕۆژووم، (سەلمان) وتی: منیش نان ناخۆم تا تۆش نەیخۆیت. ئەوسا ئەویش خواردی، کە شەو هات ئەبو دەردا ڕۆیشت شەونوێژ بکات، (سەلمان) وتی: بخەوە، ئەویش خەوت، پاش ماوەیەك ڕۆیشت شەونوێژ بکات، وتی: بخەوە، ئینجا لەکۆتایی شەودا سەلمان وتی: ئێستا هەستە (بۆ شەونوێژ)، ئیتر پێکەوە شەونوێژیان کرد، ئینجا سەلمان پێی وت: بێگومان پەروەردگارت مافی هەیە لەسەرت، نەفست مافی هەیە لەسەرت، هاوسەرت مافی هەیە لەسەرت، جا هەموو خاوەن مافێك مافی خۆی پێ بدە، ئینجا ئەبو دەردا ڕۆیشت بۆ خزمەت پێغەمبەر ﷺ ئەمەی بۆ گێڕایەوە، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((سەلمان ڕاستی وتووە)).

٥٢- بَابُ صَوْمِ شَعْبَانَ

١٩٦٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصُومُ حَتَّى نَقُولَ: لَا يُفْطِرُ. وَيُفْطِرُ حَتَّى نَقُولَ: لَا يَصُومُ.

فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَكْمَلَ صِيَامَ شَهْرٍ إِلَّا رَمَضَانَ، وَمَا رَأَيْتُهُ أَكْثَرَ صِيَامًا مِنْهُ فِي شَعْبَانَ[1].

٥٢- باسی (گەورەیی) ڕۆژووی شەعبان[2]

١٩٦٩- عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوەندە ڕۆژووی دەگرت هەتا دەمانوت: بەڕۆژوونەبوونی نییە، ئەوەندەش بەڕۆژوو نەدەبوو هەتا دەمانوت: بەڕۆژوو نابێت، هەروەها پێغەمبەری خوام ﷺ نەدیوە جگە لەڕەمەزان مانگێك بەتەواوی بەڕۆژوو بوو بێت، نەمبینیوە هیچ مانگێك بە ئەندازەی شەعبان بەڕۆژوو بوو بێت.

١٩٧٠- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ ﵂ حَدَّثَتْهُ قَالَتْ: لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ يَصُومُ شَهْرًا أَكْثَرَ مِنْ شَعْبَانَ، فَإِنَّهُ كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ كُلَّهُ، وَكَانَ يَقُولُ: «خُذُوا مِنَ العَمَلِ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا» وَأَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ مَا دُووِمَ عَلَيْهِ، وَإِنْ قَلَّتْ وَكَانَ إِذَا صَلَّى صَلَاةً دَاوَمَ عَلَيْهَا[3].

١٩٧٠- ئەبو سەلەمە دەڵێ: عائیشە ﵂ بۆی گێڕایەوەو وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ هیچ مانگێك بە ئەندازەی شەعبان بەڕۆژوو نەدەبوو، چونکە بەڕاستی شەعبانی هەموو دەگرت، هەروەها دەیفەرموو: ((مسوڵمانان کارێك بکەن لە تواناتاندا هەبێ، چونکە دڵنیابن خوا (لە پاداشت دانەوەتان) وەڕەس نابێ تا ئێوە (لە عیبادەت) وەڕەس نەبن))، خۆشەویسترین نوێژ لای پێغەمبەر ﷺ ئەو نوێژەیە بەبەردەوامی ئەنجام بدرێ با کەمیش بێت، پێغەمبەر ﷺ ئەگەر نوێژێکی بکردایە لەسەری بەردەوام دەبوو.

---

[1] بڕوانە: ١٩٧٠.

[2] لە کوردەواریدا بە مانگی شەعبان دەڵێن کۆڵەمانگ.

[3] بڕوانە: ١٩٦٩، ١٩٧٠، ٥٨٦١، ٦٤٦٤، ٦٤٦٥.

٥٣- بَابُ مَا يُذْكَرُ مِنْ صَوْمِ النَّبِيِّ ﷺ وَإِفْطَارِهِ

١٩٧١- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما قَالَ: مَا صَامَ النَّبِيُّ ﷺ شَهْرًا كَامِلًا قَطُّ غَيْرَ رَمَضَانَ، وَيَصُومُ حَتَّى يَقُولَ القَائِلُ: لَا وَاللَّهِ لَا يُفْطِرُ. وَيُفْطِرُ حَتَّى يَقُولَ القَائِلُ: لَا وَاللَّهِ لَا يَصُومُ.

٥٣- باسی ئەوەی باسکراوە لە ڕۆژووگرتن و ڕۆژوو شکاندنی پێغەمبەر ﷺ

١٩٧١- عەبدوڵای کوڕی عەباس رضي الله عنهما دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هەرگیز مانگێك هەمووی بەڕۆژوو نەبووە جگە لە ڕەمەزان، ئەوەندە بەڕۆژوو دەبوو هەتا مرۆڤ دەیوت: نا سوێند بەخوا ڕۆژوو ناشکێنێت، ئەوەندەش بەڕۆژوو نەدەبوو هەتا مرۆڤ دەیوت: نا سوێند بەخوا بەڕۆژوو نابێت.

١٩٧٢- حَدَّثَنِي عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا رضي الله عنه يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُفْطِرُ مِنَ الشَّهْرِ، حَتَّى نَظُنَّ أَنْ لَا يَصُومَ مِنْهُ، وَيَصُومُ حَتَّى نَظُنَّ أَنْ لَا يُفْطِرَ مِنْهُ شَيْئًا، وَكَانَ لَا تَشَاءُ تَرَاهُ مِنَ اللَّيْلِ مُصَلِّيًا إِلَّا رَأَيْتَهُ، وَلَا نَائِمًا إِلَّا رَأَيْتَهُ. وَقَالَ سُلَيْمَانُ: عَنْ حُمَيْدٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَنَسًا فِي الصَّوْمِ[1].

١٩٧٢- ئەنەس رضي الله عنه دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە مانگێکدا ئەوەندە بەڕۆژوو نەدەبوو، هەتا وا گومانمان دەبرد کە ڕۆژووی لێ نەگرتووە، ئەوەندەش ڕۆژووی دەگرت (لە مانگێکدا)، هەتا وا گومانمان دەبرد هیچ ڕۆژێك نییە لەو مانگەدا بەڕۆژوو نەبێت، هەرکاتێك بتویستبا لە شەودا بیبینیت شەونوێژ بکات دەتبینی، هەرکات بتویستبا بەخەوتوویی بیبینی لەشەودا دەتبینی. سولەیمان لە

---

[1] بڕوانە: ١١٤١.

حومەیدەوە گێڕاویەتیەوە و وتی: کە پرسیاری لە ئەنەس کرد دەربارەی ڕۆژوو (ی پێغەمبەر ﷺ)[1].

١٩٧٣- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو خَالِدٍ الأَحْمَرُ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسًا ﷺ عَنْ صِيَامِ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: مَا كُنْتُ أُحِبُّ أَنْ أَرَاهُ مِنَ الشَّهْرِ صَائِمًا إِلَّا رَأَيْتُهُ وَلَا مُفْطِرًا إِلَّا رَأَيْتُهُ، وَلَا مِنَ اللَّيْلِ قَائِمًا إِلَّا رَأَيْتُهُ، وَلَا نَائِمًا إِلَّا رَأَيْتُهُ، وَلَا مَسِسْتُ خَزَّةً وَلاَ حَرِيرَةً أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلاَ شَمِمْتُ مِسْكَةً وَلاَ عَبِيرَةً أَطْيَبَ رَائِحَةً مِنْ رَائِحَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ[2].

١٩٧٣- ئەبو خالید ئەلئەحمەر[3] دەڵێ: حومەید بۆی گێڕاینەوە وتی: پرسیارم لەئەنەس ﷺ کرد دەربارەی ڕۆژووگرتنی پێغەمبەر ﷺ، ئەنەسیش وتی: هەرکات پێم خۆشبووبێت لە مانگێکدا ببینم بەڕۆژوو بێت بینیومە، پێشم خۆشبووبێت بەڕۆژوو نەبێت بینیومە، هەرکات پێم خۆشبووبێت لەشەودا ببینم شەونوێژ بکات، بینیومە، پێشم خۆشبووبێت لە شەودا بە خەوتوویی ببینم، بینیومە، دەستم لە هیچ کەژ و ئاوریشمێ نەداوە کە لە نێودەستی پێغەمبەر ﷺ نەرمتر بووبێ، بۆنی هیچ میسك و عەنبەرێکم نەکردووە، کە بۆنی لە بۆنی پێغەمبەری خوا ﷺ خۆشتر بوو بێ.

٥٤- بابُ حَقِّ الضَّيْفِ فِي الصَّوْمِ

١٩٧٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا هَارُونُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ العَاصِ ﷺ قَالَ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ،

---

[1] کە بریتیە لە فەرموودەی ژمارە: ١٩٧٣.

[2] بڕوانە: ١١٤١، ٣٥٦١.

[3] کە سولەیمانی کوڕی حەییانە.

فَذَكَرَ الحَدِيثَ يَعْنِي: «إِنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا». فَقُلْتُ: وَمَا صَوْمُ دَاوُدَ؟ قَالَ: «نِصْفُ الدَّهْرِ»[1].

٥٤- باسی مافی میوان له ڕۆژووگرتندا[2]

١٩٧٤- ئەبو سەلەمە دەڵێ: عەبدوڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ بۆی گێڕامەوە وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ هات بۆ لام، جا (عەبدوڵا) فەرموودەکەی باسکرد مەبەستی ئەم فەرموودە بوو: ((بێگومان میوانەکەت مافی هەیە لەسەرت و خێزانەکەت مافی هەیە لەسەرت))، عەبدوڵا دەڵێ: وتم: ڕۆژووی داوود چۆنە؟ فەرمووی: ((بەڕۆژووبوونی نیوەی ساڵەکەیە)).

٥٥- بابُ حَقِّ الجِسْمِ فِي الصَّوْمِ

١٩٧٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ العَاصِ ﷺ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا عَبْدَ اللَّهِ، أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ؟». فَقُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «فَلاَ تَفْعَلْ، صُمْ وَأَفْطِرْ، وَقُمْ وَنَمْ، فَإِنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ بِحَسْبِكَ أَنْ تَصُومَ كُلَّ شَهْرٍ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنَّ لَكَ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرَ أَمْثَالِهَا، فَإِنَّ ذَلِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ كُلِّهِ». فَشَدَّدْتُ، فَشُدِّدَ عَلَيَّ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً. قَالَ: «فَصُمْ صِيَامَ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ ﷺ وَلاَ تَزِدْ عَلَيْهِ». قُلْتُ: وَمَا كَانَ صِيَامُ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ ﷺ؟ قَالَ: «نِصْفَ الدَّهْرِ». فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ بَعْدَ مَا كَبِرَ: يَا لَيْتَنِي قَبِلْتُ رُخْصَةَ النَّبِيِّ ﷺ[3].

---

[1] بڕوانە: ١١٣١.

[2] مەبەستی مافی میوان لە ڕۆژووی سوننەتی خاوەن ماڵ مافیەتی داوای لێ بکات ڕۆژووەکەی بشکێنێت یا نا؟

[3] بڕوانە: ١١٣١.

٥٥- باسی مافی لاشە لە ڕۆژووگرتندا

١٩٧٥- ئەبو سەلەمەی کوڕی عەبدوڕەحمان وتی: عەبدوڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ بۆی گێڕامەوە وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی پێم: ((ئەی عەبدوڵا ئەو هەواڵە بە من دراوە کە تۆ ڕۆژ بەڕۆژوو دەبیت و شەو هەمووی شەونوێژ دەکەیت (ڕاستە)؟ منیش وتم: بەڵێ ڕاستە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرمووی: ((دەی وا مەکە، بەڕۆژوو بە و بەڕۆژووش مەبە، شەونوێژ بکەو بشخەوە، چونکە بێگومان لاشەت مافی هەیە لەسەرت، چاوت مافی هەیە لەسەرت، خێزانت مافی هەیە لەسەرت، هەروەها میوانت مافی هەیە لەسەرت، بەڕاستی بەسە بۆ تۆ لەهەموو مانگێکدا سێ ڕۆژ ڕۆژوو بگریت، دڵنیابە بە هەر چاکەیەکت دە ئەوەندەی خۆی پاداشتت بۆ هەیە، ئەوەش بێگومان (دەکاتە) ڕۆژووگرتنی هەموو ساڵ))[1]، (عەبدوڵا وتی): من لەسەر خۆم توند کرد بۆیە لەسەرم توند کرا، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من توانام هەیە؟ فەرمووی: ((دەی ڕۆژوو بگرە وەك ڕۆژووگرتنی داوود پێغەمبەر ﷺ، ئیتر لەوە زیاتر مەکە))، وتم: ڕۆژووی پێغەمبەری خوا داوود ﷺ چۆنە؟ فەرمووی: ((نیوەی ساڵەکەیە))[2]، ئەبو سەلەمە وتی: جا عەبدوڵا دوای ئەوەی پیر بوو بوو دەیوت: خۆزگە بەڕوخسەتەکەی پێغەمبەر ﷺ ڕازی ببوومایە.

---

[1] چونکە هەر مانگێک سێ ڕۆژ بەڕۆژوو بیت، پاداشتی یەک بە دە دەکاتە مانگێک، لە ساڵێکیشدا دەکاتە دوانزە مانگەکە، لەبەر ئەوەی لە هەموو مانگێکدا سێ ڕۆژ بەرۆژوو بووە.

[2] واتە: ڕۆژێک بەڕۆژوو ببەو ڕۆژێک بەڕۆژوو مەبە.

٥٦- بابُ صَوْمِ الدَّهْرِ

١٩٧٦- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ المُسَيَّبِ، وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو قَالَ: أُخْبِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنِّي أَقُولُ: وَاللَّهِ لَأَصُومَنَّ النَّهَارَ، وَلَأَقُومَنَّ اللَّيْلَ مَا عِشْتُ. فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ قُلْتُهُ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي. قَالَ: «فَإِنَّكَ لَا تَسْتَطِيعُ ذَلِكَ، فَصُمْ وَأَفْطِرْ، وَقُمْ وَنَمْ، وَصُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنَّ الحَسَنَةَ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، وَذَلِكَ مِثْلُ صِيَامِ الدَّهْرِ». قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ. قَالَ: «فَصُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمَيْنِ». قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ. قَالَ: «فَصُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا، فَذَلِكَ صِيَامُ دَاوُدَ ﷺ وَهُوَ أَفْضَلُ الصِّيَامِ». فَقُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ»[١].

٥٦- باسی ڕۆژووگرتنی ساڵ هەمووی

١٩٧٦- ئەبو سەلەمەی کوڕی عەبدوڕەحمان دەگێڕێتەوە کە عەبدوڵای کوڕی عەمر ﷺ وتی: هەواڵ بە پێغەمبەری خوا ﷺ درا کە من دەڵێم: سوێند بە خوا تا لەژیاندا بم ڕۆژ بەڕۆژوو دەبم و شەو شەونوێژ دەکەم، منیش پێم وت: ڕاستە وتومە باوك و دایکم بە قوربانت بێ، فەرمووی: ((دەی دڵنیابە کە ناتوانی ئەو کارە بکەیت، کەواتە (هەندێ جار) بەڕۆژووبە، (هەندێ جار) بەڕۆژوو مەبە، شەونوێژ بکە و بشخەوە، لە مانگێکدا سێ ڕۆژ ڕۆژوو بگرە، چونکە بێگومان چاکە یەك بەدەیە، ئەمەش وەك بەڕۆژووبوونی هەمووساڵەکەیە))، وتم: بەڕاستی من لەوە زیاتر دەتوانم، فەرمووی: ((دەی ڕۆژێك بەڕۆژوو بەو دوو ڕۆژ بەڕۆژوو مەبە))، وتم: من لەوە زیاتر دەتوانم، فەرمووی: ((دەی ڕۆژێك بەڕۆژوو بە و ڕۆژێك بەڕۆژوو مەبە، ئەوە ڕۆژووگرتنی داوود پێغەمبەرە ﷺ کە چاکترین ڕۆژووگرتنە))، وتم: من لەوە زیاتر دەتوانم، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((لەو ڕۆژووە باشتر نییە))[٢].

---

[١] بڕوانە: ١١٣١.

[٢] مەبەستی ڕۆژووگرتنی داوودە ﷺ.

٥٧- بابُ حَقِّ الأَهْلِ فِي الصَّوْمِ

رَوَاهُ أَبُو جُحَيْفَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[١].

١٩٧٧- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، سَمِعْتُ عَطَاءً، أَنَّ أَبَا العَبَّاسِ الشَّاعِرَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو رضى الله عنهما: بَلَغَ النَّبِيَّ ﷺ أَنِّي أَسْرُدُ الصَّوْمَ وَأُصَلِّي اللَّيْلَ، فَإِمَّا أَرْسَلَ إِلَيَّ، وَإِمَّا لَقِيتُهُ، فَقَالَ: «أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ وَلَا تُفْطِرُ، وَتُصَلِّي وَلاَ تَنَامُ؟ فَصُمْ وَأَفْطِرْ، وَقُمْ وَنَمْ، فَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَظًّا، وَإِنَّ لِنَفْسِكَ وَأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَظًّا». قَالَ إِنِّي لأَقْوَى لِذَلِكَ. قَالَ: «فَصُمْ صِيَامَ دَاوُدَ ﷺ». قَالَ: وَكَيْفَ؟ قَالَ: «كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا، وَلاَ يَفِرُّ إِذَا لاَقَى». قَالَ مَنْ لِي بِهَذِهِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ؟ قَالَ عَطَاءٌ: لَا أَدْرِي كَيْفَ ذَكَرَ صِيَامَ الأَبَدِ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا صَامَ مَنْ صَامَ الأَبَدَ». مَرَّتَيْنِ[٢].

٥٧- باسی مافی كەسوكار لە ڕۆژووگرتندا

ئەو فەرموودەیەی (لەم بارەوەیە) ئەبو جوحەیفە لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە.

١٩٧٧- عەتا وتی: ئەبولعەباسی شاعیر بۆی گێڕایەوە كە خۆی لە عەبدوڵای كوڕی عەمری ﷺ بیستوە وتی: بە پێغەمبەر ﷺ گەیشتووە كە من هەموو ڕۆژ بەڕۆژووم، هەموو شەویش شەونوێژ دەكەم، جا یان ناردی بە شوێنمدا، یان بەخزمەتی گەیشتم و فەرمووی: ((ڕاستە هەواڵم پێدراوە كە تۆ (هەموو ڕۆژ) ڕۆژوو دەگریت، ڕۆژ نییە بەڕۆژوو نەبیت، شەو هەمووی نوێژ دەكەیت و ناخەویت؟! بەڕۆژوو بە و بەڕۆژووش مەبە، شەونوێژ بكە و بشخەوە، چونكە

---

١ بڕوانە: ١٩٦٨.

٢ بڕوانە: ١١٣١.

بێگومان چاوەكانت بەشێكیان[1] بەسەرتەوە هەیە، بەڕاستی خۆشت و ماڵ و خێزانت بەشێكیان لەسەرت هەیە))، (عەبدوڵا) وتی: بێگومان من توانای ئەو پەرستشانەم هەیە، فەرمووی: ((دەی ڕۆژوو بگرە بەڕۆژووگرتنی داوود ﷺ))، وتی: چۆنە؟ فەرمووی: ((ڕۆژێك ڕۆژووی دەگرت و ڕۆژێك نەیدەگرت، ئەگەر بە دوژمن بگەیشتبایە هەڵنەدەهات و ڕاینەدەكرد))، عەبدوڵا وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ كێ دەستەبەری ئەم هەڵنەهاتنەم بۆ دەكات؟ عەتا دەڵێ: نازانم چۆن ڕۆژووی هەمیشەیی باسكرد (لەم باسەدا)، پێغەمبەر ﷺ دووجار فەرمووی: ((ئەو كەسەی هەموو ساڵ بەڕۆژوو بێت ڕۆژووی نەگرتووە)).

٥٨- بَابُ صَوْمِ يَوْمٍ وَإِفْطَارِ يَوْمٍ

١٩٧٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُغِيرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رضي الله عنهما عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «صُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ». قَالَ: أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ. فَمَا زَالَ حَتَّى قَالَ: «صُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا». فَقَالَ: «اقْرَإِ القُرْآنَ فِي شَهْرٍ». قَالَ إِنِّي أُطِيقُ أَكْثَرَ. فَمَا زَالَ حَتَّى قَالَ: «فِي ثَلاَثٍ»[2].

٥٨- باسی ڕۆژووگرتنی ڕۆژێک و نەگرتنی ڕۆژێک

١٩٧٨- موجاهید لە عەبدوڵای كوڕی عەمرەوە رضي الله عنهما دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرمووی: ((لە مانگێكدا سێ ڕۆژ بەڕۆژوو بە))، عەبدوڵا وتی: لەوە زیاتر

---

[1] لە خەو و پشوودان.

[2] بڕوانە: ١١٣١.

دەتوانم، جا ئەوە[١] بەردەوام بوو هەتا فەرمووی: ((ڕۆژێك بەڕۆژوو بە و ڕۆژێك بەڕۆژوو مەبە))، هەروەها فەرمووی: ((لە مانگێكدا هەموو قورئان بخوێنە))، عەبدولا وتی: من لەوە زیاتر دەتوانم، ئیتر ئەوە بەردەوام بوو (لە كەمكردنەوەدا) هەتا فەرمووی: ((لە سێ ڕۆژدا)) بیخوێنە.

٥٩- بابُ صَوْمِ نبي الله دَاوُدَ (عَلَيْهِ السَّلَام)

١٩٧٩- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا العَبَّاسِ المَكِّيَّ -وَكَانَ شَاعِرًا وَكَانَ لَا يُتَّهَمُ فِي حَدِيثِهِ- قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ العَاصِ ﷺ قَالَ قَالَ: لِي النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّكَ لَتَصُومُ الدَّهْرَ، وَتَقُومُ اللَّيْلَ؟». فَقُلْتُ نَعَمْ. قَالَ: «إِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ هَجَمَتْ لَهُ العَيْنُ وَنَفِهَتْ لَهُ النَّفْسُ، لَا صَامَ مَنْ صَامَ الدَّهْرَ، صَوْمُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ صَوْمُ الدَّهْرِ كُلِّهِ». قُلْتُ: فَإِنِّي أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ. قَالَ: «فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ ﷺ، كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا، وَلاَ يَفِرُّ إِذَا لاَقَى»[٢].

٥٩- باسی ڕۆژووگرتنی داوود (علیه السلام)

١٩٧٩- عەبدولای كوڕی عەمری كوڕی عاص ﷺ وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێم: ((بێگومان تۆ هەموو ساڵەكە بەڕۆژوو دەبیت و شەو هەمووی شەونوێژ دەكەیت؟)) منیش وتم: بەڵێ، فەرمووی: ((بێگومان ئەگەر تۆ وابكەیت چاو دەچێ بەقوڵاو بینینی لاواز دەبێت، نەفس ماندوو و كوڵ دەبێ، ڕۆژووی نەگرتووە ئەو كەسەی هەموو ساڵەكە بەڕۆژوو دەبێت، ڕۆژووگرتنی سێ ڕۆژ

---

[١] وەڵام و وەڵامدانەوەی لە نێوان پێغەمبەر ﷺو عەبدولادا.

[٢] بڕوانە: ١١٣١.

(لەمانگێکدا) ڕۆژووگرتنی ساڵەکەیە هەمووی))[١]. وتم: من لەوە زیاتر دەتوانم، فەرمووی: ((دەی ڕۆژوو بگرە بەڕۆژووگرتنی داوود ﷺ، کە ڕۆژێك بەڕۆژوو دەبوو، ڕۆژێکیش بەڕۆژوو نەدەبوو، ئەگەر بە دوژمن بگەیشتبایە ڕای نەدەکرد)).

١٩٨٠- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الوَاسِطِيُّ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ خَالِدٍ الحَذَّاءِ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو المَلِيحِ قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ أَبِيكَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، فَحَدَّثَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذُكِرَ لَهُ صَوْمِي فَدَخَلَ عَلَيَّ، فَأَلْقَيْتُ لَهُ وِسَادَةً مِنْ أَدَمٍ، حَشْوُهَا لِيفٌ، فَجَلَسَ عَلَى الأَرْضِ، وَصَارَتِ الوِسَادَةُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ، فَقَالَ: «أَمَا يَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ؟». قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «خَمْسًا». قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «سَبْعًا». قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «تِسْعًا». قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «إِحْدَى عَشْرَةَ». ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ ﷺ شَطْرَ الدَّهْرِ، صُمْ يَوْمًا، وَأَفْطِرْ يَوْمًا»[٢].

١٩٨٠- ئەبو قیلابە دەڵێ: ئەبولەلیح بۆی گێڕامەوە وتی: لەگەڵ باوکمدا ڕۆیشتینە لای عەبدوڵای کوڕی عەمر ﷺ، جا بۆی گێڕاینەوەو وتی: کە ڕۆژووگرتنی من باسکرا بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ هات بۆ لام، منیش سەرینێکم بۆ دانا کە لەپێستەی خۆشکراو بوو، نێو ئاخنەکەشی پەلی دارخورما بوو، جا پێغەمبەر ﷺ لەسەر زەوی دانیشت و پاڵپشتەکە کەوتە نێوان من و ئەوەوە، ئینجا فەرمووی: ((بەس نییە بۆت لە هەر مانگێکدا سێ ڕۆژ؟))[٣]

---

[١] چونکە چاکە یەک بە دەیە، هەر مانگێک سێ ڕۆژ ڕۆژووگرتن وەک ئەوە وایە مانگەکە بەڕۆژوو بوو بێت، کەواتە هەموو مانگەکان بەڕۆژوو بووە، ئەوەش دەکاتە ڕۆژووی ساڵەکە.

[٢] بڕوانە: ١١٣١.

[٣] بەڕۆژووبێت.

عەبدوڵا دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ (بەسم نییە)، فەرمووی: ((پێنج ڕۆژ)) وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ (بەسم نییە)، فەرمووی: ((حەوت ڕۆژ))، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ (بەسم نییە)، فەرمووی: ((نۆ ڕۆژ))، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ (بەسم نییە)، فەرمووی: ((یانزە ڕۆژ)، پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ڕۆژوو نییە لەسەرووی ڕۆژووی داوودەوە ﷺ (کە) نیوەی ساڵەکە (بەڕۆژوو دەبوو)، ڕۆژێك بەڕۆژوو بە و ڕۆژێك بەڕۆژوو مەبە)).

٦٠- بابُ صِيَامِ أَيَّامِ البِيضِ: ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ

١٩٨١- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عُثْمَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي ﷺ بِثَلَاثٍ: صِيَامِ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ، وَرَكْعَتَيِ الضُّحَى، وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنَامَ[1].

٦٠- باسی ڕۆژووگرتنی ئەو ڕۆژانەی (شەوەکانیان) سپی و ڕووناکن(٢) سێزدە و چواردە و پازدە

١٩٨١- ئەبو هورەیرە ﷺ وتی: خۆشەویستم ﷺ ئامۆژگاری کردم بەسێ شت: ڕۆژووگرتنی سێ ڕۆژ لە هەموو مانگێکدا، دوو ڕکات نوێژی چێشتەنگاو، هەروەها نوێژی ویتر بکەم پێش ئەوەی بخەوم.

---

[1] بڕوانە: ١١٧٨.

[2] مەبەست پێیان ئەو شەوانەیە کە مانگ پڕو گەورەو ڕووناکە.

٦١- بَابُ مَنْ زَارَ قَوْمًا فَلَمْ يُفْطِرْ عِنْدَهُمْ

١٩٨٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنِي خَالِدٌ -هُوَ: ابْنُ الحَارِثِ- حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى أُمِّ سُلَيْمٍ، فَأَتَتْهُ بِتَمْرٍ وَسَمْنٍ، قَالَ: «أَعِيدُوا سَمْنَكُمْ فِي سِقَائِهِ، وَتَمْرَكُمْ فِي وِعَائِهِ، فَإِنِّي صَائِمٌ». ثُمَّ قَامَ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنَ البَيْتِ، فَصَلَّى غَيْرَ المَكْتُوبَةِ، فَدَعَا لِأُمِّ سُلَيْمٍ، وَأَهْلِ بَيْتِهَا، فَقَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي خُوَيْصَّةً. قَالَ: «مَا هِيَ؟». قَالَتْ: خَادِمُكَ أَنَسٌ. فَمَا تَرَكَ خَيْرَ آخِرَةٍ وَلَا دُنْيَا إِلَّا دَعَا لِي بِهِ، قَالَ: «اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ مَالًا وَوَلَدًا وَبَارِكْ لَهُ». فَإِنِّي لَمِنْ أَكْثَرِ الأَنْصَارِ مَالًا. وَحَدَّثَتْنِي ابْنَتِي أُمَيْنَةُ أَنَّهُ دُفِنَ لِصُلْبِي مَقْدَمَ حَجَّاجٍ البَصْرَةَ بِضْعٌ وَعِشْرُونَ وَمِائَةٌ.

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ، سَمِعَ أَنَسًا ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[1].

٦١- باسی کەسێک سەردانی کەسانێکی کردبێت و ڕۆژووەکەی نەشکێنێ لایان([2])

١٩٨٢- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕۆیشت بۆ ماڵی ئوممو سولەیم ﷺ ئەویش خورما و ڕۆنی بۆ هێنا، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ڕۆنەکەتان بکەنەوە هیزەکەی، خورماکەتان بکەنەوە دەفرەکەی، چونکە من بەڕۆژووم))، پاشان پێغەمبەر ﷺ هەڵسا لەگۆشەیەکی ماڵەکەدا نوێژێکی سوننەتی کرد[3]، ئینجا نزا و دوعای بۆ ئوممو سولەیم و خاوخێزانی کرد، ئوممو سولەیمیش وتی: داوایەکی تایبەتی بچکۆلەم هەیە،

---

[1] بڕوانە: ٦٣٣٤، ٦٣٤٤، ٦٣٧٨، ٦٣٨٠.

[2] پێغەمبەر ﷺ بەڕۆژوو بووە، ڕۆژووەکەشی ڕۆژووی سوننەت بووە، بەڵام کە خواردنیان بۆ هێناوە نەیخواردووە و بەردەوام بووە لەسەر ڕۆژووەکەی.

[3] لە گێڕانەوەی ئەحمەددا دەڵێ: دوو ڕکات نوێژی کرد، ئێمەش لەگەڵیدا بە جەماعەت کردمان.

فەرمووی: ((چییە؟)) وتی: (دوعاکردن بۆ) ئەنەسی خزمەتکارت، پێغەمبەریش ﷺ دوعای هەرچی خێری دوارۆژ و دونیا هەیە بۆی کردم، هیچی لێ بەجێ نەهێلا، فەرمووی: ((خوایە ماڵ و منداڵی پێ ببەخشە، فەڕ و بەرەکەتیش بۆ تێخە))، بۆیە بێگومان من یەکێکم لەو ئەنصارییانەی ماڵ و سامانم زۆرە، (ئەنەس دەڵێ): ئومەینەی کچم پێی ڕاگەیاندم کە هەتا ئەو ساڵەی حەججاج هات بۆ بەصرە (بوویە سەرۆکی)[1]، زیاتر لە سەد و بیست منداڵم مردوون، کە لە پشتی خۆم بوون[2].

(فەرموودەکە ئەم سەنەدەشی هەیە ئیمامی بوخاری دەڵێ): ئیبنو ئەبی مەریەم بۆی گێڕاینەوە وتی: یەحیا بۆی گێڕاینەوە وتی: حومەید بۆی گێڕامەوە کە لە ئەنەسی ﷺ بیستووە لە پێغەمبەرەوە ﷺ.

٦٢- بابُ الصومِ من آخرِ الشهر

١٩٨٣- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مَهْدِيٌّ، عَنْ غَيْلاَنَ. وَحَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا غَيْلاَنُ بْنُ جَرِيرٍ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رضى الله عنهما، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. أَنَّهُ سَأَلَهُ -أَوْ سَأَلَ رَجُلًا وَعِمْرَانُ يَسْمَعُ- فَقَالَ: «يَا أَبَا فُلاَنٍ، أَمَا صُمْتَ سَرَرَ هَذَا الشَّهْرِ؟». قَالَ: أَظُنُّهُ قَالَ: يَعْنِى رَمَضَانَ -قَالَ الرَّجُلُ: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «فَإِذَا أَفْطَرْتَ فَصُمْ يَوْمَيْنِ». لَمْ يَقُلِ الصَّلْتُ: أَظُنُّهُ يَعْنِي رَمَضَانَ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَقَالَ ثَابِتٌ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنْ عِمْرَانَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «مِنْ سَرَرِ شَعْبَانَ».

---

[1] کە ساڵی: ٧٥ی کۆچی بوو، تەمەنی ئەنەس لەسەروو هەشتاوە بوو لەوکاتەدا.

[2] جگە لە منداڵی کوڕ و کچەکانی.

٦٢- باسی ڕۆژووگرتن له كۆتایی مانگدا([1])

١٩٨٣- عیمڕانی كوڕی حوصەین ﷺ دەگێڕێتەوە له پێغەمبەرەوە ﷺ كه پرسیاری له عیمڕان كرد -یان پرسیاری له پیاوێك كردو عیمڕان گوێی لێبوو- فەرمووی: ((ئەی ئەبو فلان ئایا ڕۆژووت گرت له ڕۆژە كۆتاییەكانی ئەم مانگە؟))- (ئەبو نوعمان) وتی: وابزانم مەبەستی ڕەمەزان بوو له مانگەكە- پیاوەكەش وتی: نەخێر ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرمووی: ((دەی كه ڕەمەزانت تەواو كرد، ئەوسا دوو ڕۆژ بەڕۆژوو بە))، صەلت نەیوتوە! وابزانم مەبەستی ڕەمەزان بوو له مانگەكە، ئەبو عەبدولڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: سابیت دەڵێ له موتەرریفەوە له عیمرانەوە له پێغەمبەرەوە ﷺ فەرمووی: ((له ڕۆژە كۆتاییەكانی شەعبان)).

٦٣- بابُ صَوْمِ يَوْمِ الجُمُعَةِ، وإذا أصْبَحَ صَائمًا يَوْمَ الجُمُعَةِ فَعَلَيْهِ أنْ يُفْطِرَ

يعني: إذا لم يصم قبله ولا يريد أن يصوم بعده.

١٩٨٤- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَبْدِ الحَمِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ قَالَ: سَأَلْتُ جَابِرًا ﷺ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الجُمُعَةِ؟ قَالَ: نَعَمْ. زَادَ غَيْرُ أَبِي عَاصِمٍ: أَنْ يَنْفَرِدَ بِصَوْمِهِ

---

[1] ئەم فەرموودەیە بوخاری بە دوو ڕێگە و سەنەد هێناویەتی.

٦٣- باسی ڕۆژووگرتنی ڕۆژی هەینی،ئەگەر کەسێک ڕۆژی هەینی ڕۆژبوویەوە و بەڕۆژوو بوو، پێویستە لەسەری بیشکێنێ

واتە: ئەگەر ڕۆژی پێشووی نەگرتبێ، بە نیازیش نەبێ ڕۆژی دوای ئەو ڕۆژە بەڕۆژوو بێت[1].

١٩٨٤- موحەممەدی کوڕی عەبباد وتی: پرسیارم لە جابیر ﷺ کرد: ئایا پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کردووە لە ڕۆژووگرتنی ڕۆژی هەینی؟ جابیر وتی: بەڵێ، جگە لە ئەبو عاصیمیش ئەم زیادەیە گێڕدراوەتەوە: ئەگەر بە تەنها ڕۆژی هەینی بەڕۆژوو بێت.

١٩٨٥- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لَا يَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الجُمُعَةِ إِلَّا يَوْمًا قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ».

١٩٨٥- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: ((هیچ یەکێکتان ڕۆژی هەینی بەڕۆژوو نەبێت، مەگەر ڕۆژێ لە پێشیەوە یان لەدوایەوە بەڕۆژوو بێت)).

١٩٨٦- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ ح. وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الحَارِثِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا يَوْمَ الجُمُعَةِ وَهْيَ صَائِمَةٌ فَقَالَ: «أَصُمْتِ أَمْسِ؟». قَالَتْ: لَا. قَالَ «تُرِيدِينَ أَنْ تَصُومِينَ غَدًا؟». قَالَتْ: لَا. قَالَ: «فَأَفْطِرِي».

---

[1] لە ڕیوایەتی ئەبو زەڕ و ئەبو وەقت بۆ صەحیحی بوخاری ئەم زیادەیەی هەیە: (يعني: إذا لم يَصُمْ قبله ولا يريدُ أن يَصُومَ بعده)، واتە: مەبەستی ئەوەیە ئەگەر پێش هەینی بەڕۆژوو نەبوو وە بەنیازیش نەبوو ڕۆژی پاش هەینی بەڕۆژوو بێت. إرشاد الساري: ٥٥٦/٤.

وَقَالَ حَمَّادُ بْنُ الجَعْدِ، سَمِعَ قَتَادَةَ: حَدَّثَنِي أَبُو أَيُّوبَ، أَنَّ جُوَيْرِيَةَ حَدَّثَتْهُ: فَأَمَرَهَا فَأَفْطَرَتْ.

١٩٨٦- ئەبو ئەیوب لە جوەیریەی کچی حاریسەوە ﵂ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ ڕۆژی هەینی چوو بۆماڵیان و جومیرەیە بەڕۆژوو بوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((دوێنێ ڕۆژووت گرتووە؟)) وتی: نەخێر، فەرمووی: ((دەتەوێ سبەینێ بەڕۆژوو بیت؟)) وتی: نەخێر، فەرمووی: ((کەواتە بیشکێنە)).

حەممادی کوڕی جەعد دەڵێ: لە قەتادەم بیست وتی: ئەبو ئەیوب بۆی گێڕامەوە کە جومیریە بۆی گێڕاوەتەوە وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێکرد (بەشکاندنی ڕۆژوەکە)، ئەویش ڕۆژووەکەی شکاند.

٦٤- بابٌ: هَلْ يَخُصُّ شَيْئًا مِنَ الأَيَّامِ ؟

١٩٨٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ ﵂: هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْتَصُّ مِنَ الأَيَّامِ شَيْئًا؟ قَالَتْ: لَا، كَانَ عَمَلُهُ دِيمَةً، وَأَيُّكُمْ يُطِيقُ مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُطِيقُ؟![1]

٦٤- باسێک: ئایا (مسوڵمان) هەندێ ڕۆژ تایبەت بکات بەپەرستشی زیاتر؟

١٩٨٧- عەلقەمە دەڵێ: بە عائیشەم ﵂ وت: ئایا پێغەمبەری خوا ﷺ لە هەندێ ڕۆژدا پەرستشی زیاتری دەکرد؟ وتی: نەخێر، کاری ئەو هەمیشەیی بوو، ئەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ دەیتوانی و دەیکرد (لە پەرستش) کێ لە ئێوە دەتوانێ بیکات؟!

---

[1] بڕوانە: ٦٤٦٦.

٦٥- بَابُ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ

١٩٨٨- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ مَالِكٍ قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمٌ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَيْرٌ - مَوْلَى أُمِّ الفَضْلِ- أَنَّ أُمَّ الفَضْلِ حَدَّثَتْهُ ح. وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ -مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ- عَنْ عُمَيْرٍ -مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ العَبَّاسِ- عَنْ أُمِّ الفَضْلِ بِنْتِ الحَارِثِ، أَنَّ نَاسًا تَمَارَوْا عِنْدَهَا يَوْمَ عَرَفَةَ فِي صَوْمِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: هُوَ صَائِمٌ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَيْسَ بِصَائِمٍ. فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ بِقَدَحِ لَبَنٍ وَهْوَ وَاقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ، فَشَرِبَهُ[1].

٦٥- باسی (حوکمی) ڕۆژووگرتنی ڕۆژی عەرەفە

١٩٨٨- ئوممو فەزلی کچی حاریسە[2] ﷺ دەگێڕێتەوە لە ڕۆژی عەرەفەدا چەند کەسێك لەلای ئەو بوون، دەربارەی بەڕۆژووبوونی پێغەمبەر ﷺ ڕایان جیاواز بوو، هەندێکیان دەیانوت: بەڕۆژووە و هەندێکی تریان دەیانوت: بەڕۆژوو نیە، (ئوممو فەزلیش دەڵێ:) منیش لەکاتێکدا بەسواری وشترەکەیەوە وەستا بوو، جامێ شیرم بۆ نارد، پێغەمبەریش ﷺ خواردیەوە.

١٩٨٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ -أَوْ قُرِئَ عَلَيْهِ- قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرٌو، عَنْ بُكَيْرٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ ﷺ، أَنَّ النَّاسَ شَكُّوا فِي صِيَامِ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ عَرَفَةَ، فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ بِحِلاَبٍ وَهْوَ وَاقِفٌ فِي المَوْقِفِ، فَشَرِبَ مِنْهُ وَالنَّاسُ يَنْظُرُونَ.

١٩٨٩- مەیموونە ﷺ دەڵێ: کەسانێك لە ڕۆژی عەرەفەدا گومانیان هەبوو لە بەڕۆژووبوونی پێغەمبەر ﷺ، منیش جامێ شیرم بۆ نارد، لەکاتێکدا لە شوێنی وەستان (ی عەرەفات)دا وەستابوو، پێغەمبەریش ﷺ لێی خواردەوە، خەڵکەکەش سەیریان دەکرد.

---

[1] بڕوانە: ١٦٥٨.

[2] بوخاری ئەم فەرموودەیەی بە دوو ڕێگا گێڕاوەتەوە.

٦٦- بَابُ صَوْمِ يَوْمِ الفِطْرِ

١٩٩٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ -مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ- قَالَ: شَهِدْتُ العِيدَ مَعَ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ ﷺ، فَقَالَ: هَذَانِ يَوْمَانِ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ صِيَامِهِمَا: يَوْمُ فِطْرِكُمْ مِنْ صِيَامِكُمْ، وَاليَوْمُ الآخَرُ تَأْكُلُونَ فِيهِ مِنْ نُسُكِكُمْ.
قَالَ أبو عبدِ اللَّهِ: قَالَ ابن عُيَيْنَةَ: مَن قَالَ: مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ، فَقَدْ أَصَابَ، ومَن قَالَ: مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ فَقَدْ أَصَابَ[1].

٦٦- باسی (حوکمی) ڕۆژووگرتنی ڕۆژی جەژنی ڕەمەزان

١٩٩٠- ئەبو عوبەیدی -ئازادکراوی ئیبنو ئەزهەر- دەڵێ: لەگەڵ عومەری کوڕی خەتابدا ﷺ ئامادەی جەژن بووم، عومەر وتی: ئەم دوو ڕۆژە پێغەمبەر ﷺ ڕۆژووگرتنیانی قەدەغە کردووە: ڕۆژی شکاندنی ڕۆژووەکانتان (جەژنی رەمەزان)، ڕۆژەکەی تریان کە تێیدا لە قوربانیەکانتان دەخۆن (جەژنی قوربان).
ئەبو عەبدولا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ئیبنو عویەینە دەڵێ: ئەوەی لە گێڕانەوەکەیدا وتوویەتی: (مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ)، ئەوە ڕاستی وتووە، هەرکەسیش وتوویەتی: (مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ)، ئەویش ڕاستی وتووە[2].

١٩٩١- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الفِطْرِ وَالنَّحْرِ، وَعَنِ الصَّمَّاءِ، وَأَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ[3].

---

[1] بڕوانە: ٥٥٧١.

[2] چونکە دەگونجێ ئازادکراوی هەردووکیان بووبێ، یان لە ڕاستییدا هی یەکێکیانە و بە مەجازی هی ئەوی تریانە. إرشاد الساري: ٥٦٢/٤.

[3] بڕوانە: ٣٦٧.

١٩٩١- ئەبو سەعيد (ی خودری) ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری كرد لە بەڕۆژووبوونی ڕۆژی جەژنی ڕەمەزان و ڕۆژی جەژنی قوربان، ڕێگریشی كردووە لەوەی جلی سەرتاپا بەخۆیەوە بپێچێ، ڕێ نەبێ دەستی لێیەوە بێنێتە دەر، یان پیاو بە تەنها پۆشاكێكەوە لەسەر سمتی دابنیشێ و ئەژنۆی هەڵدا كە عەورەتی دانەپۆشێ.

١٩٩٢- وَعَنْ صَلاَةٍ بَعْدَ الصُّبْحِ وَالعَصْرِ[1].

١٩٩٢- هەروەها پێغەمبەر ﷺ ڕێگری كردووە لە نوێژكردن لە پاش نوێژی بەیانی و پاش نوێژی عەسر.

٦٧- بَابُ الصَّوْمِ يَوْمَ النَّحْرِ

١٩٩٣- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ مِينَا قَالَ: سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: يُنْهَى عَنْ صِيَامَيْنِ وَبَيْعَتَيْنِ: الفِطْرِ وَالنَّحْرِ، وَالمُلاَمَسَةِ وَالمُنَابَذَةِ[2].

٦٧- باسی (حوكمی) ڕۆژووگرتنی یەكەم ڕۆژی جەژنی قوربان

١٩٩٣- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: دوو ڕۆژووگرتن و دووكڕین و فرۆشتن قەدەغەكراون: ڕۆژووی جەژنی ڕەمەزان و جەژنی قوربان، كڕین و فرۆشتن بەدەست لێدان و بۆ فڕێدان.

---

[1] بڕوانە: ٥٨٦.

[2] بڕوانە: ٣٦٨.

١٩٩٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُعَاذٌ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى ابْنِ عُمَرَ ﷺ فَقَالَ: رَجُلٌ نَذَرَ أَنْ يَصُومَ يَوْمًا -قَالَ: أَظُنُّهُ قَالَ الاِثْنَيْنِ- فَوَافَقَ يَوْمَ عِيدٍ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: أَمَرَ اللَّهُ بِوَفَاءِ النَّذْرِ، وَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ صَوْمِ هَذَا اليَوْمِ[1].

١٩٩٤- زیادی کوڕی جوبەیر دەڵێ: پیاوێك هات بۆ لای عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ وتی: پیاوێك نەزری کردووە ڕۆژێك بەڕۆژوو بێت- وابزانم وتی: ڕۆژی دووشەممە- ئەو نەزرە کەوتە ڕۆژی جەژنەوە؟ عەبدوڵای کوڕی عومەر وتی: خوا فەرمانی کردووە بە بەجێهێنانی نەزر و پێغەمبەریش ﷺ ڕۆژووگرتنی ئەم ڕۆژەی قەدەغەکردووە[2].

١٩٩٥- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ المَلِكِ بْنُ عُمَيْرٍ قَالَ، سَمِعْتُ قَزَعَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ ﷺ -وَكَانَ غَزَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ غَزْوَةً- قَالَ: سَمِعْتُ أَرْبَعًا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَعْجَبْنَنِي قَالَ: «لَا تُسَافِرِ المَرْأَةُ مَسِيرَةَ يَوْمَيْنِ إِلَّا وَمَعَهَا زَوْجُهَا أَوْ ذُو مَحْرَمٍ، وَلَا صَوْمَ فِي يَوْمَيْنِ: الفِطْرِ وَالأَضْحَى، وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَلَا بَعْدَ العَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ، وَلَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ مَسْجِدِ الحَرَامِ، وَمَسْجِدِ الأَقْصَى، وَمَسْجِدِي هَذَا»[3].

١٩٩٥- قەزەعە دەڵێ: لە ئەبو سەعیدی خودریم ﷺ بیست -کە دوازدە غەزای کردبوو لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ- ئەبو سەعید وتی: چوار شتم لە پێغەمبەر ﷺ بیستووە زۆر پەسەندە لام، فەرمووی: ((ئافرەت سەفەرێك دوو ڕۆژ ڕێگا بێت

---

[1] بڕوانە: ٦٧٠٥، ٦٧٠٦.

[2] واتە: نابێ ئەو نەزرەی دەکەوێتە جەژنەوە بەڕۆژوو بێت، بەڵکو لە کاتی تردا بەڕۆژوو بێت.

[3] بڕوانە: ٥٨٦.

سەفەر نەکات، مەگەر مێردی یان مەحرەمێکی لەگەڵدا بێت، ڕۆژووگرتن لە دوو ڕۆژدا دروست نییە: جەژنی ڕەمەزان و جەژنی قوربان، لە پاش نوێژی بەیانی نوێژ نییە و ناکرێ هەتا خۆر هەڵدێت، لە پاش نوێژی عەسر نوێژ نییەو ناکرێ هەتا خۆر ئاوادەبێت، هەروەها بنەو بارگە ناپێچرێتەوە تەنها بۆ (سەردانی) سێ مزگەوت نەبێ: مزگەوتی ڕێزدار (کەعبە)، مزگەوتی ئەقصا، هەروەها ئەم مزگەوتەی خۆم)).

٦٨- بابُ صِيَامِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ

١٩٩٦- وَقَالَ لِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي كَانَتْ عَائِشَةُ ﷺ تَصُومُ أَيَّامَ مِنًى، وَكَانَ أَبُوهَا يَصُومُهَا.

٦٨- باسی ڕۆژووگرتنی سێ ڕۆژی دوای جەژنی قوربان

١٩٩٦- هیشام دەڵێ: باوکم بۆی گێڕامەوە وتی: عائیشە ﷺ ڕۆژانی مینا[1] بە ڕۆژوو دەبوو، باوکیشی (ئەبو بەکر) ئەو ڕۆژانە بەڕۆژوو دەبوو.

١٩٩٧- ١٩٩٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عِيسَى، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، وَعَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَا: لَمْ يُرَخَّصْ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ أَنْ يُصَمْنَ، إِلَّا لِمَنْ لَمْ يَجِدِ الْهَدْيَ[2].

---

[1] مەبەست لە ڕۆژانی مینا ئەو ڕۆژانەیە حاجی لە مینا دەمێنێتەوە کە سێ ڕۆژی دوای جەژنی قوربانە، وەک لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتوە: إرشاد الساری: ٤١٩/٣.

[2] ئەم فەرموودەیە بە دوو ڕێگە و سەنەد گێڕدراوەتەوە.

١٩٩٧- ١٩٩٨- عائیشەو سالم و ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێن: ڕۆژووگرتنی سێ ڕۆژی دوای جەژنی قوربان ڕێگەی پێ نەدراوە، مەگەر کەسێك[1] کە ئاژەڵی دیاری پێ نەبێ.

١٩٩٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: الصِّيَامُ لِمَنْ تَمَتَّعَ بِالعُمْرَةِ إِلَى الحَجِّ إِلَى يَوْمِ عَرَفَةَ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا وَلَمْ يَصُمْ صَامَ أَيَّامَ مِنًى. وَعَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ. تَابَعَهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ.

١٩٩٩- عەبدوڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: ڕۆژووگرتنی بۆ کەسێکە بەهرەمەند بوو بێت لە بەجێهێنانی عومرە تا کاتی حەج تا ڕۆژی عەرەفە، ئینجا ئەگەر ئاژەڵی دیاری پێ نەبوو، ڕۆژووشی نەگرتبوو (تا ڕۆژی عەرەفە)، ئەوە ڕۆژەکانی مینا ڕۆژوو دەگرێت (کە سێ ڕۆژە)، لە ئیبنو شیهابەوە، لە عوروەوە، لە عائیشەوە ئەم فەرموودە گێڕدراوەتەوە، وەك گێڕانەوەکەی ئیبنو شیهاب لە سالیمەوە لە عەبدوڵای باوکیەوە، ئیبراهیمی کوڕی سەعد لە ئیبنو شیهابەوە ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوە و پاڵپشتی گێڕانەوەکەی مالیك لە ئیبنو شیهابەوە دەکات.

٦٩- بابُ صِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ

٢٠٠٠- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ عَاشُورَاءَ: «إِنْ شَاءَ صَامَ»[2].

---

[1] حاجییەک.

[2] بڕوانە: ١٨٩٢.

٦٩- باسی (حوكمی) ڕۆژووگرتنی ڕۆژی عاشورا[1]

٢٠٠٠- سالیم له باوكیەوه ﷺ دەگێڕێتەوه دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ له ڕۆژی عاشوڕادا فەرمووی: (((هەر كەسێك) ویستی با ڕۆژوو بگرێ)).

٢٠٠١- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمَرَ بِصِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ، فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ كَانَ مَنْ شَاءَ صَامَ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ[2].

٢٠٠١- عائیشه ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی كرد بەڕۆژووگرتنی ڕۆژی عاشوڕا، ئینجا كه ڕۆژووی ڕەمەزان فەڕز كرا، هەر كەس بیویستایه بەڕۆژوو دەبوو، هەر كەسیش بیویستایه بەڕۆژوو نەدەبوو.

٢٠٠٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: كَانَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصُومُهُ، فَلَمَّا قَدِمَ المَدِينَةَ صَامَهُ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ، فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ تَرَكَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَمَنْ شَاءَ صَامَهُ، وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ[3].

٢٠٠٢- عائیشه ﷺ دەڵێ: قوڕەیش له سەردەمی نەفامیدا ڕۆژی عاشوڕا ڕۆژوویان دەگرت، پێغەمبەری خواش ﷺ ئەو ڕۆژه بەڕۆژوو دەبوو، كاتێك هاته مەدینه ڕۆژووی عاشوڕای دەگرت، فەرمانیشی كرد به گرتنی، ئینجا كه ڕۆژووی ڕەمەزان فەڕز كرا پێغەمبەر ﷺ ڕۆژووی ڕۆژی عاشوڕای وازلێهێنا، جا هەركەس بیویستایه بەڕۆژوو دەبوو، هەركەسیش بیویستایه وازی لێدەهێنا و نەیدەگرت.

---

[1] عَاشُورَاء: واته: ڕۆژی دەیەمی مانگی موحەڕەم. إرشاد الساري: ٤/ ٥٦٨ - ٥٦٩.

[2] بروانه: ١٥٩٢.

[3] بڕوانه: ١٥٩٢.

٢٠٠٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ ﷺ يَوْمَ عَاشُورَاءَ عَامَ حَجَّ عَلَى المِنْبَرِ يَقُولُ: يَا أَهْلَ المَدِينَةِ، أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ؟ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "هَذَا يَوْمُ عَاشُورَاءَ، وَلَمْ يُكْتَبْ عَلَيْكُمْ صِيَامُهُ، وَأَنَا صَائِمٌ، فَمَنْ شَاءَ فَلْيَصُمْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُفْطِرْ".

٢٠٠٣- حومەیدی کوڕی عەبدوڕەحمان گێڕایەوە کە لە موعاویەی کوڕی ئەبو سوفیانی ﷺ بیست لە ڕۆژی عاشوڕا لەو ساڵەی حەجی کرد لەسەر دوانگە دەیوت: ئەی خەڵکی مەدینە کوان زاناکانتان؟ لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: ((ئەمە ڕۆژی عاشوڕایە، ڕۆژووگرتنی فەرز نەکراوە لەسەرتان، خۆم بەڕۆژووم هەرکەس دەیەوێ با بەڕۆژوو بێت، هەرکەسیش ویستی با بیشکێنێ[1])) .

٢٠٠٤- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ المَدِينَةَ، فَرَأَى اليَهُودَ تَصُومُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ ". قَالُوا: هَذَا يَوْمٌ صَالِحٌ، هَذَا يَوْمٌ نَجَّى اللهُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ عَدُوِّهِمْ، فَصَامَهُ مُوسَى. قَالَ: "فَأَنَا " أَحَقُّ بِمُوسَى مِنْكُمْ". فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ[2].

٢٠٠٤- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هات بۆ مەدینە و بینی جوولەکەکان ڕۆژی عاشوڕا بەڕۆژوو دەبن، فەرمووی: ((ئەمە چییە؟)) وتیان: ئەمە ڕۆژێکی چاك و پیرۆزە، ئەمە ڕۆژێکە خوای گەورە جوولەکەکانی لە دەستی دوژمنەکەیان ڕزگار کرد، (بەو هۆیەوە) مووسا ﷺ بەڕۆژوو بوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((دەی کەواتە من لە ئێوە لە پێشترم بە مووسا ﷺ، ئیتر پێغەمبەر ﷺ عاشوڕا بەڕۆژوو بوو، فەرمانیشی (بە مسوڵمانان) کرد بە ڕۆژووگرتنی.

---

[1] یان با بەڕۆژوو نەبێت.

[2] بڕوانە: ٣٣٩٧، ٣٩٤٣، ٤٦٨٠، ٤٧٣٧.

٢٠٠٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ أَبِي عُمَيْسٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: كَانَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ تَعُدُّهُ اليَهُودُ عِيدًا، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "فَصُومُوهُ أَنْتُمْ"[١].

٢٠٠٥- ئەبو مووسا ﷺ دەڵێ: جوولەكەكان ڕۆژی عاشوڕایان بە جەژن دادەنا، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((دەی ئێوەش عاشوڕا بەڕۆژوو بن)).

٢٠٠٦- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى، عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَتَحَرَّى صِيَامَ يَوْمٍ فَضَّلَهُ عَلَى غَيْرِهِ إِلَّا هَذَا اليَوْمَ، يَوْمَ عَاشُورَاءَ، وَهَذَا الشَّهْرَ. يَعْنِي شَهْرَ رَمَضَانَ.

٢٠٠٦- عەبدوڵلای كوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: نەمزانیوەو نەمبینیوە پێغەمبەر ﷺ بە نیازی ڕۆژووگرتنی ڕۆژێك بووبێ كە گەورەتر بوو بێ لای جگە لەم ڕۆژە كە ڕۆژی عاشوڕایە، وە جگە لەم مانگە، مەبەستی مانگی ڕەمەزان بوو.

٢٠٠٧- حَدَّثَنَا المَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ ﷺ قَالَ: أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَذِّنْ فِي النَّاسِ: "أَنَّ مَنْ كَانَ أَكَلَ فَلْيَصُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ، فَإِنَّ اليَوْمَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ"[٢].

٢٠٠٧- سەلەمەی كوڕی ئەكوەع ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بە پیاوێك كرد لە هۆزی ئەسلەم و فەرمووی جاڕ بدە بەناو خەڵكیدا: ((هەر كەسێك خواردنی خواردووە، با ئەو بەشە ماوە لە ڕۆژەكە بەڕۆژوو بێت، هەركەسیش هیچی نەخواردووە با بەڕۆژوو بێت، چونكە ئەمڕۆ ڕۆژی عاشورایە)).

---

[١] بڕوانە: ٣٩٤٢.

[٢] بڕوانە: ١٩٢٤.

٣١- كِتابُ صلاة التراويح

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٣١- پەڕاوی نوێژی تەراویح

١- بابُ فَضْلِ مَنْ قامَ رَمَضانَ

٢٠٠٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لِرَمَضَانَ: "مَنْ قَامَهُ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ"[1].

١- باسی فەزڵ و گەورەیی کەسێک ڕەمەزان شەونوێژ بکات

٢٠٠٨- ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەربارەی گەورەیی ڕەمەزان دەیفەرموو: ((هەر کەس بە بڕوای تەواوو بەهیوای پاداشتەوە شەونوێژی ڕەمەزان بکات، (خوا) لە گوناهەکانی ڕابردووی خۆش دەبێت)).

٢٠٠٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ". قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَتُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَالأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ، ثُمَّ كَانَ الأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ فِي خِلاَفَةِ أَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلاَفَةِ عُمَرَ ﵄[2].

---

(١) بڕوانە: ٣٥.

(٢) بڕوانە: ٣٥.

٢٠٠٩- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەر كەس بەبڕوای تەواو و بە هیوای پاداشتەوە شەونوێژی ڕەمەزان بكات، (خوا) لە گوناهەكانی پێشووی خۆش دەبێ))، ئیبنو شیهاب دەڵێ: جا پێغەمبەری خوا ﷺ كۆچی دوایی كردو كارەكە بەو شێوە بوو[1]، پاشان لە سەردەمی خیلافەتی ئەبو بەكریشدا ﷺ بەو شێوە مایەوە، هەروەها لە سەرەتای خیلافەتی عومەریشدا ﷺ بەو شێوە مایەوە.

٢٠١٠ - وَعَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدٍ القَارِيِّ أَنَّهُ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ ﷺ لَيْلَةً فِي رَمَضَانَ إِلَى المَسْجِدِ، فَإِذَا النَّاسُ أَوْزَاعٌ مُتَفَرِّقُونَ يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ، وَيُصَلِّي الرَّجُلُ فَيُصَلِّي بِصَلاَتِهِ الرَّهْطُ، فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي أَرَى لَوْ جَمَعْتُ هَؤُلاَءِ عَلَى قَارِئٍ وَاحِدٍ لَكَانَ أَمْثَلَ. ثُمَّ عَزَمَ فَجَمَعَهُمْ عَلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ لَيْلَةً أُخْرَى، وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلاَةِ قَارِئِهِمْ، قَالَ عُمَرُ: نِعْمَ البِدْعَةُ هَذِهِ، وَالَّتِي يَنَامُونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّتِي يَقُومُونَ. يُرِيدُ آخِرَ اللَّيْلِ، وَكَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ أَوَّلَهُ.

٢٠١٠- عەبدوڕەحمانی كوڕی عەبدولقاری دەڵێ: لە شەوێكی ڕەمەزان لەگەڵ عومەردا ﷺ ڕۆیشتم بۆ مزگەوت (ی پێغەمبەر ﷺ)، خەڵكەكە پەرتەوازەو بەش بەش بوون، كەسێك بۆ خۆی بەتەنها نوێژی دەكرد، كەسێك نوێژی دەكرد چەند كەسێك لەگەڵیدا نوێژیان دەكرد، عومەریش وتی: من ڕام وایە ئەم نوێژخوێنانە هەمووان كۆبكەمەوەو یەك پێشنوێژیان هەبێت ئەوە چاكترە[2]، پاشان بڕیاری داو كۆی كردنەوە بە پێشنوێژی ئوبەی كوڕی كەعب، پاشان شەوێكی تر لەگەڵیدا ڕۆیشتمەوە (بۆ مزگەوت) خەڵكەكە هەموو بە كۆمەڵ نوێژیان دەكرد لە دوای (پێشنوێژ و) قوڕئان خوێنەكەیانەوە، عومەر وتی: ئای

---

(١) واتە: نوێژی تەراویح بە كۆمەڵ نەدەكرا.

(٢) لەم پەرتەوازەییەی ئێستایان.

چەند داهێنانێکی چاکە، ئەو کەسانەی دەخەون[١]، ئەو نوێژە ناکەن بە کۆمەڵ گەورەترن لەو کەسانەی ئێستا شەونوێژەکەیان دەکەن، مەبەستی لەوانەیە لە کۆتایی شەودا نوێژەکانیان دەکەن (پاداشتیان گەورەترە)، هاوەڵان پێشتر لە سەرەتای شەودا شەونوێژیان دەکرد.

٢٠١١- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ -زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى وَذَلِكَ فِي رَمَضَانَ[٢].

٢٠١١- عوروەی کوڕی زوبەیر دەگێڕێتەوە لە عائیشەی ﵂ خێزانی پێغەمبەرەوە ﷺ دەڵێ: ((بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی (تەڕاویحی) کرد، ئەو نوێژکردنەش لە ڕەمەزاندا بوو))[٣].

٢٠١٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ، أَنَّ عَائِشَةَ ﵂ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ لَيْلَةً مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ، فَصَلَّى فِي المَسْجِدِ، وَصَلَّى رِجَالٌ بِصَلاَتِهِ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا، فَاجْتَمَعَ أَكْثَرُ مِنْهُمْ، فَصَلَّى فَصَلَّوْا مَعَهُ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا، فَكَثُرَ أَهْلُ المَسْجِدِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَصَلَّى، فَصَلَّوْا بِصَلاَتِهِ، فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ عَجَزَ المَسْجِدُ عَنْ أَهْلِهِ، حَتَّى خَرَجَ لِصَلاَةِ الصُّبْحِ، فَلَمَّا قَضَى الفَجْرَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ، فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّهُ لَمْ يَخْفَ عَلَيَّ مَكَانُكُمْ، وَلَكِنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفْتَرَضَ عَلَيْكُمْ فَتَعْجِزُوا عَنْهَا". فَتُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَالأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ[٤].

---

(١) لە ئێستادا دەخەون، لە کۆتایی شەودا شەونوێژەکانیان دەکەن.

(٢) بڕوانە: ٧٢٩.

(٣) عائیشە ﵂ لێرە بە کورتی ئەم فەرموودەی هێناوە، لە شوێنی تر ئەم فەرموودەیە درێژترە.

(٤) بڕوانە: ٧٢٩.

٢٠١٢- عوروە دەڵێ: عائیشە ﵂ هەواڵی پێدام و وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ شەوێك لە نیوەشەودا ڕۆیشت لە مزگەوت نوێژی کردو چەند پیاوێك لەگەڵیدا نوێژیان کرد، کە ڕۆژ بوویەوە ئەو کەسانە (لای خەڵك) باسیان کرد، جا خەڵکی زیاتر کۆبوویەوە لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ شەونوێژیان کرد، کە ڕۆژ بوویەوە خەڵکەکە باسیان کرد، ئینجا لە شەوی سێیەمدا لە مزگەوتدا خەڵکەکە زۆرتر بوون، پێغەمبەریش ﷺ نوێژی کرد، ئەوانیش لەگەڵیدا نوێژیان کرد، ئینجا لە شەوی چوارەمدا مزگەوت (ئەوەندە قەرەباڵغ بوو) جێگای خەڵکەکەی تێدا نەدەبوویەوە، (پێغەمبەر ﷺ نەهات بۆ مزگەوت) هەتا نوێژی بەیانی، جا نوێژی بەیانی تەواو کردو ڕووی کردە خەڵکەکەو شایەتومانی هێنا[1]، پاشان فەرمووی: ((دوای ئەمە، بێگومان ئامادەبوونی ئەمشەوتان لای من شاراوە نەبوو، بەڵام لەوە ترسام کە شەونوێژ فەرز بکرێ لە سەرتان و ئێوەش نەتوانن بیکەن))، ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ کۆچی دوایی کرد و شەونوێژی ڕەمەزان بەم شێوەیە بوو.

٢٠١٣- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ ﵂: كَيْفَ كَانَتْ صَلاَةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ؟ فَقَالَتْ: مَا كَانَ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ، وَلَا فِي غَيْرِهَا عَلَى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً، يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلاَ تَسَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلَا تَسَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلاَثًا. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَتَنَامُ قَبْلَ أَنْ تُوتِرَ؟ قَالَ: "يَا عَائِشَةُ، إِنَّ عَيْنَيَّ تَنَامَانِ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي"[2].

٢٠١٣- ئەبو سەلەمەی کوڕی عەبدوڕەحمان دەگێڕێتەوە: کە پرسیاری لە عائیشە ﵂ کرد شەونوێژی پێغەمبەری خوا ﷺ لە ڕەمەزاندا چۆن بوو؟

(١) فەرمووی: (أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمدا رسول الله).

(٢) بڕوانە: ١١٤٧.

عائیشەش ﵂ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ نە لە ڕەمەزان و نە لە غەیری ڕەمەزاندا یازدە ڕکات زیاتری نەدەکرد، (لە پێشدا) چوار ڕکاتی دەکرد، جا مەپرسە لە جوانی و درێژییان! پاشان چوار ڕکاتی تری دەکرد، جا مەپرسە لە جوانی و درێژییان! پاشان سێ ڕکاتی دیکەی دەکرد، (عائیشە دەڵێ:) منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا پێش ئەوەی سونەتی ویتر بکەیت دەخەوی؟ فەرمووی: ((ئەی عائیشە، بێگومان چاوەکانم دەخەون، بەڵام دڵم ناخەوێ و بێدارە)).

٣٢- كِتابُ فضل ليلة القدر

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٣٢- پەڕاوی گەورەیی شەوی قەدر

١- بابُ فَضْلِ لَيْلَةِ القَدْرِ

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ۝١ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ ۝٢ لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۝٣ تَنَزَّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ ۝٤ سَلَٰمٌ هِىَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ ۝٥ ﴾ القدر.

قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: مَا كَانَ فِي القُرْآنِ: مَا أَدْرَاكَ، فَقَدْ أَعْلَمَهُ، وَمَا قَالَ: وَمَا يُدْرِيك، فَإِنَّهُ لَمْ يُعْلِمْهُ.

١- باسی گەورەیی شەوی قەدر

هەروەها باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (بێگومان ئێمە لە شەوی بە فەڕ و بەڕێزدا قورئانمان نارده خوارەوە، تۆ چوزانیت شەوی بەفەڕ و ڕێز چییە؟ شەوی بەفەڕ و ڕێز چاکترە لە (پەرستش) هەزار مانگ، لەو شەوەدا فریشتەکان و جیبریلیش لە ناویاندا بە فەرمانی پەروەردگاریان دێنە خوارەوە بە هەموو کار و بارێك (و ڕێکخستنێکی سەر زەوی)، ئەو شەوە (کاتی) هێمنی و ئاشتی دەبێ تا هەڵاتنی شەبەق).

ئیبنو عویەینە دەڵێ: ئەوەی (مَا أَدْرَاكَ) بێت لە قورئاندا خوا پێغەمبەری ﷺ ئاگادار کردوە پێی، بەڵام ئەوەی (وَمَا يُدْرِيكَ) بێت لە قورئاندا خوا پێغەمبەری ﷺ ئاگادار نەکردەوە پێی.

٢٠١٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَفِظْنَاهُ -وَإِنَّمَا حَفِظَ مِنَ الزُّهْرِيِّ- عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ القَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ". تَابَعَهُ سُلَيْمَانُ بْنُ كَثِيرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ[١].

٢٠١٤- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوەو فەرموویەتی: ((هەر کەس ڕۆژووی ڕەمەزان بگرێ بە بڕوای تەواوو بە هیوای پاداشتەوە لە گوناهەکانی ڕابردووی دەبەخشرێ، وە هەر کەس شەوی قەدر شەونوێژ بکات بەبڕوای تەواو و بە هیوای پاداشتەوە لەو گوناهانەی ڕابردووە دەبەخشرێ))، سولەیمانی کوڕی کەسیر لە زوهرییەوە بە گێڕانەوەی ئەم فەرموودە پاڵپشتی گێڕانەوەکەی سوفیان دەکات.

٢- بابُ التِمَاسِ لَيْلَةِ القَدْرِ فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ

٢٠١٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رِجَالًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ أُرُوا لَيْلَةَ القَدْرِ فِي المَنَامِ فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَرَى رُؤْيَاكُمْ قَدْ تَوَاطَأَتْ فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ، فَمَنْ كَانَ مُتَحَرِّيَهَا فَلْيَتَحَرَّهَا فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ"[٢].

٢- باسی گەڕان بە دوای شەوی قەدردا لە حەوت شەوی کۆتایی ڕەمەزاندا

٢٠١٥- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: چەند پیاوێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ شەوی قەدریان لە خەودا پیشاندرا لە حەوت شەوی کۆتایی ڕەمەزاندا، بۆیە

(١) بڕوانە: ٣٥.

(٢) بڕوانە: ١١٥٨.

پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((وادەبینم خەوبینینەکانتان لە حەوت شەوی کۆتایی ڕەمەزاندا یەکیان گرتۆتەوە[١]، بۆیە هەر کەس بە دوای شەوی قەدردا دەگەڕێ، با لە حەوت شەوی کۆتایی ڕەمەزاندا بە دوایدا بگەڕێ)).

٢٠١٦- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ -وَكَانَ لِي صَدِيقًا- فَقَالَ: اعْتَكَفْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ العَشْرَ الأَوْسَطَ مِنْ رَمَضَانَ، فَخَرَجَ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ، فَخَطَبَنَا وَقَالَ: "إِنِّي أُرِيتُ لَيْلَةَ القَدْرِ، ثُمَّ أُنْسِيتُهَا -أَوْ نَسِيتُهَا- فَالتَمِسُوهَا فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ فِي الوَتْرِ، وَإِنِّي رَأَيْتُ أَنِّي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ، فَمَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَلْيَرْجِعْ". فَرَجَعْنَا وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَةً، فَجَاءَتْ سَحَابَةٌ فَمَطَرَتْ حَتَّى سَالَ سَقْفُ المَسْجِدِ، وَكَانَ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ، وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَسْجُدُ فِي المَاءِ وَالطِّينِ، حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فِي جَبْهَتِهِ[٢].

٢٠١٦- ئەبو سەلەمە دەڵێ: پرسیارم لە ئەبو سەعید ﷺ کرد[٣] -کە هاوڕێم بوو-، ئەبو سەعید وتی: لە دە شەوی ناوەڕاستی ڕەمەزان لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ ئیعتیکافمان[٤] کرد، جا لە بەیانی ڕۆژی بیست (ی ڕەمەزان لە ئیعتیکافەکەی) هاتەدەرەوەو وتاری بۆ داین و فەرمووی: ((بێگومان شەوی قەدرم نیشاندرا[٥]، پاشان لە بیرم برایەوە -یان لەبیرم چوویەوە-، دەی لە دە شەوە تاکەکانی کۆتایی ڕەمەزاندا بۆی بگەڕێن، هەروەها لە خەومدا بینیم کە لە ناو ئاوو قوڕاودا سوژدەم دەبرد، ئینجا هەرکەس لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ ئیعتیکافی کردبوو،

(١) وەک یەکن و ڕاستیان پێکاوە.

(٢) بڕوانە: ٦٦٩.

(٣) لە گێڕانەوەیەکی تری بوخاری دا هاتووە دەڵێ: وتی لە پێغەمبەرت ﷺ بیستووە باسی شەوی قەدر بکات؟

(٤) إعتكاف: واتە: مانەوە لە مزگەوتدا بە نیەتی پەرستش و پاداشت.

(٥) یان ئاگادارکرام و زانیاریم پێدرا کام شەوەیە.

با بگەڕێتەوە بۆ ئیعتیکافەکەی)) ئەبو سەعید دەڵێ: ئێمەش گەڕاینەوە بە ئاسمانەوە هیچ پەڵە هەورێکمان نەبینی، ئینجا هەورێك هات و بارانی باراند هەتا بانی مزگەوتەکە ئاوی پێداهاتە خوارەوە، (چونکە) سەری مزگەوتەکە لە پەلی دارخورما بوو، نوێژکرا و منیش بە چاوی خۆم بینیم پێغەمبەری خوا ﷺ لەناو ئاو و قوڕدا سوژدەی برد، هەتا شوێنەواری قوڕم بە ناوچاوانیەوە بینی.

٣- بابُ تَحَرِّي لَيْلَةِ القَدْرِ فِي الوِتْرِ مِنَ العَشْرِ الأَوَاخِرِ

-فِيهِ عن عُبَادَةُ[١].

٢٠١٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "تَحَرَّوْا لَيْلَةَ القَدْرِ فِي الوِتْرِ مِنَ العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ"[٢].

٣- باسی گەڕان بە دوای شەوی قەدردا لە شەوە تاکەکانی دە شەوی کۆتایی ڕەمەزان

لەم باسەدا فەرموودەیەك هەیە عوبادە رضي الله عنه دەیگێڕێتەوە[٣].

٢٠١٧- عائیشە رضي الله عنها دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بەدوا شەوی قەدردا بگەڕێن لە شەوە تاکەکانی دە شەوی کۆتایی ڕەمەزاندا)).

٢٠١٨- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْزَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ وَالدَّرَاوَرْدِيُّ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضي الله عنه: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُجَاوِرُ

---

(١) بڕوانە: ٤٩.

(٢) بڕوانە: ٢٠١٩، ٢٠٢٠.

(٣) بە ژمارەکانی: ٤٩، ٢٠٢٣، ٦٠٤٩.

فِي رَمَضَانَ العَشْرَ الَّتِي فِي وَسَطِ الشَّهْرِ، فَإِذَا كَانَ حِينَ يُمْسِي مِنْ عِشْرِينَ لَيْلَةً تَمْضِي، وَيَسْتَقْبِلُ إِحْدَى وَعِشْرِينَ، رَجَعَ إِلَى مَسْكَنِهِ وَرَجَعَ مَنْ كَانَ يُجَاوِرُ مَعَهُ، وَأَنَّهُ أَقَامَ فِي شَهْرٍ جَاوَرَ فِيهِ اللَّيْلَةَ الَّتِي كَانَ يَرْجِعُ فِيهَا، فَخَطَبَ النَّاسَ، فَأَمَرَهُمْ مَا شَاءَ اللهُ، ثُمَّ قَالَ: "كُنْتُ أُجَاوِرُ هَذِهِ العَشْرَ، ثُمَّ قَدْ بَدَا لِي أَنْ أُجَاوِرَ هَذِهِ العَشْرَ الأَوَاخِرَ، فَمَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعِي فَلْيَثْبُتْ فِي مُعْتَكَفِهِ، وَقَدْ أُرِيتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ أُنْسِيتُهَا فَابْتَغُوهَا فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ، وَابْتَغُوهَا فِي كُلِّ وِتْرٍ، وَقَدْ رَأَيْتُنِي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ". فَاسْتَهَلَّتِ السَّمَاءُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ، فَأَمْطَرَتْ، فَوَكَفَ المَسْجِدُ فِي مُصَلَّى النَّبِيِّ ﷺ لَيْلَةَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ، فَبَصُرَتْ عَيْنِي رَسُولَ اللهِ ﷺ وَنَظَرْتُ إِلَيْهِ، انْصَرَفَ مِنَ الصُّبْحِ وَوَجْهُهُ مُمْتَلِئٌ طِينًا وَمَاءً[١].

٢٠١٨- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە دە شەوی ناوەڕاستی ڕەمەزاندا ئیعتیکافی کرد، جا کە ئێوارەی شەوی بیستی ڕەمەزان داهات و بۆ بەیانییەکەی بیست و یەکی ڕەمەزان بوو، پێغەمبەر ﷺ گەڕایەوە بۆ ماڵی خۆی، ئەو هاوەڵانەش لەگەڵیدا لە ئیعتیکافدا بوون گەڕانەوە بۆ ماڵەومیان، جارێکیان پێغەمبەر ﷺ لە مانگێکدا لە مانگەکانی ڕەمەزان کە ئیعتیکافی کرد لەو شەوەدا کە دەگەڕایەوە بۆ ماڵەوە هەستاو وتارێکی بۆ خەڵکیدا، فەرمانی پێکردن بەوەی خوا ویستی لێ بوو، پاشان فەرمووی: ((من لەم دە شەو(ەی ناوەڕاستە)دا ئیعتیکافم کرد، پاشان بۆم دەکەوت ئەم دە شەوەی کۆتایی ڕەمەزانیش ئیعتیکاف بکەم، جا هەرکەس لەگەڵ مندا ئیعتیکافی کردوە، با لە شوێنی ئیعتیکافەی خۆی بمێنێتەوە، وە بێگومان ئەو شەوەم نیشاندرا پاشان لە بیرم برایەوە، دەی کەواتە لە دە شەوی کۆتایی ڕەمەزندا بۆی بگەڕێن، لە هەموو شەوێکی تاکدا بەدوایدا بگەڕێن، وە بێگومان من لە خەومدا بینیم لەناو ئاو و قوڕدا سوژدەم دەبرد))، (ئەبو سەعید دەڵێ: جا لەو شەوەدا ئاسمان بوو بە هەور و باران باری، و شەوی بیست و یەکی

(١) بڕوانە: ٦٦٩.

ڕەمەزان لە جێگا نوێژەکەی پێغەمبەردا ﷺ مزگەوتەکە دلۆپەی کرد، کاتێك پێغەمبەری خوا ﷺ لە نوێژی بەیانی تەواو بوو، بە چاوی خۆم بینیم سەیرم کرد ناوچەوانی هەمووی (شوێنەواری) قوڕ و ئاو بوو.

٢٠١٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ ﵂، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "التَمِسُوا"[١].

٢٠١٩- هیشام وتی: باوکم بۆی گێڕامەوە لە عائیشەوە ﵂ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕایەوە فەرمووی: ((بە دوایدا بگەڕێن))[٢].

٢٠٢٠- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُجَاوِرُ فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ، وَيَقُولُ: "تَحَرَّوْا لَيْلَةَ القَدْرِ فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ"[٣].

٢٠٢٠- عائیشە ﵂ دەڵێ: ((پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە لە دە شەوی کۆتایی ڕەمەزاندا ئیعتیکافی دەکرد ودەیفەرموو: ((بە دوای شەوی قەدردا بگەڕێن لە دە شەوی کۆتایی ڕەمەزاندا))

٢٠٢١- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "التَمِسُوهَا فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ لَيْلَةَ القَدْرِ فِي تَاسِعَةٍ تَبْقَى، فِي سَابِعَةٍ تَبْقَى، فِي خَامِسَةٍ تَبْقَى"[٤].

---

(١) بڕوانە: ٢٠١٧.

(٢) مەبەستی بە دوای شەوی قەدردا بگەڕێن.

(٣) بڕوانە: ٢٠١٧.

(٤) بڕوانە: ٢٠٢٢.

٢٠٢١- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﵄ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((لە دە شەوی کۆتایی ڕەمەزاندا بۆ شەوی قەدر بگەڕێن لەو نۆ شەوەی کە ماوە[١]، یان لەو حەوت شەوەی[٢] کە ماوە، یان لەو پێنج شەوەی کە ماوە[٣])).

٢٠٢٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي الأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ وَعِكْرِمَةَ قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ ﵄: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "هِيَ فِي العَشْرِ، هِيَ فِي تِسْعٍ يَمْضِينَ أَوْ فِي سَبْعٍ يَبْقَيْنَ"... تابَعَهُ عَبْدُ الوَهَّابِ، عَنْ أَيُّوبَ، وَعَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: التَمِسُوا فِي أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ. يَعْنِي: لَيْلَةَ القَدْرِ[٤].

٢٠٢٢- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((شەوی قەدر لە دە شەو (ی کۆتایی ڕەمەزان) دایە، ئەو شەوە شەوی نۆیەمە[٥]، یان ئەو حەوتەیە ماوە[٦])، عەبدولوەهاب لە ئەیووبەوە ئەم فەرموودەیەی گێڕاوەتیەوە پاڵپشتی گێڕانەوەکەی وهەیب دەکات، وە لەخالیدەوە گێڕدراوەتەوە لە عیکریمەوە لە عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسەوە ﵄ گێڕاویەتیەوە وتوویەتی: ((بە دوایدا بگەڕێن لە شەوی بیست و چواردا))، مەبەستی شەوی قەدرە.

---

(١) کە دەکاتە شەوی بیست و یەکەم.

(٢) کە دەکاتە شەوی بیست و سێیەم.

(٣) کە دەکاتە شەوی بیست و پێنجەم.

(٤) بڕوانە: ٢٠٢١.

(٥) واتە: شەوی بیست و نۆیەم.

(٦) واتە: بیست و سێیەم.

٤- بابُ رَفْعِ مَعْرِفَةِ لَيْلَةِ القَدْرِ لِتَلَاحِي النَّاسِ

٢٠٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الحَارِثِ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ لِيُخْبِرَنَا بِلَيْلَةِ القَدْرِ، فَتَلَاحَى رَجُلَانِ مِنَ المُسْلِمِينَ، فَقَالَ: "خَرَجْتُ لأُخْبِرَكُمْ بِلَيْلَةِ القَدْرِ، فَتَلَاحَى فُلَانٌ وَفُلَانٌ؛ فَرُفِعَتْ، وَعَسَى أَنْ يَكُونَ خَيْرًا لَكُمْ، فَالتَمِسُوهَا فِي التَّاسِعَةِ وَالسَّابِعَةِ وَالخَامِسَةِ".

٤- باسی لە بیربردنەوەی زانیاری شەوی قەدر بە هۆی ناكۆكی و دەنگە دەنگی خەڵكەوە

٢٠٢٣- عوبادەی كوڕی صامیت ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە ماڵ هاتە دەرەوە بۆ ناومان تا پێمان بڵێ شەوی قەدر چ شەوێكە، لەو كاتەدا دوو پیاو لە مسوڵمانان كردیانە ناكۆكی و شەڕەقسە، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((هاتمە دەرەوە بۆ ئەوەی پێتان بڵێم شەوی قەدر چ شەوێكە، فلان كەس و فلان كەس كردیانە ناكۆكی و شەڕەقسە، بۆیە لەبیرم برایەوە، بەڵكو (ئەو نەزانینە) چاكتر بێت بۆ ئێوە، كەواتە بە دوایدا بگەڕێن لە (شەوی بیست و) نۆ و (شەوی بیست و) حەوت و (شەوی بیست و) پێنجدا)).

٥- بابُ العَمَلِ فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ

٢٠٢٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي يَعْفُورٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ العَشْرُ شَدَّ مِئْزَرَهُ، وَأَحْيَا لَيْلَهُ، وَأَيْقَظَ أَهْلَهُ.

٥- باسی کاروپەرستش زۆرکردن لە دە (شەوو ڕۆژی) کۆتایی ڕەمەزاندا

٢٠٢٤- عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کە دە شەوو ڕۆژی کۆتایی ڕەمەزان دەهات، خۆی گورج دەکردەوەو شەوی (بە پەرستش) زیندوو دەکردەوە، خانەوادەکەی (بۆ نوێژ و عیبادەت) خەبەر دەکردەوە.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

٣٣- كِتَابُ الاعتكافِ

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٣٣- پەڕاوی مانەوە لە مزگەوتدا بۆ خواپەرستی (ئیعتیکاف)

١- بابُ الاعْتِكَافِ فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ وَالاعْتِكَافِ فِي المَسَاجِدِ كُلِّهَا

﴿ وَلَا تُبَٰشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَٰكِفُونَ فِي ٱلْمَسَٰجِدِ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾ ﴾ البقرة.

٢٠٢٥- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، أَنَّ نَافِعًا أَخْبَرَهُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَعْتَكِفُ العَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ.

١- باسی ئیعتیکاف کردن لە دە (شەو و ڕۆژ)ی کۆتایی ڕەمەزانداو ئیعتیکاف کردن لە هەموو مزگەوتەکاندا

بە بەڵگەی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (وە مەچنە لای ژنەکانتان لە کاتێکدا لە مزگەوتدا مابنەوە بۆ خواپەرستی، ئەمە سنوورەکانی خوان و نزیکیان مەکەونەوە، ئاوا خوا باسی فەرمانی خۆی دەکات بۆ خەڵکی تا خۆیان بپارێزن).

٢٠٢٥- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە دە (شەو و ڕۆژ)ی کۆتایی ڕەمەزان لە مزگەوتدا دەمایەوە بۆ خواپەرستی.

٢٠٢٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ -زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ العَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللهُ، ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ.

٢٠٢٦- عائیشەی ﵂ هاوسەری پێغەمبەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ هەمیشە دە (شەوو ڕۆژ)ـی کۆتایی ڕەمەزان ئیعتیکافی دەکرد تا کۆچی دوایی کرد، پاشان خێزانەکانیشی لە دوای ئەو ئیعتیکافیان کرد.

٢٠٢٧- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الحَارِثِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ ﵁: أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ فِي العَشْرِ الأَوْسَطِ مِنْ رَمَضَانَ، فَاعْتَكَفَ عَامًا حَتَّى إِذَا كَانَ لَيْلَةَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ -وَهِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي يَخْرُجُ مِنْ صَبِيحَتِهَا مِنِ اعْتِكَافِهِ- قَالَ: "مَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعِي فَلْيَعْتَكِفِ العَشْرَ الأَوَاخِرَ، وَقَدْ أُرِيتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ أُنْسِيتُهَا، وَقَدْ رَأَيْتُنِي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ مِنْ صَبِيحَتِهَا، فَالتَمِسُوهَا فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ، وَالتَمِسُوهَا فِي كُلِّ وِتْرٍ". فَمَطَرَتِ السَّمَاءُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ، وَكَانَ المَسْجِدُ عَلَى عَرِيشٍ، فَوَكَفَ المَسْجِدُ، فَبَصُرَتْ عَيْنَايَ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَلَى جَبْهَتِهِ أَثَرُ المَاءِ وَالطِّينِ، مِنْ صُبْحِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ[1].

٢٠٢٧- ئەبو سەعیدی خودری ﵁ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ دە (شەو و ڕۆژ)ی ناوەڕاستی ڕەمەزان ئیعتیکافی دەکرد، ساڵێکیان ئیعتیکافی کرد تا (گەیشتە) شەوی بیست و یەك -کە بریتیە لەو شەوەی کە لە بەیانییەکەیدا لە ئیعتیکافەکەی دەردەچوو-، فەرمووی: ((هەر کەس لەگەڵ مندا ئیعتیکافی کردووە با دە (شەو و ڕۆژ)ـی کۆتایی ڕەمەزانیش ئیعیتکاف بکات، بێگومان من ئەم شەوەم نیشان درا، پاشان لەبیرم برایەوە، وەبێگومان خۆم دی لە نوێژی بەیانییەکەیدا لە ناو ئاو و قوڕدا سوژدەم دەبرد، دەی کەوابوو لە دە شەوی

(١) بڕوانە: ٦٦٩.

کۆتاییدا بۆی بگەڕێن، وە (لەوێشدا) لە هەموو شەوێکی تاکدا بۆی بگەڕێن))، ئینجا ئەو شەوە باران باری، سەربانی مزگەوت(ی پێغەمبەر ﷺ) لە پەلی دارخورما بوو، بۆیە مزگەوت دڵۆپەی کرد[1]، جا بە هەردوو چاوی خۆم شوێنەواری ئاوو قوڕم بینی بە ناوچاوانی پێغەمبەری خواوە ﷺ لە (نوێژی) بەیانی بیست و یەکی ڕەمەزاندا.

٢- بابٌ: الحَائِضُ تُرَجِّلُ المُعْتَكِفَ

٢٠٢٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي، أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصْغِي إِلَيَّ رَأْسَهُ وَهْوَ مُجَاوِرٌ فِي المَسْجِدِ، فَأُرَجِّلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ[2].

٢- باسێک: ئافرەتی حەیزدار قژی سەری پیاوی ئیعتیکافکار دابێنێ و شانەی بکات

٢٠٢٨- عائیشە رضي الله عنها دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ سەری نزیک دەکردەوە لە من لە کاتێکدا ئیعتیکافی دەکرد لە مزگەوتدا، منیش سەریم بۆ شانە دەکرد، وە من لە حەیزدا بووم[3].

٣- بابٌ: لاَ يَدْخُلُ البَيْتَ إِلاَّ لِحَاجَةٍ

٢٠٢٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، وَعَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ عَائِشَةَ رضي الله عنها -زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ- قَالَتْ: وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَيُدْخِلُ عَلَيَّ رَأْسَهُ وَهْوَ فِي المَسْجِدِ فَأُرَجِّلُهُ، وَكَانَ لَا يَدْخُلُ البَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةٍ، إِذَا كَانَ مُعْتَكِفًا[4].

---

(١) ئاوی پێدا هاتە خوارەوە.

(٢) بڕوانە: ٢٩٥.

(٣) وە لە هۆدەکەی خۆیدا بووە لە تاقێکەوە سەری بردۆتە ژوورەوەو لاشەی لە مزگەوتدا بووە.

(٤) بڕوانە: ٢٩٥.

٣- باسێک: (ئەو کەسەی لە ئیعتیکافدایە) بۆ کاری پێویست نەبێ نابێ بڕواتە ماڵەوە

٢٠٢٩- عوروەو عەمرەی کچی عەبدوڕەحمان دەگێڕنەوە کە عائیشەی ﵂ خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەڵێ: کاتی وا هەبوو پێغەمبەری خوا ﷺ سەری دەهێنایە ژوورەوە بۆ لام لە کاتێکدا ئەو لە ناو مزگەوتدا بوو، منیش قژیم دادەهێنا، وە پێغەمبەر ﷺ ئەگەر لە ئیعتیکافدا بووایە نەدەڕۆیشتە ماڵەوە بۆ کارێکی پێویست[١] نەبووایە.

٤- بابُ غَسْلِ المُعْتَكِفِ

٢٠٣٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُبَاشِرُنِي وَأَنَا حَائِضٌ[٢].

٤- باسی خۆشۆردنی ئیعتیکافکار

٢٠٣٠- عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ دەستبازی لەگەڵ دەکردم لە کاتێکدا من لە حەیزدا بووم.

٢٠٣١- وَكَانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ مِنَ المَسْجِدِ -وَهْوَ مُعْتَكِفٌ- فَأَغْسِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ[٣].

٢٠٣١- (عائیشە ﵂ دەڵێ:) پێغەمبەر ﷺ سەری لە مزگەوت دەهێنایە دەرەوە (بۆ هۆدەکەی من) -کە ئەو لە ئیعتیکافدا بوو-، جا سەریم بۆ دەشۆرد لە کاتێکدا من لە حەیزدابووم.

---

(١) زوهری کاری پێویستی، بە دەست بە ئاو گەیاندن و چوون بۆ تەوالێت مانای کردووە.

(٢) بڕوانە: ٣٠٠.

(٣) بڕوانە: ٢٩٥.

٥- بابُ الإِعْتِكَافِ لَيْلًا

٢٠٣٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ عُمَرَ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: كُنْتُ نَذَرْتُ فِي الجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي المَسْجِدِ الحَرَامِ؟ قَالَ: "فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ"(١).

٥- باسی ئیعتیکاف کردن لە شەودا (دروستە)

٢٠٣٢- عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە عومەر پرسیاری لە پێغەمبەر ﷺ کردو، وتی: من لە سەردەمی نەفامیدا نەزرم کرد شەوێك لە مزگەوتی حەڕامدا (کەعبە) ئیعتیکاف بکەم؟ فەرمووی: ((کەواتە نەزرەکەت جێبەجێ بکە)).

٦- بابُ اعْتِكَافِ النِّسَاءِ

٢٠٣٣- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَعْتَكِفُ فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ، فَكُنْتُ أَضْرِبُ لَهُ خِبَاءً فَيُصَلِّي الصُّبْحَ ثُمَّ يَدْخُلُهُ. فَاسْتَأْذَنَتْ حَفْصَةُ عَائِشَةَ أَنْ تَضْرِبَ خِبَاءً، فَأَذِنَتْ لَهَا، فَضَرَبَتْ خِبَاءً، فَلَمَّا رَأَتْهُ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ ضَرَبَتْ خِبَاءً آخَرَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّبِيُّ ﷺ رَأَى الأَخْبِيَةَ فَقَالَ: "مَا هَذَا؟ "، فَأُخْبِرَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "آلْبِرُّ تُرَوْنَ بِهِنَّ؟! "، فَتَرَكَ الاِعْتِكَافَ ذَلِكَ الشَّهْرَ، ثُمَّ اعْتَكَفَ عَشْرًا مِنْ شَوَّالٍ(٢).

٦- باسی حوکمی ئیعتیکاف کردنی ئافرەتان

٢٠٣٣- عەمرە لە عائیشەوە ﷺ گێڕایەوە، وتی: پێغەمبەر ﷺ لە دە (شەوو ڕۆژ)ی کۆتایی ڕەمەزاندا ئیعتیکافی دەکرد، منیش خێوەتێکم بۆ هەڵدەدا، جا

---

(١) بڕوانە: ٢٠٤٢، ٢٠٤٣، ٣١٤٤، ٤٣٢٠، ٦٦٩٧.

(٢) بڕوانە: ٢٠٣٤، ٢٠٤١، ٢٠٤٥.

نوێژی بەیانی دەکرد، پاشان دەڕۆیشتە ناویەوە، حەفصەش مۆڵەتی لە عائیشە خواست کە خێوەتێك (بۆ خۆی) هەڵبدات، عائیشەش مۆڵەتی دا، حەفصەش خێوەتەکەی هەڵدا، ئینجا کە زەینەبی کچی جەحشیش بینی خێوەتێکی تری هەڵدا، جا کاتێك پێغەمبەر ﷺ ڕۆژی کردەوە خێوەتەکانی بینی و فەرمووی: ((ئەمە چییە؟)) جا هەواڵی پێدرا[1] فەرمووی: ((ئێوە[2] وادەزانن چاکەو عیبادەت پەیوەستە بەم خێوەتانەوە؟!)) بۆیە پێغەمبەر ﷺ ئەو مانگە ئیعتیکافی واز لێ هێنا، پاشان دە شەو و ڕۆژ لە مانگی شەوال ئیعتیکافی کرد.

٧- بابُ الأَخْبِيَةِ فِي المَسْجِدِ

٢٠٣٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ، فَلَمَّا انْصَرَفَ إِلَى المَكَانِ الَّذِي أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ إِذَا أَخْبِيَةٌ خِبَاءُ عَائِشَةَ، وَخِبَاءُ حَفْصَةَ، وَخِبَاءُ زَيْنَبَ، فَقَالَ: "آلْبِرَّ تَقُولُونَ بِهِنَّ؟! ". ثُمَّ انْصَرَفَ، فَلَمْ يَعْتَكِفْ، حَتَّى اعْتَكَفَ عَشْرًا مِنْ شَوَّالٍ[3].

٧- باسی خێوەتەکان لە مزگەوتدا

٢٠٣٤- عائیشە ﵂ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ جارێك ویستی ئیعتیکاف بکات، ئینجا کاتێك کە ڕۆیشت بۆ ئەو شوێنەی کە ویستی ئیعتیکافی تێدا بکات، چەند خێوەتێکی بینی، خێوەتی عائیشە و خێوەتی حەفصە و خێوەتی زەینەب، فەرمووی: ((ئێوە وا گومان دەبەن چاکەو عیبادەت وابەستەیە بەم کارەتانەوە))، پاشان گەڕایەوەو ئیعتیکافی نەکرد، تا لە شەوالدا دە شەو و ڕۆژ ئیعتیکافی کرد.

(١) مەبەست خێزانەکانی پێغەمبەرە ﷺ.

(٢) کە ئەو خێوەتانە هی خێزانەکانیەتی.

(٣) بڕوانە: ٢٠٣٣.

٨- بابٌ: هَلْ يَخْرُجُ المُعْتَكِفُ لِحَوَائِجِهِ إِلَى بَابِ المَسْجِدِ؟

٢٠٣٥- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ الحُسَيْنِ ﷺ أَنَّ صَفِيَّةَ -زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ- أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا جَاءَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ تَزُورُهُ فِي اعْتِكَافِهِ فِي المَسْجِدِ فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ، فَتَحَدَّثَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً، ثُمَّ قَامَتْ تَنْقَلِبُ، فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مَعَهَا يَقْلِبُهَا، حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ بَابَ المَسْجِدِ عِنْدَ بَابِ أُمِّ سَلَمَةَ مَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الأَنْصَارِ، فَسَلَّمَا عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَقَالَ لَهُمَا النَّبِيُّ ﷺ: "عَلَى رِسْلِكُمَا، إِنَّمَا هِيَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ". فَقَالَا: سُبْحَانَ اللهِ يَا رَسُولَ اللهِ! وَكَبُرَ عَلَيْهِمَا. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ يَبْلُغُ مِنَ الإِنْسَانِ مَبْلَغَ الدَّمِ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَيْئًا"[١].

٨- باسێك: ئایا دروستە ئیعتیکافکار تا دەرگای مزگەوت بڕواتە دەرەوە بۆ پێویستییەکانی؟

٢٠٣٥- عەلی کوڕی حوسەین ﷺ گێڕایەوە کە صەفییەی ﷺ خێزانی پێغەمبەر ﷺ بۆی گێڕایەوەو وتی: کە ئەو (صەفییە) هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ سەردانی بکات[٢] لە کاتی ئیعتیکاف کردنیدا لە مزگەوتدا لە دە (شەوو ڕۆژ)ی کۆتایی ڕەمەزاندا، ئینجا تا ماوەیەك لە خزمەتیدا قسەی کرد، پاشان هەستا بگەڕێتەوە (بۆ ماڵی خۆی)، پێغەمبەریش ﷺ لەگەڵیدا هەستا و بردیەوە تا صەفییە گەیشتە دەرگای مزگەوت لە لای دەرگای (ماڵی) ئوممو سەلەمە، (لەو کاتەدا) دوو پیاوی ئەنصاری تێپەڕین و سەلامیان لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی پێیان: ((پەلە مەکەن دڵنیابن ئەم ئافرەتە صەفییەی کچی حوەییە))، دوو پیاوەکە وتیان: پاك و بێگەردی بۆ خوا ئەی

---

(١) بروانە: ٢٠٣٨، ٢٠٣٩، ٣١٠١، ٣٢٨١، ٦٢١٩، ٧١٧١.

(٢) لە شەودا سەردانی کرد لە جێگایەکی تردا بوخاری بەم جۆرە گێڕاویەتیەوە (ارشاد الساری: ٣/٤٤٣).

پێغەمبەری خوا ﷺ، وتەکەی پێغەمبەریان بەلاوە گران و قورس بوو، بۆیە پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((بێگومان شەیتان لە مرۆڤدا دەگاتە ئەو شوێنەی خوێنی دەگاتێ، وە بەڕاستی لەوە ترسام کە شەیتان شتێکی (خراپ) بخاتە دڵتانەوە)).

٩- بابُ الاعْتِكَافِ

وَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ[1].

٢٠٣٦- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مُنِيرٍ، سَمِعَ هَارُونَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ المُبَارَكِ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ ﷺ قُلْتُ: هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَذْكُرُ لَيْلَةَ القَدْرِ؟ قَالَ: نَعَمِ، اعْتَكَفْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ العَشْرَ الأَوْسَطَ مِنْ رَمَضَانَ -قَالَ:- فَخَرَجْنَا صَبِيحَةَ عِشْرِينَ، -قَالَ:- فَخَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ فَقَالَ: "إِنِّي أُرِيتُ لَيْلَةَ القَدْرِ، وَإِنِّي نُسِّيتُهَا، فَالتَمِسُوهَا فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ فِي وِتْرٍ، فَإِنِّي رَأَيْتُ أَن أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ، وَمَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَلْيَرْجِعْ". فَرَجَعَ النَّاسُ إِلَى المَسْجِدِ، وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَةً -قَالَ:- فَجَاءَتْ سَحَابَةٌ فَمَطَرَتْ، وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَسَجَدَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الطِّينِ وَالمَاءِ، حَتَّى رَأَيْتُ الطِّينَ فِي أَرْنَبَتِهِ وَجَبْهَتِهِ[2].

٩- باسی ئیعتیکاف

وە پێغەمبەر ﷺ بەیانی ڕۆژی بیستی ڕەمەزان لە ئیعتیکاف هاتە دەرەوە.

٢٠٣٦- ئەبو سەلەمەی کوڕی عەبدوڕەحمان دەڵێ: پرسیارم لە ئەبو سەعیدی خودری ﷺ کرد و وتم: ئایا لە پێغەمبەری خوات ﷺ بیستوە باسی شەوی قەدر بکات؟ وتی: بەڵێ، لە

(١) بڕوانە: ٢٠١٦.

(٢) بڕوانە: ٦٦٩.

ده شەوی ناوەڕاستی ڕەمەزاندا لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ ئیعتیکافمان[1] کرد، -وتی:- جا لە بەیانی ڕۆژی بیست (ی ڕەمەزان لە ئیعتیکافەکەمان) هاتینە دەرەوە، - وتی:- ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ لە بەیانی ڕۆژی بیست (ی ڕەمەزان) وتاری بۆ داین و فەرمووی: ((بێگومان شەوی قەدرم نیشان درا[2]، بەڵام لەبیرم برایەوە، کەواتە لە دە شەوی کۆتایی ڕەمەزان لە تاکەکاندا بۆی بگەڕێن، چونکە بێگومان لە خەومدا بینیم کە لە ناو ئاو و قوڕاودا سوژدەم دەبرد، ئینجا هەرکەس لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ ئیعتیکافی کردبوو با بگەڕێتەوە (بۆ ئیعتیکافەکەی)))، (ئەبو سەعید دەڵێ:) ئیتر خەڵکەکە گەڕانەوە بۆ مزگەوت، وە بەئاسمانەوە هیچ پەڵە هەورێکمان نەبینی، -وتی:- جا هەورێك هات و بارانی باراند، دواتر نوێژکرا، پێغەمبەری خوا ﷺ لەناو قوڕاودا سوژدەی برد، (بە چاوی خۆم بینیم) هەتا شوێنەواری قوڕم بە سەر لووت و ناوچاوانیەوە بینی.

١٠- بَابُ اعْتِكَافِ الْمُسْتَحَاضَةِ

٢٠٣٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتِ اعْتَكَفَتْ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ امْرَأَةٌ مِنْ أَزْوَاجِهِ مُسْتَحَاضَةٌ، فَكَانَتْ تَرَى الحُمْرَةَ وَالصُّفْرَةَ، فَرُبَّمَا وَضَعْنَا الطَّسْتَ تَحْتَهَا وَهْيَ تُصَلِّي[3].

١٠- باسی (حوکمی) ئیعتیکافی ئافرەت بەردەوام خوێنی هەبێت

٢٠٣٧- عائیشە ﵂ دەڵێ: ئافرەتێك[4] لە هاوسەرانی پێغەمبەر ﷺ هەردەم خوێنی نەخۆشی هەبوو، لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ ئیعتیکافی کرد، جا ئەو

(١) إعتكاف: واتە: مانەوە لە مزگەوتدا بەنیەتی پەرستش و پاداشت.

(٢) یان ئاگادارکرام و زانیاریم پێدرا کام شەوەیە.

(٣) بڕوانە: ٣٠٩.

(٤) کە ئوممو سەلەمە بوو ﵂.

ئافرەتە خوێنی سوور و زەردی دەبینی[١]، هەندێك جار تەشتێکمان لە ژێریدا دادەنا (ئەوەندە خوێنی هەبوو) و نوێژیشی دەکرد.

١١- بابُ زِيَارَةِ المَرْأَةِ زَوْجَهَا فِي اعْتِكَافِهِ

٢٠٣٨- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الحُسَيْنِ ﷺ، أَنَّ صَفِيَّةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الحُسَيْنِ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ فِي المَسْجِدِ، وَعِنْدَهُ أَزْوَاجُهُ، فَرُحْنَ، فَقَالَ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ: "لَا تَعْجَلِي حَتَّى أَنْصَرِفَ مَعَكِ". وَكَانَ بَيْتُهَا فِي دَارِ أُسَامَةَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ مَعَهَا، فَلَقِيَهُ رَجُلَانِ مِنَ الأَنْصَارِ، فَنَظَرَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ أَجَازَا، وَقَالَ لَهُمَا النَّبِيُّ ﷺ: "تَعَالَيَا، إِنَّهَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ". قَالَا: سُبْحَانَ اللهِ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ الإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يُلْقِيَ فِي أَنْفُسِكُمَا شَيْئًا"[٢].

١١- باسی ئافرەت سەردانی مێردی بکات لە شوێنی ئیعتیکافەکەیدا

٢٠٣٨- ئیبنو شیهاب لە عەلی کوڕی حوسەینەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە کە صەفییەی ﷺ خێزانی پێغەمبەر ﷺ بۆی گێڕایەوە.

مەعمەر لە زوهرییەوە دەگێڕێتەوە ئەویش لە عەلی کوڕی حوسەینەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە مزگەوتدا بوو (ئیعتکافی دەکرد) خێزانەکانی لە خزمەتیدا بوون و ڕۆیشتن، جا بە صەفییەی کچی حویەی

(١) واتە: ئەو دوو جۆرە خوێنەی هەبوو.

(٢) بڕوانە: ٢٠٣٥.

فەرموو: ((پەلە مەكە هەتا لەگەڵتدا بگەڕێمەوە))، ماڵی صەفییە لە خانووەكەی ئوسامەدا بوو، ئینجا پێغەمبەر ﷺ لەگەڵیدا دەرچوو، دوو پیاوی ئەنصاری گەیشتن پێی، سەیری پێغەمبەریان ﷺ كرد و پاشان تێپەڕین، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی پێیان: ((هەردووكتان وەرن دڵنیابن ئەم ئافرەتە صەفییەی كچی حویەییە))، دوو پیاوەكە وتیان: سوبحانەڵڵا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، (ئەویش) فەرمووی: ((بێگومان شەیتان لە مرۆڤدا دەگاتە ئەو شوێنەی خوێنی دەگاتێ، وە بەڕاستی ترسام شەیتان شتێك بخاتە دڵتانەوە)).

١٢- بَابٌ هَلْ يَدْرَأُ الْمُعْتَكِفُ عَنْ نَفْسِهِ؟

٢٠٣٩- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الحُسَيْنِ رضي الله عنهما أَنَّ صَفِيَّةَ أَخْبَرَتْهُ. حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يُخْبِرُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الحُسَيْنِ أَنَّ صَفِيَّةَ رضي الله عنها أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ وَهْوَ مُعْتَكِفٌ، فَلَمَّا رَجَعَتْ مَشَى مَعَهَا، فَأَبْصَرَهُ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ، فَلَمَّا أَبْصَرَهُ دَعَاهُ فَقَالَ: "تَعَالَ، هِيَ صَفِيَّةُ -وَرُبَّمَا قَالَ سُفْيَانُ: هَذِهِ صَفِيَّةُ- فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ". قُلْتُ لِسُفْيَانَ أَتَتْهُ لَيْلًا؟ قَالَ: وَهَلْ هُوَ إِلَّا لَيْلٌ؟![1].

١٢- باسێك: ئایا ئیعتیكافكار گومان لە خۆی دوور دەخاتەوە؟

٢٠٣٩- عەلی كوڕی حوسەین رضي الله عنهما دەگێڕێتەوە كە صەفییەی رضي الله عنها خێزانی پێغەمبەر ﷺ بۆی گێڕایەوەو وتی[2]، هەروەها عەلی كوڕی حوسەین رضي الله عنهما گێڕاویەتیەوە كە صەفییە رضي الله عنها هات بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ لە كاتێكدا لە

(١) بڕوانە: ٢٠٣٥.

(٢) ئەمە ڕێگا و سەنەدی یەكەمی فەرموودەكەیە بە كورتی و نەپچڕاوی سەنەدەكەی هێناوە، بەڵام ڕێگای دووەمی بە مورسەلی هێناوە.

ئیعتیکافدا بوو (له مزگەوتدا)، ئینجا که گەڕایەوه پێغەمبەر ﷺ لەگەڵیدا ڕۆیشت، پیاوێکی ئەنصاری پێغەمبەری ﷺ بینی، ئینجا که پێغەمبەر ﷺ پیاوەکەی دی بانگی کردو فەرمووی: ((وەرە ئەمە صەفییەیە -هەندێك جار سوفیان (له گێڕانەوەکەیدا) دەڵێ: ئەمە صەفییەیە-، چونکە بێگومان شەیتان له ناخی مرۆڤدا دەگەڕێ بەوێنەی سووڕانی خوێن))، (عەلی کوڕی مەدینی دەڵێ:) به سوفیانم وت: صەفییە شەو سەردانی پێغەمبەری ﷺ کرد؟ سوفیان وتی: مەگەر سەردانی هەر له شەودا نابێ؟

١٣- بابُ مَنْ خَرَجَ مِنَ اعْتِكَافِهِ عِنْدَ الصُّبْحِ

٢٠٤٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ الأَحْوَلِ -خَالِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ-، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ. قَالَ سُفْيَانُ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ. قَالَ: وَأَظُنُّ أَنَّ ابْنَ أَبِي لَبِيدٍ حَدَّثَنَا، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ. قَالَ: اعْتَكَفْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ العَشْرَ الأَوْسَطَ، فَلَمَّا كَانَ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ نَقَلْنَا مَتَاعَنَا، فَأَتَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ كَانَ اعْتَكَفَ فَلْيَرْجِعْ إِلَى مُعْتَكَفِهِ، فَإِنِّي رَأَيْتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ، وَرَأَيْتُنِي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ". فَلَمَّا رَجَعَ إِلَى مُعْتَكَفِهِ، وَهَاجَتِ السَّمَاءُ، فَمُطِرْنَا فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالحَقِّ لَقَدْ هَاجَتِ السَّمَاءُ مِنْ آخِرِ ذَلِكَ اليَوْمِ، وَكَانَ المَسْجِدُ عَرِيشًا، فَلَقَدْ رَأَيْتُ عَلَى أَنْفِهِ وَأَرْنَبَتِهِ أَثَرَ المَاءِ وَالطِّينِ[1].

---

(١) بڕوانە: ٦٦٩.

١٣- باسی ئەو کەسەی لە کاتی ڕۆژبوونەوەدا[١] لە ئیعتیکافەکەی بێتە دەرەوە[٢]

٢٠٤٠- ئەبو سەعیدی خودری[٣] ﷺ وتی: لە خزمەت پێغەمبەری خوادا ﷺ لە ڕۆژی دەی ناوەڕاستی ڕەمەزان ئیعتیکافمان کرد، جا کاتێك بەیانی بیستی ڕەمەزان بوو کەلوپەلەکانمان گواستەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ هاتە لامان و فەرمووی: ((هەرکەسێك ئیعتیکافی کردووە با بگەڕێتەوە بۆ شوێنی ئیعتیکافەکەی خۆی، چونکە ئەمشەو (شەوی قەدرم) نیشاندرا، لە خەومدا خۆم بینی لەناو ئاوو قوڕدا سوژدەم دەبرد))، جا کاتێك پێغەمبەر ﷺ گەڕایەوە بۆ شوێنی ئیعتیکافەکەی هەور لە ئاسمان پەیدابوو و بارانمان بۆ باری، سوێند بەو زاتەی ئەوی بە هەق ناردووە لە کۆتایی ئەو ڕۆژەدا هەور ئاسمانی گرت، مزگەوت (ی پێغەمبەریش ﷺ) بە پەلی دارخورما سەری گیرابوو، جا سوێند بەخوا بەسەری لووتی و ئەملاو لای لووتی پێغەمبەرەوە ﷺ شوێنەواری ئاوو قوڕم بینی[٤].

١٤- بابُ الاعْتِكَافِ فِي شَوَّالٍ

٢٠٤١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَعْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ، وَإِذَا صَلَّى الغَدَاةَ دَخَلَ مَكَانَهُ الَّذِي اعْتَكَفَ فِيهِ. قَالَ: فَأَسْتَأْذَنَتْهُ عَائِشَةُ أَنْ تَعْتَكِفَ، فَأَذِنَ لَهَا

---

(١) یان لە دوای (نوێژی بەیانی دا لە ئیعتیکاف بێتە دەر).

(٢) ئەگەر ویستی لەشەودا ئیعتیکاف بکات، ڕۆژەکەی ئیعتیکاف نەکات.

(٣) بوخاری ئەم فەرموودەی بە سێ سەنەد گێڕاوەتەوە لە سوفیانەوە، لە ئیبن جورەیج و موحەممەدی کوڕی عەمر و ئیبنو ئەبی لەبید.

(٤) کاتێک نوێژی بەیانی کرد.

فَضَرَبَتْ فِيهِ قُبَّةً، فَسَمِعَتْ بِهَا حَفْصَةُ، فَضَرَبَتْ قُبَّةً، وَسَمِعَتْ زَيْنَبُ بِهَا، فَضَرَبَتْ قُبَّةً أُخْرَى، فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ الغَدِ أَبْصَرَ أَرْبَعَ قِبَابٍ، فَقَالَ: "مَا هَذَا؟ ". فَأُخْبِرَ خَبَرَهُنَّ، فَقَالَ: "مَا حَمَلَهُنَّ عَلَى هَذَا آلْبِرُّ؟! انْزِعُوهَا فَلاَ أَرَاهَا". فَنُزِعَتْ، فَلَمْ يَعْتَكِفْ فِي رَمَضَانَ حَتَّى اعْتَكَفَ فِي آخِرِ العَشْرِ مِنْ شَوَّالٍ[1].

١٤- باسی ئیعتیکاف کردن لە (مانگی) شەوالدا

٢٠٤١- عەمرەی کچی عەبدوڕەحمان لە عائیشەوە ﵂ دەگێڕێتەوە کە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە هەموو ڕەمەزانێکدا ئیعتیکافی دەکرد، کە نوێژی بەیانی دەکرد دەڕۆیشتە ئەو شوێنەی ئیعتیکافی تێدا دەکرد، وتی[2]: عائیشە مۆڵەتی لە پێغەمبەر ﷺ خواست کە ئیعتیکاف بکات، پێغەمبەریش ﷺ مۆڵەتی دا، عائیشەش خێوەتێکی لە مزگەوتدا هەڵدا، ئینجا حەفصەش ئەوەی بیست ئەویش خێوەتێکی هەڵدا، زەینەبیش ئەوەی بیست ئەویش خێوەتێکی تری هەڵدا، ئینجا کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە بەیانیدا گەڕایەوە چوار خێوەتی بینی و فەرمووی: ((ئەمە چییە؟))، هەواڵەکەیان پێدا کە چییە، فەرمووی: ((بۆ وایان کردووە؟ وا دەزانن ئەمەیان بۆ چاکە کردووە؟ دەی لایانبەن نەیانبینم))، ئیتر لابران، پێغەمبەریش ﷺ لەو ڕەمەزانەدا ئیعتیکافی نەکرد هەتا لە دە شەوی کۆتایی شەوالدا ئیعتیکافی کرد.

١٥- بابُ مَنْ لَمْ يَرَ عَلَيْهِ إِذَا اعْتَكَفَ صَوْمًا

٢٠٤٢- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَخِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ ﵁ أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنِّي نَذَرْتُ فِي الجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي المَسْجِدِ الحَرَامِ. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "أَوْفِ نَذْرَكَ". فَاعْتَكَفَ لَيْلَةً[3].

---

(١) بڕوانە: ٢٠٣٣.

(٢) یەکێک لە ڕاوییەکان.

(٣) بڕوانە: ٣٠٣٣.

١٥- باسی ئەوەی ڕای وایە کەسێک ئیعتیکاف بکات ڕۆژووی لەسەر نییە

٢٠٤٢- عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ دەگێڕێتەوە کە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من لە سەردەمی نەفامیدا نەزرم کردووە کە شەوێك لە مزگەوتی حەڕام (کەعبە) دا ئیعتیکاف بکەم؟ پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((نەزرەکەت بەجێ بێنە))، عومەریش شەوێك ئیعتیکافی کرد.

١٦ – بابٌ: إِذَا نَذَرَ فِي الجَاهِلِيَّةِ أَنْ يَعْتَكِفَ ثُمَّ أَسْلَمَ

٢٠٤٣- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ عُمَرَ ﷺ نَذَرَ فِي الجَاهِلِيَّةِ أَنْ يَعْتَكِفَ فِي المَسْجِدِ الحَرَامِ- قَالَ: أُرَاهُ قَالَ: لَيْلَةً. قَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَوْفِ بِنَذْرِكَ"[١].

١٦- باسێک: ئەگەر کەسێک لە سەردەمی نەفامیدا ئیعتیکافی نەزر کردبێت، پاشان مسوڵمان بوو بێت[٢]

٢٠٤٣- نافیع لە ئیبنو عومەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە عومەر ﷺ لە سەردەمی نەفامیدا نەزری کرد بوو کە شەوێك لە مزگەوتی حەڕام (کەعبە)دا ئیعتیکاف بکات، - دەڵێ وا گومان دەبەم وتی: شەوێك - پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی پێی: ((نەزرەکەت بەجێ بێنە)).

(١) بڕوانە: ٢٠٣٢.

(٢) ئایا پێویستە لەسەری ئیعتیکافەکەی بەجێ بێنێ یان نا؟.

١٧- بابُ الاعْتِكَافِ فِي العَشْرِ الأوْسَطِ مِنْ رَمَضَانَ

٢٠٤٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَعْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ عَشْرَةَ أَيَّامٍ، فَلَمَّا كَانَ العَامُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ اعْتَكَفَ عِشْرِينَ يَوْمًا[1].

١٧- باسی ئیعتیکاف کردن لە دە ڕۆژی ناوەڕاستی ڕەمەزاندا

٢٠٤٤- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە هەموو ڕەمەزانێکدا دە ڕۆژ ئیعتیکافی دەکرد، ئینجا لەو ساڵەی وەفاتی کرد بیست ڕۆژ ئیعتیکافی کرد.

١٨- بابُ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ ثُمَّ بَدَا لَهُ أَنْ يَخْرُجَ

٢٠٤٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَبُو الحَسَنِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَتْنِي عَمْرَةُ بِنْتُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ ذَكَرَ أَنْ يَعْتَكِفَ العَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ، فَاسْتَأْذَنَتْهُ عَائِشَةُ، فَأَذِنَ لَهَا، وَسَأَلَتْ حَفْصَةُ عَائِشَةَ أَنْ تَسْتَأْذِنَ لَهَا فَفَعَلَتْ، فَلَمَّا رَأَتْ ذَلِكَ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ أَمَرَتْ بِبِنَاءٍ، فَبُنِيَ لَهَا، قَالَتْ: وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا صَلَّى انْصَرَفَ إِلَى بِنَائِهِ، فَبَصُرَ بِالأَبْنِيَةِ فَقَالَ: "مَا هَذَا؟ ". قَالُوا: بِنَاءُ عَائِشَةَ وَحَفْصَةَ وَزَيْنَبَ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "آلْبِرَّ أَرَدْنَ بِهَذَا؟! مَا أَنَا بِمُعْتَكِفٍ". فَرَجَعَ، فَلَمَّا أَفْطَرَ اعْتَكَفَ عَشْرًا مِنْ شَوَّالٍ[2].

---

(١) بڕوانە: ٤٩٩٨.

(٢) بڕوانە: ٢٠٣٣.

١٨- باسی کەسێک ویستی ئیعتیکاف بکات،پاشان بۆی دەرکەوت لە ئیعتیکاف بێتە دەرەوە

٢٠٤٥- عائیشه ﵂ گێڕاویەتییەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ باسی کرد (بۆ مسوڵمانان) کە دەیەوێ دە (شەو و ڕۆژ)ی کۆتایی ڕەمەزان ئیعتیکاف بکات، ئینجا عائیشە مۆڵەتی خواست (کە ئیعتیکاف بکات)، پێغەمبەریش ﷺ مۆڵەتی دا، حەفصەش پرسیاری لە عائیشە کرد کە مۆڵەت بۆ ئەویش بخوازێت، عائیشەش مۆڵەتی بۆ خواست، جا کاتێك زەینەبی کچی جەحش ئەوەی بینی فەرمانی کرد خێوەتێکی بۆ هەڵبدەن، ئەویش خێوەتی بۆ هەڵدرا، عائیشە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کە نوێژی کردبایە دەگەڕایەوە بۆ خێوەتەکەی، جا (کە گەڕایەوە) چەند خێوەتێکی بینی فەرمووی: ((ئەمە چییە؟)) وتیان: خێوەتی عائیشەو حەفصەو زەینەبە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئایا چاکەیان مەبەستە بەم کارەیان؟! من ئیعتیکاف ناکەم))، ئیتر گەڕایەوە (ئیعتیکافی نەکرد)، ئینجا کە ڕەمەزانی تەواو کرد دە ڕۆژ لە شەوال ئیعتیکافی کرد.

١٩- باب المُعْتَكِفِ يُدْخِلُ رَأْسَهُ البَيْتَ لِلْغَسْلِ

٢٠٤٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا كَانَتْ تُرَجِّلُ النَّبِيَّ ﷺ وَهِيَ حَائِضٌ وَهْوَ مُعْتَكِفٌ فِي المَسْجِدِ وَهْيَ فِي حُجْرَتِهَا، يُنَاوِلُهَا رَأْسَهُ[١].

---

(١) بڕوانە: ٢٩٥.

١٩- باسی ئەو پیاوەی لە ئیعتیكافدایە سەری بباتە ماڵەوە بۆ شۆردن[١]

٢٠٤٦- عورِوە دەڵێ: عائیشە ﵂ دەگێڕێتەوە كە ئەو سەری پێغەمبەری ﷺ شانە دەكرد كە لە حەیزدا بوو، لە كاتێكدا پێغەمبەر ﷺ لە مزگەوت لە ئیعتیكافدا بوو، عائیشەش لە ژوورەكەی خۆیدا بوو، پێغەمبەر ﷺ سەری دەخستە بەردەمی (تا سەری بشوات، بەڵام لاشەی لە مزگەوتدا بوو).

---

(١) ماڵی پێغەمبەر ﷺ نوسابوو بەمزگەوتەوە لە نێوان مزگەوت و ماڵی پێغەمبەردا ﷺ پەنجەرەیەك یان تاقێك هەبوو خودی پێغەمبەر ﷺ لەمزگەوت دابوو سەری بردبویە ئەو دیو بۆماڵەوە تابۆی بشون.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

٣٤- كِتَابُ البيوع

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٣٤- پەڕاوی کڕین و فرۆشتن

وَقَوْلِ اللهِ تعالى: ﴿وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰا۟ ﴿٢٧٥﴾﴾ البقرة. وَقَوْلِهِ: ﴿إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ ﴿٢٨٢﴾﴾ البقرة.

ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (خوا ڕێی داوە بەکڕین و فرۆشتن، بەڵام سووی قەدەغە کردووە)[١]، هەروەها ئەم فەرمایشتەشی: (مەگەر کاتێك ئەو کردەوەیە بازرگانییەکی دەست بەدەست بێ لە ناو خۆتاندا بیگێڕن)[٢].

١- بابُ مَا جَاءَ فِي قَوْلِ اللهِ تَعَالَى:

﴿فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ وَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا۟ تِجَٰرَةً أَوْ لَهْوًا ٱنفَضُّوٓا۟ إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمًا ۚ قُلْ مَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ ٱللَّهْوِ وَمِنَ ٱلتِّجَٰرَةِ ۚ وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿١١﴾﴾ الجمعة، وَقَوْلِهِ تعالى: ﴿لَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ ۚ ﴿٢٩﴾﴾ النساء.

---

(١) ئایەتی یەکەمیان بەڵگەیە لەسەر ڕەوایی و دروستی کڕین و فرۆشتن.

(٢) ئەم ئایەتەشیان بەڵگەیە لەسەر ڕەوایەتی بازرگانی دەست بە دەست و قەرز نەبێت.

١- باسی ئەوەی لەم فەرمایشتانەی خوای بەرز و بڵند هاتووە

(جا کاتێك کە نوێژی هەینی تەواو بوو، ئیتر بەسەر زەویدا بڵاوببنەوەو داوای ڕزق و ڕۆزی خوا بکەن، زۆر یادی خوا بکەن بۆ ئەوەی ڕزگارو سەرفرازبن، هەرکاتێك بازرگانییەك، یان کارێکی بێ هودە ببینن، بڵاوەی لێ دەکەن بۆ لای ئەو بازرگانییە و تۆ بەجێ دەهێڵن بەپاوەستاوی (لەسەر دوانگە)، (ئەی موحەممەد ﷺ) بڵێ: ئەوەی لای خوایە چاکترە لە شتی بێ هودەو بازرگانی، بێگومان خوا باشترینی ڕۆزیدەرانە)[1]، وە ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (لە نێوان خۆتاندا سامانی یەکتری مەخۆن بە ناڕەوا مەگەر بازرگانییەك بێت بە ڕەزامەندی لە نێوان خۆتاندا)[2].

٢٠٤٧- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ المُسَيَّبِ، وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: إِنَّكُمْ تَقُولُونَ: إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ يُكْثِرُ الحَدِيثَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ، وَتَقُولُونَ: مَا بَالُ المُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارِ لَا يُحَدِّثُونَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ؟ وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ المُهَاجِرِينَ كَانَ يَشْغَلُهُمْ صَفْقٌ بِالأَسْوَاقِ، وَكُنْتُ أَلْزَمُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَلَى مِلْءِ بَطْنِي، فَأَشْهَدُ إِذَا غَابُوا، وَأَحْفَظُ إِذَا نَسُوا، وَكَانَ يَشْغَلُ إِخْوَتِي مِنَ الأَنْصَارِ عَمَلُ أَمْوَالِهِمْ، وَكُنْتُ امْرَأً مِسْكِينًا مِنْ مَسَاكِينِ الصُّفَّةِ أَعِي حِينَ يَنْسَوْنَ، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي حَدِيثٍ يُحَدِّثُهُ: "إِنَّهُ لَنْ يَبْسُطَ أَحَدٌ ثَوْبَهُ حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ، ثُمَّ يَجْمَعَ إِلَيْهِ ثَوْبَهُ إِلَّا وَعَى مَا أَقُولُ". فَبَسَطْتُ نَمِرَةً عَلَيَّ، حَتَّى إِذَا قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ مَقَالَتَهُ جَمَعْتُهَا إِلَى صَدْرِي، فَمَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ تِلْكَ مِنْ شَيْءٍ[3].

---

(١) لەم ئایەتەدا ڕەوایەتی کڕین و فرۆشتن دەگەیەنێ چ بازرگانی بێت، یان جۆرەکانی تری مامەڵە.

(٢) ئەم ئایەتەش ڕێگری دەکات لە هەموو مامەڵەیەکی حەڕام، ڕێگە دەدات بە بازرگانییەک کە بە ڕەزامەندی هەردوولا بێت.

(٣) بڕوانە: ١١٨.

٢٠٤٧- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ : بێگومان ئێوە دەڵێن ئەبو هورەیرە فەرموودەی زۆر لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەوە، دەشڵێن: بۆچی کۆچەرییەکان و ئەنصارییەکان لە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموودە ناگێڕنەوە بەو جۆرەی ئەبو هورەیرە فەرموودە دەگێڕێتەوە؟ بەڕاستی برا کۆچەرییەکانم کڕین و فرۆشتن لە بازاڕدا سەرقاڵی دەکردن، منیش لە پێغەمبەری خوا ﷺ جیا نەدەبوومەوە و بە نانەسکی ڕازی بووم، بۆیە من ئامادە دەبووم کاتێك ئەوان بزر دەبوون، فەرموودەم لەبەر دەکرد کاتێك ئەوان لەبیریان دەچوویەوە، برایانی ئەنصاریشم کارکردنیان لە زەوی و زاریاندا سەرقاڵی دەکردن، وە من کەسێکی هەژار بووم لە هەژارەکانی صوففە[1]، فەرموودەم لەبەردەکرد کاتێك ئەوان لەبیریان دەچوویەوە، بەڕاستی پێغەمبەری خوا ﷺ لە فەرموودەیەکدا باسی کرد و فەرمووی: ((بێگومان هەر کەسێك کراسەکەی ڕابخات تا لەم وتەیەم دەبمەوە، پاشان کراسەکەی کۆبکاتەوە بۆلای خۆی، ئەوکاتە هەرچی دەڵێم لەبەری دەکات))، منیش کراسێکی ڕەنگاو ڕەنگم لەبەردابوو ڕام خست تا ئەو کاتەی پێغەمبەری خوا ﷺ لە فەرمایشتەکەی بوویەوە، ئینجا کۆمکردەوە و گرتم بە سنگمەوە، ئیتر لەو وتانەی پێغەمبەری خوا ﷺ هیچیم لەبیر نەچوویەوە.

٢٠٤٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ ﷺ: لَمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ آخَى رَسُولُ اللهِ ﷺ بَيْنِي وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ، فَقَالَ سَعْدُ بْنُ الرَّبِيعِ: إِنِّي أَكْثَرُ الأَنْصَارِ مَالًا، فَأَقْسِمُ لَكَ نِصْفَ مَالِي، وَانْظُرْ أَى زَوْجَتَيَّ هَوِيتَ؟ نَزَلْتُ لَكَ عَنْهَا، فَإِذَا حَلَّتْ تَزَوَّجْتَهَا. قَالَ: فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: لَا حَاجَةَ لِي فِي ذَلِكَ، هَلْ مِنْ سُوقٍ فِيهِ تِجَارَةٌ؟ قَالَ: سُوقُ قَيْنُقَاعَ. قَالَ: فَغَدَا إِلَيْهِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ،

---

(١) صوففە: هەیوانێک بوو لە مزگەوتی مەدینە، مسوڵمانە هەژارەکان تێیدا دەمانەوە.

فَأَتَى بِأَقِطٍ وَسَمْنٍ. قَالَ: ثُمَّ تَابَعَ الغُدُوَّ، فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَلَيْهِ أَثَرُ صُفْرَةٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "تَزَوَّجْتَ؟ ". قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: "وَمَنْ". قَالَ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ. قَالَ: "كَمْ سُقْتَ؟ ". قَالَ زِنَةَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ -أَوْ نَوَاةً مِنْ ذَهَبٍ -فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "أَوْلِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ"[1].

٢٠٤٨- ئیبڕاهیمی کوڕی سەعد دەگێڕێتەوە لە باوکیەوە لە باپیریەوە دەڵێ: عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ﷺ دەڵێ: کاتێك هاتینە مەدینە پێغەمبەری خوا ﷺ من و سەعدی کوڕی ڕەبیعی کردە برای یەکتر، سەعدی کوڕی ڕەبیع وتی: من لە هەموو ئەنصارییەکان سامانم زۆرترە، بۆیە سامانەکەم دەکەمە دوو بەشەوە بەشێکی دەدەم بەتۆ، سەیرکە کام لە دوو خێزانەکەمت بەدڵە دەستی لێ هەڵدەگرم بۆت (تەڵاقی دەدەم)، جا کەی (عیددەی بەسەرچوو) حەڵاڵ بوو مارەی بکە، (ئیبڕاهیم)[2] وتی: عەبدوڕەحمانیش وتی: من پێویستیم بەوە نییە، ئایا بازاڕێك هەیە بازرگانی تێدا بێت؟ سەعد وتی: بازاڕی قەینوقاع هەیە، (ئیبڕاهیم) دەڵێ: جا بۆ بەیانی عەبدوڕەحمان ڕۆیشت بۆ بازاڕی قەینوقاع و کەشك و ڕۆنی (کڕی و) هێنا، وتی: پاشان بەبەردەوام دەڕۆیشت بۆ بازاڕ (بۆ کڕین و فرۆشتن)، ئینجا زۆری پێ نەچوو کە عەبدوڕەحمان هات و شوێنەواری زەعفەرانی پێوە بوو، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ژنت مارە کردووە؟)) عەبدوڕەحمان وتی: بەڵێ، فەرمووی: ((کێیە؟)) وتی: ئافرەتێکی ئەنصارییە، فەرمووی: ((چەند مارەییت داوە؟)) وتی: کێشی ناوکەیەك لە ئاڵتون[3] -یان ناوکەیەك لە ئاڵتون-، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی پێی: ((خواردنی زەماوەند دروست بکە با بە مەڕێکیش بێت)).

---

(١) بڕوانە: ٣٧٨٠.

(٢) باپیرەی ئیبراهیمی کوڕی سەعدەو دەبێتە کوڕی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف. إرشاد الساري: ٥/٧٠

(٣) نواة: کە لە فەرموودەکەدا هاتووە، واتە: پێنج درهەم کەواتە (نواة من ذهب) ناوە بۆ ئەندازەیەک ئاڵتون کە نرخەکەی پێنج درهەم زیو دەکات. (النهاية في غريب الحديث والأثر: ٥/٢٧٦).

٢٠٤٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ المَدِينَةَ، فَآخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ الأَنْصَارِيِّ، وَكَانَ سَعْدٌ ذَا غِنًى، فَقَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ: أُقَاسِمُكَ مَالِي نِصْفَيْنِ، وَأُزَوِّجُكَ. قَالَ بَارَكَ اللهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ، دُلُّونِي عَلَى السُّوقِ. فَمَا رَجَعَ حَتَّى اسْتَفْضَلَ أَقِطًا وَسَمْنًا، فَأَتَى بِهِ أَهْلَ مَنْزِلِهِ، فَمَكَثْنَا يَسِيرًا -أَوْ مَا شَاءَ اللهُ- فَجَاءَ وَعَلَيْهِ وَضَرٌ مِنْ صُفْرَةٍ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "مَهْيَمْ؟ ". قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ. قَالَ: "مَا سُقْتَ إِلَيْهَا؟ ". قَالَ نَوَاةً مِنْ ذَهَبٍ -أَوْ وَزْنَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ- قَالَ: "أَوْلِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ"[١].

٢٠٤٩- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف هات بۆ مەدینە و پێغەمبەری خوا ﷺ برایەتی خستە نێوان عەبدوڕەحمان و سەعدی کوڕی ڕەبیعی ئەنصاریەوە، سەعد دەوڵەمەند بوو، بە عەبدوڕەحمانی وت: ماڵەکەم دەکەمە دوو بەشەوە لەگەڵتدا، ژنیشت لێ مارە دەکەم[٢]، عەبدوڕەحمان وتی: خوا بەرەکەت بخاتە ماڵ و خێزانتەوە، بازاڕم نیشان بدەن، (بازاڕیان نیشان دا) عەبدوڕەحمانیش نەگەڕایەوە هەتا هەندێك کەشك و ڕۆنی قازانج کرد، جا هێنایەوە بۆ ئەو ماڵەی لێی بوو، ماوەیەکی کەم ماینەوە -یان ئەوەندەی خوا بیەوێ-، ئینجا عەبدوڕەحمان هات و شوێنەواری زەعفەرانی پێوە بوو، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی پێی: ((دەنگوباست چییە؟)) وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئافرەتێکی ئەنصارییم مارە کردووە، فەرمووی: ((چەند مارەییت پێداوە؟)) وتی: ناوکێك لە ئاڵتون -یان کێشی ناوکێك لە ئاڵتون-، فەرمووی: ((خواردنی شایی دروست بکە ئەگەر بە مەڕێکیش بێت)).

---

(١) بڕوانە: ٢٢٩٣، ٣٧٨١، ٣٩٣٧، ٥٠٧٢، ٥١٤٨، ٥١٥٣، ٥١٥٥، ٥١٦٧، ٦٠٨٢، ٦٣٨٦.

(٢) لە فەرموودەکەی پێشوو، وتی: یەکێک لە خێزانەکانی تەڵاق دەدات دواتر لێی مارە دەکات.

٢٠٥٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما قَالَ: كَانَتْ عُكَاظٌ وَمِجَنَّةُ وَذُو الْمَجَازِ أَسْوَاقًا فِي الجَاهِلِيَّةِ، فَلَمَّا كَانَ الإِسْلَامُ فَكَأَنَّهُمْ تَأَثَّمُوا فِيهِ فَنَزَلَتْ: ﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ﴿١٩٨﴾ ﴾ البقرة، فِي مَوَاسِمِ الحَجِّ، قَرَأَهَا ابْنُ عَبَّاسٍ[١].

٢٠٥٠- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس رضي الله عنهما دەڵێ: عوکاز و مەجەننە و زولەجاز ئەوانە بازاڕ بوون لە سەردەمی نەفامیدا، ئینجا کاتێك ئیسلام هات ئەوانە وەك بڵێی کڕین و فرۆشتنیان لە حەجدا بەتاوان دەزانی، ئینجا ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ﴿١٩٨﴾ ﴾[٢] **ئیبنو عەبباس:** (فِي مَوَاسِمِ الحَجِّ) **ئەمەی وەك بەشێك لە ئایەتەکە خوێندۆتەوە[٣].**

٢- بابٌ الحَلَالُ بَيِّنٌ وَالحَرَامُ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ

٢٠٥١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ رضي الله عنه: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ. حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي فَرْوَةَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي فَرْوَةَ، سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ رضي الله عنهما، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي فَرْوَةَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "الحَلَالُ بَيِّنٌ، وَالحَرَامُ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ

---

(١) بڕوانە: ١٧٧٠.

(٢) واتە: گوناهتان لەسەر نییە ئەگەر بە شوێن ڕۆزی پەروەردگارتاندا بگەڕێن.

(٣) واتە: (لە کاتی ئەنجامدانی حەجدا)، ئیبنو عەبباس ئەمەشی بە بەشێک لە ئایەتەکە خوێندۆتەوە، بەڵام (قراءة)ێکی شازو نامۆیە، وەک تەفسیر سوودی لێ وەردەگیرێ، نەک وەک قورئان (إرشاد الساري: ٦٤/٤).

مُشْتَبِهَةٌ، فَمَنْ تَرَكَ مَا شُبِّهَ عَلَيْهِ مِنَ الإِثْمِ كَانَ لِمَا اسْتَبَانَ أَتْرَكَ، وَمَنِ اجْتَرَأَ عَلَى مَا يَشُكُّ فِيهِ مِنَ الإِثْمِ أَوْشَكَ أَنْ يُوَاقِعَ مَا اسْتَبَانَ، وَالمَعَاصِي حِمَى اللهِ، مَنْ يَرْتَعْ حَوْلَ الحِمَى يُوشِكْ أَنْ يُوَاقِعَهُ"[1].

٢- باسێك: حەڵاڵ ڕوونەو حەڕامیش ڕوونە، لە نێوانیاندا هەندێ شتی لێكچوو(٢) هەن

٢٠٥١- نوعمانی كوڕی بەشیر[3] ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((حەڵاڵ ڕوون و ئاشكرایە، حەڕامیش ڕوون و ئاشكرایە، لە نێوانیاندا شتانێكی گوماناوی هەیە، جا هەركەسێك واز بێنێ لەوەی گومانی تاوانی لێ دەكرێت، ئەوە بۆ ئەوانەی (حەڕامانەی) ڕوون بۆتەوە چاكتر واز دێنێ، هەر كەسێكیش جورئەتی بەزاندنی ئەوەی هەبێ گومانی تاوانی لێ دەكرێ، ئەوە نزیكە ئەو حەڕامانەش بكات ڕوون بوونەتەوە، وە گوناهو تاوانەكان قەدەغە كراوی خودان، هەركەس بە دەوروبەری قەدەغەكراودا بگەڕێ (ئاژەڵ بلەوەڕێنێ)، زۆر نزیكە بكەوێتە حەڕام و قەدەغەكراوەوە)).

٣- بابُ تَفْسِيرِ المُشَبَّهَاتِ

وَقَالَ حَسَّانُ بْنُ أَبِي سِنَانٍ: مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَهْوَنَ مِنَ الوَرَعِ، دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ.

٢٠٥٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الحَارِثِ ﷺ، أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ جَاءَتْ،

---

(١) بڕوانە: ٥٢.

(٢) لێكچوو مانای (مشبه)، واتە: هەم لە حەڵاڵ دەچێ، هەم لە حەڕام دەچێ.

(٣) ئەم فەرموودەیە بوخاری لە چوار ڕێگەوە هێناویەتی: ١-محمد بن المثنى ٢-علی بن عبدالله ٣-عبدالله بن محمد ٤-محمد بن كثیر، بە سەرنجدانی دەقە عەرەبیەكە ئەمە دەزانرێ.

فَزَعَمَتْ أَنَّهَا أَرْضَعَتْهُمَا، فَذَكَرَ لِلنَّبِيِّ أَعْرَضَ عَنْهُ، وَتَبَسَّمَ النَّبِيُّ ﷺ. قَالَ: "كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ؟! ". وَقَدْ كَانَتْ تَحْتَهُ ابْنَةُ أَبِي إِهَابٍ التَّمِيمِيِّ[1].

٣- باسی مانای (المُشَبَّهَات)[2] چییە؟

حەسسانی کوڕی ئەبی سینان دەڵێ: هیچ شتێکم نەدیوە لە وەرع ئاسانتر بێت، واز بێنە لەوەی گومانت لێی هەیە و دوودڵی لێی، ئەوە بکە کە گومانت لێی نییە.

٢٠٥٢- عەبدوڵڵای کوڕی ئەبی مولەیکە لە عوقبەی کوڕی حاریسەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە ئافرەتێکی ڕەشپێست هات و بە قسەی خۆی دەیوت: ئەو شیری داوە بە هەردووکیان (عوقبەو هاوسەرەکەی)، عوقبەش ئەوەی بۆ پێغەمبەر ﷺ باسکرد، پێغەمبەریش ﷺ ڕووی لێ وەرچەرخاندو زەردەخەنەیەکی کردو فەرمووی: ((چۆن (هاوسەرتە) کە ئەو قسەش وتراوە؟))[3]، ئەو ئافرەتەی خێزانی عوقبە بوو کچی ئەبو ئیهابی تەمیمی بوو.

٢٠٥٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: كَانَ عُتْبَةُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ عَهِدَ إِلَى أَخِيهِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ ابْنَ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ مِنِّي فَاقْبِضْهُ. قَالَتْ: فَلَمَّا كَانَ عَامَ الفَتْحِ أَخَذَهُ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَقَالَ: ابْنُ أَخِي، قَدْ عَهِدَ إِلَيَّ فِيهِ.فَقَامَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ، فَقَالَ: أَخِي، وَابْنُ وَلِيدَةِ أَبِي، وُلِدَ عَلَى فِرَاشِهِ. فَتَسَاوَقَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ. فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللهِ، ابْنُ أَخِي، كَانَ قَدْ

---

(١) بڕوانە: ٨٨.

(٢) لەریوایەتی ئیبنو عەساکیردا صەحیحی بوخاری بە (المُشْتَبِهات) هاتووە. وە لەهەندێ نوسخەی تردا بە:(الشُبْهَات) هاتووە. إرشاد الساري: ١٢/٥.

(٣) واتە: حەڵاڵ نییە بۆت پاش ئەوەی کە وتراوە شیری داوە بە هەردووکتان.

عَهِدَ إِلَيَّ فِيهِ. فَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: أَخِي وَابْنُ وَلِيدَةِ أَبِي، وُلِدَ عَلَى فِرَاشِهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ بْنَ زَمْعَةَ". ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "الوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الحَجَرُ". ثُمَّ قَالَ لِسَوْدَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ: "احْتَجِبِي مِنْهُ". لِمَا رَأَى مِنْ شَبَهِهِ بِعُتْبَةَ، فَمَا رَآهَا حَتَّى لَقِيَ اللهَ[1].

٢٠٥٣- عائيشه ﵂ دەڵێ: عوتبەی کوڕی ئەبی وەققاص بە سەعدی کوڕی ئەبی وەققاصی برای خۆی وت: بێگومان (عەبدوڕەحمانی) کوڕی کەنیزەکەکەی زەمعەیە لە منە لێی وەربگرەوە، عائیشە وتی: ئینجا ئەو ساڵەی مەککە ئازادکرا سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص ئەو کوڕی گرتە لای خۆی، وتی: برازامە، براکەم پێی وتووم بیهێنمە لای خۆم، ئینجا عەبدی کوڕی زەمعەش هەستا، وتی: ئەمە برامە کوڕی کەنیزەکی باوکمە، کاتێك لە دایك بوو لە ماڵ و سەرجێی ئەودا لە دایك بووە[2]، جا هەردووکیان یەکتریان بە پاڵنان برد بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، ئینجا سەعد وتی: ئەمە برازامەو براکەم پێی وتووم بیبەمە لای خۆم، عەبدی کوڕی زەمعەش وتی: ئەمە برامەو کوڕی کەنیزەکی باوکمە، ئەو کەنیزەکە هی باوکم بووە کاتێك ئەم کوڕەی بووە، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((ئەی عەبدی کوڕی زەمعە ئەم کوڕە هی (باوکی) تۆیە))، پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((منداڵ هی ئەو کەسەیە خاوەنی ژنەکە بێت، ئەوەش زینای لەگەڵدا کردووە بێ بەشی بۆ هەیە))، پاشان بە سەودەی کچی زەمعەی هاوسەری پێغەمبەری ﷺ فەرموو: ((خۆتی لێ داپۆشەو با نەتبینێ))، کە بینی عەبدوڕەحمان لە عوتبە دەچێ، ئیتر عەبدوڕەحمان سەودەی نەبینی تا مرد.

(١) بڕوانە: ٢٢١٨، ٢٤٢١، ٢٥٣٣، ٢٧٤٥، ٤٣٠٣، ٦٧٤٩، ٦٧٦٥، ٦٨١٧، ٧١٨٢.

(٢) واتە: ئەو کەنیزەکە کاتێک عەبدوڕەحمانی بووە، ئەبی زەمعە خاوەن و گەورەی بووە.

٢٠٥٤- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي السَّفَرِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ﷺ قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ المِعْرَاضِ(١)، فَقَالَ: "إِذَا أَصَابَ بِحَدِّهِ فَكُلْ، وَإِذَا أَصَابَ بِعَرْضِهِ فَقَتَل فَلاَ تَأْكُلْ، فَإِنَّهُ وَقِيذٌ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أُرْسِلُ كَلْبِي وَأُسَمِّي، فَأَجِدُ مَعَهُ عَلَى الصَّيْدِ كَلْبًا آخَرَ لَمْ أُسَمِّ عَلَيْهِ، وَلَا أَدْرِي أَيُّهُمَا أَخَذَ؟ قَالَ: "لَا تَأْكُلْ، إِنَّمَا سَمَّيْتَ عَلَى كَلْبِكَ وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى الآخَرِ"(٢).

٢٠٥٤- عەدی کوڕی حاتیم ﷺ دەڵێ: دەربارەی ڕم (یان نەقیزە) پرسیارم لە پێغەمبەر ﷺ کرد، ئەویش فەرمووی: ((ئەگەر سەرە تیژەکەی بەر نێچیرەکە کەوت (و کوشتی) ئەوە بیخۆ، بەڵام ئەگەر بە باری پانی بەری کەوت و کوشتی ئەو مرداربووە (و مەیخۆ)، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من سەگەکەم بەردەدەمە نێچیرەکەو ناوی خوای لێ دەهێنم، ئینجا دەبینم بەسەر نێچیرەکەوە سەگێکی تری لەگەڵدایە ناوی خوام لێ نەهێناوە، ناشزانم کام سەگیان نێچیرەکەی گرتووە؟ فەرمووی: ((مەیخۆ، چونکە تۆ ناوی خوات لە سەگەکەی خۆت هێناوە، بەڵام ناوی خوات لە سەگەکەی تر نەهێناوە)).

٤- بابُ مَا يُتَنَزَّهُ مِنَ الشُّبُهَاتِ

٢٠٥٥- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِتَمْرَةٍ مَسْقُوطَةٍ فَقَالَ: "لَوْلاَ أَنْ تَكُونَ صَدَقَةً لأَكَلْتُهَا"(٣).

وَقَالَ هَمَّام، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَجِدُ تَمْرَةً سَاقِطَةً عَلَى فِرَاشِي"(١).

---

(١) (المِعْرَاض) تیرێکی بێ پەڕە، ناوەڕاستی ئەستوورە، هەردوو سەری تیژە، لەباری پانی بەر ئەو شتە دەکەوێ کە تێیدەگرن، نەک بە نووکەکەی. بڕوانە: ئەلمونجید بە کوردی: ٣/٣٣٠.

(٢) بڕوانە: ١٧٥.

(٣) بڕوانە: ٢٤٣١، ٢٤٣٢.

٤- باسی ئەو شتە گومان لێکراوانەی خۆی لێ دەپارێزرێ

٢٠٥٥- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ تێپەڕی بەلای دەنکە خورمایەکدا کە لە زەویدا کەوتبوو، فەرمووی: ((ئەگەر لەبەر ئەوە نەبووایە نەوەك خورمای زەکات بێت دەمخوارد)).

هەممام لە ئەبو هوڕەیرەوە ﷺ ئەویش لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە کە فەرموویەتی: ((دەنکە خورمایەك دەبینم لەسەر جێگاکەم کەوتووە))[٢].

٥- بابُ مَنْ لَمْ يَرَ الوَسَاوِسَ وَنَحْوَهَا مِنَ المُشَبَّهَاتِ

٢٠٥٦- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ، عَنْ عَمِّهِ قَالَ: شُكِيَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ الرَّجُلُ يَجِدُ فِي الصَّلاَةِ شَيْئًا، أَيَقْطَعُ الصَّلاَةَ؟ قَالَ: "لَا، حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا". وَقَالَ ابْنُ أَبِي حَفْصَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: لَا وُضُوءَ إِلَّا فِيمَا وَجَدْتَ الرِّيحَ أَوْ سَمِعْتَ الصَّوْتَ[٣].

٥- باسی ئەو کەسەی وەسوەسەو ئەو جۆرە شتانە لە شتە گومان لێکراوەکان دانانێ

٢٠٥٦- عەببادی کوڕی تەمیم لە مامیەوە[٤] دەیگێڕێتەوە و دەڵێ: لای پێغەمبەر ﷺ سکاڵا کرا پیاو لە کاتی نوێژ کردندا هەست بەشتێك دەکات[١]، ئایا نوێژەکە

---

(١) بڕوانە: ٢٤٣٢.

(٢) ئەمە تەواوکەری فەرموودەکەیە: (بەرزی دەکەمەوە بۆ ئەوەی بیخۆم، پاشان دەترسم هی زەکات بێت، بۆیە فڕێی دەدەم) بوخاری ڕیوایەتی دەکات.

(٣) بڕوانە: ١٣٧.

(٤) کە ناوی عەبدوڵڵای کوڕی زەیدی کوڕی عاصیمە.

ببڕێت؟ فەرمووی: ((نەخێر هەتا گوێی لە دەنگێك نەبێت، یان هەست بە بۆنێك نەكات)). ئیبنو ئەبی حەفصە لە زوهرییەوە دەگێڕێتەوە كە دەڵێ: دەست نوێژگرتن پێویست ناكات مەگەر لەو كاتەدا هەست بە بۆنێك بكەیت، یان گوێت لە دەنگێك بێت.

٢٠٥٧- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ المِقْدَامِ العِجْلِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الطُّفَاوِيُّ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ قَوْمًا قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ قَوْمًا يَأْتُونَنَا بِاللَّحْمِ لَا نَدْرِي أَذَكَرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ أَمْ لَا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "سَمُّوا اللهَ عَلَيْهِ وَكُلُوهُ"[٢].

٢٠٥٧- عائیشە ﵂ دەگێڕێتەوە كە كەسانێك وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ كەسانێك گۆشتمان بۆ دێنن، نازانین ناوی خوایان لێ هێناوە (لە كاتی سەربڕیندا) یان نەیانهێناوە؟ پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((ناوی خوای لەسەر بێنن و بیخۆن)).

٦- بابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا ﴿١١﴾ ﴾ الجمعة.

٢٠٥٨- حَدَّثَنَا طَلْقُ بْنُ غَنَّامٍ، حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ سَالِمٍ قَالَ: حَدَّثَنِي جَابِرٌ ﵁ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ أَقْبَلَتْ مِنَ الشَّأْمِ عِيرٌ، تَحْمِلُ طَعَامًا، فَالتَفَتُوا إِلَيْهَا، حَتَّى مَا بَقِيَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا، فَنَزَلَتْ: ﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا ﴿١١﴾ ﴾ الجمعة[٣].

---

(١) كە دەست نوێژ بشكێنێت.

(٢) بڕوانە: ٥٥٠٧، ٧٣٩٨.

(٣) بڕوانە: ٩٣٦.

٦- باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (هەرکاتێک بازرگانی یان کارێکی بێ هودە ببینن، بڵاوەی لێ دەکەن بۆ لای ئەو بازرگانییە)

٢٠٥٨- جابیر ﷺ دەڵێ: لە کاتێکدا ئێمە لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ (چاوەڕوانی) نوێژی هەینیمان دەکرد، لەپڕ کاروانێکی وشتر لە شامەوە گەڕایەوە کە خۆراکی پێبوو، نوێژخوێنەکان ڕۆیشتن بۆلای کاروانەکە (بەجۆرێك) تەنها دوازدە پیاو لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ مانەوە، ئیتر (بەو هۆیەوە) ئەو ئایەتە دابەزی: ﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا ﴿١١﴾ ﴾ الجمعة. واتە:(هەرکاتێك بازرگانی یان کارێکی بێ هودە ببینن بڵاوی لێ دەکەن بۆلای ئەو بازرگانییە)

٧- بابُ مَنْ لَمْ يُبَالِ مِنْ حَيْثُ كَسَبَ المَالَ

٢٠٥٩- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ المَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ، لَا يُبَالِي المَرْءُ مَا أَخَذَ مِنْهُ، أَمِنَ الحَلَالِ أَمْ مِنَ الحَرَامِ"[1].

٧- باسی ئەوانەی گرنگ نیە بە لایانەوە لە هەر ڕێگایەک سامان پەیدا بکرێ

٢٠٥٩- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((ڕۆژگارێك بەسەر خەڵکدا دێت، مرۆڤ گرنگ نییە بەلایەوە ئەوەی وەریدەگرێ و پەیدای دەکات، حەڵاڵ بێت یان حەڕام)).

(١) بڕوانە: ٢٠٨٣.

٨- بابُ التِّجَارَةِ فِي البَرِّ، وغيره

وَقَوْلِهِ: ﴿رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَٰرَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ﴿٣٧﴾﴾ النور. وَقَالَ قَتَادَةُ: كَانَ القَوْمُ يَتَبَايَعُونَ وَيَتَّجِرُونَ، وَلَكِنَّ إِذَا نَابَهُمْ حَقٌّ مِنْ حُقُوقِ اللهِ لَمْ تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ، حَتَّى يُؤَدُّوهُ إِلَى اللهِ.

٨- باسی بازرگانی کردن لە وشکانی و غەیری وشکانی

ئەم فەرمایشتەی خوای گەورە: ((بڕواداران) پیاوانێکن کە بازرگانی و کڕین و فرۆشتن بێئاگایان ناکات لە یادی خوا).

قەتادە دەڵێ: هاوەڵان کڕین و فرۆشتن و بازرگانییان دەکرد، بەڵام کاتێك ئەرکێك لە ئەرکەکانی خوایان بۆ پێش بهاتبایە، نەبازرگانی و نەکڕین و فرۆشتن بێ ئاگای نەدەکردن لە یادی خوا، تا ئەنجامیان دەدا بۆ خوای گەورە.

٢٠٦٠- ٢٠٦١- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي المِنْهَالِ قَالَ: كُنْتُ أَتَّجِرُ فِي الصَّرْفِ، فَسَأَلْتُ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ ﷺ فَقَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ[١].

وَحَدَّثَنِي الفَضْلُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا الحَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، وَعَامِرُ بْنُ مُصْعَبٍ أَنَّهُمَا سَمِعَا أَبَا المِنْهَالِ يَقُولُ: سَأَلْتُ البَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ وَزَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ عَنِ الصَّرْفِ، فَقَالَا: كُنَّا تَاجِرَيْنِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَسَأَلْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنِ الصَّرْفِ، فَقَالَ: "إِنْ كَانَ يَدًا بِيَدٍ فَلاَ بَأْسَ، وَإِنْ كَانَ نَسَاءً فَلاَ يَصْلُحُ"[٢].

---

(١) بڕوانە: ٢١٨٠، ٢٤٩٧، ٣٩٣٩.

(٢) بڕوانە: ٢١٨٠، ٢٤٩٧، ٣٩٣٩.

٢٠٦١- ٢٠٦١- ئەبو مینهال دەڵێ: من بازرگانی پارەگۆڕینەوەم دەکرد، پرسیارم لە زەیدی کوڕی ئەرقەم ﷺ کرد، ئەویش وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی.
هەروەها عەمرى كوڕى دینار و عامیری کوڕی موصعەب دەگێڕنەوە کە هەردووکیان لە ئەبو مینهالیان بیستووە دەیوت: پرسیارم لە بەڕائی کوڕی عازیب و زەیدی کوڕی ئەرقەم کرد ﷺ دەربارەی پارە گۆڕینەوە، هەردووکیان وتیان: ئێمە هەردووکمان لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ بازرگان بووین، بۆیە پرسیارمان لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد دەربارەی پارەگۆڕینەوە، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر دەست بەدەست بوو دروستە و هیچی تێدانییە، بەڵام ئەگەر قەرزی تێدا بوو، ئەوە دروست نییە)).

٩- بابُ الخُرُوجِ فِي التِّجَارَةِ

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿ فَٱنتَشِرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُواْ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ ﴿١٠﴾ ﴾ الجمعة.

٢٠٦٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلاَمٍ، أَخْبَرَنَا مَخْلَدُ بْنُ يَزِيدَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، أَنَّ أَبَا مُوسَى الأَشْعَرِيَّ اسْتَأْذَنَ عَلَى عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ ﷺ، فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ -وَكَأَنَّهُ كَانَ مَشْغُولًا- فَرَجَعَ أَبُو مُوسَى، فَفَرَغَ عُمَرُ فَقَالَ: أَلَمْ أَسْمَعْ صَوْتَ عَبْدِ اللهِ بْنِ قَيْسٍ؟ ائْذَنُوا لَهُ. قِيلَ: قَدْ رَجَعَ. فَدَعَاهُ، فَقَالَ: كُنَّا نُؤْمَرُ بِذَلِكَ. فَقَالَ: تَأْتِينِي عَلَى ذَلِكَ بِالبَيِّنَةِ. فَانْطَلَقَ إِلَى مَجْلِسِ الأَنْصَارِ، فَسَأَلَهُمْ. فَقَالُوا: لَا يَشْهَدُ لَكَ عَلَى هَذَا إِلَّا أَصْغَرُنَا أَبُو سَعِيدٍ الخُدْرِيُّ. فَذَهَبَ بِأَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ. فَقَالَ عُمَرُ: أَخَفِيَ عَلَيَّ مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ؟! أَلْهَانِي الصَّفْقُ بِالأَسْوَاقِ. يَعْنِي: الخُرُوجَ إِلَى تِجَارَةٍ[1].

---

(١) بڕوانە: ٦٢٤٥، ٧٣٥٣.

٩- باسی ڕۆیشتن بۆ بازرگانی(ڕەوایە)

ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (بڵاوببنەوە بەسەر زەویداو داوای ڕزق و ڕۆزی خوا بکەن).

٢٠٦٢- عوبەیدوڵڵای کوڕی عومەیر دەگێڕێتەوە کە ئەبو مووسای ئەشعەری ﷺ مۆڵەتی چوونە ژوورەوەی لە عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ خواست، عومەریش مۆڵەتی نەدا -وا دیاربوو عومەر سەرقاڵ بوو-، بۆیە ئەبو مووسا گەڕایەوە، ئینجا عومەر لە کارەکەی بوویەوە وتی: ئایا ئەوە دەنگی عەبدوڵڵای کوڕی قەیسە دێتە گوێم؟ ڕێگەی بدەن (بێتە ژوورەوە)، وترا: ئەو گەڕاوەتەوە، ئینجا عومەر بانگی کرد (وتی: بۆ گەڕایتەوە)، ئەبو مووسا وتی: چونکە ئێمە بەو جۆرە فەرمانمان پێکراوە[1]، عومەر وتی: دەبێ لەسەر ئەمە شایەتم بۆ بهێنی، ئەویش ڕۆیشت بۆ ناو کۆڕی ئەنصارییەکان و پرسیاری لێکردن، ئەوانیش وتیان: کەس لەسەر ئەم باسە شایەتی نادات بۆت، منداڵترینمان نەبێت کە ئەبو سەعیدی خودرییە، ئەبو مووساش ئەبو سەعیدی خودری لەگەڵ خۆی برد (ئەبو سەعید فەرموودەکەی بۆ عومەر باسکرد)، ئینجا عومەر وتی: ئەوە بۆ ئەم فەرمانەی پێغەمبەری خوا ﷺ لە من شاراوە بوو؟ کڕین و فرۆشتن لە بازاڕەکاندا منی سەرقاڵ و بێئاگا کرد، واتە: دەرچوون بۆ بازرگانی سەرقاڵی کردم.

١٠- بابُ التِّجَارَةِ فِي البَحْرِ

وَقَالَ مَطَرٌ : لَا بَأْسَ بِهِ وَمَا ذَكَرَهُ اللهُ فِي القُرْآنِ إِلَّا بِحَقٍّ، ثُمَّ تَلَا: ﴿ وَتَرَى ٱلْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ ﴿١٢﴾ ﴾ فاطر. وَالفُلْكُ: السُّفُنُ، الوَاحِدُ وَالجَمْعُ سَوَاءٌ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: تَمْخَرُ السُّفُنُ الرِّيحَ، وَلَا تَمْخَرُ الرِّيحَ مِنَ السُّفُنِ إِلَّا الفُلْكُ العِظَامُ.

---

(١) لە فەرموودەدا هاتووە مۆڵەت وەربگرن سێ جار، ئەگەر مۆڵەت درای باشە، ئەگەرنا بگەڕێرەوە (متفق علیه).

١٠- باسی بازرگانی له دەریادا(دروسته)

مەتەڕ دەڵێ : (سواربوون و بازرگانی له دەریادا) دروسته و زیانی نییه، ئەوەی خوا له قورئاندا باسی کردووه[١] ڕاست و هەقه، پاشان ئەم ئایەتەی خوێندەوه: ﴿ وَتَرَى ٱلْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُواْ مِن فَضْلِهِۦ ﴿١٢﴾ ﴾ فاطر[٢]، (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) (الفُلْكُ) واته: کەشتییەکان، بۆ تاك و کۆ هەمان وشه بەکاردێ، هەروەها موجاهید دەڵێ: کەشتییەکان بایەکه لەت دەکەن، هیچ کام له کەشتییەکان با لەت ناکەن ئەوانەیان نەبێت که زۆر گەورەن.

٢٠٦٣- وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ ذَكَرَ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، خَرَجَ فِي البَحْرِ، فَقَضَى حَاجَتَهُ. وَسَاقَ الحَدِيثَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ بِهِ [٣].

٢٠٦٣- ئەبو هورەیره ﷺ له پێغەمبەری خواوه ﷺ دەگێڕێتەوه که باسی پیاوێکی بەنی ئیسرائیلی کرد، (قەرزدارەکه) ڕۆیشت بۆ (کەناری) دەریا، جا ئیشی خۆی جێبەجێ کرد، وه (لەیس) هەموو فەرموودەکەی هێنا. (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) عەبدوڵڵای کوڕی صالح بۆی گێڕامەوه، وتی: لەیس بۆی گێڕامەوه[٤].

---

(١) له سواری کەشتی دەریادا.

(٢) واته: کەشتییەکان دەبینی ئاوەکه لەت دەکەن (کاتێک بەناویدا دەڕۆن) بۆ ئەوەی هەندێ ڕزق و ڕۆزی خوا پەیدا بکەن.

(٣) بڕوانه: ١٤٩٨.

(٤) ڕێگەی یەکەم له نێوان بوخاری و لەیسدا بچڕان هەیه، بەڵام لەمەی دووەمدا پەیوەسته (فتح الباري:٣٧٦/٥).

١١- بَابٌ: ﴿ وَإِذَا رَأَوۡاْ تِجَـٰرَةً أَوۡ لَهۡوًا ٱنفَضُّوٓاْ إِلَيۡهَا ﴿١١﴾ ﴾ الجمعة.

وَقَوْلُهُ جَلَّ جلاله: ﴿ رِجَالٌ لَّا تُلۡهِيهِمۡ تِجَـٰرَةٌ وَلَا بَيۡعٌ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ ﴿٣٧﴾ ﴾ النور، وَقَالَ قَتَادَةُ: كَانَ القَوْمُ يَتَّجِرُونَ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا نَابَهُمْ حَقٌّ مِنْ حُقُوقِ اللهِ لَمْ تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ، حَتَّى يُؤَدُّوهُ إِلَى اللهِ.

١١- باسێک: (هەر کاتێک بازرگانی یان کارێکی بێ هودە ببینن بڵاوەی لێدەکەن و بۆ لای دەچن)

وه باسی ئهم فهرمایشتهی خوای گهورهو باڵادهست: ((ئیمانداران) پیاوانێكن كه بازرگانی و كڕین و فرۆشتن بێ ئاگایان ناكات له یادی خوا)، قهتاده دهڵێ: هاوهڵان بازرگانییان دهكرد بهڵام كاتێك ئهرك و مافێك له مافهكانی خوایان بۆ پێش بهاتبایه، نهبازرگانی و نهكڕین و فرۆشتن بێ ئاگای نهدهكردن له یادی خوا تا ئهنجامیان دهدهن بۆ خوای گهوره.

٢٠٦٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الجَعْدِ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: أَقْبَلَتْ عِيرٌ، وَنَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الجُمُعَةَ، فَانْفَضَّ النَّاسُ إِلَّا اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: ﴿ وَإِذَا رَأَوۡاْ تِجَـٰرَةً أَوۡ لَهۡوًا ٱنفَضُّوٓاْ إِلَيۡهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمٗا ﴿١١﴾ ﴾ الجمعة[1].

٢٠٦٤- جابیر ﷺ دهڵێ: كاروانێك هات (بۆ مهدینه) ئێمهش لهگهڵ پێغهمبهردا ﷺ (چاوهڕوانی) نوێژی ههینیمان دهكرد، جا خهڵكهكه بڵاوهیان لێكرد جگه له دوازده پیاو، ئیتر بهو هۆیهوه ئهم ئایهته

---

(١) بڕوانه: ٩٣٦.

دابەزی: ﴿ وَإِذَا رَأَوۡاْ تِجَٰرَةً أَوۡ لَهۡوًا ٱنفَضُّوٓاْ إِلَيۡهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمٗاۚ ﴾ واتە: هەر کاتێك بازرگانی یان کارێکی بێ هودە ببینن بڵاوەی لێ دەکەن و بۆ لای دەڕۆن، وە تۆ بەجێ دەهێڵن بەڕاوەستاوی (لەسەر دوانگە).

١٢- بابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ حَمِيدٌ ﴾ البقرة.

٢٠٦٥- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ، كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ، وَلِزَوْجِهَا بِمَا كَسَبَ، وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ، لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ بَعْضٍ شَيْئًا"[١].

١٢- باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (ببەخشن لەو ماڵە پاکانەی پەیداتان کردووە)

٢٠٦٥- عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر ئافرەت لە خۆراکی ماڵەوەی ببەخشێت بەبێ دەست بڵاوی، ئەوە پاداشتی ئەوەی هەیە کە بەخشیویەتی، مێردەکەشی پاداشتی هەیە بەهۆی ئەوەی پەیدای کردوە، وە خەزنەدارەکەش[٢] وێنەی ئەو پاداشتەی بۆ هەیە، هیچ یەکێك لەمانە لە پاداشتی یەکتری هیچ کەم ناکەنەوە)).

٢٠٦٦- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ كَسْبِ زَوْجِهَا عَنْ غَيْرِ أَمْرِهِ، فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِهِ"[٣].

---

(١) بڕوانە: ١٤٢٥.

(٢) ئەو کەسەیە کە بەرپرسە لە دارایی و سەرپەرشتی دەکات، کاتێک فەرمانی پێ بکرێ ماڵێک بدات بە هەژارێک ئەویش بەشدارە لە خێرەکەدا کە ئەو فەرمانە جێ بەجێ دەکات.

(٣) بڕوانە: ٥١٩٢، ٥١٩٥، ٥٣٦٠.

٢٠٦٦- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە فەرموویەتی: ((ئەگەر ئافرەت بەبێ فەرمانی هاوسەرەكەی لەوەی هاوسەرەكەی پەیدای كردووە ببەخشێت، ئەوە نیوەی پاداشتەكەی بۆ مێردەكەیە[١])).

١٣- بابُ مَنْ أَحَبَّ البَسْطَ فِي الرِّزْقِ

٢٠٦٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي يَعْقُوبَ الكِرْمَانِيُّ، حَدَّثَنَا حَسَّانُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ رِزْقُهُ أَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ؛ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ"[٢].

١٣- باسی ئەوەی پێی خۆشە ڕزق و ڕۆزی فراوان بێت

٢٠٦٧- ئەنەسی كوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: ((هەركەس پێی خۆشە ڕزق و ڕۆزی فراوان بكرێ، یان شوێنەواری چاكی بمێنێ (بۆ كۆتایی تەمەنی)، ئەوە با پەیوەندی خزمایەتی بەجێ بهێنێ)).

١٤- بابُ شِرَاءِ النَّبِيِّ ﷺ بِالنَّسِيئَةِ

٢٠٦٨- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ: ذَكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَمِ فَقَالَ: حَدَّثَنِي الأَسْوَدُ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ[٣].

---

(١) نیوەكەی دیكەش بۆ ئافرەتەكەیە.

(٢) بڕوانە: ٥٩٨٦.

(٣) بڕوانە: ٢٠٩٦، ٢٢٠٠، ٢٢٥١، ٢٣٨٦، ٢٥٠٩، ٢٥١٣، ٢٩١٦، ٤٤٦٧.

١٤-باسی شت کڕینی پێغەمبەر ﷺ بە قەرز

٢٠٦٨- ئەعمەش وتی: لای ئیبڕاهیم (ی نەخەعی) باسی بارمتە دانانمان کرد لە سەلەمدا، ئیبڕاهیمیش وتی: ئەسوەد بۆی گێڕامەوە لە عائیشەوە رضي الله عنها کە پێغەمبەر ﷺ هەندێك خۆراکی لە جوولەکەیەك بە قەرزی ماوەیەك کڕی، زرێیەکی ئاسنینی بەبارمتە لەلا دانا.

٢٠٦٩- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ ح.

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ حَوْشَبٍ، حَدَّثَنَا أَسْبَاطٌ أَبُو اليَسَعِ البَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ الدَّسْتَوَائِيُّ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّهُ مَشَى إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِخُبْزِ شَعِيرٍ، وَإِهَالَةٍ سَنِخَةٍ، وَلَقَدْ رَهَنَ النَّبِيُّ ﷺ دِرْعًا لَهُ بِالمَدِينَةِ عِنْدَ يَهُودِيٍّ، وَأَخَذَ مِنْهُ شَعِيرًا لِأَهْلِهِ، وَلَقَدْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: "مَا أَمْسَى عِنْدَ آلِ مُحَمَّدٍ ﷺ صَاعُ بُرٍّ وَلَا صَاعُ حَبٍّ" وَإِنَّ عِنْدَهُ لَتِسْعَ نِسْوَةٍ[1].

٢٠٦٩- ئەنەس رضي الله عنه گێڕایەوە کە ئەو ڕۆیشت نانی جۆ و پیو و ڕۆنێکی بۆن گۆڕاوی[2] برد بۆ پێغەمبەر ﷺ، وە بێگومان پێغەمبەر ﷺ لە مەدینە زرێکەی خۆی لای جوولەکەیەك بەبارمتە دانا، وە هەندێك جۆی لێ وەرگرت[3] بۆ ماڵ و خێزانی، ئەنەس دەڵێ: بەڕاستی خۆم گوێم لێ بوو دەیفەرموو: ((خێزانەکانی موحەممەد ﷺ ئێوارە نەبووە یەك مەن گەنم، یان یەك مەن دانەوێڵە، لە ماڵیاندا بووبێت))، (ئەنەس وتی:) وە بێگومان پێغەمبەر ﷺ نۆ خێزانی هەبوو.

---

(١) بڕوانە: ٢٥٠٨.

(٢) ڕۆنەکە بۆنی گۆڕا بوو بە هۆی زۆر مانەوەیەوە.

(٣) بەقەرز لێی کڕیبوو.

١٥- بابُ كَسْبِ الرَّجُلِ وَعَمَلِهِ بِيَدِهِ

٢٠٧٠- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ: عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ لَمَّا اسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ قَالَ: لَقَدْ عَلِمَ قَوْمِي أَنَّ حِرْفَتِي لَمْ تَكُنْ تَعْجِزُ عَنْ مَئُونَةِ أَهْلِي، وَشُغِلْتُ بِأَمْرِ المُسْلِمِينَ، فَسَيَأْكُلُ آلُ أَبِي بَكْرٍ مِنْ هَذَا المَالِ وَيَحْتَرِفُ لِلْمُسْلِمِينَ فِيهِ.

١٥- باسی (گەورەیی) کەسابەت و کارکردنی مرۆڤ بەدەستی خۆی

٢٠٧٠- عائیشە ﵂ دەڵێ: کاتێك ئەبو بەکری صدیق کرایە خەلیفەو پێشەوای مسوڵمانان وتی: بێگومان هۆزەکەم[١] دەزانن بە دڵنیاییەوە پیشەو کەسابەتم هەرگیز لە خەرجی ماڵ و منداڵم کورتی نەهێناوە، ئێستاش سەرقاڵکراوم بە کاروباری مسوڵمانانەوە، بۆیە لەمەولا خێزانی ئەبو بەکر لەم بەیتولمالە[٢] دەخۆن، ئەویش کاروباری مسوڵمانان بەڕێوە دەبات[٣]، یان لەم ماڵەدا کارو کەسابەت بۆ مسوڵمانان دەکات.

٢٠٧١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الأَسْوَدِ، عَنْ عُرْوَةَ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂: كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ ﷺ عُمَّالَ أَنْفُسِهِمْ، وَكَانَ يَكُونُ لَهُمْ أَرْوَاحٌ، فَقِيلَ لَهُمْ: لَوِ اغْتَسَلْتُمْ. رَوَاهُ هَمَّامٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ[٤].

---

(١) قورەیش یان مسوڵمانان.

(٢) کە ماڵی هەموو مسوڵمانانەو لە بەرژەوەندی گشتییدا خەرج دەکرێ.

(٣) وە سەرپەرشتی سامانی گشتی مسوڵمانان دەکات، ئابووری وڵات بەرەو پێش دەبات.

(٤) بڕوانە: ٩٠٢.

٢٠٧١- عائیشه ﵂ دەڵێ: هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ کرێکاری خۆیان بوون، (لەبەر ئەوە) بۆنی ناخۆشیان لێ دەهات، بۆیە پێیان وترا: ((خۆزگە خۆتان بشۆردایە))[١]، هەممام ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوە لە هیشامەوە لە باوکیەوە لە عائیشەوە ﵂[٢].

٢٠٧٢- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عِيسَى، عَنْ ثَوْرٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنِ المِقْدَامِ ﵁، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: "مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللهِ دَاوُدَ ﵇ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ".

٢٠٧٢- میقداد ﵁ لە پێغەمبەری خواوە ﷺ گێڕاویەتیەوە فەرمووی: ((هیچ کەسێك هەرگیز خواردنێك چاکتری نەخواردووە لەوەی کە لە ڕەنجی دەستی خۆی بخوات، وە بێگومان پێغەمبەری خوا داوود ﵇ هەمیشە لە بەرهەمی کاری دەستی خۆی دەخوارد)).

٢٠٧٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: "أَنَّ دَاوُدَ ﵇ كَانَ لَا يَأْكُلُ إِلَّا مِنْ عَمَلِ يَدِهِ"[٣].

٢٠٧٣- ئەبو هورەیرە ﵁ لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((بێگومان داوود ﵇ تەنها لەوەی دەخوارد کە بەدەستی خۆی پەیدای کردبوو)).

---

(١) ئەو بۆنە ناخۆشەتان نەبایە.

(٢) واتە: ئەمەش ڕشتەیەکی تری فەرمودەکەیە.

(٣) بڕوانە: ٣٤١٧، ٤٧١٣.

٢٠٧٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ - مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ-، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "لَأَنْ يَحْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا، فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ"(١).

٢٠٧٤- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر كەسێكتان كۆڵێك دار كۆ بكاتەوە، بەكۆڵی بیهێنێ (و بیفرۆشێت) چاكترە لەوەی كە سواڵ و داوا لە كەسێك بكات، جا پێی بدات یان پێی نەدات)).

٢٠٧٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ،عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ العَوَّامِ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحْبُلَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ" (٢).

٢٠٧٥- زوبەیری كوڕی عەووام ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر كەسێكتان گوریسەكانی هەڵگرێت (و بڕوا دار بهێنێ)، چاكترە لەوەی كە داوا لە خەڵك بكات)).

١٦- بابُ السُّهُولَةِ وَالسَّمَاحَةِ فِي الشِّرَاءِ وَالبَيْعِ، وَمَنْ طَلَبَ حَقًّا فَلْيَطْلُبْهُ فِي عَفَافٍ

٢٠٧٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ، حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ المُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "رَحِمَ اللهُ رَجُلًا سَمْحًا إِذَا بَاعَ، وَإِذَا اشْتَرَى، وَإِذَا اقْتَضَى".

---

(١) بڕوانە: ١٤٧١.

(٢) بڕوانە: ١٤٧١.

١٦- باسی ئاسانکاری و لێبوردەیی لەکڕین و فرۆشتندا(سوننەتە)،وە کەسێک داوای مافێکی کرد با (تەنها) داوای مافی خۆی بکات

٢٠٧٦- جابیر كوڕی عەبدوللا ﵄ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ڕەحمەتی خوا لە كەسێك بێت ئاسانكار و خۆش مامەڵەیە كاتێك شت دەفرۆشێت، وە كاتێك شت دەكڕێت، كاتێك داوای دانەوەی هەقەكەی دەكات)).

١٧- بابُ مَنْ أنْظرَ مُوسرًا

٢٠٧٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ، أَنَّ رِبْعِيَّ بْنَ حِرَاشٍ حَدَّثَهُ، أَنَّ حُذَيْفَةَ ﵁ حَدَّثَهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "تَلَقَّتِ المَلاَئِكَةُ رُوحَ رَجُلٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، قَالُوا: أَعَمِلْتَ مِنَ الخَيْرِ شَيْئًا؟ قَالَ: كُنْتُ آمُرُ فِتْيَانِي أَنْ يُنْظِرُوا وَيَتَجَاوَزُوا عَنِ المُوسِرِ قَالَ: قَالَ: فَتَجَاوَزُوا عَنْهُ". وَقَالَ أَبُو مَالِكٍ، عَنْ رِبْعِيٍّ: "كُنْتُ أُيَسِّرُ عَلَى المُوسِرِ، وَأُنْظِرُ المُعْسِرَ". وَتَابَعَهُ شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ المَلِكِ، عَنْ رِبْعِيٍّ. وَقَالَ أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عَبْدِ المَلِكِ، عَنْ رِبْعِيٍّ: "أُنْظِرُ المُوسِرَ، وَأَتَجَاوَزُ عَنِ المُعْسِرِ". وَقَالَ نُعَيْمُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ رِبْعِيٍّ: "فَأَقْبَلُ مِنَ المُوسِرِ، وَأَتَجَاوَزُ عَنِ المُعْسِرِ"[١].

١٧- باسی (فەزڵی) لەسەر ڕاوەستانی قەرزداری دەوڵەمەند

٢٠٧٧- حوزەیفە ﵁ گێڕایەوە وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((فریشتەكان پێشوازیان كرد لە ڕۆحی پیاوێك كە لە گەلانی پێش ئێوەدا بوو، فریشتەكان وتیان: ئایا هیچ چاكەیەكت كردووە؟ پیاوەكە وتی: من فەرمانم بە شاگرد و

---

(١) بڕوانە: ٢٣٩١، ٣٤٥١.

بەردەستەکانم دەکرد مۆڵەتی دەوڵەمەند (ی قەرزدار) بدەن و لە قەرزەکەشی کەم بکەنەوە))، دەڵێ: (((خواش بە فریشتەکانی فەرمووی:) ئێوەش لەو پیاوە خۆش بن))، هەروەها ئەبو مالیك لە ڕیبعییەوە بەم جۆرە گێڕاویەتیەوە: ((من ئاسانکاریم دەکرد بۆ دەوڵەمەندو مۆڵەتی قەرزداری نەبووم دەداو لەسەری دەوەستام)). وە پاڵپشتی ئەم گێڕانەوەی ئەبو مالیك کراوە لە لایەن شوعبە لە عەبدولمەلیکەوە لە ڕیبعیەوە لەم بڕگەیەدا (وَأُنْظِرُ الْمُعْسِرَ)، واتە: مۆڵەتی قەرزداری نەبووم دەدا، ئەبو عەوانە لە عەبدولمەلیکەوە لە ڕیبعییەوە بەم جۆرە گێڕاویەتیەوە ((أُنْظِرُ الْمُوسِرَ، وَأَتَجَاوَزُ عَنِ الْمُعْسِرِ))، واتە: مۆڵەتی دەوڵەمەند (ی قەرزدار)ـم دەدا، وە لە قەرزی قەرزداری نەبووشم کەمدەکردەوە، نوعەیمی کوڕی ئەبی هیند لە ڕیبعییەوە بەم جۆرە گێڕاویەتیەوە ((فَأَقْبَلُ مِنَ الْمُوسِرِ، وَأَتَجَاوَزُ عَنِ الْمُعْسِرِ))، واتە: لە دەوڵەمەند (ی قەرزدار لێوەستان) قبوڵ دەکەم، وە لە قەرزی قەرزداری نەبوو کەم دەکەمەوە.

١٨- بَابُ مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا

٢٠٧٨- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ، حَدَّثَنَا الزُّبَيْدِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "كَانَ تَاجِرٌ يُدَايِنُ النَّاسَ، فَإِذَا رَأَى مُعْسِرًا قَالَ لِفِتْيَانِهِ: تَجَاوَزُوا عَنْهُ؛ لَعَلَّ اللهَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا، فَتَجَاوَزَ اللهُ عَنْهُ"(١).

١٨- باسی (فەزڵی) ئەو کەسەی مۆڵەتی قەرزداری نەبوو بدات

٢٠٧٨- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە فەرموویەتی: ((بازرگانێك هەبوو قەرزی دەدا بە خەڵكی، جا ئەگەر قەرزدارێك نەیبووایە

(١) بڕوانە: ٣٤٨٠.

بیداتەوە، بە خزمەتکارو شاگردەکانی دەوت: چاوپۆشی لەمە بکەن و مۆڵەتی بدەن، بەڵکو خواش چاوپۆشی لە ئێمە بکات، خوای گەورەش چاوپۆشی لێکردو لێی خۆش بوو)).

١٩- بابٌ إِذَا بَيَّنَ البَيِّعَانِ وَلَمْ يَكْتُمَا وَنَصَحَا

وَيُذْكَرُ عَنِ العَدَّاءِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ كَتَبَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "هَذَا مَا اشْتَرَى مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ العَدَّاءِ بْنِ خَالِدٍ، بَيْعَ المُسْلِمِ المُسْلِمَ، لَا دَاءَ، وَلَا خِبْثَةَ، وَلَا غَائِلَةَ". وَقَالَ قَتَادَةُ: الغَائِلَةُ الزِّنَا وَالسَّرِقَةُ وَالإِبَاقُ. وَقِيلَ لِإِبْرَاهِيمَ: إِنَّ بَعْضَ النَّخَّاسِينَ يُسَمِّي آرِيَّ: خُرَاسَانَ وَسِجِسْتَانَ، فَيَقُولُ: جَاءَ أَمْسِ مِنْ خُرَاسَانَ، جَاءَ اليَوْمَ مِنْ سِجِسْتَانَ. فَكَرِهَهُ كَرَاهِيَةً شَدِيدَةً. وَقَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ: لَا يَحِلُّ لِامْرِئٍ يَبِيعُ سِلْعَةً، يَعْلَمُ أَنَّ بِهَا دَاءً، إِلَّا أَخْبَرَهُ.

١٩- باسێك: کڕیار و فرۆشیار ئەگەر کەم و کوڕیان باسکردو، نەیانشاردەوەو ئامۆژگارییان کرد[١]

لە عەددائی کوڕی خالیدەوە گێڕدراوەتەوە کە وتوویەتی: پێغەمبەر ﷺ بۆی نووسیم: ((ئەمە ئەو (کەنیزەکە)[٢]یە کە موحەممەد پێغەمبەری خوا ﷺ لە عەددائی کوڕی خالیدی کڕی[٣] بە کڕین و فرۆشتنی مسوڵمان لەگەڵ مسوڵماندا،

(١) فەڕ و بەرەکەت دەکەوێتە ماڵیان. (ونصحا) بەمانای دڵسۆزیش دێ، واتە: بۆ یەکتری دڵسۆز بوون و فێڵیان لە یەکتری نەدەکرد.

(٢) یان کۆیلەیە.

(٣) ئەگەر بەم جۆرەش مانا بکرێ دروستە: کە موحەممەد پێغەمبەری خوا ﷺ بە عەددائی کوڕی خالیدی فرۆشت، قازی عیاز دەڵێ: ئەمە پێچەوانەیە چونکە ئەم گێڕانەوەیە لە سونەنی تیرمزی و نەسائی و ئیبنو ماجەدا بە پەیوەست و نەپچڕاوی هاتوە کە عەددائی کوڕی خالید ئەو کەنیزەکەی لە پێغەمبەری خوا ﷺ کڕیوە، یان دروستە بڵێین ئەوەی لە صەحیحی بوخاریدا هاتووە ڕاستە و پێچەوانە نییە لەگەڵ گێڕانەوەکانی تردا، بەڵکو (اشتری) بەمانای (باع) هاتووە.بڕوانە: إرشاد الساري: ٣٩/٥.

هیچ عەیبێکی (شاراوە لەم فرۆشراوەدا) نەبێت، هیچ ڕەوشتێکی خراپی نەبێت، هیچ تاوان و خراپەیەکی نەبێت[1]))، قەتادە دەڵێ: (الغَائِلَةُ) واتە: زیناو دزی و هەڵهاتنی کۆیلە، بە ئیبڕاهیم وترا: بێگومان هەندێ دەڵاڵ گەوڕ و تەویلەی ئاژەڵەکانیان ناو دەبەن بە خۆراسانی و سیجستانی دەڵێن: دوێنێ لە خۆراسانەوە هاتووەو ئەمڕۆ لە سیجستانەوە هاتووە! ئیبڕاهیمیش ئەم وتەی دەڵاڵانەی زۆر لای ناپەسەند بوو، عوقبەی کوڕی عامیر دەڵێ: دروست نییە بۆ هیچ کەسێك کاڵایەك بفرۆشێت و بزانێ عەیبێکی تێدایە، ئیللا دەبێ بە کڕیارەکە بڵێ و باسی بکات بۆی.

٢٠٧٩- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ صَالِحٍ أَبِي الخَلِيلِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الحَارِثِ رَفَعَهُ إِلَى حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "البَيِّعَانِ بِالخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا -أَوْ قَالَ: حَتَّى يَتَفَرَّقَا- فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا"[2].

٢٠٧٩- حەکیمی کوڕی حیزام ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((کڕیار و فرۆشیار سەرپشکن مادەم لە یەکتری جیانەبووبنەوە -یان فەرمووی: هەتا لە یەك جیادەبنەوە- جا ئەگەر لەگەڵ یەکدا ڕاستگۆ بن و عەیبەکان بۆ یەکتری ڕوون بکەنەوە، ئەوە فەڕو بەرەکەت دەکەوێتە مامەڵەکەیانەوە، بەڵام ئەگەر عەیبەکانیان لەیەکتر شاردەوە و درۆیان کرد لەگەڵ یەکتردا، ئەوە فەڕ و بەرەکەتی مامەڵەکەیان نامێنێ)).

(١) بڕوانە: الجامع الصحيح بحاشية أحمد على السهارنفوري:٤ /٥٠٤) و (إرشاد الساري:٥ /٣٩-٤٠).

(٢) بڕوانە: ٢٠٨٢، ٢١٠٨، ٢١١٠، ٢١١٤.

٢٠- بابُ بَيْعِ الخلْطِ مِنَ التَّمْرِ

٢٠٨٠- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَ: كُنَّا نُرْزَقُ تَمْرَ الجَمْعِ، وَهْوَ الخِلْطُ مِنَ التَّمْرِ، وَكُنَّا نَبِيعُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ، فَقَالَ ﷺ: "لَا صَاعَيْنِ بِصَاعٍ، وَلَا دِرْهَمَيْنِ بِدِرْهَمٍ".

٢٠- باسی فرۆشتنی خورمای تێکەڵە

٢٠٨٠- ئەبو سەعید ﷺ دەڵێ: ئێمە خورمای تیکەڵەمان پێدەدرا کە بریتی بوو لە خورمای جۆراوجۆر[1]، وە ئێمە دوو مەنمان (لەو خورمایە) دەفرۆشت بە یەك مەن (خورمای یەك جۆر)، بەو هۆیەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((دوو مەن (مەفرۆشن) بەمەنێك و دوو درهەم (مەفرۆشن) بە درهەمێك)).

٢١- بابُ مَا قِيلَ فِي اللَّحَّامِ وَالجَزَّارِ

٢٠٨١- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي شَقِيقٌ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ -يُكْنَى أَبَا شُعَيْبٍ- فَقَالَ لِغُلَامٍ لَهُ قَصَّابٍ: اجْعَلْ لِي طَعَامًا يَكْفِي خَمْسَةً، فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَدْعُوَ النَّبِيَّ ﷺ خَامِسَ خَمْسَةٍ، فَإِنِّي قَدْ عَرَفْتُ فِي وَجْهِهِ الجُوعَ. فَدَعَاهُمْ، فَجَاءَ مَعَهُمْ رَجُلٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ هَذَا قَدْ تَبِعَنَا، فَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَأْذَنَ لَهُ فَأْذَنْ لَهُ، وَإِنْ شِئْتَ أَنْ يَرْجِعَ رَجَعَ". فَقَالَ: لَا، بَلْ قَدْ أَذِنْتُ لَهُ[2].

٢١- باسی ئەوەی وتراوە دەربارەی گۆشت فرۆش و قەصاب

٢٠٨١- ئەبو مەسعوود ﷺ دەڵێ: پیاوێکی ئەنصاری -کە نازناوەکەی ئەبو شوعەیب بوو- هات بە خزمەتکارێکی خۆی وت کە قەصاب بوو: خواردنێکم بۆ دروست بکە

---

(١) بە زۆری خورمای خراپە.

(٢) بڕوانە: ٢٤٥٦، ٥٤٣٤، ٥٤٦١.

بەشی پێنج کەس بکات، چونکە بەڕاستی من دەمەوێ پێغەمبەر ﷺ دەعوەت بکەم کە یەکێکە لە پێنج کەسەکە، چونکە بەڕاستی لە ڕووخساریدا برسیەتیم دەخوێندەوە، ئینجا دەعوەتی کردن و پیاوێکیش[1] لەگەڵیاندا هات، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((بێگومان ئەم پیاوە شوێنمان کەوتووە، جا ئەگەر دەتەوێ ڕێگەی بدەی (بێتە ژوورەوە)، ڕێگەی بدە، ئەگەر دەتەوێ بگەڕێتەوە دەگەڕێتەوە))، ئەنصارییەکە وتی: نەخێر (با نەگەڕێتەوە)، بەڵکو بەدڵنیاییەوە ڕێگەی دەدەم.

٢٢- بابُ مَا يَمْحَقُ الكَذِبُ وَالكِتْمَانُ فِي البَيْعِ

٢٠٨٢- حَدَّثَنَا بَدَلُ بْنُ المُحَبَّرِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الخَلِيلِ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الحَارِثِ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "البَيِّعَانِ بِالخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا -أَوْ قَالَ: حَتَّى يَتَفَرَّقَا- فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا"[2].

٢٢-باسی ئەوەی فەڕ و بەرەکەت ناهێڵێ لە درۆ و عەیب شاردنەوە لە مامەڵەدا

٢٠٨٢- حەکیمی کوڕی حیزام ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرمووی: ((کڕیار و فرۆشیار سەرپشکن تا لە یەکتری جیانەبووبنەوە- یان فەرمووی: تا لە یەکتر جیادەبنەوە - جا ئەگەر لەگەڵ یەکتردا ڕاستگۆبن و عەیبەکان بۆ یەکتری ڕوون بکەنەوە، فەڕو بەرەکەت خراوەتە مامەڵەکەیانەوە، بەڵام ئەگەر عەیبەکانیان لە یەکتر شاردەوەو درۆیان کرد لەگەڵ یەکتری دا، ئەوە فەڕ و بەرەکەتی مامەڵەکەیان هەڵگیراوە)).

(١) زیاد لە پێنج کەسەکە.

(٢) بڕوانە: ٢٠٧٩.

٢٣- باب قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَأْكُلُواْ ٱلرِّبَوٰٓاْ أَضْعَٰفًا مُّضَٰعَفَةً ۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ ﴾ آل عمران.

٢٠٨٣- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ المَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يُبَالِي المَرْءُ بِمَا أَخَذَ المَالَ، أَمِنْ حَلَالٍ أَمْ مِنْ حَرَامٍ"[1].

٢٣- باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە سوو مەخۆن چەند بەرانبەرو لە خوا بترسن بۆ ئەوەی ڕزگار بن)

٢٠٨٣- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە فەرموویەتی: ((بێگومان ڕۆژگارێك دێت بەسەر خەڵکیدا مرۆڤ گوێ پێنادات بەهەر هۆیەك ماڵ و سامان وەرگرێ و بەدەستی بهێنێ، چ لە ڕێگەی حەڵاڵەوە بێ، یان لە ڕێگەی حەرامەوە)).

٢٤- بابُ آكِلِ الرِّبَا وَشَاهِدِهِ وَكَاتِبِهِ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِى يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيْطَٰنُ مِنَ ٱلْمَسِّ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ ٱلرِّبَوٰاْ ۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْ ۚ فَمَن جَآءَهُۥ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ ﴾ البقرة.

---

(١) بڕوانە: ٢٠٥٩.

٢٤- باسی (حوکمی) سووخۆر و دوو شایەتەکەی و نووسەرەکەی

وه ئهم فهرمایشتهی خوای بهرز و بلّند: (ئهوانهی که سوو دهخۆن (له گۆڕهکانیاندا) ڕاست نابنهوه مهگهر چۆن کهسێك ڕاست دهبێتهوه که شهیتان دهستی لێوهشاندبێ، ئهوهش به هۆی ئهوهوهیه (سووخۆران) وتیان: بێگومان کڕین و فرۆشتن وهك سوو وایه، (وا نییه جیاوازن) خوا ڕێی داوه به کڕین و فرۆشتن، بهڵام سووی قهدهغه کردووه، ئینجا ئهو کهسهی ئامۆژگارییهکی له پهروهردگاریهوه پێ گهیشت و خێرا دهستی ههڵگرت، ئهوه ئهوهی لهوهوپێش وهریگرتووه (له سووخواردن) بۆ خۆیهتی، وه کاری ئهو حهواڵه به خوایه، وه ئهوهی گهڕایهوه (بۆ سووخواردن) ئا ئهوانه هاوڕێی ئاگرن تیایدا دهمێننهوه به ههمیشهیی)[1].

٢٠٨٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: لَمَّا نَزَلَتْ آخِرُ البَقَرَةِ قَرَأَهُنَّ النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْهِمْ فِي المَسْجِدِ، ثُمَّ حَرَّمَ التِّجَارَةَ فِي الخَمْرِ[2].

٢٠٨٤- عائیشه ﵂ دهڵێ: کاتێك ئایهتهکانی کۆتایی (سووڕهتی) بهقهڕه[3] دابهزی، پێغهمبهر ﷺ له مزگهوتدا خوێندیهوه بهسهر هاوهڵاندا، پاشان پێغهمبهر خوا ﷺ کڕین و فرۆشتن و بازرگانی عارهقی حهڕام کرد.

---

(١) سەرنج : زانایانی (أصول الفقه) دەڵێن: منطوقی ئەم ئایەتە بۆ ئەوەیە کە خوا دەیەوێ جیاکاری بکات لە نێوان فرۆشتن و ڕیبادا، کاتێک ئەوان دەڵێن: وەک یەک وان، نەک بۆ حەڵاڵ کردنی فرۆشتن بێت، ئەوە مەفهومی موافقیەتی یان وەک حەنەفیەکان دەڵێن: یەکەمیان (عبارة النص)ە، بەڵام حەڵاڵی کڕین و فرۆشتن وحەڕامی ڕیبا مەبەستی ناڕاستەوخۆی دەقەکەیە.

(٢) بڕوانە: ٤٥٩.

(٣) لە ئایەتی: (٢٧٥) تا (٢٧٩)ی سووڕەتی بەقەڕە.

٢٠٨٥- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَيَانِي، فَأَخْرَجَانِي إِلَى أَرْضٍ مُقَدَّسَةٍ، فَانْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى نَهَرٍ مِنْ دَمٍ فِيهِ رَجُلٌ قَائِمٌ، وَعَلَى وَسَطِ النَّهْرِ[1] رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيْهِ حِجَارَةٌ، فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ الذِي فِي النَّهَرِ، فَإِذَا أَرَادَ الرَّجُلُ أَنْ يَخْرُجَ رَمَى الرَّجُلُ بِحَجَرٍ فِي فِيهِ فَرَدَّهُ حَيْثُ كَانَ، فَجَعَلَ كُلَّمَا جَاءَ لِيَخْرُجَ رَمَى فِي فِيهِ بِحَجَرٍ، فَيَرْجِعُ كَمَا كَانَ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ: الذِي رَأَيْتَهُ فِي النَّهَرِ آكِلُ الرِّبَا"[2].

٢٠٨٥- سەمورەى كوڕى جوندوب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووى: ((ئەمشەو لە خەومدا دوو پیاو[3] هاتنە لام، (لە ماڵ) بردمیانە دەرەوە بۆ زەوى و شوێنێكى پیرۆز، ئینجا ڕۆیشتین هەتا گەیشتینە سەر ڕووبارێك لە خوێن بوو، پیاوێك لە ناوەڕاستى ئەو ڕووبارە (خوێنە)دا وەستا بوو، پیاوێكى تریش (لە قەراغى ڕووبارەكەدا) وەستاو بوو و كۆمەڵێك بەردى لە بەردەمدابوو، جا ئەو پیاوەى لەناو ڕووبارەكەدا بوو كە بهاتبایە و بیویستایە لە ڕووبارەكە بێتە دەرەوە، پیاوەكە (ى قەراغ ڕووبارەكە) بەردێكى دەكێشا بە دەمیدا و دەیگێڕایەوە بۆ شوێنى خۆى، جا هەر دەهات بۆ ئەوەى بێتە دەرەوە، بەردێكى دەكێشا بەدەمیدا، ئەویش دەگەڕایەوە بۆ شوێنى خۆى، منیش وتم: ئەمە چییە؟ (فریشتەیەكیان) وتى: ئەو پیاوەى بینیت لە ناو ڕووبارەكەدا بوو، ئەوە سووخۆر بوو.

---

(١) (وَعَلَى وَسَطِ النَّهْرِ) واتە: پیاوێک لە ناوەڕاستی ڕووبارێکی خوێندا ڕاوەستاوە، مەبەست پێی ئەو پیاوە نییە کۆمەڵێک بەردی لەبەردەمدایە. چونکە لە گێڕانەوەکانی تردا هاتووە ئەو پیاوەی کۆمەڵێک بەردی لە بەردەمدایە لە قەراغی ڕووبارەکەدایە، وەک لە فەرموودەی ژمارە (١٣٨٦) دەڵێ: لە قەراغی ڕووبارەکەدا پیاوێک وەستاوە.

(٢) بڕوانە: ٨٤٥.

(٣) جیبریل و میکائیل علیهما السلام.

٢٥- بابُ مُوكِلِ الرِّبَا

لِقَوْلِهِ ﷻ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَذَرُوا۟ مَا بَقِىَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓا۟ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا۟ فَأْذَنُوا۟ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۖ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ ۚ وَأَن تَصَدَّقُوا۟ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَٱتَّقُوا۟ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِ ۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾ ﴾ البقرة. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: هَذِهِ آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ[1].

٢٥- باسی (تاوانی) ئەو کەسەی سوو دەدات

به بەڵگەی ئەم فەرمایشتەی خوای گەورە: (ئەی ئەوانەی کە بڕواتان هێناوە (بەخوا) لە خوا بترسن و دەست هەڵبگرن لەو سووەی کە لەلای خەڵك ماوتانە ئەگەر ئێوە بڕوادارن ﴿٢٧٨﴾ ئینجا ئەگەر دەستتان لێ هەڵنەگرت کەواتە بزانن و ئاگاداربن بەجەنگێك لەلایەن خوا و پێغەمبەرەوە ﷺ، وە ئەگەر پەشیمان بوونەوە ئەوە تەنها سەرمایەکانتان هی ئێوەیە، نەستەم بکەن (لە خەڵکی) و نەستەمتان لێ دەکرێ ﴿٢٧٩﴾ وە ئەگەر قەرزدار نەداربوو با مۆڵەت بدرێ تا دەوڵەمەند دەبێ، وە ئەگەر خێربکەن (لە قەرزەکە) یان لە هەندێکی ئازادیان بکەن باشترە بۆتان ئەگەر تێبگەن ﴿٢٨٠﴾ وە بترسن لە ڕۆژێك دەگەڕێنرێنەوە بۆ لای خوا، پاشان هەموو کەسێك (پاداشت و سزای) ئەوەی کردوویەتی دەیدرێتەوە، وە ئەوان ستەمیان لێ ناکرێ ﴿٢٨١﴾)، ئیبنو عەبباس رضي الله عنهما دەڵێ: ئەمە کۆتا ئایەتە کە دابەزیوە بۆ سەر پێغەمبەر ﷺ.

---

(١) بڕوانە: ٤٥٤٤.

٢٠٨٦- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: رَأَيْتُ أَبِي اشْتَرَى عَبْدًا حَجَّامًا، فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ ثَمَنِ الكَلْبِ، وَثَمَنِ الدَّمِ، وَنَهَى عَنِ الوَاشِمَةِ وَالمَوْشُومَةِ، وَآكِلِ الرِّبَا، وَمُوكِلِهِ، وَلَعَنَ المُصَوِّرَ[1].

٢٠٨٦- عەونی کوڕی ئەبو جوحەیفە، دەڵێ: باوکم بینی کۆیلەیەکی کەڵەشاخگری کڕی (فەرمانی کرد ئامێرەکانی کەڵەشاخ گرتنەکەی شکێنرا)، منیش پرسیارم لێکرد (هۆی ئەمە چی بوو)، وتی: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کردووە لە (وەرگرتنی) نرخی سەگ و نرخی خوێن، هەروەها ڕێگری کردووە لە ئافرەتی خاڵ کوت و ئافرەتی خاڵ بۆ کوتراو[2] و سووخۆر و سوودەر، وە نەفرینی کردووە لە وێنەکێش.

٢٦- بابٌ: ﴿ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرْبِي ٱلصَّدَقَٰتِۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ ﴾ البقرة.

٢٠٨٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ ابْنُ المُسَيَّبِ: إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "الحَلِفُ مُنَفِّقَةٌ لِلسِّلْعَةِ، مُمْحِقَةٌ لِلْبَرَكَةِ".

٢٦-باسێك: دەربارەی ئەم ئایەتە: (خوا پیت و بەرەکەتی سوو ناهێڵێ، وە برەو بە خێر و بەخشینەکان دەدات، وە خوا هیچ ناسوپاسێکی گوناهباری خۆش ناوێ)

٢٠٨٧- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: ((سوێندخواردن (بە درۆ) فرۆشی کاڵا زیاد دەکات، بەڵام فەڕ و بەرەکەت ناهێڵێ)).

---

(١) بڕوانە: ٢٢٣٨، ٥٣٤٧، ٥٩٤٥، ٥٩٦٢.

(٢) ڕێگری کراوە لە کاری ئەو ئافرەتەی خاڵ دەکوتێ و ئەو ئافرەتەشی خاڵی بۆ دەکوترێ.

٢٧- بابُ: مَا يُكْرَهُ مِنَ الحَلِفِ فِي البَيْعِ

٢٠٨٨- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا العَوَّامُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى ﷺ، أَنَّ رَجُلًا أَقَامَ سِلْعَةً -وَهُوَ فِي السُّوقِ- فَحَلَفَ بِاللهِ لَقَدْ أَعْطَى بِهَا مَا لَمْ يُعْطَ، لِيُوقِعَ فِيهَا رَجُلًا مِنَ المُسْلِمِينَ، فَنَزَلَتْ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ ٱللَّهِ وَأَيْمَـٰنِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴿٧٧﴾ ﴾ آل عمران[1].

٢٧- باسی ناپەسندی سوێندخواردن لە کڕین و فرۆشتن دا

٢٠٨٨- عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو ئەوفا ﷺ دەگێڕێتەوە پیاوێك -کە لە بازاڕدا بوو- کاڵایەکی هێنا بیفرۆشێ، ئینجا سوێندی خوارد بە خوا وتی: دڵنیابن ئەوەندەی پێداوە کە (لە ڕاستیدا ئەوەندەی) پێ نەدرابوو، بۆ ئەوەی یەکێك لە مسوڵمانانی پێ بخەڵەتێنێ، بەو هۆیەوە ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ ٱللَّهِ وَأَيْمَـٰنِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴿٧٧﴾ ﴾ واتە: بێگومان ئەوانەی پەیمانی خواو سوێندەکانی خۆیان بەنرخێکی کەم دەفرۆشن.

٢٨- بابُ مَا قِيلَ فِي الصَّوَّاغِ

وَقَالَ طَاوُسٌ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَا يُخْتَلَى خَلَاهَا". وَقَالَ العَبَّاسُ: إِلَّا الإِذْخِرَ، فَإِنَّهُ لِقَيْنِهِمْ وَبُيُوتِهِمْ. فَقَالَ: "إِلَّا الإِذْخِرَ".

٢٨- باسی ئەوەی دەربارەی زەڕەنگەر وتراوە

تاووس دەگێڕێتەوە لە عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسەوە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ (دەربارەی مەککە) فەرمووی: ((گیای نابڕدرێ))، عەبباس وتی: جگە لە

(١) بڕوانە: ٢٦٧٥، ٤٥٥١.

ئیزخیر[١]، چونکە بێگومان بۆ ئاسنگەرو سەربانی خانووەکانیان بەکاری دەهێنن، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((جگە لە ئیزخیر)).

٢٠٨٩- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، أَنَّ حُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ ﷺ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَلِيًّا ﷺ قَالَ: كَانَتْ لِي شَارِفٌ مِنْ نَصِيبِي مِنَ المَغْنَمِ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَعْطَانِي شَارِفًا مِنَ الخُمْسِ، فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أَبْتَنِيَ بِفَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ بِنْتِ رَسُولِ اللهِ ﷺ، وَاعَدْتُ رَجُلًا صَوَّاغًا مِنْ بَنِي قَيْنُقَاعَ أَنْ يَرْتَحِلَ مَعِي فَنَأْتِيَ بِإِذْخِرٍ، أَرَدْتُ أَنْ أَبِيعَهُ مِنَ الصَّوَّاغِينَ، وَأَسْتَعِينَ بِهِ فِي وَلِيمَةِ عُرُسِي[٢].

٢٠٨٩- حوسەینی کوڕی عەلی ﷺ دەگێڕێتەوە کە عەلی ﷺ وتی: وشترێکی پیرم هەبوو کە لە غەنیمەت[٣] بەرم کەوتبوو، پێغەمبەریش ﷺ (پێشتر) وشترێکی پیری لە پێنج یەك پێدام، جا کاتێك ویستم فاتیمەی ﷺ کچی پێغەمبەری خوا ﷺ بگوازمەوە، بەڵێنم دا بەپیاوێکی زەڕەنگەر لە جوولەکەکانی بەنو قەینوقاع لەگەڵ من پێکەوە بەوشترەکانەوە بڕۆین و (ئیزخیر) بهێنین، کە دەمویست بیفرۆشم بە زەڕەنگەرەکان، وە بە پارەکەی خواردنی زەماوەندەکەم ساز بکەم.

٢٠٩٠- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللهَ حَرَّمَ مَكَّةَ، وَلَمْ تَحِلَّ لأَحَدٍ قَبْلِي، وَلَا لأَحَدٍ بَعْدِي، وَإِنَّمَا حَلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، وَلَا يُخْتَلَى خَلَاهَا، وَلَا يُعْضَدُ شَجَرُهَا، وَلَا يُنَفَّرُ صَيْدُهَا، وَلَا يُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا إِلَّا لِمُعَرِّفٍ". وَقَالَ عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ المُطَّلِبِ: إِلَّا الإِذْخِرَ لِصَاغَتِنَا وَلِسُقُفِ

---

(١) گیایەکی بۆن خۆشە.

(٢) بڕوانە: ٢٣٧٥، ٣٠٩١، ٤٠٠٣، ٥٧٩٣.

(٣) لە غەزای بەدردا بەرم کەوتبوو. إرشاد الساري:٥/٥٢.

بُيُوتِنَا. فَقَالَ: "إِلَّا الإِذْخِرَ". فَقَالَ عِكْرِمَةُ هَلْ تَدْرِي مَا يُنَفَّرُ صَيْدُهَا؟ هُوَ أَنْ تُنَحِّيَهُ مِنَ الظِّلِّ، وَتَنْزِلَ مَكَانَهُ. قَالَ عَبْدُ الوَهَّابِ، عَنْ خَالِدٍ: لِصَاغَتِنَا وَقُبُورِنَا[1].

٢٠٩٠- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بێگومان خوا مەککەی یاساغ و ڕێزدار کردووە، وە لە پێش مندا بۆ کەس حەڵاڵ نەبووە، لە پاش منیش بۆ کەس حەڵاڵ نابێ، بێگومان تەنها کاتێکی کەم لە ڕۆژدا (جەنگ کردن) تێیدا بۆ من حەڵاڵ کرا، گیای نابڕدرێت و هەڵناکەندرێ، درەختی نابڕدرێ، نێچیری ڕاونانرێ (ڕاوناکرێ)، شتی ونبووی هەڵناگیرێتەوە مەگەر بۆ کەسێك جاڕی بۆ بدات))، عەبباسی کوڕی عەبدولموتەلیب وتی: جگە لە ئیزخیر بۆ زەڕەنگەرەکانمان و سەربانی خانووەکانمان، فەرمووی: ((جگە لە ئیزخیر))، عیکریمەش وتی: دەزانی نێچیر چۆن ڕاو دەنرێ؟ ئەوە بەو شێوەیەیە کە لە سێبەرێکدا دەری بکەیت و خۆت لە شوێنی دانیشیت، عەبدولوەهاب لە خالیدەوە گێڕاویەتیەوە دەڵێ: بۆ زەڕەنگەرەکانمان و گۆڕەکانمان[2].

٢٩- بابُ ذِكْرِ القَيْنِ وَالحَدَّادِ

٢٠٩١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ خَبَّابٍ قَالَ: كُنْتُ قَيْنًا فِي الجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ لِي عَلَى العَاصِ بْنِ وَائِلٍ دَيْنٌ، فَأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاهُ. قَالَ: لَا أُعْطِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ ﷺ. فَقُلْتُ: لَا أَكْفُرُ حَتَّى يُمِيتَكَ اللهُ، ثُمَّ تُبْعَثَ. قَالَ: دَعْنِي حَتَّى أَمُوتَ وَأُبْعَثَ، فَسَأُوتَى مَالًا وَوَلَدًا فَأَقْضِيَكَ. فَنَزَلَتْ: ﴿أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى كَفَرَ بِـَٔايَـٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ ٱلْغَيْبَ أَمِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحْمَـٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾﴾ مريم.

---

(١) بڕوانە: ١٣٤٩.

(٢) مەبەستی وتەکەی عەبباسە بە دوو شێوە گێڕدراوەتەوە.

٢٩- باسی پیشەوەر و ئاسنگەر

٢٠٩١- مەسروق دەگێڕێتەوە لە خەببابەوە دەڵێ: من لە سەردەمی نەفامیدا ئاسنگەر بووم، قەرزێکم لای عاصی کوڕی وائیل بوو، ڕۆیشتم بۆ لای قەرزەکەی لێ وەرگرمەوە، وتی: ناتدەمەوە هەتا بێ باوەڕ نەبیتەوە بە موحەممەد، منیش وتم: کافر نابمەوە تا خوا تۆ نەمرێنێت پاشان زیندووت بکاتەوە، وتی: لێم گەڕێ تا دەمرم و زیندوو دەکرێمەوە، ئەوسا ماڵ و سامان و منداڵم پێ دەدرێت و قەرزەکەت دەدەمەوە، بەو هۆیەوە ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿ أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى كَفَرَ بِـَٔايَـٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ ٱلْغَيْبَ أَمِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحْمَـٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ ﴾ مريم[١].

٣٠- بابُ ذِكْرِ الخَيَّاطِ

٢٠٩٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ خَيَّاطًا دَعَا رَسُولَ اللهِ ﷺ لِطَعَامٍ صَنَعَهُ، قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: فَذَهَبْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَى ذَلِكَ الطَّعَامِ، فَقَرَّبَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ خُبْزًا وَمَرَقًا فِيهِ دُبَّاءٌ وَقَدِيدٌ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَتَتَبَّعُ الدُّبَّاءَ مِنْ حَوَالَيِ القَصْعَةِ -قَالَ:- فَلَمْ أَزَلْ أُحِبُّ الدُّبَّاءَ مِنْ يَوْمِئِذٍ[٢].

٣٠- باسی ناوهێنانی بەرگدروو

٢٠٩٢- عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو تەڵحە گێڕایەوە وتی: ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەیوت: بەرگدروویەك دەعوەتی پێغەمبەری خوای ﷺ کرد بۆ خوانێك کە

---

(١) واتە: ئەو کەسەت دیوە بێباوەڕ بوو بە نیشانەو ئایەتەکانی ئێمەو وتی: (لە ڕۆژی دوایشدا) ماڵ و کوڕم پێ دەدرێ، ئایا نهێنییەکان ئاگادارە یان بەڵێنی لە خوای میهرەبان وەرگرتوە.

(٢) بڕوانە: ٥٣٧٩، ٥٤٢٠، ٥٤٣٣، ٥٤٣٥، ٥٤٣٦، ٥٤٣٧، ٥٤٣٩.

دروستی کردبوو، ئەنەسی کوڕی مالیك وتی: منیش لە خزمەت پێغەمبەری خوادا ﷺ ڕۆیشتم بۆ ئەو خوانە، جا بەرگدرووەکە نانێك و شلەیەك کە کولەکە و گۆشتی وشککراوی تێدابوو هێنای بۆ پێغەمبەر ﷺ (نزیکی کردەوە لێی) ئینجا پێغەمبەرم ﷺ دی لە ملاولای قاپی شلەکەدا بۆ کولەکەکە دەگەڕا (و دەیخوارد)، ئەنەس وتی: بۆیە لەو ڕۆژەوە بەردەوام حەزم لە کولەکەیە.

٣١- بَابُ ذِكْرِ النَّسَّاجِ

٢٠٩٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ ﷺ قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ بِبُرْدَةٍ -قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا الْبُرْدَةُ؟ فَقِيلَ لَهُ: نَعَمْ، هِيَ الشَّمْلَةُ، مَنْسُوجٌ فِي حَاشِيَتِهَا- قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنِّي نَسَجْتُ هَذِهِ بِيَدِي أَكْسُوكَهَا. فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ ﷺ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا، فَخَرَجَ إِلَيْنَا وَإِنَّهَا إِزَارُهُ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: يَا رَسُولَ اللهِ، اكْسُنِيهَا، فَقَالَ: "نَعَمْ". فَجَلَسَ النَّبِيُّ ﷺ فِي الْمَجْلِسِ، ثُمَّ رَجَعَ فَطَوَاهَا، ثُمَّ أَرْسَلَ بِهَا إِلَيْهِ، فَقَالَ لَهُ الْقَوْمُ: مَا أَحْسَنْتَ، سَأَلْتَهَا إِيَّاهُ، لَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّهُ لَا يَرُدُّ سَائِلًا. فَقَالَ الرَّجُلُ: وَاللهِ مَا سَأَلْتُهُ إِلَّا لِتَكُونَ كَفَنِي يَوْمَ أَمُوتُ. قَالَ سَهْلٌ: فَكَانَتْ كَفَنَهُ[١].

٣١- باسی چنەر و تەونکەر[٢]

٢٠٩٣- ئەبو حازیم دەڵێ: لە سەهلی کوڕی سەعدم ﷺ بیست وتی: ئافرەتێك باڵاپۆشێکی شاڵی هێنا - سەهل وتی: دەزانن باڵاپۆش چیە؟ پێی وترا: بەڵێ دەزانین عابایەکە قەراغەکانی چنراوە-، ئافرەتەکە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من ئەم عابایەم بەدەستی خۆم چنیوە بیدەم بە تۆ لەبەری بکەیت،

(١) بڕوانە: ١٢٧٧.

(٢) جۆڵاشی پێ دەوترێ.

پێغەمبەریش ﷺ پێویستی پێی بوو لێی وەرگرت، ئینجا پێغەمبەر ﷺ هات بۆ ناومان و ئەو عابایەی پۆشیبوو، پیاوێك لە ناو خەڵكەكەدا وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بیدە بەمن بیپۆشم فەرمووی: ((بەڵێ باشە))، ئینجا پێغەمبەر ﷺ ماوەیەك لە مەجلیسەكەدا دانیشت و پاشان ڕۆیشتەوە (بۆماڵەوە)، پێچایەوەو ناردی بۆ كابراكە، خەڵكەكە بەو پیاوەیان وت: كارێكی باشت نەكرد داوای ئەو عابایەت لێكرد، دڵنیابوویت پێغەمبەر ﷺ داوای هیچ كەسێك ڕەتناكاتەوە، پیاوەكەش وتی: سوێند بە خوا تەنها بۆ ئەوە داوام كرد تا لەو ڕۆژەی دەمرم ببێتە كفنم، سەهل دەڵێ: هەرواش بوو بوو بە كفنی.

٣٢- بابُ النَّجَّارِ

٢٠٩٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: أَتَى رِجَالٌ إِلَى سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ يَسْأَلُونَهُ عَنِ المِنْبَرِ، فَقَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى فُلَانَةَ -امْرَأَةٍ قَدْ سَمَّاهَا سَهْلٌ-: "أَنْ مُرِي غُلَامَكِ النَّجَّارَ، يَعْمَلُ لِي أَعْوَادًا أَجْلِسُ عَلَيْهِنَّ إِذَا كَلَّمْتُ النَّاسَ". فَأَمَرَتْهُ يَعْمَلُهَا مِنْ طَرْفَاءِ الغَابَةِ ثُمَّ جَاءَ بِهَا، فَأَرْسَلَتْ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بِهَا، فَأَمَرَ بِهَا فَوُضِعَتْ، فَجَلَسَ عَلَيْهِ[1].

٣٢- باسی دارتاش

٢٠٩٤- ئەبوحازیم دەڵێ: پیاوانێك هاتن بۆ لای سەهلی كوڕی سەعد ﷺ پرسیاریان لێكرد دەربارەی دوانگەكە، سەهلیش وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ناردی بۆ لای فلانە ئافرەت -كە ئافرەتێك بوو سەهل ناوی هێنا-، فەرمووی: ((فەرمان بە غولامە دارتاشەكەت بكە لە چەند دارێك دوانگەیەكم بۆ دروست بكات، بۆ

(١) بڕوانە: ٣٧٧.

ئەوەی كاتێك وتار دەدەم بۆ خەڵك لەسەری دابنیشم))، ئافرەتەكەش فەرمانی كرد بە غوڵامەكەی بۆی دروست بكات لە دارگەزی غابە[1]، پاشان دوانگەكەی هێنا بۆ ئافرەتەكە، ئینجا ئافرەتەكەش ناردی بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، ئینجا فەرمانی كردو دانرا، جا پێغەمبەر ﷺ لەسەری دانیشت.

٢٠٩٥- حَدَّثَنَا خَلَّادُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ بْنُ أَيْمَنَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ، أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ قَالَتْ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَلاَ أَجْعَلُ لَكَ شَيْئًا تَقْعُدُ عَلَيْهِ؟ فَإِنَّ لِي غُلاَمًا نَجَّارًا. قَالَ: "إِنْ شِئْتِ". قَالَ: فَعَمِلَتْ لَهُ المِنْبَرَ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الجُمُعَةِ قَعَدَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى المِنْبَرِ الذِي صُنِعَ، فَصَاحَتِ النَّخْلَةُ التِي كَانَ يَخْطُبُ عِنْدَهَا حَتَّى كَادَتْ أَنْ تَنْشَقَّ، فَنَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى أَخَذَهَا فَضَمَّهَا إِلَيْهِ، فَجَعَلَتْ تَئِنُّ أَنِينَ الصَّبِيِّ الذِي يُسَكَّتُ حَتَّى اسْتَقَرَّتْ. قَالَ: "بَكَتْ عَلَى مَا كَانَتْ تَسْمَعُ مِنَ الذِّكْرِ"[2].

٢٠٩٥- جابیری كوڕی عەبدوڵلا ﷺ گێڕایەوە: كە ئافرەتێكی ئەنصاری بە پێغەمبەری خوای ﷺ وت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ شتێكت بۆ دروست بكەم لەسەری دابنیشی، چونكە من غوڵامێكی دارتاشم هەیە؟ فەرمووی: ((ئەگەر ویستت بیكە))، جابیر دەڵێ: جا (فەرمانی كردو غوڵامەكەی) دوانگەیەكی بۆ دروست كرد، ئینجا كاتێك كە ڕۆژی هەینی هات پێغەمبەر ﷺ لەسەر ئەو دوانگەیە دانیشت كە دروستكرابوو، جا ئەو بنە دارخورمایەی پێشتر (پێغەمبەر ﷺ) وتاری لە لایدا دەدا دەنگی لێ بەرزبوویەوە، بە جۆرێك هەتا نزیك بوو لەت ببێ و شەق ببا، بۆیە پێغەمبەریش ﷺ لە دوانگەكە دابەزی (چووە لای و) بنە دارخورماكەی گرت و باوەشی پێداكرد، جا وەك منداڵ هەنسكی دەدا كاتێك ژێر دەكرێتەوە تا بێدەنگ بوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەوە بۆ ئەو ئامۆژگارییانە گریا كە پێشتر دەیبیست)).

---

(١) غابە: شوێنێكە لە دەوروبەری مەدینە، ئەوكات لە دەرەوەی مەدینە بوو ئێستا بەشێكە لە مەدینە.

(٢) بڕوانە: ٤٤٩.

٣٣- بابُ شِرَاءِ الإمامِ الحَوَائِجِ بِنَفْسِهِ

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: اشْتَرَى النَّبِيُّ ﷺ جَمَلًا مِنْ عُمَرَ[1].واشْتَرَى ابن عُمَرَ بِنَفْسِهِ . وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ: جَاءَ مُشْرِكٌ بِغَنَمٍ، فَاشْتَرَى النَّبِيُّ ﷺ مِنْهُ شَاةً[2].وَاشْتَرَى مِنْ جَابِرٍ بَعِيرًا[3].

٣٣- باسی پێشەوا خۆی پێویستییەکانی بکڕێت

عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﵄ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ وشترێکی لە عومەر کڕی، ئیبنو عومەر ﵄ خودی خۆی وشتری کڕیوە، عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبو بەکر ﵄ دەڵێ: هاوبەشدانەرێك ڕانەمەڕێکی هێناو پێغەمبەریش ﷺ مەڕێکی لێ کڕی، وە پێغەمبەر ﷺ وشترێکی لە جابیر کڕی.

٢٠٩٦- قَالَتِ عائشة: اشْتَرَى رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا بِنَسِيئَةٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعَهُ.

٢٠٩٦- عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ هەندێ خۆراکی بەقەرز لە جوولەکەیەك کڕی، وە زرێکەی بە بارمتە لای دانا.

٣٤- باب شِرَاءِ الدَّوَابِّ وَالحَمِيرِ وَإِذَا اشْتَرَى دَابَّةً أَوْ جَمَلًا وَهُوَ عَلَيْهِ، هَلْ يَكُونُ ذَلِكَ قَبْضًا قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ؟

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعُمَرَ: "بِعْنِيهِ". يَعْنِي جَمَلًا صَعْبًا.

٢٠٩٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ، عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﵄ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَزَاةٍ، فَأَبْطَأَ بِي جَمَلِي وَأَعْيَا،

---

(١) بڕوانە: ٢١١٥.

(٢) بڕوانە: ٢١١٦.

(٣) بڕوانە: ٤٤٣.

فَأَتَى عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "جَابِرٌ؟ ". فَقُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "مَا شَأْنُكَ؟ ". قُلْتُ: أَبْطَأَ عَلَيَّ جَمَلِي وَأَعْيَا فَتَخَلَّفْتُ. فَنَزَلَ يَحْجُنُهُ بِمِحْجَنِهِ، ثُمَّ قَالَ: "ارْكَبْ". فَرَكِبْتُ، فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ أَكُفُّهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: "تَزَوَّجْتَ؟ ". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "بِكْرًا أَمْ ثَيِّبًا؟ ". قُلْتُ: بَلْ ثَيِّبًا. قَالَ: "أَفَلاَ جَارِيَةً تُلاَعِبُهَا وَتُلاَعِبُكَ؟! ". قُلْتُ: إِنَّ لِي أَخَوَاتٍ، فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَتَزَوَّجَ امْرَأَةً تَجْمَعُهُنَّ، وَتَمْشُطُهُنَّ، وَتَقُومُ عَلَيْهِنَّ. قَالَ: "أَمَّا إِنَّكَ قَادِمٌ، فَإِذَا قَدِمْتَ فَالكَيْسَ الكَيْسَ[1] ". ثُمَّ قَالَ: "أَتَبِيعُ جَمَلَكَ؟ ". قُلْتُ نَعَمْ. فَاشْتَرَاهُ مِنِّي بِأُوقِيَّةٍ، ثُمَّ قَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَبْلِي، وَقَدِمْتُ بِالغَدَاةِ، فَجِئْنَا إِلَى المَسْجِدِ، فَوَجَدْتُهُ عَلَى بَابِ المَسْجِدِ، قَالَ: "الآنَ قَدِمْتَ؟ ". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "فَدَعْ جَمَلَكَ، فَادْخُلْ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ". فَدَخَلْتُ فَصَلَّيْتُ، فَأَمَرَ بِلاَلًا أَنْ يَزِنَ لَهُ أُوقِيَّةً. فَوَزَنَ لِي بِلاَلٌ، فَأَرْجَحَ فِي المِيزَانِ، فَانْطَلَقْتُ حَتَّى وَلَّيْتُ فَقَالَ: "ادْعُ لِي جَابِرًا". قُلْتُ: الآنَ يَرُدُّ عَلَيَّ الجَمَلَ، وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْهُ. قَالَ: "خُذْ جَمَلَكَ وَلَكَ ثَمَنُهُ"[2].

٣٤- باسی فرۆشتنی چوارپێ و گوێدرێژ، وە ئەگەر کەسێک ئاژەڵ یان وشترێک بفرۆشێ بە سواریەوە بێ، ئایا ئەوە بە وەرگرتن دادەنرێ پێش ئەوەی دابەزێ لەسەری؟

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بە عومەری فەرموو: ((پێم بفرۆشە))، مەبەستی وشترێکی یاخی بوو.

٢٠٩٧- جابیری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: من لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووم لە غەزایەکدا [3]، جا وشترەکەم دوای خستم (لە خەڵکەکە)و پەکی کەوت، ئینجا پێغەمبەر ﷺ هات بۆ لام فەرمووی: ((جابیر؟)) منیش وتم: بەڵێ، فەرمووی:

---

(١) (فَالكَيْسَ الكَيْسَ) بە چەند جۆر مانا کراوە: جیماع و سەجێیی ژن و پیاو، هەوڵی منداڵ بدە، خۆت بپارێزە و وریابە (نەوەک هاوسەری لە حەیزدا بێت).

(٢) بڕوانە: ٤٤٣.

(٣) (ذات الرقاع) بوو. لەبوخاریدا دەڵێ: غەزای تەبوک بوو. بڕوانە: إرشاد الساري: ٦١/٥.

((ئەوە چیتە؟)) وتم: وشترەکەم دوای خستم (لە خەڵکەکە)، ماندوو بووەو پەکی کەوتووە بۆیە جێماوم، ئەویش لە وشترەکەی دابەزی و بە گۆچانەکەی چەند گۆچانێکی لێدا، پاشان فەرمووی: ((سواربە))، منیش سوار بووم، جا بەڕاستی بینیم (وا خێرابوو) جڵەوەکەیم توند دەکرد تا پێش (وشترەکەی پێغەمبەری خوا ﷺ نەکەوێ، فەرمووی: ((ژنت هێناوە؟)) وتم: بەڵێ، فەرمووی: ((کچە یان بێوەژن؟)) وتم: کچ نییە بەڵکو بێوەژنە، فەرمووی: ((ئەی بۆ کچێکت نەهێنا پێکەوە یاری و دەستبازی بکەن؟))، وتم: بەڕاستی من چەند خوشکێکم هەیە، بۆیە حەزمکرد ئافرەتێك بهێنم کۆیان بکاتەوەو سەریان شانە بکات و سەرپەرشتیان بکات، فەرمووی: ((ئەوە دەڕۆیتەوە، جا کە ڕۆیشتیەوە دەسا زۆر ئاگاداری بەو بیپارێزە))، پاشان فەرمووی: ((وشترەکەت دەفرۆشیت؟)) وتم: بەڵێ، جا بە ئۆقییەك [1] لێی کڕیم، پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ پێش من گەیشتە (مەدینە)، منیش بۆ بەیانییەکەی گەیشتم، ئینجا هاتین بۆ مزگەوت پێغەمبەرم ﷺ لەبەر دەگاری مزگەوت بینی، فەرمووی: ((ئا ئێستا هاتیتەوە؟)) وتم: بەڵێ، فەرمووی: ((وشترەکەت واز لێ بێنەو بڕۆ ژوورەوە دوو ڕکات نوێژ بکە))، منیش ڕۆیشتمە ژوورەوە نوێژم کرد، ئینجا فەرمانی کرد بە بیلال ئۆقییەك زیوم بۆ بکێشێ، بیلالیش بۆی کێشام، لە کێشانەکەشدا قورسی کێشا (پارەکەم وەرگرت)، جا ڕۆیشتم و پشتم هەڵکرد، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((جابیرم بۆ بانگ بکەوە))، وتم: ئێستا وشترەکە دەداتەوە بەسەرمدا، هیچ شتێکیش بە قەدەر ئەوە لام ناخۆش نەبوو، فەرمووی: ((وشترەکەت ببەوە بۆ خۆت و نرخەکەشی بۆ خۆت)).

(١) دەکاتە چل درهەمی زیو. إرشاد الساري: ٦١/٥.

٣٥- بَابُ الأَسْوَاقِ الَّتِي كَانَتْ فِي الجَاهِلِيَّةِ فَتَبَايَعَ بِهَا النَّاسُ فِي الإِسْلاَمِ

٢٠٩٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: كَانَتْ عُكَاظٌ وَمَجَنَّةُ وَذُو المَجَازِ أَسْوَاقًا فِي الجَاهِلِيَّةِ، فَلَمَّا كَانَ الإِسْلاَمُ تَأَثَّمُوا مِنَ التِّجَارَةِ فِيهَا، فَأَنْزَلَ اللهُ: ﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ ﴿١٩٨﴾ ﴾ البقرة. فِي مَوَاسِمِ الحَجِّ، قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَذَا.

٣٥- باسی ئەو بازاڕانەی لە سەردەمی نەفامیدا هەبوون و خەڵکی لە سەردەمی ئیسلامیشدا کڕین و فرۆشتنی تێیاندا کردوە

٢٠٩٨- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﵄ دەڵێ: (عُكَاظ) و (مَجَنَّة) و (ذُو المَجَاز) شوێنی بازرگانی خەڵك بوون لە سەردەمی نەفامیدا، جا کاتێك ئایینی ئیسلام هات لایان ناپەسەند بوو بازرگانیان تێدا بکەن، بەو هۆیەوە ئەم ئایەتە دابەزی: (هیچ گوناهێکتان لەسەر نییە)[1] لەکاتی ئەنجامدانی حەجدا، ئیبنو عەبباس ﵄ (فِي مَوَاسِمِ الحَجِّ)ی (بەبەشێك لە ئایەتەکە خوێندۆتەوە) بەو جۆرە خوێندویەتیەوە.

٣٦- بَابُ شِرَاءِ الإِبِلِ الهِيمِ أَوِ الأَجْرَبِ

الهَائِمُ: المُخَالِفُ لِلْقَصْدِ فِي كُلِّ شَيْءٍ.

٢٠٩٩- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ عَمْرٌو: كَانَ هَا هُنَا رَجُلٌ اسْمُهُ نَوَّاسٌ، وَكَانَتْ عِنْدَهُ إِبِلٌ هِيمٌ، فَذَهَبَ ابْنُ عُمَرَ ﵄ فَاشْتَرَى تِلْكَ الإِبِلَ مِنْ شَرِيكٍ لَهُ، فَجَاءَ إِلَيْهِ شَرِيكُهُ فَقَالَ:

---

(١) لە گێڕانەوەی ئیبن عەساکیردا ئەم زیادەیە هەیە:(أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُم) واتە: کە بەدوای ڕۆزی پەروەردگارتان بکەون و کڕین و فرۆشتن بکەن.

بِعْنَا تِلْكَ الإِبِلَ. فَقَالَ: مِمَّنْ بِعْتَهَا؟ قَالَ: مِنْ شَيْخٍ، كَذَا وَكَذَا. فَقَالَ: وَيْحَكَ ذَاكَ -وَاللهِ- ابْنُ عُمَرَ. فَجَاءَهُ فَقَالَ: إِنَّ شَرِيكِي بَاعَكَ إِبِلًا هِيمًا، وَلَمْ يَعْرِفْكَ. قَالَ: فَاسْتَقْهَا. قَالَ: فَلَمَّا ذَهَبَ يَسْتَاقُهَا فَقَالَ: دَعْهَا، رَضِينَا بِقَضَاءِ رَسُولِ اللهِ ﷺ: "لَا عَدْوَى". سَمِعَ سُفْيَانُ عَمْرًا[1].

٣٦- باسی کڕینی وشتری ئاوکەوتوو[2] یان گەڕبوو

(ئیمامی بوخاری دەڵێ:) (الهَائِمُ) واتە: ئەوەی پێچەوانەی مەبەست بکات لە هەموو شتێکدا.

٢٠٩٩- عەلی وتی: سوفیان بۆی گێڕاینەوە وتی: عەمر دەڵێ: ئا لێرەدا[3] پیاوێك هەبوو ناوی نەوواس بوو، هەندێ وشتری بە ئاوکەوتووی هەبوو، عەبدوڵلای کوڕی عومەریش ﵄ ڕۆیشت ئەو وشترانەی لە شەریکێکی نەوواس کڕی، شەریکەکەشی هات بۆ لای نەوواس و وتی: ئەو وشترانەمان فرۆشتوە، نەوواسیش وتی: بە کێت فرۆشتن؟ وتی: بە پیاوێکی پیری واو وا، وتی: هاوار بۆ تۆ -سوێند بەخوا- ئەوە عەبدوڵلای کوڕی عومەرە، ئینجا نەوواس هات بۆ لای عەبدوڵلای کوڕی عومەر و وتی: شەریکەکەم هەندێ وشتری بە ئاوکەوتووی بە تۆ فرۆشتووەو نەیناسیوی، عەبدوڵلاش وتی: دەی کەواتە بیانبەرەوە، (عەمر) دەڵێ: کە نەوواس دەڕوا وشترەکان بباتەوە عەبدوڵلا دەڵێ: وازیان لێ بێنە[4]، ڕازین بەو بڕیارو حوکمەی پێغەمبەری خوا ﷺ داویەتی و فەرموویەتی: ((نەخۆشی گواستنەوەی نییە[5])). سوفیان ئەم فەرموودەی لە عەمر بیستووە[6].

---

(١) بڕوانە: ٢٨٥٨، ٥٠٩٣، ٥٠٩٤، ٥٧٧٢.

(٢) ئاوکەوتوو: جۆرە نەخۆشییەکە تووشی وشتر دەبێ، هەر ئاو دەخواتەوە و تێر ئاو نابێ.

(٣) لە مەککەدا.

(٤) مامەڵەکە هەڵناوەشێنمەوە.

(٥) واتە: نەخۆشی لە ئاژەڵێکەوە ناڕوات بۆ ئاژەڵێکی دیکە.

(٦) عەلی کوڕی مەدینی وا دەڵێ (إرشاد الساري: ٣٨/٤).

٣٧- بَابُ بَيْعِ السِّلَاحِ فِي الفِتْنَةِ وَغَيْرِهَا

وَكَرِهَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ بَيْعَهُ عند الفِتْنَةِ.

٢١٠٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنِ ابْنِ أَفْلَحَ، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ -مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﷺ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَامَ حُنَيْنٍ فأعطاهُ،- يعني درعاً -فَبِعْتُ الدِّرْعَ، فَابْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفاً فِي بَنِي سَلِمَةَ، فَإِنَّهُ لأَوَّلُ مَالٍ تَأَثَّلْتُهُ فِي الإِسْلاَمِ[1].

٣٧- باسی فرۆشتنی چەک لە کاتی شەڕ و ئاژاوەو لە غەیری ئاژاوەشدا

عیمرانی کوڕی حوصەین چەك فرۆشتنی لە کاتی ئاژاوەدا بەلاوە ناپەسەند بووە.

٢١٠٠- ئەبو موحەممەد -کە ئازادکراوێکی ئەبو قەتادە بوو- دەڵێ: ئەبو قەتادە ﷺ دەڵێ: ساڵی غەزای حونەین[2] لە خزمەت پێغەمبەری خوادا ﷺ ڕۆیشتم، پێغەمبەریش ﷺ ئەوەی پێدا -واتە: زرێیەك-، منیش[3] زرێکەم فرۆشت و بە نرخەکەی باخێکم کڕی لەو جێگایەی هۆزی سەلەمەی تێدابوو، جا بەڕاستی ئەوە یەکەم سامانێك بوو کردمە دەستمایە لە ئیسلامدا.

٣٨ - بَابٌ: فِي العَطَّارِ وَبَيْعِ المِسْكِ

٢١٠١- حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ بْنَ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَثَلُ الجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالجَلِيسِ السَّوْءِ، كَمَثَلِ صَاحِبِ المِسْكِ وَكِيرِ الحَدَّادِ، لَا يَعْدَمُكَ مِنْ صَاحِبِ المِسْكِ إِمَّا تَشْتَرِيهِ، أَوْ تَجِدُ رِيحَهُ، وَكِيرُ الحَدَّادِ يُحْرِقُ بَدَنَكَ أَوْ ثَوْبَكَ، أَوْ تَجِدُ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً".

---

(١) بڕوانە: ٣١٤٢، ٤٣٢١، ٤٣٢٢، ٧١٧٠.

(٢) حونەین شیوێکە لە نێوان مەککەو تائیفدا.

(٣) واتە: ئەبو قەتادە.

٣٨- باسێک: بۆن فرۆش و فرۆشتنی میسک

٢١٠١- ئەبو بوردەی کوڕی ئەبو مووسا لە باوکیەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((نموونەی هاوڕێ و هاودەمی چاك و هاوڕێ و هاودەمی خراپ نموونەیان وەك میسك فرۆش و مووشەدەمەی ئاسنگەر وان، لە میسك فرۆشەکە بێ بەش نابێت لە (یەك لەم دووانە): یان میسکی لێ دەکڕی، یان بۆنی دێت بەسەرتدا، موشەددەمەی[1] ئاسنگەریش لاشەو جلەکانت دەسوتێنێ، یان لێیەوە بۆنێکی ناخۆش دێت بەسەرتدا)).

٣٩- بابُ ذِكْرِ الحَجَّامِ

٢١٠٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: حَجَمَ أَبُو طَيْبَةَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ، وَأَمَرَ أَهْلَهُ أَنْ يُخَفِّفُوا مِنْ خَرَاجِهِ[2].

٣٩- باسی ئەوەی لەبارەی کەڵەشاخگرەوە باسکراوە

٢١٠٢ - ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: ئەبو تەیبە[3] کەڵەشاخی بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ گرت، پێغەمبەریش ﷺ فەرمانی کرد مەنێك خورمای بدەنێ، فەرمانیشی کرد بە خاوەنەکەی کە لە باجدانەکەی کەم بکەنەوە.

٢١٠٣- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ -هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللهِ- حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: احْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَعْطَى الذِي حَجَمَهُ، وَلَوْ كَانَ حَرَامًا لَمْ يُعْطِهِ.

---

(١) یان کورە دەمێن.

(٢) بڕوانە: ٢٢١٠، ٢٢٧٧، ٢٢٨٠، ٢٢٨١، ٥٦٩٦.

(٣) کۆیلە بوو.

٢١٠٣- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کەڵەشاخی گرت (مەنێك خورمای) بەو کەسەدا کەڵەشاخەکەی بۆ گرت، ئەگەر (ئەو کرێ)یە حەرام بووایە نەیدەدایە.

٤٠- بَابُ التِّجَارَةِ فِيمَا يُكْرَهُ لُبْسُهُ لِلرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ

٢١٠٤- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ حَفْصٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَرْسَلَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى عُمَرَ ﷺ بِحُلَّةِ حَرِيرٍ -أَوْ سِيرَاءَ- فَرَآهَا عَلَيْهِ، فَقَالَ: "إِنِّي لَمْ أُرْسِلْ بِهَا إِلَيْكَ لِتَلْبَسَهَا، إِنَّمَا يَلْبَسُهَا مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ، إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِتَسْتَمْتِعَ بِهَا". يَعْنِي: تَبِيعُهَا[1].

٤٠- باسی بازرگانی کردن بەو پۆشاکانەی کە لەبەرکردنی بۆ پیاوان و ئافرەتان ناپەسەندە

٢١٠٤- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پۆشاکێکی ئاوریشمی -یان خەتخەتی ئاوریشمی- نارد بۆ عومەر ﷺ، ئینجا ئەو پۆشاکەی لەبەر عومەردا بینی، فەرمووی: ((بێگومان من ئەو پۆشاکەم بۆ نەناردی تا بیپۆشیت، لە ڕاستیدا کەسێك دەیپۆشێ کە (لە دواڕۆژدا) بەشی نەبێت، بەڕاستی من بۆیە بۆم ناردی تا سوودی لێ ببینی))، واتە: بیفرۆشیت.

٢١٠٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ القَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ المُؤْمِنِينَ ﷺ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا اشْتَرَتْ نُمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ، فَلَمَّا رَآهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ قَامَ عَلَى البَابِ، فَلَمْ يَدْخُلْهُ، فَعَرَفْتُ فِي وَجْهِهِ الكَرَاهِيَةَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَتُوبُ

(١) بڕوانە: ٨٨٦.

إِلَى اللهِ وَإِلَى رَسُولِهِ ﷺ مَاذَا أَذْنَبْتُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَا بَالُ هَذِهِ النُّمْرُقَةِ؟ ". قُلْتُ: اشْتَرَيْتُهَا لَكَ لِتَقْعُدَ عَلَيْهَا وَتَوَسَّدَهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّوَرِ يَوْمَ القِيَامَةِ يُعَذَّبُونَ، فَيُقَالُ لَهُمْ: أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ". وَقَالَ: "إِنَّ البَيْتَ الذِي فِيهِ الصُّوَرُ لَا تَدْخُلُهُ المَلَائِكَةُ"[1].

٢١٠٥- قاسیمی كوڕی موحەممەد لە عائیشەی دایكی باوەڕداران ﵂ دەگێڕێتەوە كە عائیشە بۆی گێڕاوەتەوە: كە ئەو پشتییەكی[2] كڕی كە وێنەی تێدابوو، جا كاتێك پێغەمبەری خوا ﷺ پشتییەكەی بینی، لەبەردەم دەرگاكەدا وەستاو نەهاتە ژوورەوە، منیش بەدەم و چاویدا زانیم پێی ناخۆشە، بۆیە وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ چ گوناهێكم كردووە پەشیمانم و دەگەڕێمەوە بۆ لای خواو پێغەمبەرەكەی ﷺ؟ پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((ئەم پشتییە چییە؟)) وتم: كڕیومە بۆ تۆ تا لەسەری دانیشیت و شانی لەسەر دادەیت، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((بێگومان خاوەنی ئەم وێنانە لە ڕۆژی دواییدا سزا دەدرێن، پێیان دەوترێ ئەوەی دروستتان كردووە زیندووی بكەنەوە))، وە فەرمووی: ((بەڕاستی ئەوماڵەی كە وێنەی تێدایە فریشتە ناڕواتە ناویەوە)).

٤١ - بابٌ: صَاحِبُ السِّلْعَةِ أَحَقُّ بِالسَّوْمِ

٢١٠٦- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَارِثِ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ ﵁ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "يَا بَنِي النَّجَّارِ، ثَامِنُونِي بِحَائِطِكُمْ". وَفِيهِ خِرَبٌ وَنَخْلٌ[3].

---

(١) بڕوانە: ٣٢٢٤، ٥١٨١، ٥٩٥٧، ٥٩٦١، ٧٥٥٧.

(٢) پشتی: بالیف، پاڵپشت.

(٣) بڕوانە: ٢٣٤.

٤١- باسێک: خاوەن کاڵاکە لە پێشترە بە نرخ دانان[1]

٢١٠٦- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەی بەنی نەججار ئەم باخەتانم پێ بفرۆشن))، لەو باخەدا کەلاوەو دارخورمای تێدابوو.

٤٢- بابٌ: كَمْ يَجُوزُ الخِيَارُ؟

٢١٠٧- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى قَالَ: سَمِعْتُ نَافِعًا، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ المُتَبَايِعَيْنِ بِالخِيَارِ فِي بَيْعِهِمَا، مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، أَوْ يَكُونُ البَيْعُ خِيَارًا". قَالَ نَافِعٌ: وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا اشْتَرَى شَيْئًا يُعْجِبُهُ فَارَقَ صَاحِبَهُ[2].

٤٢- باسێک: پەشیمان بوونەوە بۆ ماوەی چەندێک دروستە؟

٢١٠٧- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرمووی: ((بێگومان کڕیارو فرۆشیار لە مامەڵەکەیاندا، پەشیمان بوونەوەیان بۆ هەیە تا لەیەکتری جیادەبنەوە، مەگەر دامەزراندنی مامەڵەکە هەڵبژێرن[3]))، نافیع دەڵێ: عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ئەگەر شتێکی بکڕیبایەو بە دڵی بووایە لە هاوڕێکەی جیادەبۆوە.

---

(١) دیاری کردنی نرخ بۆ کاڵاکە کە دەیەوێت بیفرۆشێت.

(٢) بروانە: ٢١٠٩، ٢١١١، ٢١١٢، ٢١١٣، ٢١١٦.

(٣) لەو کاتەدا پەشیمان بوونەوەیان بۆ نیيە، یان فرۆشیارەکە کڕیارەکە سەرپشک بکات دوای تەواوبوونی مامەڵەکەکە، فرۆشیارەکە پەشیمان بوونەوەی بۆ نەبێ با لە یەکتریش جیانەبووبنەوە، ئەم مانایەش ڕاستە وەک لە (إرشاد الساري)ـدا هاتووە: ٧٣/٥.

٢١٠٨- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الخَلِيلِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الحَارِثِ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "البَيِّعَانِ بِالخِيَارِ مَا لَمْ يَفْتَرِقَا" ..
وَزَادَ أَحْمَدُ: حَدَّثَنَا بَهْزٌ قَالَ: قَالَ هَمَّامٌ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لأَبِي التَّيَّاحِ فَقَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِي الخَلِيلِ لَمَّا حَدَّثَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ الحَارِثِ بهذا الحَدِيثِ[1].

٢١٠٨- حەكیمی كوڕی حیزام ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕایەوە كە فەرمووی: ((كڕیارو فرۆشیار سەرپشكن تا لە یەكتری جیادەبنەوە)).
ئەحمەد لە گێڕانەوەكەیدا ئەم زیادەی هێناوە: بەهز بۆی گێڕاینەوە وتی: هەممام وتی: جا ئەمەم بۆ ئەبو تەییاح باسكرد، ئەویش وتی: من لەگەڵ ئەبو خەلیلدا بووم كاتێك عەبدوڵلای كوڕی حاریس ئەم فەرموودەی بۆ گێڕایەوە.

٤٣ - بابٌ: إِذَا لَمْ يُوَقِّتْ فِي الخِيَارِ، هَلْ يَجُوزُ البَيْعُ؟

٢١٠٩- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "البَيِّعَانِ بِالخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، أَوْ يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ اخْتَرْ".
وَرُبَّمَا قَالَ: "أَوْ يَكُونُ بَيْعَ خِيَارٍ"[2].

٤٣- باسێک: ئەگەر لە پەشیمان بوونەوەدا كات دیاری نەكرا[3] ئایا مامەڵە كە دروستە؟

٢١٠٩- عەبدوڵلای كوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((كڕیار و فرۆشیار پەشیمان بوونەوەیان بۆ هەیە تا لە یەكتر جیادەبنەوە، یان یەكێكیان بەهاوڕێیەكەی

(١) بڕوانە: ٢٠٧٩.
(٢) بڕوانە: ٢١٠٧.
(٣) لەلایەن كڕیار یان فرۆشیارەوە.

بڵێت سەرپشك بە[1] (لە دامەزراندن یان هەڵوەشاندنەوەی مامەڵەکە)، وە هەندێك جار فەرمووی: ((یان مەرجی پەشیمانی لە مامەڵەکەدا هەبێت[2])).

٤٤ - بابٌ: الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا

وَبِهِ قَالَ ابْنُ عُمَرَ وَشُرَيْحٌ وَالشَّعْبِيُّ وَطَاوُسٌ وَعَطَاءٌ وَابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ.

٢١١٠- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا حَبَّانُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: قَتَادَةُ أَخْبَرَنِي عَنْ صَالِحٍ أَبِي الخَلِيلِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الحَارِثِ قَالَ: سَمِعْتُ حَكِيمَ بْنَ حِزَامٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "البَيِّعَانِ بِالخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَذَبَا وَكَتَمَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا"[3].

٤٤- باسێک: کڕیار و فرۆشیار سەرپشکن تا ئەو کاتەی لە یەکتری جیانەبوونەتەوە

ئەمە ڕای هەریەك لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەر و شوڕەیح و شەعبی و تاووس و عەتا و ئیبنو ئەبی مولەیکەیە (ڕەزا و ڕەحمەتی خوایان لێ بێ).

٢١١٠- حەکیمی کوڕی حیزام ﷺ لە پێغەمبەری خواوە ﷺ گێڕایەوە فەرمووی: ((کڕیار و فرۆشیار سەرپشکن تا لە یەکتری جیانەبنەوە، جا ئەگەر لەگەڵ یەکدا ڕاستگۆبن و عەیبەکان بۆ یەکتری باس بکەن، فەڕ و بەرەکەت دەکەوێتە مامەڵەکەیانەوە، بەڵام ئەگەر درۆیان کرد لەگەڵ یەکدا و عەیبەکانیان لەیەکتر شاردەوە، ئەوە فەڕ و بەرەکەتی مامەڵەکەیان نامێنێ)).

---

(١) جا ئەگەر دامەزراندنی هەڵبژارد ئیتر پەشیمان بوونەوە نامێنێ با جیاش نەبنەوە، ئەگەر بێدەنگ بوو یەکەم پەشیمان بوونەوەی بۆ نییە.

(٢) ئەوە یەکێکە لە ماناکانی، مانای دیکەشی بۆ کراوە.

(٣) بڕوانە: ٢٠٧٩.

٢١١١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "الْمُتَبَايِعَانِ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالخِيَارِ عَلَى صَاحِبِهِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، إِلَّا بَيْعَ الخِيَارِ"[1].

٢١١١- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((کڕیار و فرۆشیار هەریەکەیان سەرپشکە لە بەرانبەر هاوڕێیەکەیدا تا لە یەکتری جیانەبنەوە، جگە لە مامەڵەیەك (مەرجی) پەشیمانی تێدا دانرابێ)).

٤٥ - بابٌ: إِذَا خَيَّرَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ بَعْدَ البَيْعِ فَقَدْ وَجَبَ البَيْعُ

٢١١٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "إِذَا تَبَايَعَ الرَّجُلَانِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، وَكَانَا جَمِيعًا، أَوْ يُخَيِّرُ أَحَدُهُمَا الآخَرَ فَتَبَايَعَا عَلَى ذَلِكَ، فَقَدْ وَجَبَ البَيْعُ، وَإِنْ تَفَرَّقَا بَعْدَ أَنْ يَتَبَايَعَا، وَلَمْ يَتْرُكْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا البَيْعَ، فَقَدْ وَجَبَ البَيْعُ"[2].

٤٥- باسێک: ئەگەر یەکێکیان پاش مامەڵەکە هاوڕێیەکەی سەرپشک ک کرد ئەوە بێگومان مامەڵەکە دامەزراوە

٢١١٢- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ لە پێغەمبەری خواوە ﷺ گێڕاویەتیەوە کە فەرموویەتی: ((ئەگەر دوو کەس کڕین و فرۆشتن بکەن، ئەوە هەردووکیان سەرپشکن[3] تا لەیەکتری جیانەبنەوەو بەیەکەوەبن، یان یەکێکیان ئەوی دیکەیان سەرپشك بکات، ئیتر مامەڵەکەیان لەسەر ئەوە دەکەن، ئەوە بێگومان

---

(١) بڕوانە: ٢١٠٧.

(٢) بڕوانە: ٢١٠٧.

(٣) دەتوانن مامەڵەکە دابمەزرێنن یان هەڵیوەشێننەوە.

ئەو مامەڵە دادەمەزرێ، بەڵام ئەگەر لەیەکتری جیابوونەوە پاش ئەوەی مامەڵەیان تەواو کرد هیچ کامیان وازی لە مامەڵەکە نەهێنا، ئەوە بێگومان مامەڵەکە دادەمەزرێ)).

٤٦ - بابٌ: إِذَا كَانَ البَائِعُ بِالخِيَارِ، هَلْ يَجُوزُ البَيْعُ؟

٢١١٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "كُلُّ بَيِّعَيْنِ لَا بَيْعَ بَيْنَهُمَا حَتَّى يَتَفَرَّقَا، إِلَّا بَيْعَ الخِيَارِ".

٤٦- باسێک: ئەگەر فرۆشیار پەشیمان بوونەوەی بۆ هەبوو ئایا ئەو مامەڵە دروستە؟

٢١١٣- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((هەموو کڕیار و فرۆشیارێك مامەڵە لە نێوانیاندا نییە (و دانامەزرێ) تا لە یەکتری جیانەبنەوە، جگە لەو مامەڵەیەی کە پەشیمانی (مەرج بێت تێیدا).

٢١١٤- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا حَبَّانُ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَبِي الخَلِيلِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الحَارِثِ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "البَيِّعَانِ بِالخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا -قَالَ هَمَّامٌ: وَجَدْتُ فِي كِتَابِي: يَخْتَارُ ثَلَاثَ مِرَارٍ- فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَذَبَا وَكَتَمَا فَعَسَى أَنْ يَرْبَحَا رِبْحًا، وَيُمْحَقَا بَرَكَةَ بَيْعِهِمَا".
قَالَ: وَحَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ أَنَهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ الحَارِثِ يُحَدِّثُ بهذا الحدِيثِ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَام، عَنِ النَّبِيَّ ﷺ[1].

---

(١) بڕوانە: ٢٠٧٩.

٢١١٤- حەکیمی کوڕی حیزام ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((کڕیارو فرۆشیار سەرپشکن تا لە یەکتری جیانەبنەوە[١]))، هەممام[٢] دەڵێ: لە کتێبەکەمدا[٣] ئەم زیادەیە هەیە لەسەر فەرموودەکە: ((سێ جار (یەکتری) سەرپشك دەکەن، جا ئەگەر لەگەڵ یەکتردا ڕاستیان کردو عەیبەکانیان باسکرد، ئەوە فەڕو بەرەکەت دەکەوێتە مامەڵەکەیانەوە، بەڵام ئەگەر لەگەڵ یەکتری درۆیان کردو عەیبەکانیان شاردەوە، ئەوە لەوانەیە قازانجێك بکەن، بەڵام مامەڵەکەیان فەڕو بەرەکەتی نامێنێ)).

(حەببان) دەڵێ: هەممام بۆی گێڕاینەوەو دەڵێ: ئەبو تەییاح بۆ گێڕاینەوە لە عەبدوڵڵای کوڕی حاریسی بیستووە ئەم فەرموودەی دەگێڕایەوە لە حەکیمی کوڕی حیزامەوە ئەویش لە پێغەمبەرەوە ﷺ.

٤٧- بابٌ: إِذَا اشْتَرَى شَيْئًا فَوَهَبَ مِنْ سَاعَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَتَفَرَّقَا وَلَمْ يُنْكِرِ البَائِعُ عَلَى المُشْتَرِي، أَوِ اشْتَرَى عَبْدًا فَأَعْتَقَهُ

وَقَالَ طَاوُسٌ فِيمَنْ يَشْتَرِي السِّلْعَةَ عَلَى الرِّضَا ثُمَّ بَاعَهَا: وَجَبَتْ لَهُ، وَالرِّبْحُ لَهُ.

٢١١٥- وَقَالَ الحُمَيْدِيُّ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرٌو، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَكُنْتُ عَلَى بَكْرٍ صَعْبٍ لِعُمَرَ، فَكَانَ يَغْلِبُنِي فَيَتَقَدَّمُ أَمَامَ القَوْمِ، فَيَزْجُرُهُ عُمَرُ وَيَرُدُّهُ، ثُمَّ يَتَقَدَّمُ فَيَزْجُرُهُ عُمَرُ وَيَرُدُّهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعُمَرَ "بِعْنِيهِ". قَالَ هُوَ لَكَ يَا

---

(١) تا ئێرە فەرموودەکە صەحیحە، بەڵام ئەوەی هەممام دەگێڕێتەوە شتێکی زیادەیە و فەرموودەناسان بەلاوازی دادەنێن. (فتح الباري:٤/٤٢٠ و الجامع الصحيح بحاشية أحمد علي السهارنفوري: ٤/٥٥٠).

(٢) هەممامی کوڕی یەحیای ئەزدی یەکێکە لەوانەی ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوە.

(٣) واتە: ڕاستییەکە ئەوەیە ڕیوایەتم کردووە، بەڵام ئەمەش لە کتێبەکەمدا هەیە.

رَسُولَ اللهِ. قَالَ: "بِعْنِيهِ". فَبَاعَهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "هُوَ لَكَ يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ، تَصْنَعُ بِهِ مَا شِئْتَ"[1].

٤٧- باسێک: ئەگەر کەسێک شتێکی کڕی و هەر لەو کاتەدا بەخشی پێش ئەوەی لەگەڵ فرۆشیار لەیەکتر جیاببنەوەو فرۆشیارەکەش بێدەنگ بوو لەم بەخشینی کڕیارەدا، یان کەسێک بەندەیەکی کڕی و ئازادی کرد (پێش جیابوونەوەیان)

تاووس دەڵێ: دەربارەی كەسێك شتێك بكڕێ و پێی ڕازی بووبێ، پاشان بیفرۆشێ: ئەوە مامەڵەكە دادەمەزرێ بۆ ئەو كەسەو قازانجەكەش بۆ ئەوە.

٢١١٥- عەبدوڵڵای كوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: ئێمە لە سەفەرێكدا لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووین، من سواری وشترێكی تازەگیراوی[2] سەرسەخت بووم، هی عومەر (ی باوكم) بوو، وە زاڵ نەدەبووم بەسەریداو پێش خەڵكەكە دەكەوت، جا عومەر تێی دەخوڕی و دەیگێڕایەوە، دواتر پێش خەڵكەكە دەكەوتەوە عومەریش تێی دەخوڕی و دەیگێڕایەوە، پێغەمبەریش ﷺ بە عومەری فەرموو: ((پێم بفرۆشە))، عومەر وتی: دیاری بێ بۆ تۆ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرمووی: ((پێم بفرۆشە))، ئیتر فرۆشتی بە پێغەمبەری خوا ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئەی عەبدوڵڵای كوڕی عومەر بۆ تۆ بێ چی لێ دەكەی لێی بكە)).

٢١١٦- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: بِعْتُ مِنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عُثْمَانَ مَالًا

---

(١) بڕوانە: ٢٦١٠، ٢٦١١.

(٢) واتە: وشترێكی نوما بوو، یەكەم جار بوو بەكاربێت بۆ سواری بۆیە سەرسەخت بوو.

بِالوَادِي بِمَالٍ لَهُ بِخَيْبَرَ، فَلَمَّا تَبَايَعْنَا رَجَعْتُ عَلَى عَقِبِي حَتَّى خَرَجْتُ مِنْ بَيْتِهِ، خَشْيَةَ أَنْ يُرَادَّنِي البَيْعَ، وَكَانَتِ السُّنَّةُ أَنَّ المُتَبَايِعَيْنِ بِالخِيَارِ حَتَّى يَتَفَرَّقَا. قَالَ عَبْدُ اللهِ: فَلَمَّا وَجَبَ بَيْعِي وَبَيْعُهُ رَأَيْتُ أَنِّي قَدْ غَبَنْتُهُ بِأَنِّي سُقْتُهُ إِلَى أَرْضِ ثَمُودٍ بِثَلَاثِ لَيَالٍ، وَسَاقَنِي إِلَى المَدِينَةِ بِثَلَاثِ لَيَالٍ[1].

٢١١٦- عەبدوڵلای كوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: زەوییەكەم بە پێشەوای باوەڕداران عوسمانی كوڕی عەففان ﷺ فرۆشت لە (وادي القرى) بە زەوییەك ئەو لە خەیبەر، جا كە مامەڵەكەمان تەواو كرد پاشەوپاش گەڕامەوە تا لە ماڵی عوسمان دەرچووم، لە ترسی ئەوەی نەوەك مامەڵەكە لەگەڵم هەڵوەشێنێتەوە، سوننەتی پێغەمبەر ﷺ وابوو كڕیارو فرۆشیار تا لەیەكتری جیادەبنەوە پەشیمانیان بۆ هەبوو، عەبدوڵلا دەڵێ: كە مامەڵەكەی من و ئەو تەواو بوو (مافی پەشیمانیمان نەما)، لام وابوو كە بێگومان من ئەوم خەڵەتاندبوو، چونكە من ئەوم بردوە بۆ زەوی سەموود كە (دوورییەكەی لە مەدینە) سێ ڕۆژە، وە ئەو سێ ڕۆژ منی هێنایەوە بۆ (نزیكی) مەدینە.

٤٨- بَابُ مَا يُكْرَهُ مِنَ الخِدَاعِ فِي البَيْعِ

٢١١٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَجُلًا ذَكَرَ لِلنَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ يُخْدَعُ فِي البُيُوعِ، فَقَالَ: "إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ: لَا خِلَابَةَ"[2].

٤٨- باسی ئەو فێڵكردنەی ناپەسندە لە مامەڵەدا

٢١١٧- عەبدوڵلای كوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە كە پیاوێك عەرزی پێغەمبەری ﷺ كرد كە لە مامەڵەدا دەخەڵەتێنرێ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((هەركات مامەڵەت كرد بڵێ: ((خەڵەتاندن (لە ئاییندا) نییە)).

---

(١) بڕوانە: ٢١٠٧.

(٢) بڕوانە: ٢٤٠٧، ٢٤١٤، ٦٩٤٦.

٤٩ - بَابُ مَا ذُكِرَ فِي الأَسْوَاقِ

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: لَمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ قُلْتُ: هَلْ مِنْ سُوقٍ فِيهِ تِجَارَةٌ؟ قَالَ: سُوقُ قَيْنُقَاعَ[١]. وَقَالَ أَنَسٌ: قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: دُلُّونِي عَلَى السُّوقِ[٢]. وَقَالَ عُمَرُ: أَلْهَانِي الصَّفْقُ بِالأَسْوَاقِ[٣].

٢١١٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوقَةَ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ ﵂ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "يَغْزُو جَيْشٌ الكَعْبَةَ، فَإِذَا كَانُوا بِبَيْدَاءَ مِنَ الأَرْضِ يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ". قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، كَيْفَ يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ، وَفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ؟ قَالَ: "يُخْسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ، ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ".

٤٩-باسی ئەوەی دەربارەی بازاڕەکان باسکراوە

عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ﷺ دەڵێ: کاتێك هاتینە مەدینە وتم: ئایا بازاڕێکی لێیە بازرگانی تێدا بێت؟ سەعد وتی: بازاڕی بەنو قەینوقاعی لێیە، ئەنەس ﷺ دەڵێ: عەبدوڕەحمان وتی: ڕێی بازاڕم نیشانبدەن، عومەر ﷺ وتی: کڕین و فرۆشتن لە بازاڕەکاندا سەرقاڵی کردم[٤].

٢١١٨- عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((سوپایەك ڕوو بەکەعبە دێت (بیڕوخێنێ)، جا لە کاتێکدا لە زەویەکی چۆڵدان[٥]، سەرەتاو کۆتایان بە ناخی زەویدا دەبرێنە خوارەوە))، عائیشە دەڵێ: وتم: ئەی

(١) بڕوانە: ٢٠٤٨.

(٢) بڕوانە: ٢٠٤٩.

(٣) بڕوانە: ٢٠٦٢.

(٤) لە وەرگرتنی فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ.

(٥) یان لە بەیدان کە جێگایەکە لە نێوان مەککەو مەدینە.

پێغەمبەری خوا ﷺ چۆن سەرەتاو کۆتایان دەبڕێن بە ناخی زەویدا، لە کاتێکدا خەڵکی بازاڕو کەسانێك کە لەوان نین لە ناویانداڵ؟ فەرمووی: ((سەرەتاو کۆتایان دەبڕێن بە ناخی زەویدا، پاشان بەپێی نیەتیان زیندوو دەکرێنەوە)).

٢١١٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "صَلاَةُ أَحَدِكُمْ فِي جَمَاعَةٍ تَزِيدُ عَلَى صَلاَتِهِ فِي سُوقِهِ وَبَيْتِهِ بِضْعًا وَعِشْرِينَ دَرَجَةً، وَذَلِكَ بِأَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الوُضُوءَ، ثُمَّ أَتَى المَسْجِدَ، لاَ يُرِيدُ إِلَّا الصَّلاَةَ، لاَ يَنْهَزُهُ إِلَّا الصَّلاَةُ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَ بِهَا دَرَجَةً، أَوْ حُطَّتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ، وَالمَلاَئِكَةُ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مُصَلاَّهُ الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، مَا لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ، مَا لَمْ يُؤْذِ فِيهِ". وَقَالَ: "أَحَدُكُمْ فِي صَلاَةٍ مَا كَانَتِ الصَّلاَةُ تَحْبِسُهُ"[1].

٢١١٩- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((نوێژی هەرکەسێکتان بە جەماعەت خێرترە لە نوێژەکەی لە بازاڕ، یان لە ماڵەوە بەبیست و ئەوەندە پلە، ئەوەش بە هۆی ئەوەوەیە کە دەستنوێژی گرت بەدەست نوێژگرتنێکی جوان، پاشان دێت بۆ مزگەوت، هیچ مەبەستێکی نییە جگە لە نوێژ، وە هیچ شتێك پاڵی پێوە نانێت جگە لە نوێژەکە، هەر هەنگاوێك کە ناویەتی پلەیەك پێی بەرزبۆتەوە، یان بەهۆیەوە گوناهێکی لێ هەڵوەریوە، فریشتەکانیش بۆ هەریەکێکتان دەپاڕێنەوە مادام لەو شوێنەدا بێت کە نوێژەکەی تێدا کردووە، دەڵێن: خوایە لێی خۆشبە، خوایە بەزەیت پێیدا بێتەوە، مادام لەوێدا دەستنوێژی نەشکابێت و ئازاری کەسی نەدابێ))، هەروەها فەرمووی: ((هەرکامتان لە نوێژدایە هەتا نوێژەکە ڕایبگرێت و بیهێڵێتەوە)).

---

(١) بڕوانە: ١٧٦.

٢١٢٠- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ فِي السُّوقِ، فَقَالَ: رَجُلٌ يَا أَبَا القَاسِمِ. فَالتَفَتَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّمَا دَعَوْتُ هَذَا. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "سَمُّوا بِاسْمِي، وَلَا تَكَنَّوْا بِكُنْيَتِي".

٢١٢٠- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە بازاڕدا بوو، پیاوێك وتی: ئەی ئەبولقاسیم پێغەمبەریش ﷺ ئاوڕی دایەوە بۆ لای پیاوەکە، پیاوەکەش وتی: دڵنیابە ئەو پیاوەی ترم بانگ کرد (نەك تۆ)، بۆیە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بەناوی منەوە ناوی خۆتان بنێن، بەڵام کەسناوەکەم مەکەن بەکەسناو بۆ خۆتان)).

٢١٢١- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ: دَعَا رَجُلٌ بِالبَقِيعِ: يَا أَبَا القَاسِمِ. فَالتَفَتَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ، فَقَالَ: لَمْ أَعْنِكَ. قَالَ: "سَمُّوا بِاسْمِي، وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي"[1].

٢١٢١- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پیاوێك لە (بازاڕی) بەقیع بانگی پیاوێکی کرد وتی: ئەی ئەبولقاسیم، پێغەمبەریش ﷺ ئاوڕی دایەوە بۆ لای پیاوەکە، پیاوەکەش وتی: مەبەستم تۆ نەبوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بەناوی منەوە خۆتان ناوبنێن، بەڵام کەسناوەکەم مەکەن بە کەسناو بۆ خۆتان)).

٢١٢٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ الدَّوْسِيِّ ﷺ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فِي طَائِفَةِ النَّهَارِ لَا يُكَلِّمُنِي وَلَا أُكَلِّمُهُ، حَتَّى أَتَى سُوقَ بَنِي قَيْنُقَاعَ، فَجَلَسَ بِفِنَاءِ بَيْتِ فَاطِمَةَ فَقَالَ: "أَثَمَّ لُكَعُ، أَثَمَّ لُكَعُ؟ ". فَحَبَسَتْهُ شَيْئًا، فَظَنَنْتُ أَنَّهَا تُلْبِسُهُ سِخَابًا أَوْ تُغَسِّلُهُ، فَجَاءَ يَشْتَدُّ حَتَّى

---

(١) بڕوانە: ٢١٢٠.

عَانَقَهُ وَقَبَّلَهُ، وَقَالَ: "اللَّهُمَّ أَحْبِبْهُ وَأَحِبَّ مَنْ يُحِبُّهُ". قَالَ سُفْيَانُ: قَالَ عُبَيْدُ اللهِ: أَخْبَرَنِي أَنَّهُ رَأَى نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ أَوْتَرَ بِرَكْعَةٍ[1].

٢١٢٢- ئەبو هورەیرەی دەوسی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە ساتەوەختێکی ڕۆژدا دەرچوو (لە ماڵ)، نە ئەو قسەی لەگەڵ دەکردم، نە من قسەم لەگەڵ ئەو دەکرد، هەتا هاتە بازاڕی بەنو قەینوقاع، (کە گەڕایەوە) لەبەردەم ماڵی فاتیمە دانیشت و فەرمووی: ((ئەرێ بچکۆل[2] لەوێیە؟ ئەرێ بچکۆل لەوێیە؟)) فاتیمە کەمێك حەسەنی هێڵایەوە، وا تێگەیشتم مێخەك بەندی لە مل دەکرد، یان دەیشۆرد، ئینجا بەڕاکردن هات و پێغەمبەر ﷺ دەستی کردە ملی، ماچی کردو فەرمووی: ((خوایە خۆشت بوێ، ئەو کەسەشت خۆش بوێ کە خۆشی دەوێ))، سوفیان دەڵێ: عوبەیدوڵلا بۆی گێڕامەوە: کە نافیعی کوڕی جوبەیری بینیوە یەك ڕکات نوێژی ویتری کردووە[3].

٢١٢٣- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى، عَنْ نَافِعٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُمَرَ أَنَّهُمْ كَانُوا يَشْتَرُونَ الطَّعَامَ مِنَ الرُّكْبَانِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ، فَيَبْعَثُ عَلَيْهِمْ مَنْ يَمْنَعُهُمْ أَنْ يَبِيعُوهُ حَيْثُ اشْتَرَوْهُ، حَتَّى يَنْقُلُوهُ حَيْثُ يُبَاعُ الطَّعَامُ[4].

٢١٢٣- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەیگێڕێتەوە: کە مسوڵمانان لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ خۆراکیان لە کاروان چییەکان دەکڕی، پێغەمبەریش ﷺ

---

(١) بڕوانە: ٥٨٨٤.

(٢) مەبەستی حەسەنی کوڕی عەلی بوو (ڕەزای خوایان لێ بێ).

(٣) مەبەست لە قسەی سوفیان کە بوخاری هێناویەتی ئەوەیە کە بیسەلمێنێ عوبەیدوڵلا بە نافیعی کوڕی جوبەیر گەیشتووە.

(٤) بڕوانە: ٢١٣١، ٢١٣٧، ٢١٦٦، ٢١٦٧، ٦٨٥٢.

کەسانێکی دەنارد بۆ سەریان کە نەهێڵن لەو شوێنەدا کە کڕیویانە بیفرۆشنەوە (نابێ بیفرۆشن)، هەتا دەیبەنەوە بۆ ئەو شوێنەی خۆراکی لێ دەفرۆشرێ.

٢١٢٤ - قَالَ: وَحَدَّثَنَا ابْنُ عُمَرَ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُبَاعَ الطَّعَامُ إِذَا اشْتَرَاهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ[١].

٢١٢٤- عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ قەدەغەی کرد ئەگەر کەسێك خۆراکێکی کڕی تا وەرینەگرێ بفرۆشرێتەوە.

٥٠- بابُ كَرَاهِيَةِ السَّخَبِ فِي السُّوقِ

٢١٢٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، حَدَّثَنَا هِلَالٌ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: لَقِيتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ العَاصِ ﷺ، قُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ صِفَةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي التَّوْرَاةِ. قَالَ أَجَلْ، وَاللهِ إِنَّهُ لَمَوْصُوفٌ فِي التَّوْرَاةِ بِبَعْضِ صِفَتِهِ فِي القُرْآنِ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ شَٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ ﴾ الأحزاب. وَحِرْزًا لِلأُمِّيِّينَ، أَنْتَ عَبْدِي وَرَسُولِي، سَمَّيْتُكَ المُتَوَكِّلَ، لَيْسَ بِفَظٍّ وَلَا غَلِيظٍ وَلَاسَخَّابٍ فِي الأَسْوَاقِ، وَلَا يَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ، وَلَكِنْ يَعْفُو وَيَغْفِرُ، وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ المِلَّةَ العَوْجَاءَ بِأَنْ يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ. وَيَفْتَحُ بِهَا أَعْيُنًا عُمْيًا، وَآذَانًا صُمًّا، وَقُلُوبًا غُلْفًا. تَابَعَهُ عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ هِلَالٍ. وَقَالَ سَعِيدٌ، عَنْ هِلَالٍ عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ سَلَامٍ. غُلْفٌ: كُلُّ شَيْءٍ فِي غِلَافٍ، سَيْفٌ أَغْلَفُ، وَقَوْسٌ غَلْفَاءُ، وَرَجُلٌ أَغْلَفُ: إِذَا لَمْ يَكُنْ مَخْتُونًا[٢] قَالَهُ أبو عبدالله.

---

(١) بڕوانە: ٢١٢٦، ٢١٣٣، ٢١٣٦.

(٢) بڕوانە: ٤٨٣٨.

٥٠- باسی ناپەسەندی شەڕە قسە و دەنگ بەرزکردنەوە لە بازاڕدا

١١٢٥- عەتائی کوڕی یەسار دەڵێ: بەعەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ گەیشتم، وتم: نیشانەی پێغەمبەری خوام ﷺ لە تەوراتدا پێ بڵێ، وتی: بەڵێ باشە، سوێند بە خوا ناوونیشانی ئەو لە تەوراتدا وەك هەندێ نیشانەی وایە كە لە قورئاندا هاتووە: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ شَٰهِدٗا وَمُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ﴿٤٥﴾ ﴾ واتە: ئەی پێغەمبەر ﷺ ئێمە تۆمان ناردووە بە شایەت و مژدەدەر و ترسێنەر، وە قەڵا و پەنایە بۆ نەخوێندەوارەکان (کە عەرەبەکانن)، تۆ بەندەو نێردراوی منی، ناوم ناوی پشتبەستوو بە خوا، بەدخوو و قسەڕەق و دڵڕەق نییە، لە بازاڕدا دەنگ بەرزناکاتەوە (بەسەر خەڵكدا ناقیڕێنێ)، بەخراپە وەڵامی خراپە ناداتەوە، بەڵكو چاوپۆشی دەکات و دەبورێ، خوا نایباتەوە تا ئەو گەلە لارەی پێ ڕاست نەکاتەوە بەوەی بڵێن: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ)، بەم وشەی یەکتاپەرستییە چاوە کوێرەکانی پێ ڕۆشن دەکاتەوە، گوێیە کەڕەکان دەکاتەوە، دڵە داپۆشراوەکانیان دەکاتەوە، عەبدولعەزیزی کوڕی سەلەمە لە هیلالەوە بە گێڕانەوەی ئەم فەرموودەیە پاڵپشتی گێڕانەوەکەی فولەیح دەکات، سەعید دەیگێڕێتەوە لە هیلالەوە لە عەتائەوە لە ئیبنو سەلامەوە: (غُلْفٌ) هەموو شتێکە لە بەرگێکدا بێت، دەوترێ (سَيْفٌ أَغْلَفُ) بە شمشێرێك دەوترێ لە کێلاندا بێت، وە (قَوْسٌ غَلْفَاءُ) بە کەوانێك دەوترێ لە بەرگدا بێت، وە (رَجُلٌ أَغْلَفُ) بە پیاوێك دەوترێ خەتەنە نەکرابێت.

٥١- بابُ الكَيْلِ عَلَى البَائِعِ وَالمُعْطِي

لِقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿ وَإِذَا كَالُوهُمۡ أَو وَّزَنُوهُمۡ يُخۡسِرُونَ ﴿٣﴾ ﴾ المطففين، يَعْنِي: كَالُوا لَهُمْ وَوَزَنُوا لَهُمْ كَقَوْلِهِ: ﴿ يَسۡمَعُونَكُمۡ ﴿٧٢﴾ ﴾ الشعراء، يَسْمَعُونَ لَكُمْ. وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "اكْتَالُوا حَتَّى تَسْتَوْفُوا". وَيُذْكَرُ عَنْ عُثْمَانَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهُ: "إِذَا بِعْتَ فَكِلْ، وَإِذَا ابْتَعْتَ فَاكْتَلْ".

٥١- باسی تێچووی پێوانەکردن لەسەر فرۆشیار و ئەو کەسەیە شتەکە دەدات

بەبەڵگەی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (وە کاتێك پێوانە یان کێشانەیان بۆ بکەن کەمیان دەدەنێ)، مەبەست لە ﴿كَالُوهُمْ أَو وَزَنُوهُمْ﴾ واتە: بۆیان دەپێون و بۆیان دەکێشن، وەك ئەم فەرمایشتەیە: ﴿يَسْمَعُونَكُمْ﴾ بە مانای گوێتان بۆ دەگرن، پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: ((پێوانەی بکەن (و بیخۆن)[1] تا (بایی نرخەکەی) تەواو دەکەن و وەردەگرن))، لە عوسمانەوە ﷺ دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمووە: ((ئەگەر فرۆشتت خۆت پێوانەی کە، وە ئەگەر کڕیت ئەوە با بۆت بپێون)).

٢١٢٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ"[2].

٢١٢٦- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەر کەسێك خۆراکێکی کڕی تا وەری نەگرێت نەیفرۆشێتەوە)).

٢١٢٧- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مُغِيرَةَ عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: تُوُفِّيَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ حَرَامٍ، وَعَلَيْهِ دَيْنٌ، فَاسْتَعَنْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَلَى غُرَمَائِهِ أَنْ يَضَعُوا مِنْ دَيْنِهِ، فَطَلَبَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَيْهِمْ، فَلَمْ يَفْعَلُوا، فَقَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "اذْهَبْ فَصَنِّفْ تَمْرَكَ أَصْنَافًا،

---

(١) ئەم فەرموودە نەسائی بە ڕشتەیەکی پەیوەست بەم جۆرە گێڕاویەتیەوە: پێغەمبەر ﷺ وشترێکی کڕی لە تاریقی کوڕی عەبدوڵڵای موحاریبی و هاوڕێیەکانی بە چەند صاعێک خورما، ئنجا پیاوێکی بە خورماکەوە نارد بۆ لایان فەرمانی پێ کردن بە خواردن لە خورماکە و فەرمووی: پێوانەی بکەن (بیخۆن) تا (بای نرخەکەی) تەواو دەکەن وەردەگرن.

(٢) بڕوانە: ٢١٢٦.

العَجْوَةَ عَلَى حِدَةٍ، وَعَذْقَ زَيْدٍ عَلَى حِدَةٍ، ثُمَّ أَرْسِلْ إِلَيَّ". فَفَعَلْتُ، ثُمَّ أَرْسَلْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَجَاءَ فَجَلَسَ عَلَى أَعْلاَهُ، أَوْ فِي وَسَطِهِ ثُمَّ قَالَ: "كِلْ لِلْقَوْمِ". فَكِلْتُهُمْ حَتَّى أَوْفَيْتُهُمُ الَّذِي لَهُمْ، وَبَقِيَ تَمْرِي، كَأَنَّهُ لَمْ يَنْقُصْ مِنْهُ شَيْءٌ. وَقَالَ فِرَاسٌ، عَنِ الشَّعْبِيِّ: حَدَّثَنِي جَابِرٌ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: فَمَا زَالَ يَكِيلُ لَهُمْ حَتَّى أَدَّاهُ. وَقَالَ هِشَامٌ، عَنْ وَهْبٍ، عَنْ جَابِرٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "جُذَّ لَهُ، فَأَوْفِ لَهُ"[1].

٢١٢٧- جابیر ﷺ دەڵێ: عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی حەڕام[2] (باوکم) مرد و قەرزێکی لەسەر بوو، داوای یارمەتیم لە پێغەمبەر ﷺ کرد، کە داوا لە خاوەن قەرزەکان بکات هەندێ لە قەرزەکەی (عەبدوڵڵای باوکم) بشکێنن، پێغەمبەریش ﷺ داوای لێکردن بەڵام ئەوان نەیانشکاند، ئینجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێم: ((بڕۆ و خورماکەت هەر جۆرەی بەجیا دابنێ، عەجوە بەجیا دابنێ، عەزقی زەید بەجیا دانێ، پاشان بنێرە بە دوامدا)) منیش وام کرد، پاشان ناردم بە شوێنی پێغەمبەردا ﷺ، ئەویش هات و لەسەر بەرزترین یان ناوەڕاستی خورماکەدا دانیشت، پاشان فەرمووی: ((دەی (خورما) بۆ خاوەن قەرزەکان بپێوە))، منیش خورمام بۆ هەموویان پێوانەکرد، هەتا هەرچی مافیان بوو بە تەواوی پێمدان، بەڵام خورماکەم وەك خۆی مابوو، دەتوت هیچی لێ کەم نەبۆتەوە. فیراس لە شەعبیەوە گێڕاویەتیەوە دەڵێ: جابیر بۆی گێڕامەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ بەردەوام پێوانەی دەکرد بۆیان هەتا قەرزەکەیانی دایەوە. هیشام دەگێڕێتەوە لە وەهبەوە لە جابیرەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هێشووە خورماکانی بۆ ببڕەو مافی خاوەن قەرزەکان بدە)).

---

(١) بڕوانە: ٢٣٩٥، ٢٣٩٦، ٢٤٠٥، ٢٦٠١، ٢٧٠١، ٢٧٨١، ٣٥٨٠، ٤٠٥٣، ٦٢٥٠.

(٢) باوکی جابیرە کە فەرموودەکە دەگێڕێتەوە، رضي الله عنهما

٥٢- بابُ مَا يُسْتَحَبُّ مِنَ الكَيْلِ

٢١٢٨- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا الوَلِيدُ، عَنْ ثَوْرٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنِ المِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:"كِيلُوا طَعَامَكُمْ يُبَارَكْ لَكُمْ".

٥٢- باسی ئەو پێوانە کردنانەی کە سوننەتن

٢١٢٨- میقدامی کوڕی مەعدی کەریب ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((خۆراکتان بپێون فەڕو بەرەکەتی تێدەکەوێ بۆتان[١])).

٥٣- بابُ بَرَكَةِ صَاعِ النَّبِيِّ ﷺ وَمُدِّهِ

فِيهِ عَائِشَةُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٢١٢٩- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ الأَنْصَارِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَيْدٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: "أَنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ، وَدَعَا لَهَا، وَحَرَّمْتُ المَدِينَةَ كَمَا حَرَّمَ إِبْرَاهِيمُ مَكَّةَ، وَدَعَوْتُ لَهَا فِي مُدِّهَا وَصَاعِهَا، مِثْلَ مَا دَعَا إِبْرَاهِيمُ ﷺ لِمَكَّةَ".

٥٣- باسی فەڕو بەرەکەتی مەن و مشتی (خەڵکی مەدینەی) پێغەمبەر ﷺ

لەو بارەیەوە[٢] فەرموودەیەك هاتووە عائیشە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە[٣].

٢١٢٩- عەبدوڵڵای کوڕی زەید ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە کە فەرموویەتی: ((بێگومان ئیبراهیم ﷺ مەککەی یاساغ [١] و ڕێزدار کردووە،

---

(١) لە کاتی فرۆشتندا بیپێون یان ناوی خوای لێ بێنن لە کاتی پێوانەکردندا.

(٢) لە بارەی ئەو صاعەی پێغەمبەر ﷺ دوعای بۆ کردووە.

(٣) لە نامەی حەجدا بوخاری هێناویەتی بەژمارە:(١٨٨٩).

دوعای (ڕزق و بەرەکەتی) بۆ کردووە، منیش مەدینەم یاساغ و ڕێزدار کرد، هەرچۆنێك ئیبراهیم مەککەی یاساغ و ڕێزدارکرد، وە دوعای فەڕ و بەرەکەتم بۆ مشت و مەنی مەدینە کرد بەو شێوەی ئیبراهیم ﷺ دوعای بۆ مەککە کرد)).

٢١٣٠- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مِكْيَالِهِمْ، وَبَارِكْ لَهُمْ فِي صَاعِهِمْ وَمُدِّهِمْ". يَعْنِي: أَهْلَ المَدِينَةِ[٢].

٢١٣٠- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ گێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((خوایە بەرەکەت بخەیتە پێوانەیانەوە، وە بەرەکەت بخەیتە مەن و مشتیانەوە)) مەبەستی خەڵکی مەدینەیە.

٥٤- بابُ مَا يُذْكَرُ فِي بَيْعِ الطَّعَامِ وَالْحُكْرَةِ

٢١٣١- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا الوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: رَأَيْتُ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ الطَّعَامَ مُجَازَفَةً، يُضْرَبُونَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنْ يَبِيعُوهُ حَتَّى يُؤْوُوهُ إِلَى رِحَالِهِمْ[٣].

٥٤- باسی ئەوەی وتراوە لە فرۆشتنی خۆراک و ئیحتیکار(٤)

٢١٣١- سالیم لە عەبدوڵڵای باوکیەوە ﷺ دەگێڕێتەوە دەڵێ: ئەوانەم دی کە خۆراکیان بە گۆترە دەکڕی، لە سەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺ لێیان دەدرا بۆ ئەوەی نەیفرۆشن تا وەرینەگرن و نەیبەنەوە بۆ ماڵی خۆیان.

(١) جەنگ و ئاژاوەی تێدا یاساغ کراوە.

(٢) بڕوانە: ٦٧١٤، ٧٣٣١.

(٣) بڕوانە: ٢١٢٣.

(٤) ئیحتیکار واتە: شاردنەوەی شت و مەک فرۆشتنی لەکاتی بەرزبوونەوەی نرخەکەیدا.

٢١٣٢- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى أَنْ يَبِيعَ الرَّجُلُ طَعَامًا حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ. قُلْتُ لاِبْنِ عَبَّاسٍ: كَيْفَ ذَاكَ؟ قَالَ: ذَاكَ دَرَاهِمُ بِدَرَاهِمَ وَالطَّعَامُ مُرْجَأٌ. قَالَ أَبُو عبد الله: ﴿ مُرْجَوْنَ ﴿١٠٦﴾ ﴾ التوبة. مُؤَخَّرُونَ[1].

٢١٣٢- عەبدوڵلای کوڕی عەبباس ﵄ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ رێگەی نەدا کە کەسێك خۆراکێك بفرۆشێ پێش ئەوەی وەریبگرێ (لەو کەسەی لێی کڕیوە)، (تاووس دەڵێ): وتم بە عەبدوڵلای کوڕی عەبباس ﵄ ئەمە چۆنە؟ وتی: ئەوە وەك پارە بە پارە وایەو خۆراکەکەش ئامادە نییە و دواخراوە، ئەبو عەبدوڵلا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ﴿ مُرْجَوْنَ ﴾ واتە: دواخراون.

٢١٣٣- حَدَّثَنِي أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﵄ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبِعْهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ"[2].

٢١٣٣- عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﵄ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هەر کەس خۆراکێکی کڕی با نەیفرۆشێتەوە تا وەری دەگرێ)).

٢١٣٤- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، كَانَ عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ يُحَدِّثُهُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ عِنْدَهُ صَرْفٌ؟ فَقَالَ طَلْحَةُ: أَنَا، حَتَّى يَجِيءَ خَازِنُنَا مِنَ الغَابَةِ. قَالَ سُفْيَانُ: هُوَ الَّذِي حَفِظْنَاهُ مِنَ الزُّهْرِيِّ لَيْسَ فِيهِ زِيَادَةٌ. فَقَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَوْسٍ، سَمِعَ عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ ﵁ يُخْبِرُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: "الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالبُرُّ بِالبُرِّ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ"[3].

---

(١) بڕوانە: ٢١٣٥.

(٢) بڕوانە: ٢١٢٤.

(٣) بڕوانە: ٢١٧٠، ٢١٧٤.

٢١٣٤- زوهری لە مالیکی کوڕی ئەوسەوە دەگێڕێتەوە کە مالیك وتی: کێ درهەمی پێیە بیگۆڕێتەوە بە دینار؟ تەڵحەش وتی: من هەمە بەڵام بوەستە تا خەزنەدارەکەمان دێتەوە لە غابە[1]، سوفیان وتی: ئەوەی وەرمان گرتووە لە (عەمرو لە) زوهرییەوە ئەم زیادەی پێشووی لەگەڵ نییە[2]، (زوهری دەڵێ:) مالیکی کوڕی ئەوس بۆی گێڕامەوە کە لە عومەری کوڕی خەتتابی ﷺ بیستووە، ئەویش لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەیگێڕایەوە کە فەرمووی: ((گۆڕینەوەی ئاڵتون بە ئاڵتون سووە مەگەر هانێ و هانێ و دەست بە دەست[3] بێت، گۆڕینەوەی گەنم بە گەنم سووە مەگەر هانێ و هانێ و دەست بەدەست بێت، گۆڕینەوەی خورما بە خورما سووە مەگەر هانێ و هانێ و دەست بە دەست بێت، گۆڕینەوەی جۆ بە جۆ سووە مەگەر هانێ و هانێ و دەست بەدەست بێت)).

٥٥- بابُ بَيْعِ الطَّعَامِ قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ، وَبَيْعِ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ

٢١٣٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ الذِي حَفِظْنَاهُ مِنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، سَمِعَ طَاوُسًا يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يَقُولُ: أَمَّا الَّذِي نَهَى عَنْهُ النَّبِيُّ ﷺ فَهُوَ الطَّعَامُ أَنْ يُبَاعَ حَتَّى يُقْبَضَ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَلَا أَحْسِبُ كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا مِثْلَهُ[4].

---

(١) (الغَابَةِ) غابە: شوێنێکە لە نزیک مەدینە باخ و زەوی و زاری خەڵکی مەدینەی لێیە.

(٢) مەبەستی لەم زیادەیە ئەو بەسەرهاتەی نێوان مالیک و تەلحەیە، بەڵکو تەنها فەرموودەکەی گێراوەتەوە کە عومەر لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە.

(٣) لە یەک کات و شوێندا.

(٤) بڕوانە: ٢١٣٢.

٥٥- باسی (حوکمی) فرۆشتنی خۆراک پێش ئەوەی وەربگیرێ، وە (حوکمی) فرۆشتنی شتێک کە لەلات نییە

٢١٣٥- تاووس دەڵێ: لە عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسم ﷺ بیست دەیوت: جا ئەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری لێکرد لە فرۆشتنی تا وەرنەگیرێ بریتی بوو لە خۆراك، عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس دەڵێ: من هەموو شتێك وەك خۆراك دادەنێم.

٢١٣٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبِعْهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ". زَادَ إِسْمَاعِيلُ: "مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبِعْهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ"[١].

٢١٣٦- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هەر کەس خۆراکێکی کڕی با نەیفرۆشێتەوە هەتا وەریدەگرێ (لەوەی لێی کڕیوە)، ئیسماعیل ئەم زیادەی گێڕاوەتەوە: ((هەرکەس خۆراکێکی کڕی با نەیفرۆشێتەوە هەتا وەریدەگرێ[٢])).

٥٦- بابُ مَنْ رَأَى إِذَا اشْتَرَى طَعَامًا جِزَافًا أَنْ لَا يَبِيعَهُ حَتَّى يُئْوِيَهُ إِلَى رَحْلِهِ، وَالْأَدَبِ فِي ذَلِكَ

٢١٣٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﷺ: قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ النَّاسَ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَبْتَاعُونَ جِزَافًا -يَعْنِي: الطَّعَامَ- يُضْرَبُونَ أَنْ يَبِيعُوهُ فِي مَكَانِهِمْ حَتَّى يُؤْوُوهُ إِلَى رِحَالِهِمْ[١].

---

(١) بڕوانە: ٢١٢٤.

(٢) ئیبنو حەجەر دەڵێ: جیاوازی ئەو دوو گێڕانەوەیە لە وشەکاندایە، لە یەکەمدا دەڵێ: (حتی یستوفیه)، لە دووەمدا دەڵێ: (حتی یقبضه)، دووەمیان مانای وەرگرتنی تێدایە، بەڵام یەکەمیان دەکرێ هەر پێوانەی کردبێ و کڕیار وەری نەگرتبێ، بەڵام عینی ڕای پێچەوانەی ئیبنو حەجەرە: (إرشاد الساري:٥/١٠٠).

٥٦- باسی کەسێک کەسێکی بینی خۆراک بە گۆترە دەکڕێ نابێ بیفرۆشێ هەتا نەیباتەوە ماڵی خۆی، وە باسی تەمێ کردن لەو بارەیەوە

١٢٣٧- سالیمی کوڕی عەبدوڵڵا دەگێڕێتەوە کە ئیبنو عومەر ﷺ وتی: سوێند بە خوا خەڵکم بینی لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا ﷺ شت- واتە: خۆراك -یان بە گۆترە دەکڕی، لێیان دەدرا بۆ ئەوەی لە جێگای خۆیاندا نەیفرۆشن تا نەیبەنەوە بۆ ماڵی خۆیان.

٥٧ - بابٌ: إِذَا اشْتَرَى مَتَاعًا أَوْ دَابَّةً فَوَضَعَهُ عِنْدَ البَائِعِ، أَوْمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَا أَدْرَكَتِ الصَّفْقَةُ حَيًّا مَجْمُوعًا فَهُوَ مِنَ المُبْتَاعِ.

٢١٣٨- حَدَّثَنَا فَرْوَةُ بْنُ أَبِي المَغْرَاءِ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: لَقَلَّ يَوْمٌ كَانَ يَأْتِي عَلَى النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا يَأْتِي فِيهِ بَيْتَ أَبِي بَكْرٍ أَحَدَ طَرَفَيِ النَّهَارِ، فَلَمَّا أُذِنَ لَهُ فِي الخُرُوجِ إِلَى المَدِينَةِ لَمْ يَرُعْنَا إِلَّا وَقَدْ أَتَانَا ظُهْرًا، فَخُبِّرَ بِهِ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ: مَا جَاءَنَا النَّبِيُّ ﷺ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا لِأَمْرٍ حَدَثَ. فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ: "أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ". قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّمَا هُمَا ابْنَتَايَ. يَعْنِي: عَائِشَةَ وَأَسْمَاءَ. قَالَ: "أَشَعَرْتَ أَنَّهُ قَدْ أُذِنَ لِي فِي الخُرُوجِ؟ ". قَالَ: الصُّحْبَةَ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: "الصُّحْبَةَ". قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ عِنْدِي نَاقَتَيْنِ أَعْدَدْتُهُمَا لِلْخُرُوجِ، فَخُذْ إِحْدَاهُمَا. قَالَ: "قَدْ أَخَذْتُهَا بِالثَّمَنِ"[٢].

---

(١) بڕوانە: ٢١٢٣.

(٢) بڕوانە: ٤٧٦.

٥٧- باسێک: ئەگەر کەسێک کەلوپەلێک یان وڵاخێکی کڕی و لای فرۆشیارەکە داینا، یان مرداربوویەوە پێش ئەوەی کڕیار وەریبگرێ (مامەڵەکە دانامەزرێ)

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: ئەوەی لە کاتی مامەڵەکەدا بەزیندوویی هەبوو بێت لەگەڵ ماڵە فرۆشراوەکەدا پێکەوە بوو بێت، ئەوە بەشێکە لە ماڵە فرۆشراوەکە[1].

٢١٣٨- عائیشه ﷺ دەڵێ: کەم ڕۆژ هەبوو بەسەر پێغەمبەردا ﷺ بهاتبایە مەگەر لەو ڕۆژەدا دەهات بۆ ماڵی ئەبو بەکر لەمسەر یان لەوسەری ڕۆژەوە، جا کاتێك مۆڵەتی پێدرا بە کۆچکردن بۆ مەدینە، تەنها شتێك ترساندینی هاتنی پێغەمبەر ﷺ بوو بۆ ماڵمان لە نیوەڕۆدا، جا هەواڵی هاتنی بە ئەبو بەکر درا، ئەبو بەکریش وتی: پێغەمبەر ﷺ ئا لەم کاتەدا نایەت بۆ ماڵمان ئیللا کارێکی گرنگ ڕوویداوە، جا کاتێك پێغەمبەر ﷺ هاتە ژوور بۆ لای ئەبو بەکرو پێی وت: ((هەرکەسێکت لایە بیکە دەرەوە))، ئەبو بەکر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تەنها دوو کچەکەم لایە، مەبەستی عائیشەو ئەسما بوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((زانیوتە و هەستت پێکردوە کە ڕێگەم پێدراوە بەدەرچوون (لە مەککە بۆ مەدینە)؟)) ئەبو بەکر وتی: من هاوڕێیەتی تۆم دەوێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ فەرمووی: ((منیش دەمەوێ تۆ هاوڕێم بی)) وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من دوو وشترم هەیە بۆ دەرچوون (پێیان لەگەڵ تۆ) ئامادەم کردوون، جا یەکێکیان وەرگرە، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((بێگومان وەری دەگرم بە نرخەکەی))[2].

---

(١) لە زەمانەتی کڕیاردایە.

(٢) سەرنج : پەیوەندی سەرباسەکە بە فەرمودەکەوە ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ قبوڵی کڕینی وشترەکەی کرد لە ئەبو بەکر بەڵام لای ئەو هێشتیەوە.

٥٨ - بابٌ: لَا يَبِيعُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلَا يَسُومُ عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ، حَتَّى يَأْذَنَ لَهُ أَوْ يَتْرُكَ

٢١٣٩- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "لَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ"[١].

٥٨- باسێک: موسوڵمان فرۆشتن بەسەر فرۆشتنی براکەیدا نەکات و سەودا بەسەر سەودای براکەیدا نەکات، هەتا مۆڵەتی دەدات یان وازی لێ دێنێت

٢١٣٩- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ گێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((با هەندێکتان فرۆشتن نەکات بەسەر فرۆشتنی براکەیدا)).

٢١٤٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَلَا تَنَاجَشُوا[٢] وَلَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ، وَلَا تَسْأَلُ الْمَرْأَةُ طَلَاقَ أُخْتِهَا لِتَكْفَأَ مَا فِي إِنَائِهَا[٣].

٢١٤٠- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کردووە شارنشین شتومەك بفرۆشێ بۆ گوندنشین[٤]، بە فێڵ زەم مەکەن بەسەر یەکتردا، پیاو فرۆشتن نەکات بەسەر فرۆشتنی براکەیدا، خوازبێنی نەکات بەسەر خوازبێنی

---

(١) بڕوانە: ٢١٦٥، ٥١٤٢.

(٢) (وَلَا تَنَاجَشُوا) بەفێڵ زەم مەکەن بەسەر یەکتردا لە کڕینی شتێکدا، (نجش) واتە: ئەو کەسەی نرخی کاڵایەک بەرز دەکاتەوە و زەم دەکات بەسەر کەسێکی تردا، مەبەستی کڕینی ئەو کاڵایە نییە، بەڵکو مەبەستی خەڵەتاندنی کەسێکی ترە تا کاڵاکە بە نرخێکی بەرزتر بفرۆشرێت بەو کەسە.

(٣) بڕوانە: ٢١٤٨، ٢١٥٠، ٢١٥١، ٢١٦٠، ٢١٦٢، ٢٧٢٣، ٢٧٢٧، ٥١٤٤، ٥١٥٢، ٦٦٠١.

(٤) واتە: ببێتە دەلاڵی پێی بڵێ لای من دایبنێ با وردە وردە بە گرانتر بۆت بفرۆشم.

براكەیدا، ئافرەت داوای تەڵاقدانی خوشكەكەی نەكات تا ئەوەی لە دەفرەكەیدایە بیڕێژێ و دەفرەكەی سەرەونخون بكاتەوە[1])).

٥٩- بَابُ بَيْعِ المُزَايَدَةِ

وَقَالَ عَطَاءٌ: أَدْرَكْتُ النَّاسَ لَا يَرَوْنَ بَأْسًا بِبَيْعِ المَغَانِمِ فِيمَنْ يَزِيدُ.

٢١٤١- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا الحُسَيْنُ المُكْتِبُ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ، أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ غُلَامًا لَهُ عَنْ دُبُرٍ، فَاحْتَاجَ فَأَخَذَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّي؟ " فَاشْتَرَاهُ نُعَيْمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بِكَذَا وَكَذَا، فَدَفَعَهُ إِلَيْهِ[2].

٥٩- باسی فرۆشتنی زەمكاری

عەتا دەڵێ: ئەو كەسانەی پێیان گەشتووم ئاساییە بەلایانەوە فرۆشتنی دەستكەوتەكانی جەنگ بەو كەسەی لە ناو كڕیارەكاندا نرخی زیاتر دەدات.

٢١٤١- جابیری كوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەگێڕێتەوە كە پیاوێك كۆیلەیەكی خۆی ئازاد كرد بەو شێوەیەی كە لە دوای مردنی خۆی ئازاد بێ، ئینجا پیاوەكە پێویستی بوو (بە نرخەكەی)، بۆیە پێغەمبەریش ﷺ كۆیلەكەی وەرگرت و فەرمووی: ((كێ ئەم كۆیلەم لێ دەكڕێ؟)) جا نوعەیمی كوڕی عەبدوڵلا لێی كڕی بە ئەوەندەو ئەوەندە[3]، ئینجا پێغەمبەر ﷺ پارەكەی دایەوە بە خاوەنەكەی[4].

---

(١) مەبەست بەو بەشەی كۆتایی فەرموودەكە: تا پیاوەكە خێزانەكەی تەڵاق بدات، ئەو مارە بكات.

(٢) بڕوانە: ٢٢٣٠، ٢٢٣١، ٢٤٠٣، ٢٤١٥، ٢٥٣٤، ٦٧١٦، ٦٩٤٧، ٧١٨٦.

(٣) بە ٨٠٠ درهەم.

(٤) كە ئازادی كردبوو لە پاش مردنی.

٦٠ - بابُ النَّجْشِ، وَمَنْ قَالَ: لَا يَجُوزُ ذَلِكَ البَيْعُ

وَقَالَ ابْنُ أَبِي أَوْفَى: النَّاجِشُ آكِلُ رِبًا خَائِنٌ. وَهْوَ خِدَاعٌ بَاطِلٌ، لَا يَحِلُّ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "الخَدِيعَةُ فِي النَّارِ" وَ "مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهْوَ رَدٌّ".

٢١٤٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنِ النَّجْشِ[1].

٦٠- باسی زەمکاری بەنیازی فێڵ، وە ئەو کەسەی دەڵێ ئەم مامەڵەیە دروست نییە

عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو ئەوفا دەڵێ: ئەو کەسەی زەم دەکات بەنیازی فێڵ، سووخۆرو ناپاکە، نەجەش فێڵ و ناڕەواییە کە دروست نییە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((فێڵ و فێڵباز لە دۆزەخدایە))، وە دەفەرموێ: ((هەر کەسێك کارێك بکات کە فەرمان و بڕیاری ئێمەی لەسەر نەبێت، ئەوە ڕەت دەکرێتەوە و وەرناگیرێ)).

٢١٤٢- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە زەمکاری بە نیازی فێڵ[2].

٦١- بابُ بَيْعِ الغَرَرِ وَحَبَلِ الحَبَلَةِ

٢١٤٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﵄ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ حَبَلِ الحَبَلَةِ، وَكَانَ بَيْعًا يَتَبَايَعُهُ أَهْلُ الجَاهِلِيَّةِ، كَانَ الرَّجُلُ يَبْتَاعُ الجَزُورَ إِلَى أَنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ، ثُمَّ تُنْتَجُ الَّتِي فِي بَطْنِهَا[3].

---

(١) بڕوانە: ٦٩٦٣.

(٢) واتە: ئەو کەسەی نرخی کاڵایەک بەرز دەکاتەوەو زەم دەکات بەسەر کەسێکی تردا، مەبەستی کڕینی ئەو کاڵایە نییە، بەڵکو مەبەستی خەڵەتاندنی کەسێکی ترە تا کاڵاکە بە نرخێکی بەرزتر بفرۆشرێت بەو کەسە.

(٣) بڕوانە: ٢٢٥٦، ٣٨٤٣.

٦١- باسی فرۆشتنی غەرەر[١] و سکی سک

٢١٤٣- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتنی سکی سك، ئەم مامەڵەیە مامەڵەیەك بوو خەڵکی سەردەمی نەفامی دەیانکرد، پیاوێك وشتری دەکڕی (بە قەرز) تا ئەو کاتەی وشترەکە بەچکەی دەبێ، پاشان ئەو بەچکەش لە سکی وشترەکەدایە بەچکەی ببێ[٢].

٦٢- بَابُ بَيْعِ المُلاَمَسَةِ[٣]

وَقَالَ أَنَسٌ: نَهَى عَنْهُ النَّبِيُّ ﷺ.

٦٢- باسی کڕین و فرۆشتنی دەست لێدان

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کردووە لە کڕین و فرۆشتن بەدەست لێدان.

٢١٤٤- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ ﷺ أَخْبَرَهُ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ المُنَابَذَةِ، وَهِيَ: طَرْحُ الرَّجُلِ ثَوْبَهُ بِالبَيْعِ إِلَى الرَّجُلِ قَبْلَ أَنْ يُقَلِّبَهُ أَوْ يَنْظُرَ إِلَيْهِ، وَنَهَى عَنِ المُلاَمَسَةِ، وَالمُلاَمَسَةُ: لَمْسُ الثَّوْبِ لَا يَنْظُرُ إِلَيْهِ[٤].

---

(١) فرۆشتنی غەرەر: فرۆشتنی هەر شتێکە کە سەرەنجامی نادریار بێ، نازانرێ دەبێ، یان نا وەک فرۆشتنی ماسی لە دەریادا، باڵندە لە ئاسماندا... هتد.

(٢) ئینجا پارەی وشترە کڕاوەکە بدات، ئەم مامەڵە دروست نییە، چونکە کاتەکەی نادیارە. بڕوانە: (إرشاد الساري:٥/١٠٩).

(٣) الملامسة: کەسێک دەست بدات لە قوماشی کەسێکی تر، ئەو دەست لێدانە بە کڕین و فرۆشتن دابنرێ بێ ئەوەی بە وردی تەماشای بکات.

(٤) بڕوانە: ٣٦٧.

٢١٤٤- عامیری کوڕی سەعد دەڵێ: ئەبو سەعید ﷺ بۆی گێڕامەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کرد لە (مُنَابَذَةِ)، کە بریتییە لەوەی کەسێك پۆشاکەکەی فڕێ بدات بۆ کەسێکی تر بەنیازی فرۆشتن، پێش ئەوەی ئەمدیوو ئەودیوی بکات، یان سەیری بکات، وە ڕێگری کرد لە (مُلاَمَسَةِ) کە مولامەسەش بریتیە لە دەست دان لە پۆشاکەکە بێ ئەوەی سەیری بکات.

٢١٤٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: نُهِيَ عَنْ لِبْسَتَيْنِ: أَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي الثَّوْبِ الوَاحِدِ، ثُمَّ يَرْفَعَهُ عَلَى مَنْكِبِهِ، وَعَنْ بَيْعَتَيْنِ: اللِّمَاسِ، وَالنِّبَاذِ[١].

٢١٤٥- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: ڕێگری کراوە لە دوو جۆر پۆشین: کەسێك بە جیجکانەوە دانیشێت و یەك پۆشاکی لەبەردا بێت، پاشان پۆشاکەکەی بەرز بکاتەوەو بیدات بەسەر شانیدا[٢]، هەروەها ڕێگری کراوە لە دوو فرۆشتن: فرۆشتن بە دەست لێدان، فرۆشتن بە هەڵدان بۆ یەکتری.

٦٣- بابُ بَيْعِ المُنَابَذَةِ

وَقَالَ أَنَسٌ: نَهَى عَنْهُ النَّبِيُّ ﷺ.

٢١٤٦- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، وَعَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ المُلاَمَسَةِ وَالمُنَابَذَةِ[٣].

---

(١) بڕوانە: ٣٦٨.

(٢) یەک جۆر پۆشینی باس کردووە، دووەمی باس نەکردووە، سەیری فەرموودەکانی (٣٦٧،٣٦٨) بکە، هەردوو جۆرەکەی پۆشاک و فرۆشتنی باس کردووە.

(٣) بڕوانە: ٣٦٨.

٦٣- باسی (حوکمی) فرۆشتنی (منابذة)[1]

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتن بەهەڵدان.

٢١٤٦- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کرد لە کڕین و فرۆشتن بە دەست لێدان و بە بۆ هەڵدان.

٢١٤٧- حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ لِبْسَتَيْنِ، وَعَنْ بَيْعَتَيْنِ المُلاَمَسَةِ، وَالمُنَابَذَةِ[2].

٢١٤٧- ئەبو سەعید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە دوو جۆر پۆشین و لە دوو جۆر کڕین و فرۆشتن: کڕین و فرۆشتن بە دەست لێدان، هەروەها کڕین و فرۆشتن بە بۆ هەڵدان.

٦٤- بابُ النَّهْيِ لِلْبَائِعِ أَنْ لاَ يُحَفِّلَ الإِبلَ وَالبَقَرَ وَالغَنَمَ وَكُلَّ مُحَفَّلَةٍ

وَالمُصَرَّاةُ التِي صُرِّيَ لَبَنُهَا وَحُقِنَ فِيهِ، وَجُمِعَ فَلَمْ يُحْلَبْ أَيَّامًا. وَأَصْلُ التَّصْرِيَةِ حَبْسُ المَاءِ، يُقَالُ: صَرَّيْتُ المَاءَ إِذَا حَبَسْتَهُ.

٢١٤٨- حَدَّثَنَا ابْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الأَعْرَجِ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: "لَا تُصَرُّوا الإِبِلَ وَالغَنَمَ، فَمَنِ ابْتَاعَهَا بَعْدُ فَإِنَّهُ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَيْ أَنْ يَحْتَلِبَهَا، إِنْ شَاءَ أَمْسَكَ، وَإِنْ شَاءَ رَدَّهَا وَصَاعَ تَمْرٍ". وَيُذْكَرُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ، وَمُجَاهِدٍ، وَالوَلِيدِ بْنِ رَبَاحٍ، وَمُوسَى بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: "صَاعَ تَمْرٍ". وَقَالَ

---

(١) بریتیە لەوەی کەسێک پۆشاکەکەی فڕێ بدات بۆ کەسێکی تر بە نیازی فرۆشتن، پێش ئەوەی ئەمدیو و ئەودیوی بکات، یان سەیری بکات، واتە: بە هەڵدانەکە فرۆشتنەکە دامەزرێ.

(٢) بڕوانە: ٣٦٧.

بَعْضُهُمْ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ: "صَاعًا مِنْ طَعَامٍ وَهْوَ بِالخِيَارِ ثَلاَثًا". وَقَالَ بَعْضُهُمْ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ: "صَاعًا مِنْ تَمْرٍ". وَلَمْ يَذْكُرْ ثَلاَثًا، وَالتَّمْرُ أَكْثَرُ[1].

٦٤- باسی ڕێگری کردن له فرۆشیار که شیر له گوانی وشترو مانگاو مەڕدا کۆبکاتەوەوە ڕێگری کردووە هەموو ئاژەڵێکی تر شیر کۆبکرێتەوە لە گوانیدا

(ئیمامی بوخاری دەڵێ:) (المُصَرَّاةُ): **ئەو ئاژەڵەیە شیر لە گوانیدا دەهێڵدرێتەوەو کۆدەکرێتەوە، چەند ڕۆژێك نادۆشرێ (گوانی دەبەسترێ)، مانای** (التَّصْرِيَةِ) **لە بنەڕەتدا ڕێگرو هێڵانەوەی ئاوە، دەوترێ** (صَرَّيْتُ المَاءَ) **واتە: ڕێگریم لە ئاوەکە کرد کاتێك کە ڕاتگرت.**

٢١٤٨- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە کە فەرمووی: ((گوانی وشترو مەڕ مەبەستن، جا هەر کەس بیکڕێت دوای (دۆشینی)، ئەوە بێگومان کە دۆشی سەرپشکە لە نێوان چاکترین دوو بژاردەکە بۆی: ئەگەر ویستی هەڵیدەگرێ، وە ئەگەر ویستی دەیگێڕێتەوە لەگەڵ مەنێك خورمادا))، لە ئەبو صالح و موجاهیدو وەلیدی کوڕی ڕەباح و مووسای کوڕی یەسارەوە گێڕدراوەتەوە، لە ئەبو هورەیرەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی (صَاعَ تَمْرٍ) **مەنێك خورما، بەڵام هەندێکی تریان لە ئیبنو سیرینەوە گێڕاویانەتەوە لە ئەبو هورەیرە لە پێغەمبەرەوە ﷺ:** ((صَاعًا مِنْ طَعَامٍ وَهْوَ بِالخِيَارِ ثَلاَثًا))**، واتە: مەنێ لە خۆراك و کڕیار تا سێ ڕۆژ سەرپشکە، هەروەها هەندێکی تریان لە ئیبنو سیرینەوە** (صَاعاً مِنْ تَمْرٍ) **گێڕاویانەتەوە، مەنێك لە خورماو باسی سێ ڕۆژی نەکردووە، لە زۆربەی ڕیوایەتەکانی فەرموودەکەدا** (التَّمْرُ)[2] **هاتووە.**

---

(١) بڕوانە: ٢١٤٠.

(٢) واتە: ئەو ڕیوایەتانەی کە وشەی (التَّمْرُ)یان هێناوە زۆرترن لەو ڕیوایەتانەی وشەی (التَّمْرُ)یان نەهێناوە، یان وشەی (طَعَام)یان هێناوە.

٢١٤٩- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي: يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: مَنِ اشْتَرَى شَاةً مُحَفَّلَةً فَرَدَّهَا، فَلْيَرُدَّ مَعَهَا صَاعًا. وَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ أَنْ تُلَقَّى الْبُيُوعُ[(١)].

٢١٤٩- عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: هەرکەسێك مەڕێکی گوان بەستراوی نەدۆشراو بکڕێ جا (گەر نایەوێ) بیگێڕێتەوە، وە با لەگەڵیدا مەنێك خورما بگێڕێتەوە، وە پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد کە بچن بەرەو پیری (کاروان و شتومەکی) فرۆشتنەوە.

٢١٥٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "لَا تَلَقَّوُا الرُّكْبَانَ، وَلَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَلَا تُصَرُّوا الغَنَمَ، وَمَنِ ابْتَاعَهَا فَهْوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ يَحْتَلِبَهَا إِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا، وَإِنْ سَخِطَهَا رَدَّهَا وَصَاعًا مِنْ تَمْرٍ"[(٢)].

٢١٥٠- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بەپیری کاروانەوە مەچن، وە هەندێکتان فرۆشتن مەکەن بەسەر فرۆشتنی هەندێکتاندا، وە زەمکاری مەکەن بەسەر یەکتریدا بە فێڵ (بۆ ئەوەی هانی کڕینی بدەن)، وە شارنشین شت نەفرۆشێت بۆ گوندنشین، وە گوانی مەڕ مەبەستن (وا نیشانی خەڵك بدەن شیری زۆرە)، وە هەرکەسێك بیکڕێ و دوای دۆشینی ئەوە سەرپشکە (لە هەڵبژاردنی) چاکترینی دوو بژاردەکە بۆی: ئەگەر پێی ڕازی بێت با هەڵی بگرێتەوە، وە ئەگەر پێی ڕازی نەبێت با بیگێڕێتەوە لەگەڵ مەنێ خورمادا)).

---

(١) بڕوانە: ٢١٦٤.

(٢) بڕوانە: ٢١٤٠.

٦٥ - بابٌ: إِنْ شَاءَ رَدَّ الْمُصَرَّاةَ وَفِي حَلْبَتِهَا صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ

٢١٥١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي زِيَادٌ، أَنَّ ثَابِتًا - مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ- أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَنِ اشْتَرَى غَنَمًا مُصَرَّاةً فَاحْتَلَبَهَا، فَإِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا، وَإِنْ سَخِطَهَا فَفِي حَلْبَتِهَا صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ"[١].

٦٥- باسێک: ئەگەر (کڕیار) ویستی ئاژەڵە گوان بەستراوە نەدۆشراوەکە دەگێڕێتەوەو لە بری دۆشینەکەشی مەنێ خورما دەگێڕێتەوە

٢١٥١- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەر کەسێك مەڕێکی گوان بەستراوی کڕی و دۆشی، ئینجا ئەگەر پێی ڕازی بوو هەڵی بگرێتەوە، وە ئەگەر پێی ڕازی نەبوو ئەوە لەبری دۆشینەکەی مەنێك خورما بگێڕێتەوە)).

٦٦- بابُ بَيْعِ الْعَبْدِ الزَّانِي

وَقَالَ شُرَيْحٌ إِنْ شَاءَ رَدَّ مِنَ الزِّنَا.

٢١٥٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدٌ الْمَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِذَا زَنَتِ الأَمَةُ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَجْلِدْهَا وَلَا يُثَرِّبْ، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَلْيَجْلِدْهَا وَلَا يُثَرِّبْ، ثُمَّ إِنْ زَنَتِ الثَّالِثَةَ فَلْيَبِعْهَا، وَلَوْ بِحَبْلٍ مِنْ شَعَرٍ"[٢].

---

(١) بڕوانە: ٢١٤٠.

(٢) بڕوانە: ٢٢٣٤، ٦٨٣٩.

٦٦- باسی (حوکمی) فرۆشتنی کۆیلەی زیناکار

شورەیح دەڵێ: ئەگەر کڕیار ویستی کۆیلە دەداتەوە (بە فرۆشیار) بەهۆی زیناکردنەوە.

٢١٥٢- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر کەنیزەك زینای کردو زیناکە ئاشکرا بوو[1]، با خاوەنەکەی داری حەدی لێ بداو سەرزەنشتی نەکات، پاشان ئەگەر (جارێکی تر) زینای کرد با داری حەدی لێ بداو سەرزەنشتی نەکات، پاشان ئەگەر بۆ جاری سێیەم زینای کرد[2]، با خاوەنەکەی بیفرۆشێ ئەگەر بە گوریسێکی موویینیش بێت)).

٢١٥٣- ٢١٥٤- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ عَنِ الأَمَةِ إِذَا زَنَتْ وَلَمْ تُحْصِنْ قَالَ: "إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَبِيعُوهَا وَلَوْ بِضَفِيرٍ". قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: لَا أَدْرِي بَعْدَ الثَّالِثَةِ، أَوِ الرَّابِعَةِ[3].

٢١٥٣- ٢١٥٤- ئەبو هورەیرە و زەیدی کوڕی خالید ﷺ دەگێڕنەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ پرسیاری لێکرا دەربارەی کەنیزەکێك کچ بێت و شووی نەکردبێ؟ فەرمووی: ((ئەگەر زینای کرد ئەوە داری حەدی لێبدەن، پاشان ئەگەر زینای کردەوە داری حەدی لێبدەن، پاشان ئەگەر زینای کردەوە[4] ئەوە بیفرۆشن با بە گوریسێکی موویینیش بێت))، ئیبنو شیهاب دەڵێ: نازانم فرۆشتنەکەی لە پاش جاری سێیەمەوە فەرمووە، یان لە پاش چوارەمەوە.

---

(١) بە شایەت یان دانپێدانان یان سک پڕبوون.

(٢) داری حەدی لێبدا ئینجا بیفرۆشێ.

(٣) بڕوانە: ٢٢٣٢، ٢٢٣٣، ٢٥٥٥، ٢٥٥٦، ٦٨٣٧، ٦٧٣٨.

(٤) داری حەدی لێبدا ئینجا بیفرۆشێ.

٦٧- بابُ البَيْعِ وَالشِّرَاءِ مَعَ النِّسَاءِ

٢١٥٥- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَذَكَرْتُ لَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "اشْتَرِي وَأَعْتِقِي، فَإِنَّ الوَلاَءَ لِمَنْ أَعْتَقَ". ثُمَّ قَامَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ العَشِيِّ، فَأَثْنَى عَلَى اللهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: "مَا بَالُ أُنَاسٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللهِ؟! مَنِ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللهِ فَهْوَ بَاطِلٌ، وَإِنِ اشْتَرَطَ مِائَةَ شَرْطٍ، شَرْطُ اللهِ أَحَقُّ وَأَوْثَقُ"[١].

٦٧- باسی (حوکمی) کڕین و فرۆشتن لەگەڵ ئافرەتاندا

٢١٥٥- عائیشه ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ هات بۆ لام، منیش (چیرۆکی بەریرەم) بۆ باسکرد، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((بەریرە بکڕەو ئازادی بکە، چونکە بێگومان وەلائەکەی[٢] بۆ ئەو کەسەیە ئازادی کردووە))، پاشان لە عیشادا هەستایەوەو وتارێکی دا، جا بەو شێوەیەی شایستەیە ستایشی خوای گەورەی کرد، پاشان فەرمووی: ((ئەوە چییە کەسانێك هەندێك مەرج دادەنێن کە لە کتێبی خوادا نییە؟! هەرکەسێك مەرجێك دابنێ لە کتێبی خوادا نەبێ، ئەوە ئەو مەرجە بەتاڵە، با سەد مەرجیش دابنێ، مەرجی خوا ڕاستتر و بەهێزتر و متمانە پێکراوترە[٣])).

٢١٥٦- حَدَّثَنَا حَسَّانُ بْنُ أَبِي عَبَّادٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ: سَمِعْتُ نَافِعًا يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﵄، أَنَّ عَائِشَةَ ﵂ سَاوَمَتْ بَرِيرَةَ، فَخَرَجَ إِلَى الصَّلاَةِ، فَلَمَّا جَاءَ قَالَتْ: إِنَّهُمْ أَبَوْا أَنْ يَبِيعُوهَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطُوا الوَلاَءَ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ". قُلْتُ لِنَافِعٍ حُرًّا كَانَ زَوْجُهَا أَوْ عَبْدًا؟ فَقَالَ: مَا يُدْرِينِي[٤].

---

(١) بڕوانە: ٤٥٦.

(٢) وەلای کەنیزەک یان کۆیلەی ئازادکراو ئەو پەیوەندییەیە کە دوای مردنیان هەرچییان هەبوو بۆ ئازادکارەکەیەتی.

(٣) سەرنج : مەبەست ئەوەیە نابێ مەرجێک دابنرێ کە پێچەوانەی دەقەکانی قورئان بێ.

(٤) بڕوانە: ٢١٦٩، ٢٥٦٢، ٦٧٥٢، ٦٧٥٧، ٦٧٥٩.

٢١٥٦- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄ دەگێڕێتەوە کە عائیشە ﵂ مامەڵەی بەریرەی کرد (لەگەڵ خاوەنەکەی)، جا پێغەمبەر ﷺ ڕۆیشت بۆ نوێژ، ئینجا کە هاتەوە عائیشە پێی وت: بێگومان ئەوانەی خاوەنی ڕازی نەبوون کە بیفرۆشن، مەگەر بە مەرجێك وەلائەکەی بۆ ئەوان بێت، پێغەمبەریش فەرمووی: ((بێگومان وەلائی بۆ ئەو کەسەیە کە ئازادی کردووە))، (هەممامی کوڕی یەحیا دەڵێ:) بە نافیعم وت: مێردی بەریرە ئازاد بوو یان کۆیلە بوو؟ وتی: چوزانم (واتە: نازانم ئازاد بوو، یان کۆیلە بوو).

٦٨ - بَابٌ: هَلْ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ بِغَيْرِ أَجْرٍ؟ وَهَلْ يُعِينُهُ أَوْ يَنْصَحُهُ؟

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِذَا اسْتَنْصَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَنْصَحْ لَهُ". وَرَخَّصَ فِيهِ عَطَاءٌ.

٢١٥٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ: سَمِعْتُ جَرِيرًا ﵁ يَقُولُ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ[1].

٦٨- باسێک: ئایا شارنشین شت بفرۆشێ بۆ گوندنشین بەبێ کرێ (دروستە)؟ و ئایا یارمەتی بدات و ئامۆژگاری بکات؟

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر کەسێکتان براکەی داوای لێکرد ئامۆژگاری بکات، ئەوە با ئامۆژگاری پێشکەش بکات))، عەتا ڕێگەی داوە (شارنشین شت بفرۆشێ بۆ گوندنشین بەبێ کرێ).

---

(١) بڕوانە: ٥٧.

٢١٥٧- قەیس دەڵێ: لە جەریرم بیست ﷺ دەیوت: پەیمانم دا بەپێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر شایەتیدان كە هیچ پەرستراوێكی ڕاست نییە جگە لە خوا، وە موحەممەدیش پێغەمبەری خوایە، وە بەجێهێنانی نوێژ و زەكات دان و گوێڕایەڵی كردن، وە ئامۆژگاری كردن[1] بۆ هەموو مسوڵمانێك.

٢١٥٨- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "لَا تَلَقَّوُا الرُّكْبَانَ، وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ". قَالَ: فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا قَوْلُهُ: "لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ"؟ قَالَ: لَا يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا[2].

٢١٥٨- عەبدوڵڵای كوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بە پیری كاروانەوە مەچن[3]، وە شارنشین شتومەك بۆ گوندنشین نەفرۆشێ))، تاووس دەڵێ: بە عەبدوڵڵای كوڕی عەبباسم وت: مانای ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ چییە: ((وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ)) عەبدوڵڵا وتی: یانی نەبێتە دەلاڵ بۆی.

٦٩- بابُ مَنْ كَرِهَ أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ بِأَجْرٍ

٢١٥٩- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ صَبَّاحٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الحَنَفِيُّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ. وَبِهِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ.

---

(١) بۆ خوا و پێغەمبەرەكەی لە هەموو شتێكدا ئەوەندەی لە تواناداا بێت.

(٢) بڕوانە: ٢١٦٣، ٢٢٧٤.

(٣) شتومەكیان لێ بكڕن پێش ئەوەی بێنە ناو شار و نرخ بزانن.

٦٩- باسی ئەو کەسەی لای ناپەسەندە شارنشین بە کرێ شتومەک بفرۆشێ بۆ گوندنشین

٢١٥٩- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ قەدەغەی کرد کە شارنشین شت بفرۆشێت بۆ گوندنشین، (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پەسەند نییە شارنشین شت بەکرێ بۆ گوندنشین بفرۆشێت.

٧٠ - بَابٌ: لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ بِالسَّمْسَرَةِ

وَكَرِهَهُ ابْنُ سِيرِينَ وَإِبْرَاهِيمُ لِلْبَائِعِ وَالْمُشْتَرِي، وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: إِنَّ العَرَبَ تَقُولُ: بِعْ لِي ثَوْبًا. وَهْيَ تَعْنِي الشِّرَاءَ.

٢١٦٠- حَدَّثَنَا المَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيَّبِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "لَا يَبْتَاعُ المَرْءُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلَا تَنَاجَشُوا، وَلَا يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ"[1].

٧٠- باسێک: شارنشین بە دەلاڵی شت بۆ گوندنشین نەفرۆشێت

ئیبنو سیرین و ئیبراهیم دەلاڵی کردنیان لا ناپەسەندە بۆ کڕیارو فرۆشیار (شارنشین و گوندنشین بن)، وە ئیبراهیم دەڵێ: عەرەب دەڵێ (بِعْ لِي ثَوْبًا) مەبەستی کڕینە[2].

٢١٦٠- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((کەسی مسوڵمان فرۆشتن نەکات بەسەر فرۆشتنی براکەیدا، زەمکاری مەکەن بە فێڵ لە نێوان خۆتاندا، وە شارنشین شت نەفرۆشێت بۆ گوندنشین)).

---

(١) بڕوانە: ٢١٤٠.

(٢) مەبەستی ئیبراهیم وشەی (بِع) بەمانای کڕین دێت، هەرچۆنێک بە مانای فرۆشتنیش دێت.

٢١٦١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُعَاذٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷺ: نُهِينَا أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ.

٢١٦١- ئەنەسی كوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: ڕێگریمان لێكرا كە شارنشین شت بفرۆشێت بۆ گوندنشین.

٧١- بابُ النَّهْيِ عَنْ تَلَقِّي الرُّكْبَانِ وَأَنَّ بَيْعَهُ مَرْدُودٌ" لأَنَّ صَاحِبَهُ عَاصٍ آثِمٌ إِذَا كَانَ بِهِ عَالِمًا، وَهُوَ خِدَاعٌ فِي البَيْعِ، وَالخِدَاعُ لَا يَجُوزُ

٢١٦٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنِ التَّلَقِّي، وَأَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ[١].

٧١- باسی ڕێگری كردن لە بەدەمەوە چوونی كاروان[٢] وە بێگومان كڕین و فرۆشتنی ئەو كەسەی بەپیر كاروانەوە چووە دروست نییە،چونكە ئەو كەسە تاوانبارە ئەگەر زانا بێ پێی[٣] وە ئەو كارە فێڵ كردنە لە مامەڵەدا، فێڵ كردنیش دروست نییە

٢١٦٢- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری كرد لە بەپیرەوەچوونی كاروان و ڕێگری كرد لە فرۆشتنی شاری بۆ لادێیی.

---

(١) بڕوانە: ٢١٤٠.

(٢) كە دێتە شار و شت و مەكیان پێیە لێیان بكڕدرێت پێش هاتنە شار و زانینی نرخی شتەكان.

(٣) زانا بێ بەوەی كە ئەو كارەی كردوویەتی قەدەغەكراوە.

٢١٦٣- حَدَّثَنِي عَيَّاشُ بْنُ الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ: مَا مَعْنَى قَوْلِهِ: "لَا يَبِيعَنَّ حَاضِرٌ لِبَادٍ"؟ فَقَالَ: لَا يَكُنْ لَهُ سِمْسَارًا[1].

٢١٦٣- عبدڵلای کوڕی تاووس لە باوکیەوە کە(تاوسە) گێڕاویەو وتی: پرسیارم لە عەبدوڵلای کوڕی عەبباس کرد ﷺ: مانای ئەم فەرمایشتە چییە؟ ((لَا يَبِيعَنَّ حَاضِرٌ لِبَادٍ[2]))، عەبدوڵلاش وتی: نەبێتە دەڵاڵ بۆی.

٢١٦٤- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ: حَدَّثَنِي التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: مَنِ اشْتَرَى مُحَفَّلَةً فَلْيَرُدَّ مَعَهَا صَاعًا. قَالَ: وَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ تَلَقِّي البُيُوعِ[3].

٢١٦٤- عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: هەرکەسێك مەڕێکی گوان بەستراوی نەدۆشراوی کڕی (و بەدڵی نەبوو)، با لە گەڕانەوەیدا مەنێك خورما بگێڕێتەوە لەگەڵیدا، وە پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە بەپیرەوەچوونی کاروان بۆ شت کڕین لێیان.

٢١٦٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "لَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ، وَلَا تَلَقَّوُا السِّلَعَ حَتَّى يُهْبَطَ بِهَا إِلَى السُّوقِ"[4].

٢١٦٥- عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((با کەستان فرۆشتن نەکات بەسەر فرۆشتنی کەسێکی تردا، وە بەپیری شتومەك و کاڵاوە مەچن هەتا دەهێنرێتە بازاڕەوە)).

---

(١) بڕوانە: ٢١٥٨.

(٢) واتە: شاری شت بۆ لادێیی نەفرۆشێت.

(٣) بڕوانە: ٢١٤٩.

(٤) بڕوانە: ٢١٣٩.

٧٢ - بابُ مُنْتَهَى التَّلَقِّي

٢١٦٦- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: كُنَّا نَتَلَقَّى الرُّكْبَانَ فَنَشْتَرِي مِنْهُمُ الطَّعَامَ، فَنَهَانَا النَّبِيُّ ﷺ أَنْ نَبِيعَهُ حَتَّى يُبْلَغَ بِهِ سُوقُ الطَّعَامِ[1]. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: هَذَا فِي أَعْلَى السُّوقِ، يُبَيِّنُهُ حَدِيثُ عُبَيْدِ اللهِ.

٧٢- باسی سنووری بەپیرەوەچوونی کاروان[2] (تا کوێ دروستە؟)

٢١٦٦- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: ئێمە دەڕۆیشتین بەپیری کاروانەوەو خۆراکمان لێ دەکڕین، وە پێغەمبەر ﷺ ڕێگری لێکردین کە خۆراکەکە بفرۆشین هەتا دەگەیەنرێتە بازاڕی خۆراك، ئەبو عەبدوڵڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ئەو بەپیرەوە ڕۆیشتنە (ی عەبدوڵڵا باسی دەکات) لە سەرووی بازاڕەوە بوو، وە فەرموودەکەی عوبەیدیللا (دەیگێڕێتەوە) ڕوونی دەکاتەوە.

٢١٦٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: كَانُوا يَبْتَاعُونَ الطَّعَامَ فِي أَعْلَى السُّوقِ فَيَبِيعُونَهُ فِي مَكَانِهِمْ، فَنَهَاهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَبِيعُوهُ فِي مَكَانِهِ حَتَّى يَنْقُلُوهُ[3].

٢١٦٧- عوبەیدیللا وتی: نافیع بۆی گێڕامەوە لە عەبدوڵڵاوە ﷺ وتی: هاوەڵان خۆراکیان لە سەرووی بازاڕەوە دەکڕی و هەر لە جێگای خۆیاندا دەیانفرۆشتەوە، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری لێ کردن لە جێگای خۆیدا بیفرۆشنەوە، (بەڵکو نەیفرۆشنەوە) تا دەیگوازنەوە[4].

---

(١) بڕوانە: ٢١٢٣.

(٢) واتە: ئەو جێگایەی لێیەوە دروستە شت کڕین لە کاروان.

(٣) بڕوانە: ٢١٢٣.

(٤) ئەو گواستنەوە یانی: وەرگرتن.

٧٣- بابٌ: إِذَا اشْتَرَطَ فِي الْبَيْعِ شُرُوطًا لا تَحِلُّ

٢١٦٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: جَاءَتْنِي بَرِيرَةُ فَقَالَتْ: كَاتَبْتُ أَهْلِي عَلَى تِسْعِ أَوَاقٍ فِي كُلِّ عَامٍ وَقِيَّةٌ، فَأَعِينِينِي. فَقُلْتُ: إِنْ أَحَبَّ أَهْلُكِ أَنْ أَعُدَّهَا لَهُمْ وَيَكُونَ وَلاَؤُكِ لِي فَعَلْتُ. فَذَهَبَتْ بَرِيرَةُ إِلَى أَهْلِهَا فَقَالَتْ لَهُمْ، فَأَبَوْا ذَلِكَ عَلَيْهَا، فَجَاءَتْ مِنْ عِنْدِهِمْ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ جَالِسٌ، فَقَالَتْ: إِنِّي قَدْ عَرَضْتُ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ فَأَبَوْا، إِلَّا أَنْ يَكُونَ الوَلاَءُ لَهُمْ. فَسَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ فَأَخْبَرَتْ عَائِشَةُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: "خُذِيهَا وَاشْتَرِطِي لَهُمُ الوَلاَءَ، فَإِنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ". فَفَعَلَتْ عَائِشَةُ، ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي النَّاسِ، فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ. مَا بَالُ رِجَالٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللهِ؟! مَا كَانَ مِنْ شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللهِ فَهُوَ بَاطِلٌ، وَإِنْ كَانَ مِائَةَ شَرْطٍ، قَضَاءُ اللهِ أَحَقُّ، وَشَرْطُ اللهِ أَوْثَقُ، وَإِنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ"[١].

٧٣- باسێک: ئەگەر کەسێک لە مامەڵەدا چەند مەرجێک دابنێ کە دروست نییە

٢١٦٨- عائیشە ﵂ دەڵێ: بەریرە هات بۆ لام و وتی: نووسراوی ئازادبوونم لەگەڵ خاوەنەکەمدا نوسیوە لەسەر نۆ ئوقییە[٢] لە هەر ساڵێکدا ئوقییەك بدەم، جا تۆش یارمەتیم بدە، منیش وتم: ئەگەر خاوەنەکەت پێی خۆشە من ئەو نۆ ئوقییەیان پێ دەدەم، لە بەرانبەردا وەلائت بۆ من بێت ئەوە من ئەم کارە دەکەم، بەریرەش ڕۆیشت بۆ لای خاوەنەکەی وتەکەی منی پێ وتبوون، ئەوانیش پێی ڕازی نەبوون، جا لە لای ئەوانەوە هاتەوە (بۆ لای من)،

---

(١) بڕوانە: ٤٥٦.

(٢) ئوقییەک چل درهەمە. (إرشاد الساري:١٣١/٥).

پێغەمبەری خواش ﷺ دانیشتبوو، وتی: من ئەوەی وتت خستمە بەردەمیان، بەڵام ئەوان ڕازی نەبوون، تەنها بەوە نەبێت كە وەلائی من بۆ ئەوان بێت، پێغەمبەریش ﷺ گوێی لێ بوو، عائیشەش هەواڵەكەی بە پێغەمبەر ﷺ دا، ئەویش فەرمووی: ((وەریگرەو بیكڕە، مەرجی وەلائیش دابنێ بۆ ئەوان، چونكە بێگومان وەلائی بۆ ئەو كەسەیە كە ئازادی دەكات))، عورِوە دەڵێ: عائیشە بەو جۆرەی كرد، پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ لەناو خەڵكەكەدا هەستایە سەرپێ و سوپاس و ستایشی خوای كرد، پاشان فەرمووی: ((لە پاش ئەمە، ئەوە كەسانێك چییانە هەندێ مەرج دادەنێن كە لە كتێبی خوادا نییە، هەر مەرجێك لە كتێبی خوادا نەبێت دروست نییە، با سەد مەرجیش دابنێت، بڕیاری خوا ڕاسترە و مەرجی خوا بەهێزترە، وە بێگومان وەلائی (كۆیلە یان كەنیزەكەكە) بۆ ئەو كەسەیە كە ئازادی دەكات[1])).

٢١٦٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ أَرَادَتْ أَنْ تَشْتَرِيَ جَارِيَةً فَتُعْتِقَهَا، فَقَالَ أَهْلُهَا نَبِيعُكِهَا عَلَى أَنَّ وَلاَءَهَا لَنَا. فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: "لَا يَمْنَعُكِ ذَلِكَ، فَإِنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ"[2].

٢١٦٩- عەبدوڵلای كوڕی عومەر دەڵێ: عائیشەی دایكی باوەڕداران ﷺ ویستی كەنیزەكێك بكڕێت و ئازادی بكات، ئینجا خاوەنەكەی وتی: پێت دەفرۆشین بەمەرجێك وەلائەكەی بۆ ئێمە بێت، منیش ئەم قسەیەم بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ گێڕایەوە، ئەویش فەرمووی: ((با ئەو قسەیان ڕێگرت نەبێ، چونكە بەڕاستی وەلاء بۆ ئەو كەسەیە (كۆیلە یان كەنیزەكەكە) ئازاد دەكات)).

---

(١) واتە: ئەو مەرجە هیچ نییەو ڕەچاو ناكرێ.

(٢) بڕوانە: ٢١٥٦.

٧٤- بابُ بَيْعِ التَّمْرِ بِالتَّمْرِ

٢١٧٠- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ، سَمِعَ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "البُرُّ بِالبُرِّ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ"[١].

٧٤- باسی فرۆشتنی خورما بەخورما

٢١٧٠- عومەر ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرمووی: ((گۆڕینەوەی گەنم بە گەنم سووە مەگەر دەست بەدەست بێ، گۆڕینەوەی جۆ بە جۆ سووە مەگەر دەست بە دەست بێ، گۆڕینەوەی خورما بە خورما سووە مەگەر دەست بەدەست بێ)).

٧٥- بابُ بَيْعِ الزَّبِيبِ بِالزَّبِيبِ وَالطَّعَامِ بِالطَّعَامِ

٢١٧١- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ المُزَابَنَةِ، وَالمُزَابَنَةُ: بَيْعُ الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ كَيْلًا، وَبَيْعُ الزَّبِيبِ بِالكَرْمِ كَيْلًا[٢].

٧٥- باسی فرۆشتنی مێوژ بە مێوژ و خۆراک بە خۆراک

٢١٧١- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە (کڕین و فرۆشتنی) (مُزَابَنَة) کە (مُزَابَنَة) بریتیە لە فرۆشتنی خورمای تەڕ بە خورمای وشک بەخەمڵاندنی بەپێوانە، وە فرۆشتنی مێوژ بەترێ بە خەمڵاندنی بە پێوانە.

---

(١) بڕوانە: ٣١٣٤.

(٢) بڕوانە: ٢١٧٢، ٢١٨٥، ٢٢٠٥.

٢١٧٢- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الْمُزَابَنَةِ، قَالَ: وَالْمُزَابَنَةُ: أَنْ يَبِيعَ الثَّمَرَ بِكَيْلٍ، إِنْ زَادَ فَلِي، وَإِنْ نَقَصَ فَعَلَيَّ[١].

٢١٧٢- عەبدوڵڵای كوڕی عومەر رضي الله عنهما دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەر ﷺ ڕێگری كردووە لە (مُزَابَنَة)، عەبدوڵڵا دەڵێ: (مُزَابَنَة) ئەوەیە بەروبووم (خورمای تەڕ و ترێ) بە پێوانە بفرۆشێت (بە خورمای وشك و مێوژ)، ئەگەر زیادەی بوو[٢] ئەوە بۆ خۆم، وە ئەگەر كەم بوو ئەوە لەسەرمەو دەیبژێرم.

٢١٧٣- قَالَ: وَحَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ فِي العَرَايَا بِخَرْصِهَا[٣].

٢١٧٣- زەیدی كوڕی سابیت رضي الله عنه دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەر ﷺ ڕێگەی (بەكڕین و فرۆشتنی) عەڕایا[٤] داوە بە خەملاندنی بەخورمای وشك.

٧٦- بابُ بَيْعِ الشَّعِيرِ بِالشَّعِيرِ

٢١٧٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ التَمَسَ صَرْفًا بِمِائَةِ دِينَارٍ، فَدَعَانِي طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ فَتَرَاوَضْنَا، حَتَّى اصْطَرَفَ مِنِّي، فَأَخَذَ الذَّهَبَ يُقَلِّبُهَا فِي يَدِهِ، ثُمَّ قَالَ: حَتَّى يَأْتِيَ خَازِنِي مِنَ الغَابَةِ، وَعُمَرُ يَسْمَعُ ذَلِكَ، فَقَالَ: وَاللهِ لَا تُفَارِقُهُ حَتَّى تَأْخُذَ مِنْهُ، قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلَّا هَاءَ

---

(١) بڕوانە: ٢١٧١.

(٢) خورما یان ترێ خەملێنراوەكە.

(٣) بڕوانە: ٢١٨٤، ٢١٨٨، ٢١٩٢، ٢٣٨٠.

(٤) عەرایا: بریتییە لە كڕینی خورمای تەڕ بە دارخورماكەوە بە خورمای وشک بە خەملاندن، كڕینی ترێ بە مێوژ بە خەملاندن، بۆ ئەوەی خێزانێک بە تازەیی بیخۆن.

وَهَاءَ، وَالبُرُّ بِالبُرِّ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ"[١].

٧٦- باسی فرۆشتنی جۆ بە جۆ

٢١٧٤- ئیبنو شیهاب دەڵێ: مالیکی کوڕی ئەوس بۆی گێڕایەوە کە داوای گۆڕینەوەی (درهەمی) کرد بەرانبەر سەد دینار، تەڵحەی کوڕی عوبەیدوڵڵاش بانگی کردم، جا مامەڵەمان کردو ڕێککەوتین[٢] تا دینارەکانمی لێ وەرگرتم، وە لەناو دەستیدا ئەمدیوو ئەودیوی پێدەکردن، پاشان وتی: چاوەڕوان بە تا کلیلدارەکەم لە غابە[٣] دێتەوە، عومەریش گوێی لەم قسانە بوو، وتی: سوێند بە خوا لێی جیانابیتەوە تا درهەمەکانی لێ وەرنەگریت، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((گۆڕینەوەی ئاڵتون بە ئاڵتون سووە مەگەر دەست بەدەست بێ، وە گۆڕینەوەی گەنم بە گەنم سووە مەگەر دەست بەدەست بێ، وە گۆڕینەوەی جۆ بە جۆ سووە مەگەر دەست بەدەست بێ، وە گۆڕینەوەی خورما بە خورما سووە مەگەر دەست بەدەست بێ)).

٧٧- بابُ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالذَّهَبِ

٢١٧٥- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الفَضْلِ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرَةَ ﷺ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا سَوَاءً بِسَوَاءٍ، وَالفِضَّةَ بِالفِضَّةِ إِلَّا سَوَاءً بِسَوَاءٍ، وَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالفِضَّةِ وَالفِضَّةَ بِالذَّهَبِ كَيْفَ شِئْتُمْ"[٤].

---

(١) بڕوانە: ٢١٣٤.

(٢) لەسەر چۆنیەتی گۆڕینەوەی دینار بە درهەم.

(٣) شوێنێکە نزیکە لە مەدینە.

(٤) بڕوانە: ٢١٨٢.

٧٧- باسی فرۆشتنی ئاڵتون بە ئاڵتون

٢١٧٥- ئەبو بەکرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئاڵتون مەفرۆشن بە ئاڵتون مەگەر وەك یەك بن، وە زیو بەزیو مەفرۆشن مەگەر وەك یەك بن، بەڵام ئاڵتون بفرۆشن بە زیو، زیو بفرۆشن بە ئاڵتون چۆنتان ویست[1])).

٧٨- بَابُ بَيْعِ الفِضَّةِ بِالفِضَّةِ

٢١٧٦- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا عَمِّي، حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي الزُّهْرِيِّ عَنْ عَمِّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ حَدَّثَهُ مِثْلَ ذَلِكَ حَدِيثًا عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَلَقِيَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ فَقَالَ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، مَا هَذَا الَّذِي تُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ؟ فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ: فِي الصَّرْفِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَالوَرِقُ بِالوَرِقِ مِثْلًا بِمِثْلٍ"[2].

٧٨- باسی فرۆشتنی زیو بە زیو

٢١٧٦- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە ئەبو سەعید فەرموودەیەکی بۆ گێڕایەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ وێنەی ئەو (فەرموودەی ئەبو بەکرە)[3] ئینجا عەبدوڵڵای کوڕی عومەر پێی گەیشت، وتی: ئەی ئەبو سەعید ئەم فەرموودە چییە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەیگێڕیتەوە؟ ئەبو سەعیدیش وتی: دەربارەی گۆڕینەوەی دینار بە درهەم لە پێغەمبەری خوام ﷺ

---

(١) ئەگەر دەست بە دەست بوو هیچیان قەرز نەبوو ئەوە دروستە، بەڵام ئەگەر یەکێکیان قەرز بوو با بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت دروست نییە.

(٢) بڕوانە: ٢١٧٧، ٢١٧٨.

(٣) کە بە ژمارە: ٢١٧٥ پێش ئەم فەرموودە هاتووە.

بیست دەیفەرموو: ((ئاڵتون بە ئاڵتون مەفرۆشن مەگەر وەك یەك بن، وە زیو بە زیو مەفرۆشن مەگەر وەك یەك بن)).

٢١٧٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَلَا تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَا تَبِيعُوا الوَرِقَ بِالوَرِقِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَلَا تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَا تَبِيعُوا مِنْهَا غَائِبًا بِنَاجِزٍ"[1].

٢١٧٧- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئاڵتون بەئاڵتون مەفرۆشن مەگەر وەك یەك بن، وە باوی هەندێکیان مەدەن بەسەر هەندێکیاندا، وە زیو بە زیو مەفرۆشن مەگەر وەك یەك بن، وە باوی هەندێکیان مەدەن بەسەر هەندێکیاندا، وە ئەوەی لەمانە ئامادە نییە مەیفرۆشن بە حازر و ئامادە لەمانە)).

٧٩- بَابُ بَيْعِ الدِّينَارِ بِالدِّينَارِ نَسَاءً

٢١٧٨- ٢١٧٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، أَنَّ أَبَا صَالِحٍ الزَّيَّاتَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ ﷺ يَقُولُ: الدِّينَارُ بِالدِّينَارِ، وَالدِّرْهَمُ بِالدِّرْهَمِ. فَقُلْتُ لَهُ: فَإِنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ لَا يَقُولُهُ. فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ: سَأَلْتُهُ فَقُلْتُ: سَمِعْتَهُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ، أَوْ وَجَدْتَهُ فِي كِتَابِ اللهِ؟ قَالَ: كُلُّ ذَلِكَ لَا أَقُولُ، وَأَنْتُمْ أَعْلَمُ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ مِنِّي، وَلَكِنَّنِي أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لَا رِبًا إِلَّا فِي النَّسِيئَةِ"[2].

---

(١) بڕوانە: ٢١٧٦.

(٢) بڕوانە: ٢١٧٦.

٧٩- باسی فرۆشتنی دینار بە دینار بەقەرز

٢١٧٨- ٢١٧٩- ئەبو صاڵحی زەییات دەڵێ: لە ئەبو سەعیدی خودریم ﷺ بیست دەیوت: دینار بە دینارو درهەم بە درهەم[١] پێم وت: ئیبنو عەبباس ﷺ وا ناڵێت! ئەبو سەعید وتی: پرسیارم لە ئیبنو عەبباس کرد وتم: ئەوەت لە پێغەمبەر ﷺ بیستووە، یان لە قورئانەکەی خوادا دیوتە؟ ئیبنو عەبباس وتی: هیچیان ناڵێم، وە ئێوە لە من زاناترن بە پێغەمبەری خوا ﷺ، بەڵام من ئوسامە بۆی گێڕامەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((سوو تەنها لە دواخستندایە[٢])).

٨٠- بَابُ بَيْعِ الوَرِقِ بِالذَّهَبِ نَسِيئَةً

٢١٨٠ - ٢١٨١- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا المِنْهَالِ قَالَ: سَأَلْتُ البَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ وَزَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ ﷺ عَنِ الصَّرْفِ، فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يَقُولُ هَذَا خَيْرٌ مِنِّي. فَكِلاَهُمَا يَقُولُ نَهَى: رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالوَرِقِ دَيْنًا[٣].

٨٠- باسی فرۆشتنی زیو بە ئاڵتون بە قەرز

٢١٨٠- ٢١٨١- ئەبو مینهال دەڵێ: پرسیارم لە بەرائی کوڕی عازیب و زەیدی کوڕی ئەرقەم کرد ﷺ دەربارەی پارە گۆڕینەوە[٤] جا هەر یەك لەو دووانە دەیوت: ئەو لە من چاکترە، ئینجا هەردووکیان دەیانوت: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتنی ئاڵتون بە زیو بە قەرز[٥].

---

(١) وەک یەک دەدرێ، هەرکەس زیاد بدات یان وەریبگرێ سووە.

(٢) واتە: دواخستنی یەکێک لەو دوو پارەیەی بەیەکتری دەفرۆشرێن.

(٣) بڕوانە: ٢٠٦٠، ٢٠٦١.

(٤) پارە فرۆشتن بە پارە.

(٥) نابێ هیچ کامیان قەرز بێت، بەڵکو دەبێ حازرو ئامادەبن.

٨١- بابُ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالوَرِقِ يَدًا بِيَدٍ

٢١٨٢- حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ العَوَّامِ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الفِضَّةِ بِالفِضَّةِ وَالذَّهَبِ بِالذَّهَبِ، إِلَّا سَوَاءً بِسَوَاءٍ، وَأَمَرَنَا أَنْ نَبْتَاعَ الذَّهَبَ بِالفِضَّةِ كَيْفَ شِئْنَا، وَالفِضَّةَ بِالذَّهَبِ كَيْفَ شِئْنَا[١].

٨١- باسی فرۆشتنی ئاڵتون بە زیو كەدەست بە دەست بێت

٢١٨٢- ئەبو بەكرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری كرد لە فرۆشتنی زیو بە زیو و ئاڵتون بە ئاڵتون مەگەر یەكسان بن، وە فەرمانی پێكردین كەئاڵتون بكڕین بە زیو هەرچۆنمان ویست[٢] وە زیو بكڕین بە ئاڵتون هەرچۆنمان ویست.

٨٢- بابُ بَيْعِ المُزَابَنَةِوَهْيَ: بَيْعُ الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ، وَبَيْعُ الزَّبِيبِ بِالكَرْمِ، وَبَيْعُ العَرَايَا

و قَالَ أَنَسٌ نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنِ المُزَابَنَةِ وَالمُحَاقَلَةِ.

٢١٨٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "لَا تَبِيعُوا الثَّمَرَ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهُ، وَلَا تَبِيعُوا الثَّمَرَ بِالتَّمْرِ"[٣].

---

(١) بڕوانە: ٢١٧٥.

(٢) با یەكسانیش نەبن.

(٣) بڕوانە: ١٧٨٦.

٨٢- باسی كڕين و فرۆشتنی (مزابنة) كە بريتيە لە فرۆشتنی خورمای تازە بە خورمای وشك و فرۆشتنی مێوژ بە ترێ و فرۆشتنی عەرايا

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ كڕين و فرۆشتنی (مُزَابَنَة)[1] و (مُحَاقَلَة)[2] ی قەدەغەكرد.

٢١٨٣- عەبدوڵڵای كوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بەروبووم مەفرۆشن تا پێگەيشتنی دەردەكەوێ، وە خورمای تازە پێگەيشتوو مەفرۆشن بە خورمای وشك)).

٢١٨٤- قَالَ سَالِمٌ: وَأَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَخَّصَ بَعْدَ ذَلِكَ فِي بَيْعِ العَرِيَّةِ بِالرُّطَبِ أَوْ بِالتَّمْرِ، وَلَمْ يُرَخِّصْ فِي غَيْرِهِ[3].

٢١٨٤- زەيدی كوڕی سابيت ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ پاش ئەوەی (ڕێگری كرد لە فرۆشتنی خورمای تەڕ بە خورمای وشك)، ڕێگەی دا بەفرۆشتنی خورمای تەڕ بەدار خورماكەوە بەخورمای تازە يان خورمای وشك، وە جگە لەوە ڕێگەی بە هيچی تر نەدا.

٢١٨٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ المُزَابَنَةِ. وَالمُزَابَنَةُ: اشْتِرَاءُ الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ كَيْلًا، وَبَيْعُ الكَرْمِ بِالزَّبِيبِ كَيْلًا[4].

٢١٨٥- عەبدوڵڵای كوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری كرد (لە كڕين و فرۆشتنی) (مُزَابَنَة) كە (مُزَابَنَة): بريتييە لە فرۆشتنی خورمای

---

(١) (مزابنة) فرۆشتنی خورمايە بە دارخورماكەوە بە خورمای وشك بە خەمڵاندن.

(٢) (محاقلة) كێڵگە فرۆشتنە بە خۆراكێكی دياريكراو.

(٣) بڕوانە: ٢١٧٣.

(٤) بڕوانە: ٢١٧١.

تازه به خورمای وشك به خەملاندنی به پێوانه، وه فرۆشتنی مێوژ بەترێ به خەملاندنی بەپێوانه.

٢١٨٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ الحُصَيْنِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ - مَوْلَى ابْنِ أَبِي أَحْمَدَ- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ المُزَابَنَةِ وَالمُحَاقَلَةِ. وَالمُزَابَنَةُ: اشْتِرَاءُ الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ فِي رُءُوسِ النَّخْلِ.

٢١٨٦- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ موزابەنە و موحاقەلەی قەدەغەکرد، موزابەنە: بریتییە لە فرۆشتنی خورما بە دارخورماکەوە بە خورمای وشك.

٢١٨٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنِ المُحَاقَلَةِ وَالمُزَابَنَةِ.

٢١٨٧- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ موحاقەلەو موزابەنەی قەدەغەکرد.

٢١٨٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَرْخَصَ لِصَاحِبِ العَرِيَّةِ أَنْ يَبِيعَهَا بِخَرْصِهَا[١].

٢١٨٨- زەیدی کوڕی سابیت ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ مۆڵەتی دا بە خاوەنی خورما یان ترێ بەدارەکەیەوە کە بیفرۆشێ بە خەملاندن[٢].

---

(١) بڕوانە: ٢١٧٣.

(٢) واتە: بیخەملێنێ ئەو دارخورمایە چەند خورمای پێوەیە، ئەگەر خورماکە وشک بێتەوە بیفرۆشێ بەو ئەندازە لە خورمای وشک.

٨٣- بابُ بَيْعِ الثَّمَرِ عَلَى رُءُوسِ النَّخْلِ بِالذَّهَبِ وَالفِضَّةِ

٢١٨٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا ابن وَهْبٍ، أَخْبَرَنَا ابن جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ وَأَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَطِيبَ، وَلَا يُبَاعُ شَيْء مِنْهُ إِلَّا بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ إِلَّا العَرَايَا[1].

٨٣- باسی فرۆشتنی خورمای تازە بە دارخورماکەوە بە ئاڵتون و زیو

٢١٨٩- جابیر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتنی بەروبووم (ی خورما) تا تەواو پێدەگات، وە هیچی لێ نافرۆشرێ مەگەر بەدینار و درهەم جگە لە عەرایا[2].

٢١٩٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الوَهَّابِ قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا، وَسَأَلَهُ عُبَيْدُ اللهِ بْنُ الرَّبِيعِ: أَحَدَّثَكَ دَاوُدُ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ فِي بَيْعِ العَرَايَا فِي خَمْسَةِ أَوْسُقٍ أَوْ دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ؟ قَالَ: نَعَمْ[3].

٢١٩٠- عەبدوڵڵای کوڕی عەبدولوەهاب وتی: گوێم لە مالیك بوو کاتێك عەبدوڵڵای کوڕی ڕەبیع پرسیاری لێ کرد و وتی: ئایا داوود بۆی گێڕاویتەوە لە ئەبو سوفیانەوە لە ئەبو هوڕەیرە ﷺ گێڕایەوە کە پێغەمبەر ﷺ مۆڵەتی بە مامەڵەی عەرایا داوە، ئەگەر پێنج وەسق بوو یان کەمتر لە پێنج وەسق بوو؟ مالیك وتی: بەڵێ (داوود بۆی گێڕامەوە).

---

(١) بڕوانە: ١٤٨٧.

(٢) پێشتر ماناکەیمان ڕوونکردەوە، لە باسی (٨٤- باسی مانای عەرایا) زیاتر ڕوونی دەکەینەوە.

(٣) بڕوانە: ٢٣٨٢.

٢١٩١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: سَمِعْتُ بُشَيْرًا قَالَ: سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ أَبِي حَثْمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ، وَرَخَّصَ فِي العَرِيَّةِ أَنْ تُبَاعَ بِخَرْصِهَا يَأْكُلُهَا أَهْلُهَا رُطَبًا. وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً أُخْرَى: إِلَّا أَنَّهُ رَخَّصَ فِي العَرِيَّةِ يَبِيعُهَا أَهْلُهَا بِخَرْصِهَا، يَأْكُلُونَهَا رُطَبًا. قَالَ هُوَ سَوَاءٌ. قَالَ سُفْيَانُ: فَقُلْتُ لِيَحْيَى وَأَنَا غُلَامٌ: إِنَّ أَهْلَ مَكَّةَ يَقُولُونَ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ فِي بَيْعِ العَرَايَا. فَقَالَ: وَمَا يُدْرِي أَهْلَ مَكَّةَ؟ قُلْتُ: إِنَّهُمْ يَرْوُونَهُ عَنْ جَابِرٍ. فَسَكَتَ. قَالَ سُفْيَانُ: إِنَّمَا أَرَدْتُ أَنَّ جَابِرًا مِنْ أَهْلِ المَدِينَةِ. قِيلَ لِسُفْيَانَ: وَلَيْسَ فِيهِ: نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهُ؟ قَالَ: لَا[1].

٢١٩١- سوفیان دەڵێ: یەحیای کوڕی سەعید وتی: لە بوشەیرم بیست وتی: لە سەهلی کوڕی ئەبی حەسمەم بیست گێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فرۆشتنی بەروبوومی خورمای تەڕی[2] بەخورمای وشك قەدەغە کرد، وە ڕێگەی بە مامەڵەی عەرایادا کە بە خەملاندن بفرۆشرێ، ئەوانەی کڕیویانە بە تەڕو تازەیی دەیخۆن، سوفیان جارێکی تر وتی: بەڵام پێغەمبەر ﷺ مۆڵەتی دا بەمامەڵەی عەرایا کە خاوەنەکەی[3] بەخەملاندن دەیفرۆشێ، کڕیارەکانیش بە تەڕی دەیخۆن، ئەمە و وتەکەی پێشوو یەکسانن[4] سوفیان دەڵێ: لەکاتێکدا من گەنج بووم بە یەحیام وت: خەڵکی مەککە دەڵێن: بێگومان پێغەمبەر ﷺ ڕێگەی بە مامەڵەی عەرایا داوە! یەحیاش وتی: خەڵکی مەککە چوزانن؟ وتم: خەڵکی مەککە لە جابیرەوە ﷺ دەیگێڕنەوە[5] جا یەحیا بێدەنگ بوو، سوفیان دەڵێ: بێگومان مەبەستم ئەوەبوو کە جابیر خەڵکی مەدینەیە، بە سوفیان وترا: ئایا

(١) بڕوانە: ٢٣٨٤.

(٢) بە دارخورماکەوە بێت.

(٣) خاوەنی دارخورماکە کە خورماکەی پێوەیە.

(٤) لەگەڵ وتەکەی پێشووی سوفیاندا لە مانادا یەکن، با لە دەربڕینی وشەشدا جیاواز بن.

(٥) کە خەڵکی مەدینەیە.

لەو فەرموودەدا پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتنی ڕوتەب تا تەواو پێدەگات؟ سوفیان وتی: نەخێر ڕێگری نەکردووە.

٨٤- بَابُ تَفْسِيرِ العَرَايَا

وَقَالَ مَالِكٌ: العَرِيَّةُ أَنْ يُعْرِيَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ النَّخْلَةَ، ثُمَّ يَتَأَذَّى بِدُخُولِهِ عَلَيْهِ، فَرُخِّصَ لَهُ أَنْ يَشْتَرِيَهَا مِنْهُ بِتَمْرٍ. وَقَالَ ابْنُ إِدْرِيسَ: العَرِيَّةُ لَا تَكُونُ إِلَّا بِالكَيْلِ مِنَ التَّمْرِ يَدًا بِيَدٍ، لَا يَكُونُ بِالجِزَافِ. وَمِمَّا يُقَوِّيهِ قَوْلُ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ: بِالأَوْسُقِ المُوَسَّقَةِ. وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ فِي حَدِيثِهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ: كَانَتِ العَرَايَا أَنْ يُعْرِيَ الرَّجُلُ فِي مَالِهِ النَّخْلَةَ وَالنَّخْلَتَيْنِ. وَقَالَ يَزِيدُ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ حُسَيْنٍ: العَرَايَا النَخْلٌ كَانَتْ تُوهَبُ لِلْمَسَاكِينِ، فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ أَنْ يَنْتَظِرُوا بِهَا، رُخِّصَ لَهُمْ أَنْ يَبِيعُوهَا بِمَا شَاءُوا مِنَ التَّمْرِ.

٨٤- باسی مانا و ڕاڤەی عەرایا

مالیك دەڵێ: عەرییە ئەوەیە کەسێك بەروبوومی دارخورمایەك بدات بە کەسێکی تر، پاشان خاوەنی دارخورماکە بە چوونی ئەو کەسە بۆ ناو باخە دارخورماکەی زیانی پێدەگات، بۆیە ڕێگە دراوە بەخاوەنی دارخورماکە بەری دارخورماکە بە خورمای وشك لە بەرانبەرەکەی بکڕێتەوە، ئیبنو ئیدریس[1] دەڵێ: عەرییە دروست نییە لە خورمای وشکدا نەبێت بە پێوانەو دەست بەدەست، (بەلام) بە خەملاندن نابێ، ئەوەی ئەم وتەیەی شافیعی بەهێز دەکات وتەکەی سەهلی کوڕی حەسمەیە کە دەڵێت: بە وەسقی پێوانەکراو، ئیبنو ئیسحاق لەو فەرموودەی کە گێڕاویەتیەوە لە نافیعەوە لە ئیبنو عومەرەوە رضي الله عنهما

---

(١) مەبەست ئیمامی شافیعییە رحمه الله، چونکە ناوی موحەممەدی کوڕی ئیدریسی شافیعییە.

دەڵێ: عەرایا بریتییە لەوەی کەسێك لە سامانی خۆی دارخورمایەك و دوو دارخورما بدات بە کەسێکی تر. یەزید لە سوفیانی کوڕی حوسەینەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێ: عەرایا دارخورما بوو دەبەخشرا بە هەژاران، جا هەژارەکان نەیاندەتوانی چاوەڕوانی بکەن تا خورماکە دەبێت بە خورمای وشك، مۆڵەتیان پێدراوە کە بیفرۆشن بەهەر چەندێك بیانەوێ لە خورمای وشك.

٢١٩٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَخَّصَ فِي العَرَايَا أَنْ تُبَاعَ بِخَرْصِهَا كَيْلًا. قَالَ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ: وَالعَرَايَا: نَخَلاَتٌ مَعْلُومَاتٌ تَأْتِيهَا فَتَشْتَرِيهَا[١].

٢١٩٢- ئیبنو عومەر لە زەیدی کوڕی سابیتەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگەی دا لە مامەڵەی عەرایادا بە خەمڵاندنی بەپێوانە بفرۆشرێ، مووسای کوڕی عوقبە[٢] دەڵێ: عەرایا چەند دارخورمایەکی دیاریکراوە[٣] دەڕۆیتە لایان[٤] و (بەروبوومەکەیان) دەکڕیت.

٨٥- بابُ بَيْعِ الثِّمَارِ قَبْلَ أَنْ يَبْدُوَ صَلَاحُهَا

٢١٩٣- وَقَالَ اللَّيْثُ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ: كَانَ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ يُحَدِّثُ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ الأَنْصَارِيِّ مِنْ بَنِي حَارِثَةَ أَنَّهُ حَدَّثَهُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ قَالَ: كَانَ النَّاسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ

(١) بڕوانە: ٢١٧٣.

(٢) یەکێکە لەو کەسانەی فەرموودەی عەرایای گێڕاوەتەوە.

(٣) لە باخێکی خورمادا.

(٤) لەوانەیە ئیمامی بوخاری مەبەستی ئەوە بێت (عَرَايَا) لە (عروت)ـەوە هاتووە، واتە: بڕۆی بۆ لای، نە لە (العرى)یەوە هاتبێ، کە بە مانای لێکردنەوەو ڕووت کردنەوەیە. (إرشاد الساري: ١٥٠/٥).

اللهِ ﷺ يَتَبَايَعُونَ الثِّمَارَ، فَإِذَا جَدَّ النَّاسُ وَحَضَرَ تَقَاضِيهِمْ قَالَ المُبْتَاعُ: إِنَّهُ أَصَابَ الثَّمَرَ الدُّمَانُ[1] أَصَابَهُ مُرَاضٌ[2] أَصَابَهُ قُشَامٌ[3] -عَاهَاتٌ يَحْتَجُّونَ بِهَا- فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَمَّا كَثُرَتْ عِنْدَهُ الخُصُومَةُ فِي ذَلِكَ: "فَإِمَّا لَا، فَلاَ تَتَبَايَعُوا حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُ الثَّمَرِ". كَالمَشُورَةِ يُشِيرُ بِهَا لِكَثْرَةِ خُصُومَتِهِمْ. وَأَخْبَرَنِي خَارِجَةُ بْنُ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ، لَمْ يَكُنْ يَبِيعُ ثِمَارَ أَرْضِهِ حَتَّى تَطْلُعَ الثُّرَيَّا، فَيَتَبَيَّنَ الأَصْفَرُ مِنَ الأَحْمَرِ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: رَوَاهُ عَلِيُّ بْنُ بَحْرٍ، حَدَّثَنَا حَكَّامٌ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، عَنْ زَكَرِيَّاءَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ سَهْلٍ، عَنْ زَيْدٍ.

٨٥- باسى فرۆشتنى بەروبووم پێش ئەوەى بە تەواوى پێبگات

٢١٩٣- سەهلى كوڕى ئەبى حەسمەى ئەنصارى ﷺ لە هۆزى حاريسە دەيگێڕێتەوە لە زەيدى كوڕى سابيتەوە ﷺ دەڵێ: خەڵكى لە سەردەمى پێغەمبەرى خوادا ﷺ كڕين و فرۆشتنيان بە بەرى دارخورماوە دەكرد، جا كاتێ خەڵكى خورماكەيان بڕنيبايەو لێيان بكردابەيەوە، وە كاتى پێدانى نرخەكەيان بهاتبايە، كڕيارەكە دەيوت: بەرى دارخورماكە بۆنى كردووەو ڕەشبۆتەوە، نەخۆشى و دەرد لێى داوەو پووكاوەتەوە، خورماكە نەخۆشەو نابێتە فەريكە خورما -بەم نەخۆشيانە بڕو بيانويان دەهێنايەوە، جا كاتێك لەم بارەيەوە سكاڵاى زۆر ڕۆيشتە خزمەتى پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى: ((جا ئەگەر ئەم مامەڵەيە واز لێ ناهێنن كەواتە مەيفرۆشن تا بەرەكەى بە تەواوى پێدەگات))، وەك پێشنيار ئەمەى بۆ پێشنيار كردن لەبەر زۆرى كێشە كە لە نێوانياندا

---

(١) (الدُّمَانُ): بۆگەن بوونى بەرى خوماو ڕەشبونەوەوەى. بڕوانە: فتح الباري: ٤/٤٩٨-٤٩٩.

(٢) (مُرَاضٌ) پووكانەوەى خورما. بڕوانە: فتح الباري: ٤/٤٩٨-٤٩٩.

(٣) (قُشَامٌ) نەخۆشييەكە دەدات لە خورما پێناگات و نابێتە فەريكە خورما. بڕوانە: فتح الباري:٤/٤٩٨-٤٩٩.

هەبوو، (ئەبو زیناد دەڵێ): خاریجەی کوڕی زەیدی کوڕی سابیت بۆی گێڕامەوە کە زەیدی کوڕی سابیت ﷺ بەروبوومی زەوییەکەی نەدەفرۆشت تا ئەستێرەی سوەیل هەڵنەهاتبایە، جا لەو کاتەدا زەردو سووری بەروبووم دەردەکەوت[1].

ئەبو عەبدوڵلا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ئەم فەرموودەیە عەلی کوڕی بەحر گێڕاویەتیەوەو دەڵێ: حەککام بۆی گێڕاینەوە دەڵێ: عەنبەسە بۆی گێڕاینەوە لە زەکەریاوە، لە ئەبو زینادەوە، لە عوروەوە، لە سەلەمەوە لە زەیدەوە.

٢١٩٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثِّمَارِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا، نَهَى البَائِعَ وَالمُبْتَاعَ[2].

٢١٩٤- عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کردووە لە فرۆشتنی بەروبووم هەتا سەرەتای پێگەیشتنی دەست پێنەکات، ڕێگری کرد لە هەریەك لە فرۆشیارو کڕیار.

٢١٩٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى أَنْ تُبَاعَ ثَمَرَةُ النَّخْلِ حَتَّى تَزْهُوَ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: يَعْنِي: حَتَّى تَحْمَرَّ[3].

٢١٩٥- ئەنەس ﷺ گێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کردوە لەوەی بەری خورما بفرۆشرێ تا سوور یان زەرد نەبێ (پێگەیشتنی دەرنەکەوێ)، ئەبو عەبدوڵلا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: (تَزْهُوَ) یانی سوور دەبێ.

---

(١) واتە: میوەکە پێدەگەیشت، چونکە سوور و زەردبوونی نیشانەی پێگەیشتنیەتی.

(٢) بڕوانە: ١٤٨٦.

(٣) بڕوانە: ١٤٨٨.

٢١٩٦- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سَلِيمِ بْنِ حَيَّانَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَا قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ أَنْ تُبَاعَ الثَّمَرَةُ حَتَّى تُشَقِّحَ. فَقِيلَ: مَا تُشَقِّحُ؟ قَالَ: تَحْمَارُ وَتَصْفَارُ وَيُؤْكَلُ مِنْهَا[(١)].

٢١٩٦- جابیری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ قەدەغەی کرد بەروبووم بفرۆشرێت تا سوورو زەرد نەبێ، وترا: (تُشَقِّحَ) چییە؟ وتی: سوور ببێ و زەرد ببێ و لێی بخورێ.

٨٦- بابُ بَيْعِ النَّخْلِ قَبْلَ أَنْ يَبْدُوَ صَلَاحُهَا

٢١٩٧- حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الهَيْثَمِ، حَدَّثَنَا مُعَلًّى، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرَةِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهَا، وَعَنِ النَّخْلِ حَتَّى يَزْهُوَ. قِيلَ: وَمَا يَزْهُو؟ قَالَ: يَحْمَارُ أَوْ يَصْفَارُ[(٢)].

٨٦- باسی فرۆشتنی دارخورما پێش ئەوەی بەرەکەی پێبگات

٢١٩٧- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فرۆشتنی بەروبوومی پێش پێگەیشتنی قەدەغە کردووە، وە فرۆشتنی دارخورمای پێش پێگەیشتنی قەدەغە کردووە، وتیان: پێگەیشتنی چییە و چۆنە؟ فەرمووی: سوور ببێت یان زەرد ببێت.

---

(١) بڕوانە: ١٤٨٧.

(٢) بڕوانە: ١٤٨٨.

٨٧- بابٌ: إِذَا بَاعَ الثِّمَارَ قَبْلَ أَنْ يَبْدُوَ صَلاَحُهَا ثُمَّ أَصَابَتْهُ عَاهَةٌ فَهُوَ مِنَ البَائِعِ

٢١٩٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثِّمَارِ حَتَّى تُزْهِيَ. فَقِيلَ لَهُ: وَمَا تُزْهِي؟ قَالَ: حَتَّى تَحْمَرَّ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَرَأَيْتَ إِذَا مَنَعَ اللهُ الثَّمَرَةَ، بِمَ يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَالَ أَخِيهِ؟ "[1].

٨٧- باسێک: ئەگەر کەسێك بەروبوومی فرۆشت پێش پێگەیشتنی، پاشان دەرد و نەخۆشی لێی دا ئەوە لەسەر فرۆشیارە

٢١٩٨- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فرۆشتنی بەروبوومی قەدەغە کردووە تا پێنەگات، پێی وترا (تُزْهِي) چییە؟ فەرمووی: تا سوور دەبێت، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((پێم بڵێ ئەگەر بە فەرمانی خوا درەختەکە بەری نەگرت، کەسێك لە ئێوە بەچی ماڵی براکەی وەردەگرێت؟)).

٢١٩٩- قَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: لَوْ أَنَّ رَجُلًا ابْتَاعَ ثَمَرًا قَبْلَ أَنْ يَبْدُوَ صَلاَحُهُ، ثُمَّ أَصَابَتْهُ عَاهَةٌ، كَانَ مَا أَصَابَهُ عَلَى رَبِّهِ. أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "لَا تَتَبَايَعُوا الثَّمَرَ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا، وَلَا تَبِيعُوا الثَّمَرَ بِالتَّمْرِ"[2].

٢١٩٩- ئیبنو شیهاب دەڵێ: ئەگەر کەسێك بەروبوومێك بفرۆشێت پێش ئەوەی پێبگات، پاشان تووشی نەخۆشی و دەردێك بوو، ئەو زیانەی تووشی بووە لەسەر

---

(١) بڕوانە: ١٤٨٨.

(٢) بڕوانە: ١٤٨٦.

خاوەنەکەیەتی[1]، (زوهری دەڵێ): سالیمی کوڕی عەبدوڵلا بۆی گێڕامەوە لە ئیبنو عومەرەوە ﷺ کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بەروبووم بەیەکتری مەفرۆشن تا سەرەتای پێگەیشتنی دەست پێنەکات، وە خورمای تەڕیش مەفرۆشن بە خورمای وشك)).

٨٨- بَابُ شِرَاءِ الطَّعَامِ إِلَى أَجَلٍ

٢٢٠٠- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ: ذَكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَفِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ. ثُمَّ حَدَّثَنَا عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ، فَرَهَنَهُ دِرْعَهُ[2].

٨٨- باسی کڕینی خۆراک بەقەرز بۆ ماوەیەک

٢٢٠٠- ئەعمەش دەڵێ: لای ئیبراهیم باسی بارمتەمان کرد لە سەلەمدا، ئیبراهیمیش وتی: قەیناکات، پاشان بۆی گێڕاینەوە لە ئەسوەدەوە لە عائیشەوە ﷺ کە پێغەمبەر ﷺ هەندێ خۆراکی لە پیاوێکی جوولەکە کڕی بەقەرز تا ماوەیەك و زرێکەی لای دانا بەبارمتە.

٨٩ - بَابٌ: إِذَا أَرَادَ بَيْعَ تَمْرٍ بِتَمْرٍ جنيب

٢٢٠١- ٢٢٠٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ المَجِيدِ بْنِ سُهَيْلِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ اسْتَعْمَلَ

---

(١) واته: فرۆشیارەکە.

(٢) بڕوانە: ٢٠٦٨.

رَجُلًا عَلَى خَيْبَرَ، فَجَاءَهُ بِتَمْرٍ جَنِيبٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَكُلُّ تَمْرِ خَيْبَرَ هَكَذَا؟ ". قَالَ: لَا وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "لَا تَفْعَلْ، بِعِ الجَمْعَ بِالدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَعْ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيبًا"[١].

٨٩- باسێک : ئەگەر کەسێک ویستی خورما بفرۆشێ بەخورمایەکی چاکتر

٢٢٠١- ٢٢٠٢- ئەبو سەعیدی خودری و ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕنەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ پیاوێکی[٢] کردە سەرکاری خەیبەر، ئینجا پیاوەکە خورمایەکی چاکی هێنایە خزمەت پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەریش فەرمووی: ((ئایا هەموو خورمای خەیبەر ئاوایە؟)) وتی: نەوەڵڵا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، بێگومان ئێمە مەنێ لەم خورمایە بە دوو مەن، دوو مەن بە سێ مەن دەکڕین، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((وامەکە خورما خراپەکە بە پارە بفرۆشە، پاشان بەو پارە خورمای چاکی پێ بکڕە)).

٩٠- بابُ مَنْ بَاعَ نَخْلًا قَدْ أُبِّرَتْ أَوْ أَرْضًا مَزْرُوعَةً أَوْ بِإِجَارَةٍ

٢٢٠٣- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: وَقَالَ لِي إِبْرَاهِيمُ: أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ يُخْبِرُ، عَنْ نَافِعٍ -مَوْلَى ابْنِ عُمَرَ- أَنَّ أَيُّمَا نَخْلٍ بِيعَتْ قَدْ أُبِّرَتْ لَمْ يُذْكَرِ الثَّمَرُ، فَالثَّمَرُ لِلَّذِي أَبَّرَهَا، وَكَذَلِكَ العَبْدُ وَالحَرْثُ. سَمَّى لَهُ نَافِعٌ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَ[٣].

---

(١) الحديث ٢٢٠١: (٢٣٠٢، ٤٢٤٤، ٤٢٤٦، ٧٣٥٠).

الحديث ٢٢٠٢: (٢٣٠٣، ٤٢٤٥، ٤٢٤٧، ٧٣٥١).

(٢) سەوادی کوڕی غوزییە بوو (فتح الباري: ٥/٥٠٤).

(٣) بڕوانە: ٢٢٠٤، ٢٢٠٦، ٢٣٧٩، ٢٧١٦.

٩٠- باسی کەسێک دارخورمایەکی فرۆشتبێت کە موتوربە کرا بێ، یان زەوییەکی فرۆشتبێت کە چێنرا بێ، یان بەکرێ وەری گرتبێ

٢٢٠٣- ئیبنو جورەیج دەڵێ: لە ئیبنو ئەبو مولەیکەم بیست لە نافیعەوە ﷺ گێڕایەوە -کە ئازادکراوی ئیبنو عومەر بوو ﷺ- وتی: بێگومان هەر دارخورمایەك فرۆشرابێت کە موتوربە کرابێت و لە مامەڵەکەدا ناوی بەروبووم نەبرا بێ، ئەوە بەروبوومەکەی بۆ ئەو کەسەیە موتوربەی کردووە، هەروەها کۆیلە[1] و کشتوکاڵیش بە هەمان شێوەیە، نافیع ئەم سیانەی[2] بۆ ئیبنو جورەیج باسکرد.

٢٢٠٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ بَاعَ نَخْلًا قَدْ أُبِّرَتْ فَثَمَرُهَا لِلْبَائِعِ، إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ"[3].

٢٢٠٤- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەر کەسێك دارخورمایەك بفرۆشێت کە پێوەن[4] کراوە، ئەوە بەروبوومەکەی بۆ فرۆشیارە، مەگەر کڕیارەکە بە مەرجی گرتبێت (بۆ ئەو بێت))).

---

(١) ئەگەر فرۆشرا و ماڵ و سامانی هەبوو لەسەر ڕای ئەو زانایانەی کە دەڵێن کۆیلە ببێتە خاوەن ماڵ، لەو کاتەدا ماڵەکە بۆ فرۆشیارەکەیەتی مەگەر کڕیارەکە بەمەرجی بگرێت کە بۆ کۆیلەکەبێت، یان کەنیزەکێکی دووگیان فرۆشرا و کوڕێکی کۆیلەی هەبوو، ئەوە بۆ فرۆشیارەکەیەتی، بەڵام ئەگەر سکەکەی کۆرپەلە بوو هێشتا دەرنەکەوتبوو کە سکی هەیە، ئەوە بۆ کڕیارەکەیە. بڕوانە:إرشاد الساري: ٥/١٦٠.

(٢) بەروبووم و کۆیلە و کشتوکاڵ.

(٣) بڕوانە: ٢٢٠٣.

(٤) پێوەن و پێوەند هەردوو وشەکە بەکاردێن بۆ پێوەند کردنی درەختێک لە درەختێکی تر (موتوربە کردن). بڕوانە فەرهەنگی خاڵ: ل ١٠٩.

٩١ - بابٌ: بَيْعِ الزَّرْعِ بِالطَّعَامِ كَيْلًا

٢٢٠٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الْمُزَابَنَةِ، أَنْ يَبِيعَ ثَمَرَ حَائِطِهِ إِنْ كَانَ نَخْلًا بِتَمْرٍ كَيْلًا، وَإِنْ كَانَ كَرْمًا أَنْ يَبِيعَهُ بِزَبِيبٍ كَيْلًا، أَوْ كَانَ زَرْعًا أَنْ يَبِيعَهُ بِكَيْلِ طَعَامٍ، وَنَهَى عَنْ ذَلِكَ كُلِّهِ[١].

٩١- باسێک: فرۆشتنی کشتوکاڵ بە خۆراک بە پێوانە

٢٢٠٥- ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ مامەڵەی موزابەنەی قەدەغە کرد، موزابەنە ئەوەیە بەروبوومی باخەکەی ئەگەر خورما بوو بە خورمای وشك بەپێوانە بفرۆشێت، وە ئەگەر ترێ بوو بەپێوانە بیفرۆشێت بە مێوژ، وە ئەگەر کشتوکاڵ بوو بیفرۆشێت بە خۆراك (بە گەنم) بە پێوانە، وە هەموو ئەمانەی قەدەغە کرد.

٩٢ - بابُ بَيْعِ النَّخْلِ بِأَصْلِهِ

٢٢٠٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "أَيُّمَا امْرِئٍ أَبَّرَ نَخْلًا ثُمَّ بَاعَ أَصْلَهَا، فَلِلَّذِي أَبَّرَ ثَمَرُ النَّخْلِ، إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَهُ الْمُبْتَاعُ"[٢].

٩٢- باسی (حوکمی) فرۆشتنی خودی دارخورماکە

٢٢٠٦- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هەرکەسێك دارخورمایەك موتوربە بکات پاشان دارخورماکە بفرۆشێت، ئەوە

---

(١) بڕوانە: ٢١٧١.

(٢) بڕوانە: ٢٢٠٣.

بەروبوومی دارخورماکە بۆ ئەو کەسەیە پێوەنی کردووە، مەگەر کڕیارەکە بە مەرجی گرتبێت (بۆ ئەو بێت))).

٩٣- بَابُ بَيْعِ الْمُخَاضَرَةِ

٢٢٠٧- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ الأَنْصَارِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الْمُحَاقَلَةِ، وَالْمُخَاضَرَةِ، وَالْمُلاَمَسَةِ، وَالْمُنَابَذَةِ، وَالْمُزَابَنَةِ.

٩٣- باسی (حوكمی) فرۆشتنی قەرسیل[١]

٢٢٠٧- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتنی (الْمُحَاقَلَةِ)[٢] و (الْمُخَاضَرَةِ)[٣] و (الْمُلاَمَسَةِ)[٤] و (الْمُنَابَذَةِ)[٥] و (الْمُزَابَنَةِ)[٦].

٢٢٠٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ ثَمَرِ التَّمْرِ حَتَّى تَزْهُوَ. فَقُلْنَا لأَنَسٍ: مَا زَهْوُهَا؟ قَالَ: تَحْمَرُّ وَتَصْفَرُّ، أَرَأَيْتَ إِنْ مَنَعَ اللهُ الثَّمَرَةَ بِمَ تَسْتَحِلُّ مَالَ أَخِيكَ؟[٧].

---

(١) گەڵاو لاسکی گەنم وجۆی سەوز. (فەرهەنگی خاڵ: ل ٤٢٤).

(٢) بریتیە لە فرۆشتنی گەنم و جۆ بە سەوزی بە گەنم یان دانەوێڵەی تر.

(٣) بریتیە لە فرۆشتنی بەروبووم و میوەو دانەوێڵە بەسەوزی و پێش پێگەیشتنی.

(٤) بریتیە لە فرۆشتنی شت بەدەست لێدان.

(٥) بریتیە لە فرۆشتنی شت بەهەڵدان بۆ یەکتری.

(٦) بەرسیلکاری واتە: فرۆشتنی ڕوتەب و بەرسیلەی ترێ بەدارەکەیانەوە بە خورماو مێوژ بە پێوانە.

(٧) بڕوانە: ١٤٨٨.

٢٢٠٨- ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەر ﷺ فرۆشتنی بەروبوومی خورمای قەدەغە كردووە تا پێنەگات، بە ئەنەسمان وت: (زَهْوُهَا) چییە؟ وتی: تا سوور و زەرد دەبێت، (ئەنەس) وتی: پێم بڵێ ئەگەر خوا نەیهێشت درەختەكە بەری بگرێت، ئیتر بەچی ماڵی براكەت بۆ خۆت حەڵاڵ دەكەیت و وەری دەگریت؟

٩٤- بَابُ بَيْعِ الجُمَّارِ وَأَكْلِهِ

٢٢٠٩- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ المَلِكِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ وَهْوَ يَأْكُلُ جُمَّارًا، فَقَالَ: "مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةٌ كَالرَّجُلِ المُؤْمِنِ". فَأَرَدْتُ أَنْ أَقُولَ: هِيَ النَّخْلَةُ. فَإِذَا أَنَا أَحْدَثُهُمْ قَالَ: "هِيَ النَّخْلَةُ"[1].

٩٤- باسی (حوكمی) فرۆشتنی كورۆكی دارخورما و (حوكمی) خواردنی

٢٢٠٩- عەبدوڵڵای كوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: من لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووم كورۆكی دارخورمای دەخوارد و فەرمووی: ((لە درەختەكاندا درەختێك هەیە وەك پیاوی ئیماندار وایە))، منیش ویستم بڵێم: دارخورمایە، بەڵام سەیرم كرد من لە هەمووان تەمەنم كەمترە (بۆیە نەموت)، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((دارخورمایە)).

(١) بڕوانە: ٦١.

٩٥- بابُ مَنْ أَجْرَى أَمْرَ الأَمْصَارِ عَلَى مَا يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ فِي البُيُوعِ وَالإِجَارَةِ وَالمِكْيَالِ وَالوَزْنِ، وَسُنَنِهِمْ عَلَى نِيَّاتِهِمْ وَمَذَاهِبِهِمِ المَشْهُورَةِ

وَقَالَ شُرَيْحٌ لِلْغَزَّالِينَ: سُنَّتُكُمْ بَيْنَكُمْ. وَقَالَ عَبْدُ الوَهَّابِ، عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ: لَا بَأْسَ العَشَرَةُ بِأَحَدَ عَشَرَ، وَيَأْخُذُ لِلنَّفَقَةِ رِبْحًا. وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِهِنْدٍ: "خُذِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدَكِ بِالمَعْرُوفِ". وَقَالَ تَعَالَى: ﴿وَمَن كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِٱلْمَعْرُوفِ ﴿٦﴾﴾ النساء، وَاكْتَرَى الحَسَنُ مِنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مِرْدَاسٍ حِمَارًا، فَقَالَ: بِكَمْ؟ قَالَ: بِدَانَقَيْنِ. فَرَكِبَهُ، ثُمَّ جَاءَ مَرَّةً أُخْرَى، فَقَالَ: الحِمَارَ الحِمَارَ. فَرَكِبَهُ، وَلَمْ يُشَارِطْهُ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ بِنِصْفِ دِرْهَمٍ.

٩٥- باسی ئەوەی کە پێی وایە کاروباری شارەکان لە کڕین و فرۆشتن و بەکرێدان وپێوانە و کێشانەیان بەگوێرەی باو و نەریتی نێوان خۆیان دەبێ، وە لەسەر نیاز و نیەت و بۆچوونە باو و دیارەکانیان دەبێ

شورەیح بەوانەی شتی چنراو دەفرۆشن دەڵێ: عادەت و باوی نێوانتان چۆنە کار بەوە دەکرێت. وە عەبدولوەهاب لە ئەیوبەوە لە موحەممەدەوە گێڕاویەتیەوەدەڵێ: قەینا (شتێك كڕیوتە بە) دە (بیفرۆشیت) بە یازدە، وە قەیناکا فرۆشیار قازانج وەربگرێ لە بەرانبەر نەفەقە (ی فرۆشراوەکە)دا، وە پێغەمبەر ﷺ بە هیندی فەرموو: ((ئەوەندەی بەشی خۆت و منداڵەکەت بکات بە عورف و عادەت بیبە (لە ماڵی ئەبو سوفیان بەدزییەوە)))، خوای بەرز و

بلّند دەفەرموێ: (هەرکەس هەژار بوو[١] با له ماڵی هەتیوەکه بخوات بەپێی عورف و عادەت[٢])).

وه حەسەن گوێدرێژێکی له عەبدوڵڵای کوڕی میرداس بەکرێ گرت، وتی: بەچەند؟ عەبدوڵڵا وتی: به دوو عانه، جا حەسەن سواری گوێدرێژەکه بوو، پاشان جارێکی تر حەسەن هاتەوه وتی: گوێدرێژەکەم بۆ بێنن، گوێدرێژەکەم بۆ بێنن، ئینجا سواری بوو مامەڵەی لەگەڵدا نەکرد و نیو درهەمی بۆ نارد[٣].

٢٢١٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: حَجَمَ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَبُو طَيْبَةَ، فَأَمَرَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ، وَأَمَرَ أَهْلَهُ أَنْ يُخَفِّفُوا عَنْهُ مِنْ خَرَاجِهِ[٤].

٢٢١٠- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: ئەبو تەیبە[٥] کەڵەشاخی بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ گرت، پێغەمبەریش ﷺ فەرمانی کرد مەنێك خورمای بدەنێ، فەرمانیشی کرد به خاوەنەکەی که له باجەکەی کەم بکەنەوه.

٢٢١١- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ: قَالَتْ هِنْدٌ أُمُّ مُعَاوِيَةَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ: إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ، فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ أَنْ آخُذَ مِنْ مَالِهِ سِرًّا قَالَ: "خُذِي أَنْتِ وَبَنُوكِ مَا يَكْفِيكِ بِالمَعْرُوفِ"[٦].

---

(١) له سەرپەرشتیاری هەتیوان.

(٢) به ئەندازەی پێویست.

(٣) دوو عانه و نیو، دوو عانه کرێیەکەی، نیوەکەش وەک هەدیەو بەخشین.

(٤) بڕوانه: ٢١٠٢.

(٥) کۆیله بوو.

(٦) بڕوانه: ٢٤٦٠، ٣٨٢٥، ٥٣٥٩، ٥٣٦٤، ٥٣٧٠، ٦٦٤١، ٧١٦١، ٧١٨٠.

٢٢١١- عائیشه ﵂ دەڵێ: هیندی دایکی موعاویه ﵄ به پێغەمبەری خوای ﷺ وت: لەڕاستیدا ئەبو سوفیان پیاوێکی ڕەزیل و ڕژدەیه، ئایا گوناهم دەگات به بێ ئاگاداری ئەو بەنهێنی له پارەی ئەو بێنم؟ (بۆ خۆم و منداڵەکانم) فەرمووی: ((خۆت و منداڵەکانت ئەوەندەی پێویستتان بێت بەپێی عورف ببەه)).

٢٢١٢- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ فَرْقَدٍ قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ عُرْوَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ ﵂ تَقُولُ: ﴿وَمَن كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَن كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ﴿٦﴾﴾ النساء، أُنْزِلَتْ فِي وَالِي اليَتِيمِ الذِي يُقِيمُ عَلَيْهِ، وَيُصْلِحُ فِي مَالِهِ، إِنْ كَانَ فَقِيراً أَكَلَ مِنْهُ بِالمَعْرُوفِ[1].

٢٢١٢- عائیشه ﵂ دەڵێ: ئەم ئایەتە: ﴿وَمَن كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَن كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ﴿٦﴾﴾، واته: هەرکەس (له سەرپەرشتیاری هەتیوان) دەوڵەمەند بوو با خۆی بگرێتەوە له (خواردنی ماڵیان)، هەرکەسیش لەوان هەژار بوو با (لێی) بخوات بەئەندازەی پێویست له عورفدا)، دەربارەی سەرپەرشتیاری هەتیو دابەزێنرا که سەرپەرشتی خۆی و سامانەکەی دەکات ئەگەر هەژار بوو، ئەوە به ئەندازەی پێویست لێی بخوات بەپێی عورف و عادەت.

٩٦- بابُ بَيْعِ الشَّرِيكِ مِنْ شَرِيكِهِ

٢٢١٣- حَدَّثَنِي مَحْمُودٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرٍ ﵁: جَعَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الشُّفْعَةَ فِي كُلِّ مَالٍ لَمْ يُقْسَمْ، فَإِذَا وَقَعَتِ الحُدُودُ وَصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلاَ شُفْعَةَ[2].

---

(١) بڕوانه: ٢٧٦٥، ٤٥٧٥.

(٢) بڕوانه: ٢٢١٤، ٢٢١٤، ٥٧٢٢، ٢٤٩٥، ٢٤٩٦، ٦٩٧٦.

٩٦ - باسی (حوکمی) کڕینی هاوبەش لە هاوبەشەکەی[1]

٢٢١٣- جابیر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ شوفعەی[2] داناوە لە هەموو ماڵێکدا. هاوبەش بێت و بەش نەکرابێت، جا ئەگەر سنوورەکان دانرا[3] و ڕێگاکان دیاری کران ئیتر شوفعە نییە.

٩٧- بَابُ بَيْعِ الْأَرْضِ وَالدُّورِ وَالْعُرُوضِ مُشَاعًا غَيْرَ مَقْسُومٍ

٢٢١٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ قَضَى النَّبِيُّ ﷺ بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مَالٍ لَمْ يُقْسَمْ فَإِذَا وَقَعَتْ الْحُدُودُ وَصُرِّفَتْ الطُّرُقُ فَلَا شُفْعَةَ .

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بِهَذَا وَقَالَ: فِي كُلِّ مَا لَمْ يُقْسَمْ . تَابَعَهُ هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ . قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ فِي كُلِّ مَالٍ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ الزُّهْرِيِّ[4] .

٩٧- باسی (حوکمی) فرۆشتنی زەوی و خانوو و کاڵا و شتومەکی هاوبەشی بەشنەکراو

٢٢١٤- جابیری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە هەموو ماڵێکدا کە بەش نەکرابێت بڕیاری شوفعەی بۆ داوە، ئینجا ئەگەر سنوورەکان دانران و

---

(١) مەبەست لەم سەرباسە وەرگرتنەوەی ماڵی شوفعەیە لە لایەن یەکێک لە شەریکەکان لەو کەسەی کە شەریکەکەی تری موڵکەکەی پێ فرۆشتووە بەو نرخەی کڕیویەتی.

(٢) شوفعە: واتە یەکێک لە هاوبەشەکان بەشەکەی خۆی بفرۆشێ، ئینجا هاوبەشەکەی تری بڕوات شتەکە لە کڕیارەکە بستێنێتەوە بەو پارەی پێی کڕیوە، هەرچەند پێشی خۆش نەبێ.

(٣) ئەو موڵک زەوییانەی شوفعەیان تێدایە بەشکران و جیاکرانەوە.

(٤) بڕوانە: ٢٢١٣.

ڕێگاکان دیاریکران، ئیتر شوفعه نییه، (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) موسەدەد بۆی گێڕاینەوە دەڵێ: عەبدولواحید ئەم فەرموودەی بۆ گێڕاینەوە وتی: (فِي كُلِّ مَالٍ لَمْ يُقْسَمْ)[1] **هیشامیش لە مەعمەرەوە ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوەو پاڵپشتی گێڕانەوەکەی عەبدولواحیدی کردووە، عەبدوڕەزاق دەڵێ:** (فِي كُلِّ مَالٍ)[2] **عەبدوڕەحمانی کوڕی ئیسحاق لە زوهرییەوە بەو شێوەی عەبدوڕەزاق گێڕاویانەتەوە** (فِي كُلِّ مَالٍ).

٩٨ - بَابٌ: إِذَا اشْتَرَى شَيْئًا لِغَيْرِهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ فَرَضِيَ

٢٢١٥- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "خَرَجَ ثَلَاثَةٌ يَمْشُونَ، فَأَصَابَهُمُ المَطَرُ، فَدَخَلُوا فِي غَارٍ فِي جَبَلٍ، فَانْحَطَّتْ عَلَيْهِمْ صَخْرَةٌ. -قَالَ:- فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: ادْعُوا اللهَ بِأَفْضَلِ عَمَلٍ عَمِلْتُمُوهُ. فَقَالَ أَحَدُهُمْ: اللَّهُمَّ إِنِّي كَانَ لِي أَبَوَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَرْعَى، ثُمَّ أَجِيءُ فَأَحْلُبُ، فَأَجِيءُ بِالحِلَابِ فَآتِي بِهِ أَبَوَيَّ فَيَشْرَبَانِ، ثُمَّ أَسْقِي الصِّبْيَةَ وَأَهْلِي وَامْرَأَتِي، فَاحْتَبَسْتُ لَيْلَةً، فَجِئْتُ فَإِذَا هُمَا نَائِمَانِ -قَالَ:- فَكَرِهْتُ أَنْ أُوقِظَهُمَا، وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ رِجْلَيَّ، فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ دَأْبِي وَدَأْبَهُمَا، حَتَّى طَلَعَ الفَجْرُ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا فُرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ. -قَالَ:- فَفُرِجَ عَنْهُمْ. وَقَالَ الآخَرُ: اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي كُنْتُ أُحِبُّ امْرَأَةً مِنْ بَنَاتِ عَمِّي كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرَّجُلُ النِّسَاءَ، فَقَالَتْ: لَا تَنَالُ ذَلِكَ مِنْهَا حَتَّى تُعْطِيَهَا مِائَةَ دِينَارٍ. فَسَعَيْتُ فِيهَا حَتَّى جَمَعْتُهَا، فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتِ: اتَّقِ اللهَ، وَلَا تَفُضَّ الخَاتَمَ إِلَّا

---

(١) واته: له هەرشتێکدا بەش نەکرابێ.

(٢) واته: له هەر ماڵێکدا.

بِحَقِّهِ. فَقُمْتُ وَتَرَكْتُهَا، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا فُرْجَةً، -قَالَ:- فَفَرَجَ عَنْهُمُ الثُّلُثَيْنِ. وَقَالَ الآخَرُ: اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي اسْتَأْجَرْتُ أَجِيرًا بِفَرَقٍ مِنْ ذُرَةٍ فَأَعْطَيْتُهُ، وَأَبَى ذَاكَ أَنْ يَأْخُذَ، فَعَمَدْتُ إِلَى ذَلِكَ الفَرَقِ، فَزَرَعْتُهُ حَتَّى اشْتَرَيْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيَهَا، ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللهِ، أَعْطِنِي حَقِّي. فَقُلْتُ: انْطَلِقْ إِلَى تِلْكَ البَقَرِ وَرَاعِيهَا، فَإِنَّهَا لَكَ. فَقَالَ: أَتَسْتَهْزِئُ بِي؟. قَالَ: فَقُلْتُ: مَا أَسْتَهْزِئُ بِكَ وَلَكِنَّهَا لَكَ. اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا. فَكُشِفَ عَنْهُمْ"[1].

٩٨- باسێک: ئەگەر کەسێک بەبێ مۆڵەت شتێکی بۆ کەسێکی تر کڕیبێت دواتر کەسەکە بەو کڕینە ڕازی بێت

٢٢١٥- عەبدوڵلای کوڕی عومەر (ڕەزای خوایان لێ بێ) دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرمووی: ((سێ کەس لە ماڵ دەرچوون کە دەڕۆیشتن باران لێی داکردن، بۆیە ڕۆیشتنە ئەشکەوتێکەوە لە شاخێکدا، ئینجا (لە شاخەکەوە) بەردێکی گەورە بەربوویەوە بەسەریاندا (و دەرگای ئەشکەوتەکەی لێ گرتن)، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: جا لە ناوخۆیاندا بەیەکتریان وت: داوا لە خوا بکەن بە چاکترین کردەوەیەك کە کردووتانە[2]، یەکێکیان وتی: ئەی خوایە من دایك و باوکێکی پیری بەتەمەنم هەبوو، جا من لە ماڵ دەردەچووم و ئاژەڵم دەلەوەڕاند، پاشان دەهاتمەوە (بۆ ماڵەوە)و شیری ئاژەڵەکانم دەدۆشی، ئەو دەفرەی شیرەکەی تێدا دۆشرابوو دەمهێناو دەمبرد بۆ دایك و باوکم و دیانخواردەوە، پاشان دەمدا بەمنداڵەکان و کەس و کارو خێزانەکەم بیخۆنەوە، شەوێکیان دواکەوتم، کە هاتمەوە بینیم دایك و باوکم خەوتوون، وتی: حەزم نەکرد خەبەریان بکەمەوە، منداڵەکان هەر زاق و زوقیان بوو لەبەر پێیەکانمدا، جا من و دایك و باوکم

(١) بڕوانە: ٢٢٧٢، ٢٣٣٣، ٣٤٦٥، ٥٩٧٤.

(٢) بەڵکو خوا بە هۆیەوە لەم تەنگانەیە ڕزگارمان بکات.

هەربەم جۆرە ماینەوە، هەتا سپێدە هەڵهات (ڕۆژبوویەوە)، ئەی خوایە گیان ئەگەر من ئەمەم لەبەر خاتری ڕەزامەندی تۆ ئەنجام داوە، دەرویەکمان لێ بکەرەوە ئاسمانی لێوە ببینین، دەڵێ: جا کەلێنێکیان لێ کرایەوە. یەکێکی تریان وتی: ئەی خوایە گیان تۆ دەزانی کە من کچێکی ئامۆزام هەبوو ئەوەندەم خۆشدەویست، بەوێنەی بەهێزترین خۆشەویستی پیاو بۆ ئافرەت، (داوای کاری ناشەرعیم لێکرد)، ئەویش وتی: ئەوەت لێی دەستناکەوێ تا سەد دیناری پێ نەدەیت، منیش هەوڵم دا تا سەد دینارم کۆکردەوە (بۆم هێنا)، جا کاتێك لە نێوان هەردوو ڕانیدا دانیشتم[1] کچەکە وتی: لە خوا بترسە و مۆری کچێنیم مەدڕێنە بە حەقی خۆی نەبێت، منیش هەستام و وازم لێ هێنا، جا ئەگەر دەزانی من ئەو کارەم لەبەر خاتری ڕەزامەندی تۆ کردووە، ئەوە کەلینێکی ترمان لێ بکەرەوە، وتی: جا (بەردەکە) کەلێنێکی تریان لێ کرایەوە بە ئەندازەی دوو لەسەر سێ[2]. کەسەکەی تریان (سێیەمیان) وتی: خوایە گیان خۆت دەزانی کە کرێکارێکم گرتبوو بە سێ مەن زەڕات و پێم دا، بەڵام ئەو وەرینەگرت، منیش ڕۆیشتم ئەو سێ مەن زەڕاتەم لە زەویدا وەشاند (خستمە کارەوە)، (بەردەوام زەڕاتەکەم دەوەشاند) هەتا چەند سەر مانگاو گاوانێکم لێ کڕی، پاشان کرێکارەکە هاتەوەو، وتی: ئەی بەندەی خوا کرێیەکەم پێ بدە، منیش وتم: بڕۆ ئەو هەموو مانگایانەو گاوانەکەشی هی تۆیە وتی: گاڵتەم پێ دەکەیت؟ دەڵێ: منیش وتم: گاڵتەت پێ ناکەم، بەڵکو هەمووی هی تۆیە، ئەی خوایە گیان ئەگەر دەزانی من ئەم کارەم لەبەر خاتری ڕەزامەندی تۆ کردووە دەی دەرووومان لێ بکەرەوە، جا دەروویان لێ کرایەوە (بەتەواوی بەردەکە لاچوو).

---

(١) بۆ ئەوەی زینای لەگەڵ بکەم.

(٢) واتە: لە سێ بەش دوو بەشی بەردەکە لاچوو، بەڵام هێشتا نەیاندەتوانی بێنە دەرەوە.

٩٩- بابُ الشِّرَاءِ وَالبَيْعِ مَعَ المُشْرِكِينَ وَأَهْلِ الحَرْبِ

٢٢١٦- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ ﷺ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ مُشْرِكٌ -مُشْعَانٌّ طَوِيلٌ- بِغَنَمٍ يَسُوقُهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "بَيْعًا أَمْ عَطِيَّةً؟ " -أَوْ قَالَ:- أَمْ هِبَةً؟ ". قَالَ لَا بَلْ بَيْعٌ. فَاشْتَرَى مِنْهُ شَاةً[1].

٩٩- باسی (حوكمی) كڕین و فرۆشتن لەگەڵ هاوبەشدانەران و ئەوانەی لە جەنگدان لەگەڵ مسوڵمانانادا

٢٢١٦- عەبدوڕەحمانی كوڕی ئەبو بەكر ﷺ دەڵێ: ئێمە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووین، پاشان پیاوێكی بتپەرستی -درێژی قژئاڵسكاو[2] - هەندێ مەڕی دابوویە بەرو دەیبردن، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: (بەفرۆشتن دەیفرۆشی یان بەپێدان دەیدەیت -یان فەرموی: بەبەخشین دەیبەخشیت؟ پیاوەكەش وتی: نەخێر (پێت نادەم و نایبەخشم)، بەڵكو بەفرۆشتن دەیفرۆشم، جا پێغەمبەر ﷺ مەڕێكی لێ كڕی.

١٠٠- بابُ شِرَاءِ المَمْلُوكِ مِنَ الحَرْبِيِّ وَهِبَتِهِ وَعِتْقِهِ

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِسَلْمَانَ: "كَاتِبْ". وَكَانَ حُرًّا فَظَلَمُوهُ وَبَاعُوهُ. وَسُبِيَ عَمَّارٌ وَصُهَيْبٌ وَبِلَالٌ، وَقَالَ اللهُ تَعَالَى: ﴿ وَٱللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي ٱلرِّزْقِ ۚ فَمَا ٱلَّذِينَ فُضِّلُوا۟ بِرَآدِّى رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَآءٌ ۚ أَفَبِنِعْمَةِ ٱللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ ﴾ النحل.

---

(١) بڕوانە: ٢٦١٨، ٥٣٨٢.

(٢) مانایەكی تری (مشعان) واتە: قژ تەپوتۆزاوی، كە ماوەیەكی زۆر نەشۆرابێ و چەور نەكرابێ.

١٠٠- باسی (حوکمی) کڕینی کۆیلە لە کافرێک لە جەنگدایە لەگەڵ موسوڵمانان، وە حوکمی بەخشین و ئازاد کردنی کۆیلە

پێغەمبەر ﷺ بە سەلمانی فەرموو: ((نووسراوی خۆ کڕینەوە بنووسە))[١] (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) سەلمان پێشتر ئازاد بوو، بەڵام ستەمیان لێکردو فرۆشتیان[٢] عەممار و صوهەیب و بیلال دیل کراون و کراونەتە کۆیلە، خوای گەورە دەفەرموێ: (وە خوا باوی هەندێکتانی داوە بەسەر هەندێکتاندا لە (پێدانی) ڕۆزی، جا ئەوانەی کە باودراون ڕۆزییەکەیان ناگێڕنەوە (و بەش ناکەن) بەسەر بەندەکانیاندا، تا بەهۆی ئەوەوە ئەوان (بەندەکان و) ئەمان یەکسان بن تێیدا، دەی ئایا ئەوانە ئینکاری چاکەو نیعمەتەکانی خوا دەکەن!).

٢٢١٧- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "هَاجَرَ إِبْرَاهِيمُ ﷺ بِسَارَةَ، فَدَخَلَ بِهَا قَرْيَةً فِيهَا مَلِكٌ مِنَ المُلُوكِ -أَوْ جَبَّارٌ مِنَ الجَبَابِرَةِ- فَقِيلَ: دَخَلَ إِبْرَاهِيمُ بِامْرَأَةٍ، هِيَ مِنْ أَحْسَنِ النِّسَاءِ. فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ، مَنْ هَذِهِ التِي مَعَكَ؟ قَالَ: أُخْتِي، ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهَا، فَقَالَ: لَا تُكَذِّبِي حَدِيثِي، فَإِنِّي أَخْبَرْتُهُمْ أَنَّكِ أُخْتِي، وَاللهِ إِنْ عَلَى الأَرْضِ مُؤْمِنٌ غَيْرِي وَغَيْرُكِ. فَأَرْسَلَ بِهَا إِلَيْهِ، فَقَامَ إِلَيْهَا، فَقَامَتْ تَوَضَّأُ وَتُصَلِّي، فَقَالَتِ: اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ آمَنْتُ بِكَ وَبِرَسُولِكَ وَأَحْصَنْتُ فَرْجِي إِلَّا عَلَى زَوْجِي فَلاَ تُسَلِّطْ عَلَيَّ الكَافِرَ. فَغُطَّ حَتَّى رَكَضَ بِرِجْلِهِ". قَالَ الأَعْرَجُ: قَالَ أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: "قَالَتِ: اللَّهُمَّ إِنْ يَمُتْ يُقَالُ: هِيَ قَتَلَتْهُ. فَأُرْسِلَ ثُمَّ

---

(١) نووسراو لەگەڵ خاوەنەکەی بنووسێ بۆ کڕینەوەی خۆی بە پارەیەکی دیاریکراو بیدات بە خاوەنەکەی، کە ئەو پارە دیاریکراوەی دا ئیتر ئازاد دەبێت لە کۆیلایەتی.

(٢) لە بوخاریدا هاتووە کە سەلمان زیاتر لە (١٥) سەید و گەورەی بینیوەو دەست بە دەست فرۆشراوە.

قَامَ إِلَيْهَا، فَقَامَتْ تَوَضَّأُ تُصَلِّي، وَتَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ آمَنْتُ بِكَ وَبِرَسُولِكَ وَأَحْصَنْتُ فَرْجِي إِلَّا عَلَى زَوْجِي، فَلاَ تُسَلِّطْ عَلَيَّ هَذَا الكَافِرَ. فَغُطَّ حَتَّى رَكَضَ بِرِجْلِهِ". قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: قَالَ أَبُو سَلَمَةَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: "فَقَالَتِ: اللَّهُمَّ إِنْ يَمُتْ فَيُقَالُ: هِيَ قَتَلَتْهُ، فَأُرْسِلَ فِي الثَّانِيَةِ، أَوْ فِي الثَّالِثَةِ، فَقَالَ: وَاللهِ مَا أَرْسَلْتُمْ إِلَيَّ إِلَّا شَيْطَانًا، ارْجِعُوهَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ، وَأَعْطُوهَا آجَرَ. فَرَجَعَتْ إِلَى إِبْرَاهِيمَ ﷺ فَقَالَتْ: أَشَعَرْتَ أَنَّ اللهَ كَبَتَ الكَافِرَ وَأَخْدَمَ وَلِيدَةً"[١].

٢٢١٧- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئیبراهیم ﷺ لەگەڵ سارە (ی خێزانی) سەفەری کرد بۆ وڵاتێك، جا لەگەڵ خۆی بردی بۆ شارێ کە پادشایەك لە پادشاکانی -یان زۆردارێك لە زۆردارەکانی- لێ دەبێت، ئینجا (بەو پادشەیە) وترا: ئیبراهیم لەگەڵ ئافرەتێکدا هاتۆتە ئەم شارەوە کە جوانترینی ئافرەتانە، پادشاش ناردی بۆ لای ئیبراهیم، (پێی وت:) ئەی ئیبراهیم ئەم ئافرەتە کێیە لەگەڵتدایە؟ ئیبراهیمیش ﷺ وتی: خوشکمە، پاشان ئیبراهیم ﷺ گەڕایەوە بۆ لای سارەو پێی وت: قسەکەم بەدرۆ نەخەیتەوە، چونکە بەڕاستی من پێم وتوون کە تۆ خوشکی منی، سوێند بە خوا جگە لە من و تۆ هیچ باوەڕدارێك لەسەر ئەم زەوییەدا نییە، ئینجا ئیبراهیم ﷺ سارەی نارد بۆ لای ستەمکارەکە، ستەمکارەکەش هەستاو دەستی بۆ برد، سارەش هەستاو دەست نوێژی گرت و نوێژی کردو، وتی: خوایە گیان من باوەڕم بە تۆ و پێغەمبەرەکەت هێناوەو داوێنی خۆم پاراستوە (لە هەموو پیاوێك) مێردەکەم نەبێت، دەی کەواتە ئەم کافرە زاڵ نەکەیت بەسەرمدا، بۆیە پادشاکە هەناسەی توند بوو لرخەلرخی دەهات[٢] (وای لێهات) هەتا دەستی کرد بە لەقەفرتە))،

---

(١) بڕوانە: ٢٦٣٥، ٣٣٥٧، ٣٣٥٨، ٥٠٨٤، ٦٩٥٠.

(٢) بە ئەستەم هەناسەی بۆ دەدرا و نزیک بوو بخنکێ.

ئەعرەج دەڵێ: ئەبو سەلەمەی کوڕی عەبدوڕەحمان دەڵێ: بێگومان ئەبو هوڕەیرە ﷺ وتی: سارە وتی خوایە گیان ئەگەر بمرێت دەڵێن سارە کوشتوویەتی، جا ستەمکارەکە لەو حاڵەتەش ڕزگاری بوو، پاشان جارێکی دیکە هەستاو دەستی بۆ سارە بردەوە، سارەش هەستاو دەست نوێژی گرت و نوێژی کرد[1] و وتی: ئەی خوایەگیان من باوەڕم بە تۆ و پێغەمبەرەکەت هێناوەو داوێنی خۆم پاراستوە (لە هەموو پیاوێك) مێردەکەم نەبێت، دەی کەواتە ئەم کافرە زاڵ نەکەیت بەسەرمدا، جا پادشاکە هەناسەی توند بوو لرخەلرخی دەهات بەجۆرێ دەستی کرد بە لەقەفرتە))، عەبدوڕەحمان وتی: ئەبو سەلەمە وتی: ئەبو هوڕەیرە وتی: سارە وتی: خوایە ئەگەر بمرێت ئەوسا دەوترێ: ئەم ئافرەتە کوشتوویەتی، جا لەو حاڵەتە ڕزگار کرا، پاشان ڕۆیشتەوە بۆ لای سارەو (دەستی بۆ برد)، سارەش هەستاو دەست نوێژی گرت و نوێژی کرد و وتی: ئەی خوایەگیان من باوەڕم بە تۆ و پێغەمبەرەکەت هێناوەو داوێنی خۆم پاراستوە (لە هەموو پیاوێك) مێردەکەم نەبێت، دەی کەواتە ئەم کافرە زاڵ نەکەیت بەسەرمدا، جا پادشاکە هەناسەی توند بوو لرخەلرخی دەهات، بەجۆرێ دەستی کرد بە لەقەفرتە))، عەبدوڕەحمان وتی: ئەبو سەلەمە وتی: ئەبو هوڕەیرە وتی: جا سارە وتی: خوایە ئەگەر بمرێت ئەوسا دەوترێت: ئەم ئافرەتە کوشتوویەتی، جا بۆ جاری دووەم یان لە جاری سێیەمدا (کە ئازاد کرا) وتی: سوێند بەخوا ئەمەی بۆتان ناردووم شەیتانێکە، بیگێڕنەوە بۆ لای ئیبراهیم و هاجەریشی پێ بدەن، سارەش گەڕایەوە بۆ لای ئیبراهیم ﷺ، وتی: ئایا زانیت خوا ئەو کافرەی ڕیسوا کردو کەنیزەکێکی خزمەتکاریشی پێ بەخشیم)).

---

(١) ئەگەر بڵێیت دەستنوێژی گرت و دوعای کرد دروستە بە پێی زمانی عەرەبی، کە (الصلاة) بەمانای دوعا هاتووە، بەڵام مانای یەکەم کە بەنوێژ مانا بکرێت بەهێزترو ڕاسترە.

٢٢١٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتِ: اخْتَصَمَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ، وَعَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ فِي غُلَامٍ، فَقَالَ سَعْدٌ: هَذَا يَا رَسُولَ اللهِ ابْنُ أَخِي عُتْبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَهِدَ إِلَيَّ أَنَّهُ ابْنُهُ، انْظُرْ إِلَى شَبَهِهِ. وَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: هَذَا أَخِي يَا رَسُولَ اللهِ، وُلِدَ عَلَى فِرَاشِ أَبِي مِنْ وَلِيدَتِهِ. فَنَظَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى شَبَهِهِ، فَرَأَى شَبَهًا بَيِّنًا بِعُتْبَةَ، فَقَالَ: "هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ، الوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الحَجَرُ، وَاحْتَجِبِي مِنْهُ يَا سَوْدَةُ بِنْتَ زَمْعَةَ". فَلَمْ تَرَهُ سَوْدَةُ قَطُّ[1].

٢٢١٨- عائیشە ﵂ دەڵێ: سەعدی كوڕی ئەبی وەققاص و عەبدی كوڕی زەمعە لەسەر كوڕێك (عەبدوڕەحمان) بوو بە كێشەو ناكۆكیان، سەعد وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم كوڕە برازامە، منداڵی عوتبەی كوڕی ئەبو وەققاصە، وەسیەتی بۆ كردووم كە لای من دایناوەو وتوویەتی: ئەمە كوڕمە، سەیری شێوەی بكە، عەبدی كوڕی زەمعەش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم كوڕە برای منە (لە باوكمە)[2] لە هاوسەری باوكم بووە كە كەنیزەكەیەتی، پێغەمبەری خواش ﷺ سەیری شێوەی كوڕەكەی كردو بینی بەئاشكرا لە عوتبە دەچێت، بەڵام فەرمووی: ((ئەی عەبد ئەم منداڵە بۆ تۆ، چونكە منداڵ ڕۆڵەی تێكەڵی دایك و باوكە، مرۆڤی داوێن پیسیش جگە لە پەشیمانی و ڕەنج بەخەساری هیچی تری دەست ناكەوێ، ئەی سەودە[3] تۆ ئیتر با ئەم كوڕە نەتبینێ))[4]، ئیتر ئەو كوڕە هەرگیز سەودەی نەبینی.

---

(١) بڕوانە: ٢٠٥٣.

(٢) بەڵام دایكمان جیایە.

(٣) سەودە ﵂ خێزانی پێغەمبەری خوا ﷺ بوو لەگەڵ عەبدی كوڕی زەمعە خوشك و برا بوون، هەرچەند پێغەمبەر ﷺ مندالەكەی دا بەبراكەی سەودە، بەڵام پێغەمبەر ﷺ بە سەودەی وت: با نەتبینێ و خۆتی نیشان مەدە، چونكە شوبهە هەیە.

(٤) چونكە تۆ نامەحرەمی بەم كوڕە.

٢٢١٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ، قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ ﷺ لِصُهَيْبٍ: اتَّقِ اللهَ وَلَا تَدَّعِ إِلَى غَيْرِ أَبِيكَ. فَقَالَ صُهَيْبٌ: مَا يَسُرُّنِي أَنَّ لِي كَذَا وَكَذَا، وَأَنِّي قُلْتُ ذَلِكَ، وَلَكِنِّي سُرِقْتُ وَأَنَا صَبِيٌّ.

٢٢١٩- سەعد دەگێڕێتەوە لە باوکیەوە کە وتی: عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ﷺ بە صوهەیبی وت: لە خوا بترسە و خۆت مەکە بەکوڕی کەسێك[1] کە باوکت نییە، صوهەیب وتی: پێم خۆش نییە کە ئەوەو ئەوەم هەبێت، وە من ئەو وتەیەم وتبێت (واتە: درۆ بکەم لە ڕەچەڵەکمدا)، بەڵام من بەمنداڵی دزراوم[2].

٢٢٢٠- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ حَكِيمَ بْنَ حِزَامٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَرَأَيْتَ أُمُورًا كُنْتُ أَتَحَنَّثُ -أَوْ أَتَحَنَّتُ بِهَا- فِي الجَاهِلِيَّةِ مِنْ صِلَةٍ وَعَتَاقَةٍ وَصَدَقَةٍ، هَلْ لِي فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ حَكِيمٌ ﷺ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَسْلَمْتَ عَلَى مَا سَلَفَ لَكَ مِنْ خَيْرٍ"[3].

٢٢٢٠- عوروەی کوڕی زوبەیر دەگێڕێتەوە کە حەکیمی کوڕی حیزام ﷺ بۆی گێڕاوەتەوەو بێگومان وتوویەتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەواڵم بدەرێ دەربارەی شتانێك کە من بە نیەتی چاکە دەمکردن -یان وتی: (أَتَحَنَّتُ بِهَا)[4]- لە سەردەمی نەفامیدا، لە بەجێهێنانی پەیوەندی خزمایەتی و کۆیلە ئازادکردن و

(١) صوهەیب دەیوت عەرەبەو بەنی نەمرە.

(٢) مەبەستی ئەوەیە کە ڕاستە عەرەبە، بەڵام بە منداڵی بردوویانە بۆیە زمانی عەرەبیەکەی تەواو نییە.

(٣) بڕوانە: ١٤٣٦.

(٤) (أَتَحَنَّتُ بِهَا) یەکێک لە مامۆستاکانی ئیمام بوخاری گومانی بردووە لە نێوان (أَتَحَنَّتُ بِهَا) لەگەڵ (أَتَحَنَّثُ)، لەسەرەوە مانای (أَتَحَنَّثُ)مان کردوە، بەڵام (أَتَحَنَّتُ بِهَا) هیچ مانایەکی نییە لێرەدا بگونجێت، بۆیە ڕاڤەکارانی صەحیحی بوخاری دەڵێن: ئەمە هەڵەیە بۆیە زۆربەی ڕاوییەکانی بە (أَتَحَنَّثُ) گێڕاویانەتەوە. (إرشاد الساری: ١٧٩/٥).

ماڵ بەخشین، ئایا من لە کردنی ئەو شتانەدا هیچ پاداشتێکم هەیە؟ حەکیم ﷺ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ لە (وەڵامدا) فەرمووی: ((تۆ لەسەر ئەو چاکانە مسوڵمان بوویت کە پێشتر کردوتە)).

١٠١- بابُ جُلُودِ المَيْتَةِ قَبْلَ أَنْ تُدْبَغَ

٢٢٢١- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي ابن شِهَابٍ، أَنَّ عُبَيدَ اللهِ بْنَ عَبْدِ اللهِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَبَّاسٍ ﷺ أَخْبَرَهُ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِشَاةٍ مَيِّتَةٍ فَقَالَ: "هَلَا استَمْتَعْتُمْ بِإِهَابِهَا؟ ". قَالُوا: إِنَّهَا مَيِّتَة. قَالَ: "إِنَّمَا حَرُمَ أَكلُهَا"[1].

١٠١- باسی (حوکمی) پێستی مردارەوەبوو پێش ئەوەی دەباغ بدرێت

٢٢٢١- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ بە لای مەڕێکی مردارەوەبوودا تێپەڕی فەرمووی: ((بۆچی سوودتان لە پێستەکەی وەرنەگرتووە؟)) وتیان: ئەمە مرداربۆتەوە، فەرمووی: ((تەنها خواردنی گۆشتەکەی حەرام کراوە)).

١٠٢- بابُ قتْلِ الخِنْزِيرِ

وَقَالَ جَابِرٌ: حَرَّمَ النَّبِيُّ رسول الله بَيْعَ الخِنْزِيرِ.

٢٢٢٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ المُسَيَّبِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ

(١) بڕوانە: ١٤٩٢.

لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمُ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا مُقْسِطًا فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ، وَيَقْتُلَ الخِنْزِيرَ، وَيَضَعَ الجِزْيَةَ، وَيَفِيضَ المَالُ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ"[1].

١٠٢- باسی کوشتنی بەراز

جابیر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فرۆشتنی بەرازی حەڕام کردووە.

٢٢٢٢- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((سوێند بەو زاتەی گیانی منی بەدەستە نزیکە عیسای کوڕی مەریەم لە ئاسمانەوە بێتە خوارەوە بۆ ناوتان بە فەرمانڕەوایەکی دادپەروەر، ئەوسا خاچ دەشکێنێ، بەراز دەکوژێ و سەرانە هەڵدەگرێ، وە ماڵ و سامان ئەوەندە زۆر دەبێت هەتا کەس لە کەسی وەرناگرێ)).

١٠٣- بابٌ: لاَ يُذَابُ شَحْمُ المَيْتَةِ وَلاَ يُبَاعُ وَدَكُهُ

رَوَاهُ جَابِرٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٢٢٢٣- حَدَّثَنَا الحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي طَاوُسٌ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يَقُولُ: بَلَغَ عُمَرَ أَنَّ فُلاَنًا بَاعَ خَمْرًا، فَقَالَ: قَاتَلَ اللهُ فُلاَنًا، أَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "قَاتَلَ اللهُ اليَهُودَ، حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ فَجَمَلُوهَا فَبَاعُوهَا؟ "[2].

١٠٣- باسێک: پیو و بەزی مردارەوەبوو ناتوێنرێتەوە و ڕۆنی مردارەوەبوو نافرۆشرێت

جابیر ﷺ فەرموودەیەکی لەم باسەدا لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاوەتەوە

---

(١) بڕوانە: ٢٤٧٦، ٣٤٤٨، ٣٤٤٩.

(٢) بڕوانە: ٣٤٦٠.

٢٢٢٣- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: بە عومەر ﷺ گەیشت کە فڵانە کەس عارەقی فرۆشتووە، عومەریش وتی: خوا فڵانەکەس بکوژێ و لە ناوی ببات مەگەر نازانێت کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((خوا جوولەکەکان بکوژێت (فرۆشتنی) پیویان لەسەر حەڕام کرا، ئینجا تواندیانەوە[1] و فرۆشتیان)).

٢٢٢٤- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ المُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "قَاتَلَ اللهُ يَهُودًا، حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ فَبَاعُوهَا، وَأَكَلُوا أَثْمَانَهَا". قَالَ أَبُو عَبْد اللهِ: ﴿قَـٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ ﴿٣٠﴾﴾ التوبة، لَعَنَهُم ﴿قُتِلَ ﴿١٠﴾﴾ الذاريات، لُعِنَ ﴿ٱلْخَرَّٰصُونَ ﴿١٠﴾﴾ الذاريات، الكَذَّابُونَ.

٢٢٢٤- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((خوا جوولەکەکان لە ناوببات و بیانکوژێ[2] پیو و بەزیان لێ حەڕام کرا، بەڵام ئەوان فرۆشتیان و نرخەکەیان خوارد))، ئەبو عەبدوڵڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ﴿قَـٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ ﴿٣٠﴾﴾ یانی: نەفرینی لێکردن، ﴿قُتِلَ ﴿١٠﴾﴾ یانی: نەفرینی لێکرا، ﴿ٱلْخَرَّٰصُونَ ﴿١٠﴾﴾ واتە: درۆزنەکان.

١٠٤- بابُ بَيْعِ التَّصَاوِيرِ التِي لَيْسَ فِيهَا رُوحٌ وَمَا يُكْرَهُ مِنْ ذَلِكَ

٢٢٢٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الوَهَّابِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، أَخْبَرَنَا عَوْفٌ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الحَسَنِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ، إِنِّي إِنْسَانٌ، إِنَّمَا مَعِيشَتِي مِنْ صَنْعَةِ يَدِي، وَإِنِّي أَصْنَعُ هَذِهِ التَّصَاوِيرَ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَا أُحَدِّثُكَ إِلَّا

---

(١) ئەوە فێڵ بوو کردیان وتیان: ئێمە پیومان لێ حەڕامکراوە بە تواوەیی دەبێتە ڕۆن و چەوری، پێی ناوترێت پیو.

(٢) (قَاتَلَ اللهُ يَهُودًا) ئەم ڕستەیەمان بەم جۆرە مانا کردوە: خوا جوولەکەکان لەناوبات و بیانکوژێ، دروستیشە بوترێ خوا نەفرینی کرد لە جولەکەکان، هەردوو مانا کردنەکە بۆ دوعا لێ کردنە.

مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ: "مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فَإِنَّ اللهَ مُعَذِّبُهُ، حَتَّى يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ فِيهَا أَبَدًا". فَرَبَا الرَّجُلُ رَبْوَةً شَدِيدَةً وَاصْفَرَّ وَجْهُهُ. فَقَالَ: وَيْحَكَ إِنْ أَبَيْتَ إِلَّا أَنْ تَصْنَعَ، فَعَلَيْكَ بِهَذَا الشَّجَرِ، كُلِّ شَيْءٍ لَيْسَ فِيهِ رُوحٌ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: سَمِعَ سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ مِنَ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ هَذَا الوَاحِدَ[1].

١٠٤- باسی فرۆشتنی وێنەی ئەو شتانەی گیانلەبەر نین و باسی ئەوەی ناپەسەندە لەو شتانە

٢٢٢٥- سەعیدی کوڕی ئەبولحەسەن دەڵێ: من لای عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ بووم، کاتێك پیاوێك هاتە لای و وتی: ئەی ئەبو عەبباس من کەسێکم بژێویم تەنها لە پیشەکەی دەستمە، بێگومان من ئەو وێنانە دروست دەکەم، عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسیش وتی: تەنها ئەوەت بۆ باس دەکەم کە لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیستووە، لێم بیستووە دەیفەرموو: ((هەرکەسێك وێنەیەك بکێشێت ئەوە بێگومان خوا سزای دەدات، هەتا گیان دەکات بەبەری وێنەکەدا، وە هەرگیز ناتوانێ گیان بکات بە بەریدا))، جا کابرا راچڵەکاو هەناسەیەکی قوڵی هەڵکێشاو زەردهەڵگەڕا، ئینجا وتی: هاوار بۆ تۆ ئەگەر هەر ناچاریت دروستی بکەیت، ئەوا ئەو دارو درەخت و هەر شتێك گیانی تێدا نییە دروستی بکە، ئەبو عەبدوڵڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: سەعیدی کوڕی ئەبو عەروبە تەنها ئەم فەرموودەی لە نەزری کوڕی ئەنەس بیستووە.

---

(١) بڕوانە: ٥٩٦٣، ٧٠٤٢.

١٠٥- بابُ تَحْرِيمِ التِّجَارَةِ فِي الخَمْرِ

وَقَالَ جَابِرٌ ﷺ: حَرَّمَ النَّبِيُّ ﷺ بَيْعَ الخَمْرِ.

٢٢٢٦- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ: لَمَّا نَزَلَتْ آيَاتُ سُورَةِ البَقَرَةِ عَنْ آخِرِهَا، خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "حُرِّمَتِ التِّجَارَةُ فِي الخَمْرِ"[١].

١٠٥- باسی حەرامکردنی بازرگانی عارەق

جابیر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فرۆشتنی عارەقی حەرام کرد.

٢٢٢٦- عائیشە ﷺ دەڵێ: کاتێك ئایەتەکانی کۆتایی سوورەتی بەقەرە دابەزی، پێغەمبەر ﷺ لە ماڵەوە دەرچوو (بۆ مزگەوت) فەرمووی: ((بازرگانی عارەق حەرام کرا)).

١٠٦- بابُ إِثْمِ مَنْ بَاعَ حُرًّا

٢٢٢٧- حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ مَرْحُومٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "قَالَ اللهُ: ثَلاَثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ القِيَامَةِ: رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ، وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ"[٢].

١٠٦- باسی تاوانی ئەوەی کەسێکی ئازاد[٣] بفرۆشێ

٢٢٢٧- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((خوا فەرموویەتی: سێ جۆر کەس خۆم لە ڕۆژی دواییدا داواکارم لە دژیان:

---

(١) بڕوانە: ٤٥٩.

(٢) بڕوانە: ٢٢٧٠.

(٣) مرۆڤی ئازاد بکات بە کۆیلە و بیفرۆشێت، چونکە فرۆشتن بۆ کۆیلەیە نەک ئازاد.

پیاوێك بەناوی منەوە پەیمانی دابێت و سوێندی خواردبێت، پاشان لە پەیمانەکەدا غەدری کردبێت و شکاندبێتی، وە پیاوێك کەسێکی ئازادی فرۆشتبێت و نرخەکەی خواردبێت، وە پیاوێك کرێکارێکی بەکرێ گرتبێت و کارەکەی پێ کردبێت و کرێیەکەی پێنەدابێت)).

١٠٧- باب أَمْرِ النَّبِيِّ ﷺ اليَهُودَ بِبَيْعِ أَرَضِيهِمْ ودِمَنِهِم حِينَ أَجْلاَهُمْ

فِيهِ المَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

١٠٧- باسی فەرمانکردنی پێغەمبەر ﷺ بەجوولەکەکان بەفرۆشتنی زەوی و کەلاوەکانیان کاتێک دەریکردن (لە مەدینە)

لەم باسەدا ئەو فەرموودە هەیە کە مەقبوری لە ئەبو هورەیرەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە[(١)].

١٠٨- بابُ بَيْعِ العَبِيدِ وَالحَيَوَانِ بِالحَيَوَانِ نَسِيئَةً

وَاشْتَرَى ابْنُ عُمَرَ رَاحِلَةً بِأَرْبَعَةِ أَبْعِرَةٍ مَضْمُونَةٍ عَلَيْهِ، يُوفِيهَا صَاحِبَهَا بِالرَّبَذَةِ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَدْ يَكُونُ البَعِيرُ خَيْرًا مِنَ البَعِيرَيْنِ. وَاشْتَرَى رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ بَعِيرًا بِبَعِيرَيْنِ فَأَعْطَاهُ أَحَدَهُمَا وَقَالَ آتِيكَ بِالآخَرِ غَدًا رَهْوًا إِنْ شَاءَ اللهُ. وَقَالَ ابْنُ المُسَيَّبِ: لَا رِبَا فِي الحَيَوَانِ: البَعِيرُ بِالبَعِيرَيْنِ، وَالشَّاةُ بِالشَّاتَيْنِ إِلَى أَجَلٍ. وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: لَا بَأْسَ بَعِيرٌ بِبَعِيرَيْنِ وَدِرْهَم بِدِرْهَمٍ نَسِيئَةً.

---

(١) فەرموودەی: (٣١٦٧) کە دواتر پێی دەگەین إن شاء الله، وە ڕاڤەی دەکەین.

١٠٨- باسی (حوکمی) فرۆشتنی کۆیله (به کۆیله به قەرز) ئاژەڵ به ئاژەڵ بەقەرز

عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﷺ وشترێکی باری (به قەرز) کڕی به چوار وشتر که دەستەبەرکردنی لەسەر (عەبدوڵلا) بێت، له (الرَّبَذَةِ) عەبدوڵلا تەسلیمیان بکات به خاوەنەکەی. عەبدوڵلای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: هەندێ جار یەك وشتر له دوو وشتر چاکترە. ڕافیعی کوڕی خەدیج وشترێکی کڕی به دوو وشتر، وشترێکیانی دا بەفرۆشیارەکه وتی: سبەینێ (إِنْ شَاءَ اللهُ) وشترەکەی ترت به شێنەیی و بەبێ دواکەوتن بۆ دێنم. ئیبنو موسەییەب دەڵێ: له نێوان ئاژەڵدا سوو نییه، وشترێك به دوو وشتر، وه مەڕێك به دوو مەڕ بەقەرز بۆ ماوەیەك دروستە. ئیبنو سیرین دەڵێ: قەیناکات وشترێك بفرۆشێت به دوو وشتر بەقەرز، وەدرهەمێك بفرۆشێت به درهەمێك بەقەرز.

٢٢٢٨- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: كَانَ فِي السَّبْيِ صَفِيَّةُ، فَصَارَتْ إِلَى دَحْيَةَ الكَلْبِيِّ، ثُمَّ صَارَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ[(١)].

٢٢٢٨- ئەنەس ﷺ دەڵێ: صەفییه لەناو دیلەکانی (خەیبەر)دا بوو، بوو به بەش و دەستکەوتی دەحیەی کەلبیی، پاشان بوو به بەش و دەسکەوتی پێغەمبەر ﷺ.

١٠٩- بابُ بَيْعِ الرَّقِيقِ

٢٢٢٩- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ مُحَيْرِيزٍ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا نُصِيبُ

(١) بڕوانه: ٣٧١.

سَبْيًا، فَنُحِبُّ الأَثْمَانَ، فَكَيْفَ تَرَى فِي العَزْلِ؟ فَقَالَ: "أَوَإِنَّكُمْ تَفْعَلُونَ ذَلِكَ؟ لَا عَلَيْكُمْ أَنْ لَا تَفْعَلُوا ذَلِكُمْ، فَإِنَّهَا لَيْسَتْ نَسَمَةٌ كَتَبَ اللهُ أَنْ تَخْرُجَ إِلَّا هِيَ خَارِجَةٌ"[١].

١٠٩- باسی فرۆشتنی كۆیلە

٢٢٢٩- ئیبنو موحەیریز دەگێڕێتەوە كە ئەبو سەعیدی خودری ﷺ بۆی گێڕایەوە وتی: لە كاتێكدا ئەو لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ دانیشتبوو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئێمە سەرجێیی لەگەڵ كەنیزەكەكانی دەكەین، وە حەزمان لە نرخەكەیانە[٢] (كە دوایی بیانفرۆشینەوە)، جا تۆ ڕات چۆنە دەربارەی (عزل)[٣]؟ پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئای بەڕاستی ئێوە ئەو كارە دەكەن؟ هیچتان لەسەر نییە ئەگەر ئەو كارە بكەن، چونكە دڵنیابن منداڵێك نییە خوا نووسیبێتی پەیدا ببێ ئیللا پەیدا دەبێت)).

١١٠- بابُ بَيْعِ المُدَبَّرِ

٢٢٣٠- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: بَاعَ النَّبِيُّ ﷺ المُدَبَّرَ[٤].

١١٠- باسی فرۆشتنی (المُدَبَّر)[٥] كۆیلەی ئازادكراوی پاش مردن

٢٢٣٠- جابیر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ئازادكراوی پەیوەست بەمردنی خاوەنەكەی فرۆشت.

(١) بڕوانە: ٢٥٤٢، ٤١٣٨، ٥٢١٠، ٦٦٠٣، ٧٤٠٩.

(٢) سەرنج: چونكە ئەگەر منداڵیان ببێت نافرۆشێن و دەبن بە (أم الولد).

(٣) واتە: لە كاتی جووتبووندا پیاو ئاوی خۆی بگرێتەوە و نەهێڵێ بڕژێتە منداڵدانی ئافرەتەكەوە.(إرشاد الساري:٥/١٩٠)

(٤) بڕوانە: ٢١٤١.

(٥) المدبر: بەو كۆیلەیە دەڵێن خاوەنەكەی دەڵێ هەركات من مردم تۆ ئازادی.

٢٢٣١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ يَقُولُ: بَاعَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ[١].

٢٢٣١- عەمر دەڵێ: لە جابیری کوڕی عەبدوڵلای ﷺ بیست دەیوت: پێغەمبەری خوا ﷺ کۆیلەی (ئازادکراوی پەیوەست بە مردنی خاوەنەکەی) فرۆشت.

٢٢٣٢ - ٢٢٣٣- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَ ابْنُ شِهَابٍ أَنَّ عُبَيْدَ اللهِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ وَأَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ أَخْبَرَاهُ أَنَّهُمَا سَمِعَا رَسُولَ اللهِ ﷺ يُسْأَلُ عَنِ الأَمَةِ تَزْنِي وَلَمْ تُحْصَنْ. قَالَ: "اجْلِدُوهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ بِيعُوهَا" بَعْدَ الثَّالِثَةِ أَوِ الرَّابِعَةِ[٢].

٢٢٣٢- ٢٢٣٣- ئیبنو شیهاب دەڵێ: کە عوبەیدوڵلا بۆی گێڕایەوە کە زەیدی کوڕی خالید و ئەبو هوڕەیرە ﷺ بۆیان گێڕاوەتەوە، کە هەردووکیان لە پێغەمبەری خوایان ﷺ بیستووە پرسیاری لێکرا دەربارەی کەنیزەکێك کە شووی نەکردبێ و زینا بکات، فەرمووی: ((داری حەددی لێ بدەن، پاشان ئەگەر زینای کردەوە داری حەددی لێ بدەن، پاشان بیفرۆشن))، دوای سێیەم جار یان چوارەم جار (فەرمووی: بیفرۆشن).

٢٢٣٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "إِذَا زَنَتْ أَمَةُ أَحَدِكُمْ، فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا، فَلْيَجْلِدْهَا الحَدَّ وَلَا يُثَرِّبْ عَلَيْهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَلْيَجْلِدْهَا الحَدَّ وَلَا يُثَرِّبْ، ثُمَّ إِنْ زَنَتِ الثَّالِثَةَ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَبِعْهَا، وَلَوْ بِحَبْلٍ مِنْ شَعَرٍ"[٣].

---

(١) بڕوانە: ٢١٤١.

(٢) بڕوانە: ٢١٥٢، ٢١٥٤.

(٣) بڕوانە: ٢١٥٢.

٢٢٣٤- ئەبو هورەیره ﷺ دەڵێ : له پێغەمبەرم ﷺ بیست دەیفەرموو: ((ئەگەر كەنیزەكی كەسێكتان زینای كردو زیناكەی ئاشكرا بوو[1] با دار حەدی لێ بداو سەرزەنشتی نەكات، پاشان ئەگەر (جارێكی تر) زینای كرد، ئەوە با داری حەدی لێ بداو سەرزەنشتی نەكات، پاشان ئەگەر بۆ جاری سێیەم زینای كردو زیناكەی ئاشكرا بوو[2] ئەوە با بیفرۆشێت بە گوریسێكی مووینیش بێت)).

١١١- بابٌ: هَلْ يُسَافِرُ بِالجَارِيَةِ قَبْلَ أَنْ يَسْتَبْرِئَهَا؟

وَلَمْ يَرَ الحَسَنُ بَأْسًا أَنْ يُقَبِّلَهَا أَوْ يُبَاشِرَهَا. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: إِذَا وُهِبَتِ الوَلِيدَةُ الَّتِي تُوطَأُ أَوْ بِيعَتْ أَوْ عَتَقَتْ فَلْيُسْتَبْرَأْ رَحِمُهَا بِحَيْضَةٍ، وَلَا تُسْتَبْرَأُ العَذْرَاءُ. وَقَالَ عَطَاءٌ: لَا بَأْسَ أَنْ يُصِيبَ مِنْ جَارِيَتِهِ الحَامِلِ مَا دُونَ الفَرْجِ. وَقَالَ اللهُ تَعَالَى: ﴿ إِلَّا عَلَىٰٓ أَزْوَٰجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ ﴾ المؤمنون.

١١١- باسێك: ئایا دروسته بۆ پیاو كەنیزەكەكەی لەگەڵ خۆی ببات بۆ سەفەر پێش دڵنیابوون لەوەی كە سكی نییە[3]؟

حەسەنی بەصری بەلایەوە (كەنیزەك) ماچ كردن و دەستبازی كردن لەگەڵیدا هیچی تێدانییە و ئاساییە، عەبدوڵڵای كوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: ئەگەر كەنیزەكێك كە دەگونجێت سەرجێیی لەگەڵدا بكرێت بەخشرا بەكەسێك، یان فرۆشرا، یان ئازادكرا، با دڵنیایی بێ كە سكی نییە بەیەك جار كەوتنە بێ

---

(١) بە شایەت یان دانپێدانان یان سک پڕبوون.

(٢) داری حەدی لێبدا ئینجا بیفرۆشێ.

(٣) مەبەستی کەنیزەکێکە خاوەنەکەی کڕیوبەتی بەپارەو هێشتا عیدەی تەواو نەبووە.

نوێژی، بەڵام کچ دڵنیایی ناوێ، عەتا دەڵێ: قەیناکات بۆ پیاو جگە لە جووتبوون دەستبازی و ماچ و ئەو شتانە بکات لەگەڵ کەنیزەکی خۆی کە سکپڕە، خوای بەرز و بڵند دەفەرموێ: (مەگەر بۆ خێزانی خۆیان یان بۆ کەنیزەکێك کە بووبن بە خاوەنیان[1].

٢٢٣٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ الغَفَّارِ بْنُ دَاوُدَ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْبَرَ، فَلَمَّا فَتَحَ اللهُ عَلَيْهِ الحِصْنَ ذُكِرَ لَهُ جَمَالُ صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيِّ بْنِ أَخْطَبَ -وَقَدْ قُتِلَ زَوْجُهَا وَكَانَتْ عَرُوسًا- فَاصْطَفَاهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ لِنَفْسِهِ، فَخَرَجَ بِهَا حَتَّى بَلَغْنَا سَدَّ الرَّوْحَاءِ حَلَّتْ، فَبَنَى بِهَا، ثُمَّ صَنَعَ حَيْسًا فِي نِطَعٍ صَغِيرٍ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "آذِنْ مَنْ حَوْلَكَ". فَكَانَتْ تِلْكَ وَلِيمَةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَلَى صَفِيَّةَ، ثُمَّ خَرَجْنَا إِلَى المَدِينَةِ، قَالَ: فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُحَوِّي لَهَا وَرَاءَهُ بِعَبَاءَةٍ، ثُمَّ يَجْلِسُ عِنْدَ بَعِيرِهِ فَيَضَعُ رُكْبَتَهُ، فَتَضَعُ صَفِيَّةُ رِجْلَهَا عَلَى رُكْبَتِهِ حَتَّى تَرْكَبَ[2].

٢٢٣٥- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هات بۆ خەیبەر، جا کاتێك خوای گەورە ئازادکردنی قەڵای (قەموصی خەیبەری) لەسەر دەستی بەئەنجام گەیاند، باسی جوانی صەفییەی کچی حویەی کوڕی ئەختەبیان بۆ کرد -کە مێردەکەی کوژرا بوو، صەفییە تازە بووك بوو-، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ بە تایبەتی لەناو دەستکەوتەکاندا بۆ خۆی هەڵبژارد، لەگەڵ خۆی هێنا تا گەیشتینە (سَدَّ الرَّوْحَاءِ)[3] لە سووری

(١) ئەو ئایەتە باس لەوە دەکات کە ئەم دوو جۆرە لە ئافرەت بۆ پیاو دروستە سەرجێییان لەگەڵ بکات کە عەتا کردوویەتی بە بەڵگەی دروستی دەستبازی، لەو ڕووەوەیە کە کەنیزەک هەموو لەزەت لێبردنێکی لەگەڵدا دروستە بەم ئایەتە، بەڵام سەرجێیی دروست نییە لەو کاتەدا.

(٢) بڕوانە: ٣٧١.

(٣) جێگایەکە نزیک مەدینە.

مانگانه پاك بوویەوەو حەڵاڵ بوو (بۆ پێغەمبەر ﷺ لەگەڵی دروست بێ)، ئینجا لەگەڵی دروست بوو، پاشان خواردنێكی دروست كرد كە تێكەڵ بوو لە خورما و ڕۆن و كەشك لەسەر سفرەیەكی چەرمی بچوك بوو، پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ بە ئەنەسی فەرموو: ((جاڕ بدە بە ناو ئەو خەڵكانەی لە دەوروبەرتن))[1]، ئا ئەوە بوو بە خواردنی زەماوەندەكەی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ صەفییە، پاشان ڕۆیشتین بەرەو مەدینە، جا پێغەمبەری خوام ﷺ دی لە پشت خۆیەوە عاباكەی دەكردە پەردە بۆی (تا نەبینرێ)، پاشان پێغەمبەر ﷺ لای وشترەكەیدا دادەنیشت و ئەژنۆی دادەنا، صەفییەش پێی دەخستە سەر ئەژنۆی پێغەمبەر ﷺ هەتا سواری وشترەكە دەبوو.

١١٢- بابُ بَيْعِ المَيْتَةِ وَالأَصْنَامِ

٢٢٣٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رضي الله عنهما أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ عَامَ الفَتْحِ وَهُوَ بِمَكَّةَ: "إِنَّ اللهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الخَمْرِ وَالمَيْتَةِ وَالخِنْزِيرِ وَالأَصْنَامِ". فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ، أَرَأَيْتَ شُحُومَ المَيْتَةِ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السُّفُنُ، وَيُدْهَنُ بِهَا الجُلُودُ، وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ. فَقَالَ: "لَا، هُوَ حَرَامٌ". ثُمَّ قَالَ النبي ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ: "قَاتَلَ اللهُ اليَهُودَ، إِنَّ اللهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ".

قَالَ أَبُو عَاصِمٍ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الحَمِيدِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ: كَتَبَ إِلَيَّ عَطَاءٌ: سَمِعْتُ جَابِرًا رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ[2].

(١) بۆ ئاشكراكردنی هاوسەرگیرییەكە.

(٢) بڕوانە: ٤٢٩٦، ٤٦٣٣.

١١٢- باسی (حەرامی) فرۆشتنی مردارەوەبوو و بت و پەیکەر

٢٢٣٦- جابیری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەگێڕێتەوە کە لە ساڵی ئازادکردنی مەککەدا لە پێغەمبەری خوای ﷺ بیست کە لە مەککەدا بوو دەیفەرموو: ((بەڕاستی خواو پێغەمبەرەکەی فرۆشتنی عارەق و مردارەوەبوو و بەراز و بتیان حەڕام کردووە))، جا وترا: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەواڵمان پێ بدە دەربارەی پیو و چەوری مردارەوەبوو، چونکە بێگومان کە شتی بێ ئەهوون و پێستەی پێی چەور دەکەن، وە دەیکەنە چرا و فتیلەوە؟ ئەویش فەرمووی: ((نەخێر نابێ و حەڕامە))، پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ لەوکاتەدا فەرمووی: ((خوا جوولەکەکان لە ناوببات کاتێك خوا پیوی لێ حەڕام کردن، تواندیانەوە، پاشان فرۆشتیان، ئینجا نرخەکەیان خوارد)).

ئەبو عاصیم دەڵێ: عەبدولحەمید بۆی گێڕاینەوە، وتی: یەزید بۆی گێڕاینەوە، وتی: عەتا بۆی نووسیم و دەڵێ: لە جابیرم بیست ﷺ کە لە پێغەمبەرەوە ﷺ ئەم فەرموودەی گێڕایەوە."

١١٣- بابُ ثَمَنِ الكَلْبِ

٢٢٣٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي، مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الكَلْبِ، وَمَهْرِ البَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الكَاهِنِ[١].

---

(١) بڕوانە: ٢٢٨٢، ٥٣٤٦، ٥٧٦١.

١١٣- باسی نرخی سەگ (حەڕامە)

٢٢٣٧- ئەبو مەسعوودی ئەنصاری ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ پارەی سەگ و كرێی ئافرەتی داوێن پیس و كرێی (شیرینی) فاڵچی و كتێبگرەوی قەدەغەكرد.

٢٢٣٨- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَوْنُ بْنُ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: رَأَيْتُ أَبِي اشْتَرَى حَجَّامًا، فَأَمَرَ بِمَحَاجِمِهِ فَكُسِرَتْ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ. قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدَّمِ، وَثَمَنِ الكَلْبِ، وَكَسْبِ الأَمَةِ، وَلَعَنَ الوَاشِمَةَ وَالمُسْتَوْشِمَةَ، وَآكِلَ الرِّبَا، وَمُوكِلَهُ، وَلَعَنَ المُصَوِّرَ[1].

٢٢٣٨- عەونی كوڕی ئەبو جوحەیفە دەڵێ: باوكم دی (كۆیلەیەكی) كەڵەشاخگری كڕی، فەرمانی كرد ئامێرەكانی كەڵەشاخ گرتنەكەی شكێنرا، منیش پرسیاری هۆكاری شكاندنەكەم لێكرد، ئەویش وتی: بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ پارەی خوێن و پارەی سەگ و پارەی كەنیزەك (ی داوێن پیس)ی قەدەغە كردووە، وە نەفرینی كردوە لە ئافرەتی خاڵ كوت و ئافرەتی خاڵ بۆ كوتراو، سووخۆر و سوودەر، وە نەفرینی كرد لە وێنەكێش.

---

(١) بڕوانە: ٢٠٨٦.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

٣٥- كِتابُ السلم

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٣٥- پەڕاوی سەلەم

١- بابُ السَّلَمِ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ

٢٢٣٩- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي المِنْهَالِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللهِ - صلي الله عليه وسلم - المَدِينَةَ، وَالنَّاسُ يُسْلِفُونَ فِي الثَّمَرِ العَامَ وَالعَامَيْنِ -أَوْ قَالَ: عَامَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةً. شَكَّ إِسْمَاعِيلُ- فَقَالَ: "مَنْ سَلَّفَ فِي تَمْرٍ فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ".

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ بِهَذَا: "فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ"[١].

١- باسی سەلەم کردن لە پێوانەی دیاری کراودا

٢٢٣٩- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: کاتێك پێغەمبەری خوا ﷺ هاتە مەدینە، لەوکاتەدا خەڵك سەلەمیان لە بەروبوومدا دەکرد بۆ ساڵێك و بۆ دوو ساڵ - یان وتی: دوو ساڵ یان سێ ساڵ، ئیسماعیل ئەم گومانەی بردووە- جا فەرمووی ﷺ: ((هەرکەسێك سەلەمی کرد لە خورمادا، با سەلەم بکات لە پێوانەی دیاری کراو کێشی دیاری کراودا)).

---

(١) بڕوانە: ٢٢٤٠، ٢٢٤١، ٢٢٥٣.

(ئیمامی بوخاری دەڵێ:) موحەممەد بۆی گێڕاینەوە وتی: ئیسماعیل بۆی گێڕاینەوە لە ئیبنو ئەبی نەجیحەوە ئەم فەرموودەی بۆی گێڕاینەوە بەم جۆرە: ((لە پێوانەی دیاری کراوو کێشی دیاری کراودا)).

٢- بابُ السَّلَمِ فِي وَزْنٍ مَعْلُومٍ

٢٢٤٠- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي المِنْهَالِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ المَدِينَةَ، وَهُمْ يُسْلِفُونَ بِالثَّمْرِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ، فَقَالَ: "مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ"[1].

حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي ابن أَبِي نَجِيحٍ وَقَالَ: "فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إلى أَجَلٍ مَعْلُومٍ ".

٢- باسی سەلەم کردن لە کێشی دیاری کراودا[2]

٢٢٤٠- عەبدوڵلای کوڕی عەبباس ﵄ دەڵێ: کاتێك پێغەمبەری خوا ﷺ هاتە مەدینە، لەوکاتەدا خەڵك سەلەمیان لە بەروبوومدا دەکرد بۆ دووساڵ و سێ ساڵ، (پێغەمبەریش ﷺ) فەرمووی: ((هەر کەسێك سەلەمی کرد لە هەر شتێکدا، ئەوە با سەلەم بکات لە پێوانەی دیاری کراو و کێشانەی دیاریکراو، بۆ ماوەیەکی دیاریکراو)).

(ئیمامی بوخاری دەڵێ:) عەلی بۆی گێڕاینەوە وتی: سوفیان بۆی گێڕاینەوە وتی: ئەبو نەجیح بۆی گێڕاینەوە وتی: ((با سەلەم بکات لە پێوانەی دیاری کراودا بۆ ماوەیەکی دیاری کراو)).

---

(١) بڕوانە: ٢٢٣٩.

(٢) واتە: مەرجە بۆ دروستی سەلەم کە کێشی سەلەم تیاکراوەکە دیاری بێت.

٢٢٤١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي المِنْهَالِ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يَقُولُ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ وَقَالَ: "فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ"[1].

٢٢٤١- ئەبو مینهال دەڵێ: لە عەبدوڵلای کوڕی عەبباسم ﷺ بیست دەیوت: پێغەمبەر ﷺ هات بۆ مەدینەو فەرمووی: (((با سەلەم بکات) لە پێوانەی دیاری کراو و کێشانەی دیاری کراودا، بۆ ماوەیەکی دیاری کراو)).

٢٢٤٢- ٢٢٤٣- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ ابْنِ أَبِي المُجَالِدِ. وَحَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي المُجَالِدِ. حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ، أَوْ عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي المُجَالِدِ قَالَ:اخْتَلَفَ عَبْدُ اللهِ بْنُ شَدَّادِ بْنِ الهَادِ وَأَبُو بُرْدَةَ فِي السَّلَفِ، فَبَعَثُونِي إِلَى ابْنِ أَبِي أَوْفَى ﷺ فَسَأَلْتُهُ: فَقَالَ: إِنَّا كُنَّا نُسْلِفُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ، فِي الحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ، وَالتَّمْرِ.
- وَسَأَلتُ ابن أَبْزى، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ[2].

٢٢٤٢- ٢٢٤٣- موحەممەد یان عەبدوڵلای کوڕی ئەبو موجالید[3] دەڵێ: عەبدوڵلای کوڕی شەددادی کوڕی هاد و ئەبو بوردە دەربارەی سەلەم ڕایان جیابوو، بۆیە منیان نارد بۆ لای ئیبنو ئەبی ئەوفا ﷺو پرسیارم لێ کرد، ئەویش وتی: بێگومان ئێمە لە سەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺو ئەبو بەکر و عومەردا ﷺ سەلەممان دەکرد لە گەنم و جۆو مێوژ و خورمادا، (عەبدوڵلا) دەڵێ: پرسیارم لە ئیبنو ئەبزاش کرد، ئەویش هەر وەك ئیبنو ئەبی ئەوفای وت.

---

(١) بڕوانە: ٢٢٣٩.

(٢) الحديث ٢٢٤٢: (٢٢٤٤، ٢٢٥٥).

الحديث ٢٢٤٣: (٢٢٤٥، ٢٢٥٤).

(٣) بوخاری بە سێ سەنەد و ڕێگا ئەم فەرموودەی هێناوە، هەر جارێ بەجۆرێ ناوی هێناوە.

٣- بابُ السَّلَمِ إلى مَنْ لَيْسَ عِنْدَهُ أَصْلٌ

٢٢٤٤- ٢٢٤٥- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي المُجَالِدِ قَالَ: بَعَثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ شَدَّادٍ وَأَبُو بُرْدَةَ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى ﷺ فَقَالَا: سَلْهُ: هَلْ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ يُسْلِفُونَ فِي الحِنْطَةِ؟ قَالَ عَبْدُ اللهِ: كُنَّا نُسْلِفُ نَبِيطَ أَهْلِ الشَّأْمِ فِي الحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّيْتِ، فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ. قُلْتُ: إِلَى مَنْ كَانَ أَصْلُهُ عِنْدَهُ؟ قَالَ: مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ. ثُمَّ بَعَثَانِي إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبزى فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ يُسْلِفُونَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ ولَمْ نَسْأَلْهُمْ: أَلَهُمْ حَرْثٌ أَمْ لا؟

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنِ الشَّيبَانِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ بهذا وَقَالَ: فَنُسْلِفُهُمْ فِي الحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ. وَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ الوَلِيدِ، عَنْ سُفْيَانَ: حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ وَقَالَ وَالزَّيْتِ. حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الشَّيْبَانِيُّ وَقَالَ: فِي الحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ[1].

٣- باسی سەلەم کردن لەگەڵ کەسێکدا کە سەرچاوەی[2] سەلەم تێداکراوەکەی نەبێت

٢٢٤٤- ٢٢٤٥- موحەممەدی کوڕی ئەبو موجالید دەڵێ: عەبدوڵڵای کوڕی شەدداد و ئەبو بوڕدە ناردمیان بۆ لای عەبدوڵڵای کوڕی ئەبی ئەوفا ﷺ، هەردووکیان وتیان: پرسیاری لێ بکە ئایا هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ لە گەنمدا سەلەمیان دەکرد؟ عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو ئەوفاش وتی: ئێمە سەلەممان لەگەڵ جوتیارەکانی خەڵکی شامدا دەکرد لە گەنم و جۆ و ڕۆن لە

---

(١) بڕوانە: ٢٢٤٢، ٢٢٤٣.

(٢) مەبەست لە سەرچاوەی گەنم و جۆیەکە کشتوکاڵەکەیە.

پێوانەیەکی دیاری کراودا، بۆ ماوەیەکی دیاری کراو، وتم: لەگەڵ کەسێکدا دەتان کرد سەرچاوەی شتەکەی هەبوو؟ وتی: ئێمە پرسیاری ئەوەمان لێ نەدەکردن، پاشان عەبدوڵلاو ئەبو بوردە ناردمیان بۆ لای عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبزا و پرسیارم لەویش کرد، عەبدوڕەحمانیش وتی: هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ سەلەمیان دەکردو پرسیارمان لە جوتیارەکان نەدەکرد ئایا کشتوکاڵیان هەیە یان نا؟

(بە ڕێگەیەکی تر ئەم فەرموودە هاتووە) لە موحەممەدی کوڕی ئەبو موجالید دەڵێ: جا ئێمە سەلەممان لەگەڵدا دەکردن لە گەنم و جۆدا، عەبدوڵلای کوڕی وەلید لە سوفیانەوە گێڕایەوەو وتی: شەیبانی بۆی گێڕاینەوەو وتی: (وەلە ڕۆن و زەیت دا)[1] (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) قوتەیبە بۆی گێڕاینەوە وتی: جەریر بۆی گێڕاینەوە لە شەیبانیەوە، وتی: سەلەممان دەکرد لە گەنم و جۆ و مێوژدا.

٢٢٤٦- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنَا عَمْرٌو قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا البَخْتَرِيِّ الطَّائِيَّ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﵄ عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ. قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ، حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ، وَحَتَّى يُوزَنَ. فَقَالَ الرَّجُلُ وَأَيُّ شَيْءٍ يُوزَنُ؟ قَالَ رَجُلٌ إِلَى جَانِبِهِ: حَتَّى يُحْرَزَ. وَقَالَ مُعَاذٌ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرٍو، قَالَ أَبُو البَخْتَرِيِّ: سَمِعْتُ ابن عَبَّاسٍ ﵄: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ. مِثْلَهُ[2].

٢٢٤٦- عەمر دەڵێ لە ئەبو بەختەری تائیم بیست وتی: پرسیارم لە عەبدوڵلای کوڕی عەبباس ﵄ کرد دەربارەی سەلەم کردن لە بەروبوومی دارخورما؟ وتی: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتنی بەروبوومی دارخورما تا (پێ نەگات و)

(١) لەم ڕێگەیەوە ئەم زیادەی هەیە (ڕۆن و زەیت).

(٢) بڕوانە: ٢٢٤٨، ٢٢٥٠.

لێی نەخورێت، وە تا کێشانە نەکرێت، عەمر دەڵێ: پیاوێك (ئەبو بەختەری) وتی: چ شتێك دەکێشرێ[1]؟ پیاوێك لە تەنیشتیەوە بوو وتی: هەتا بخەملێنرێ. موعاز وتی: شوعبە بۆی گێڕاینەوە لە عەمرەوە دەڵێ: ئەبو بەختەری وتی: لە عەبدوڵلای کوڕی عەبباسم ﷺ بیست وتی: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد، جا وێنەی فەرموودەکەی پێشووی هێنا.

٤- بابُ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ

٢٢٤٧- ٢٢٤٨- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي البَخْتَرِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ، فَقَالَ: نُهِيَ عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَصْلُحَ، وَعَنْ بَيْعِ الوَرِقِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ[2].

وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ، فَقَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ، أَوْ يَأْكُلَ مِنْهُ، وَحَتَّى يُوزَنَ[3].

٤- باسی (حوکمی) سەلەم کردن لە بەروبوومی دارخورمادا

٢٢٤٧- ٢٢٤٨- ئەبو بەختەری دەڵێ: پرسیارم لە عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﷺ کرد دەربارەی سەلەم کردنی بەروبوومی دارخورما، عەبدوڵلاش وتی: ڕێگری کرا لە فرۆشتنی بەری دارخورما هەتا پێدەگات[4] (و بە کەڵکی خواردن دێت)، وە ڕێگری کراوە لە فرۆشتنی زیوی قەرز بە زیوی ئامادە.

---

(١) چونکە خورما بە دارخورماکەوەیە چۆن دەکێشرێ.

(٢) بڕوانە: ١٤٨٦.

(٣) بڕوانە: ٢٢٤٦.

(٤) یان سەرەتای پێگەیشتنی بەدەردەکەوێ.

وە ئەبو بەختەری دەڵێ: وە پرسیارم لە عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ کرد دەربارەی سەلەم کردنی بەروبوومی دارخورما، ئەویش وتی: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتنی بەروبوومی دارخورما هەتا لێی نەخورێت، یان خاوەنەکەی لێی نەخوات، هەروەها هەتا کێشانە نەکرێت.

٢٢٤٩- ٢٢٥٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي البَخْتَرِيِّ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ، فَقَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَصْلُحَ، وَنَهَى عَنِ الوَرِقِ بِالذَّهَبِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ.

وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَأْكُلَ أَوْ يُؤْكَلَ، مِنْهُ، وَحَتَّى يُوزَنَ. قُلْتُ: وما يوزن؟ قَالَ رَجُلٌ عِنْدَهُ: حتَّى يُحرَزَ[1].

٢٢٤٩- ٢٢٥٠- ئەبو بەختەری دەڵێ: پرسیارم لە ئیبنو عومەر ﷺ کرد دەربارەی سەلەم کردنی بەروبوومی دارخورما، عەبدوڵڵاش وتی: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتنی بەروبوومی (دارخورما) هەتا پێدەگات، وە ڕێگری کرد لە فرۆشتنی زیو بە ئاڵتون قەرز بە ئامادە.

هەروەها دەڵێ: پرسیارم لە عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس کرد وتی: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە فرۆشتنی بەروبوومی دارخورما هەتا خاوەنەکەی لێ دەخوات یان لێی دەخورێت، وە هەتا کێشانە دەکرێت، وتم: چۆن کێشانە دەکرێ؟ پیاوێکی لابوو، وتی: هەتا دەخەملێنرێ.

(١) بڕوانە: ٢٢٤٦.

٥- بابُ الكَفِيلِ فِي السَّلَمِ

٢٢٥١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا يَعْلَى، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتِ: اشْتَرَى رَسُولُ اللهِ ﷺ طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ بِنَسِيئَةٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا لَهُ مِنْ حَدِيدٍ[1].

٥- باسی زامنی لە سەلەم کردندا[2]

٢٢٥١- عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ خۆراکی لە جوولەکەیەك بە قەرز کڕی و زرێیەکەی کە لە ئاسن بوو بە بارمتە لای داینا.

٦- بابُ الرَّهْنِ فِي السَّلَمِ

٢٢٥٢- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ: تَذَاكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَفِ، فَقَالَ: حَدَّثَنِي الأَسْوَدُ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، وَارْتَهَنَ مِنْهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ[3].

٦- باسی بارمتەدانان لە سەلەم کردندا

٢٢٥٢- ئەعمەش دەڵێ: لای ئیبراهیم باسی بارمتەدانانمان کرد لە سەلەمدا، ئیبراهیمیش وتی: ئەسوەد بۆی گێڕامەوە لە عائیشەوە ﵂ گێڕاویەتیەوە کە

---

(١) بڕوانە: ٢٠٦٨.

(٢) فەرموودەکە لەگەڵ سەرەباسەکەدا گونجاوە چونکە مەبەست لە کەفالەت کردن زەمانەت کردنە وەگومانی تێدا نیە ماڵی ڕەهن کراو زامنە بۆ قەرز چونکە لەکاتی نەدانەوەیدا دەفرۆشرێت و قەرزەکەی لێ دەدرێتەوە.(إرشاد الساري: ٢٠٩/٥)

(٣) بڕوانە: ٢٠٦٨.

پێغەمبەر ﷺ هەندێ خۆراکی[1] لە جوولەکەیەك کڕی (بە قەرز) بۆ ماوەیەکی دیاری کراو، زرێیەکی ئاسنی بەبارمتە لە پێغەمبەر ﷺ وەرگرت.

٧- بابُ السَّلَمِ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

وَبِهِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَبُو سَعِيدٍ وَالأَسْوَدُ وَالحَسَنُ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: لَا بَأْسَ فِي الطَّعَامِ المَوْصُوفِ بِسِعْرٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، مَا لَمْ يَكُ ذَلِكَ فِي زَرْعٍ لَمْ يَبْدُ صَلَاحُهُ.

٢٢٥٣- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي المِنْهَالِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ المَدِينَةَ وَهُمْ يُسْلِفُونَ فِي الثِّمَارِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ، فَقَالَ: "أَسْلِفُوا فِي الثِّمَارِ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ".

وَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا ابن أَبِي نَجِيحٍ، وَقَالَ: "فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ"[2].

٧- باسی سەلەم کردن بۆ ماوەیەکی دیاری کراو

ئەمە ڕای عەبدوڵلای کوڕی عەبباس و ئەبو سەعید و ئەسوەدو حەسەنی بەصرییە (کە دروستە)، وە عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: دروستە و قەیناکات سەلەم کردن لە خۆراکێکی نیشان کراو بەنرخێکی دیاری کراو بۆ ماوەیەکی دیاری کراو، بە مەرجێك ئەو سەلەمە لە کشتووکاڵێکدا نەبێت سەرەتای پێگەیشتنی دەستی پێ نەکردبێت.

٢٢٥٣- عەبدوڵلای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هاتە مەدینە خەڵکەکە سەلەمیان دەکرد بۆ دوو ساڵ و سێ ساڵ، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:

(١) جۆ وەک لە هەندێ ڕیوایەتی تردا هاتووە.

(٢) بڕوانە: ٢٢٣٩.

((سەلەم بکەن لە بەروبوومدا لە پێوانەیەکی دیاری کراودا بۆ ماوەیەکی دیاری کراو)).

(ئیمامی بوخاری دەڵێ:) عەبدوڵڵای کوڕی وەلید دەڵێ: سوفیان بۆی گێڕاینەوە وتی: ئیبنو ئەبو نەجیح بۆی گێڕاینەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((لە پێوانەیەکی دیاری کراو و کێشێکی دیاری کراودا)).

٢٢٥٤- ٢٢٥٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سُلَيْمَانَ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ، قَالَ: أَرْسَلَنِي أَبُو بُرْدَةَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ شَدَّادٍ إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى وَعَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى فَسَأَلْتُهُمَا عَنِ السَّلَفِ. فَقَالَا: كُنَّا نُصِيبُ المَغَانِمَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَكَانَ يَأْتِينَا أَنْبَاطٌ مِنْ أَنْبَاطِ الشَّأْمِ فَنُسْلِفُهُمْ فِي الحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى. قَالَ: قُلْتُ: أَكَانَ لَهُمْ زَرْعٌ؟ أَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ زَرْعٌ؟ قَالَا: مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ[١].

٢٢٥٤- ٢٢٥٥- موحەممەدی کوڕی ئەبو موجالید وتی: ئەبو بوردەو عەبدوڵڵای کوڕی شەدداد ناردمیان بۆ لای عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبزاو عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو ئەوفا، منیش پرسیارم لە هەردووکیان کرد دەربارەی سەلەم، هەردووکیان وتیان: ئێمە دەستکەوتی جەنگمان بەردەکەوت لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ، جا هەندێك لە جوتیارەکانی شام دەهاتن بۆ لامان، ئێمەش سەلەممان لەگەڵیاندا دەکرد لە گەنم و جۆ و مێوژ بۆ ماوەیەکی دیاری کراو، دەڵێ: وتم: ئایا جوتیارەکان کشتوکاڵیان هەبوو؟ یان نەیانبوو؟ هەردووکیان وتیان: ئێمە پرسیاری ئەوەمان لێ نەدەکردن.

---

(١) بڕوانە: ٢٢٤٢، ٢٢٤٣.

٨- بابُ السَّلَمِ إِلَى أَنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ

٢٢٥٦- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، أَخْبَرَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: كَانُوا يَتَبَايَعُونَ الجَزُورَ إِلَى حَبَلِ الحَبَلَةِ، فَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْهُ. فَسَّرَهُ نَافِعٌ أَنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ مَا فِي بَطْنِهَا[1].

٨- باسی سەلەم کردن تا بەچکەی وشترەکە بەچکەی دەبێت

٢٢٥٦- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: خەڵکی پێشتر[2] کڕین و فرۆشتنیان بە وشترەوە دەکرد تا بەچکە[3] بەچکەی دەبێت، بۆیە پێغەمبەریش ﷺ قەدەغەی کرد، نافیع بەوە مانای کردووە کە وشترەکە ئەو بەچکەی ببێت کە لە سکیدایە.

---

(١) بڕوانە: ٢١٤٣.

(٢) لە سەردەمی نەفامیدا.

(٣) واتە: وشترەکە بەچکەی ببێ، ئەوە ماوەی دیاری کرا بوو بۆ پێدانی نرخەکە.(إرشاد الساري:٢١٣/٥).

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٦- كِتَابُ الشُّفْعَةِ

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٣٦- پەڕاوی هەڵگرتنەوە [شوفعە][1]

١- باب الشُّفْعَةُ مَا لَمْ يُقْسَمْ، فَإِذَا وَقَعَتِ الحُدُودُ فَلاَ شُفْعَةَ

٢٢٥٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﵄ قَالَ: قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مَا لَمْ يُقْسَمْ، فَإِذَا وَقَعَتِ الحُدُودُ وَصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلاَ شُفْعَةَ[1].

١- باسی هەڵگرتنەوەی لەوەی بەش نەکرابێ، ئەگەر سنوورەکان دانران ئیتر شوفعە نییە

٢٢٥٧- جابیری کوڕی عەبدوڵلا ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ حوکمی بەهەڵگرتنەوە کردووە لە هەرشتێك بەش نەکرا بێت، جا ئەگەر سنوورەکان دیار بوون و ڕێگاکان دیاری کران، ئیتر هەڵگرتنەوە نییە.

٢- بابُ عَرْضِ الشُّفْعَةِ عَلَى صَاحِبِهَا قَبْلَ البَيْعِ

وَقَالَ الحَكَمُ: إِذَا أَذِنَ لَهُ قَبْلَ البَيْعِ فَلاَ شُفْعَةَ لَهُ. وَقَالَ الشَّعْبِيُّ: مَنْ بِيعَتْ شُفْعَتُهُ وَهْوَ شَاهِدٌ لَا يُغَيِّرُهَا فَلاَ شُفْعَةَ لَهُ.

---

(١) بڕوانە: ٢٢١٣.

٢٢٥٨- حَدَّثَنَا المَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ قَالَ: وَقَفْتُ عَلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، فَجَاءَ المِسْوَرُ بْنُ مَخْرَمَةَ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى إِحْدَى مَنْكِبَيَّ، إِذْ جَاءَ أَبُو رَافِعٍ -مَوْلَى النَّبِيِّ ﷺ- فَقَالَ: يَا سَعْدُ، ابْتَعْ مِنِّي بَيْتَيَّ فِي دَارِكَ. فَقَالَ سَعْدٌ: وَاللهِ مَا أَبْتَاعُهُمَا. فَقَالَ المِسْوَرُ: وَاللهِ لَتَبْتَاعَنَّهُمَا. فَقَالَ سَعْدٌ: وَاللهِ لَا أَزِيدُكَ عَلَى أَرْبَعَةِ آلَافٍ مُنَجَّمَةٍ -أَوْ مُقَطَّعَةٍ-. قَالَ أَبُو رَافِعٍ: لَقَدْ أُعْطِيتُ بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ، وَلَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "الجَارُ أَحَقُّ بِسَقَبِهِ". مَا أَعْطَيْتُكَهَا بِأَرْبَعَةِ آلَافٍ، وَأَنَا أُعْطَى بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ. فَأَعْطَاهَا إِيَّاهُ[(١)].

٢- باسی پێشنیارکردنی هەڵگرتنەوە بۆ خاوەنەکەی پێش فرۆشتن

حەکەم دەڵێ: ئەگەر ئەو کەسەی مافی هەڵگرتنەوەی هەیە پێش فرۆشتن مۆڵەتی هاوبەشەکەی دا بیفرۆشێت، ئیتر مافی هەڵگرتنەوەی نامێنێت. شەعبی دەڵێ: هاوبەشێك ئەوەی ئەو مافی هەڵگرتنەوەی هەیە بەپێش چاویەوە بفرۆشرێ و نەیگۆڕێ[(٢)]، ئەوە مافی هەڵگرتنەوە نامێنێ.

٢٢٥٨- عەمری کوڕی شەرید دەڵێ: لای سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص ﷺ وەستابووم، جا میسوەری کوڕی مەخرەمە هات و دەستی خستە سەر شانێکم، لەو کاتەدا ئەبو ڕافیع - کە ئازادکراوی پێغەمبەر ﷺ - بوو هات و وتی: ئەی سەعد! ئەو دوو هۆدەیەم لێ بکڕە کە لە ناو خانووەکەی تۆ دان، سەعدیش وتی: سوێند بەخوا نایکڕم لێت، میسوەریش وتی: سوێند بەخوا دەبێ بیانکڕی لێی، سەعدیش وتی: سوێند بەخوا چوار هەزار زیاترت پێ نادەم، ئەویش بە قەرزێك

---

(١) بڕوانە: ٦٩٧٧، ٦١٧٨، ٦٩٨٠، ٦٩٨١.

(٢) داوای ماڵەکە نەکات و بەشوفعە وەرینەگرێتەوە.

بكرێ بەچەند قیستێك – یان چەند بەشێك -، ئەبو ڕافیعیش وتی: دڵنیابە ئەو دوو هۆدە پێنج سەد دیناریان[١] پێ داوم، لەبەر ئەوە نەبوایە خۆم لە پێغەمبەرم ﷺ بیستووە دەیفەرموو: ((دراوسێ لە پێشترە بە هەڵگرتنەوەی ئەو (زەوی یان هەر شتێکی تر)ی لە تەنیشتیدایە))، لەبەر ئەم فەرموودە نەبوایە بە چوار هەزار نەمدەدا بە تۆ، لە کاتێکدا من پێنج سەد دینارم پێدراوە، ئیتر دای پێی.

٣ - بابٌ: أيُّ الجِوَارِ أقْرَبُ؟

٢٢٥٩- حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح. وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا شَبَابَةُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ قَالَ: سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ لِي جَارَيْنِ، فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي؟ قَالَ: "إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا"[٢].

٣- باسێک: کام دراوسێ نزیکترە؟

٢٢٥٩- عائیشە ﵂ دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من دوو دراوسێم هەیە دیاری بۆ کامیان ببەم؟ فەرمووی: ((بۆ ئەوەیانی ببە دەرگاکەی لێتەوە نزیکترە)).

(١) دینار لەو سەردەمەدا لە ئاڵتون بووە و کێشەکەی یەک مسقاڵ ئاڵتون بووە، درهەمیش زیو بووە.

(٢) بڕوانە: ٢٥٩٥، ٦٠٢٠.

٣٧- كِتابُ الإجاراتِ

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٣٧- پەڕاوی بەكرێدان

١- بابُ اسْتِئْجَارِ الرَّجُلِ الصَّالِحِ

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالَى:﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ ٱسْتَـْٔجَرْتَ ٱلْقَوِيُّ ٱلْأَمِينُ ﴿٢٦﴾﴾ القصص، وَالخَازِنِ الأَمِينِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَعْمِلْ مَنْ أَرَادَهُ.

٢٢٦٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَدِّي أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيَّ ﷺ: "الخَازِنُ الأَمِينُ الذِي يُؤَدِّي مَا أُمِرَ بِهِ طَيِّبَةً نَفْسُهُ أَحَدُ المُتَصَدِّقَيْنِ"[١].

١- باسی بەكرێگرتنی پیاوی چاك

وە باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (بەڕاستی چاكترین كەسە كەبەكرێی بگری، بەهێز و ئەمینە دەست و داوێن پاكە)، وە (فەرموودەی): كلیلداری دەستپاك، وە (فەرموودەی): ئەوەی كاری نەسپارد بە كەسێك داوای دەكات[٢].

(١) بڕوانە: ١٤٣٨.

(٢) ئەم دوو بەشە لە ناونیشانەكە یەكی فەرموودەیەك لەسەریان دێنێ لەم باسەدا.

٢٢٦٠- ئەبو مووسای ئەشعەری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((كلیلداری دەستپاك كەوا ئەوەی فەرمانی پێدەكرێ جێبەجێی دەكات بەدڵخۆشییەوە، یەكێكە لە دوو خێركارەكە[1])).

٢٢٦١- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ قُرَّةَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ، حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: أَقْبَلْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَمَعِي رَجُلَانِ مِنَ الأَشْعَرِيِّينَ، فَقُلْتُ: مَا عَلِمْتُ أَنَّهُمَا يَطْلُبَانِ العَمَلَ. فَقَالَ: "لَنْ - أَوْ لَا- نَسْتَعْمِلُ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ أَرَادَهُ"[2].

٢٢٦١- ئەبو مووسای ئەشعەری ﷺ دەڵێ: هاتم بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺو دوو پیاوی ئەشعەریم لەگەڵدا بوو، وتم (بە پێغەمبەر ﷺ): نەمزانی ئەم دوو پیاوە داوا دەكەن كاریان پێ بسپێردێت، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئێمە هەرگیز - یان بەهیچ كولۆجێ- لەم كارەماندا كار بەكەسێك ناسپێرین بیەوێ و داوای بكات)).

٢- بابُ رَعْيِ الغَنَمِ عَلَى قَرارِيط

٢٢٦٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ المَكِّيُّ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا بَعَثَ اللهُ نَبِيًّا إِلَّا رَعَى الغَنَمَ". فَقَالَ: أَصْحَابُهُ: وَأَنْتَ؟ فَقَالَ: "نَعَمْ، كُنْتُ أَرْعَاهَا عَلَى قَرَارِيطَ لِأَهْلِ مَكَّةَ".

---

(١) یەكەم خاوەن پارەكە، دووەم كلیلدارەكە.

(٢) بڕوانە: ٣٠٣٨، ٤٣٤١، ٤٣٤٢، ٤٣٤٣، ٤٣٤٤، ٤٣٤٥، ٦١٢٤، ٦٩٢٣، ٧١٤٩، ٧١٥٦، ٧١٥٧، ٧١٧٢.

٢- باسى شوانيكردن بۆ ڕانەمەڕ بە چەند قيراتێك[1]

٢٢٦٢- ئەبو هورەيرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((خوا هيچ پێغەمبەرێكی نەناردووە ئيللا شوانی ڕانەمەڕی كردووە))، هاوەڵانيش وتيان: تۆش (شوانيت كردووە)؟ فەرمووی: ((بەڵێ، منيش بە چەند قيراتێك ئاژەڵم بۆ خەڵكی مەككە دەلەوەڕاند)).

٣- بابُ اسْتِئْجَارِ الْمُشْرِكِينَ عِنْدَ الضَّرُورَةِ أَوْ لَمْ يُوجَدْ أَهْلُ الإِسْلَامِ

وَعَامَلَ النَّبِيُّ ﷺ يَهُودَ خَيْبَرَ.

٢٢٦٣- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂: وَاسْتَأْجَرَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدِّيلِ ثُمَّ مِنْ بَنِي عَبْدِ بْنِ عَدِيٍّ هَادِيًا خِرِّيتًا -الخِرِّيتُ: المَاهِرُ بِالهِدَايَةِ-، قَدْ غَمَسَ يَمِينَ حِلْفٍ فِي آلِ العَاصِ بْنِ وَائِلٍ، وَهْوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَأَمِنَاهُ فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا، وَوَعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، فَأَتَاهُمَا بِرَاحِلَتَيْهِمَا، صَبِيحَةَ لَيَالٍ ثَلَاثٍ، فَارْتَحَلاَ، وَانْطَلَقَ مَعَهُمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ، وَالدَّلِيلُ الدِّيلِيُّ فَأَخَذَ بِهِمْ أَسْفَلَ مَكَّةَ وَهْوَ طَرِيقُ السَّاحِلِ[2].

٣- باسى بەكرێگرتنى هاوبەشدانەران لە ناچاريدا، يان ئەگەر خەڵكی مسوڵمان نەبوو

پێغەمبەر ﷺ جوولەكەكانی خەيبەری بە كرێ گرت (بۆ كاركردن لە زەوييەكانی خەيبەردا).

---

(١) قيرات بيست يەكی (٢٠/١) دينارێكی سەردەمی پێغەمبەر بووە ﷺ.

(٢) بڕوانە: ٤٧٦.

٢٢٦٣- عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەرو ﷺ ئەبو بەکر ﷺ پیاوێك[1] کە لە بەنی دیل پاشان لە هۆزی عەبدی کوڕی عەدی بوو بەکرێیان گرت، کە ڕێنیشاندەرێکی زۆر شارەزا بوو لە ڕێگاوبان -الخِرِّیتُ: زۆر شارەزای ڕێگاوبان- کە بێگومان ڕۆیشتبوویە ناو ئەو سوێندخواردن و هاوپەیمانییەی بنەماڵەی عاصی کوڕی وائیل کردبوویان، وە ئەو پیاوە (عەبدوڵلای کوڕی ئورەیقیت) لەسەر ئایینی کافرانی قورەیش بوو، پێغەمبەر ﷺ و ئەبو بەکر متمانەیان پێکرد بوو، بۆیە هەردوو وشترەکەیان پێدابوو، وە بەڵێنیان لەگەڵی هەبوو دوای سێ شەو لە ئەشکەوتی سەور ژوانگەیان بێ، جا لە بەیانی شەوی سێیەمدا هەردوو وشترەکەی بۆ هێنان، ئینجا هەردووکیان[2] بەڕێکەوتن و ڕۆیشت. هەروەها عامیری کوڕی فوهەیرە و پیاوە ڕێنیشاندەرە دیلیەکەش لەگەڵیان دەرچوون، ئینجا لەڕێگەی خوارەوەی مەککە بردنی، کە ڕێگەی کەناری دەریا بوو.

٤- بابٌ إِذَا اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا لِيَعْمَلَ لَهُ بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ أَوْ بَعْدَ شَهْرٍ أَوْ بَعْدَ سَنَةٍ جَازَ، وَهُمَا عَلَى شَرْطِهِمَا الَّذِي اشْتَرَطَاهُ إِذَا جَاءَ الأَجَلُ

٢٢٦٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ ﷺ -زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ- قَالَتْ: وَاسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدِّيلِ، هَادِيًا خِرِّيتًا وَهْوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا، وَوَاعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ بِرَاحِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلَاثٍ[3].

(١) ناوی عەبدوڵلای کوڕی ئورەقیت بوو.

(٢) پێغەمبەر ﷺ و ئەبو بەکر ﷺ.

(٣) بڕوانە: ٤٧٦.

٤- باسێك ئەگەر كرێگرتەیەک بەکری بگرێ تا کارێکی بۆ بکات پاش سێ ڕۆژ یان پاش مانگێک یان پاش ساڵێک دروستە، هەردوو کەسەکە لەسەر ئەو مەرجەی هەردووکیان دایانناوە ماون کە کاتی دیاری کراوی هات

٢٢٦٤- عائیشەی ﵂ خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەڵێ : پێغەمبەرو ﷺ ئەبو بەكر ﵁ پیاوێك[١] كە لە تایفەی دیل بوو بەكرێیان گرت كە زۆر شارەزا بوو لە ڕێگاوبان، وە ئەو پیاوە (عەبدوڵلای كوڕی ئورەقیت) لەسەر ئایینی كافرانی قوڕەیش بوو، ئینجا (پێغەمبەر ﷺ و ئەبو بەكر ﵁) هەردوو وشترەكەیان پێدابوو، وە بەڵێنیان پێدابوو دوای سێ شەو لە ئەشكەوتی سەور لە بەیانی شەوی سێیەمدا هەردوو وشترەكەیان بۆ بێنێ.

٥- بابُ الأجيرِ في الغَزْوِ

٢٢٦٥- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى، عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ ﵁ قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ جَيْشَ العُسْرَةِ فَكَانَ مِنْ أَوْثَقِ أَعْمَالِي فِي نَفْسِي، فَكَانَ لِي أَجِيرٌ، فَقَاتَلَ إِنْسَانًا، فَعَضَّ أَحَدُهُمَا إِصْبَعَ صَاحِبِهِ، فَانْتَزَعَ إِصْبَعَهُ، فَأَنْدَرَ ثَنِيَّتَهُ فَسَقَطَتْ، فَانْطَلَقَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَهْدَرَ ثَنِيَّتَهُ وَقَالَ: "أَفَيَدَعُ إِصْبَعَهُ فِي فِيكَ تَقْضَمُهَا -قَالَ: أَحْسِبُهُ قَالَ:- كَمَا يَقْضَمُ الفَحْلُ؟ "[٢].

---

(١) ناوی عەبدوڵلای كوڕی ئورەقیت بوو.

(٢) بڕوانە: ١٨٤٨.

٥- باسی بەکرێ گرتنی کەسێک لە غەزادا

٢٢٦٥- یەعلای کوڕی ئومەییە ﷺ دەڵێ: لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بەشداری غەزا (ی تەبوك)ـم کرد لە سوپای عوسرەدا[1] بەلای خۆمەوە بەهێزترین و باشترین کارو کردەوەکانم بوو (بۆ دوارۆژ)، کەسێکم لەگەڵ بوو بە کرێم گرتبوو، جا بەشەڕ هات لەگەڵ کەسێکدا، یەکێکیان گازی گرت لە پەنجەی هاوڕێیەکەی، هاوڕێیەکەشی بەتوندی پەنجەی دەرهێنایە دەرەوە لە دەمی، جا ددانی پێشەوەی (گازگرەکەی) دەرهێنا و خستی، ئینجا ددان کەوتووەکە بەپەلە ڕۆیشت بۆ خزمەت پێغەمبەر ﷺ، بەڵام پێغەمبەر ﷺ هیچ بەرانبەرێکی بۆ ددان کەوتنەکەی دانەناو فەرمووی: ((ئایا وازبێنێ پەنجەی ورد و خاش بکەیت و بیخۆیت)) -یەعلا دەڵێ: وابزانم فەرمووی:- ((وەك چۆن وشتری نێر شتێك بەددانەکان ورد دەکات و دەیخوات)).

٢٢٦٦- قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ جَدِّهِ بِمِثْلِ هَذِهِ الصِّفَةِ، أَنَّ رَجُلًا عَضَّ يَدَ رَجُلٍ، فَأَنْدَرَ ثَنِيَّتَهُ، فَأَهْدَرَهَا أَبُو بَكْرٍ ﷺ.

٢٢٦٦- ئیبنو جورەیج دەڵێ: عەبدوڵلای کوڕی ئەبو مولەیکە لە باپیریەوە وێنەی فەرموودەکەی پێشووی گێڕایەوە: کە پیاوێك گازی گرت لە دەستی پیاوێك، ئەویش دەستی دەرهێناو ددانی پێشەوەی (گازگرەکەی) دەرهێناو خستی، ئەبو بەکر ﷺ هیچ بەهایەکی بۆ ددان کەوتنەکەی دانەنا.

(١) بۆیە ناوی سوپای عوسرەیە، چونە لەگەرمای هاویندا بوو میوە پێدەگەیشت، زۆر نارەحەت و سەخت بوو لەسەریان، وە کەم دەست و بێ پارە بوون، بۆیە ناوی (العسرة)ی لێنرا. (إرشاد الساري:٥/٢٢٦).

٦ - بابٌ: مَنِ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَبَيَّنَ لَهُ الأَجَلَ وَلَمْ يُبَيِّنِ العَمَلَ

لِقَوْلِهِ: ﴿إِنِّىٓ أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ٱبْنَتَىَّ هَـٰتَيْنِ عَلَىٰٓ أَن تَأْجُرَنِى ثَمَـٰنِىَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّـٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا ٱلْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَٰنَ عَلَىَّ ۖ وَٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾﴾ القصص. فُلَانٌ يَأْجُرُ فُلَانًا: يُعْطِيهِ أَجْرًا، وَمِنْهُ فِي التَّعْزِيَةِ أَجَرَكَ اللهُ.

٦- باسێک: کەسێک کرێکارێک بەکرێ بگرێ ماوەی کارەکەی بۆ دیاری بکات بەڵام کارەکەی بۆ دیاری نەکات

بە بەڵگەی ئەم فەرمایشتەی خوای گەورە: (شوعەیب) وتی: بەڕاستی من دەمەوێ کە یەکێك لەم دوو کچەم لە تۆ مارەبکەم بەو مەرجەی هەشت ساڵ ڕەنجبەریم بۆ بکەیت، ئینجا ئەگەر دە ساڵت تەواو کرد ئەوە لە (پیاوەتی) خۆتەوەیە، وە من نامەوێ قورسی بکەم لە سەرت، ئەگەر خوا بیەوێ بێگومان دەمبینی لە پیاوچاکان دەبم، مووسا ﷺ وتی: ئەوەی وتت پێم (بڕیار بێت) لە نێوان من و تۆدا، هەرکام لەو دوو ماوە (هەشت یان دە ساڵ)یەم تەواو کرد نابێ ستەمم لێ بکرێ، وە خوا لەسەر ئەوەی کە دەیڵێین شایەت و چاودێرە)، (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) (يَأْجُرُ فُلَانًا) واتە: کرێیەکی دەداتێ، وە هەر بەم مانایە لە تەعزیەدا دەوترێ: (أَجَرَكَ اللهُ) واتە: خوا کرێ و پاداشتی لە دەستدانی مردووەکەت بداتەوە.

٧ - بابٌ: إِذَا اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا عَلَى أَنْ يُقِيمَ حَائِطًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ جَازَ

٢٢٦٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي يَعْلَى بْنُ مُسْلِمٍ، وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ -يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى

صَاحِبِهِ- وَغَيْرُهُمَا قَالَ: قَدْ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُهُ عَنْ سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ ﵄: حَدَّثَنِي أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "فَانْطَلَقَا فَوَجَدَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ". قَالَ سَعِيدٌ بِيَدِهِ هَكَذَا، وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَاسْتَقَامَ، قَالَ يَعْلَى: حَسِبْتُ أَنَّ سَعِيدًا قَالَ: فَمَسَحَهُ بِيَدِهِ فَاسْتَقَامَ، قَالَ: ﴿قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾﴾ الكهف.

قَالَ سَعِيدٌ: أَجْرًا نَأْكُلُهُ[1].

٧- باسێک: ئەگەر کەسێک کرێکارێک بە کرێ بگرێ بۆ ئەوەی دیوارێک ڕاست بکاتەوە کە نزیک بوو بکەوێ دروستە

٢٢٦٧- ئوبەی کوڕی کەعب ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئینجا مووسا ﵇ و خزر پێکەوە ڕۆیشتن، ئینجا بینیان دیوارێك لەو (شارە) نزیك بوو بکەوێت))، سەعید وتی: خزڕ بەدەستی ئاماژەی بۆ دیوارەکە کردو هەردوو دەستی هێنا بە دیوارەکەدا، ئیتر دیوارەکە ڕاست بوویەوە، یەعلا دەڵێ: وا گومان دەبەم کە سەعید وتی: ئینجا خزڕ دەستی بە دیوارەکەدا هێنا و ڕاست بوویەوە، مووساش ﵇ وتی بە خزڕ: (ئەگەر بتویستبایە کرێیەکت لەسەری وەردەگرت). سەعید دەڵێ: کرێیەك بمانخواردبایە)).

٨- بابُ الإِجَارَةِ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ

٢٢٦٨- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَثَلُكُمْ وَمَثَلُ أَهْلِ الكِتَابَيْنِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أُجَرَاءَ فَقَالَ: مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ غُدْوَةَ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ؟ فَعَمِلَتِ اليَهُودُ، ثُمَّ قَالَ: مَنْ يَعْمَلُ لِي

---

(١) بڕوانە: ٧٤.

مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلَاةِ العَصْرِ عَلَى قِيرَاطٍ؟ فَعَمِلَتِ النَّصَارَى ثُمَّ، قَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنَ العَصْرِ إِلَى أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ عَلَى قِيرَاطَيْنِ؟ فَأَنْتُمْ هُمْ، فَغَضِبَتِ اليَهُودُ وَالنَّصَارَى، فَقَالُوا: مَا لَنَا أَكْثَرَ عَمَلًا، وَأَقَلَّ عَطَاءً؟ قَالَ: هَلْ نَقَصْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ؟ قَالُوا: لَا. قَالَ: فَذَلِكَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ"(١).

٨- باسی بە کرێگرتن بۆ نیو ڕۆژ

٢٢٦٨- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرموویەتی: ((نموونەی ئێوە و نموونەی خاوەن پەڕتووکە ئاسمانییەکان (گاور و جوولەکەکان) وەك پیاوێك وان چەند کرێکارێکی بەکرێ گرتووە، جا وتی: کێ لە بەیانییەوە تا ناوەڕاستی ڕۆژ بەقیراتێك کار دەکات؟ جوولەکەکانیش کاریان کرد، پاشان وتی: کێ لە ناوەڕاستی ڕۆژەوە تا عەسر بەقیراتێك کار دەکات؟ گاورەکانیش ئەو کارەیان کرد، پاشان وتی: کێ لە عەسرەوە بەدوو قیرات کاردەکات تا خۆر ئاوا دەبێت؟ ئێوەش ئەوانەن (مسوڵمانینە)، ئینجا جوولەکەو گاورەکان توڕەبوون و وتیان: ئەوە چییە ئێمە کارمان زۆرترە و کرێ پێدانمان کەمترە؟ خوای گەورە فەرمووی: ئایا هیچم لە هەق و مافی خۆتان کەمکردۆتەوە؟ وتیان: نەخێر، فەرمووی: دەی ئەوە بەهرەی خۆمە دەیدەم بە هەرکەسێ خۆم بمەوێ)).

٩- بابُ الإِجَارَةِ إِلَى صَلَاةِ العَصْرِ

٢٢٦٩- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيل بْنُ أَبِي أُوَيسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِك، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ -مَوْلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ- عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّمَا

---

(١) بڕوانە: ٥٥٧.

مَثَلُكُمْ وَاليَهُودُ وَالنَّصَارى كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عُمَّالًا فَقَالَ: مَنْ يَعْمَلُ لِي إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ؟ فَعَمِلَتِ اليَهُودُ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ عَمِلَتِ النَّصَارى عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ أَنْتُمُ الذِينَ تَعْمَلُونَ مِنْ صَلَاةِ العَصْرِ إِلَى مَغَارِبِ الشَّمْسِ عَلَى قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، فَغَضِبَتِ اليَهُودُ وَالنَّصَارى وَقَالُوا: نَحْنُ أَكْثَرُ عَمَلًا وَأَقَلُّ عَطَاءً. قَالَ: هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ شَيْئًا؟ قَالُوا: لَا. فَقَالَ: فَذَلِكَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ"[١].

٩- باسی بە کرێگرتن تا نوێژی عەسر

٢٢٦٩- عەبدوڵڵای کوڕی کوڕی عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((بێگومان نموونەی ئێوەو نموونەی گاور و جوولەکەکان وەك پیاوێك وان چەند کرێکارێکی بە کرێ گرتووەو وتویەتی: کێ (لە بەیانییەوە) تا ناوەڕاستی ڕۆژ بەقیراتێك کارم بۆ دەکات؟ جا جوولەکەکان کاریان کرد هەریەکەی بەقیراتێك، پاشان گاورەکانیش کاریان کرد هەریەکەی بە قیراتێك، پاشان ئێوە (وەك) ئەو کەسانەن لە عەسرەوە تا خۆر ئاوا دەبێت کاردەکەن یەکی بەدوو قیرات، ئینجا جوولەکەو گاورەکان توڕەبوون و وتیان: ئێمە کارمان زۆرترەو کرێمان کەمترە، خوای گەورە فەرمووی: ئایا هیچم لە هەق و مافی خۆتان کەمکردۆتەوە؟ وتیان: نەخێر، فەرمووی: دەی ئەوە بەهرەی خۆمە دەیدەم بە هەرکەسێك خۆم بمەوێ)).

١٠- بابُ إِثْمِ مَنْ مَنَعَ أَجْرَ الأَجِيرِ

٢٢٧٠- حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ سَعِيدِ، بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "قَالَ اللهُ تَعَالَى: ثَلَاثَةٌ أَنَا

---

(١) بڕوانە: ٥٥٧.

خَصْمُهُمْ يَوْمَ القِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ"[1].

١٠- باسی گوناهی ئەو کەسەی کرێی کرێکار نەدات

٢٢٧٠- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((خوای بەرز و بڵند فەرموویەتی: سێ جۆر کەس لە ڕۆژی دواییدا خۆم داواچیم لە دژیان: پیاوێك بەناوی منەوە پەیمانی دابێت و سوێندی خواردبێت، پاشان غەدر لە پەیمانەکەی بکات و بیشکێنێ، وە پیاوێك کەسێکی ئازادی فرۆشتبێت و نرخەکەی خواردبێت، وە پیاوێك کرێکارێکی بەکرێ گرتبێت، جا کارەکەی پێ کردبێت و کرێیەکەی پێ نەدابێت)).

١١- بابُ الإِجَارَةِ مِنَ العَصْرِ إِلَى اللَّيْلِ

٢٢٧١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ العَلاَءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَثَلُ المُسْلِمِينَ وَاليَهُودِ وَالنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلًا يَوْمًا إِلَى اللَّيْلِ عَلَى أَجْرٍ مَعْلُومٍ، فَعَمِلُوا لَهُ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ، فَقَالُوا: لَا حَاجَةَ لَنَا إِلَى أَجْرِكَ الَّذِي شَرَطْتَ لَنَا، وَمَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ، فَقَالَ لَهُمْ: لَا تَفْعَلُوا، أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ، وَخُذُوا أَجْرَكُمْ كَامِلًا، فَأَبَوْا وَتَرَكُوا، وَاسْتَأْجَرَ أَجِيرَيْنِ بَعْدَهُمْ فَقَالَ لَهُمَا: أَكْمِلاَ بَقِيَّةَ يَوْمِكُمَا هَذَا، وَلَكُمَا الَّذِى شَرَطْتُ لَهُمْ مِنَ الأَجْرِ. فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا كَانَ حِينُ صَلاَةِ العَصْرِ قَالَا: لَكَ مَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ، وَلَكَ الأَجْرُ الَّذِي جَعَلْتَ لَنَا فِيهِ. فَقَالَ لَهُمَا: أَكْمِلاَ بَقِيَّةَ عَمَلِكُمَا، فَإِنَّ مَا بَقِيَ مِنَ النَّهَارِ شَيْءٌ يَسِيرٌ. فَأَبَيَا، وَاسْتَأْجَرَ قَوْمًا أَنْ يَعْمَلُوا لَهُ بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ، فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ، وَاسْتَكْمَلُوا أَجْرَ الفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا، فَذَلِكَ مَثَلُهُمْ وَمَثَلُ مَا قَبِلُوا مِنْ هَذَا النُّورِ"[2].

---

(١) بڕوانە: ٢٢٢٧.

(٢) بڕوانە: ٥٥٨.

١١- باسی بە كرێگرتن لە عەسرەوە تا شەو

٢٢٧١- ئەبو مووسا ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە فەرمووی: ((نموونەی مسوڵمانەكان و جوولەكە و گاورەكان وەك پیاوێك وایە: كۆمەڵێك خەڵكی بەكرێ گرتبێ، یەك ڕۆژ كرێكاری بۆ بكەن تا شەو بەكرێیەكی دیاری كراو، ئینجا كاریان بۆ كرد تا نیوەڕۆ وتیان: پێویستمان بەو كرێیە نییە بۆت دیاری كردووین، ئەوەی كردمان هەڵوەشایەوە، كابراكەش پێی وتن: وا مەكەن ئەوەی ماوە لە كارەكەتان تەواوی بكەن و كرێیەكەتان بە تەواوی وەربگرن، بەڵام ئەوان نەیانكرد و ڕۆیشتن، جا دوو كرێكاری تری پاش ئەوان بەكرێ گرت و بەهەردووكیانی وت: ئەوەی ماوە لە كاری ئەمڕۆتان تەواوی بكەن، ئەو كرێیەتان پێ دەدەم كە دیاریم كردبوو بۆ ئەوان (ی پێشوو)، ئەوانیش كاریان كرد، هەتا كاتی نوێژی عەسر وتیان: ئەو كارەی كردمان بۆ خۆت و هەڵوەشایەوە، وە ئەو كرێیەشی بۆت دیاری كردبووین لەسەری بۆ خۆت، ئەویش بە هەردووكیانی وت: ئەوەی لە كارەكەتان ماوە تەواوی بكەن، چونكە بەڕاستی ڕۆژ ماوەیەكی كەمی ماوە، بەڵام ئەوان نەیانكرد، جا كەسانێكی تری بەكرێ گرت كە ئەوەی لە ڕۆژەكەیان ماوە كاربكەن، ئەوانیش ئەوەی مابوو لە ڕۆژەكەیان كاریان كرد هەتا خۆر ئاوابوو، وەكرێی هەردوو دەستەكەیان تەواوكرد[١] ئا ئەوە نموونەی مسوڵمانان و نموونەی گەلانی پێش ئەوانە لە ئاست ئەم ڕووناكییەدا)).

---

(١) واتە: بوونە شایستەی وەرگرتنی كرێی هەردوو كۆمەڵەكەی پێشوو.

١٢- بابُ مَنِ اسْتَأْجَرَ أجِيرًا فَتَرَكَ أجْرَهُ، فَعَمِلَ فِيهِ المُسْتَأْجِرُ فَزَادَ، أوْمَنْ عَمِلَ فِي مَالِ غَيْرِه فَاسْتَفْضَلَ

٢٢٧٢- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "انْطَلَقَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتَّى أَوَوُا المَبِيتَ إِلَى غَارٍ فَدَخَلُوهُ، فَانْحَدَرَتْ صَخْرَةٌ مِنَ الجَبَلِ فَسَدَّتْ عَلَيْهِمُ الغَارَ، فَقَالُوا: إِنَّهُ لَا يُنْجِيكُمْ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ إِلَّا أَنْ تَدْعُوا اللهَ بِصَالِحِ أَعْمَالِكُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ: اللَّهُمَّ كَانَ لِي أَبَوَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَكُنْتُ لَا أَغْبِقُ قَبْلَهُمَا أَهْلًا وَلَا مَالًا، فَنَأَى بِي فِي طَلَبِ شَيْءٍ يَوْمًا، فَلَمْ أُرِحْ عَلَيْهِمَا حَتَّى نَامَا، فَحَلَبْتُ لَهُمَا غَبُوقَهُمَا فَوَجَدْتُهُمَا نَائِمَيْنِ وَكَرِهْتُ أَنْ أَغْبِقَ قَبْلَهُمَا أَهْلًا أَوْ مَالًا، فَلَبِثْتُ وَالقَدَحُ عَلَى يَدَيَّ أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُمَا حَتَّى بَرَقَ الفَجْرُ، فَاسْتَيْقَظَا فَشَرِبَا غَبُوقَهُمَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ. فَانْفَرَجَتْ شَيْئًا لَا يَسْتَطِيعُونَ الخُرُوجَ". قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "وَقَالَ الآخَرُ: اللَّهُمَّ كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ كَانَتْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ، فَأَرَدْتُهَا عَنْ نَفْسِهَا، فَامْتَنَعَتْ مِنِّي حَتَّى أَلَمَّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ، فَجَاءَتْنِي فَأَعْطَيْتُهَا عِشْرِينَ وَمِائَةَ دِينَارٍ عَلَى أَنْ تُخَلِّيَ بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِهَا، فَفَعَلَتْ حَتَّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا قَالَتْ: لَا أُحِلُّ لَكَ أَنْ تَفُضَّ الخَاتَمَ إِلَّا بِحَقِّهِ. فَتَحَرَّجْتُ مِنَ الوُقُوعِ عَلَيْهَا، فَانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهْيَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ وَتَرَكْتُ الذَّهَبَ الَّذِي أَعْطَيْتُهَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَانفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، غَيْرَ أَنَّهُمْ لَا يَسْتَطِيعُونَ الخُرُوجَ مِنْهَا". قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "وَقَالَ الثَّالِثُ: اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أُجَرَاءَ، فَأَعْطَيْتُهُمْ أَجْرَهُمْ، غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ الَّذِي لَهُ وَذَهَبَ، فَثَمَّرْتُ أَجْرَهُ حَتَّى كَثُرَتْ مِنْهُالأَمْوَالُ، فَجَاءَنِي بَعْدَ حِينٍ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللهِ، أَدِّ إِلَيَّ أَجْرِي. فَقُلْتُ لَهُ: كُلُّ مَا تَرَى مِنْ أَجْرِكَ مِنَ الإِبِلِ وَالبَقَرِ وَالغَنَمِ وَالرَّقِيقِ. فَقَالَ يَا عَبْدَ اللهِ، لَا تَسْتَهْزِئْ بِي. فَقُلْتُ: إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ بِكَ. فَأَخَذَهُ كُلَّهُ فَاسْتَاقَهُ فَلَمْ يَتْرُكْ مِنْهُ شَيْئًا، اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ فَخَرَجُوا يَمْشُونَ".

١٢- باسی کەسێک کرێکارێک بەکرێ بگرێت، جا کرێکارەکە کرێیەکەی واز لێ بێنێ، ئینجا خاوەن ئیشەکە کە کرێیەکەی خستە ئیشەوە و قازانجی کرد و زیادبوو، یان کەسێک بەپارەی کەسێکی تر کەسابەت بکات و قازانج بکات و زیاد ببێت

٢٢٧٢- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: ((لە گەلانی کە لە پێش ئێوەدا سێ کۆمەڵ (کەس) دەرچوون (لە ماڵ و ڕۆیشتن)، هەتا بۆ شەو مانەوە پەنایان بۆ ئەشکەوتێك بردو ڕۆیشتنە ناویەوە، جا بەردێکی گەورە لە چیاکەوە بەربۆیەوەو دەمی ئەشکەوتەکەی لێ گرتن، بەیەکتریان وت: دڵنیابن هیچ شتێك لەم بەردە گەورەیە (کە دەرگای لێ گرتوون) ڕزگارتان ناکات، جگە لە پاڕانەوەتان لە خوا بەکردەوە چاکەکانتان، ئینجا پیاوێکیان وتی: خوایەگیان من دایك و باوکێکی پیری بەساڵاچووم هەبوو، لە بەشە شیری ئێواران هیچ کەسم پێش ئەوان نەدەخست، نەماڵ و منداڵ و نە لە بەندەکانم[1] ڕۆژێك بۆ هێنانی شتێك دوورکەوتمەوە، بۆیە نەگەڕامەوە بۆ لایان هەتا هەردووکیان خەوتن، منیش بەشە شیری ئێوارانەکەیانم بۆ دۆشین و بینیمن خەوتوون، پێم ناخۆش بوو کە لە پێش ئەواندا ماڵ و منداڵ یان بەندەکانم لە شیرەکە بخۆنەوە، بۆیە (بەپێوە) مامەوەو کاسە شیرەکەش بە دەستمەوە بوو، چاوەڕوانی خەبەربوونەوەیانم دەکرد هەتا شەبەقی دا، جا لە خەو هەستان و شیرەکەی ئێوارەیان خواردەوە، خودایە ئەگەر من ئەم کارەم لەبەر ڕەزامەندی تۆ کردووە ئەوە دەروویەکمان لێ بکەیتەوە، لەم تەنگانەی تێیداین بەهۆی ئەم بەردەوە ڕزگارمان بکەیت، ئینجا بەردەکە تۆزێك دەرگاکەی بەردا، بەڵام نەیاندەتوانی بێنە دەرەوە)).

---

(١) پێشتر بەوانم دەدا، پاشان دەمانخواردەوە.

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((پیاوێكی تریان وتی: ئەی خوایەگیان كچێكی ئامۆزام هەبوو خۆشەویستترین كەس بوو لەلام، داوای دەست تێكەڵاویم كرد لەگەڵی، بەڵام ئەو ڕێگەی نەدام، هەتا ساڵێكی قات و قڕی بەسەردا هات، جا هاتە لام منیش سەدو بیست دینارم پێدا بەو مەرجەی ڕێگەم بدات زینای لەگەڵدا بكەم، ئەویش (ئەوەی داوام كرد) كردی، هەتا ئەو كاتەی ویستم زینای لەگەڵ بكەم كچەكە وتی: من حەڵاڵ نیم بۆ تۆ كە مۆری كچێنیم لاببەی (كونی بكەی) بەهەقی خۆی نەبێ[1]، منیش خۆم پاراست لەوەی زینای لەگەڵدا بكەم، بۆیە وازم لێهێنا لە كاتێكدا لە هەموو كەس خۆشەویستتر بوو لە لام، ئەو پارەیەش پێمدابوو وازم لێهێنا بۆ خۆی، خوایە ئەگەر ئەو كارەم لەبەر ڕەزامەندی تۆ كردووە، دەروومان لێ بكەیتەوە لەم نارەحەتیەی تێیداین، ئینجا بەردەكە تۆزێكی تر دەمی ئەشكەوتەكەی بەردا، بەڵام هێشتا نەیاندەتوانی بێنە دەرەوە)).

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئنجا پیاوی سێیەمیان وتی: خوایە گیان من چەند كرێكارێكم بە كرێ گرت و هەموویان كرێكەیانم پێدان، تەنها پیاوێكیان نەبێ كرێیەكەی خۆی واز لێهێنا و ڕۆیشت، منیش پارەی كرێیەكەیم خستە كەسابەتەوە تا قازانجی زۆری كرد و سامانەكەی زۆر بوو، ئینجا دوای ماوەیەك هاتەوە بۆ لام و وتی: ئەی بەندەی خوا كرێیەكەم پێ بدە، منیش پێم وت: ئەوەی دەیبینی لە وشترو مانگاو مەڕو بزن و كۆیلە هەموو كرێیەكەی تۆیە، ئەویش وتی: ئەی بەندەی خوا گاڵتەم پێ مەكە، وتم: دڵنیابە گاڵتەت پێ ناكەم، ئیتر كابرا هەمووی دایەبەرو بردی و هیچی لێ بەجێ نەهێشت، خوایە گیان ئەگەر من ئەو كارەم لەبەر ڕەزامەندی تۆ كردووە، دەی دەروومان لێ بكەیتەوە، لەم تەنگانەیە ڕزگارمان بكەیت، ئەوسا بەیەكجاری بەردەكە لە بەردەمی ئەشكەوتەكە لاچوو، ئەوانیش هاتنە دەرەوەو ڕۆیشتن)).

---

(١) كە بە مارەكردنی شەرعییە نەک بە زینا.

١٣- بابُ مَنْ آجَرَ نَفْسَهُ لِيَحْمِلَ عَلَى ظَهْرِهِ، ثُمَّ تَصَدَّقَ بِهِ وَأُجْرَةِ الحَمَّالِ

٢٢٧٣- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا أَمَرَ بِالصَّدَقَةِ انْطَلَقَ أَحَدُنَا إِلَى السُّوقِ، فَيُحَامِلُ فَيُصِيبُ المُدَّ، وَإِنَّ لِبَعْضِهِمْ لَمِائَةَ أَلْفٍ، قَالَ: مَا نُرَاهُ إِلَّا نَفْسَهُ[١].

١٣- باسی کەسێک کرێکاری بکات و بەکۆڵ شت هەڵگرێت، پاشان پارەکەی بکات بەخێر، وە باسی کرێی حەماڵ

٢٢٧٣- ئەبو مەسعوودی ئەنصاری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کە فەرمانی بکردبایە بە ماڵ بەخشین، کەسێك لە ئێمە دەڕۆیشت بۆ بازاڕ حەماڵی دەکردو مشتێك خۆراکی دەست دەکەوت، کەچی ئێستا هەندێکیان سەد هەزاری هەیە، (ئەبو وائیل) دەڵێ: وا دەزانین مەبەستی خۆیەتی[٢].

١٤- بابُ أَجْرِ السَّمْسَرَةِ

وَلَمْ يَرَ ابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَالحَسَنُ بِأَجْرِ السِّمْسَارِ بَأْسًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَا بَأْسَ أَنْ يَقُولَ: بِعْ هَذَا الثَّوْبَ فَمَا زَادَ عَلَى كَذَا وَكَذَا فَهُوَ لَكَ. وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: إِذَا قَالَ: بِعْهُ بِكَذَا فَمَا كَانَ مِنْ رِبْحٍ فَهْوَ لَكَ، أَوْ بَيْنِي وَبَيْنَكَ، فَلاَ بَأْسَ بِهِ. وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "المُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ".

١٤- باسی کرێی دەڵاڵی کردن

ئیبنو سیرین و عەتا و ئیبڕاهیم و حەسەن ڕایان وایە کرێی دەڵاڵ حەڵاڵە و هیچ خراپەیەکی تێدا نییە. عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: دروستە

---

(١) بڕوانە: ١٤١٥.

(٢) واتە: ئەبو مەسعوود مەبەستی خۆیەتی کە سەرەتا هەژار بووە، ئێستا دەوڵەمەند بووە.

کەسێك بڵێ ئەم کراسە بفرۆشە ئەوەی لەوە و لەوە زیاتر بوو بۆ خۆت. ئیبنو سیرین دەڵێ: ئەگەر وتی: ئەم شتە بفرۆشە بە ئەوەندە، هەرچی زیاتر لەوە قازانجی کرد بۆ خۆت، یان قازانجەکەی لە نێوان من و تۆدا دابەش دەکەین ئەوە دروستە، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((مسوڵمانان پابەندن بە مەرجەکانیانەوە)).

٢٢٧٤- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يُتَلَقَّى الرُّكْبَانُ، وَلَا يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ. قُلْتُ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، مَا قَوْلُهُ: "لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ"؟ قَالَ: لَا يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا.

٢٢٧٤- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگری کرد لە بەپیرەوە چوونی کاروان، وە با شارنشین شتومەك بۆ گوندنشین نەفرۆشێت. تاووس دەڵێ: بە عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسم ﷺ وت: ئەم فەرمووده ((شارنشین شتومەك بۆ گوندنشین نەفرۆشێت)) مانای چییە؟ وتی: نەبێتە دەڵاڵ بۆی شتی بۆ بفرۆشێت.

١٥- بابٌ: هَلْ يُؤَاجِرُ الرَّجُلُ نَفْسَهُ مِنْ مُشْرِكٍ فِي دارِ الحَرْبِ؟

٢٢٧٥- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، حَدَّثَنَا خَبَّابٌ قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا قَيْنًا، فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ، فَاجْتَمَعَ لِي عِنْدَهُ، فَأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاهُ فَقَالَ: لَا وَاللهِ لَا أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ. فَقُلْتُ: أَمَا وَاللهِ حَتَّى تَمُوتَ ثُمَّ تُبْعَثَ فَلَا. قَالَ: وَإِنِّي لَمَيِّتٌ ثُمَّ مَبْعُوثٌ؟! قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَإِنَّهُ سَيَكُونُ لِي ثَمَّ مَالٌ وَوَلَدٌ فَأَقْضِيكَ. فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى: ﴿أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى كَفَرَ بِـَٔايَٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾﴾ مريم[1].

---

(١) بڕوانە: ٢٠٩١.

١٥- باسێک: ئایا دروستە مسوڵمان کرێکاری بۆ هاوبەشدانەران بکات لە وڵاتی کافراندا؟

٢٢٧٥- مەسروق دەڵێ: خەبباب بۆی گێڕاینەوەو وتی: من پیاوێکی ئاسنگەر بووم، (شمشێرێکم) بۆ عاصی کوڕی وائیل دروست کرد، ئیتر هەندێك پارەی قەرزم لای ئەو کۆبوویەوە، منیش ڕۆیشتم بۆ لای لێی وەربگرمەوە، عاصیش وتی: نە سوێند بە خوا قەرزەکەت نادەمەوە هەتا بێ باوەڕ نەبی بەموحەممەد ﷺ، منیش وتم: سا سوێند بەخوا بێ باوەڕ نابم هەتا تۆ نەمری، پاشان زیندوو نەکرێیتەوە، عاص وتی: بەڕاستی من دەمرم و پاشان زیندوو دەکرێمەوە؟! وتم: بەڵێ (دەمری و زیندوو دەکرێیتەوە)، وتی: ئەوسا بێگومان لەوێ سامان و منداڵم دەبێت ئینجا قەرزەکەت دەدەمەوە، بەو هۆیەوە خوای بەرز و بڵند ئەم ئایەتەی دابەزاند: (ئایا ئەو کەسەت دیوە بێباوەڕ بووە بە نیشانەو ئایەتەکانی ئێمە، وتی: (لە ڕۆژی دواییشدا) ماڵ و کوڕم پێ دەدرێ).

١٦- بابُ مَا يُعْطَى فِي الرُّقْيَةِ عَلَى أَحْيَاءِ العَرَبِ بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: "أَحَقُّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللهِ". وَقَالَ الشَّعْبِيُّ: لَا يَشْتَرِطُ المُعَلِّمُ إِلَّا أَنْ يُعْطَى شَيْئًا فَلْيَقْبَلْهُ. وَقَالَ الحَكَمُ: لَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا كَرِهَ أَجْرَ المُعَلِّمِ. وَأَعْطَى الحَسَنُ دَرَاهِمَ عَشَرَةً. وَلَمْ يَرَ ابْنُ سِيرِينَ بِأَجْرِ القَسَّامِ بَأْسًا. وَقَالَ: كَانَ يُقَالُ: السُّحْتُ الرِّشْوَةُ فِي الحُكْمِ. وَكَانُوا يُعْطَوْنَ عَلَى الخَرْصِ.

١٦- باسی (حوکمی) ئەوەی دراوە لەبەرانبەر دوعاکردن بۆ خێڵێکی عەڕەب بە سووڕەتی فاتیحە

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرمووی: ((شیاوترین شتێك کرێتان لەسەری وەرگرتبێ قورئانەکەی خوایە[١]))، شەعبی دەڵێ: ماموٚستا کرێ بەمەرج دانەنێت، بەڵام ئەگەر شتێکی پێ درا با وەریبگرێت. حەکەم دەڵێ: لە کەسم نەبیستووە کرێی ماموٚستای پێ ناپەسەند بووبێ. حەسەن دە درهەمی دا (بە ماموٚستایەك وەك کرێ). ئیبنو سیرین کرێی دابەشکەری بەلاوە ئاسایی بوو (ئەگەر بەمەرج نەبووبێ). هەروەها دەڵێ: پێشتر دەوترا: (السُّحْتُ)[٢]: بەرتیلدانە لە حوکمدا، وە هاوەڵان کرێیان دەدا لە بەرانبەر خەملاندنی خورمادا[٣].

٢٢٧٦- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ أَبِي المُتَوَكِّلِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَ: انْطَلَقَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفْرَةٍ سَافَرُوهَا، حَتَّى نَزَلُوا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ العَرَبِ فَاسْتَضَافُوهُمْ، فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمْ، فَلُدِغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الحَيِّ، فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ، لَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَوْ أَتَيْتُمْ هَؤُلَاءِ الرَّهْطَ الَّذِينَ نَزَلُوا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ، فَأَتَوْهُمْ، فَقَالُوا: يَا أَيُّهَا الرَّهْطُ، إِنَّ سَيِّدَنَا لُدِغَ، وَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ، فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مِنْ شَيْءٍ؟ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: نَعَمْ، وَاللهِ إِنِّي لَأَرْقِي، وَلَكِنْ وَاللهِ لَقَدِ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّفُونَا، فَمَا أَنَا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلًا. فَصَالَحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الغَنَمِ،فَانْطَلَقَ يَتْفِلُ عَلَيْهِ وَيَقْرَأُ: ﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝٢ ﴾ الفاتحة

---

(١) جەماوەری زانایان ئەم فەرموودە بەڵگەیانە بۆ وەرگرتنی کرێ لەبەرانبەر فێرکردنی قورئاندا، زانایانی حەنەفی بەڕەوای نازانن لەبەرانبەر فێرکرنی قورئاندا کرێ وەربگیرێ، چونکە ئەو فێرکردنە عیبادەتە پاداشتی عیبادەتیش لای خوایە، بەڵام کرێ وەرگرتن لەبەرانبەر دوعادا بەڕەوا دەزانن بەبەڵگەی ئەم فەرموودەیە:(إرشاد الساري: ٢٣٩/٥).

(٢) السُّحْتُ: واتەماڵی حەڕام.

(٣) ئەو کەسەی خەملاندنەکە دەکات وەک دابەشکەر وایە، چونکە کێشەی نێوان دوو لایەن چارەسەر دەکات.

فَكَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ، فَانْطَلَقَ يَمْشِي وَمَا بِهِ قَلَبَةٌ، قَالَ: فَأَوْفَوْهُمْ جُعْلَهُمُ الَّذِي صَالَحُوهُمْ عَلَيْهِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: اقْسِمُوا. فَقَالَ: الَّذِي رَقَى لَا تَفْعَلُوا، حَتَّى نَأْتِيَ النَّبِيَّ ﷺ فَنَذْكُرَ لَهُ الَّذِي كَانَ، فَنَنْظُرَ مَا يَأْمُرُنَا. فَقَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرُوا لَهُ، فَقَالَ: "وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقْيَةٌ" ثُمَّ قَالَ: "قَدْ أَصَبْتُمْ، اقْسِمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا". فَضَحِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. وَقَالَ شُعْبَةُ: حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ: سَمِعْتُ أَبَا الْمُتَوَكِّلِ بِهَذَا(١).

٢٢٧٦- ئەبو سەعید ﷺ دەڵێ: چەند كەسێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لە سەفەرێكدا سەفەریان كرد، دەرچوون و ڕۆیشتن تا لای خێڵێك لە خێڵەكانی عەرەب لایان دا، داوای میوانداریيان لێكردن، بەڵام ئەوان میوانداریيان نەكردن، جا سەرۆكی ئەو خێڵە گەزراو (مارێك یان دووپشكێك پێوەی دا)، بە هەموو شتێك هەوڵیاندا (چارەسەر بێ)، هیچ شتێك سوودی پێ نەگەیاند، جا كەسێكیان وتی: خۆزگە بڕۆیشتینایە بۆ لای ئەو كۆمەڵەی لایانداوە، بەڵكو كەسێكیان شتێكی لابێت (سوودی هەبێ)، بۆیە هاتن بۆ لایان وتیان: ئەی خەڵكینە گەورەكەمان گەزراوە، بەهەموو شتێك هەوڵمان دا سوودی پێ نەگەیاند، دەی ئایا كەسێكتان شتێكی لایە (چاری بكات)؟ كەسێكیان وتی: بەڵێ سوێند بەخوا من دوعای بۆ دەكەم، بەڵام سوێند بەخوا ئێمە داوای میوانداریمان لە ئێوە كرد ئیوە میوانداریتان نەكردین، بۆیە منیش دوعاتان بۆ ناكەم تا كرێیەكمان بۆ دانەنێن، ئینجا لەگەڵیان ڕێككەوتن كە چەند سەر مەڕێكیان پێ بدەن، ئەویش (ئەبو سەعید) ڕۆیشت (بۆ لای گەورەكەیان)، تفی لێدەداو سوورەتی فاتیحە بەسەردا دەخوێند، ئینجا گەزراوەكە وا چاك بۆوە وەك وشتر لەپەت بەربووبێ وابوو، ئیتر دەستی بە ڕۆیشتن كردو هیچ ئێش و ئازارێكی نەما، وتی: ئەو برە مەڕەی لەسەری ڕێككەوتبوون پێیان دان،

(١) بڕوانە: ٥٠٠٧، ٥٧٣٦، ٥٧٤٩.

کەسێکیان وتی: دابەشی بکەن، بەڵام ئەبو سەعید کە دوعاکەی کردبوو وتی: دابەشی مەکەن هەتا دەچینە خزمەت پێغەمبەر ﷺ ئەوەی کە بووە بۆی دەگێڕینەوە، ئەوسا بزانین چ فەرمانێکمان پێ دەکات، ئینجا هاتنەوە بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ و باسەکەیان بۆ گێڕایەوە، ئەویش فەرمووی: ((چۆنت زانی سوورەتی فاتیحە دوعایە؟)) پاشان فەرمووی: ((بێگومان لەو کارەتاندا پێکاوتانە دابەشی بکەن، لەگەڵ بەشەکانی خۆتاندا بەشێکیش بۆ من دابنێن))، جا پێغەمبەری خوا ﷺ پێکەنی.

شوعبە دەڵێ: ئەبو بیشر بۆی گێڕاینەوە وتی: ئەم فەرموودەیەم لە ئەبو موتەوەکیل بیستووە.

١٧- بابُ ضَرِيبَةِ العَبْدِ، وَتَعَهُّدِ ضَرَائِبِ الإِمَاءِ

٢٢٧٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: حَجَمَ أَبُو طَيْبَةَ النَّبِيَّ ﷺ، فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ، وَكَلَّمَ مَوَالِيَهُ فَخَفَّفَ عَنْ غَلَّتِهِ أَوْ ضَرِيبَتِهِ[1].

١٧- باسی (حوکمی) باجی کۆیلە، وە لێپرسینەوەی باج و کرێی کەنیزەکەکان

٢٢٧٧- ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: ئەبو تەیبە کەڵەشاخی بۆ پێغەمبەر ﷺ گرت، پێغەمبەریش ﷺ فەرمانی کرد مەنێك یان، دوو مەن خۆراك (خورمای) بدەنێ و قسەشی کرد لەگەڵ خاوەنەکەی، ئەوسا لە داهاتەکەی یان باجەکەی کەمکردەوە[1].

---

(١) بڕوانە: ٢١٠٢.

١٨- بابُ خَرَاجِ الحَجَّامِ

٢٢٧٨- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: احْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ، وَأَعْطَى الحَجَّامَ أَجْرَهُ[٢].

١٨- باسی داهاتی کەڵەشاخگر

٢٢٧٨- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کەڵەشاخی گرت و کرێی کەڵەشاخ گرتنەکەی دا بە کەڵەشاخگرەکە.

٢٢٧٩- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ احْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَعْطَى الحَجَّامَ أَجْرَهُ، وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَةً لَمْ يُعْطِهِ[٣].

٢٢٧٩- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کەڵەشاخی گرت و کرێی کەڵەشاخ گرتنەکەی دا بە کەڵەشاخگرەکە، ئەگەر بیزانیبایە ناپەسەندە کرێیەکەی پێنەدەدا.

٢٢٨٠- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا ﷺ يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَحْتَجِمُ، وَلَمْ يَكُنْ يَظْلِمُ أَحَدًا أَجْرَهُ[٤].

٢٢٨٠- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هەمیشە کەڵەشاخی دەگرت، وە ستەمی لە هیچ کەس نەدەکرد لە کرێیەکەیدا.

---

(١) واتە: ئەو پارەی خاوەنەکەی دایناوبوو ڕۆژانە کۆیلەکە بۆی پەیدا بکات، بە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ لەسەری کەمکردەوە.

(٢) بڕوانە: ١٨٣٥.

(٣) بڕوانە: ١٨٣٥.

(٤) بڕوانە: ٢١٠٢.

١٩- بَابُ مَنْ كَلَّمَ مَوَالِيَ العَبْدِ أَنْ يُخَفِّفُوا عَنْهُ مِنْ خَرَاجِهِ

٢٢٨١- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ غُلَامًا حَجَّامًا فَحَجَمَهُ، وَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ، أَوْ مُدٍّ أَوْ مُدَّيْنِ، وَكَلَّمَ فِيهِ فَخُفِّفَ مِنْ ضَرِيبَتِهِ[1].

١٩- باسی ئەوەی قسە لەگەڵ خاوەنی كۆیلەدا كردووە تا باج و داهاتەكەی لەسەر كەم بكاتەوە

٢٢٨١- ئەنەسی كوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ گەنجێكی كەڵەشاخگری بانگ كردو كەڵەشاخی بۆ پێغەمبەر ﷺ گرت، وە فەرمانی كرد مەنێك یا دوو مەن (خورمای) پێبدەن، یان مشتێك، یان دوو مشت (خورمای) پێبدەن، وە لەبارەیەوە قسەی (لەگەڵ خاوەنەكەی) كرد، بۆیە باجی لەسەر كەمكرایەوە.

٢٠- بَابُ كَسْبِ البَغِيِّ وَالإِمَاءِ

وَكَرِهَ إِبْرَاهِيمُ أَجْرَ النَّائِحَةِ وَالمُغَنِّيَةِ. وَقَوْلُ اللهِ تَعَالَى: ﴿وَلَا تُكْرِهُوا۟ فَتَيَـٰتِكُمْ عَلَى ٱلْبِغَآءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا۟ عَرَضَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ مِنۢ بَعْدِ إِكْرَٰهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٣﴾﴾ النور، وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿فَتَيَـٰتِكُمْ ﴿٣٣﴾﴾ النور، إِمَاؤُكُمْ.

(١) بڕوانە: ٢١٠٢.

٢٠- باسی (حوکمی) پارە پەیداکردنی ئافرەتی زیناکەرو (حوکمی) پارە پەیداکردنی کەنیزەکەکان

ئیبراهیم کرێی ئافرەتی سەردولکەبێژ[1] و ئافرەتی گۆرانیبێژی لا ناپەسەندە، وە باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (وە کەنیزەکەکانتان زۆر لێ مەکەن لەسەر زیناکردن ئەگەر داوێن پاکیان ویست تا ماڵ و سامانی ژیانی دونیاتان دەست بکەوێ، جا هەرکەس ناچاریان بکات ئینجا بەڕاستی خوا دوای ئەو زۆر لێ کردنەیان لێبوردەی میهرەبانە)، موجاهید دەڵێ: ﴿ فَتَيَاتِكُمْ ﴾، یانی کەنیزەکەکانتان.

٢٢٨٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الكَلْبِ، وَمَهْرِ البَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الكَاهِنِ[2].

٢٢٨٢- ئەبو مەسعوودی ئەنصاری ﵁ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ پارەی سەگ و کرێی ئافرەتی داوێن پیس و کرێی فاڵچی و کتێب گرەوەی قەدەغە کرد.

٢٢٨٣- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُحَادَةَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ كَسْبِ الإِمَاءِ[3].

٢٢٨٣- ئەبو هوڕەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پارە پەیداکردنی کەنیزەکەکانی قەدەغە کرد (کە بەداوێن پیسی پەیدای دەکەن)[4].

---

(١) سەردولکە بێژ:ژنێکە کە لەپرسەی ژناندا بەچەند وتارێکی دڵگیر دەلاوێنێتەوە بەسەرمردوەکەداو ژنانی تر بۆی دەسێننەوە.(فەرهەنگی خاڵ: ل ٢٧٠).

(٢) بڕوانە: ٢٢٣٧.

(٣) بڕوانە: ٥٣٤٨.

(٤) بەڵام پارەیەك بە ئیش وکاری حەڵاڵ پەیداکەن ئەو ڕێگە پێدراوەو حەڵاڵە:(إرشاد الساري:٢٤٧/٥).

٢١ - بَابُ عَسْبِ الفَحْلِ

٢٢٨٤- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَارِثِ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الحَكَمِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ عَسْبِ الفَحْلِ.

٢١- باسی (قەدەغەکردنی پارەی) پەڕینی ئاژەڵی نێرینە

٢٢٨٤- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کرێی پەڕینی ئاژەڵی نێرینەی قەدەغە کرد.

٢٢- بَابُ إِذَا اسْتَأْجَرَ أَرْضاً فَمَاتَ أَحَدُهُمَا

وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: لَيْسَ لأَهْلِهِ أَنْ يُخْرِجُوهُ إِلَى تَمَامِ الأَجَلِ. وَقَالَ الحَكَمُ وَالحَسَنُ وَإِيَاسُ بْنُ مُعَاوِيَةَ: تُمْضَى الإِجَارَةُ إِلَى أَجَلِهَا. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: أَعْطَى النَّبِيُّ ﷺ خَيْبَرَ بِالشَّطْرِ، فَكَانَ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلاَفَةِ عُمَرَ، وَلَمْ يُذْكَرْ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ جَدَّدَا الإِجَارَةَ بَعْدَ مَا قُبِضَ النَّبِيُّ ﷺ.

٢٢- باسی ئەگەر کەسێک زەوییەکەی بە کرێ گرت و ئینجا یەکێکیان[1] مرد

ئیبنو سیرین دەڵێ: کەسوکاری مردووەکە بۆیان نییە ئەو کەسە دەربکەن (لەو زەوییەی بەکرێی گرتووە) تا ماوەی بەکرێگرتنەکەی تەواو نەبێت. هەروەها حەکەم و حەسەن و ئیاسی کوڕی موعاویە دەڵێن: بەکرێگرتنەکە بەردەوام دەبێت تا کاتی خۆی تەواو دەبێت. ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ زەوی خەیبەری بەنیوەی دابوو (بە جوولەکەکان)، جا بەو جۆرە بوو لە سەردەمی

---

(١) خاوەنی زەوییەکە یان ئەوەی زەوییەکەی بە کرێ گرتووە.

پێغەمبەر ﷺ و ئەبو بەکر و سەرەتای خیلافەتی عومەر ﷺ، وە باسنەکراوە کە ئەبو بەکر و عومەر ﷺ بە کرێدانی زەوی خەیبەریان تازە کردبێتەوە دوای ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ وەفاتی کرد.

٢٢٨٥- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: أَعْطَى رَسُولُ اللهِ ﷺ خَيْبَرَ أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا وَلَهُمْ شَطْرُ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا، وَأَنَّ ابْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ الْمَزَارِعَ كَانَتْ تُكْرَى عَلَى شَيْءٍ، سَمَّاهُ نَافِعٌ لَا أَحْفَظُهُ[1].

٢٢٨٥- جوومیریەی کچی ئەسما لە نافیعەوە گێڕایەوە لە عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ﷺ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ زەوی خەیبەری دایە جوولەکەکان کە کاری تێدا بکەن و بیکەنە کشتوکاڵ، نیوەی ئەوەی لێی پەیدا دەبێ و دەڕوێ بۆ ئەوان بێت. وە عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﷺ بۆ نافیعی گێڕایەوە کە زەوی کشتوکاڵ بەکرێ دەدرا بە ڕێژەیەك لە بەرهەمەکەی، (جومیریە) دەڵێ: نافیع ناوی ڕێژەکەی هێنا بەڵام لە بیرم نەماوە.

٢٢٨٦ - وَأَنَّ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ حَدَّثَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. وَقَالَ عُبَيْدُ اللهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ: حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ[2].

٢٢٨٦- وە بێگومان ڕافیعی کوڕی خەدیج گێڕایەوە: کە پێغەمبەر ﷺ بە کرێدانی زەوی کشتوکاڵی قەدەغە کرد. وە عوبەیدوڵلا دەڵی: لە نافیعەوە، لە عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ﷺ گێڕایەوە وتی: هەتا عومەر ﷺ جوولەکەکانی لە خەیبەر دەرکرد (واتە: لەسەر زەوییەکانیان هێڵرابونەوە بە نیوەی بەرھوومەکەی تا ئەو کاتە).

(١) بڕوانە: ٢٣٢٨، ٢٣٢٩، ٢٣٣١، ٢٣٣٨، ٢٤٩٩، ٢٣٤٣، ٢٣٤٥، ٢٧٢٠، ٣١٥٢، ٤٢٤٨.

(٢) بڕوانە: ٢٣٢٧، ٢٣٣٢، ٢٣٤٤، ٢٧٢٢.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٨- كِتَابُ الحَوالةِ

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٣٨- پەڕاوی حەوالەکردن[١]

١ - بابٌ : فِي الحَوَالَةِ، وَهَلْ يَرْجِعُ فِي الحَوَالَةِ ؟

وَقَالَ الحَسَنُ وَقَتَادَةُ: إِذَا كَانَ يَوْمَ أَحَالَ عَلَيْهِ مَلِيًّا جَازَ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَتَخَارَجُ الشَّرِيكَانِ وَأَهْلُ المِيرَاثِ، فَيَأْخُذُ هَذَا عَيْنًا وَهَذَا دَيْنًا، فَإِنْ تَوِيَ لأَحَدِهِمَا لَمْ يَرْجِعْ عَلَى صَاحِبِهِ.

٢٢٨٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي، هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ، فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتْبَعْ"[١].

١- باسێک: دەربارەی حەواڵەکردن، وە ئایا حەواڵەکەر دەتوانێ پەشیمان بێتەوە لە حەواڵە کردنەکە؟

حەسەنی بەصری و قەتادە دەڵێن: ئەگەر حەواڵەبۆکراو لەو ڕۆژەدا حەواڵەی بۆلا کراوە پارەی هەبوو حەواڵە کردنەکە دروستە.

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: دوو هاوبەش یان دوو میراتگر هەر یەکەیان لە بەشێك لە بەشەکەی خۆی واز دێنێ[٢] ئینجا ئەمەیان کاڵا دەبات و

---

(١) بڕوانە: ٢٢٨٨، ٢٤٠٠.

(٢) لە هاوبەشییەکەدا ماڵەکەیان بە قەدەر یەکە، وە لە میراتگرتنەکەدا بەشەکەیان وەک یەکە، بەڵام ئەوەی هەیە لە نێوانیاندا قەرزو کاڵایە، هەریەکەیان بەشێک قەرزو بەشێک ماڵی دەکەوێ، جا بۆ ئەوەی کارەکەیان

ئەویان قەرز دەبات، ئەوسا ئەوەی بەر یەکێیان کەوتووەو تیاچوو، بۆی نییە بگەڕێتەوە بۆ لای هاوبەشەکەی یان میراتگرەکەی ترو ئەوەی وازی لێ هێناوە لێی وەرگرێتەوە.

٢٢٨٧- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((دواخستنی دەوڵەمەندێکی هەبوو لەدانەوەی قەرزێك کە لەسەریەتی ستەمە، جا ئەگەر کەسێکتان نێردرا[1] بۆ لای قەرزدارێکی هەبوو[2]، بابڕوات قەرزەکەی لێ وەرگرێتەوە)).

٢ - بابٌ: إِذَا أَحَالَ عَلَى مَلِي فَلَيْسَ لَهُ رَدٌّ

٢٢٨٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ ذَكْوَانَ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ، وَمَنْ أُتْبِعَ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ"[3].

٢- باسێک: ئەگەر قەرزدارێک خاوەن قەرزەکەی نارد بۆ لای دەوڵەمەندێک، دەوڵەمەندەکە بۆی نییە ڕەدی کاتەوە

٢٢٨٨- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((دواخستنی دەوڵەمەند لەدانەوەی قەرزێك کە لەسەریەتی ستەمە، جا ئەگەر کەسێکتان نێردرا بۆلای قەرزدارێکی دەوڵەمەند با بڕوات قەرزەکەی لێ وەربگرێتەوە)).

ئاسان بێت و بسازێن، یەکێکیان کاڵاکە دەبات و یەکێکیان قەرزەکە، بەڵام لەم حاڵەتەدا هەریەکەیان لە هەردوو شت و کاڵاو قەرزەکە نیوەی بەرکەوتووی خۆی واز لێ هێنا بۆ هاوبەشەکەی یان میراتگرەکەی، ئیتر یەکیان کاڵای بردووە، ئەوی دیکەیان قەرز. :(إرشاد الساري:٥/٢٥١).

(١) لەلایەن قەرزدارەکەیەوە.

(٢) کە قەرزداری قەرزدارەکەیە.

(٣) بڕوانە: ٢٢٨٧.

٣ - بابٌ: إِنْ أَحَالَ دَيْنَ المَيِّتِ عَلَى رَجُلٍ جَازَ

٢٢٨٩- حَدَّثَنَا المَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ ﷺ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، فَقَالُوا: صَلِّ عَلَيْهَا. فَقَالَ: "هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ؟ ". قَالُوا: لَا. قَالَ: "فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا؟ ". قَالُوا: لَا. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ: "هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ؟ ". قِيلَ: نَعَمْ. قَالَ: "فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا؟ ". قَالُوا: ثَلَاثَةَ دَنَانِيرَ. فَصَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ أُتِيَ بِالثَّالِثَةِ، فَقَالُوا: صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ: "هَلْ تَرَكَ شَيْئًا؟ ". قَالُوا: لَا. قَالَ: "فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ؟ ". قَالُوا: ثَلَاثَةُ دَنَانِيرَ. قَالَ: "صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ". قَالَ أَبُو قَتَادَةَ: صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللهِ، وَعَلَيَّ دَيْنُهُ. فَصَلَّى عَلَيْهِ[1].

٣- باسێک: کەسێک قەرزی مردوویەک حەواڵە بکات بۆ لای پیاوێک (کە خۆیەتی) دروستە

٢٢٨٩- سەلەمی کوڕی ئەکوەع ﷺ دەڵێ: لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ دانیشتبووین لەپڕ مردوویەکیان هێنا، وتیان (بە پێغەمبەر ﷺ): نوێژی لەسەر بکە. فەرمووی: ((ئایا قەرزدارە؟)) وتیان: نەخێر، قەرزدار نییە، فەرمووی: ((هیچ شتێکی لێ بەجێماوە؟)) وتیان: نەخێر، ئینجا نوێژی لەسەر کرد، پاشان مردوویەکی تریان هێناو وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی لەسەر بکە، فەرمووی: ((قەرزدارە؟)) وترا: بەڵێ، فەرمووی: ((هیچی لێ بەجێماوە؟)) وتیان: سێ دیناری لێ بەجێماوە، ئەوسا نوێژی لەسەر کرد، پاشان مردووی سێیەمیان هێناو وتیان: نوێژی لەسەر بکە، فەرمووی: ((ئایا هیچ شتێکی لێ بەجێماوە؟)) وتیان: نەخێر، فەرمووی: ((قەرزدارە؟)) وتیان: سێ دینار قەرزدارە، فەرمووی: ((ئێوە نوێژ لەسەر هاوڕێیەکەتان بکەن))، ئەبو قەتادە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی لەسەر بکە، قەرزەکەی لەسەر من (دەیدەمەوە)، ئینجا پێغەمبەر ﷺ نوێژی لەسەر کرد.

---

(١) بڕوانە: ٢٢٩٥.

١- بابُ الكَفَالَةِ فِي القَرْضِ وَالدُّيُونِ بِالأَبْدَانِ وَغَيْرِهَا

٢٢٩٠- وَقَالَ أَبُو الزِّنَادِ: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَسْلَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عُمَرَ ﷺ بَعَثَهُ مُصَدِّقًا، فَوَقَعَ رَجُلٌ عَلَى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ، فَأَخَذَ حَمْزَةُ مِنَ الرَّجُلِ كَفِيلًا حَتَّى قَدِمَ عَلَى عُمَرَ، وَكَانَ عُمَرُ قَدْ جَلَدَهُ مِائَةَ جَلْدَةٍ، فَصَدَّقَهُمْ، وَعَذَرَهُ بِالجَهَالَةِ. وَقَالَ جَرِيرٌ وَالأَشْعَثُ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ فِي المُرْتَدِّينَ: اسْتَتِبْهُمْ، وَكَفِّلْهُمْ. فَتَابُوا وَكَفَلَهُمْ عَشَائِرُهُمْ. وَقَالَ حَمَّادٌ: إِذَا تَكَفَّلَ بِنَفْسٍ فَمَاتَ فَلاَ شَيْءَ عَلَيْهِ. وَقَالَ الحَكَمُ: يَضْمَنُ.

١- باسی دەستەبەرکردنی قەرز بەبەدەن و لاشە و غەیری لاشە

٢٢٩٠- ئەبو زیناد دەگێڕێتەوە لە موحەممەدی کوڕی حەمزەی کوڕی عەمری ئەسلەمیەوە ئەویش لە باوکیەوە کە عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ وەك کۆکەرەوەی زەکات ناردی بۆ شوێنێك، ئینجا لەوێ پیاوێك لەگەڵ کەنیزەکی هاوسەرەکەی زینای کردبوو، حەمزە کەفیلێکی لە زیناکەرەکە وەرگرتبوو[١]،

(١) حەمزە ویستی بەردبارانی بکات، خەڵکەکە وتیان: ئەمە پێشتر عومەری کوڕی خەتتاب سزای داوە شەلاقی لێداوە، بۆیە حەمزەش کەفیلی لێ گرت تا هاتە لای عومەر. :(إرشاد الساري:٢٥٨/٥).

هەتا هات بۆ لای عومەر ﷺ، عومەریش پێشتر سەد داری لێدابوو[1] ئینجا عومەر قسەکەیانی پشت ڕاست کردەوە، وە بەهانەی نەزانینی لێ وەرگرتبوو (ڕەجمی نەکردبوو). جەریر و ئەشعەس پرسیاریان لە عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود ﷺ کرد دەربارەی هەڵگەڕاوەکان، عەبدوڵلا وتی: داوای تەوبەکردنیان لێ بکەو کەفیلیان لێ وەربگرە، ئیتر هەڵگەڕاوەکان تەوبەیان کردو پەشیمان بوونەوەو عەشیرەتەکانیان کەفالەتیان کردن. حەمماد وتی: ئەگەر یەکێك کەفالەتی کەسێك بکات، ئینجا ئەو کەسە بمرێت، ئەوە کەفیلەکە هیچی لەسەر نییە، بەڵام حەکەم دەڵێ: زامن دەبێت.

٢٢٩١- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ ذَكَرَ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ: "سَأَلَ بَعْضَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يُسْلِفَهُ أَلْفَ دِينَارٍ، فَقَالَ: ائْتِنِي بِالشُّهَدَاءِ أُشْهِدُهُمْ. فَقَالَ: كَفَى بِاللهِ شَهِيدًا. قَالَ: فَأْتِنِي بِالكَفِيلِ. قَالَ: كَفَى بِاللهِ كَفِيلًا. قَالَ: صَدَقْتَ. فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى، فَخَرَجَ فِي البَحْرِ، فَقَضَى حَاجَتَهُ، ثُمَّ التَمَسَ مَرْكَبًا يَرْكَبُهَا، يَقْدَمُ عَلَيْهِ لِلأَجَلِ الَّذِي أَجَّلَهُ، فَلَمْ يَجِدْ مَرْكَبًا، فَأَخَذَ خَشَبَةً، فَنَقَرَهَا فَأَدْخَلَ فِيهَا أَلْفَ دِينَارٍ، وَصَحِيفَةً مِنْهُ إِلَى صَاحِبِهِ، ثُمَّ زَجَّجَ مَوْضِعَهَا، ثُمَّ أَتَى بِهَا إِلَى البَحْرِ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنِّي كُنْتُ تَسَلَّفْتُ فُلَانًا أَلْفَ دِينَارٍ، فَسَأَلَنِي كَفِيلًا، فَقُلْتُ: كَفَى بِاللهِ كَفِيلًا، فَرَضِيَ بِكَ، وَسَأَلَنِي شَهِيدًا، فَقُلْتُ: كَفَى بِاللهِ شَهِيدًا، فَرَضِيَ بِكَ، وَأَنِّي جَهَدْتُ أَنْ أَجِدَ مَرْكَبًا، أَبْعَثُ إِلَيْهِ الَّذِي لَهُ فَلَمْ أَقْدِرْ، وَإِنِّي أَسْتَوْدِعُكَهَا. فَرَمَى بِهَا فِي البَحْرِ حَتَّى وَلَجَتْ فِيهِ، ثُمَّ انْصَرَفَ، وَهُوَ فِي ذَلِكَ يَلْتَمِسُ مَرْكَبًا، يَخْرُجُ إِلَى بَلَدِهِ، فَخَرَجَ الرَّجُلُ الَّذِي كَانَ أَسْلَفَهُ، يَنْظُرُ لَعَلَّ مَرْكَبًا قَدْ جَاءَ بِمَالِهِ، فَإِذَا بِالخَشَبَةِ الَّتِي فِيهَا المَالُ، فَأَخَذَهَا لِأَهْلِهِ حَطَبًا، فَلَمَّا نَشَرَهَا وَجَدَ المَالَ

---

(١) ڕەجمی نەکرد، چونکە بیانووی نەزانینی هەبوو.

وَالصَّحِيفَةَ، ثُمَّ قَدِمَ الَّذِي كَانَ أَسْلَفَهُ، فَأَتَى بِالأَلْفِ دِينَارٍ، فَقَالَ وَاللهِ مَا زِلْتُ جَاهِدًا فِي طَلَبِ مَرْكَبٍ لآتِيَكَ بِمَالِكَ، فَمَا وَجَدْتُ مَرْكَبًا قَبْلَ الَّذِي أَتَيْتُ فِيهِ. قَالَ: هَلْ كُنْتَ بَعَثْتَ إِلَيَّ بِشَيْءٍ؟ قَالَ: أُخْبِرُكَ أَنِّي لَمْ أَجِدْ مَرْكَبًا قَبْلَ الَّذِي جِئْتُ فِيهِ. قَالَ فَإِنَّ اللهَ قَدْ أَدَّى عَنْكَ الَّذِي بَعَثْتَ فِي الخَشَبَةِ. فَانْصَرِفْ بِالأَلْفِ الدِّينَارِ رَاشِدًا"[١].

٢٢٩١- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ باسی پیاوێکی جوولەکەی کرد، داوای هەزار دینار قەرزی لەپیاوێکی جوولەکە کردبوو، پیاوەکەش پێی وت: چەند شایەتێك بێنە بیانکەم بەشایەت، وتی: خوا بەسە شایەت بێت، وتی: کەفیلێکم بۆ بێنە، وتی: خوا بەسە بە کەفیلی، وتی: ڕاست دەکەیت، ئینجا هەزار دینارەکەی پێدا بۆ ماوەیەکی دیاری کراو، ئینجا (قەرزدارەکە) ڕۆیشت لە دەریاداو کاری خۆی جێبەجێ کرد، پاشان گەڕا بەشوێن بەلەمێکدا سواری بێت و بڕوات بۆ لای خاوەن قەرزەکە، لەبەر ئەو ماوەیەی دیاری کردبوو (بۆ دانەوەی قەرزەکە)، بەڵام بەلەمی (کەشتی) دەست نەکەوت، جا دارێکی هێنا، هەڵیکۆڵی و هەزار دینارەکەی خستە ناویەوە، لەگەڵ نامەیەکدا لەلایەن خۆیەوە بۆ هاوڕێیەکەی، پاشان بە بزمار شوێنەکەی قایم کرد، پاشان دارەکەی هێنایە کەنار دەریاکە، وتی: خوایە تۆ دەزانی من هەزار دینارم لە فلان کەس قەرز کردووە، جا ئەو داوای کەفیلی لێکردم، منیش وتم: خوا بەسە کەفیل بێت و پێی ڕازی بوو، وە داوای شایەتی لێکردم وتم: خوا بەسە شایەت بێت، ئەویش بە تۆ ڕازی بوو، وە بەڕاستی من ئەوپەڕی هەوڵم دا کە بەلەمێکم دەست بکەوێ و ئەو پارەی خۆی بۆ بنێرمەوە، بەڵام نەمتوانی (و نەبوو)، وەمن ئەم پارەیە بە ئەمانەت دەدەم بە تۆ، ئینجا دارەکەی فڕێدایە دەریاکە و دارەکە ڕۆیشت (بەناو دەریاکەدا)، پاشان پیاوەکە گەڕایەوە، لەگەڵ ئەوەشدا هەر دەگەڕا

---

(١) بڕوانە: ١٤٩٨.

بۆ بەلەمێك کە پێی بگەڕێتەوە بۆ شارەکەی خۆی، ئینجا ئەو پیاوەی قەرزەکەی بەم دابوو، دەرچوو تەماشای دەکرد بەڵکو بەلەمێك ببینێت کە پارەکەی بێنێتەوە، لەپڕ ئەو دارەی بینی کە پارەکەی تێدایە، ئەویش بردیەوە بۆ سوتاندن بۆ ماڵ و منداڵی، جا کاتێك شکاندنی پارەکەو نامەیەکی تێدا بینی، پاشان ئەو پیاوەی قەرزەکەی پێدابوو هات و هەزار دینارەکەی بۆ هێنا، وتی: سوێند بەخوا بەردەوام بەدوای بەلەمێکدا دەگەڕام تا پارەکەت بۆ بێنم، بەڵام بەلەمم دەست نەکەوت پێش ئەم کاتەی کە هاتووم، خاوەن قەرزەکە وتی: تۆ هیچ شتێکت بۆ ناردووم؟ وتی: پێت دەڵێم بەلەمم دەست نەکەوت پێش ئەم کاتەی کە هاتووم، ئەم کابرا پێی وت: بێگومان خوا ئەو پارەی کە لە ناو دارەکەدا ناردبووت لەبری تۆ بژاردی، کەواتە هەزار دینارەکەی خۆت بەرەوە، خوا دامەزراوت بکات لەسەر هەق و ڕاستی)).

٢- **بابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى:** ﴿وَٱلَّذِينَ عَقَدَتۡ أَيۡمَـٰنُكُمۡ فَـَٔاتُوهُمۡ نَصِيبَهُمۡۚ ﴿٣٣﴾﴾ النساء: ٣٣

٢٢٩٢- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ إِدْرِيسَ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄: ﴿وَلِكُلٍّ جَعَلۡنَا مَوَٰلِيَ ﴿٣٣﴾﴾ النساء، قَالَ: وَرَثَةً. ﴿وَٱلَّذِينَ عَقَدَتۡ أَيۡمَـٰنُكُمۡ ﴿٣٣﴾﴾ النساء، قَالَ: كَانَ المُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا المَدِينَةَ يَرِثُ المُهَاجِرُ الأَنْصَارِيَّ دُونَ ذَوِي رَحِمِهِ لِلأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَهُمْ، فَلَمَّا نَزَلَتْ: ﴿وَلِكُلٍّ جَعَلۡنَا مَوَٰلِيَ ﴿٣٣﴾﴾ النساء. نَسَخَتْ، ثُمَّ قَالَ: ﴿وَٱلَّذِينَ عَقَدَتۡ أَيۡمَـٰنُكُمۡ ﴿٣٣﴾﴾ النساء. إِلَّا النَّصْرَ وَالرِّفَادَةَ وَالنَّصِيحَةَ، وَقَدْ ذَهَبَ المِيرَاثُ وَيُوصِي لَهُ[1].

(١) بڕوانە: ٤٥٨٠، ٦٧٤٧.

٢- باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (وە ئەوانەی کە پەیمانتان لەگەڵ گرێداون (کە میرات لەیەکتر بەرن)، ئەوە بەشی خۆیان بدەنێ)

٢٢٩٢- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ ﴿٣٣﴾ ﴾ النساء[1] ﴿ مَوَالِيَ ﴾ **یانی میراتگر.** ﴿ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴿٣٣﴾ ﴾ النساء[2]. **دەڵێ: کاتێك کۆچەرییەکان هاتن بۆ مەدینە بۆ خزمەت پێغەمبەر ﷺ، کۆچەری میراتی لە ئەنصاری دەبرد نەك خزمەکانی خۆی (لە نەسەبەوە)، بەهۆی ئەو برایەتییەی پێغەمبەر ﷺ خستبوویە نێوانیانەوە، ئینجا کاتێك ئەم ئایەتە دابەزی:** ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ ﴿٣٣﴾ ﴾ النساء. **ئەو میرات بردنەی کۆچەری لە ئەنصاری سڕییەوە، پاشان (ئیبنو عەبباس) دەڵێ:** ﴿ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴿٣٣﴾ ﴾ النساء. **جگە لە پشتیوانی و یارمەتیدان و ئامۆژگاری کردن، وە بێگومان میرات لەیەکتر بردن (ی کۆچەری و ئەنصاری) نەما، دەتوانێ وەسیەتی بۆ بکات.**

٢٢٩٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، فَآخَى رَسُولُ اللهِ ﷺ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ[3].

٢٢٩٣- ئەنەس ﷺ دەڵێ: عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ﷺ هات بۆ مەدینە بۆ لامان، پێغەمبەری خواش ﷺ برایەتی خستە نێوان عەبدوڕەحمان و سەعدی کوڕی ڕەبیعەوە ﷺ.

---

(١) واتە: بۆ هەموو (مردوویەک یان میراتێک) چەند میراتگرێکمان داناوە.

(٢) واتە: وە ئەوانەی پەیمانتان لەگەڵ گرێداون.

(٣) بڕوانە: ٢٠٤٩.

٢٢٩٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ قَالَ: قُلْتُ لأَنَسٍ ﷺ: أَبَلَغَكَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لَا حِلْفَ فِي الإِسْلَامِ؟ ". فَقَالَ: قَدْ حَالَفَ النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالأَنْصَارِ فِي دَارِي[1].

٢٢٩٤- عاصیم دەڵێ: بەئەنەسم ﷺ وت: ئایا پێت گەیشتووە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((هیچ جۆرە پەیمان بەستنێك لە ئیسلامدا نییە؟)) ئەنەسیش وتی: پێغەمبەر ﷺ لە نێوان قورەیش و ئەنصارییەکاندا پەیمانی بەست لە ماڵی مندا.

٣- بابُ مَنْ تَكَفَّلَ عَنْ مَيِّتٍ دَيْنًا فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَرْجِعَ

وَبِهِ قَالَ الحَسَنُ.

٢٢٩٥- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا، فَقَالَ: "هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ؟ ". قَالُوا: لَا. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ: "هَلْ عَلَيْهِ مَنْ دَيْنٍ؟ ". قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: "صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ". قَالَ أَبُو قَتَادَةَ: عَلَيَّ دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ[2].

٣- باسی کەسێک کەفالەتی قەرزی مردوویەکی کردبێت بۆی نییە پەشیمان بێتەوە

حەسەنی بەصری وا دەڵێ[3].

٢٢٩٥- سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ﷺ دەگێڕێتەوە کە مردوویەکیان هێنایە خزمەت پێغەمبەر ﷺ بۆ ئەوەی نوێژی لەسەر بکات، فەرمووی: ((ئایا

---

(١) بڕوانە: ٣٠٨٣، ٦٠٨٣، ٧٣٤٠.

(٢) بڕوانە: ٢٢٨٩.

(٣) کە لەسەر باسەکەدا هاتووە.

قەرزداره؟)) وتیان: نەخێر، جا نوێژی لەسەر کرد، پاشان مردوویەکی تریان هێناو فەرمووی: ((ئایا قەرزی لەسەره؟)) وتیان: بەڵێ، فەرمووی: ((خۆتان نوێژ لەسەر هاوڕێیەکەتان بکەن))، ئەبو قەتادە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ قەزەکەی لەسەر من، ئینجا پێغەمبەر ﷺ نوێژی لەسەر کرد.

٢٢٩٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرٌو، سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رضي الله عنهما قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَوْ قَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ، قَدْ أَعْطَيْتُكَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا". فَلَمْ يَجِئْ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى قُبِضَ النَّبِيُّ ﷺ فَلَمَّا جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أَمَرَ أَبُو بَكْرٍ فَنَادَى: مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ عِدَةٌ أَوْ دَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا. فَأَتَيْتُهُ، فَقُلْتُ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِي كَذَا وَكَذَا، فَحَثَى لِي حَثْيَةً فَعَدَدْتُهَا فَإِذَا هِيَ خَمْسُمِائَةٍ، وَقَالَ: خُذْ مِثْلَيْهَا[1].

٢٢٩٦- جابیری کوڕی عەبدوڵلا رضي الله عنهما دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر ماڵ (ی سەرانە)ی بەحرەین هات ئەوەندەو ئەوەندەو ئەوەندەت دەدەمێ))، ئیتر ماڵی بەحرەین نەهات هەتا پێغەمبەر ﷺ وەفاتی کرد، ئینجا کاتێك ماڵی بەحرەین هات، ئەبو بەکر فەرمانی کرد (بەپیاوێك) جاڕی دا وتی: هەرکەسێك بەڵێنێك یان قەرزێکی هەیە لەسەر پێغەمبەر ﷺ با بێت بۆ لامان، منیش ڕۆیشتم وتم: پێغەمبەر ﷺ واو وای بە من فەرموو، ئینجا یەك مشتی پێدام، کە ژماردم بینیم پێنج سەدە، وتی: دوو ئەوەندەی تریش هەڵبگرە بۆ خۆت.

٤- بابُ جِوَارِ أَبِي بَكْرٍ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ وَعَقْدِهِ

٢٢٩٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رضي الله عنها -زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ- قَالَتْ: لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ.

---

(١) بڕوانە: ٢٥٩٨، ٢٦٨٣، ٣١٣٧، ٣١٦٤، ٣٣٨٣.

وَقَالَ أَبُو صَالِحٍ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ قَطُّ، إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ، وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ طَرَفَيِ النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً، فَلَمَّا ابْتُلِيَ الْمُسْلِمُونَ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا قِبَلَ الحَبَشَةِ، حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَرْكَ الغِمَادِ لَقِيَهُ ابْنُ الدَّغِنَةِ -وَهْوَ: سَيِّدُ القَارَةِ- فَقَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ يَا أَبَا بَكْرٍ؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَخْرَجَنِي قَوْمِي فَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسِيحَ فِي الأَرْضِ فَأَعْبُدَ رَبِّي. قَالَ ابْنُ الدَّغِنَةِ: إِنَّ مِثْلَكَ لَا يَخْرُجُ وَلَا يُخْرَجُ، فَإِنَّكَ تَكْسِبُ المَعْدُومَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الكَلَّ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الحَقِّ، وَأَنَا لَكَ جَارٌ فَارْجِعْ فَاعْبُدْ رَبَّكَ بِبِلَادِكَ. فَارْتَحَلَ ابْنُ الدَّغِنَةِ، فَرَجَعَ مَعَ أَبِي بَكْرٍ، فَطَافَ فِي أَشْرَافِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَقَالَ لَهُمْ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ مِثْلُهُ، وَلَا يُخْرَجُ، أَتُخْرِجُونَ رَجُلًا يُكْسِبُ المَعْدُومَ، وَيَصِلُ الرَّحِمَ، وَيَحْمِلُ الكَلَّ، وَيَقْرِى الضَّيْفَ، وَيُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الحَقِّ؟ فَأَنْفَذَتْ قُرَيْشٌ جِوَارَ ابْنِ الدَّغِنَةِ وَآمَنُوا أَبَا بَكْرٍ، وَقَالُوا لِابْنِ الدَّغِنَةِ: مُرْ أَبَا بَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، فَلْيُصَلِّ وَلْيَقْرَأْ مَا شَاءَ، وَلَا يُؤْذِينَا بِذَلِكَ، وَلَا يَسْتَعْلِنْ بِهِ، فَإِنَّا قَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتِنَ أَبْنَاءَنَا وَنِسَاءَنَا. قَالَ ذَلِكَ ابْنُ الدَّغِنَةِ لِأَبِي بَكْرٍ، فَطَفِقَ أَبُو بَكْرٍ يَعْبُدُ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، وَلَا يَسْتَعْلِنُ بِالصَّلَاةِ وَلَا القِرَاءَةِ فِي غَيْرِ دَارِهِ، ثُمَّ بَدَا لِأَبِي بَكْرٍ فَابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ، وَبَرَزَ فَكَانَ يُصَلِّي فِيهِ، وَيَقْرَأُ القُرْآنَ، فَيَتَقَصَّفُ عَلَيْهِ نِسَاءُ المُشْرِكِينَ وَأَبْنَاؤُهُمْ، يَعْجَبُونَ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَّاءً لَا يَمْلِكُ دَمْعَهُ حِينَ يَقْرَأُ القُرْآنَ، فَأَفْزَعَ ذَلِكَ أَشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ المُشْرِكِينَ، فَأَرْسَلُوا إِلَى ابْنِ الدَّغِنَةِ فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ، فَقَالُوا لَهُ: إِنَّا كُنَّا أَجَرْنَا أَبَا بَكْرٍ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، وَإِنَّهُ جَاوَزَ ذَلِكَ، فَابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ، وَأَعْلَنَ الصَّلَاةَوَالقِرَاءَةَ، وَقَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتِنَ أَبْنَاءَنَا وَنِسَاءَنَا، فَأْتِهِ فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَقْتَصِرَ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَعَلَ، وَإِنْ أَبَى إِلَّا أَنْ يُعْلِنَ ذَلِكَ فَسَلْهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْكَ ذِمَّتَكَ، فَإِنَّا كَرِهْنَا أَنْ نُخْفِرَكَ، وَلَسْنَا مُقِرِّينَ لِأَبِي بَكْرٍ الِاسْتِعْلَانَ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَأَتَى ابْنُ الدَّغِنَةِ أَبَا بَكْرٍ، فَقَالَ: قَدْ عَلِمْتَ الَّذِي عَقَدْتُ لَكَ عَلَيْهِ، فَإِمَّا أَنْ تَقْتَصِرَ عَلَى ذَلِكَ وَإِمَّا أَنْ تَرُدَّ إِلَيَّ ذِمَّتِي، فَإِنِّي لَا أُحِبُّ أَنْ تَسْمَعَ العَرَبُ أَنِّي أُخْفِرْتُ فِي رَجُلٍ عَقَدْتُ لَهُ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنِّي أَرُدُّ إِلَيْكَ جِوَارَكَ، وَأَرْضَى بِجِوَارِ اللهِ وَرَسُولِ

اللهِ ﷺ يَوْمَئِذٍ بِمَكَّةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "قَدْ أُرِيتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ، رَأَيْتُ سَبْخَةً ذَاتَ نَخْلٍ بَيْنَ لاَبَتَيْنِ". وَهُمَا الحَرَّتَانِ، فَهَاجَرَ مَنْ هَاجَرَ قِبَلَ المَدِينَةِ حِينَ ذَكَرَ ذَلِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، وَرَجَعَ إِلَى المَدِينَةِ بَعْضُ مَنْ كَانَ هَاجَرَ إِلَى أَرْضِ الحَبَشَةِ، وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "عَلَى رِسْلِكَ، فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤْذَنَ لِي". قَالَ أَبُو بَكْرٍ: هَلْ تَرْجُو ذَلِكَ بِأَبِي أَنْتَ؟ قَالَ: "نَعَمْ". فَحَبَسَ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ لِيَصْحَبَهُ وَعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَ السَّمُرِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ[1].

٤- باسی پەنادانی ئەبو بەکرو پەیماندانی لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ

٢٢٩٧- عوروەی کوڕی زوبەیر دەگێڕێتەوە کە عائیشەی ﵂ خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەڵێ: بەبیرەوەری من دایك و باوکم هەردووکیان باوەڕیان بە ئایینی ئیسلام بووە (پابەندبوون پێیەوە)، هەروەها عوروەی کوڕی زوبەیر دەگێڕێتەوە کە عائیشە ﵂ وتی:[2] بەبیرەوەری من دایك و باوکم هەردووکیان باوەڕیان بەئایینی ئیسلام بووە (پابەندبوون پێیەوە)، هەموو ڕۆژێك پێغەمبەری خوا ﷺ لەمسەر و ئەوسەری ڕۆژەوە بەیانیان و ئێواران دەهات بۆ ماڵمان، جا کاتێك مسوڵمانان تووشی تاقیکردنەوە و ئەشکەنجە و ئازاربوون، ئەبو بەکر بەرەو وڵاتی حەبەشە ڕۆیشت و کۆچی کرد، ڕۆیشت تا گەیشتە بەرکەلغیماد[3] و لەوێدا ئیبنو دەغینە[4] گەیشت پێی -کە سەرۆك هۆزی قارە بوو-، وتی: ئەبو بەکر دەتەوێ بۆ کوێ

---

(١) بڕوانە: ٤٧٦.

(٢) ئەم فەرموودە ئیمامی بوخاری بە دوو ڕشتە گێڕاویەتیەوە، یەکەمیان بەکورتی هێناویەتی، دووەمیان بە درێژی هێناویەتی.

(٣) بەرکەلغیماد : شوێنێکە پێنج ڕۆژ ڕۆیشتن لە مەککەوە دوورە ئەگەر بەرەو وڵاتی یەمەن بڕۆیت.

(٤) ئەم ناوە بە چەند شێوەیەک خوێنراوەتەوە: (دُغُنة، دَغَنَة).

برۆی؟ ئەبو بەکریش وتی: گەلەکەم دەریانکردووم، بۆیە منیش دەمەوێ بەزەویدا بگەڕێم و پەروەردگارم بپەرستم، ئیبنو دەغینە وتی: بەڕاستی کەسێکی وەك تۆ لەوڵاتی خۆی دەرناچێ و دەرناکرێ، چونکە بێگومان تۆ هاوکاری و یارمەتی نەدار دەکەیت، خزم دۆستی و پشت و پەنای بێ نەوایت، میواندۆست و نان بدەی، لەکاتی لێقەوماندا یارمەتیدەری، بۆیە من داڵدەت دەدەم و پەنا دەبم بۆت، کەواتە بگەڕێرەوە لە وڵاتی خۆت بەندایەتی پەروەردگارت بکە، ئینجا ئیبنو دەغینە بەڕێ کەوت و لەگەڵ ئەبو بەکردا گەڕایەوە بۆ مەککە، ئینجا ئیبنو دەغینە بە ناو پیاوماقوڵانی کافرانی قورەیشدا گەڕاو پێی وتن: بەڕاستی پیاوی وەك ئەبو بەکر نە لەشار دەردەچێ، وە نە دەردەکرێ، چۆن پیاوێك دەردەکەن کە یارمەتی هەژاران دەدات، پەیوەندی خزمایەتی بەجێدێنێ، دەستگیرۆیی هەتیو و بێ نەوا دەکات و ڕێز لەمیوان دەگرێ، وە بەدەم لێقەوماوانەوەیە؟! کافرانی قورەیش داڵدەو پەنادانەکەی ئیبنو دەغینەیان سەلماندو قبوڵیان کرد، دڵنیاییان دا بە ئەبو بەکر (کە هیچ شتێکی بەرانبەر نەکەن)، قورەیشییەکان بە ئیبنو دەغینەیان وت: بە ئەبو بەکر بڵێ با لە ماڵەکەی خۆیدا خواپەرستی بکات، با نوێژ بکات و چەند حەز دەکات قورئان بخوێنێت، بەڵام با بەو کارانەی ئازارمان نەدات و بە ئاشکرا نەیکات، چونکە بەڕاستی ئێمە دەترسین منداڵ و ئافرەتەکانمان لە خشتە بەرێت. ئیبنو دەغینەش ئەوەی وتیان بە ئەبو بەکری وت، ئینجا ئەبو بەکریش لەماڵی خۆیدا دەستی کرد بە خواپەرستی، نوێژ و قورئان خوێندنی بەئاشکرا نەدەکرد، بەس لە ماڵی خۆیدا دەیکرد، پاشان ئەبو بەکر بڕیاری دا لەبەردەم ماڵی خۆیدا مزگەوتێکی دروست کرد، وە (ئەبو بەکر لە ماڵ) هاتە دەرەوە، ئینجا نوێژی تێدا دەکردو قورئانی تێدا دەخوێند، جا ئافرەت

و منداڵی بتپەرستانی لێ کۆدەبوونەوە[١] سەیریان دەکردو پێی سەرسام دەبوون، ئەبو بەکریش پیاوێکی گرینۆك بوو، کە قورئانی دەخوێند فرمێسکی بۆ ڕا نەدەگیرا، جا ئەم کارەی ئەبو بەکر پیاوە دیارەکانی قورەیشی ترساند، بۆیە ناردیان بۆ لای ئیبنو دەغینە و ئەویش هات بۆ لایان و پێیان وت: بێگومان ئێمە (لەبەر تۆ) داڵدە و پەنای ئەبو بەکرمان دا، بە مەرجێك لە ماڵەکەی خۆیدا خواپەرستی بکات، بەڵام ئەبو بەکر ئەوەی تێپەڕاندووە و مزگەوتێکی لەبەردەم ماڵەکەیدا دروست کردووە، نوێژ و قورئان خوێندنەکەی بە ئاشکرا دەکات، وە بەڕاستی دەترسین منداڵ و ئافرەتەکانمان لەخشتە بەرێ، بۆیە تۆ بڕۆ بۆ لای، ئینجا ئەگەر پێی خۆشە تەنها لە ماڵەکەی خۆیدا خواپەرستی بکات با بیکات، وە ئەگەر نەیویست ئەو کارە بکات بە ئاشکرا نەبێت، ئەوسا داوای لێ بکە کە پەناکەت بداتەوە، چونکە بەڕاستی ئێمە پێمان خۆش نییە کە پەیمانی تۆ بشکێنین، وە ئێمە لەئەبو بەکر ناگەڕێین بەئاشکرا خواپەرستی بکات[٢]. عائیشە دەڵێ: جا ئیبنو دەغینە هات بۆلای ئەبو بەکر و وتی: چاك دەزانی من لەسەرچی پەیمانم لەگەڵ تۆ بەست، جا هەر لەم چوارچێوەدا بەندایەتی بکە، یان پەیمانەکەم بۆ بگێڕەوە، چونکە بەڕاستی پێم خۆش نییە عەرەب بیبیستنەوە کە پەیمانی من شکێنراوە دەربارەی بە پیاوێك پەنام داوە (داڵدەم داوە)، ئەبو بەکریش وتی: دەسا منیش داڵدەو پەناکەتم بۆ گێڕایتەوە، وە ڕازیم بە پەنای خوای گەورە -پێغەمبەری خواش ﷺ لەو کاتەدا لە مەککە بوو-، جا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بێگومان شوێنی کۆچەکەتانم لە خەودا نیشاندرا، بینیم زەوییەکی خوێیاوی پڕ لەدارخورمایە، لە نێوان دوو بەردەڵاندا بوو)) (زوهری

---

(١) بە جۆرێک دەکەوتن بەسەر یەکتریدا.

(٢) چونکە ترسی ژن و منداڵەکانمان هەیە لەخشتەیان بەرێ.

دەڵێ: (لاَبَتَيْنِ) واتە: دوو بەردەڵانە ڕەشەکە)، ئیتر کاتێك پێغەمبەری خوا ﷺ ئەمەی فەرموو، جا ئەوەی کۆچی کرد بۆ مەدینە کۆچی کرد، هەندێکیش لەوانەی کۆچیان کردبوو بۆ وڵاتی حەبەشە گەڕانەوە بۆمەدینە، ئەبو بەکریش خۆی ئامادەکرد بۆ کۆچکردن، پێغەمبەری خواش ﷺ پێی فەرموو: ((پەلە مەکە، چونکە بەڕاستی ئومێد دەکەم مۆڵەتی کۆچم پێ بدرێ))، ئەبو بەکریش وتی: بەدایك و باوکەوە بەفیدات بم، ئایا ئومێدی کۆچکردنت هەیە؟ فەرمووی: ((بەڵێ))، ئیتر ئەبو بەکر خۆی هێڵایەوە بە دیار پێغەمبەری خواوە ﷺ تا هاوڕێیەتی بکات (لە سەفەری کۆچدا)، وە دوو وشتری هەبوو چوار مانگ دایبەستن و گەڵای دارسەموری دانێ (بە مەبەستی ئەم سەفەرە).

٥- بابُ الدَّيْنِ

٢٢٩٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُؤْتَى بِالرَّجُلِ المُتَوَفَّى عَلَيْهِ الدَّيْنُ فَيَسْأَلُ: "هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ فَضْلًا؟ ". فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ لِدَيْنِهِ وَفَاءً صَلَّى، وَإِلَّا قَالَ لِلْمُسْلِمِينَ: "صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ". فَلَمَّا فَتَحَ اللهُ عَلَيْهِ الفُتُوحَ قَالَ: "أَنَا أَوْلَى بِالمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَمَنْ تُوُفِّيَ مِنَ المُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دَيْنًا فَعَلَيَّ قَضَاؤُهُ، وَمَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ"[١].

٥- باسی (حوکمی) قەرز

٢٢٩٨- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کاتێك پیاوێکی مردووی قەرزدار بهێنرایە بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ، پرسیاری دەکرد و دەیفەرموو: ((ئایا بۆ

(١) بڕوانە: ٢٣٩٨، ٢٣٩٩، ٤٧٨١، ٥٧٣١، ٦٧٤٥، ٦٧٦٣.

دانەوەی قەرزەکەی زیادە ماڵێکی[1] بەجێ هێشتووە؟)) جا ئەگەر بوترایە بەشی بژاردنی قەرزەکەی بەجێ هێشتووە، ئەوە نوێژی لەسەر دەکرد، ئەگەرنا بە مسوڵمانەکانی دەوت: ((نوێژ بکەن لەسەر هاوڕێیەکەتان))، جا کاتێك خوا دەستکەوتی جەنگ و ماڵی زۆری پێ بەخشی، فەرمووی: ((من لە پێشترم بۆ باوەڕداران لە خودی خۆیان بۆ خۆیان، ئینجا هەرکەس لە باوەڕداران مردو قەرزی لە دوای خۆی بەجێ هێشتبوو، ئەوە دانەوەی قەرزەکەی لەسەر منە، وە هەر باوەڕدارێك سامانی لێ بەجێما، ئەوە بۆ میراتگرەکانیەتی)).

(١) لە پێویستی کفن و دفنەکەی زیاد بێت.

١ - بابٌ: وَكَالَةُ الشَّرِيكِ الشَّرِيكَ فِي القِسْمَةِ وَغَيْرِهَا

وَقَدْ أَشْرَكَ النَّبِيُّ ﷺ عَلِيًّا فِي هَدْيِهِ ثُمَّ أَمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا.

٢٢٩٩- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَلِيٍّ ﷺ، قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِجِلاَلِ البُدْنِ الَّتِي نُحِرَتْ وَبِجُلُودِهَا[1].

١- باسێک: وەکالەتی هاوبەش بۆ هاوبەشەکەی لە دابەشکردن و شتی تردا

پێغەمبەر ﷺ عەلی بەشدار کرد لە ئاژەڵە دیارییەکانی خۆیدا، پاشان فەرمانی پێکرد بەدابەشکردنی گۆشتەکەیان.

٢٢٩٩- عەلی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەی خوا ﷺ فەرمانی پێکردم کورتان و پێستی ئەو وشترانەی سەربڕان بکەم بەخێر و دابەشی بکەم.

---

(١) بڕوانە: ١٧٠٧.

٢٣٠٠- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي الخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ، فَبَقِيَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: "ضَحِّ أَنْتَ"[1].

٢٣٠٠- عوقبەی کوڕی عامیر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ چەند سەر مەڕێکی پێدا کە دابەشی بکات بەسەر هاوەڵانیدا (تابیکەن بەقوربانی)، جا گیسکێك مایەوە و باسی کرد بۆ پێغەمبەر ﷺ، ئەویش فەرمووی: ((تۆ بۆ خۆت بیکە بەقوربانی)).

٢ - بابٌ: إِذَا وَكَّلَ المُسْلِمُ حَرْبِيًّا فِي دَارِ الحَرْبِ أَوْ فِي دَارِ الإِسْلَامِ، جَازَ

٢٣٠١- حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: حَدَّثَنِي يُوسُفُ بْنُ المَاجِشُونِ، عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ ﷺ قَالَ: كَاتَبْتُ أُمَيَّةَ بْنَ خَلَفٍ كِتَابًا بِأَنْ يَحْفَظَنِي فِي صَاغِيَتِي بِمَكَّةَ، وَأَحْفَظَهُ فِي صَاغِيَتِهِ بِالمَدِينَةِ، فَلَمَّا ذَكَرْتُ: الرَّحْمَنَ قَالَ: لَا أَعْرِفُ الرَّحْمَنَ، كَاتِبْنِي بِاسْمِكَ الَّذِي كَانَ فِي الجَاهِلِيَّةِ. فَكَاتَبْتُهُ: عَبْدُ عَمْرٍو، فَلَمَّا كَانَ فِي يَوْمِ بَدْرٍ خَرَجْتُ إِلَى جَبَلٍ لِأُحْرِزَهُ حِينَ نَامَ النَّاسُ، فَأَبْصَرَهُ بِلَالٌ، فَخَرَجَ حَتَّى وَقَفَ عَلَى مَجْلِسٍ مِنَ الأَنْصَارِ فَقَالَ: أُمَيَّةُ بْنُ خَلَفٍ، لَا نَجَوْتُ إِنْ نَجَا أُمَيَّةُ. فَخَرَجَ مَعَهُ فَرِيقٌ مِنَ الأَنْصَارِ فِي آثَارِنَا، فَلَمَّا خَشِيتُ أَنْ يَلْحَقُونَا خَلَّفْتُ لَهُمُ ابْنَهُ، لِأَشْغَلَهُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَبَوْا حَتَّى يَتْبَعُونَا -وَكَانَ رَجُلًا ثَقِيلًا- فَلَمَّا أَدْرَكُونَا قُلْتُ لَهُ: ابْرُكْ. فَبَرَكَ، فَأَلْقَيْتُ عَلَيْهِ نَفْسِي لِأَمْنَعَهُ، فَتَخَلَّلُوهُ بِالسُّيُوفِ مِنْ تَحْتِي، حَتَّى قَتَلُوهُ، وَأَصَابَ أَحَدُهُمْ رِجْلِي بِسَيْفِهِ. وَكَانَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ يُرِينَا ذَلِكَ الأَثَرَ فِي ظَهْرِ قَدَمِهِ. قَالَ أَبُو عَبدِ اللهِ: سَمِعَ يُوسُفُ صَالِحًا وَإِبرَاهِيمُ أَبَاهُ[2].

---

(١) بڕوانه: ٢٥٠٠، ٥٥٤٧، ٥٥٥٥.

(٢) بڕوانه: ٣٩٧١.

٢- باسێک: ئەگەر مسوڵمانێک کافرێکی حەربی لە وڵاتی جەنگ[1] یان وڵاتی مسوڵماناندا بکاتە وەکیل دروستە؟

٢٣٠١- عەبدوڕەحمانی كوڕی عەوف ﷺ دەڵێ: نامەیەكم بۆ ئومەییەی كوڕی خەڵەف نووسی، كە ئەو ماڵ و كەسوكارم لە مەككە بپارێزێ، منیش ماڵ و كەسوكاری ئەو لەمەدینە دەپارێزم، جا كە ناوی (الرَّحْمَنَ)م لە نامەكەدا هێنابوو، ئومەییە وتی: من (الرَّحْمَنَ) نازانم، نامەم بەناوی خۆتەوە بۆ بنووسە كە لە سەردەمی نەفامیدا ناوی تۆ بووە، منیش بۆم نووسی عەبدو عەمر، جا كاتێك غەزای بەدر بەرپابوو، دەرچووم بۆ شاخێك بۆ ئەوەی ئومەییە بپارێزم لە كاتێكدا خەڵك خەوتبوون، ئینجا بیلال ئومەییەی بینی، وە بیلال ڕۆیشت تا لای كۆڕێكی ئەنصاری وەستا وتی: ئومەییەی كوڕی خەڵەف بگرن، مەگەر من بمرم ئومەییە ڕزگاری ببێت، ئینجا كۆمەڵێك لە ئەنصارییەكان لەگەل بیلالدا بە شوێنماندا هاتن، جا كە ترسام پێمان بگەن، كوڕەكەی ئومەییەم بۆ بەجێ هێشتن تا سەرقاڵیان كەم، ئیتر ئەویان كوشت، پاشان وازیان نەهێنا و هەر شوێنمان كەوتن، - وە ئومەییە پیاوێكی قورس بوو-، جا كە پێمان گەشتن بە ئومەییەم وت: لەسەر ئەژنۆ دانیشە ئەویش لەسەر ئەژنۆكانی دانیشت، منیش خۆمدا بەسەریدا تا لەشمشێری ئەوان بیپارێزم، بەڵام ئەوان لەژێری منەوە شمشێریان بۆ بردو كوشتیان، وە كەسێكیان بە شمشێرەكەی دای لە قاچم. وە (ئیبراهیم وتی:) عەبدوڕەحمانی كوڕی عەوف شوێنی ئەو شمشێرەی نیشان دەداین كە بە پشتی پێیەوە بوو. ئەبو عەبدوڵلا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: یوسف لە صاڵحی بیستووەو ئیبراهیمیش باوكی صاڵحە.

---

(١) ئەو وڵاتەیە لە ژێر دەسەڵاتی مسوڵمانان دا نییە، وە لە نێوان ئەوان و مسوڵماناندا پەیمان نییە، وە كار بە شەریعەتی ئیسلام ناكرێ تێیدا.

٣- بابُ الوَكَالَةِ فِي الصَّرْفِ وَالمِيزَانِ

وَقَدْ وَكَّلَ عُمَرُ وَابْنُ عُمَرَ فِي الصَّرْفِ.

٢٣٠٢- ٢٣٠٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ المَجِيدِ بْنِ سُهَيْلِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ ﵄ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى خَيْبَرَ، فَجَاءَهُمْ بِتَمْرٍ جَنِيبٍ فَقَالَ: "أَكُلُّ تَمْرِ خَيْبَرَ هَكَذَا؟ ". فَقَالَ: إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ. فَقَالَ: "لَا تَفْعَلْ، بِعِ الجَمْعَ بِالدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَعْ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيبًا". وَقَالَ فِي المِيزَانِ مِثْلَ ذَلِكَ[1].

٣- باسی (حوکمی) وەکالەت لە پارە گۆڕینەوە و کێشانەدا

بێگومان عومەر و ئیبنو عومەر ﵄ وەکیلیان گرتووە لەپارە گۆڕینەوەدا.

٢٣٠٢- ٢٣٠٣- ئەبو سەعیدی خودری و ئەبو هورەیرە ﵄ دەگێڕنەوە کە پیغەمبەری خوا ﷺ پیاوێکی کردە سەرکاری خەیبەر، ئینجا خورمایەکی چاکی بۆ هێنان، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هەموو خورمای خەیبەر ئاوەهایە؟))، پیاوەکەش وتی: بێگومان ئێمە مەنێك لەم خورمایە بەدوو مەن دەکڕین، وە دوو مەن بەسێ مەن دەکڕین، ئەوسا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((وا مەکە، خورما جەمعەکە[2] بە درهەم بفرۆشە، پاشان بەدرهەمەکان خورمای نایاب بکڕە))، وە پێغەمبەر ﷺ دەربارەی کێشانەکراویش هەمان شتی فەرموو.

(١) بڕوانە: ٢٢٠١، ٢٢٠٢.

(٢) خورمای جەمع ناوە بۆ جۆرە خورمایەکی خراپ.

٤ - بابٌ: إِذَا أَبْصَرَ الرَّاعِي أَوِالوَكِيلُ شَاةً تَمُوتُ أَوْ شَيْئًا يَفْسُدُ ذَبَحَ وَأَصْلَحَ مَا يَخَافُ عَلَيْهِ الفَسَادَ

٢٣٠٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، سَمِعَ المُعْتَمِرَ، أَنْبَأَنَا عُبَيْدُ اللهِ، عَنْ نَافِعٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَتْ لَهُمْ غَنَمٌ تَرْعَى بِسَلْعٍ، فَأَبْصَرَتْ جَارِيَةٌ لَنَا بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِنَا مَوْتًا، فَكَسَرَتْ حَجَرًا فَذَبَحَتْهَا بِهِ، فَقَالَ لَهُمْ لَا تَأْكُلُوا حَتَّى أَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ، أَوْ أُرْسِلَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ مَنْ يَسْأَلُهُ. وَأَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ ذَاكَ، أَوْ أَرْسَلَ، فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهَا. قَالَ عُبَيْدُ اللهِ: فَيُعْجِبُنِي أَنَّهَا أَمَةٌ، وَأَنَّهَا ذَبَحَتْ. تَابَعَهُ عَبْدَةُ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ[١].

٤- باسێک: ئەگەر شوان یان بریکار مەڕێکی بینی نزیک بوو بمرێ، یان شتێکی بینی خەریکە خراپ دەبوو، مەڕەکە سەر ببڕێ و شتەکەش چاک بکات کە ترسی خراپ بوونی هەیە

٢٣٠٤- کەعبی کوڕی مالیك لە مالیکی باوکیەوە ﵁ دەگێڕێتەوە دەڵێ: ئەوان هەندێك مەڕیان هەبوو لە (کێوی) سەلع[٢] دەلەوەڕا، جا کەنیزەکێکی ئێمە بینی مەڕێك لەڕانەکە خەریکە دەمرێت، بەردێکی شکاندو[٣] بەو بەردە سەری بڕی، مالیك پێی وتن: گۆشتەکەی نەخۆن هەتا پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ دەکەم، یان کەسێك دەنێرم بۆ خزمەت پێغەمبەر ﷺ پرسیاری لێ بکات، وە مالیك پرسیاری ئەو سەربڕاوەی لە پێغەمبەر ﷺ کرد، یان کەسێکی نارد (و پرسیاری لێ کرد)، پێغەمبەریش ﷺ فەرمانی پێکرد بەخواردنی (مەڕە سەربڕاوەکە). عوبەیدوڵڵا دەڵێ: جا ئەوەی سەرسامم دەکات ئەو ئافرەتە کەنیزەکەیە کە مەڕێکی

---

(١) بڕوانە: ٥٥٠١، ٥٥٠٢، ٥٥٠٤.

(٢) کێوێکی بچووکە لە مەدینە.

(٣) وەک چەقۆ شتی دەبڕی.

سەربڕی. عەبدە لە عوبەیدوڵڵاوە ئەم فەرموودەی گێڕاوەتەوەو پاڵپشتی گێڕانەوەكەی موعتەمەری كوڕی سولەیمانی كردووە.

٥ - بابٌ: وَكَالَةُ الشَّاهِدِ وَالغَائِبِ جَائِزَةٌ

وَكَتَبَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو إِلَى قَهْرَمَانِهِ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهُ أَنْ يُزَكِّيَ عَنْ أَهْلِهِ الصَّغِيرِ وَالكَبِيرِ.

٢٣٠٥- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ سِنٌّ مِنَ الإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ، فَقَالَ: "أَعْطُوهُ". فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًّا فَوْقَهَا. فَقَالَ: "أَعْطُوهُ". فَقَالَ: أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللهُ بِكَ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً"[١].

٥- باسێک: وەکالەت کردنی کەسێک ئامادە بێ یان نا دروستە

عەبدوڵڵای كوڕی عەمر ﷺ نامەی نووسی بۆ وەكیلەكەی[٢] كە لای عەبدوڵڵا نەبوو، كە زەكاتی سەرفیترەی ماڵ و منداڵی گەورەو بچووكیان بدات.

٢٣٠٥- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پیاوێك وشترێكی چەند ساڵەی بەلای[٣] پێغەمبەرەوە ﷺ بوو، ئینجا پیاوەكە هاتە خزمەتی داوای دانەوەی وشترە قەرزەكەی لێ كرد، ئەویش فەرمووی: ((وشترەكەی بدەنەوە))، هاوەڵانیش گەڕان و وشترێكی هاوتەمەنی وشترەكەی خۆی بدەنەوە، بەڵام دەستیان نەكەوت، وشترێك نەبێت كەتەمەنی زیاتر بوو لە وشترەكەی ئەو، فەرمووی: ((پێی بدەن))، پیاوەكەش وتی: بە چاكی و تێر و تەسەلی پێتدامەوە، خوا

---

(١) بڕوانە: ٢٣٠٦، ٢٣٩٠، ٢٣٩٢، ٢٤٠١، ٢٦٠٦، ٢٦٠٩.

(٢) یان كلیلدارەكەی كە سەرپەرشتی ئیش و كارەكانی عەبدوڵڵای دەكرد.

(٣) پێغەمبەر ﷺ وشتری پیاوێک قەرزدار بوو، كە وشترەكە تەمەنێكی دیاری كراوی هەبوو.

بەچاكی پاداشتت بداتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بێگومان چاكترینتان ئەو كەسەیە بەچاكترین شێوە قەرز بداتەوە)).

٦- بابُ الوَكَالَةِ فِي قَضَاءِ الدُّيُونِ

٢٣٠٦- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ يَتَقَاضَاهُ، فَأَغْلَظَ، فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "دَعُوهُ، فَإِنَّ لِصَاحِبِ الحَقِّ مَقَالًا". ثُمَّ قَالَ: "أَعْطُوهُ سِنًّا مِثْلَ سِنِّهِ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، لَا نَجِدُ إِلَّا أَمْثَلَ مِنْ سِنِّهِ. فَقَالَ: "أَعْطُوهُ فَإِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ قَضَاءً"[1].

٦- باسی وەكالەت كردن لەدانەوەی قەرزەكاندا

٢٣٠٦- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ داوای گەڕاندنەوەی قەرزەكەی لێكرد[2]، وە بەتوندی و زبری قسەی كرد، بۆیە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ ویستیان بچن بە گژیا، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((وازی لێبێنن، چونكە بەڕاستی خاوەن هەق مافی قسەی هەیە))، پاشان فەرمووی: ((وشترێكی وەك وشترەكەی خۆی لەتەمەندا بدەنەوە))، هاوەڵان وتیان: پێغەمبەری خوا ﷺ لە وشترەكەی خۆی چاكتر نەبێ نیمانە، فەرمووی: ((بیدەنێ، چونكە بێگومان چاكترینی ئێوە ئەو كەسەیە بە چاكترین شێوە قەرز بداتەوە)).

---

(١) بڕوانە: ٢٣٠٥.

(٢) كە وشترێک بوو بە قەرز دابووی بە پێغەمبەر ﷺ.

٧ - بابٌ: إِذَا وَهَبَ شَيْئًا لِوَكِيلٍ أَوْ شَفِيعِ قَوْمٍ جَازَ

لِقَوْلِه ﷺ لِوَفْدِ هَوَازِنَ حِينَ سَأَلُوهُ المَغَانِمَ، فَقَالَ ﷺ: "نَصِيبِي لَكُمْ".

٢٣٠٧- ٢٣٠٨- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ وَزَعَمَ عُرْوَةُ أَنَّ مَرْوَانَ بْنَ الحَكَمِ وَالمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَفْدُ هَوَازِنَ مُسْلِمِينَ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَحَبُّ الحَدِيثِ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ. فَاخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ: إِمَّا السَّبْيَ، وَإِمَّا المَالَ، وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ". وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ انْتَظَرَهُمْ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ، فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ غَيْرُ رَادٍّ إِلَيْهِمْ إِلَّا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا. فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي المُسْلِمِينَ، فَأَثْنَى عَلَى اللهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ. فَإِنَّ إِخْوَانَكُمْ هَؤُلَاءِ قَدْ جَاءُونَا تَائِبِينَ، وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ، فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطَيِّبَ بِذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ". فَقَالَ النَّاسُ: قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ لهم. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "إِنَّا لَا نَدْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ، فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرَفَاؤُكُمْ أَمْرَكُمْ". فَرَجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرَفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا[١].

٧- باسێک: ئەگەر کەسێک شتێکی بەخشی بە بریکار یان تکاکاری هۆزێک دروستە

بە بەڵگەی ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ کە بەنوێنەری هۆزی هەوازنی فەرمووی کاتێك داوای دەستکەوتەکانیان[٢] کرد لێی، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((بەشە دەستکەوتەکەی من بۆ ئێوە)).

---

(١) الحديث ٢٣٠٧: (٢٥٣٩، ٢٥٨٤، ٢٦٠٧، ٣١٣١، ٤٣١٨، ٧١٧٦).

الحديث ٢٣٠٨: (٢٥٤٠، ٢٥٨٣، ٢٦٠٨، ٣١٣٢، ٤٣١٩، ٧١٧٧).

(٢) ئەو دەستکەوتە پێغەمبەر ﷺ سوپاکەی لەو هۆزەیان گرتبوو، پاشان نوێنەریان هاتوو و مسوڵمانبوونی خۆیان ڕاگەیاند بە هۆزەکەیانەوە.

٢٣٠٧- ٢٣٠٨- ئیبنو شیهاب وتی: عورەوە دەڵێ: مەڕوانی كوڕی حەكەم و میسوەری كوڕی مەخرەمە بۆیان گێڕایەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ كاتێك نوێنەرەكانی هەوازن بەمسوڵمانی هاتنە خزمەتی هەستایەوە، ئینجا داوایان لێی كرد كەسامان و ژن و منداڵەكانیان بداتەوە، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی پێیان: ((خۆشەویسترین وتە لای من ڕاسترینیانە، یەكێك لەو دووانە هەڵبژێرن[1]: یان ژن و منداڵە دەستبەسەردا گیراوەكان، یان ماڵ و سامانەكە، وە بێگومان من پەلەم نەكرد لە دابەشكردنی و چاوەڕوانیم كردن))، بەڕاستی پێغەمبەری خوا ﷺ دە بۆ پازدە شەو چاوەڕوانی كردن كاتێك گەڕایەوە لە تائیف، ئینجا كە نوێنەرەكان بۆیان ڕوونبوویەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ تەنها یەكێك لەو دووانەیان[2] بۆ دەگێڕێتەوە، وتیان: كەواتە ئێمە ژن و منداڵە بەتاڵان گیراوەكان هەڵدەبژێرین، ئەوسا پێغەمبەری خوا ﷺ لە ناو مسوڵمانەكاندا هەستایە سەرپێ و سوپاس و ستایشی خوای كرد بەو شێوەی شیاوی بێت، پاشان فەرمووی: ((دوای سوپاسی خوا، بەڕاستی ئا ئەم برایانەتان بە پەشیمانییەوە[3] هاتوون بۆ لای ئێمە، وە من بۆچوونم وایە ژن و منداڵە گیراوەكانیان بدەینەوە، جا هەر كەسێكتان پێی خۆشەو لە ناخییەوە حەز دەكات ئەو كارە بكات با بیكات، وە هەر كەسێكیشتان پێی خۆشە بەشەكەی خۆی وەك خۆی بمێنێتەوە هەتا یەكەم دەستكەوت خوای گەورە پێمان دەبەخشێت و دەیدەینێ، ئەوە با وا بكات))، ئینجا خەڵكەكە هەموو وتیان: ئێمە

---

(١) كە بۆتان بگێڕمەوە و بتاندەمەوە.

(٢) یان ژن و منداڵەكانیان، یان ماڵ و سامانەكانیان.

(٣) واتە: موسوڵمان بوون و پەشیمانن لە ڕابردوویان.

هەموومان لەبەر خاتری پێغەمبەری خوا ﷺ پێمان خۆشە (و بۆیان دەگێڕینەوە)، ئەوسا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بەڕاستی ئێمە نازانین کێتان مۆڵەت دەداو کێتان مۆڵەت نادات[1]، کەواتە بگەڕێنەوە جێگای خۆتان با نوێنەر و سەرپەرشتیارەکانتان بڕیاری ئێوە بەرز بکەنەوە بۆمان))، ئیتر خەڵکەکەش گەڕانەوە و نوێنەرەکانیان قسەیان لەگەڵ کردن، پاشان نوێنەرەکانیان گەڕانەوە بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ و هەواڵیان پێدا کە بێگومان خەڵکەکە هەموو پێیان خۆشە و ڕازین و مۆڵەتیان دا بەگێڕانەوەیان.

٨ - بابٌ: إِذَا وَكَّلَ رَجُلٌ أَنْ يُعْطِيَ شَيْئًا وَلَمْ يُبَيِّنْ كَمْ يُعْطِي، فَأَعْطَى عَلَى مَا يَتَعَارَفُهُ النَّاسُ

٢٣٠٩- حَدَّثَنَا المَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ وَغَيْرِهِ، يَزِيدُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَلَمْ يُبَلِّغْهُ كُلُّهُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ مِنْهُمْ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَكُنْتُ عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ، إِنَّمَا هُوَ فِي آخِرِ القَوْمِ، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "مَنْ هَذَا؟ ". قُلْتُ: جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ. قَالَ: "مَا لَكَ؟ ". قُلْتُ: إِنِّي عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ. قَالَ: "أَمَعَكَ قَضِيبٌ؟ ". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "أَعْطِنِيهِ". فَأَعْطَيْتُهُ، فَضَرَبَهُ فَزَجَرَهُ، فَكَانَ مِنْ ذَلِكَ المَكَانِ مِنْ أَوَّلِ القَوْمِ، قَالَ: "بِعْنِيهِ". فَقُلْتُ: بَلْ هُوَ لَكَ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: "بِعْنِيهِ، قَدْ أَخَذْتُهُ بِأَرْبَعَةِ دَنَانِيرَ، وَلَكَ ظَهْرُهُ إِلَى المَدِينَةِ". فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنَ المَدِينَةِ أَخَذْتُ أَرْتَحِلُ. قَالَ: "أَيْنَ تُرِيدُ؟ ". قُلْتُ: تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً قَدْ خَلاَ مِنْهَا. قَالَ: "فَهَلاَّ جَارِيَةً تُلاَعِبُهَا وَتُلاَعِبُكَ". قُلْتُ: إِنَّ أَبِي تُوُفِّيَ وَتَرَكَ بَنَاتٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَنْكِحَ امْرَأَةً قَدْ جَرَّبَتْ خَلاَ مِنْهَا. قَالَ:

---

(١) بۆ گێڕانەوەی ژن و منداڵە گیراوەکانیان.

"فَذَلِكَ". فَلَمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ قَالَ: "يَا بِلَالُ اقْضِهِ وَزِدْهُ". فَأَعْطَاهُ أَرْبَعَةَ دَنَانِيرَ، وَزَادَهُ قِيرَاطًا. قَالَ جَابِرٌ: لَا تُفَارِقُنِي زِيَادَةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَلَمْ يَكُنِ القِيرَاطُ يُفَارِقُ جِرَابَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ[1].

٨- باسێک: ئەگەر پیاوێک پیاوێکی کرد بە وەکیل شتێک بدات بە کەسێک، بەڵام دیاری نەکرد چەندی پێ بدات، ئەویش بەو جۆرە پێیدا لەناو خەڵکیدا باو و عادەتە (ئەوە دروستە)

٢٣٠٩- جابیری کوڕی عەبدوڵلا[2] ﷺ دەڵێ: من لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووم لە سەفەرێکدا، جا من سواری وشترێکی تەمەڵ[3] بووم، کە بێگومان ئەو وشترە لە دوای وشتری هەموو خەڵکەکەوە بوو، جا پێغەمبەر ﷺ بەلاماندا تێپەڕی و فەرمووی: ((ئەمە کێیە؟))، وتم: جابیری کوڕی عەبدوڵلا، فەرمووی: ((ئەوە چیتە؟))، وتم: من سواری وشترێکی تەمەڵم، فەرمووی: ((دارت پێیە؟))، وتم: بەڵێ، فەرمووی: ((ئەو دارەم بەرێ))، منیش دارەکەم دایە، ئینجا لە وشترەکەی دا و تێی خوڕی، ئەوسا لەو جێگاوە[4] بوو بە یەکەم لە ناو خەڵکەکەدا، فەرمووی ﷺ: ((پێم بفرۆشە))، منیش وتم: بەڵکو هەر دیاری بێ بۆ تۆ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرمووی: ((پێم بفرۆشە، ئەوە وەرمگرت بەچوار دینار، سواریشی بە تا مەدینە))، ئینجا کە نزیک بووینەوە لەمەدینە، بەسوارییەوە بەرەو مەدینە بەرێکەوتم، فەرمووی: ((بۆ کوێ دەڕۆیت؟)) وتم: ئافرەتێکم

---

(١) بڕوانە: ٤٤٣.

(٢) ئەم فەرموودە چەند کەس گێڕاویانەتەوە بەزیاد و کم کردن، تەنها یەک کەسیان لە جابیرەوە گێڕاویەتیەوە.

(٣) هێواش دەڕۆیشت.

(٤) کە پێغەمبەر ﷺ لێیدا.

مارەکردووە کە بەشێك لە تەمەنی گەنجی ڕۆیشتووە[1]، فەرمووی: ((ئەی بۆ کچێکت نەهێنا یاری لەگەڵدا بکەیت و یاریت لەگەڵدا بکات؟))، وتم: بەڕاستی باوکم مرد چەند کچۆڵەیەکی لێ بەجێماوە، بۆیە ویستم ئافرەتێکی بە ئەزموون مارە بکەم کە تەمەنی هەبێ و گەنج نەبێ، فەرمووی: ((دەی ئەوت پیرۆز بێ))، جا کاتێك هاتینەوە بۆ مەدینە فەرمووی: ((بیلال پارەی وشترەکەی بدەرێ بە زیادەوە))، بیلالیش چوار دیناری پێداو قیراتێکیش زیادەی دایە، جابیر دەڵێ: ئەو قیراتە زیادەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە پێم بوو، عەتا دەڵێ: ئەو قیراتە زیادەی پێغەمبەری خوا ﷺ لە تورەکەکەی جابیری کوڕی عەبدوڵلا جیا نەدەبوویەوە.

٩- بابُ وَكَالَةِ المَرْأَةِ الإِمَامَ فِي النِّكَاحِ

٢٣١٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنِّي قَدْ وَهَبْتُ لَكَ مِنْ نَفْسِي. فَقَالَ رَجُلٌ: زَوِّجْنِيهَا. قَالَ: "قَدْ زَوَّجْنَاكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ"[2].

٩- باسی وەکالەت کردنی ئافرەتێک لە لایەن پێشەواوە لەمارەکردندا

٢٣١٠- سەهلی کوڕی سەعد ﷺ دەڵێ: ئافرەتێك هاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا[1] ﷺ و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەڕاستی من خۆم بەخشی بە تۆ،

(١) (خَلاَ مِنْهَا) واته: بەشێک لە تەمەنی گەنجی ڕۆیشتووە، یان مێردی نەماوەو مردووە، لە شەرحی عینی کرمانید بە مانای دووەم مانایان کردوە. بڕوانە: (إرشاد الساري: ٢٨٥/٥).

(٢) بڕوانە: ٥٠٢٩، ٥٠٣٠، ٥٠٨٧، ٥١٢١، ٥١٢٦، ٥١٣٢، ٥١٣٥، ٥١٤١، ٥١٤٩، ٥١٥٠، ٥٨٧١، ٧٤١٧.

ئینجا پیاوێك وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ مارەی ببڕە بۆ من، فەرمووی: ((بێگومان ئەوە بۆمان مارەكردی بەو ئەندازە قورئانەی پێتەو دەیزانی[٢])).

١٠ - بابٌ: إِذَا وَكَّلَ رَجُلًا،فَتَرَكَ الوَكِيلُ شَيْئًا، فَأَجَازَهُ المُوَكِّلُ،فَهُوَ جَائِزٌ، وَإِنْ أَقْرَضَهُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى جَازَ

٢٣١١- وَقَالَ عُثْمَانُ بْنُ الهَيْثَمِ أَبُو عَمْرٍو حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: وَكَّلَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ بِحِفْظِ زَكَاةِ رَمَضَانَ، فَأَتَانِي آتٍ فَجَعَلَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ، وَقُلْتُ: وَاللهِ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ: إِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَيَّ عِيَالٌ، وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ. قَالَ: فَخَلَّيْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ البَارِحَةَ؟ ". قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا، فَرَحِمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ: "أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ". فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ لِقَوْلِ رَسُولِ اللهِ ﷺ: "إِنَّهُ سَيَعُودُ". فَرَصَدْتُهُ، فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ: لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ: دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَيَّ عِيَالٌ لَا أَعُودُ، فَرَحِمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ: "يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ؟ ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا، فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ.

قَالَ: "أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ". فَرَصَدْتُهُ الثَّالِثَةَ فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ: لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ، وَهَذَا آخِرُ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ أَنَّكَ تَزْعُمُ لَا تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ. قَالَ: دَعْنِي أُعَلِّمْكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللهُ بِهَا. قُلْتُ: مَا هُوَ؟ قَالَ: إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الكُرْسِيِّ: ﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَىُّ ٱلْقَيُّومُ ۚ ﴿٢٥٥﴾ ﴾ البقرة. حَتَّى تَخْتِمَ الآيَةَ، فَإِنَّكَ لَنْ

(١) لە كاتێكدا لە مزگەوتدا بوو.

(٢) وە فێری ئەم ئافرەتەشی بكە.

يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبَنَّكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ. فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ البَارِحَةَ؟ ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، زَعَمَ أَنَّهُ يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ، يَنْفَعُنِي اللهُ بِهَا، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ: "مَا هِيَ؟ ". قُلْتُ: قَالَ لِي: إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الكُرْسِيِّ مِنْ أَوَّلِهَا حَتَّى تَخْتِمَ: ﴿ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢٥٥﴾ ﴾ البقرة. وَقَالَ لِي: لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبَكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ، وَكَانُوا أَحْرَصَ شَيْءٍ عَلَى الخَيْرِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "أَمَا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكَ وَهُوَ كَذُوبٌ، تَعْلَمُ مَنْ تُخَاطِبُ مُنْذُ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ ". قَالَ: لَا. قَالَ: "ذَاكَ شَيْطَانٌ"[1].

١٠- باسێک: ئەگەر کەسێک پیاوێکی کردە وەکیل و وەکیلەکەش بەشێک لەوەی تیایدا وەکیلە وازی لێ هێناو ئەو کەسەی ئەو وەکیلیەتی ڕێگەی دا، ئەوە دروستە، وە ئەگەر بیدات بەقەرز بۆ ماوەیەکی دیاری کراو[2] دروستە

٢٣١٠- موحەممەدی کوڕی سیرین لە ئەبو هوڕەیرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕای سپاردم بە پارێزگاری زەکاتی (سەرفیترەی) ڕەمەزان، ئینجا کەسێك هات بۆ لام (لەو جێگایەی لێبووم)، جا بە مشت دەستی کرد بە بردن لە خۆراکەکەی، منیش گرتم و وتم: سوێند بەخوا دەتبەم بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ، وتی: بەڕاستی من هەژارو نەدارم، خێزانێکم بەسەرەوەیە و زۆر پێویستم بە خۆراکە، منیش وازم لێ هێنا و بەرەڵام کرد، کە ڕۆژم لێ

(١) بڕوانە: ٣٢٧٥، ٥٠١٠.

(٢) بە مۆڵەتی ئەو کەسەی ئەو وەکیلیەتی.

بوویەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەبو هورەیرە دیلەکەت شەوی ڕابردوو چی کرد؟)) ئەبو هورەیرە دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ سکاڵای زۆر پێویستی و خێزان بەسەردا کەوتنی کرد، منیش بەزەییم پێیدا هاتەوە و بەرەڵام کرد بڕوا بەڕێی خۆیەوە، فەرمووی: ((ئەوسا دڵنیابە درۆی لەگەڵ کردوویت و دیسان دەگەڕێتەوە))، ئیتر منیش دڵنیابووم دەگەڕێتەوە بە بەڵگەی فەرمایشتی پێغەمبەری خوا ﷺ کە دەفەرموێ: ((دڵنیابە دەگەڕێتەوە))، بۆیە خۆم بۆ داگرت، ئینجا هات بەمشت لە خۆراکەکەی دەبرد، ئینجا گرتم و وتم: دڵنیابە دەتبەم بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ، وتی: لێمگەڕێ چونکە بەڕاستی من هەژارو نەدارم و خێزانێکم بەسەرەوەیە، جارێکی تر ناگەڕێمەوە، بۆیە منیش بەزەییم پێیدا هاتەوەو ڕێگەم دا بڕوات، کە ڕۆژم لێ بوویەوە پێغەمبەری خوا ﷺ پێمی فەرموو: ((ئەی ئەبو هورەیرە دیلەکەت چی کرد؟)) وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ سکاڵای زۆر پێویستی و خێزان بەسەرداکەوتنی کرد، منیش بەزەییم پێیدا هاتەوەو ئیتر بەرەڵام کرد، فەرمووی: ((ئەوسا دڵنیابە درۆی لەگەڵ کردوویت و دیسان دەگەڕێتەوە))، ئینجا بۆ جاری سێیەم خۆم بۆ داگرت، ئینجا هات بەمشت لە خۆراکەکەی دەبرد، منیش گرتم و وتم: بەڕاستی دەتبەمە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەمە جاری سێیەمە تۆ بەدرۆ دەڵێیت ناگەڕێمەوە، پاشان دەگەڕێیتەوە، وتی: وازم لێبێنەو بەرەڵام بکە، منیش چەند وشەیەکت فێردەکەم بەهۆیانەوە خوا سوودت پێ دەگەیەنێت، وتم: ئەو وشانە چییە؟ وتی: کە ڕۆیشتیتە سەر جێگەی نووستن ئایەتەلکورسی بخوێنە، کە بریتیە لە: ﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُۚ ﴿٢٥٥﴾ ﴾ البقرة، تاکۆتای بە ئایەتەکە

دێنیت، چونکە بەردەوام لەلایەن خواوە پارێزەرت بەسەرەوەیە (پارێزگاریت دەکات)، وە شەیتان نزیکت نابێتەوە هەتا ڕۆژ دەکەیتەوە، منیش بەرەڵام کرد، جا کە ڕۆژم لێ بوویەوە، ئینجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێم: ((دیلەکەت شەوی ڕابردوو چی کرد؟)) وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەقسەی خۆی دەڵێ چەند وشەیەکم فێردەکات بەهۆیانەوە خوا سوودم پێ دەگەیەنێت، منیش ڕێگەم دا بڕوات، فەرمووی: ((ئەو وشانە چین؟)) وتم: پێی وتم: کاتێك ڕۆیشتیتە سەر جێگای نووستنەکەت ئەوسا ئایەتەلکورسی لەسەرەتاکەیەوە بخوێنە تا کۆتاییەکەی: ﴿ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَىُّ ٱلْقَيُّومُ ۚ ﴿٢٥٥﴾ ﴾ البقرة، وە پێی وتم: بەردەوام لەلایەن خواوە پارێزەرت بەسەرەوەیە و دەتپارێزێ، تا ڕۆژت لێ دەبێتەوە شەیتان نزیکت نابێتەوە - وە ئەوان (هاوەڵان) زۆر سووربوون لەسەر بەدەستهێنانی چاکە-، ئینجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((دەسا بزانەو دڵنیابە ئەوەی پێی وتوویت ڕاستە، بەڵام ئەو زۆر درۆزنە، ئەی ئەبی هورەیرە دەزانی سێ شەوە لەگەڵ کێدا وتوێژ دەکەیت؟)) ئەبو هورەیرە وتی: نەخێر نازانم، فەرمووی: ((ئەوە شەیتان بووە)).

١١ - بابٌ: إِذَا بَاعَ الوَكِيلُ شَيْئًا فَاسِدًا فَبَيْعُهُ مَرْدُودٌ

٢٣١٢- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ -هُوَ ابْنُ سَلاَّمٍ- عَنْ يَحْيَى قَالَ: سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَبْدِ الغَافِرِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ ﷺ قَالَ: جَاءَ بِلاَلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "مِنْ أَيْنَ هَذَا؟ ". قَالَ بِلاَلٌ: كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيٌّ،

فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ؛ لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ ﷺ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ: "أَوَّهْ أَوَّهْ، عَيْنُ الرِّبَا عَيْنُ الرِّبَا، لَا تَفْعَلْ، وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعِ التَّمْرَ بِبَيْعٍ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِهِ".

١١- باسێک: ئەگەر وەکیل شتێکی خراپی فرۆشت ئەوە فرۆشتنەکەی دروست نییە

٢٣١٢- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: بیلال خورمای بەرنیی[١] هێنا بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی پێی: ((ئەم خورمایەت لە کوێ بووە؟)) بیلالیش وتی: خورمایەکی زۆر خراپمان هەبوو دوو مەنیم دا بە مەنێك (لەم خورما بەرنییە)، تا بیخەینە خزمەت پێغەمبەر ﷺ لێی بخوات، ئەوسا پێغەمبەر ﷺ لەوێدا فەرمووی: ((ئۆی ئۆی ئەوە خودی ڕیبایە، خودی ڕیبایە، وا مەکە، بەڵام ئەگەر ویستت خورمای وا بکڕی، ئەوە خورما خراپەکە بە مامەڵەیەکی تر بفرۆشە، پاشان خورمای چاکی پێ بکڕە)).

١٢- بابُ الوَكَالَةِ فِي الوَقْفِ وَنَفَقَتِهِ، وَأَنْ يُطْعِمَ صَدِيقًا لَهُ وَيَأْكُلَ بِالمَعْرُوفِ

٢٣١٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو قَالَ فِي صَدَقَةِ عُمَرَ ﷺ لَيْسَ عَلَى الوَلِيِّ جُنَاحٌ أَنْ يَأْكُلَ وَيُؤْكِلَ صَدِيقًا لَهُ غَيْرَ مُتَأَثِّلٍ مَالًا، فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ هُوَ يَلِي صَدَقَةَ عُمَرَ يُهْدِي لِلنَّاسِ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ، كَانَ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ[٢].

---

(١) جۆرە خورمایەکی زۆر چاک و نایابە، خڕێکی زەرد باوە.

(٢) بڕوانە: ٢٧٣٧، ٢٧٦٤، ٢٧٧٢، ٢٧٧٣، ٢٧٧٧.

١٢-باسی وەكالەت كردن لە (وقف) و خەرجی وەكیلەكە، وەخواردن بدات بە هاوڕێیەكی خۆی و خۆشی بە گوێرەی عورف و عادەت لێی بخوات

٢٣١٣- عەمر(ی كوڕی دینار) دەڵێ: دەربارەی خێرەكەی[1] عومەر ﷺ سەرپەرشتیاری (وەقفەكە) گوناهی ناگات كە لێی بخوات، یان دەرخواردی هاوڕێیەكی بدات، بەڵام كۆی نەكاتەوەو سامان پێكەوە نەنێت، جا عەبدوڵڵای كوڕی عومەر ﷺ خۆی سەرپەرشتی ماڵە بەخێركراوەكەی عومەری دەكرد، دیاری لێ دەبرد بۆ كەسانێك لە خەڵكی مەككە كە عەبدوڵڵا لای ئەوان دادەبەزێ و دەمایەوە (لە مەككە).

١٣- بابُ الوَكَالَةِ فِي الحُدُودِ

٢٣١٤ - ٢٣١٥- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "وَاغْدُ يَا أُنَيْسُ إِلَى امْرَأَةِ هَذَا، فَإِنِ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمْهَا"[2].

١٣- باسی وەكالەت كردن لە جێبەجێ كردنی سزاكاندا (دروستە)

٢٣١٤- ٢٣١٥- زەیدی كوڕی خالید و ئەبو هورەیرە ﷺ گێڕایانەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرمووی: ((ئونەیس بڕۆ بۆ لای ژنی ئەم پیاوە، ئینجا ئەگەر ئافرەتەكە دانی نا بە تاوانەكەیدا، ئەوە بەردبارانی كە)) .

---

(١) مەبەستی ئەو ماڵەیە عومەر ﷺ وەقفی كردبوو بۆ خێر لە زەوییەک بوو لە خەیبەر.

(٢) الحديث ٢٣١٤: (٢٦٤٩، ٢٦٩٦، ٢٧٢٥، ٦٦٣٤، ٦٨٢٨، ٦٨٣١، ٦٨٣٦، ٦٨٤٣، ٦٨٦٠، ٧١٩٤، ٧٢٥٩، ٧٢٧٩).

الحديث ٢٣١٥: (٢٦٩٥، ٢٧٢٤، ٦٦٣٣، ٦٨٢٧، ٦٨٣٣، ٦٨٣٥، ٦٨٤٢، ٦٨٥٩، ٧١٩٣، ٧٢٥٨، ٧٢٦٠، ٧٢٧٨).

٢٣١٦- حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الحَارِثِ قَالَ: جِيءَ بِالنُّعَيْمَانِ -أَوِ ابْنِ النُّعَيْمَانِ- شَارِبًا، فَأَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ كَانَ فِي البَيْتِ أَنْ يَضْرِبُوا، قَالَ: فَكُنْتُ أَنَا فِيمَنْ ضَرَبَهُ، فَضَرَبْنَاهُ بِالنِّعَالِ وَالجَرِيدِ[1].

٢٣١٦- عوقبەی كوڕی حاریس ﷺ دەڵێ: نوعەیمان -یان ئیبنو نوعەیمان- بەسەرخۆشی هێنرا، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمانی كرد بەو كەسانەی لەماڵەكەدا بوون لێ بدەن، (عوقبە) دەڵێ: جا منیش لەو كەسانە بووم كە لێمدا، ئینجا بە نەعل و پەلی دارخورما لێمان دا.

١٤- بابُ الوَكَالَةِ فِي البُدْنِ وَتَعَاهُدِهَا

٢٣١٧- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَزْمٍ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ: قَالَتْ عَائِشَةُ ﷺ: أَنَا فَتَلْتُ قَلَائِدَ هَدْيِ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِيَدَيَّ، ثُمَّ قَلَّدَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدَيْهِ، ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي، فَلَمْ يَحْرُمْ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللهُ لَهُ حَتَّى نُحِرَ الهَدْيُ[2].

١٤- باسی (حوكمی) وەكالەت كردن لە وشتری هەدی[3] و (حوكمی) گرنگی پێدانی

٢٣١٧- عائیشە ﷺ دەڵێ: من بەدەستەكانی خۆم گوڵەنگەكانی وشترە هەدییەكانی پێغەمبەری خوام ﷺ باداوەو هۆنیومەتەوە، پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ بەدەستەكانی خۆی گوڵەنگەكانی كردە ملیان، پاشان لەگەڵ (ئەبو بەكری)

(١) بڕوانە: ٦٧٧٤، ٦٧٧٥.

(٢) بڕوانە: ١٦٩٦.

(٣) ئەو وشترەیە بە دیاری دەبرێت بۆ ماڵی خوا لە كاتی حەجدا.

باوكمدا ناردنی[1] جا هيچ شتێك لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ حەڕام نەبوو لەوانەی کە خوا بۆی حەڵاڵ کردبوو هەتا ئاژەڵەکانی هەدی سەربڕان[2].

١٥- بابٌ: إذا قالَ الرَّجُلُ لوَكيله: ضَعْهُ حَيْثُ أراكَ اللهُ. وقالَ الوَكيلُ: قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْت

٢٣١٨- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ يَقُولُ: كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الأَنْصَارِ بِالمَدِينَةِ مَالًا، وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بِيْرُ حَاءَ وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ المَسْجِدَ، وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ، فَلَمَّا نَزَلَتْ: ﴿لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ ۝٩٢﴾ آل عمران. قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ اللهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ: ﴿لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ ۝٩٢﴾ آل عمران. وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَيَّ بِيْرُحَاءَ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ للهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللهِ، فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللهِ حَيْثُ شِئْتَ، فَقَالَ: "بَخٍ، ذَلِكَ مَالٌ رَائِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَائِحٌ. قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ فِيهَا، وَأَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِينَ". قَالَ: أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللهِ. فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ. تَابَعَهُ إِسْمَاعِيلُ، عَنْ مَالِكٍ. وَقَالَ رَوْحٌ، عَنْ مَالِكٍ: "رَابِحٌ"[3].

---

(١) بۆ بەیت و ماڵی خوا لە کاتی حەجدا.

(٢) سەرنج: واتە دوای ئەوەش هەر حەرام نەبوون مەبەست ئەوەیە کە بە ناردنی ئەو وشترانە بۆ مەککە بۆ قوربانی هیچ شتێک لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ حەڕام نەکرا وەک ئەوەی کەسێک لە ئیحرامدا بێت.

(٣) بڕوانە: ١٤٦١.

١٥- باسێک: ئەگەر پیاوێک بە بریکارەکەی بڵێ: لەو شوێنەدا داینێ خوا دەیەوێ، وەکیلەکەش بڵێ: بێگومان ئەوەی وتت بیستم

٢٣١٨- ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەڵێ: ئەبو تەڵحە لە هەموو ئەنصارییەکان ماڵی زۆرتر بوو، وە خۆشەویستترین ماڵ و سامانیشی بەلایەوە بیروحا بوو، کە رووبەڕووی (بەرانبەری) مزگەوت بوو، وە پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە دەڕۆیشتە ناویەوە، ئاوێکی سازگاری تێدابوو لێی دەخواردەوە، ئینجا کاتێك ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ ﴿٩٢﴾﴾ آل عمران [١]**، ئەبو تەڵحە هەستاو ڕۆیشت بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ خوای گەورە لە قورئانەکەیدا دەفەرموێ:** ﴿لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ ﴿٩٢﴾﴾ آل عمران، **وە بێگومان خۆشەویستترین ماڵ و سامانی من بەلامەوە بیروحایە، وە ئەو ماڵە خێر و بەخشین بێت بۆ ڕەزامەندی خوا، بەتەمای چاکە و پاداشتی دەکەم لای خوا، جا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ لەهەر کوێدا ویستت دایبنێ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئافەرین، ئەوە ماڵ و سامانێکە خێرەکەی بەردەوامە و دەڕوات، ئەوە ماڵ و سامانێکە خێرەکەی بەردەوامە و دەڕوات، چاك ئەوەی وتت گوێم لێ بوو و بیستم دەربارەی ئەو باغە، من ڕام وایە بیکەیتە خێر بۆ خزمە نزیکەکانت))، ئەبو تەڵحەش وتی: وا دەکەم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، جا ئەبو تەڵحە دابەشیکرد لە نێوان خزمەکانی و ئامۆزاکانیدا، ئیسماعیل لەمالیکەوە ئەم فەرمودەی گێڕاوەتەوەو پاڵپشتی گێڕانەوەکەی یەحیای کوڕی یەحیای کردوە، ڕەوح دەڵێ لە مالیکەوە گێڕاویەتیەوە بە:** (رَابِحٌ)[٢] **لەباتی** (رَائِحٌ).

---

(١) واتە: ئێوە هەرگیز بەخێر و چاکە ناگەن تا هەندێک لەو داراییەی کە خۆشتان دەوێ نەیبەخشن.

(٢) واتە: لە گێڕانەوەکەیدا لەبری (رائح) بە (رابح) گێڕدراوەتەوە، واتە: ماڵێکی سەر بە قازانجە.

١٦- بابُ وَكَالَةِ الأَمِينِ فِي الخِزَانَةِ وَنَحْوِهَا

٢٣١٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ العَلاَءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الخَازِنُ الأَمِينُ الذِي يُنْفِقُ -وَرُبَّمَا قَالَ: الَّذِي يُعْطِي- مَا أُمِرَ بِهِ كَامِلًا مُوَفَّرًا طَيِّبٌ نَفْسُهُ إِلَى الذِي أُمِرَ بِهِ أَحَدُ المُتَصَدِّقَيْنِ"[1].

١٦- باسی وەكالەت كردنی دەستپاک لە خەزێنە و شتی وادا

٢٣١٩- ئەبو مووسا ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە فەرموویەتی: ((خەزنەداری دەست پاك ئەوەی ئەو فەرمانەی پێی كراوە خەرجی دەكات - هەندێ جار دەیوت: ئەوەی دەیدات- بەتەواوی و تێرو تەسەلی و خۆشحاڵییەوە بەو كەسەی فەرمانی پێكراوە بیدرێتێ، ئەو خەزنەدارە یەكێكە لە دوو بەخشەرەكە)).

---

(١) بڕوانە: ١٤٣٨.

٤١- كِتابُ الحرث والمزارعة

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٤١- پەڕاوی کشتوکاڵ و کشتیاری[1]

١- بابُ فَضْلِ الزَّرْعِ وَالغَرْسِ إِذَا أُكِلَ مِنْهُ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ (٦٣) ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ (٦٤) لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا (٦٥) ﴾ الواقعة.

٢٣٢٠- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ ح. وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ المُبَارَكِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ، إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ"، وَقَالَ لَنَا مُسْلِم: حَدَّثَنَا أَبَانُ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، حَدَّثَنَا أَنَس، عَنِ النَّبِيِّ[2].

١-باسی گەورەیی پاداشتی کشتوکاڵ و دار ڕواندن ئەگەر لە بەرەکەیان بخورێت

وە باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (جا پێم بڵێن ئەو تۆوەی کە دەیچێنن ئایا ئێوە دەیڕوێنن؟ یان ئێمەین دەیڕوێنین؟ ئەگەر بمانویستایە ئەو (ڕواوە)مان دەگێڕا بە پووش و کا).

---

(١) زەویدان بە کەسێك بیچێنێ بە بەشێك لە بەرهەمەکەی وەك سێ یەک یان چوار یەک.

(٢) بڕوانە : ٦٠١٢.

٢٣٢٠- ئەنەس[١] ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەر مسوڵمانێك درەختێك بڕوێنێت، یان دانەوێڵەیەك بچێنێ، ئینجا باڵندەیەك، یان مرۆڤێك، یان ئاژەڵێك لێی بخوات، هەموو ئەوانەی بۆ دەبێتە خێرو چاکە))، وە (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: موسلیم پێی ویتن: ئەبان بۆی گێڕاینەوە، وتی: قەتادە بۆی گێڕاینەوە، وتی: ئەنەس بۆی گێڕاینەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ.

٢- بابُ مَا يُحْذَرُ مِنْ عَوَاقِبِ الاِشْتِغَالِ بِآلَةِ الزَّرْعِ أَوْ مُجَاوَزَةِ الحَدِّ الَّذِي أُمِرَ بِهِ

٢٣٢١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَالِمٍ الحِمْصِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ الأَلْهَانِيُّ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ البَاهِلِيِّ، قَالَ: -وَرَأَى سِكَّةً وَشَيْئًا مِنْ آلَةِ الحَرْثِ، فَقَالَ:- سَمِعْتُ النَّبِيَّ -ﷺ- يَقُولُ: "لَا يَدْخُلُ هَذَا بَيْتَ قَوْمٍ إِلَّا أُدْخِلَهُ الذُّلُّ". قال محمد : واسمُ أبي أُمامة صُدَيُّ بنُ عَجلانَ .

٢- باسی ئەوەی مەترسی دەکرێت لەسەر ئەنجامی سەرقاڵ بوون بە ئامێری کشتوکاڵەوە، یان تێپەڕاندن لەو سنوورەی فەرمانی پێکراوە

٢٣٢١- ئەبو ئومامەی باهیلی ﷺ -گاسنێکی جووت و هەندێ ئامێری زەوی کێڵانی بینی جا وتی-: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیستووە، دەیفەرموو: ((ئەمە بچێتە ماڵی هەرکەسانێکەوە ژێردەستەو زەبوون دەکرێن))، موحەممەد وتی: ئەبو ئومامە ناوی صودەی کوڕی عەجلانە.

---

(١) ئەم فەرمـووده بوخـاری بەسـێ ڕێگـاو سـەنەد گێـڕاویەتیەوە، وەک لە دەقـی عەرەبی فەرمـوودەکەدا بەدەردەکەوێ، لە قوتەیبەو عەبدوڕەحمان و موسلیم.

٣- بَابُ اقْتِنَاءِ الكَلْبِ لِلْحَرْثِ

٢٣٢٢- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا فَإِنَّهُ يَنْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ، إِلَّا كَلْبَ حَرْثٍ أَوْ مَاشِيَةٍ". قَالَ ابْنُ سِيرِينَ وَأَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: "إِلَّا كَلْبَ غَنَمٍ أَوْ حَرْثٍ أَوْ صَيْدٍ". وَقَالَ أَبُو حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: "كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ"[١].

٣- باسی سەگ ڕاگرتن بۆ پاسی كشتوكاڵ

٢٣٢٢- ئەبو هوڕەیرە ﷺ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەركەسێك سەگێك ڕابگرێت، ئەوە بێگومان هەموو ڕۆژێك قیراتێك لە پاداشتی كردەوە (چاكەكانی) كەم دەكات، جگە لە سەگی كشتوكاڵ، یان سەگی ئاژەڵ و مێگەل[٢])). ئیبنو سیرین و ئەبو صاڵح لە ئەبو هوڕەیرەوە لە پێغەمبەرەوە (بەم جۆرە) ﷺ گێڕاویانەتەوە فەرموویەتی: ((جگە لەسەگی ئاژەڵ و مێگەل یان سەگی كشتوكاڵ یان سەگی ڕاو)). ئەبو حازیم لە ئەبو هوڕەیرە لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە فەرموویەتی: ((سەگی ڕاو یان سەگی ئاژەڵ)).

٢٣٢٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ، أَنَّ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ حَدَّثَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ سُفْيَانَ بْنَ أَبِي زُهَيْرٍ -رَجُلًا مِنْ أَزْدِ شَنُوءَةَ، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ- قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَا يُغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلَا ضَرْعًا، نَقَصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ". قُلْتُ: أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ؟ قَالَ: إِي وَرَبِّ هَذَا الْمَسْجِدِ[٣].

---

(١) بڕوانە: ٣٣٢٤.

(٢) واتە: سەگ بۆ پاسەوانی كشتوكاڵ یان بۆ پاسی ئاژەڵ ڕاگرتن دروستە.

(٣) بڕوانە: ٣٣٢٥.

٢٣٢٣- سوفیانی کوڕی ئەبو زوهەیر ﷺ -پیاوێك بوو[١] لە هۆزی ئەزدی[٢] شەنوئە کە لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ بوو- وتی: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیستووە دەیفەرموو: ((هەر کەسێك سەگێك ڕاگرێت سوودی (پاسەوانی) زەوی و زار یان ئاژەڵی نەبێت بۆی، هەموو ڕۆژێك قیراتێك لە پاداشتی کردەوە (باشەکانی) کەم دەکاتەوە))، سائیبی کوڕی یەزید وتی: بەسوفیانی کوڕی ئەبو زوهەیرم[٣] وت: تۆ خۆت ئەم فەرموودەیەت لە پێغەمبەری خوا ﷺ بیست، وتی: ئەرێ سوێند بە پەروەردگاری ئەم مزگەوتە.

٤- بابُ اسْتِعْمَالِ البَقَرِ لِلْحِرَاثَةِ

٢٣٢٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدٍ، سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "بَيْنَمَا رَجُلٌ رَاكِبٌ عَلَى بَقَرَةٍ التَفَتَتْ إِلَيْهِ. فَقَالَتْ: لَمْ أُخْلَقْ لِهَذَا، خُلِقْتُ لِلْحِرَاثَةِ" قَالَ: "آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَأَخَذَ الذِّئْبُ شَاةً فَتَبِعَهَا الرَّاعِي، فَقَالَ [لَهُ] الذِّئْبُ: مَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبُعِ، يَوْمَ لَا رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي؟ " قَالَ: "آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ". قَالَ أَبُو سَلَمَةَ: وَمَا هُمَا يَوْمَئِذٍ فِي القَوْمِ[٤].

٤- باسی بەکارهێنانی مانگا بۆ کێڵانی زەوی

٢٣٢٤- ئەبو هورەیرە ﷺ گێڕایەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرموویەتی: ((لەکاتێکدا پیاوێك بەسواری مانگایەکەوە بوو، مانگاکە لایکردەوە بەلای پیاوەکەداو وتی: من بۆ ئەمە[٥] دروست نەکراوم، (بەڵکو) بۆ کێڵانی زەوی

---

(١) ناوی حاریسی کوڕی کەعبی کوڕی عەبدوڵلایە.

(٢) هۆزێکی عەرەبن لە یەمەن.

(٣) سائیب و سوفیان هەردووکیان هاوەڵی پێغەمبەرن ﷺ.

(٤) بڕوانە: ٣٤٧١، ٣٦٦٣، ٣٦٩٠.

(٥) بۆ سواری.

دروست كراوم، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: من و ئەبو بەكر و عومەر باوەڕمان بەمە هەیە، وە گورگێك مەڕێكی فڕاند و شوانەكەش شوێن مەڕەكە كەوت[1] گورگەكەش وتی (بەشوانەكە): كێ فریای دەكەوێ لە ڕۆژی دڕندەدا؟ لە ڕۆژێكدا شوانی نابێت جگە لە من؟))، فەرمووی ﷺ: ((من و ئەبو بەكر و عومەر باوەڕمان بەمە هەیە، ئەبو سەلەمە ﷺ وتی: لەو ڕۆژەدا[2] ئەبو بەكر و عومەر ﷺ لەناو خەڵكەكەدا ئامادە نەبوون.

٥ - بابٌ: إِذَا قَالَ: اكْفِنِي مَئُونَةَ النَّخْلِ أَوْ غَيْرِهِ، وَتُشْرِكُنِي فِي الثَّمَرِ

٢٣٢٥- حَدَّثَنَا الحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَتِ الأَنْصَارُ لِلنَّبِيِّ ﷺ: اقْسِمْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ إِخْوَانِنَا النَّخِيلَ. قَالَ: "لَا". فَقَالُوا: تَكْفُونَا المَئُونَةَ وَنُشْرِكُكُمْ فِي الثَّمَرَةِ. قَالُوا: سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا[3].

٥- باسێک: ئەگەر كەسێک[4] بە كەسێكی تری وت: تۆ ئاودێری و سەرپەرشتی دارخورماكانم بۆ بكە، یان هەر درەختێكی تر، ببەرە هاوبەشم لە بەرموبوومەكەیدا(دروستە)

٢٣٢٥- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: ئەنصارییەكان بەپێغەمبەریان ﷺ وت: دارخورماكان بەش بكە لە نێوان ئێمە و برا كۆچەرییەكانماندا، پێغەمبەر فەرمووی ﷺ: ((نابێت))، ئینجا ئەنصارییەكان وتیان: ئێوە ئاودێری و خزمەتی بكەن، ئێمەش لە بەروبوومەكەیدا بەشدارتان دەكەین، وتیان: گوێڕایەڵ و فەرمان بەردارین.

---

(١) تا لەگورگەكەی بسەنێتەوە، لێشی سەندەوە وەک لە صەحیحی موسلیمدا هاتووە بە ژمارە: ٢٣٨٨.

(٢) كە پێغەمبەر ﷺ ئەم فەرموودەی فەرموو هەردووكیان لەو جێگایەدا ئامادە نەبوون.

(٣) بڕوانە: ٢٧١٩، ٣٧٨٣.

(٤) خاوەن باخی خورما بێت.

٦- بَابُ قَطْعِ الشَّجَرِ وَالنَّخْلِ

وَقَالَ أَنَسٌ: أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِالنَّخْلِ فَقُطِعَ.

٢٣٢٦- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ حَرَّقَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ، وَهْيَ البُوَيْرَةُ، وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ:

وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ ... حَرِيقٌ بِالبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرُ[١].

٦- باسى (حوكمى) بڕینى درەخت و دارخورما

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمانى كرد بە بڕینى دارخورماكان، ئینجا دارخورماكان بڕان.

٢٣٢٦- عەبدوڵلا (ى كوڕى عومەر ﷺ) دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ كە دارخورماكانى بەنى نەزیرى سووتاند و بڕینى، مەبەست لێى[٢] بوەیرە بوو، كە حەسسان لە بارەیەوە دەڵێ:

سووك و ئاسان بوو بەلاى سەرانى بەنى لوئەیەوە[٣] ...... ئاگرێكى فراوانى بڵاو لە بوەیرەدا كەوتووەتەوە.

٧- بَابٌ

٢٣٢٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ الأَنْصَارِيِّ، سَمِعَ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ قَالَ: كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ المَدِينَةِ مُزْدَرَعًا، كُنَّا نُكْرِي الأَرْضَ بِالنَّاحِيَةِ مِنْهَا مُسَمًّى لِسَيِّدِ الأَرْضِ، قَالَ: فَمِمَّا يُصَابُ ذَلِكَ وَتَسْلَمُ الأَرْضُ، وَمِمَّا يُصَابُ الأَرْضُ وَيَسْلَمُ ذَلِكَ، فَنُهِينَا، وَأَمَّا الذَّهَبُ وَالوَرِقُ فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ.

---

(١) بڕوانە: ٣٠٢١، ٤٠٣١، ٤٠٣٢، ٤٨٨٤.

(٢) لەو باخە دارخورمایە كە سوتێنرا و بڕا.

(٣) لوئەى كوڕى غالیب یەكێكە لە باپیرە گەورەكانى پێغەمبەر ﷺ.

٧- باسێک

٢٣٢٧- ڕافیعی کوڕی خەدیج ﷺ دەڵێ: ئێمە لەناو خەڵکی مەدینەدا لە هەمووان زیاتر زەوی و زارمان هەبوو، ئێمە زەویمان دەدا بەکرێ بە بەشێکی دیاری کراوی بەرهەمی زەوییەکە، کە بۆ خاوەن زەوییەکە بوو، (ئەوەی تریش بۆ وەرزێرەکە بوو)[1] جا هەندێك جار ئەوەیان ئافاتێك لێی دەدا و زەوی (وەرزێرەکە) پارێزراو دەبوو، هەندێ جاریش زەوی (وەرزێرە) کە ئافات لێی دەدا و بەشی خاوەن زەوییەکە پارێزراو دەبوو[2] بۆیە ئەو بە کرێدانەمان لێ قەدەغەکرا، وە لەو ڕۆژگارەدا بەکرێدانی زەوی و زار بە ئاڵتون و زیو باو نەبوو.

٨- بابُ المُزَارَعَةِ بِالشَّطْرِ وَنَحْوِهِ

وَقَالَ قَيْسُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: مَا بِالمَدِينَةِ أَهْلُ بَيْتِ هِجْرَةٍ إِلَّا يَزْرَعُونَ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ. وَزَارَعَ عَلِيٌّ، وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ، وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ العَزِيزِ، وَالقَاسِمُ، وَعُرْوَةُ، وَآلُ أَبِي بَكْرٍ، وَآلُ عُمَرَ، وَآلُ عَلِيٍّ وَابْنُ سِيرِينَ. وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الأَسْوَدِ: كُنْتُ أُشَارِكُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ فِي الزَّرْعِ. وَعَامَلَ عُمَرُ النَّاسَ عَلَى إِنْ جَاءَ عُمَرُ بِالبَذْرِ مِنْ عِنْدِهِ فَلَهُ الشَّطْرُ، وَإِنْ جَاءُوا بِالبَذْرِ فَلَهُمْ كَذَا. وَقَالَ الحَسَنُ: لَا بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الأَرْضُ لِأَحَدِهِمَا فَيُنْفِقَانِ جَمِيعًا، فَمَا خَرَجَ فَهُوَ بَيْنَهُمَا، وَرَأَى ذَلِكَ الزُّهْرِيُّ. وَقَالَ الحَسَنُ: لَا بَأْسَ أَنْ يُجْتَنَى القُطْنُ عَلَى النِّصْفِ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ وَابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءٌ وَالحَكَمُ وَالزُّهْرِيُّ وَقَتَادَةُ: لَا بَأْسَ أَنْ يُعْطِيَ (الثَّوْبَ) بِالثُّلُثِ أَوِ الرُّبُعِ وَنَحْوِهِ. وَقَالَ مَعْمَرٌ: لَا بَأْسَ أَنْ تَكُونَ المَاشِيَةُ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى.

---

(١) واتە: ئێمە لایەکی زەویەکەمان دەدا بە کرێ لەبری خزمەتی لایەکەی تری کە بۆ خاوەن زەویەکە بوو.

(٢) جا لەکاتی بەرهەم هەڵگرتندا خاوەن زەوی و وەرزێرەکە دەبوو بە کێشەیان.

٨-باسی کشتوکاڵ کردن بەنیوەیی و شتی وا

قەیس کوڕی موسلیم دەگێڕێتەوە لە ئەبو جەعفەرەوە [١] دەڵێ: هەموو ماڵێکی کۆچەری لەمەدینە وەرزێرییان کردووە بە سێیەك یان چواریەك، عەلی و سەعدی کوڕی مالیك و عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود و عومەری کوڕی عەبدولعەزیز و قاسیم و عوڕوە و بنەماڵەی ئەبو بەکر و بنەماڵەی عومەر و بنەماڵەی عەلی و موحەممەدی کوڕی سیرین وەرزێرییان کردووە (بە بەشێك لە بەرهەمی زەوییەکە). عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەسوەد دەڵێ: من لەگەڵ عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزیددا کشتوکاڵمان بە هاوبەشی دەکرد. وە عومەر ﷺ لەگەڵ خەڵکدا بەم جۆرە ڕێکدەکەوت: ئەگەر عومەر تۆوەکەی هێنا لەلایەن خۆیەوە، ئەوە نیوەی بەرهەمەکە بۆ ئەو بێت، بەڵام ئەگەر ئەوان هێنایان ئەوە بۆ ئەوان ئەوەندە بێت. حەسەنی (بەصری) دەڵێ: زەرەری نییە کە زەوییەکە هی یەکێکیان بێت و هەردووکیان خەرجی بکێشن، ئەوەی بەرهەم هات ئەوە لە نێوانیاندا (بە نیوەیی) دەبێت، زوهریش ئەو ڕایەی حەسەنی هەیە، وە حەسەن دەڵێ: زەرەری نییە لۆکە بچێنرێ بە نیوەی بەرهەمەکەی. وە ئیبراهیم و ئیبنو سیرین و عەتا و حەکەم و زوهری و قەتادە دەڵێن: زەرەری نییە قوماش بدات بەبەرگدروو بەسێ یەك یان چواریەك و شتی وا بیدورێ. مەعمەر دەڵێ: زەرەری نییە مەڕوماڵات بدات بەکرێ بۆ ماوەیەکی دیاری کراو بەسێ یەك یان چوار یەك و ئەو جۆرە.

٢٣٢٨- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ عَامَلَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ،

---

(١) ناوی موحەممەدی کوڕی عەلی کوڕی حوسەینی باقیرە:(إرشاد الساري:٣١١/٥).

فَكَانَ يُعْطِي أَزْوَاجَهُ مِائَةَ وَسْقٍ ثَمَانُونَ وَسْقَ تَمْرٍ، وَعِشْرُونَ وَسْقَ شَعِيرٍ، فَقَسَمَ عُمَرُ خَيْبَرَ، فَخَيَّرَ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ ﷺ أَنْ يُقْطِعَ لَهُنَّ مِنَ المَاءِ وَالأَرْضِ، أَوْ يُمْضِيَ لَهُنَّ، فَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الأَرْضَ، وَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الوَسْقَ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ اخْتَارَتِ الأَرْضَ[١].

٢٣٢٨- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ مامەڵەی لەگەڵ (جوولەکەکانی) خەیبەردا کرد بەنیوەی ئەو بەروبووم و دانەوێڵەی لێی بەرهەم دێ، ئینجا پێغەمبەر ﷺ سەد وەسقی دەدا بەخێزانەکانی، هەشتا وەسق خورما و بیست وەسق جۆ بوو، پاشان عومەر (لە سەردەمی خیلافەتی خۆیدا) زەوی و زاری خەیبەری دابەشکرد و خێزانەکانی پێغەمبەری ﷺ سەرپشك کرد: کە زەوی و ئاویان بەش بدات، یان وەك پێشوو بەشیان بدات، جا هەیانبوو زەوی هەڵدەبژارد، هەشیان بوو وەسقە (خورما و جۆ)یەکەی هەڵدەبژارد، عائیشە (لەوانە بوو) زەوی هەڵبژارد.

٩ - بابٌ: إِذَا لَمْ يَشْتَرِطِ السِّنِينَ فِي المُزَارَعَةِ

٢٣٢٩- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: عَامَلَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ[٢].

٩- باسێک: ئەگەر (خاوەن زەوی) مەرجی چەند ساڵێکی بەکرێدانی دانەنابوو (لە زەوییەکەدا)

٢٣٢٩- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ مامەڵەی لەگەڵ (جوولەکەکانی) خەیبەردا کرد بە نیوەی ئەو بەروبووم و دانەوێڵەی لێی بەرهەم دێ.

---

(١) بڕوانە: ٢٢٨٥.

(٢) بڕوانە: ٢٢٨٥.

١٠- بابٌ

٢٣٣٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرٌو: قُلْتُ لِطَاوُسٍ: لَوْ تَرَكْتَ الْمُخَابَرَةَ فَإِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْهُ. قَالَ: أَيْ عَمْرُو، إِنِّي أُعْطِيهِمْ وَأُغْنِيهِمْ، وَإِنَّ أَعْلَمَهُمْ، أَخْبَرَنِي -يَعْنِي: ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ- أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَنْهَ عَنْهُ، وَلَكِنْ قَالَ: "أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهِ خَرْجًا مَعْلُومًا"[١].

١٠- باسێک

٢٣٣٠- عەمر دەڵێ: بە تاووسم وت: خۆزگە وازت لە (الْمُخَابَرَة) دەهێنا، چونکە بێگومان ئەوان (هاوەڵان) دەڵێن پێغەمبەر ﷺ ڕێگری لێکردووە، تاووسیش وتی: ئەی عەمر من دەیاندەمێ بەکرێ و بێ نیازیان دەکەم (و یارمەتیان دەدەم)، وە بێگومان زاناترینیشیان بۆی گێڕاومەتەوە -مەبەستی عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسە ﷺ- کە پێغەمبەر ﷺ ڕێگری لێ نەکردووە، بەڵکو فەرموویەتی: ((ئەگەر هەر یەکێك لە ئێوە زەوییەکەی ببەخشێت بەبراکەی، ئەوە چاکترە لەوەی بڕێکی دیاری کراو لە بەرانبەردا وەربگرێ)).

١١- بابُ الْمُزَارَعَةِ مَعَ الْيَهُودِ

٢٣٣١- حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَعْطَى خَيْبَرَ الْيَهُودَ عَلَى أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا، وَلَهُمْ شَطْرُ مَا خَرَجَ مِنْهَا[٢].

---

(١) بڕوانە: ٢٣٤٢، ٢٦٣٤.

(٢) بڕوانە: ٢٢٨٥.

١١- باسی (حوکمی) کشتیاری لەگەڵ جوولەکەدا

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ زەوی و زاری خەیبەری دا بە جوولەکەکان کاری (ئاودێری درەختەکان) بکەن و زەوییەکەی بچێنن، وە بەروبوومەکەی نیوەی بۆ ئەوان بێت.

١٢- بَابُ مَا يُكْرَهُ مِنَ الشُّرُوطِ فِي المُزَارَعَةِ

٢٣٣٢- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الفَضْلِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ يَحْيَى، سَمِعَ حَنْظَلَةَ الزُّرَقِيَّ، عَنْ رَافِعٍ ﷺ قَالَ: كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ المَدِينَةِ حَقْلًا، وَكَانَ أَحَدُنَا يُكْرِي أَرْضَهُ، فَيَقُولُ هَذِهِ القِطْعَةُ لِي وَهَذِهِ لَكَ، فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ ذِهِ وَلَمْ تُخْرِجْ ذِهِ، فَنَهَاهُمُ النَّبِيُّ ﷺ[(١)].

١٢- باسی(ڕوونکردنەوەی)ئەو مەرجانەی لە کشتیاریدا ناپەسەندە

٢٣٣٢- ڕافیع ﷺ دەڵێ: ئێمە لەناو خەڵکی مەدینەدا زەوی و زارمان لە هەمووان زیاتر بوو، جاری وا هەبوو کەسێکمان زەوییەکەی بەکرێ دەدا، دەیوت: ئەم پارچە زەوییە بۆ من، ئەو پارچە بۆ تۆ، جا هەندێك جار ئەمەیان بەروبوومی دەبوو، ئەویان بەروبوومی نەدەبوو، بۆیە پێغەمبەر ﷺ لێی قەدەغە کردن.

١٣ – بَابٌ: إِذَا زَرَعَ بِمَالِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِمْ وَكَانَ فِي ذَلِكَ صَلاَحٌ لَهُمْ

٢٣٣٣- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "بَيْنَمَا ثَلاَثَةُ نَفَرٍ يَمْشُونَ أَخَذَهُمُ المَطَرُ، فَأَوَوْا

---

(١) بڕوانە: ٢٢٨٦.

إِلَى غَارٍ فِي جَبَلٍ، فَانْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الجَبَلِ فَانْطَبَقَتْ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: انْظُرُوا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوهَا صَالِحَةً لِلَّهِ، فَادْعُوا اللهَ بِهَا لَعَلَّهُ يُفَرِّجُهَا عَنْكُمْ. قَالَ أَحَدُهُمْ: اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَلِي صِبْيَةٌ صِغَارٌ كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ، فَإِذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ حَلَبْتُ، فَبَدَأْتُ بِوَالِدَيَّ أَسْقِيهِمَا قَبْلَ بَنِيَّ، وَإِنِّي اسْتَأْخَرْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ آتِ حَتَّى أَمْسَيْتُ، فَوَجَدْتُهُمَا نَامَا، فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلُبُ، فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوسِهِمَا، أَكْرَهُ أَنْ أُوقِظَهُمَا، وَأَكْرَهُ أَنْ أَسْقِيَ الصِّبْيَةَ، وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمَي، حَتَّى طَلَعَ الفَجْرُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا فَرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ. فَفَرَجَ اللهُ فَرَأَوُا السَّمَاءَ. وَقَالَ الآخَرُ: اللَّهُمَّ إِنَّهَا كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ أَحْبَبْتُهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ، فَطَلَبْتُ مِنْهَا فَأَبَتْ حَتَّى أَتَيْتُهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ، فَبَغَيْتُ حَتَّى جَمَعْتُهَا، فَلَمَّا وَقَعْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ: يَا عَبْدَ اللهِ، اتَّقِ اللهَ، وَلَا تَفْتَحِ الخَاتَمَ إِلَّا بِحَقِّهِ، فَقُمْتُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا فَرْجَةً. فَفَرَجَ. وَقَالَ الثَّالِثُ: اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أَجِيرًا بِفَرَقِ أَرُزٍّ، فَلَمَّا قَضَى عَمَلَهُ قَالَ أَعْطِنِي حَقِّي. فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ، فَرَغِبَ عَنْهُ، فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتَّى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيهَا، فَجَاءَنِي فَقَالَ: اتَّقِ اللهَ. فَقُلْتُ: اذْهَبْ إِلَى ذَلِكَ البَقَرِ وَرُعَاتِهَا فَخُذْ. فَقَالَ: اتَّقِ اللهَ وَلَا تَسْتَهْزِئْ بِي. فَقُلْتُ: إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ بِكَ فَخُذْ. فَأَخَذَهُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ مَا بَقِيَ، فَفَرَجَ اللهُ". قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: وَقَالَ ابْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ: "فَسَعَيْتُ"[1].

---

(١) بڕوانه: ٢٢١٥.

١٣- باسێک: ئەگەر کەسێک کشتیاری بکات بە سامانی کەسانێکی تر بێ مۆڵەتی ئەوان، وە لەو کشتیارییەدا قازانجی ئەوانی تیابێ

٢٣٣٣- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە فەرمووی: ((لە کاتێکدا سێ کەس بەڕێگادا دەڕۆیشتن باران لێی داکردن و ڕۆیشتنە ئەشکەوتێکەوە لە شاخێکدا، ئینجا بەردێکی گەورە لە شاخەکەوە بەربوویەوە و دەمی ئەشکەوتەکەی لێ گرتن، جا لەناو خۆیاندا بەیەکتریان وت: بیربکەنەوە لەو کردەوە چاکانەی کە لەبەر خوا کردووتانە[1]، پێیان بپاڕێنەوە لە خوا، بەڵکو خوا بە هۆیانەوە ڕزگارتان بکات (لەم بەڵایە)، یەکێکیان وتی: ئەی خوایە من دایك و باوکێکی پیری بە تەمەنم هەبوو، وە چەند منداڵێکی بچووکیشم هەبوو، وە ئاژەڵم دەلەوەڕاند بۆ بژێویان، کە ئێواران دەهاتمەوە بۆ لایان (بۆماڵەوە) شیری ئاژەڵەکانم دەدۆشی، سەرەتا پێش منداڵەکانم دەمدا بەدایك و باوکم بیخۆنەوە، ڕۆژێکیان دواکەوتم و نەهاتمەوە تا شەوم بەسەردا هات، (کە هاتمەوە) بینیم دایك و باوکم خەوتوون، جا وەکو جاران چۆن ئاژەڵەکانم دۆشی دۆشیمن، ئینجا بەلای سەریانەوە ڕاوەستام، پێم ناخۆشبوو خەبەریان بکەمەوە، وە پێشم خۆش نەبوو بیدەم بە منداڵەکان بیخۆنەوە، منداڵەکانیش هەر زاق و زوقیان بوو لەبەر پێمدا، (ئاوا مامەوە) هەتا سپێدەی بەیان هەڵهات، ئەی خوایە ئەگەر خۆت دەزانی ئەمەم لەبەر ڕەزامەندی تۆ ئەنجام داوە، دەروویەکمان لێ بکەرەوە ئاسمانی لێوە ببینین، جا کەلێنێکیان لێکرایەوە و ئاسمانیان دەبینی، یەکێکی دیکەیان وتی: ئەی خوایە گیان تۆ دەزانی کە من کچێکی ئامۆزام

---

(١) بەڵکو خوا بە هۆیەوە لەم تەنگانەیە ڕزگارمان بکات.

هەبوو، خۆشمدەویست وەك ئەوپەڕی خۆشەویستی پیاو کە ئافرەتی خۆشبوێ، بۆیە داوا(ی زینا)ـم لێ کرد، بەڵام کچەکە ڕازی نەبوو هەتا سەد دینارم بۆ هێنا، هەوڵمدا تا سەد دینارم کۆکردەوە (و پێم دا)، جا کاتێك لە نێوان هەردوو ڕانیدا دانیشتم[١]، کچەکە وتی: ئەی بەندەی خوا لە خوا بترسە و مۆری کچێنیم مەدڕێنە بەهەقی خۆی نەبێت، منیش هەستام (وازم لێ هێنا)، جا ئەگەر دەزانی من ئەم کارەم لەبەر ڕەزامەندی تۆ کردووە، ئەوە کەلینێکی ترمان لێ بکەرەوە، جا کەلێنێکی تریان لێکرایەوە. وە سێیەمیان وتی: خوایە گیان من کرێکارێکم گرتبوو بەسێ مەن چەڵتووك (برنج)، جا کاتێك کارەکەی تەواو کرد، وتی: هەقەکەم بەرێ، منیش خستمە بەردەمی، بەڵام ئەو نەیویست و پشتی تێکرد و ڕۆیشت، منیش بەردەوام چەڵتووکەکەم دەوەشاند (کارم پێ دەکرد) هەتا لە بەرهەمەکەی چەند سەر مانگا و گاوانێکم پێ دابین کرد، ئینجا کرێکارەکە هاتەوە بۆلام وتی : لەخوا بترسە (کرێیەکەم بەرەوە)، منیش وتم: برۆ لای ئەو هەموو مانگایانە و گاوانەکانیشیان (هی تۆیە) بیانبە، وتی: لەخوا بترسە و گاڵتەم پێ مەکە، منیش وتم: گاڵتەت پێ ناکەم بیانبە، ئەویش بردنی، ئەی خوایە گیان ئەگەر دەزانی من ئەم کارەم لەبەر ڕەزامەندی تۆ کردووە ئەوەی ماوەتی لایبە بۆمان، خواش لایبرد و دەرووی لێ کردنەوە. ئەبو عەبدوڵڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ئیبنو عوقبە لە نافیعەوە بەم جۆرە گێڕایەوە: (فَسَعَيْتُ)، لەجیاتی: (فَبَغَيتُ).(هەردوو وشەکە بە مانای: هەوڵمداو کۆششم کرد بۆ پەیداکردنی).

---

(١) بۆ ئەوەی زینای لەگەڵ بکەم.

١٤ - بابُ أَوْقَافِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَرْضِ الخَرَاجِ وَمُزَارَعَتِهِمْ وَمُعَامَلَتِهِمْ

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعُمَرَ:"تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لَا يُبَاعُ، وَلَكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ"[1]. فَتَصَدَّقَ بِهِ.

٢٣٣٤- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ عُمَرُ ﷺ: لَوْلَا آخِرُ المُسْلِمِينَ مَا فَتَحْتُ قَرْيَةً إِلَّا قَسَمْتُهَا بَيْنَ أَهْلِهَا كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْبَرَ[2].

١٤- باسی ڕوونکردنەوەی (حوکمی) ئەو زەوییانەی هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ وەقفیان کردووە،وە ڕوونکردنەوەی زەوی کە باجی لەسەردانراوە و ڕوونکردنەوەی کشتیاری و مامەڵەکردن لەگەڵیاندا

وە پێغەمبەر ﷺ بەعومەری فەرموو: ((خودی زەوییەکە بکە بەخێر کە نەفرۆشرێت، بەڵام بەروبوومەکە دەبەخشرێت))، ئینجا عومەر بەروبوومەکەی کرد بەخێرو بەخشی.

٢٣٣٤- زەیدی کوڕی ئەسلەم لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: عومەر ﷺ وتی: ئەگەر لەبەر مسوڵمانانی داوی ئێمە نەبووایە، هەر شارێکم ئازاد بکردایە، لە نێوان خەڵکە (خەباتکارە)کەیدا دابەشم دەکرد وەك چۆن پێغەمبەر ﷺ خەیبەری دابەشکرد.

١٥- بابُ مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَوَاتًا

وَرَأَى ذَلِكَ عَلِيٌّ فِي أَرْضِ الخَرَابِ بِالكُوفَةِ مَوَاتٌ . وَقَالَ عُمَرُ: مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيِّتَةً فَهِيَ لَهُ. وَيُرْوَى عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَقَالَ: "فِي غَيْرِ حَقِّ مُسْلِمٍ، وَلَيْسَ لِعِرْقٍ ظَالِمٍ فِيهِ حَقٌّ". وَيُرْوَى فِيهِ، عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

---

(١) بڕوانە: ٢٣١٣.

(٢) بڕوانە: ٣١٢٥، ٤٢٣٥، ٤٢٣٦.

١٥- باسی هەركەسێک زەوییەکی بێ خاوەن ئاوەدان بکاتەوە(ئەوە بۆ ئەو کەسەیە)

عەلی ﷺ ئەم ڕایەی هەیە دەربارەی زەوی وێرانەی كوفە، عومەر ﷺ دەڵێ: هەركەس زەوییەكی بێ خاوەن ئاوەدان بكاتەوە، ئەوە هی ئەو كەسەیە (ئاوەدانی كردوەتەوە). وێنەی ئەم ڕایەی عومەر ﷺ لە عەمری كوڕی عەوفەوە گێڕدراوەتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ. (ئەم زیادەشی لەگەڵە) فەرمووی: ((زەوییەك دروستە ئاوەدان بكرێتەوە مافی مسوڵمانێكی بەسەرەوە نەبێت، هەركەس بە ستەم درەخت لە زەوی خەڵكدا بنێژێت، مافی نییە لەو زەوییەدا))، وە لەم بارەیەوە فەرموودەیەك لە جابیرەوە ﷺ گێڕدراوەتەوە، ئەویش لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە.

٢٣٣٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لأَحَدٍ فَهْوَ أَحَقُّ". قَالَ عُرْوَةُ: قَضَى بِهِ عُمَرُ ﷺ فِي خِلاَفَتِهِ.

٢٣٣٥- عائیشە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاویەتیەوە فەرموویەتی: ((هەركەس زەوییەك ئاوەدان بكاتەوە هی كەس نەبێت، ئەوە ئەو كەسە لە هەمووان لە پێشترە (بەو زەوییە))). عوروە دەڵێ: عومەر ﷺ لە خیلافەتی خۆیدا بڕیاری پێداوەو حوكمی پێ كردووە.

١٦- بابٌ

٢٣٣٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُرِيَ وَهْوَ فِي مُعَرَّسِهِ مِنْ ذِي الحُلَيْفَةِ فِي بَطْنِ الوَادِي، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّكَ بِبَطْحَاءَ مُبَارَكَةٍ. فَقَالَ مُوسَى: وَقَدْ أَنَاخَ بِنَا سَالِمٌ بِالمُنَاخِ الَّذِي كَانَ

عَبْدُ اللهِ يُنِيخُ بِهِ، يَتَحَرَّى مُعَرَّسَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهْوَ أَسْفَلُ مِنَ المَسْجِدِ الَّذِي بِبَطْنِ الوَادِي، بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ وَسَطٌ مِنْ ذَلِكَ[1].

١٦- باسێک

٢٣٣٦- مووسای كوڕی عوقبە دەیگێڕێتەوە لە سالیمی كوڕی عەبدوڵلای كوڕی عومەرەوە لە باوكیەوە ﷺ گێڕایەوە كە پێغەمبەر ﷺ خەوی بەخۆیەوە بینی لە كاتێكدا لەشوێنی حەوانەوەی كۆتایی شەو لەشیوی (عەقیقدا) لە زولحولەیفە خەوتبوو، پێی وترا: تۆ ئەوەتای لەناو شیوێكی زیخەڵاناوی پیرۆزدا. مووسا وتی: سالیم وشترەكانی پێ خوسداین لەوشوێنەدا كە جاران عەبدوڵڵا وشترەكەی تێدا خوس دەدا، دەیویست لەوشوێنەدا خوسیدا كە پێغەمبەری خوا ﷺ لەكوتایی شەودا تێیدا مایەوە (لە شیوی عەقیقدا)، كە دەكەوێتە خوارەوەی ئەو مزگەوتەی كەناو لەشیوەكەدایە، كە دەكەوێتە نێوان شیوەكەو نێوان ڕێگاكە لەو ناوەڕاستەدایە.

٢٣٣٧- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "اللَّيْلَةَ أَتَانِي آتٍ مِنْ - رَبِّي وَهْوَ بِالعَقِيقِ - أَنْ صَلِّ فِي هَذَا الوَادِي المُبَارَكِ وَقُلْ: عُمْرَةٌ فِي حَجَّةٍ"[2].

٢٣٣٧- ئیبنو عەبباس ﷺ لە عومەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە ئەویش لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرمووی: ((ئەمشەو لەلایەن پەروەردگارمەوە نێردراوێك هاتە لام -لەكاتێكدا پێغەمبەر ﷺ لە شیوی عەقیقدا بوو-، فەرمووی[3]: لەم شیوە پیرۆزەدا نوێژ بكە وە بڵێ ئیحرامی عومرە و حەججم پێكەوە بەست)).

---

(١) بڕوانە: ٤٨٣.

(٢) بڕوانە: ١٥٣٤.

(٣) جیبریل ﷺ بە پێغەمبەری ﷺ فەرموو.

١٧ - بابٌ: إِذَا قَالَ رَبُّ الأَرْضِ: أُقِرُّكَ مَا أَقَرَّكَ اللهُ وَلَمْ يَذْكُرْ أَجَلًا مَعْلُومًا، فَهُمَا عَلَى تَرَاضِيهِمَا

٢٣٣٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ المِقْدَامِ، حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مُوسَى، أَخْبَرَنَا نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ ﵄ أَجْلَى اليَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ أَرْضِ الحِجَازِ، وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَمَّا ظَهَرَ عَلَى خَيْبَرَ أَرَادَ إِخْرَاجَ اليَهُودِ مِنْهَا، وَكَانَتِ الأَرْضُ حِينَ ظَهَرَ عَلَيْهَا للهِ وَلِرَسُولِهِ ﷺ وَلِلْمُسْلِمِينَ، وَأَرَادَ إِخْرَاجَ اليَهُودِ مِنْهَا، فَسَأَلَتِ اليَهُودُ رَسُولَ اللهِ ﷺ لِيُقِرَّهُمْ بِهَا أَنْ يَكْفُوا عَمَلَهَا وَلَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "نُقِرُّكُمْ بِهَا عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا". فَقَرُّوا بِهَا حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ إِلَى تَيْمَاءَ وَأَرِيحَاءَ[1].

١٧- باسێک: ئەگەر خاوەن زەوییەکە بڵێ بە (وەرزێرەکە) دەتهێڵمەوە[2] ئەوەندەی خوا هێڵایتیەوە، وە خاوەن زەوییەکە کاتێکی دیاری کراوی باس نەکرد، ئەوە بە پێی ڕەزامەندی هەردوولایانە

٢٣٣٨- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄[3] دەگێڕێتەوە کە عومەری کوڕی خەتتاب ﵁ جوولەکە و گاورەکانی لە خاکی حیجاز دەرکرد، وە کاتی خۆی کە پێغەمبەری خوا ﷺ سەرکەوت بەسەر (خەڵکی) خەیبەردا، ویستی جوولەکەکانی لێ دەرکات

(١) بڕوانە: ٢٢٨٥.

(٢) بەسەر زەوییەکە بۆ بەرهەم هێنانی.

(٣) ئەم فەرمودە ئیمامی بوخاری بۆ سەنەدو ڕشتە گێڕاویەتیەوە .

ئەو کاتەی زەوی خەیبەر کە دەستی بەسەردا گرت هی خوا و پێغەمبەرەکەی و مسوڵمانان بوو، وە کە پێغەمبەر ﷺ ویستی جوولەکەکانی لێ دەرکات، جوولەکەکان داوایان لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد لەسەر زەوی و زاری خەیبەر بیانهێڵێتەوە، بەمەرجێك ئیش و کاری زەوی و زاری خەیبەر بکەن و نیوەی بەروبوومەکە بۆ خۆیان بێت، پێغەمبەری خواش ﷺ پێی فەرموون: ((باشە بەو شێوەیە دەتانهێڵینەوە تێیدا چەند خۆمان ویستمان))، ئیتر لەوێ مانەوە تا ئەو کاتەی عومەر ﷺ وەدەری نان بۆ تەیما و ئەریحا.

١٨- بابُ مَا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ يُوَاسِي بَعْضُهُمْ بَعْضًا فِي الزِّرَاعَةِ وَالثَّمَرَةِ

٢٣٣٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ، عَنْ أَبِي النَّجَاشِيِّ -مَوْلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ- سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجِ بْنِ رَافِعٍ، عَنْ عَمِّهِ ظُهَيْرِ بْنِ رَافِعٍ، قَالَ ظُهَيْرٌ: لَقَدْ نَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ أَمْرٍ كَانَ بِنَا رَافِقًا. قُلْتُ: مَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَهُوَ حَقٌّ. قَالَ: دَعَانِي رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ: "مَا تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ؟ ". قُلْتُ: نُؤَاجِرُهَا عَلَى الرُّبُعِ وَعَلَى الأَوْسُقِ مِنَ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ. قَالَ: "لا تَفْعَلُوا، ازْرَعُوهَا، أَوْ أَزْرِعُوهَا أَوْ أَمْسِكُوهَا". قَالَ رَافِعٌ: قُلْتُ: سَمْعًا وَطَاعَةً[1].

١٨- باسی ئەوەی لە نێوان هاوەڵانی پێغەمبەردا ﷺ بوو لە یارمەتیدان و هاوکاری یەکتری لە کشتیاری و بەروبوومدا[2]

٢٣٣٩- ڕافیعی کوڕی خەدیجی کوڕی ڕافیع لە مامیەوە کە زوهەیری کوڕی ڕافیعە گێڕایەوە و وتی: زوهەیر دەڵێ: بەڕاستی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری

(١) بڕوانە: ٢٣٤٦، ٢٣٤٧، ٤٠١٢، ٤٠١٣.

(٢) مەبەستی لە بەروبومی ئاودێری درەخت و باخە بەبەشێك لە بەروبومەکەی.

کارێکی لێ کردین که ئاسانی بوو بۆمان، ڕافیع دەڵێ: وتم: ئەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی هەق و ڕاستە، (زوهەیر) وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ بانگی کردم و فەرمووی: ((چی دەکەن بە زەوی و زارەکانتان؟)) وتم: دەیدەین بە کرێ بەچواریەك، وە بەچەند ویسقێك لەخورما و جۆ، فەرمووی: ((وا مەکەن، زەوییەکە بچێنن یان بەخۆڕایی بیدەن بە کەسێکی تر بیچێنێت، یان بیهێڵنەوە مەیکەن بەهیچ)) ڕافیع دەڵێ: وتم: گوێبیست و فەرمانبەرتین.

٢٣٤٠- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: كَانُوا يَزْرَعُونَهَا بِالثُّلُثِ وَالرُّبُعِ وَالنِّصْفِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا، فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ".

٢٣٤٠- جابیر ﷺ وتی: هاوەڵان[1] زەوییان دەدا بە کشتیاری بە سێ یەك یان چواریەك یان نیوەی، بۆیە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هەرکەس زەوی هەیە با خۆی دایچێنێت یان بیبەخشێت (بەکەسێك دایچێنێت)، جا ئەگەر واینەکرد با زەوییەکەی بهێڵێتەوە (هیچی لێ نەکات))).

٢٣٤١- وَقَالَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ أَبُو تَوْبَةَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ، فَإِنْ أَبَى فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ".

٢٣٤١- ئەبو سەلەمە لە ئەبو هوڕەیرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هەرکەس زەوی هەیە با خۆی دایچێنێت یان بیبەخشێت بەبراکەی (دایچێنێت)، جا ئەگەر واینەکرد با زەوییەکەی بهێڵێتەوە (هیچی لێ نەکات))).

---

(١) لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ

٢٣٤٢- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو قَالَ: ذَكَرْتُهُ لِطَاوُسٍ فَقَالَ: يُزْرِعُ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَنْهَ عَنْهُ وَلَكِنْ قَالَ: "أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ شَيْئًا مَعْلُومًا"[١].

٢٣٤٢- عەمر دەڵێ: ئەو (فەرموودەی ڕافیعی كوڕی خەدیجم) باسكرد بۆ تاووس، تاووس وتی: بەكرێ بیدات بەكەسێكی تر، وتی: عەبدوڵلای كوڕی عەبباس رضي الله عنهما وتی: بەڕاستی پێغەمبەر ﷺ قەدەغەی نەكردووە، بەڵكو فەرموویەتی: ((ئەگەر یەكێكیان زەوییەكەی ببەخشێت بەبرایەكی، ئەوە چاكترە لەوەی شتێكی دیاری كراوی لێ وەربگرێت)).

٢٣٤٣- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما كَانَ يُكْرِي مَزَارِعَهُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ وَصَدْرًا مِنْ إِمَارَةِ مُعَاوِيَةَ[٢].

٢٣٤٣- نافیع دەڵێ: عەبدوڵلای كوڕی عومەر رضي الله عنهما زەوی و زارەكانی دەدا بە كرێ لە سەردەمی پێغەمبەر ﷺ و ئەبو بەكر و عومەر و عوسمان وەلە سەرەتای پێشەوایەتی موعاویەشدا.

٢٣٤٤ - ثُمَّ حُدِّثَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ كِرَاءِ المَزَارِعِ، فَذَهَبَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى رَافِعٍ، فَذَهَبْتُ مَعَهُ، فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ كِرَاءِ المَزَارِعِ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: قَدْ عَلِمْتَ أَنَّا كُنَّا نُكْرِي مَزَارِعَنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِمَا عَلَى الأَرْبِعَاءِ وَبِشَيْءٍ مِنَ التِّبْنِ[٣].

---

(١) بڕوانە: ٢٣٣٠.

(٢) بڕوانە: ٢٢٨٥.

(٣) بڕوانە: ٢٢٨٦.

٢٣٤٤- پاشان لە ڕافیعی کوڕی خەدیجەوە ﷛ گێڕدرایەوە کە پێغەمبەر ﷺ بەکرێدانی زەوی و زاری قەدەغە کردووە، عەبدوڵڵای کوڕی عومەریش ﷟ ڕۆیشت بۆ لای ڕافیع، (نافیع) دەڵێ: منیش لەگەڵیدا ڕۆیشتم، ئینجا عەبدوڵڵا پرسیاری لە ڕافیع کرد، ڕافیعیش وتی: پێغەمبەر ﷺ بەکرێدانی زەوی و زاری قەدەغە کردووە، عەبدوڵڵای کوڕی عومەریش وتی: بێگومان تۆ چاك دەزانی کە بەڕاستی ئێمە زەوی و زارمان دەدا بەکرێ لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا ﷺ، بەوەی لەنزیك جۆگەوە دەڕوێ بۆ ئێمە بێ، هەروەها بەهەندێ کاوپووش.

٢٣٤٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي سَالِمٌ، أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ﷟ قَالَ: كُنْتُ أَعْلَمُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّ الأَرْضَ تُكْرَى. ثُمَّ خَشِيَ عَبْدُ اللهِ أَنْ يَكُونَ النَّبِيُّ ﷺ قَدْ أَحْدَثَ فِي ذَلِكَ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُهُ، فَتَرَكَ كِرَاءَ الأَرْضِ[1].

٢٣٤٥- سالیم دەگێڕێتەوە کە عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷟ وتی: من دڵنیام و دەزانم کە زەوی لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا ﷺ بەکرێ دەدرا، پاشان عەبدوڵڵا ترسا کە پێغەمبەر ﷺ لەو بارەیەوە بڕیارێکی نوێی دەرکردبێ کە عەبدوڵڵا نەیزانیبێ، بۆیە بەکرێدانی زەوی و زاری واز لێ هێنا.

١٩- بابُ كِرَاءِ الأَرْضِ بِالذَّهَبِ وَالفِضَّةِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّ أَمْثَلَ مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ أَنْ تَسْتَأْجِرُوا الأَرْضَ البَيْضَاءَ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ.

٢٣٤٦- ٢٣٤٧- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمَّايَ، أَنَّهُمْ كَانُوا يُكْرُونَ الأَرْضَ عَلَى

---

(١) بڕوانە: ٢٢٨٥.

عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ بِمَا يَنْبُتُ عَلَى الأَرْبِعَاءِ أَوْ شَيْءٍ يَسْتَثْنِيهِ صَاحِبُ الأَرْضِ، فَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ ذَلِكَ. فَقُلْتُ لِرَافِعٍ: فَكَيْفَ هِيَ بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ؟ فَقَالَ رَافِعٌ: لَيْسَ بِهَا بَأْسٌ بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ. وَقَالَ اللَّيْثُ وَكَانَ الَّذِي نُهِيَ عَنْ ذَلِكَ مَا لَوْ نَظَرَ فِيهِ ذَوُو الفَهْمِ بِالحَلاَلِ وَالحَرَامِ لَمْ يُجِيزُوهُ، لِمَا فِيهِ مِنَ المُخَاطَرَةِ[1].

١٩- باسی بەکرێدانی زەوی و زار بەئاڵتون و زیو (دروستە)

عەبدوڵلا کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: بێگومان چاکترین شتێك کە بیکەن ئەومیە زەوی بێ دار و درەخت بدەن بەکرێ لەم ساڵەوە بۆ ساڵێکی تر.

٢٣٤٦- ٢٣٤٧- حەنزەڵەی کوڕی قەیس لە ڕافیعی کوڕی خەدیجەوە گێڕایەوە و وتی: دوو مامەکەم بۆیان گێڕامەوە بەدڵنیایەوە ئەوان لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ زەوی و زاریان دەدا بەکرێ، بەوەی لە نزیکی جۆگەکانەوە دەڕوێ یان بەبەشێك کە خاوەن زەوییەکە بۆ خۆی جیای دەکردەوە[2]، جا پێغەمبەر ﷺ ئەوەی قەدەغەکرد، حەنزەڵە دەڵێ: بەڕافیعم وت: ئەی بەکرێدان بە دینار و درهەم چۆنە؟ ڕافیع وتی: زەرەرەی نییە بە دینار و درهەم بە کرێی بدەیت، لەیس دەڵێ: ئەوەی قەدەغەکرابوو لەو جۆرەبوو، ئەگەر ئەوەی شارەزا بێت بەحەڵاڵ و حەرام ڕێگەی پێ نادات، چونکە مەترسی تێدایە[3].

٢٠- بابٌ

٢٣٤٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، حَدَّثَنَا هِلاَلٌ وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، عَنْ هِلاَلِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ

---

(١) بڕوانە: ٢٣٣٩.

(٢) وەک سێ یەک یان چوار یەک.

(٣) لەوانەیە هیچی دەست نەکەوێت و پارەکەی بەهیچ بڕوات.

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَوْمًا يُحَدِّثُ، وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ البَادِيَةِ: "أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ فِي الزَّرْعِ فَقَالَ لَهُ: أَلَسْتَ فِيمَا شِئْتَ؟ قَالَ: بَلَى، وَلَكِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَزْرَعَ. قَالَ: فَبَذَرَ فَبَادَرَ الطَّرْفَ نَبَاتُهُ وَاسْتِوَاؤُهُ وَاسْتِحْصَادُهُ، فَكَانَ أَمْثَالَ الجِبَالِ، فَيَقُولُ اللهُ: دُونَكَ يَا ابْنَ آدَمَ، فَإِنَّهُ لَا يُشْبِعُكَ شَيْءٌ". فَقَالَ الأَعْرَابِيُّ: وَاللهِ لَا تَجِدُهُ إِلَّا قُرَشِيًّا أَوْ أَنْصَارِيًّا، فَإِنَّهُمْ أَصْحَابُ زَرْعٍ، وَأَمَّا نَحْنُ فَلَسْنَا بِأَصْحَابِ زَرْعٍ. فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ[١].

٢٠- باسێک

٢٣٤٨- ئەبو هورەیرە[٢] ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ ڕۆژێکیان فەرمایشتی دەفەرموو، پیاوێکی دەشتەکیش لە خزمەتیدا بوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((پیاوێکی بەهەشتی داوای مۆڵەتی لە پەروەردگاری کرد کە ڕێگەی بدات کشتوکاڵ بکات، پەروەردگاریش فەرمووی پێی: مەگەر ئەوەی حەزت لێیەتی لەخۆشی تۆ لەناویدا نیت؟ پیاوەکە وتی: بەڵێ لەناویدام، بەڵام من بۆ خۆم حەز لە کشتوکاڵ کردن دەکەم (خواش مۆڵەتی دا)، دەڵێ: جا تۆوی وەشاندو سەوز بوون، بەرز بوون و کاتی دروێنەکردنی هات بە کەمتر لە چاوترووکاندنێك، دانەوێڵەکە بەقەدەر چیایەك دەبوو، ئینجا خوای گەورە فەرمووی پێی: بیگرە ئەی نەوەی ئادەم، چونکە بەڕاستی هیچ شتێك تێرت ناکات))، دەشتەکییەکەش وتی: سوێند بەخوا هەبێ و نەبێ ئەو پیاوە بەهەشتییە هەرکەسێکی قورەیشی یان ئەنصاری بووە، چونکە بەڕاستی هەر ئەوان خاوەن کشتوکاڵن، بەڵام ئێمە خاوەنی زەوی و کشتوکاڵ نین، بۆیە پێغەمبەر ﷺ پێکەنی.

---

(١) بڕوانە: ٧٥١٩.

(٢) ئەم فەرموودەیە دوو سەنەد و ڕێگای هەیە.

٢١- بابُ مَا جَاءَ فِي الغَرْسِ[١]

٢٣٤٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّا كُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الجُمُعَةِ، كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ مِنْ أُصُولِ سِلْقٍ لَنَا كُنَّا نَغْرِسُهُ فِي أَرْبِعَائِنَا فَتَجْعَلُهُ فِي قِدْرٍ لَهَا فَتَجْعَلُ فِيهِ حَبَّاتٍ مِنْ شَعِيرٍ -لَا أَعْلَمُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: لَيْسَ فِيهِ شَحْمٌ وَلَا وَدَكٌ -، فَإِذَا صَلَّيْنَا الجُمُعَةَ زُرْنَاهَا فَقَرَّبَتْهُ إِلَيْنَا، فَكُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الجُمُعَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ، وَمَا كُنَّا نَتَغَدَّى وَلَا نَقِيلُ إِلَّا بَعْدَ الجُمُعَةِ[٢].

٢١- باسی ئەوەی دەربارەی دار و درەخت ناشتن هاتووە

٢٣٤٩- سەهلی كوڕی سەعد ﷺ دەگێڕێتەوە و دەڵێ: بەڕاستی ئێمە بەهاتنی ڕۆژی هەینی دڵخۆش دەبووین، پیرەژنێكمان هەبوو، لاسكە سڵقەكانی دەهێنا كە هی ئێمە بوو، لە دەوروبەری جۆگەیەكی بچووكدا دەمان ناشت، جا لاسكەكانی دەكردە ناو قابلەمەیەكی خۆیەوە و هەندێ دانەوێڵەی جۆشی تێدەكرد، (یەعقوب دەڵێ) : -نازانم تەنها ئەوە نەبێ وتی: پیو و چەوری تێدا نەبوو-، جا كە نوێژی هەینیمان بكردبایە، سەردانی ئەو پیرەژنەمان دەكرد و ئەو سڵق و جۆی بۆ دەهێناین، لەبەر ئەوە ئێمە بە هاتنی ڕۆژی هەینی دڵخۆش دەبووین، وە ئێمە (لە ڕۆژانی هەینیدا) نانمان نەدەخوارد و سەرخەومان نەدەشكاند لەدوای نوێژی هەینییەوە نەبێت.

٢٣٥٠- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: يَقُولُونَ: إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ يُكْثِرُ الحَدِيثَ. وَاللهُ المَوْعِدُ، وَيَقُولُونَ: مَا

---

(١) () بەمانای ناشتنی درەخت و نەمامی بچوكە، بەڵام لەفەرموودەكەدا باسی چاندنی سڵق دەكات هیچ باسی ناشتنی نەمامی تێدا نیە:(بڕوانە: القاموس الموحيط مجد الدين محمد بن يعقوب الفيروز آبـادي: ص ٩٤٣ - ٩٤٤, ومختار الصحاح, محمد أبي بكر الرازي: ٤٧٢)

(٢) بڕوانە: ٩٣٨.

لِلْمُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارِ لَا يُحَدِّثُونَ مِثْلَ أَحَادِيثِهِ. وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ المُهَاجِرِينَ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الصَّفْقُ بِالأَسْوَاقِ، وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الأَنْصَارِ كَانَ يَشْغَلُهُمْ عَمَلُ أَمْوَالِهِمْ، وَكُنْتُ امْرَأً مِسْكِينًا أَلْزَمُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَلَى مِلْءِ بَطْنِي، فَأَحْضُرُ حِينَ يَغِيبُونَ وَأَعِي حِينَ يَنْسَوْنَ، وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمًا: "لَنْ يَبْسُطَ أَحَدٌ مِنْكُمْ ثَوْبَهُ حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ، ثُمَّ يَجْمَعَهُ إِلَى صَدْرِهِ، فَيَنْسَى مِنْ مَقَالَتِي شَيْئًا أَبَدًا". فَبَسَطْتُ نَمِرَةً لَيْسَ عَلَيَّ ثَوْبٌ غَيْرَهَا، حَتَّى قَضَى النَّبِيُّ ﷺ مَقَالَتَهُ، ثُمَّ جَمَعْتُهَا إِلَى صَدْرِي، فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالحَقِّ مَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَتِهِ تِلْكَ إِلَى يَوْمِي هَذَا، وَاللهِ لَوْلَا آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللهِ مَا حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا أَبَدًا ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلْنَا مِنَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلْهُدَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِى ٱلْكِتَٰبِ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَبَيَّنُوا۟ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ ﴾ البقرة[١].

٢٣٥٠- ئەبو هوڕەیرە ﷺ وتی: کەسانێك دەڵێن بەڕاستی ئەبو هوڕەیرە فەرموودەی زۆر دەگێڕێتەوە، ژوانگەی هەموومان لای خوایە[٢]، دەڵێن: بۆچی کۆچەریی و ئەنصارییەکان وێنەی فەرموودەکانی ئەبو هوڕەیرە فەرموودە ناگێڕنەوە؟ بێگومان برا کۆچەرییەکانم کڕین و فرۆشتن لەبازاڕدا سەرقاڵی دەکردن، وە بێگومان برا ئەنصارییەکانم کارکردنیان لە زەوی و زارەکانیاندا سەرقاڵی دەکردن، بەڵام من کەسێکی هەژار بووم، هەمیشە لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ بووم بە نانەسکی، بۆیە من ئامادە دەبووم کاتێك ئەوان ئامادە نەدەبوون، وە من فەرموودەم لەبەر دەکرد کاتێك ئەوان لەبیریان دەچوویەوە، پێغەمبەر ﷺ ڕۆژێکیان فەرمووی: ((هیچ کەسێکتان نییە کراسەکەی ڕابخات تا لەم وتارەم دەبمەوە، پاشان کراسەکەی کۆبکاتەوە و لە باوەشیدا، ئەوە هەرگیز هیچ

(١) بڕوانە: ١١٨.

(٢) ئەگەر من یان ئەوانەی ئەو قسەیە دەکەن لە دژی من ژوانگەمان لای خوایە بۆ پاداشت و سزا.

فەرموودەیەكی منی لەبیر ناچێتەوە))، منیش كراسێكی ڕەنگاو ڕەنگم لەبەردا بوو، كە جگە لەو كراسە هیچی ترم لەبەردا نەبوو، ڕام خست هەتا پێغەمبەر ﷺ لەوتارەكەی بوویەوە، پاشان كۆمكردەوە و لە باوەشم گرت، جا سوێند بەو خوایەی ئەوی بە هەق ناردووە، ئیتر لەو وتارەی ئەو ڕۆژەیەوە تا ئەمڕۆ هیچ فەرموودەیەكم لەبیر نەچۆتەوە، وە سوێند بەخوا ئەگەر لەبەر دوو ئایەت نەبووایە كە لەقورئانەكەی خوادایە، هەرگیز هیچ فەرموودەیەكم بۆتان نەدەگێڕایەوە (ئەمەش ئایەتەكانە)[1]: (بێگومان ئەو كەسانەی ئەوەی كە ناردوومانەتە خوارەوە لە ئایەتانی ڕۆشن و ڕێنمایی دوای ئەوەی كە ڕوونمان كردۆتەوە بۆ خەڵكی لە نامە(ی تەورات وئینجیل)دا دەیشارنەوە، ئەوانە خوا نەفرەتیان لێ دەكات، وە نەفرەتكەرانیش نەفرەتیان لێ دەكەن، جگە لەوانەی پەشیمان بووبنەوە، وە كردەوەی باشیان كردبێ و (ئەوەی شاردبوویانەوە) ئاشكرایان كردبێ، ئا ئەوانە پەشیمانیان لێ گیرا دەكەم، وە هەر منم گیراكەری میهرەبان).

(١) تەفسیری دوو ئایەتە چونكە ئایەتەكان لە دەقە عەرەبیەكەدا هەیە.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

٤٢- كِتابُ المساقاة

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٤٢- پەڕاوی باخەوانی و ئاودێری

بابٌ: فِي الشُّرْبِ

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾ الأنبياء، وَقَوْلِهِ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿ أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾ الواقعة.

﴿ ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾ ﴾ النبأ، منصبًا . المُزْنُ: السَّحَابُ. الأُجَاجُ: المُرُّ، ﴿ فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ ﴾ المرسلات: عذبًا

باسێک: دەربارەی بەشە ئاو

وە باسی ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (وە لەئاو هەموو شتێکی زیندوومان فەراهەم هێنا، دەی ئایا ئەوانە هەر باوەڕ ناهێنن؟) وە خوای بەرز و بڵند دەفەرموێ: (جا پێم بڵێ ئەو ئاوەی دەیخۆنەوە، ئایا ئێوە لە هەورەوە دەیبارێنن یان ئێمە دەیبارێنین، ئەگەر بمانویستایە دەمانکرد بە ئاوێکی زۆر سوێری تاڵ، ئیتر بۆ سوپاسی خوا ناکەن). (ئیمامی بوخاری دەڵێ:) ﴿ ثَجَّاجًا ﴾ واتە: ئاوی لێزمە و بەخوڕ، (المُزْنُ) هەور، (الأُجَاجُ) تاڵ و تفت، ﴿ فُرَاتًا ﴾ شیرین و سازگار.

١ - بَابٌ: فِي الشُّرْبِ، وَمَنْ رَأَى صَدَقَةَ المَاءِ وَهِبَتَهُ وَوَصِيَّتَهُ جَائِزَةً، مَقْسُومًا كَانَ، أَوْ غَيْرَ مَقْسُومٍ

وَقَالَ عُثْمَانُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ يَشْتَرِي بِئْرَ رُومَةَ فَيَكُونُ دَلْوُهُ فِيهَا كَدِلاَءِ المُسْلِمِينَ". فَاشْتَرَاهَا عُثْمَانُ.

٢٣٥١- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ قَالَ: أُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِقَدَحٍ فَشَرِبَ مِنْهُ، وَعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ أَصْغَرُ القَوْمِ، وَالأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ، فَقَالَ: "يَا غُلاَمُ، أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَهُ الأَشْيَاخَ؟ ". قَالَ: مَا كُنْتُ لأُوثِرَ بِفَضْلِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ[1].

١- باسێک: دەربارەی ئاو خواردنەوە، ئەوەی پێی وایە ئاو کردن بەخێر و بەخشینی و وەسیەت کردن پێی دروستە، ئاوەکە دابەش کرابێت یان دابەش نەکرابێت

عوسمان ﷺ وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هەرکەس بیری ڕومە بکرێت جا سەتڵی ئەو کەسە لەبیرەکەدا دەبێت وەك سەتڵی مسوڵمانان))، ئیتر عوسمان ﷺ بیری ڕومەی کڕی.

٢٣٥١- سەهلی کوڕی سەعد ﷺ وتی: جامێك ئاویان بۆ پێغەمبەر ﷺ هێنا و لێی خواردەوە، لای ڕاستیەوە کوڕێکی بچوك بوو لە هەموو ئەو کەسانەی لەوێ بوون بچووکتر بوو، وە پیاوە پیر و بەتەمەنەکانیش لای چەپیەوە بوون، فەرمووی: ((کوڕە بچکۆڵ ڕێگەم دەدەیت کە ئاوەکە بدەم بەم پیاوە بەتەمەنانە؟)) کوڕە بچکۆلەکەش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەشی خۆم لە بەرماوی تۆ بەکەس نادەم و باوی نادەم بەسەر خۆمدا، پێغەمبەریش ﷺ جامەکەی دایە دەستی.

---

(١) بڕوانە: ٢٣٦٦، ٢٤٥١، ٢٦٠٢، ٢٦٠٥، ٥٦٢٠.

٢٣٥٢- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷺ أَنَّهَا حُلِبَتْ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ شَاةٌ دَاجِنٌ وَهْيَ فِي دَارِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَشِيبَ لَبَنُهَا بِمَاءٍ مِنَ البِئْرِ التِي فِي دَارِ أَنَسٍ، فَأَعْطَى رَسُولَ اللهِ ﷺ القَدَحَ فَشَرِبَ مِنْهُ، حَتَّى إِذَا نَزَعَ القَدَحَ مِنْ فِيهِ، وَعَلَى يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ، وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ، فَقَالَ عُمَرُ، وَخَافَ أَنْ يُعْطِيَهُ الأَعْرَابِيَّ: أَعْطِ أَبَا بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللهِ عِنْدَكَ. فَأَعْطَاهُ الأَعْرَابِيَّ الذِي عَلَى يَمِينِهِ، ثُمَّ قَالَ: "الأَيْمَنَ فَالأَيْمَنَ"[(١)].

٢٣٥٢- زوهری دەڵێ: ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ بۆی گێڕامەوە کە مەڕێکی دابەستە[(٢)] دۆشرا بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەو مەڕە لەماڵی ئەنەسی کوڕی مالیکدا بوو، شیرەکەی تێکەڵ بە ئاوێك کرا کە هی ئەو بیرە بوو کە لە ماڵی ئەنەسدا بوو، ئینجا ئەنەس جامە شیرەکەی دا بە پێغەمبەری خوا ﷺ و لێی خواردەوە، جا کاتێك جامەکەی لە دەمی دوورخستەوە، ئەبو بەکر لای چەپیەوە بوو، عەرەبیەکی دەشتەکیش لای ڕاستیەوە بوو، ئینجا عومەر ترسا کە بیدات بە دەشتەکییەکە، بۆیە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بیدە بەئەبو بەکر کە لە لاتە، بەڵام پێغەمبەر ﷺ دای بەدەشتەکییەکە کە لە لای ڕاستیەوە بوو، پاشان فەرمووی: ((لای ڕاست لەپێشترە، لای ڕاست لە پێشترە[(٣)])).

٢- بابُ مَنْ قالَ: إنَّ صاحِبَ الماءِ أحَقُّ بِالماءِ حَتَّى يَرْوَى لِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: "لا يُمْنَعُ فَضْلُ الماءِ".

٢٣٥٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "لَا يُمْنَعُ فَضْلُ المَاءِ لِيُمْنَعَ بِهِ الكَلأُ"[(٤)].

---

(١) بڕوانە: ٢٥٧١، ٥٦١٢، ٥٦١٩.

(٢) یان مەڕێک کە لە ماڵەوە بوو.

(٣) یان: بیدە بە لای ڕاست، بیدە بەلای ڕاست.

(٤) بڕوانە: ٢٣٥٤، ٦٩٦٢.

٢- باسی ئەوەی دەڵێ: بێگومان خاوەنی ئاوەکە لەپێشترە بە ئاوەکە هەتا تێراو دەبێت[١]، بەبەڵگەی ئەم فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ: ((ئاوی زیادە قەدەغە ناکرێت))

٢٣٥٣- ئەبو هورەیرە ﷺ گێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئاوی زیادە قەدەغە ناکرێت تا بەهۆیەوە لەوەڕگا قەدەغە بکرێت)).

٢٣٥٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "لَا تَمْنَعُوا فَضْلَ المَاءِ لِتَمْنَعُوا بِهِ فَضْلَ الكَلَإِ"[٢].

٢٣٥٤- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ڕێگری لە زیادەی ئاو مەکەن تا بەهۆیە ڕێگری لە زیادەی لەوەڕگا بکەن)).

٣- بَابُ مَنْ حَفَرَ بِئْرًا فِي مِلْكِهِ لَمْ يَضْمَنْ

٢٣٥٥- حَدَّثَنَا مَحْمُودٌ، أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "المَعْدِنُ جُبَارٌ، وَالبِئْرُ جُبَارٌ، وَالعَجْمَاءُ جُبَارٌ، وَفِي الرِّكَازِ الخُمُسُ"[٣].

٣- باسی کەسێک لە زەوی خۆیدا بیرێک هەڵکەنێت زامن نابێت[٤]

٢٣٥٥- ئەبو صاڵح دەگێڕێتەوە لە ئەبو هورەیرەوە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((کان[١] (هەر شتێکی تێبکەوێت) بژاردنی نییە، بیریش (هەر

---

(١) مەبەست لە تێراو بوون واتە خۆی و ئاژەڵ و کشتوکاڵی ئاوبخواتەوەو تێراوبێت.

(٢) بڕوانە: ٢٣٥٣.

(٣) بڕوانە: ١٤٩٩.

((٤) ئەگەر کەسێک کەوتە ئەو بیرەوە کە هەڵیکەندووە زامن نابێ.

شتێك بكەوێتە ناوی) بژاردنی نییە، ئاژەڵ (هەر زیانێك بدات) بژاردنی نییە، گەنجینەش پێنج یەكی زەكاتە)).

٤- بَابُ الخُصُومَةِ فِي البِئْرِ وَالقَضَاءِ فِيهَا

٢٣٥٦- ٢٣٥٧- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ هُوَ عَلَيْهَا فَاجِرٌ، لَقِيَ اللهَ وَهْوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ"، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ ٱللَّهِ وَأَيْمَٰنِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴿٧٧﴾ ﴾ آل عمران. الآيَةَ. فَجَاءَ الأَشْعَثُ فَقَالَ: مَا حَدَّثَكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ فِيَّ أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ، كَانَتْ لِي بِئْرٌ فِي أَرْضِ ابْنِ عَمٍّ لِي فَقَالَ لِي: "شُهُودَكَ". قُلْتُ: مَا لِي شُهُودٌ. قَالَ: "فَيَمِينُهُ". قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِذًا يَحْلِفَ. فَذَكَرَ النَّبِيُّ ﷺ هَذَا الحَدِيثَ، فَأَنْزَلَ اللهُ ذَلِكَ تَصْدِيقًا لَهُ[٢].

٤- باسی ناكۆكی لەسەر بیر و دادوەری لەبارەیەوە

٢٣٥٦- ٢٣٥٧- عەبدوڵڵای (كوڕی مەسعوود) ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە فەرموویەتی: ((هەركەس سوێند بخوات بەهۆیەوە ماڵ و سامانی مسوڵمانێكی پێ بچرێت (بۆ خۆی) و لەسوێند خواردنەكەشیدا درۆ بكات، كە دەگات بە خوا (لەڕۆژی دواییدا) خوا زۆر لێی توڕەیە))، ئینجا خوای بەرز و بڵند ئەم ئایەتەی دابەزاند: (بێگومان ئەوانەی پەیمانی خوا و سوێندەكانی خۆیان بە نرخێكی كەم دەفرۆشن)، ئینجا ئەشعەش هات و وتی: ئەبو

---

(١) واتە: شوێنی كانزاكان وەك: كانی خەڵوز و نەوت وشتی وا ئەگەر كەسێكی تێكەوێت.

(٢) بـــــڕوانە: ٢٤١٦-٢٤١٧، ٢٥١٥-٢٥١٦، ٢٦٦٦-٢٦٦٧، ٢٦٦٩-٢٦٧٠، ٢٦٧٣، ٢٦٧٦-٢٦٧٧، ٤٥٤٩-٤٥٥٠، ٦٦٥٩-٦٦٦٠، ٦٦٧٦-٦٦٧٧، ٧١٨٣- ٧١٨٤.

عەبدوڕەحمان[1] چیتان بۆ باس دەکات؟ ئەم ئایەتە لەسەر من دابەزی، من بیرێکم هەبوو لەناو زەوی ئامۆزایەکمدا، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێم: ((شایەتەکان بێنە))، وتم: شایەتم نییە، فەرمووی: ((دەی سوێندی بدە))، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو سوێند دەخوات[2]، ئینجا پێغەمبەر ﷺ ئەم فەرموودەی فەرموو، ئیتر خوداش ئەم ئایەتەی دابەزاند بۆ پشگیری و ڕاستی فەرموودەکە.

٥- بابُ إِثْمِ مَنْ مَنَعَ ابْنَ السَّبِيلِ مِنَ الْمَاءِ

٢٣٥٨- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنِ الأَعْمَشِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "ثَلَاثَةٌ لَا يَنْظُرُ اللهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ القِيَامَةِ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: رَجُلٌ كَانَ لَهُ فَضْلُ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ، فَمَنَعَهُ مِنِ ابْنِ السَّبِيلِ، وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِدُنْيَا، فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا رَضِيَ، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا سَخِطَ، وَرَجُلٌ أَقَامَ سِلْعَتَهُ بَعْدَ العَصْرِ، فَقَالَ: وَاللهِ الذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ، لَقَدْ أَعْطَيْتُ بِهَا كَذَا وَكَذَا، فَصَدَّقَهُ رَجُلٌ" ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشۡتَرُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَأَيۡمَٰنِهِمۡ ثَمَنٗا قَلِيلًا ﴿٧٧﴾ ﴾ آل عمران[3].

٥- باسی تاوانی ئەو کەسەی ئاو نەدات بەڕێبوار(کە لەخۆی زیادە)

٢٣٥٨- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((سێ جۆر کەس خوا لە ڕۆژی دواییدا سەیریان ناکات[4] پاکیان ناکاتەوە[5] وە سزای سەختیان بۆ هەیە: پیاوێك لەسەر ڕێگایەکدا بێت و ئاوی لە پێویستی خۆی زیاتر هەبێت و

---

(١) واتە عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود ﷺ.

(٢) بەلایەوە گرنگ نیە درۆ بکات.

(٣) بڕوانە: ٢٣٦٩، ٢٦٧٢، ٢٧١٢، ٧٤٤٦.

((٤) بەچاوی بەزەیی.

((٥) لەتاوان.

نەیدات بەڕێبوار، پیاوێکیش بەیعەت بدات بە پێشەوایەك تەنها لەبەر قازانجی دونیایی بەیعەتی پێ بدات، جا ئەگەر پێشەوا لە شتی دونیا بەشی بدات ڕازی بێت، وە ئەگەر بەشی نەدات پێی ناخۆشە و تورە بێت، پیاوێکیش پاش عەسر کاڵاکەی بفرۆشێت و بڵێ: سوێند بەو خوایەی جگە لەو هیچ پەرستراوێکی بەهەق نییە ئەم کاڵایە ئەوەندە و ئەوەندەم پێداوە، ئینجا کەسێك باوەڕ بەو سوێندەی بکات (و کاڵاکەی لێ بکڕێت)، پاشان پێغەمبەر ﷺ ئەم ئایەتەی خوێندەوە[1]: (بێگومان ئەوانەی پەیمانی خوا و سوێندەکانی خۆیان بە نرخێکی کەم دەفرۆشن).

٦- بابُ سَكْرِ الأَنْهَارِ

٢٣٥٩- ٢٣٦٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ ﵄ أَنَّهُ حَدَّثَهُ، أَنَّ رَجُلًا مِنَ الأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فِي شِرَاجِ الحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ: سَرِّحِ المَاءَ يَمُرُّ فَأَبَى عَلَيْهِ، فَاخْتَصَمَا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِلزُّبَيْرِ: "أَسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ أَرْسِلِ المَاءَ إِلَى جَارِكَ". فَغَضِبَ الأَنْصَارِيُّ، فَقَالَ: أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ. فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ: "اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ احْبِسِ المَاءَ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الجَدْرِ". فَقَالَ الزُّبَيْرُ: وَاللهِ إِنِّي لَأَحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ﴿٦٥﴾ ﴾ النساء، قَالَ مُحَمَّدُ بْن العَبَّاسِ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: لَيْسَ أَحَد يَذْكُرُ عُرْوَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، إِلَّا اللَّيثُ فَقَطْ[2].

((١) ئەوە تەفسیری ئایەتەکەیە نووسیومانە بۆ ئەوەی دووجار ئایەتەکە نەنووسین، چونکە لە دەقی عەرەبی فەرموودەکەدا ئایەتەکە هەیە.

(٢) بڕوانە: ٢٣٦١، ٢٣٦٢، ٢٧٠٨، ٤٥٨٥.

٦- باسی گرتنەوەی ئاوی ڕووبارەکان

٢٣٥٩- ٢٣٦٠- عورەوە دەگێڕێتەوە لە عەبدوڵڵای کوڕی زوبەیرەوە ﷺ کە عەبدوڵڵا بۆی گێڕاوەتەوە کە پیاوێکی ئەنصاری لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ لەگەڵ زوبەیردا بوو بە ناکۆکی و دەمەقاڵێیان لەسەر جۆگە ئاوی حەرە[1] کە باخی خورمایان پێ ئاو دەدا، جا ئەنصارییەکە وتی: ئاوەکە بەرەڵا بکە با بڕوات، بەڵام زوبەیر نەیهێڵا بڕوات، بۆیە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بوویە دەمەقاڵێیان، پێغەمبەری خوا ﷺ بە زوبەیری فەرموو: ((ئەی زوبەیر! ئاوی خۆت بدێرە و پاشان ئاوەکە بەرەڵا بکە بۆ دراوسێیەکەت))، پیاوە ئەنصارییەکە تورەبوو و وتی: لەبەرئەوەی زوبەیر کوڕی پورتە (وا دەڵێی)، ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ ڕەنگی دەموچاوی گۆڕا[2] پاشان فەرمووی ﷺ: ((ئەی زوبەیر! ئاوی خۆت بدێرە، پاشان ئاوەکە ڕا بگرە، تا ئاوەکە بگەڕێتەوە ژێر[3] دارخورماکان))، زوبەیر دەڵێ: سوێند بە خوا من وادەزانم ئەم ئایەتە لەو بارەیەوە دابەزیوە: (سوێند بە پەروەردگارت بڕوادار نین تا تۆنەکەن بە دادوەر لە هەر ئاژاوە و ناکۆکییەکی نێوانیاندا)، موحەممەدی کوڕی عەبباس دەڵێ: ئەبو عەبدوڵڵا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: بە تەنها لەیس نەبێت هیچ کەس لە گێڕەرەوەکان نەیانووتوە عورەوە لە عەبدوڵڵاوە گێڕاویەتیەوە.

٧- بابُ شُرْبِ الأَعْلَى قَبْلَ الأَسْفَلِ

٢٣٦١- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ قَالَ: خَاصَمَ الزُّبَيْرَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "يَا زُبَيْرُ، اسْقِ ثُمَّ أَرْسِلْ". فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ: إِنَّهُ

---

(١) خاکێکی بەردەڵانی ڕەشە کە جێگایەکە لە مەدینە.

(٢) ئەوەندە تورە بوو.

(٣) جدر: بەو دەوروبەرە دەوترێت بۆ بنی دارخورما کراوە تابەجوانی ئاو بخوات.

ابْنُ عَمَّتِكَ. فَقَالَ ﷺ: "اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ يَبْلُغُ المَاءُ الجَدْرَ، ثُمَّ أَمْسِكْ". فَقَالَ الزُّبَيْرُ: فَأَحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ: ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ﴿٦٥﴾ ﴾ النساء[1].

٧- باسی ئاوخواردنی سەرەوە پێش خوارەوەیە

٢٣٦١- عورِوە دەڵێ: پیاوێکی ئەنصاری لەگەڵ زوبەیردا بوو بە ناکۆکی و دەمەقاڵێیان، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئەی زوبەیر! ئاوی خۆت بدێرە و پاشان ئاوەکە بەرەڵابکە با بڕوات))، پیاوە ئەنصارییەکە وتی: لەبەرئەوەی زوبەیر کوڕی پورتە (وا دەڵێی)، ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئەی زوبەیر! ئاوی خۆت بدێرە تا ئاوەکە بگەڕێتەوە بۆ چاڵی بن دارخورماکان، پاشان ئاوەکە ڕابگرە))، جا زوبەیر دەڵێ: من وادەزانم ئەم ئایەتە لەوبارەیەوە دابەزیوە: (سوێند بە پەروەردگارت بڕوادار نین تا تۆ نەکەن بەدادوەر لە هەر ئاژاوە و ناکۆکییەکی نێوانیان).

٨- بابُ شِرْبِ الأَعْلَى إِلَى الكَعْبَيْنِ

٢٣٦٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ هُوَ ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا مَخْلَدُ بْنُ يَزِيدَ الْحَرَّانِيُّ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنْ الْأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ فِي شِرَاجٍ مِنْ الْحَرَّةِ يَسْقِي بِهَا النَّخْلَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اسْقِ يَا زُبَيْرُ فَأَمَرَهُ بِالْمَعْرُوفِ ثُمَّ أَرْسِلْ إِلَى جَارِكَ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ يَرْجِعَ الْمَاءُ إِلَى الْجَدْرِ وَاسْتَوْعَى لَهُ حَقَّهُ فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ أُنْزِلَتْ

---

(١) بڕوانە: ٢٣٥٩.

فِي ذَلِكَ ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ﴿٦٥﴾ ﴾ النساء. قَالَ لِي ابْنُ شِهَابٍ فَقَدَّرَتْ الْأَنْصَارُ وَالنَّاسُ قَوْلَ النَّبِيِّ ﷺ اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ وَكَانَ ذَلِكَ إِلَى الْكَعْبَيْنِ

٨- باسی ئاو خواردنی ئەو (باخەی) لەسەرەوەیە تا دەگاتە قولەپێ

٢٣٦٢- عورِوەی کوڕی زوبەیر دەگێڕێتەوە کە پیاوێکی ئەنصاری لەسەر جۆگەئاوێك کە لەحەرِە بوو، ئاوی دارخورمای پێدەدا لەگەڵ زوبەیر بوو بە کێشە و دەمەقاڵێیان، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((زوبەیر ئاوی باخەکەت بدێرە -جا فەرمانی پێکرد بە پێی عورف و عادەت [1]-، پاشان ئاوەکە بەرەڵابکە بۆ دراوسێیەکەت))، ئینجا پیاوە ئەنصارییەکە وتی: لەبەرئەوەی زوبەیر پوورزاتە (وا دەڵێی)، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕەنگی ڕووخساری گۆڕا، پاشان فەرمووی (بەزوبەیر): ((ئاوی خۆت بدێرە، پاشان ئاوەکە بگرە هەتا ئاوەکە دەگەڕێتەوە بۆ چاڵی بن دارخورماکان))، ئەوەی مافەی زوبەیر بوو بە تەواوی پێی دا، ئینجا زوبەیر وتی: سوێند بەخوا بێگومان ئەم ئایەتە لەم بارەوە دابەزی: (سوێند بەپەروەردگارت بڕوادار نین تا تۆ نەکەن بە دادوەر لە هەر ئاژاوە و ناکۆکییەکی نێوانیاندا). (ئیبنو جورەیج دەڵێ:) ئیبنو شیهاب پێی وتم: ئەنصارییەکان و خەڵکی دیکەش ئەو ئەندازەیان پێوا کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((زوبەیر ئاوی خۆت بدێرە و پاشان ئاوەکە بگرە تا بنی دارخورماکان پڕ دەکات))، ئەو ئەندازەیە دەگەیشتە هەردوو قولەپێی مرۆڤ.

---

(١) عورف و عادەت چۆنە لە ئاودێرانی باخ وابکات، ئەم بەشە لە فەرموودەکە وتەی گێڕەرەوەکانە، مانای تریشی بۆ لێکدراوەتەوە، وەک فەرمانی پێکرد بە چاوپۆشی کردن. (إرشاد الساري لشرح صحيح البخاري:٥/٣٥٣)

٩- بابُ فَضْلِ سَقْيِ المَاءِ

٢٣٦٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَيٍّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "بَيْنَا رَجُلٌ يَمْشِي فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ العَطَشُ، فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنْهَا، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْهَثُ، يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ العَطَشِ، فَقَالَ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا مِثْلُ الذِي بَلَغَ بِي فَمَلأَ خُفَّهُ، ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ، ثُمَّ رَقِيَ، فَسَقَى الكَلْبَ، فَشَكَرَ اللهُ لَهُ، فَغَفَرَ لَهُ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، وَإِنَّ لَنَا فِي البَهَائِمِ أَجْرًا؟ قَالَ: "فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ". تَابَعَهُ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، وَالرَّبِيعُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ[١].

٩- رباسی گەورەیی ئاو پێدان[٢]

٢٣٦٣- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((لەکاتێکدا پیاوێك بەڕێگادا دەڕۆیشت کە تینوویەتی زۆری بۆ هێنابوو، بۆیە دابەزیە ناو بیرێکەوە و ئاوی لێ خواردەوە، پاشان هاتە دەرەوە بینی سەگێك زمانی دەرهێناوە و هەناسە بڕکێیەتی لەتینوانا خۆڵ دەخوات، پیاوەکە وتی: بێگومان ئەم سەگە لە تینوویەتیدا گەیشتوە بەو حاڵەی بە من گەیشت بوو، جا دابەزیە ناو بیرەکە و پێلاوەکەی پڕکرد لەئاو، پاشان بە دەمی گرتی و لە بیرەکە هاتە سەرەوەو سەگەکەی ئاودا، بەو هۆیەوە خودا سوپاسی کرد و لێی خۆشبوو))، هاوەڵان وتیان: بەڕاست ئێمە (لەچاکەکردن) لەگەڵ ئاژەڵ و بێ زماندا پاداشتمان هەیە؟ فەرمووی: ((لە هەموو خاوەن جگەرێکی زیندوودا[٣] پاداشت هەیە)). حەممادی کوڕی سەلەمە و ڕەبیعی کوڕی موسلیم لەموحەممەدی کوڕی زیادەوە گێڕاویانەتەوە و پاڵپشتی گێڕانەوەی ئەم فەرموودەیان کردووە.

---

(١) بڕوانە: ١٧٣.

((٢) مەبەست لەم باسە ئاودانە بە گیاندار کە تینووی بێت.

((٣) مەبەستی هەموو گیاندارێک کە لەم دونیایەدا بژی جگە لەوانەی فەرمان بەکوشتنیان کراوە.

٢٣٦٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ ﵄ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى صَلاَةَ الكُسُوفِ، فَقَالَ: "دَنَتْ مِنِّي النَّارُ حَتَّى قُلْتُ: أَيْ رَبِّ، وَأَنَا مَعَهُمْ؟! فَإِذَا امْرَأَةٌ -حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ:- تَخْدِشُهَا هِرَّةٌ، قَالَ: مَا شَأْنُ هَذِهِ؟ قَالُوا: حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا"[١].

٢٣٦٤- ئەسمائی کچی ئەبو بەکر ﵄ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ نوێژی خۆرگیرانی کرد، ئینجا فەرمووی: ((دۆزەخ ئەوەندە لێم نزیك بوویەوە هەتا وتم: ئەی پەروەردگار منیش لەگەڵ دۆزەخیانم؟! جا ئافرەتێکم بینی -وابزانم[٢] فەرمووی- پشیلەیەك بەچنگوڵ (ڕووخسار و لاشەی) دەڕوشاند، وتی: ئەم پشیلە چییەتی؟ وتیان: ئەو ئافرەتە (لەدونیادا) بەندی کردبوو هەتا لەبرسا مرد)).

٢٣٦٥- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﵄ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ قَالَ: فَقَالَ -وَاللهُ أَعْلَمُ-: لَا أَنْتِ أَطْعَمْتِهَا وَلَا سَقَيْتِهَا حِينَ حَبَسْتِيهَا، وَلَا أَنْتِ أَرْسَلْتِيهَا فَأَكَلَتْ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ"[٣].

٢٣٦٥- عەبدوڵلای کوڕی عومەر ﵄ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئافرەتێك سزادرا[٤] بەهۆی پشیلەکەیەوە کە زیندانی کردبوو هەتا لەبرسا مرد، جا ئافرەتەکە بەهۆی ئەو پشیلەیەوە ڕۆیشتە دۆزەخ))، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئنجا [٥] بەئافرەتەکە(بە ئافرەتەکە) :-خوا زاناترە- ((کاتێك

(١) بڕوانە: ٧٤٥.

((٢) ئیبن ئەبو مولەیکە یان ئەسما وای وت.

(٣) بڕوانە: ٣٣١٨، ٣٤٨٢.

((٤) لەدۆزەخدا.

((٥) خوا یان فریشتەی سەرپەرشتیاری دۆزەخ

زیندانت کرد نەخۆت خواردن و خواردنەوەت پێدا، نە بەرەڵاشت کرد خۆی مێروو و گیانداری سەرزەوی بخوات)).

١٠- بابُ مَنْ رَأَى أَنَّ صَاحِبَ الحَوْضِ وَالقِرْبَةِ أَحَقُّ بِمَائِهِ

٢٣٦٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ قَالَ: أُتِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِقَدَحٍ فَشَرِبَ وَعَنْ يَمِينِهِ غُلَامٌ، هُوَ أَحْدَثُ القَوْمِ، وَالأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ: "يَا غُلَامُ، أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ الأَشْيَاخَ؟ ". فَقَالَ: مَا كُنْتُ لأُوثِرَ بِنَصِيبِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ[1].

١٠- باسی ئەو کەسەی ڕای وایە کە خاوەن حەوز یان گۆزە لەپێشترە بەو ئاوەی تێیاندایە لە خەڵکی تر

٢٣٦٦- سەهلی کوڕی سەعد ﷺ وتی: جامێك ئاو هێنرا بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ و لێی خواردەوە، وە لای ڕاستیەوە کوڕێك بوو لە هەموو خەڵکەکە بچووکتر بوو، وە پیاوە بەتەمەنەکانیش لای چەپیەوە بوون، فەرمووی: ((ئەی کوڕە بچکۆل ڕێگەم دەدەیت ئاوەکە بدەم بەم پیاوە بە تەمەنانە؟))، کوڕە بچکۆلەکەش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەشی خۆم لە بەرماوی تۆ بەکەس نادەم و باوی نادەم بەسەر خۆمدا، پێغەمبەریش ﷺ جامەکەی دایە دەستی.

٢٣٦٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ - ﷺ- قَالَ:"وَالذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لأَذُودَنَّ رِجَالًا عَنْ حَوْضِي كَمَا تُذَادُ الغَرِيبَةُ مِنَ الإِبِلِ عَنِ الحَوْضِ".

(١) بڕوانە: ٢٣٥١.

٢٣٦٧- ئەبو هورەیرە ﷺ گێڕایەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرمووی: ((سوێند بەو زاتەی گیانی منی بەدەستە پیاوانێك لە حەوزەکەم[1] دەردەکەم وەك چۆن وشتری نامۆ لە حەوز دەردەکرێ[2])).

٢٣٦٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، وَكَثِيرِ بْنِ كَثِيرٍ -يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى الآخَرِ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "يَرْحَمُ اللهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ -أَوْ قَالَ: لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ المَاءِ- لَكَانَتْ عَيْنًا مَعِينًا، وَأَقْبَلَ جُرْهُمُ فَقَالُوا: أَتَأْذَنِينَ أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، وَلَا حَقَّ لَكُمْ فِي المَاءِ. قَالُوا: نَعَمْ"[3].

٢٣٦٨- عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((خوا ڕەحم بەدایکی ئیسماعیل (هاجەر) بکات، ئەگەر لەئاوی زەمزەم بگەڕابایە -یان فەرمووی: ئەگەر بە مشت ئاوی لێ نەبردایە- ئێستا کانیاوێك بوو لەبەری دەڕۆیشت، هۆزی جورهوم هاتن وتیان (بەهاجەر): ئایا مۆڵەت دەدەیت ئێمە لای تۆدا دابەزین و نیشتەجێ ببین؟ هاجەر وتی: بەڵێ، بەڵام هیچ مافێکتان لەم ئاوەدا نییە، وتیان: بەڵێ باشە)).

٢٣٦٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ يَوْمَ القِيَامَةِ، وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ: رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى سِلْعَةٍ لَقَدْ أَعْطَى بِهَا أَكْثَرَ مِمَّا أَعْطَى وَهْوَ كَاذِبٌ، وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ العَصْرِ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ، وَرَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ مَاءٍ، فَيَقُولُ اللهُ: اليَوْمَ

---

(١) حەوزی کەوسەر.

(٢) کاتێک بیەوێ ئاو بخواتەوە.

(٣) بڕوانە: ٣٣٦٢، ٣٣٦٣، ٣٣٦٤، ٣٣٦٥.

أَمْنَعُكَ فَضْلِي كَمَا مَنَعْتَ فَضْلَ مَا لَمْ تَعْمَلْ يَدَاكَ". قَالَ عَلِيٌّ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ -غَيْرَ مَرَّةٍ- عَنْ عَمْرٍو، سَمِعَ أَبَا صَالِحٍ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ[١].

٢٣٦٩- ئەبو هوڕەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕایەوە فەرمووی: ((سێ جۆر کەس هەن خوای گەورە لەڕۆژی دواییدا قسەیان لەگەڵ ناکات و سەیریان ناکات: پیاوێك سوێند بخوات لەسەر کاڵایەك کە بێگومان زیاتری پێداوە لەو نرخەی کڕیار دەیداتێ و درۆش دەکات، پیاوێکیش دوا عەسر سوێندێکی درۆ بخوات بۆ ئەوەی ماڵی مسوڵمانێکی پێ دابڕێ بۆ خۆی، پیاوێکیش ئاوی لەخۆی زیاد بێت نەیدات بە خەڵکی، جا خواش دەفەرموێ: (ئەمڕۆ منیش بەهرەی خۆم لە تۆ دەگرمەوە وەك چۆن تۆ ئەو زیادەت لەخەڵك گرتەوە (لە دونیادا)، لە کاتێکدا تۆ بەدەستی خۆت دروستت نەکردبوو)). عەلی[٢] دەڵێ: سوفیان -زیاد لە جارێك- بۆی گێڕاینەوە لە عەمرەوە، ئەویش لە ئەبو صاڵحی بیستووە، ئەویش دەیبردەوە سەر پێغەمبەر ﷺ[٣].

١١ - بابٌ: لَا حِمَى إِلَّا لِلهِ وَلِرَسُولِهِ ﷺ

٢٣٧٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَثَّامَةَ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "لَا حِمَى إِلَّا لِلهِ وَلِرَسُولِهِ". وَقَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ حَمَى النَّقِيعَ، وَأَنَّ عُمَرَ حَمَى السَّرَفَ وَالرَّبَذَةَ[٤].

---

(١) بڕوانە: ٢٣٥٨.

((٢) عەلی کوڕی مەدینی.

((٣) ئەمە ئاماژەیە کە سوفیان زۆر ئەم فەرموودەی بە(مرسل)ی هێناوە، بەڵام بەپەیوەستی و صەحیحیش هێناویەتی.

(٤) بڕوانە: ٣٠١٣.

١١- باسێک: قەدەغەکردن[١] نییە بۆ هیچ کەسێک جگە لە خوا و پێغەمبەرەکەی ﷺ

٢٣٧٠- صەعبی کوڕی جەسسامە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((بۆ کەس نییە قەدەغەکردن جگە لە خوا و پێغەمبەرەکەی ﷺ)). (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: پێمان گەیشتووە کە پێغەمبەر ﷺ نەقیعی قەدەغەکردوە، وە عومەر ﷺ سەرەف و ڕەبزەی قەدەغە کردوە[٢].

١٢- بابُ شُرْبِ النَّاسِ وَسَقْيِ الدَّوَابِّ مِنَ الأَنْهَارِ

٢٣٧١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "الخَيْلُ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَعَلَى رَجُلٍ وِزْرٌ، فَأَمَّا الَّذِي لَهُ أَجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ، فَأَطَالَ بِهَا فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَصَابَتْ فِي طِيَلِهَا ذَلِكَ مِنَ المَرْجِ أَوِ الرَّوْضَةِ كَانَتْ لَهُ حَسَنَاتٍ، وَلَوْ أَنَّهُ انْقَطَعَ طِيَلُهَا فَاسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ كَانَتْ آثَارُهَا وَأَرْوَاثُهَا حَسَنَاتٍ لَهُ، وَلَوْ أَنَّهَا مَرَّتْ بِنَهَرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَمْ يُرِدْ أَنْ يَسْقِيَ كَانَ ذَلِكَ حَسَنَاتٍ لَهُ، فَهِيَ لِذَلِكَ أَجْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا تَغَنِّيًا وَتَعَفُّفًا ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللهِ فِي رِقَابِهَا وَلَا ظُهُورِهَا، فَهِيَ لِذَلِكَ سِتْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا فَخْرًا وَرِيَاءً وَنِوَاءً لأَهْلِ الإِسْلَامِ، فَهِيَ عَلَى ذَلِكَ وِزْرٌ". وَسُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الحُمُرِ، فَقَالَ: "مَا أُنْزِلَ عَلَيَّ فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا هَذِهِ الآيَةُ الجَامِعَةُ الفَاذَّةُ: ﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝٧ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝٨﴾ الزلزلة[٣].

((١) مەبەست لێی قەدەغەکردنی زەوی و زار و لەوەڕگا و داروددرەختە کە خەڵکی تر بۆیان نەبێت سوودی لێ ببینن.

((٢) ئەمانە سێ شوێن بوون، جا قەدەغە کراون بۆ ئاژەڵەکانی زەکات کە لێی بلەوەڕێن، ئەم کارە وەک حکومەت و دەوڵەت کردوویانە.

(٣) بڕوانە: ٢٨٦٠، ٣٦٤٦، ٤٩٦٢، ٤٩٦٣، ٧٣٥٦، ١٤٠٢، ١٤٠٣، ٢٣٧٨، ٣٠٧٣، ٤٥٦٥، ٤٦٥٩، ٦٩٥٧، ٦٩٥٨، ٧٣٥٦.

١٢- باسی ئاوخواردنەوەی خەڵک و ئاودانی ئاژەڵان لە ئاوی ڕووبار

٢٣٧١- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئەسپ بۆ پیاوێك پاداشتە، بۆ پیاوێکیش داپۆشەر(ی کەموکوڕییەکان)ە، بۆ پیاوێکیش تاوان و گوناهە، جا ئەوەیان بۆی دەبێتە پاداشت ئەوە پیاوێکە ئەسپەکە دابەستێت بۆ غەزا و خەبات لە ڕێی خوادا، ئینجا پەتی بۆ درێژ دەکات لە لەوەڕگا یان سەوزایی و مێرگێکدا، جا لەوپەت بۆ درێژ کردنەدا چەند بلەوەڕێ لەو لەوەڕگا و مێرگ و سەوزاییەدا، ئەوە هەمووی بۆی دەبێتە چاکە و پاداشت، خۆ ئەگەر پەتەکەی بپچڕێت و سەرێك یان دووسەر غاربکات، ئەوە شوێن سمەکانی و تەرس و میزەکەی دەبێتە چاکە بۆی، وە ئەگەر بەلای ڕووبارێکدا بڕوات و لێی بخواتەوە با خاوەنەکەشی نەیەوێت ئاوی بدات، ئەوە ئەو ئاو خواردنەوەش بەچاکە بۆی دەنووسرێت، کەواتە لەبەر ئەوە پاداشتە. پیاوێکیش ئەسپەکە دابەستێت تا لە خەڵك بێ نیاز بێت[١] و چاوی لەدەستی خەڵك نەبێت[٢]، پاشان مافی خوایشی لەبیر بێ تێیدا لە زەکات لێ دانیان[٣] و سواربوونیان بۆ خەبات، جا لەبەر ئەوە داپۆشەری (کەموکوڕییە). پیاوێکیش دایبەستووە بەمەستی شانازی و ڕووپامایی و دوژمنایەتی کردنی خەڵکی مسوڵمان، جا ئا لەبەر ئەوە تاوانە و گوناهە (بۆ خاوەنی))). وە پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ کرا دەربارەی (چاکەکردن لەگەڵ) گوێدرێژەکان، ئەویش فەرمووی: ((دەربارەی گوێدرێژ هیچ شتێکم بۆ دانەبەزیوە جگە لەم ئایەتە گشتگیرە کەم وێنەیە: (ئینجا هەرکەسێك بە ئەندازەی هەر وردیلەیەك چاکەی کردبێت دەیبینێتەوە، وە هەر کەسێك بە ئەندازەی هەر وردیلەیەك خراپەی کردبێت دەیبینێتەوە[٤]))).

---

(١) بۆ سواری و شتی لەو جۆرە.

(٢) ئیش و کەسابەتی پێ بکات.

(٣) وەک ماڵی بازرگانی.

(٤) واتە: هەر کەسێک چاکە بکات لەگەڵ گوێدرێژێکدا، پاداشتەکەی لە دوارۆژدا دەبینێتەوە هەروەها خراپەش بەهەمان شێوە.

٢٣٧٢- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ يَزِيدَ -مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ- عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ ﷺ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَسَأَلَهُ عَنِ اللُّقَطَةِ، فَقَالَ: "اعْرِفْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا، ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً، فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَإِلَّا فَشَأْنَكَ بِهَا". قَالَ: فَضَالَّةُ الغَنَمِ؟ قَالَ: "هِيَ لَكَ، أَوْ لأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ". قَالَ: فَضَالَّةُ الإِبِلِ؟ قَالَ: "مَالَكَ وَلَهَا؟ مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَحِذَاؤُهَا، تَرِدُ المَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا"[١].

٢٣٧٢- زەیدی کوڕی خالید ﷺ وتی: پیاوێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و پرسیاری هەڵگرتنەوەی شتی ونبووی لێکرد، ئەویش فەرمووی: ((بزانە[٢] لە ناو چیدایە و بەچی بەستراوە، پاشان ساڵێك بانگەوازی بۆ بکە، جا ئەگەر خاوەنەکەی هات بۆی (بیدەرەوە)، وە ئەگەر نەهات چی لێ دەکەیت بیکە)). پیاوەکە وتی: ئەی مەڕ و بزنی ونبوو؟ فەرمووی: ((ئەوە بۆ تۆیە، یان بۆ براکەتە یان بۆگورگە)) وتی: ئەی وشتری ونبوو؟ فەرمووی: ((تۆ چیتە بەسەریەوە؟ جەوەنە ئاو و پێڵاوی خۆی پێیە دەڕوات بۆ ئاو خواردنەوە و گەڵای درەخت دەخوات، تا خاوەنەکەی پێی دەگات و دەیدۆزێتەوە)).

١٣- بابُ بَيْعِ الحَطبِ وَالكَلإِ

٢٣٧٣- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ العَوَّامِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحْبُلًا، فَيَأْخُذَ حُزْمَةً مِنْ حَطَبٍ فَيَبِيعَ، فَيَكُفَّ اللهُ بِهِ وَجْهَهُ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أُعْطِيَ أَمْ مُنِعَ"[٣].

---

(١) بروانە: ٩١.

(٢) بۆ ئەوەی دواتر بزانێت ئەو کەسەی دەڵێ هی منە ڕاست دەکات یان درۆ دەکات.

(٣) بروانە: ١٤٧١.

١٣- باسی فرۆشتنی دار و لەوەڕگا[1]

٢٣٧٣- زوبەیری کوڕی عەوام ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرموویەتی: ((سوێند بە خوا[2] ئەگەر کەسێکتان گوریسەکان هەڵبگرێت و کۆڵێ دار بێنێت، بیفرۆشێت و ڕووی خۆی پێ بپارێزێت، چاکترە لەوەی داوا لە خەڵك بکات، جا پێی بدرێت یان پێی نەدرێت)).

٢٣٧٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ - مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ- أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "لأَنْ يَحْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ"[3].

٢٣٧٤- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((سوێند بە خوا ئەگەر یەکێك لە ئێوە کۆڵێ دار بکاتە کۆڵ (بیهێنێت و بیفرۆشێت)، بۆ خۆی چاکترە لەوەی کە داوا لەکەسێك بکات، ئیتر ئەو کەسە پێی بدات یان پێی نەدات)).

٢٣٧٥- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: أَصَبْتُ شَارِفًا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي مَغْنَمٍ يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ: وَأَعْطَانِي رَسُولُ اللهِ ﷺ شَارِفًا أُخْرَى، فَأَنَخْتُهُمَا يَوْمًا عِنْدَ بَابِ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَحْمِلَ عَلَيْهِمَا إِذْخِرًا لأَبِيعَهُ، وَمَعِي صَائِغٌ مِنْ بَنِي قَيْنُقَاعَ فَأَسْتَعِينَ بِهِ عَلَى وَلِيمَةِ فَاطِمَةَ، وَحَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَشْرَبُ فِي ذَلِكَ الْبَيْتِ مَعَهُ قَيْنَةٌ، فَقَالَتْ: أَلاَ يَا حَمْزَ لِلشُّرُفِ النِّوَاءِ. فَثَارَ إِلَيْهِمَا

---

(١) مەبەست پێی پووش و گیایە.

(٢) بڕوانە: إرشاد الساري لشرح صحيح البخاري: ٢٠٨/٤.

(٣) بڕوانە: ١٤٧٠.

حَمْزَةُ بِالسَّيْفِ، فَجَبَّ أَسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، ثُمَّ أَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا -قُلْتُ لِابْنِ شِهَابٍ: وَمِنَ السَّنَامِ؟ قَالَ: قَدْ جَبَّ أَسْنِمَتَهُمَا فَذَهَبَ بِهَا- قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: قَالَ عَلِيٌّ ﷺ: فَنَظَرْتُ إِلَى مَنْظَرٍ أَفْظَعَنِي فَأَتَيْتُ نَبِيَّ اللهِ ﷺ وَعِنْدَهُ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ فَأَخْبَرْتُهُ الخَبَرَ، فَخَرَجَ وَمَعَهُ زَيْدٌ، فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ، فَدَخَلَ عَلَى حَمْزَةَ فَتَغَيَّظَ عَلَيْهِ فَرَفَعَ حَمْزَةُ بَصَرَهُ وَقَالَ: هَلْ أَنْتُمْ إِلَّا عَبِيدٌ لِآبَائِي فَرَجَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُقَهْقِرُ حَتَّى خَرَجَ عَنْهُمْ، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الخَمْرِ[١].

٢٣٧٥- حوسەینی كوڕی عەلی لە عەلی كوڕی ئەبو تالیبەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە وتی: لە خزمەت پێغەمبەری خوادا ﷺ لە دەستكەوتی جەنگی بەدر وشترە پیرەیەكم بەركەوت، عەلی دەڵێ: پێغەمبەری خواش ﷺ وشترە پیرێكی تری پێدام، ئینجا ڕۆژێكیان هەردووكیانم لەبەردەگاری پیاوێكی ئەنصاری یەخ دابوون، وە من دەمویست ڕووەكی (ئیزخیر)[٢] یان لێ باربكەم تا بیفرۆشم، زەڕنگەرێكی بەنو قەینوقاعیشم لەگەڵ بوو، تا بە پارەكەی زەماوەندی فاتیمەی پێ بكەم، حەمزەی كوڕی عەبدولموتەلیبیش لەوماڵەدا عارەقی دەخواردەوە و كەنیزەكێكی گۆرانیبێژیشی لەگەڵدابوو، كەنیزەكەكە وتی: ئەی حەمزە هەستە بۆ ئەو وشترە پیرە قەڵەوانە (سەریان ببڕە)، حەمزەش بە شمشێرەكەیەوە ڕاپەڕی، پەلاماری دوو وشترەكەی دا، سەركۆپارەی هەردووكیانی بڕی و كەللەكەیانی هەڵدڕی و لەجگەری هەردووكیانی برد، ئیبنو جورەیج دەڵێ: بە ئیبنو شیهابم وت: لەسەر كۆپارەكەشیانی برد؟ وتی: سەركۆپارەی هەردووكیانی بڕی و بردی، ئیبنو شیهاب دەڵێ: عەلی كوڕی ئەبو تاڵیب ﷺ وتی: جا سەیری ئەو دیمەنەم كرد تۆقاندمی، منیش ڕۆیشتم بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ

---

(١) بڕوانە: ٢٠٨٩.

((٢) ڕووەكێكی بۆنخۆشە لە حیجاز هەیە.

زەیدی کوڕی حاریسەی لابوو، هەواڵەکەم بۆ باسکرد، ئەویش لەماڵ هاتە دەرەوە و زەیدیشی لەگەڵدا بوو، منیش لە خزمەتیدا ڕۆیشتم، چووە ژوورەوە بۆ لای حەمزە زۆر ڕقی لێی هەستا، حەمزەش چاوی هەڵبڕی و وتی: ئێوە هەر کۆیلە و بەندەی باوباپیرانی من نەبوون؟ ئیتر پێغەمبەری خوا ﷺ پاشە و پاش گەڕایەوە دواوە هەتا لای ئەوانە هاتە دەرەوە، ئەم ڕووداوەش پێش حەرام کردنی عارەق بوو.

١٤- بابُ القطائعِ

٢٣٧٦- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ بن زيد، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَس بن مالك قَالَ: أَرَادَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُقْطِعَ مِنَ البَحْرَيْنِ، فَقَالَتِ الأَنْصَارُ: حَتَّى تُقْطِعَ لإِخْوَانِنَا مِنَ المُهَاجِرِينَ مِثْلَ الذِي تُقْطِعُ لَنَا قَالَ: "سَتَرَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي"[١].

١٤- باسی دابڕین[٢] و خەڵات

٢٣٧٦- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ویستی لە بەحرەین هەندێ زەوی (یان داهاتی سەرانە) دابڕێت (بۆ ئەنصارییەکان)، ئەنصارییەکانیش وتیان: (بۆمان دامەبڕە) هەتا بۆ برا کۆچەرییەکانمان دانەبڕیت هاوشێوەی ئەوەی بۆ ئێمەی دادەبڕیت، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بێگومان لەپاش من خۆخۆی و نادادگەری بەرانبەرتان بەچاوی خۆتان دەبینن، دەی کەواتە خۆڕاگربن تا پێم دەگەنەوە)).

(١) بڕوانە: ٢٣٧٧، ٣١٦٣، ٣٧٩٤.

((٢) واتە: سەرۆکی وڵات زەوییەک بدات بە کەسێک یان چەند کەسێک، سوود و قازانج لە بەروبوومەکەی ببینن، نەک زەوییەکە ببێت بەموڵکیان.(فتح الباري: ٦/٦٠).

١٥- بابُ كِتَابَةِ القَطَائِعِ

٢٣٧٧- وَقَالَ اللَّيْثُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ الأَنْصَارَ لِيُقْطِعَ لَهُمْ بِالبَحْرَيْنِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنْ فَعَلْتَ فَاكْتُبْ لإِخْوَانِنَا مِنْ قُرَيْشٍ بِمِثْلِهَا، فَلَمْ يَكُنْ ذَلِكَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: "إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي"[١].

١٥- باسی نووسینی خەڵات و دابڕین

٢٣٧٧- ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ئەنصارییەکانی بانگ کرد، ویستی لە بەحرەین هەندێك زەوی (یان داهاتی سەرانە)یان بۆ دابڕێت، (ئەنصارییەکانیش) وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر ئەو کارەت کرد (دادەبڕی بۆمان)، ئەوە هاوشێوەی ئەوەش بۆ برا قورەیشییەکانمان بنووسە، بەڵام پێغەمبەر ﷺ ئەوەندە ئەندازە زەوییەی نەبوو[٢]، جا فەرمووی: ((بێگومان لەپاش من خۆخۆی و نادادگەری بەرانبەرتان بەچاوی خۆتان دەبینن، دەی کەواتە خۆڕاگربن تا پێم دەگەنەوە)).

١٦- بابُ حَلَبِ الإِبِلِ عَلَى المَاءِ

٢٣٧٨- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ هِلاَلِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مِنْ حَقِّ الإِبِلِ أَنْ تُحْلَبَ عَلَى المَاءِ"[٣].

---

(١) بڕوانە: ٢٣٧٦.

(٢) یان مەبەستی ئەوەی نەبوو، چونکە پێشتر زەوی بەنی نەزیری دابوو بە کۆچەران، یان بە مانای پێغەمبەر ﷺ زەوی نەبوو بیدات بە کۆچەران.

(٣) بڕوانە: ٢٣٧١.

١٦- باسی دۆشینی وشتر لەجێگای ئاودانیدا[١]

٢٣٧٨- ئەبو هوڕەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرمووی: ((لە مافی وشترە کە لای ئاو(ی ئاو خواردنەکەی)دا بدۆشرێت)).

١٧- بابُ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ مَمَرٌّ، أَوْ شِرْبٌ فِي حَائِطٍ أَوْ فِي نَخْلٍ

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ بَاعَ نَخْلًا بَعْدَ أَنْ تُؤَبَّرَ فَثَمَرَتُهَا لِلْبَائِعِ". فَلِلْبَائِعِ المَمَرُّ وَالسَّقْيُ حَتَّى يَرْفَعَ، وَكَذَلِكَ رَبُّ العَرِيَّةِ.

١٧- باسی کەسێک مافی ڕێگەی هاتووچۆی هەیە لە باخدا و مافی بەشە ئاویشی هەیە لە دارخورمادا

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((هەر کەسێك دارخورمای فرۆشت پاش ئەوەی کە متوربە دەکرێت، ئەوە بەروبوومەکەی بۆ فرۆشیارە))، کەواتە: فرۆشیار هاتووچۆ و ئاودێرانی بۆ هەیە تا بەروبوومەکە دەڕنێت و لێی دەکاتەوە، خاوەنی عەریەش[٢] بەهەمان شێوەیە.

٢٣٧٩ - أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "مَنِ ابْتَاعَ نَخْلًا بَعْدَ أَنْ تُؤَبَّرَ فَثَمَرَتُهَا لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ المُبْتَاعُ، وَمَنِ ابْتَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لِلَّذِي بَاعَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ المُبْتَاعُ". وَعَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ: فِي العَبْدِ[٣].

---

(١) واتە: کاتێک ئاو دەدرێت لەو کاتەدا لەسەر ئاوەکە بدۆشرێت و بەشی هەژارانی لێ بدرێت.

(٢) بریتییە لەوەی کەسێک دارخورمایەک بدات بەکەسێکی تر لە باخە خورماکەیدا.

(٣) بڕوانە: ٢٢٠٣.

٢٣٧٩- سالیمی کوڕی عەبدوڵلا لە عەبدوڵلای باوکیەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە لە پێغەمبەری خوای ﷺ بیستووە دەیفەرموو: ((هەر کەسێك دارخورمایەك بکڕێ دوای ئەوەی کە موتوربە دەکرێت، ئەوە بەروبوومەکەی بۆ فرۆشیارە، مەگەر کڕیار بە مەرجی بگرێت (کە بۆ ئەو بێت)، هەرکەسێکیش کۆیلەیەك بکرێت و کۆیلەکەماڵی هەبێت، ئەوە ماڵەکەی بۆ فرۆشیارە، مەگەر کڕیار بەمەرجی گرتبێت (کە بۆ ئەو بێت). لە مالیکەوە لەنافیعەوە، لە ئیبنو عومەرەوە، لەعومەرەوە دەربارەی کۆیلە فەرموودەکە دەگێڕنەوە کە ماڵەکەی بۆ فرۆشیارە[١].

٢٣٨٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ قَالَ: رَخَّصَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ تُبَاعَ العَرَايَا بِخَرْصِهَا تَمْرًا[٢].

٢٣٨٠- زەیدی کوڕی سابیت ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ڕێگەی دا کە عەرایا[٣] بفرۆشرێت بە خەملاندنی بەخورمای وشك.

٢٣٨١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنِ المُخَابَرَةِ، وَالمُحَاقَلَةِ، وَعَنِ المُزَابَنَةِ، وَعَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا، وَأَنْ لَا تُبَاعَ إِلَّا بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ، إِلَّا العَرَايَا[٤].

٢٣٨١- جابیری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری کرد لەمامەڵەی (مُخَابَرَة)[١] و (مُحَاقَلَةِ)[٢] و (مُزَابَنَةِ)[٣] وە ڕێگری کرد لە فرۆشتنی

((١) سەیری (فتح الباري) بكە: ٦٥/٦.

(٢) بڕوانە: ٢١٧٣.

((٣) عەرایا: بریتییە لە کڕینی خورمای تازە بە دارحورماکەو بە خورمای وشک بە خەملاندن، وە کڕینی تری بە مێوژ بە خەملاندن بۆ ئەوەی خێزانێک بە تازەیی بیخۆن.

(٤) بڕوانە: ١٤٨٧.

بەروبووم هەتا سەرەتای پێگەیشتنی دەرنەکەوێت، وە بەروبووم بە دینار و درهەم نەفرۆشرێت جگە لەعەرایا.

٢٣٨٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ حُصَيْنٍ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ -مَوْلَى أَبِي أَحْمَدَ- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: رَخَّصَ النَّبِيُّ ﷺ فِي بَيْعِ العَرَايَا بِخَرْصِهَا مِنَ التَّمْرِ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ، أَوْ فِي خَمْسَةِ أَوْسُقٍ. شَكَّ دَاوُدُ فِي ذَلِكَ[٤].

٢٣٨٢- ئەبو هورەیرە ﷺ وتی: پێغەمبەر ﷺ مۆڵەتی دا بەفرۆشتنی خورمای تەڕ و تازە بەخورمای وشك بەخەملاندنی خورما تەڕ و تازەکە (بە خورما وشکەکە) ئەگەر لە پێنج وەسق[٥] کەمتر بوو یان پێنج وەسق بوو. داوود لەوەدا گومانی هەبوو[٦].

٢٣٨٣- ٢٣٨٤- حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ يَحْيَى، أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي الوَلِيدُ بْنُ كَثِيرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي بُشَيْرُ بْنُ يَسَارٍ -مَوْلَى بَنِي حَارِثَةَ- أَنَّ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ، وَسَهْلَ بْنَ أَبِي حَثْمَةَ حَدَّثَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ المُزَابَنَةِ بَيْعِ الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ، إِلَّا أَصْحَابَ العَرَايَا فَإِنَّهُ أَذِنَ لَهُمْ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ. وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: حَدَّثَنِي بُشَيْرٌ مِثْلَهُ[٧].

---

(١) المخابرة: بەکرێدانی زەوییە بەبەشێک لە بەرهەمەکەی، بەمەرجێک تۆوەکە هی جووتیارەکە بێت.

(٢) محاقلة: فرۆشتنی گەنم و جۆ و شتی وایە بە سەوزی بەدانەوێڵەی گەنم و جۆ.

(٣) مزابنة: فرۆشتنی خورما و ترێ بەدارەکەیانەوە بە خورمای وشک و مێوژ بەپێوانە.

(٤) بڕوانە: ٢١٩٠.

(٥) وەسق: وەسقێک دەکاتە شەست مەن، وە بە پێوانەی ئەمڕۆ وەسقێک دەکاتە: (١٨٠) سەدو هەشتا لیتر، چونکە وەسقێک (٦٠) صاعە و هەر صاعێکیش (٣) سێ لیترە، ٦٠×٣ =١٨٠ لیتر. بڕوانە دائرة المعارف الإسلامية :١٠٥/١٤. بە کێشانەش وەسقێک (٧٥٠) کیلۆیە.

(٦) گومانەکەی داوود لە نێوان کەمتر لە پێنج وەسق لەگەڵ پێنج وەسق دایە.

(٧) بڕوانە: ٢١٩١.

٢٣٨٣- ٢٣٨٤- بوشەیری کوڕی یەسار -کۆیلەی ئازادکراوی بەنی حاریسە بوو- دەگێڕێتەوە کە ڕافیعی کوڕی خەدیج و سەهلی کوڕی ئەبو حەسمە بۆیان گێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ مامەڵەی موزابەنەی قەدەغە کرد، کە فرۆشتنی بەروبوومی خورمایە بەخورمای وشك، جگە لەخاوەن عەرایاکان، ئەوە بێگومان مۆڵەتیان پێ دراوە. ئەبو عەبدوڵلا (ئیمامی بوخاری) دەڵێ: ئیبنو ئیسحاق دەڵێ: بوشەیر وێنەی ئەم فەرموودەی بۆ گێڕامەوە.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

٤٣- كِتابُ فِي الاستقراضِ واداءِ الديون والحجر والتفليس

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

٤٣- پەڕاوێک دەربارەی قەرزكردن و قەرزدانەوە و دەست بەست و مایەپوچی

١- بابُ مَنِ اشْتَرَى بِالدَّيْنِ وَلَيْسَ عِنْدَهُ ثَمَنُهُ، أَوْ لَيْسَ بِحَضْرَتِهِ

٢٣٨٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنِ المُغِيرَةِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: "كَيْفَ تَرَى بَعِيرَكَ؟ أَتَبِيعُنِيهِ؟". قُلْتُ: نَعَمْ. فَبِعْتُهُ إِيَّاهُ، فَلَمَّا قَدِمَ المَدِينَةَ غَدَوْتُ إِلَيْهِ بِالبَعِيرِ، فَأَعْطَانِي ثَمَنَهُ[1].

١- باسی کەسێک بەقەرز شتێک بکڕێت و نرخی کڕاوەکەی نەبێ یان نرخەکەی پێ نەبێ

٢٣٨٥- جابیری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەڵێ: (بەسواری) غەزام کرد لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ فەرمووی: ((وشترەکەت چۆن دەبینی؟ پێم دەفرۆشیت؟)) وتم: بەڵێ، منیش پێم فرۆشت، جا کە گەیشتەوە مەدینە بەیانی زوو وشترەکەم بۆ برد، پێغەمبەریش ﷺ نرخەکەی پێدام.

---

(١) بڕوانە: ٤٤٣.

٢٣٨٦- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ: تَذَاكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَمِ، فَقَالَ: حَدَّثَنِي الأَسْوَدُ، عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ[1].

٢٣٨٦- عەبدولواحید دەڵێ: ئەعمەش بۆی گێڕاینەوە، وتی: لای ئیبڕاهیم باسی بارمتەدانانمان کرد لە سەلەمدا، ئیبڕاهیمیش وتی: ئەسوەد بۆی گێڕامەوە لە عائیشەوە ﵂، عائیشەش گێڕایەوە کە پێغەمبەر ﷺ هەندێ خۆراکی لە جوولەکەیەك بە قەرزی ماوەیەك کڕی، وە زرێیەکی ئاسنینی بەبارمتە لای دانا.

٢- بابُ مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَوْ إِتْلَافَهَا

٢٣٨٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ الأُوَيْسِيُّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي الغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللهُ عَنْهُ، وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللهُ".

٢- باسی ئەو کەسەی ماڵ و سامان لە خەڵک وەردەگرێت بەنیازە بیداتەوە، یان بەنیازە بیفەوتێنێت و نەیداتەوە

٢٣٨٧- ئەبو هورەیرە ﵁ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((هەرکەسێك ماڵ و سامانی خەڵکی (بەقەرز) وەرگرت و بەنیازبوو بیداتەوە، خوا بۆی دەداتەوە (دانەوەی بۆ ئاسان دەکات)، هەرکەسێکیش وەریگرت و بەنیازبوو لەناویبات (نەیداتەوە)، ئەوە خواش لەناوی دەبات)).

---

(١) بڕوانە: ٢٠٦٨.

٣- بَابُ أَدَاءِ الدُّيُونِ

وَقَالَ اللهُ تَعَالَى: ﴿ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّواْ ٱلْأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِٱلْعَدْلِۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ﴿٥٨﴾ ﴾ النساء.

٣- باسی قەرز دانەوە

خوای بەرز و بڵند دەفەرموێ: (بەڕاستی خوای گەورە فەرمانتان پێ دەکات بەدانەوەی گشت سپاردەکان بۆ خاوەنەکانیان، وە کاتێك دادوەریتان کرد لە نێوان خەڵکیدا بەداد حوکم بکەن، بەڕاستی خوا بەچاکی ئامۆژگاریتان دەکات، بێگومان خوا هەمیشە بیسەری بینایە).

٢٣٨٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو شِهَابٍ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَلَمَّا أَبْصَرَ -يَعْنِي: أُحُدًا- قَالَ: "مَا أُحِبُّ أَنَّهُ يُحَوَّلُ لِي ذَهَبًا يَمْكُثُ عِنْدِي مِنْهُ دِينَارٌ فَوْقَ ثَلَاثٍ، إِلَّا دِينَارًا أُرْصِدُهُ لِدَيْنٍ". ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ الأَكْثَرِينَ هُمُ الأَقَلُّونَ، إِلَّا مَنْ قَالَ بِالمَالِ هَكَذَا وَهَكَذَا -وَأَشَارَ أَبُو شِهَابٍ بَيْنَ يَدَيْهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ- وَقَلِيلٌ مَا هُمْ" وَقَالَ: "مَكَانَكَ". وَتَقَدَّمَ غَيْرَ بَعِيدٍ، فَسَمِعْتُ صَوْتًا، فَأَرَدْتُ أَنْ آتِيَهُ، ثُمَّ ذَكَرْتُ قَوْلَهُ: "مَكَانَكَ حَتَّى آتِيَكَ". فَلَمَّا جَاءَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، الَّذِي سَمِعْتُ؟ أَوْ قَالَ: الصَّوْتُ الَّذِي سَمِعْتُ؟ قَالَ: "وَهَلْ سَمِعْتَ؟ ". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "أَتَانِي جِبْرِيلُ ﷺ فَقَالَ: مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِكَ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا دَخَلَ الجَنَّةَ". قُلْتُ: وَإِنْ فَعَلَ كَذَا وَكَذَا؟ قَالَ: "نَعَمْ"[1].

---

(١) بڕوانە: ١٢٣٧.

٢٣٨٨- ئەبو زەڕ ﷺ دەڵێ: من لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووم کاتێك چاوی پێ کەوت-مەبەستی بەکێوی ئوحود-، فەرمووی: ((پێم خۆش نییە ئوحود بۆم ببێت بە ئاڵتون و دوای سێ ڕۆژ دینارێکیم لا بمێنێتەوە، تەنها دینارێك نەبێت داینێم بۆ قەرزێك (لەسەرم بێ)))، پاشان فەرمووی: ((بەڕاستی ئەوانەی زۆرترینیان هەیە کەمترین (پاداشتیان) هەیە، مەگەر کەسێك بەسامانەکەی ئاوا و ئاوا بکات، -ئەبو شیهاب[1] لێرەدا ئاماژەی بۆ بەردەمی و لای ڕاست و لای چەپی خۆی کرد-، ئەوانەش زۆر کەمن))، وە فەرمووی: ((لەشوێنی خۆت ڕاوەستە)) (پێغەمبەر ﷺ) زۆر نەڕۆیشت بەرەو پێشەوە، جا گوێم لە دەنگێك بوو، بۆیە ویستم بڕۆم بۆ لای، پاشان فەرمایشتەکەیم بیرکەوتەوە کە فەرمووی: ((لە شوێنی خۆت ڕاوەستە تا دێمەوە بۆ لات))، جا کاتێك هاتەوە وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوەی گوێم لێ بوو چی بوو، یان وتی: ئەو دەنگی چی بوو گوێم لێ بوو؟ فەرمووی: ((ئایا گوێت لێ بوو؟)) وتم: بەڵێ، فەرمووی: ((جیبریل ﷺ هات بۆلام و فەرمووی: هەرکەسێك لەئوممەتەکەت بمرێت و هیچ هاوبەشێك بۆ خوا دانەنێت، ئەوە دەچێتە بەهەشتەوە، وتم: ئەگەر ئەوەو و ئەوەشی کردبێت؟ فەرمووی: ((بەڵێ)).

٢٣٨٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ شَبِيبِ بْنِ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ يُونُسَ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ ﷺ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "لَوْ كَانَ لِي مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا، مَا يَسُرُّنِي أَنْ لَا يَمُرَّ عَلَيَّ ثَلَاثٌ وَعِنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ، إِلَّا شَيْءٌ أُرْصِدُهُ لِدَيْنٍ" رَوَاهُ صَالِحٌ وَعُقَيْلٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ[2].

---

(١) یەکێکە لە گێڕەرەوەکانی ئەم فەرموودەیە.

(٢) بڕوانە: ٦٤٤٥، ٧٢٢٨.

٢٣٨٩- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر بەقەدەر كێوی ئوحود ئاڵتونم هەبێت، پێم خۆش نییە كە سێ ڕۆژم بەسەردا تێپەڕێ و هیچێكیم لا مابێت، مەگەر شتێك دابنێم بۆ قەرزێك (بیدەمەوە))).

٤- بَابُ اسْتِقْرَاضِ الإِبِلِ

٢٣٩٠- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنَا سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بِبَيْتِنَا يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَجُلًا تَقَاضَى رَسُولَ اللهِ ﷺ، فَأَغْلَظَ لَهُ، فَهَمَّ أَصْحَابُهُ، فَقَالَ: "دَعُوهُ، فَإِنَّ لِصَاحِبِ الحَقِّ مَقَالًا، وَاشْتَرُوا لَهُ بَعِيرًا، فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ". وَقَالُوا: لَا نَجِدُ إِلَّا أَفْضَلَ مِنْ سِنِّهِ. قَالَ: "اشْتَرُوهُ فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ، فَإِنَّ خَيْرَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً"[1].

٤- باسی قەرزكردنی وشتر

٢٣٩٠- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە كە پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ و داوای دانەوەی قەرزەكەی لێكرد[2]، قسەی توند و زبری بەپێغەمبەر ﷺ وت، هاوەڵانیش ویستیان بچن بەگژیدا، فەرمووی ﷺ: ((وازی لێبێنن، چونكە بەڕاستی هەقدار مافی قسەی هەیە، وشترێكی بۆ بكڕن و بیدەنەوە پێی))، وتیان: لە وشترەكەی خۆی چاكتر نەبێ (لە ڕووی تەمەنیەوە) نیمانە، فەرمووی: ((بۆی بكڕن[3] و بیدەنەوە پێی، چونكە بەڕاستی چاكترینتان ئەو كەسەیە چاكتر قەرز بداتەوە)).

(١) بڕوانە: ٢٣٠٥.

((٢) كە وشترێكی بە قەرز دابوو بەپێغەمبەر ﷺ.

(٣) لەوشترەكەی خۆی چاكتری بۆ بكڕن یان بۆی پەیداكەن، وەک لە گێڕانەوەكەی ئیمام ئەحمەددا هاتووە.

٥- بابُ حُسْنِ التَّقَاضِي

٢٣٩١- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ رِبْعِيٍّ، عَنْ حُذَيْفَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "مَاتَ رَجُلٌ، فَقِيلَ لَهُ: مَا كُنْتَ تقول؟ قَالَ: كُنْتُ أُبَايِعُ النَّاسَ، فَأَتَجَوَّزُ عَنِ الْمُوسِرِ، وَأُخَفِّفُ عَنِ الْمُعْسِرِ. فَغُفِرَ لَهُ". قَالَ أَبُو مَسْعُودٍ: سَمِعْتُهُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ[1].

٥- باسی داواکردنەوەی قەرز بە جوانی

٢٣٩١- حوزەیفە ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: ((پیاوێك مرد، ئینجا پێی وترا[2]: تۆ چیت دەوت؟ پیاوەکەش وتی: من مامەڵەم لەگەڵ خەڵکدا دەکرد و شتم پێ دەفرۆشتن، جا پەلەم نەدەکرد لەو کەسەی پارەی هەبوو، ئەو کەسەش نەیبوو بۆم کەم دەکردەوە[3]، بەهۆیەوە بەخشرا)). ئەبو مەسعود ﷺ وتی: ئەم فەرموودەیەم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بیستووە.

٦ - بابٌ: هَلْ يُعْطَى أَكْبَرَ مِنْ سِنِّهِ؟

٢٣٩٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ يَتَقَاضَاهُ بَعِيرًا، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَعْطُوهُ". فَقَالُوا: مَا نَجِدُ إِلَّا سِنًّا أَفْضَلَ مِنْ سِنِّهِ. فَقَالَ الرَّجُلُ: أَوْفَيْتَنِي أَوْفَاكَ اللهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَعْطُوهُ، فَإِنَّ مِنْ خِيَارِ النَّاسِ أَحْسَنَهُمْ قَضَاءً"[4].

---

(١) بڕوانە: ٢٠٧٧.

(٢) لەگێڕانەوەیەکی تری بوخاریدا: (ئایا هیچ چاکەیەکت کردووە؟)، بە ژمارە (٢٠٧٧). وە لەگێڕانەوەیەکی تـردا: (تۆ چیت دەوت؟) فتح الباري ٧٥/٦.

(٣) واتە: لەداواکردنی کاڵاکانمدا پەلەم لەدەوڵەمەند نەدەکرد، بۆ هەژار و نەبووش لەهەندێکی خۆش دەبووم.

(٤) بڕوانە: ٢٣٠٥.

٦- باسێک: ئایا لەدانەوەی قەرزی ئاژەڵدا گەورەتر[1] لەئاژەڵەکە دەدرێتەوە؟

٢٣٩٢- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە كە پیاوێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ داوای دانەوەی قەرزەكەی لێ كرد كە وشترێك بوو، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((وشترەكەی بدەنەوە))، هاوەڵانیش وتیان: وشتری وەك وشترەكەی ئەومان نییە، وشترێك نەبێت كە چاكترە لەوشترەكەی خۆی لەڕووی تەمەنەوە، پیاوەكەش وتی: بە چاكی و تێر و تەسەلی پێتدام، خوا بەچاكی پاداشتت بداتەوە، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((وشترەكەی پێ بدەن، چونكە بێگومان چاكترین خەڵك كەسێكە بە چاكترین شێوە قەرز بداتەوە)).

٧- بابُ حُسْنِ القَضَاءِ

٢٣٩٣- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ سِنٌّ مِنَ الإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ، فَقَالَ ﷺ: "أَعْطُوهُ". فَطَلَبُوا سِنَّهُ، فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًّا فَوْقَهَا. فَقَالَ: "أَعْطُوهُ". فَقَالَ: أَوْفَيْتَنِي، وَفَّى اللهُ بِكَ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً"[2].

٧- باسی قەرزدانەوە بەجوانی

٢٣٩٣- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پیاوێك وشترێكی چەند ساڵەی بەلای[3] پێغەمبەرەوە ﷺ بوو، ئینجا پیاوەكە هاتە خزمەتی داوای دانەوەی وشترە

(١) لەڕووی تەمەنی ئاژەڵەكەوە مەبەستمانە.

(٢) بڕوانە: ٢٣٠٥.

(٣) پێغەمبەر ﷺ وشتری پیاوێک قەرزدار بوو كە وشترەكە تەمەنێكی دیاری كراوی هەبوو.

قەرزەکەی لێ کرد، ئەویش فەرمووی: ((وشترەکەی بدەنەوە))، هاوەڵانیش گەڕان وشترێکی هاوتەمەنی وشترەکەی خۆی بدەنەوە، بەڵام دەستیان نەکەوت بیدەنەوە وشترێك نەبێت کە تەمەنی زیاتر بوو لە وشترەکەی، فەرمووی ﷺ: ((پێی بدەن))، پیاوەکەش وتی: بەچاکی و تەواوی پێتدام، خوا بەچاکی پاداشتت بداتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بێگومان چاکترینتان ئەو کەسەیە بەچاکترین شێوە قەرز بداتەوە)).

٢٣٩٤- حَدَّثَنَا خَلاَّدٌ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، حَدَّثَنَا مُحَارِبُ بْنُ دِثَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهْوَ فِي المَسْجِدِ -قَالَ مِسْعَرٌ: أُرَاهُ قَالَ: ضُحًى- فَقَالَ: "صَلِّ رَكْعَتَيْنِ". وَكَانَ لِي عَلَيْهِ دَيْنٌ، فَقَضَانِي وَزَادَنِي[1].

٢٣٩٤- جابیری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ وتی: ڕۆیشتمە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ لەکاتێکدا لە مزگەوتدا بوو - میسعەر وتی: وابزانم وتی: چێشتەنگاو بوو- پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی (بەجابیری کوڕی عەبدوڵلا): ((دوو ڕکات نوێژ بکە))، (جابیر وتی:) من قەرزێکم لای پێغەمبەر ﷺ بوو، ئینجا قەرزەکەی دامەوە و زیادەشی پێدام.

٨ - بابٌ: إِذَا قَضَى دُونَ حَقِّهِ أَوْ حَلَّلَهُ فَهْوَ جَائِزٌ

٢٣٩٥- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَاهُ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ شَهِيدًا وَعَلَيْهِ دَيْنٌ، فَاشْتَدَّ الغُرَمَاءُ فِي حُقُوقِهِمْ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَسَأَلَهُمْ أَنْ يَقْبَلُوا تَمْرَ حَائِطِي وَيُحَلِّلُوا أَبِي

(١) بڕوانە: ٤٤٣.

فَأَبَوْا، فَلَمْ يُعْطِهِمِ النَّبِيُّ ﷺ حَائِطِي، وَقَالَ: "سَنَغْدُو عَلَيْكَ". فَغَدَا عَلَيْنَا حِينَ أَصْبَحَ، فَطَافَ فِي النَّخْلِ وَدَعَا فِي ثَمَرِهَا بِالبَرَكَةِ، فَجَدَدْتُهَا فَقَضَيْتُهُمْ، وَبَقِيَ لَنَا مِنْ ثَمْرِهَا"(١).

٨- باسێک: ئەگەر قەرزدار کەمتر لەقەرزەکەی دایەوە یان خاوەن قەرزەکە گەردنی ئازاد کرد ئەوە دروستە

٢٣٩٥- جابیری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەگێڕێتەوە: کە باوکی لە جەنگی ئوحوددا شەهید بوو، قەرزاریش بوو، ئینجا خاوەن قەرزەکانیش پێداگر بوون لە داوای قەرزەکانیان، منیش ڕۆیشتمە خزمەت پێغەمبەر ﷺ، ئەویش داوای لەخاوەن قەرزەکان کرد بە هەموو خورمای باخە خورماکەم ڕازیبن و گەردنی باوکم ئازاد بکەن، بەڵام ڕازی نەبوون، بۆیە پێغەمبەر ﷺ باخەکەمی پێ نەدان و فەرمووی: ((بەیانی زوو دێینە لات))، ئینجا کە ڕۆژبوویەوە هات بۆ لامان، گەڕا بەناو دارخورماکاندا و دوعای فەڕ و بەرەکەتی بە بەروبوومەکەیدا خوێند، منیش خورماکەم لێکردەوە و قەرزەکەم دانەوە، هەندێکیش خورما بۆ خۆمان مایەوە لەو باخە.

٩ - بابٌ: إِذَا قَاصَّ أَوْ جَازَفَهُ فِي الدَّيْنِ تَمْرًا بِتَمْرٍ أَوْ غَيْرِهِ

٢٣٩٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ المُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَاهُ تُوُفِّيَ وَتَرَكَ عَلَيْهِ ثَلاَثِينَ وَسْقًا لِرَجُلٍ مِنَ اليَهُودِ، فَاسْتَنْظَرَهُ جَابِرٌ، فَأَبَى أَنْ يُنْظِرَهُ، فَكَلَّمَ جَابِرٌ رَسُولَ اللهِ ﷺ لِيَشْفَعَ لَهُ إِلَيْهِ، فَجَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَكَلَّمَ اليَهُودِيَّ لِيَأْخُذَ ثَمَرَ نَخْلِهِ بِالَّذِي لَهُ فَأَبَى، فَدَخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ النَّخْلَ، فَمَشَى فِيهَا

---

(١) بڕوانە: ٢١٢٧.

ثُمَّ قَالَ لِجَابِرٍ: "جُدَّ لَهُ فَأَوْفِ لَهُ الَّذِي لَهُ". فَجَدَّهُ بَعْدَ مَا رَجَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَأَوْفَاهُ ثَلَاثِينَ وَسْقًا، وَفَضَلَتْ لَهُ سَبْعَةَ عَشَرَ وَسْقًا، فَجَاءَ جَابِرٌ رَسُولَ اللهِ ﷺ لِيُخْبِرَهُ بِالَّذِي كَانَ، فَوَجَدَهُ يُصَلِّي العَصْرَ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أَخْبَرَهُ بِالفَضْلِ، فَقَالَ: "أَخْبِرْ ذَلِكَ ابْنَ الخَطَّابِ". فَذَهَبَ جَابِرٌ إِلَى عُمَرَ فَأَخْبَرَهُ. فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: لَقَدْ عَلِمْتُ حِينَ مَشَى فِيهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ لَيُبَارَكَنَّ فِيهَا[1].

٩- باسێک: لە دانەوەی قەرزدا بەئەندازەی قەرزەکە یان بەخەمڵاندن دایەوە، وەک خورما بە خورما یان شتی تر (وەک گەنم بەگەنم و جۆ بە جۆ ئەوە دروستە)

٢٣٩٦- جابیری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەگێڕێتەوە کە باوکی (بەشەهیدی) مرد، سی وەسق خورمای پیاوێکی جوولەکەی لەسەر بوو، جابیریش داوای لێ کرد لێی بوەستێ و پەلەی لێ نەکات، کابرا ڕازی نەبوو لەسەری بوەستێ، بۆیە جابیر لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ قسەی کرد تا لای جوولەکەکە تکای بۆ بکات، پێغەمبەری خواش ﷺ هات قسەی لەگەڵ جوولەکەکە کرد کە بەری باخە خورماکەی ببات لەبری ئەو قەرزەی هەیەتی (لای عەبدوڵلا)، بەڵام ئەو ڕازی نەبوو، ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ ڕۆیشتە ناو باخە خورماکە بەناویدا گەڕا، پاشان بەجابیری فەرموو: ((خورماکەی بۆ لێکەرەوە، قەرزەکە هەمووی بدەوە بەتەواوی))، دوای ئەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ گەڕایەوە، جابیر خورماکەی لێ کردەوە و سی وەسقەکەی دایەوە، حەڤدە وەسقیشی زیاد بوو بۆ خۆی مایەوە، ئەوسا جابیر هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ تا هەواڵی ئەوەی پێ بدات

(١) بڕوانە: ٢١٢٧.

که چۆن بوو، بینی پێغەمبەر ﷺ نوێژی عەسر دەکات، که له نوێژەکەی بوویەوە هەواڵی فەڕ و بەرەکەتی خورماکەی پێدا، فەرمووی: ((ئەو هەواڵە بدە بەعومەری کوڕی خەتتاب))، جابیریش ڕۆیشت بۆ لای عومەر هەواڵەکەی پێدا، عومەریش وتی: بێگومان که پێغەمبەری خوا ﷺ بەناو باخەکەدا ڕۆیشت، دڵنیابووم خوا فەڕ و بەرەکەتی تێ دەخات.

١٠- بابُ مَنِ اسْتَعَاذَ مِنَ الدَّيْنِ

٢٣٩٧- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ح. وَحَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَدْعُو فِي الصَّلاَةِ وَيَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ المَأْثَمِ وَالمَغْرَمِ". فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ: مَا أَكْثَرَ مَا تَسْتَعِيذُ يَا رَسُولَ اللهِ مِنَ المَغْرَمِ؟ قَالَ: "إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا غَرِمَ حَدَّثَ فَكَذَبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ"[1].

١٠- باسی ئەو کەسەی پەنا دەگرێت بە خوا لەقەرزداری

٢٣٩٧- عوروە دەڵێ[2]: عائیشه رضي الله عنها بۆی گێڕامەوە که پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشه له نوێژدا دەپاڕایەوە و دەیفەرموو: ((خوایه من پەنا دەگرم بەتۆ له گوناهباربوون و قەرزداری))، جا کەسێك پێی وت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هۆی چییه زۆر پەنادەگری بە خوا له قەرزداری؟ فەرمووی: ((بەڕاستی که مرۆڤ قەرزدار بوو قسە دەکات و باسی ڕابردوو دەکات، درۆ دەکات و بەڵێن دەدات و نایباته سەر)).

---

(١) بڕوانه: ٨٣٢.

((٢) ئەم فەرموودەیه به دوو ڕێگا و سەنەد هاتووە.

١١- بابُ الصَّلَاةِ عَلَى مَنْ تَرَكَ دَيْنًا

٢٣٩٨- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ، وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا فَإِلَيْنَا"[1].

١١- باسی (حوکمی) نوێژکردن لەسەر کەسێک قەرزدار بووبێت

٢٣٩٨- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((هەرکەس (مرد و) سامانی بەجێ هێشت، ئەوە بۆ میراتگرانییەتی، هەرکەسێکیش (مرد و) قەرز یان منداڵ و خێزانی بەجێ هێشت، ئەوە (دانەوەی قەرزەکەو سەرپەرشتی منداڵەکانی) ڕووی لە ئێمەیە و لەسەر ئێمەیە [2])).

٢٣٩٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، عَنْ هِلَالِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَأَنَا أَوْلَى بِهِ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، اقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ: ﴿ ٱلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ۝٦ ﴾ الأحزاب. فَأَيُّمَا مُؤْمِنٍ مَاتَ وَتَرَكَ مَالًا فَلْيَرِثْهُ عَصَبَتُهُ مَنْ كَانُوا، وَمَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيَاعًا فَلْيَأْتِنِي فَأَنَا مَوْلَاهُ"[3].

٢٣٩٩- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هیچ باوەڕدارێك نییە مەگەر من لەدونیا و دواڕۆژدا لە هەموو کەس لەپێشترم بۆی، ئەگەر حەزتان کرد ئەم ئایەتە بخوێنن: (پێغەمبەر ﷺ لە خودی باوەڕداران بۆ خۆیان لە پێشترە)، جا هەر باوەڕدارێك مرد و سامانی بەجێ هێشت، با

---

(١) بڕوانە: ٢٢٩٨.

((٢) دانەوەی قەرزەکەی و سەرپەرشتی منداڵ و خێزانەکەی.

(٣) بڕوانە: ٢٢٩٨.

میراتگرەكانی هەركەسێكن میراتی لێ ببەن، هەركەسێكیش قەرز یان خاوخێزانی لێ بەجێما، با (نزیكەكانی) بێن بۆ لام، بێگومان من كەسوكاری ئەوم)).

١٢ - بابٌ: مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ

٢٤٠٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ -أَخِي وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ- أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﵁ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَطْلُ الغَنِيِّ ظُلْمٌ"[1].

١٢- باسێک : دەوڵەمەند قەرز كوێر بێت ستەمە

٢٤٠٠- ئەبو هوڕەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((دەوڵەمەند قەرز كوێر بێت ستەمە[2])).

١٣ - بابٌ: لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالٌ

وَيُذْكَرُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: "لَيُّ الوَاجِدِ يُحِلُّ عُقُوبَتَهُ وَعِرْضَهُ". قَالَ سُفْيَانُ: عِرْضُهُ: يَقُولُ مَطَلْتَنِي. وَعُقُوبَتُهُ: الحَبْسُ.

١٣- باسێک : مافدار مافی قسەی هەیە

لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕدراوەتەوە فەرموویەتی: ((دواخستنی دانەوەی قەرز لەلایەن كەسی هەبووەوە ڕێگە دەدات بە سزادانی و قسە پێوتنی))، سوفیان دەڵێ: (عِرْضُهُ) ئەوەیە: بڵێ دانەوەی قەرزەكەمت دواخستووە، یان قەرزكوێریت، وە (عُقُوبَتُهُ): زیندانی كردنیەتی.

---

(١) بڕوانە: ٢٢٨٧.

((٢) واتە: دواخستنی دانەوەی قەرز لەلایەن كەسێكەوە هەبوو بێت زوڵم و ستەمە.

٢٤٠١- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ يَتَقَاضَاهُ فَأَغْلَظَ لَهُ، فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ. فَقَالَ: "دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الحَقِّ مَقَالًا"[1].

٢٤٠١- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پیاوێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ داوای قەرزەکەی کردەوە وبەتوندی قسەی بەرانبەر کرد، بۆیە هاوەڵانی ویستیان بچن بەگژیدا، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((وازی لێ بێنن، چونکە بەڕاستی هەقدار هەقی قسەی هەیە)).

١٤ - بابٌ: إِذَا وَجَدَ مَالَهُ عِنْدَ مُفْلِسٍ فِي البَيْعِ وَالقَرْضِ وَالوَدِيعَةِ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ

وَقَالَ الحَسَنُ: إِذَا أَفْلَسَ وَتَبَيَّنَ لَمْ يَجُزْ عِتْقُهُ وَلَا بَيْعُهُ وَلَا شِرَاؤُهُ. وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ المُسَيَّبِ: قَضَى عُثْمَانُ مَنِ اقْتَضَى مِنْ حَقِّهِ قَبْلَ أَنْ يُفْلِسَ فَهُوَ لَهُ، وَمَنْ عَرَفَ مَتَاعَهُ بِعَيْنِهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ.

١٤- باسێک: ئەگەر کەسێک ماڵەکەی خۆی بینیەوە لای مایەپووچێک لە فرۆشتن و قەرزدان و سپاردندا، ئەوە ئەو کەسە لە پێشترە بەو ماڵە لەخەڵکی تر

حەسەنی بەصری دەڵێ: ئەگەر کەسێك مایەپووچ بوو و ڕوون بوویەوە (لای دادوەر)، ئازادکردنی کۆیلە و کڕین و فرۆشتنی دروست نییە. سەعیدی کوڕی موسەییەب دەڵێ: عوسمان بڕیاری دا هەرکەسێك قەرزی خۆی وەرگرتەوە پێش مایەپووچ بوونی، ئەوە قەرزە وەرگیراوەکە هی وەرگرەکەیە، هەرکەسێکیش کاڵاکەی خۆی لای مایەپووچەکە ناسییەوە، ئەوە ئەو کەسە لە هەمووان لەپێشترە بە کاڵاکەی.

---

(١) بڕوانە: ٢٣٠٥.

٢٤٠٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ العَزِيزِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَوْ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ-: "مَنْ أَدْرَكَ مَالَهُ بِعَيْنِهِ عِنْدَ رَجُلٍ أَوْ إِنْسَانٍ قَدْ أَفْلَسَ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ".

٢٤٠٢- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی یان وتی: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: ((هەرکەس ماڵەکەی خۆی بینیەوە وەك خۆی لای پیاوێك یان کەسێك کە مایە پووچ و نابووت بووە، ئەوە ئەو کەسە لە خەڵکی تر لە پێشترە بە ماڵەکەی)).

١٥- بابُ مَنْ أَخَّرَ الغَرِيمَ إِلَى الغَدِ أَوْ نَحْوِهِ، وَلَمْ يَرَ ذَلِكَ مَطْلًا

وَقَالَ جَابِرٌ: اشْتَدَّ الغُرَمَاءُ فِي حُقُوقِهِمْ فِي دَيْنِ أَبِي فَسَأَلَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَقْبَلُوا ثَمَرَ حَائِطِي فَأَبَوْا، فَلَمْ يُعْطِهِمِ الحَائِطَ وَلَمْ يَكْسِرْهُ لَهُمْ، قَالَ: "سَأَغْدُو عَلَيْكَ غَدًا". فَغَدَا عَلَيْنَا حِينَ أَصْبَحَ فَدَعَا فِي ثَمَرِهَا بِالبَرَكَةِ، فَقَضَيْتُهُمْ[1].

١٥- باسێک (لە کاربەدەستان) خاوەن قەرز ڕۆژێک یان زیاتر دوابخات بە قەرزکوێری دانانەنێت

جابیر ﷺ دەڵێ: دەربارەی قەرزی باوکم خاوەن قەرزەکان پێداگیربوون لە داوای قەرزەکەیان، پێغەمبەریش ﷺ داوای لێکردن کە بەروبوومی باخە خورماکەم وەرگرن (لە بری قەرزەکە)، بەڵام ڕازی نەبوون، جا بۆیە پێغەمبەریش ﷺ

---

(١) بڕوانە: ٢١٢٧.

باخەکەی پێنەدان و خورماکەی لێنەکردەوە بۆیان و فەرمووی: ((بەیانی زوو خۆم دێمە لات))، جا بەیانی زوو کاتێك ڕۆژبوویەوە هات بۆ لامان و دووعای فەڕ و بەرەکەتی خوێند بەسەر بەروبوومی باخەکەدا، ئینجا منیش قەرزەکەم دانەوە.

١٦- بابُ مَنْ بَاعَ مَالَ الْمُفْلِسِ أَوِ الْمُعْدِمِ فَقَسَمَهُ بَيْنَ الْغُرَمَاءِ، أَوْ أَعْطَاهُ حَتَّى يُنْفِقَ عَلَى نَفْسِهِ

٢٤٠٣- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ الْمُعَلِّمُ، حَدَّثَنَا عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: أَعْتَقَ رَجُلٌ غُلَامًا لَهُ عَنْ دُبُرٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّي؟ ". فَاشْتَرَاهُ نُعَيْمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، فَأَخَذَ ثَمَنَهُ، فَدَفَعَهُ إِلَيْهِ[1].

١٦- باسی دادوەر ماڵی مایەپووچ یان نەدار بفرۆشێت و دابەشی بکات لە نێوان خاوەن قەرزەکاندا، یان بیدات بە مایەپووچ و نەدارەکە بۆ پێویستی خۆی خەرجی بکات

٢٤٠٣- جابیری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەڵێ: پیاوێك کۆیلەیەکی خۆی ئازاد کرد لەدوای مردنی خۆی ئازاد بێ[2]، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((کێ ئەم کۆیلەم لێ دەکڕێ؟)) جا نوعەیمی کوڕی عەبدوڵلا لێی کڕی، ئەوسا پێغەمبەر ﷺ نرخەکەی وەرگرت و دایەوە بەخاوەنەکەی[3].

---

(١) بڕوانە: ٢١٤١.

(٢) پیاوەکە پێویستی بەنرخەکەی بوو بۆیە پێغەمبەریش ﷺ کۆیلەکەی وەرگرت بۆی فرۆشت ونرخەکەی پێدا.

(٣) کە ئازادی کردبوو لە پاش مردنی.

١٧ - بابٌ: إِذَا أَقْرَضَهُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى أَوْ أَجَّلَهُ فِي البَيْعِ

قَالَ ابْنُ عُمَرَ فِي القَرْضِ إِلَى أَجَلٍ: لَا بَأْسَ بِهِ، وَإِنْ أُعْطِيَ أَفْضَلَ مِنْ دَرَاهِمِهِ، مَا لَمْ يَشْتَرِطْ. وَقَالَ عَطَاءٌ، وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ: هُوَ إِلَى أَجَلِهِ فِي القَرْضِ.

١٧- باسێک: ئەگەر کەسێک قەرزی دا بەکەسێکی تر بۆ ماوەیەکی دیاریکراو، یان ماوەیەکی بۆ دیاری کرد (بۆ پێدانی نرخی) کاڵا فرۆشراوەکە

ئیبنو عومەر ﷺ دەربارەی قەرزدان بۆ ماوەیەك دەڵێ: زەرەری نییە، وە ئەگەر لەپارە و درهەمەکانی خۆی باشتری پێدا زەرەری نییە، ئەگەر بەمەرج نەگیرابوو لەپێشدا. عەتا و عەمری کوڕی دینار دەڵێن: ماڵە قەرزکراوەکە تا ئەوکاتەی بۆی دیاریکراوە لە قەرزدایە[(١)].

٢٤٠٤- وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ ذَكَرَ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، سَأَلَ بَعْضَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يُسْلِفَهُ، فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى، فَذَكَرَ الحَدِيثَ[(٢)].

٢٤٠٤- ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە: ((باسی پیاوێکی جوولەکەی کرد کە داوای لە پیاوێکی جوولەکە کرد قەرزی پێبدات، ئەویش قەرزەکەی پێدا بۆ ماوەیەکی دیاریکراو))، ئیتر هەموو فەرموودەکەی باسکرد[(٣)].

((١) واتە: خاوەن پارەکە پێش هاتنی کاتەکەی بۆی نییە داوای بکات.

(٢) بڕوانە: ١٤٩٨.

(٣) مەبەستی فەرمودەی ژمارە: (١٤٩٨) لە صەحیحی بوخاریدا لە (کتاب الزکاة، باب ما یستخرج من البحر).

١٨- بابُ الشَّفَاعَةِ فِي وَضْعِ الدَّيْنِ

٢٤٠٥- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: أُصِيبَ عَبْدُ اللهِ وَتَرَكَ عِيَالًا وَدَيْنًا، فَطَلَبْتُ إِلَى أَصْحَابِ الدَّيْنِ أَنْ يَضَعُوا بَعْضًا مِنْ دَيْنِهِ فَأَبَوْا، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَاسْتَشْفَعْتُ بِهِ عَلَيْهِمْ فَأَبَوْا، فَقَالَ: "صَنِّفْ تَمْرَكَ كُلَّ شَيْءٍ مِنْهُ عَلَى حِدَتِهِ، عِذْقَ ابْنِ زَيْدٍ عَلَى حِدَةٍ، وَاللِّينَ عَلَى حِدَةٍ، وَالعَجْوَةَ عَلَى حِدَةٍ، ثُمَّ أَحْضِرْهُمْ حَتَّى آتِيَكَ". فَفَعَلْتُ، ثُمَّ جَاءَ ﷺ فَقَعَدَ عَلَيْهِ، وَكَالَ لِكُلِّ رَجُلٍ حَتَّى اسْتَوْفَى، وَبَقِيَ التَّمْرُ كَمَا هُوَ كَأَنَّهُ لَمْ يُمَسَّ[1].

١٨- باسی تکاکردن بۆ کەمکردنەوەی قەرز

٢٤٠٥- جابیر ﷺ دەڵێ: عەبدوڵلا[2] کوژرا و چەند منداڵێك و قەرزێکی (زۆری) لە پاش خۆی بەجێهێشت، داوام لە خاوەن قەرزەکان کرد کە هەندێ لە قەرزەکەی (عەبدوڵلای باوکم) بشکێنن، بەڵام ئەوان ڕازی نەبوون (و نەیانشکاند)، بۆیە ڕۆیشتمە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و کردمە تکاکار لایان، خاوەن قەرزەکان ڕازی نەبوون، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێم: ((بڕۆ و خورماکەت هەر جۆرەی بەجیا دابنێ، عیزقەی ئیبنی زەید بەجیا دابنێ، لیین بە جیا دابنێ، عەجوە بە جیا دابنێ، پاشان خاوەن قەرزەکان ئامادە بکە هەتا خۆم دێم بۆ لات))، منیش وام کرد، پاشان پێغەمبەر ﷺ هات و لەلای خورماکە دانیشت، وە خورمای بۆ هەموویان پێوانەکرد هەتا چی مافیان بوو بەتەواوی پێی دان، خورماکەش وەك خۆی ما بوو وەك ئەوەی دەستی لێ نەدرابێ وابوو.

(١) بڕوانە: ٢١٢٧.

(٢) باوکی جابیرە کە فەرموودەکە دەگێڕێتەوە.

٢٤٠٦ - وَغَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى نَاضِحٍ لَنَا، فَأَزْحَفَ الجَمَلُ، فَتَخَلَّفَ عَلَيَّ، فَوَكَزَهُ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ خَلْفِهِ، قَالَ: "بِعْنِيهِ وَلَكَ ظَهْرُهُ إِلَى المَدِينَةِ". فَلَمَّا دَنَوْنَا اسْتَأْذَنْتُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي حَدِيثُ عَهْدٍ بِعُرْسٍ. قَالَ ﷺ: "فَمَا تَزَوَّجْتَ بِكْرًا أَمْ ثَيِّبًا؟ ". قُلْتُ: ثَيِّبًا، أُصِيبَ عَبْدُ اللهِ وَتَرَكَ جَوَارِيَ صِغَارًا، فَتَزَوَّجْتُ ثَيِّبًا تُعَلِّمُهُنَّ وَتُؤَدِّبُهُنَّ، ثُمَّ قَالَ: "ائْتِ أَهْلَكَ". فَقَدِمْتُ فَأَخْبَرْتُ خَالِي بِبَيْعِ الجَمَلِ فَلاَمَنِي، فَأَخْبَرْتُهُ بِإِعْيَاءِ الجَمَلِ، وَبِالَّذِي كَانَ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ وَوَكْزِهِ إِيَّاهُ، فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ غَدَوْتُ إِلَيْهِ بِالجَمَلِ، فَأَعْطَانِي ثَمَنَ الجَمَلِ وَالجَمَلَ وَسَهْمِي مَعَ القَوْمِ[1].

٢٤٠٦- جابير ﷺ دەڵێ: لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بەشدارى غەزا بووم بە سوارى وشترێكى خۆمان[2]، جا وشترەكە هيلاك بوو پەكى كەوت، بۆيە (لە خەڵكەكە) دواى خستم، ئينجا پێغەمبەر ﷺ لەدواوە بەدار لێى دا و فەرمووى: ((پێم بفرۆشە و تا مەدينەش سوارى بە))، جا كاتێك نزيك بوونەوە لە(مەدينە) مۆڵەتم لێ خواست و وتم: ئەى پێغەمبەرى خوا ﷺ من تازە زاوام، فەرمووى: ((چ ئافرەتێكت هێناوە، كچ يان بێوەژن؟)) وتم: بێوەژن، عەبدوڵلا (ى باوكم) شەهيد بوو، چەند كچێكى بچكۆلەى لێ بەجێماوە، بۆيە منيش بێوەژنێكم مارەكردووە تا فێرى ئيش و كاريان بكات و پەروەردەيان بكات، پاشان فەرمووى: ((برۆ بۆ لاى هاوسەرت))، منيش ڕۆيشتمەوە و فرۆشتنى وشترەكەم بە خاڵم وت، ئەويش سەرزەنشتى كردم، پێم وت وشترەكە هيلاك بوو پەكى كەوتبوو، ئەوەم پێ وت كە پێغەمبەر ﷺ بەدار لە وشترەكەى دا، جا كە پێغەمبەر ﷺ هاتەوە مەدينە بەيانى زوو بە وشترەكەوە ڕۆيشتمە خزمەتى، پێغەمبەريش ﷺ نرخى وشترەكە و وشترەكەشى پێدام، لەگەڵ ئەو پشكەى لە دەستكەوتى غەزاكەدا لەگەڵ هاوەڵان بەرم كەوتبوو.

---

(١) بږوانە: ٤٤٣.

(٢) كە ناوى دێرانى دارخورماكانمان پێ هەڵدەگۆزى بە ناعور و شتى وا.(إرشاد الساري: ٥/٤٠٠).

١٩- بابُ مَا يُنْهَى عن إِضَاعَةِ المَالِ

وَقَوْلِ اللهِ ﷻ: ﴿وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْفَسَادَ ۝٢٠٥﴾ البقرة، ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ ٱلْمُفْسِدِينَ ۝٨١﴾ يونس. وَقَالَ تَعَالَى: ﴿أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ أَن نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَآ أَوْ أَن نَّفْعَلَ فِىٓ أَمْوَٰلِنَا مَا نَشَٰٓؤُا۟ ۝٨٧﴾ هود. وَقَالَ تعالى: ﴿وَلَا تُؤْتُوا۟ ٱلسُّفَهَآءَ أَمْوَٰلَكُمُ ۝٥﴾ النساء، وَالحَجْرِ فِي ذَلِكَ، وَمَا يُنْهَى عَنِ الخِدَاعِ.

١٩- باسی ئەوەی لە بەفیڕۆدانی سامان ڕێگری لێکراوە

وە ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بە دەسەڵات: (وە خوا خراپەکاری خۆش ناوێت)، هەروەها: (بەڕاستی خوا کردەوەی خراپەکاران چاك ناکات)، وە ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (ئایا (شوعەیب) نوێژەکەت فەرمانت پێ دەدات کە ئێمە وازبێنین لەوەی باوو باپیرانمان پەرستوویانە، یان وازبێنین لەوەی بە ویستی خۆمان لە ماڵ و سامانماندا دەیکەین)، وە ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و بڵند: (ماڵەکانتان مەدەنە گێل و کەم عەقڵەکانتان)، وە قەدەغەکردنی کاروباری دارایی لە گێل و بێ عەقڵەکان و ئەوەی ڕێگری لێکراوە لەفێڵ و خەڵەتاندن.

٢٤٠٧- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ: إِنِّي أُخْدَعُ فِي البُيُوعِ. فَقَالَ: "إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ: لَا خِلَابَةَ". فَكَانَ الرَّجُلُ يَقُولُهُ[1].

(١) بڕوانە: ٢١١٧.

٢٤٠٧- عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پیاوێك عەرزی پێغەمبەری ﷺ کرد وتی: من لەمامەڵەدا دەخەڵەتێنرێم، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((هەرکات مامەڵەت کرد بڵێ: بێ خەڵەتاندن[1]))، جا پیاوەکە هەمیشە ئەم وتەی دەوت (کە مامەڵەی بکردایە).

٢٤٠٨- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ وَرَّادٍ -مَوْلَى المُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ- عَنِ المُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الأُمَّهَاتِ، وَوَأْدَ البَنَاتِ، وَمَنَعَ وَهَاتِ، وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ المَالِ"[2].

٢٤٠٨- موغیرەی کوڕی شوعبە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((بێگومان خوای گەورە سەرپێچی و بەدنمەکی دایکان، و زیندەبەچاڵ کردنی کیژۆڵەکان، و دەست قووچاوی و هەڵپەکردنی قەدەغە کردووە، هەروەها وتی و وتی و پرسیارکردنی زۆر و بەفیڕۆدانی ماڵی بۆ ئێوە لا ناپەسەندە)).

٢٠ - بابٌ: العَبْدُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَلَا يَعْمَلُ إِلَّا بِإِذْنِهِ

٢٤٠٩- حَدَّثَنَا أَبُو اليَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَالإِمَامُ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ، وَهْيَ مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا، وَالخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ: فَسَمِعْتُ هَؤُلَاءِ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ، وَأَحْسِبُ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَبِيهِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ"[3].

---

(١) ڕاستە ئەگەر بەم جۆرەش مانای بکەیت بەمەرجێک خەڵەتاندنی تیا نەبێت.

(٢) بڕوانە: ٨٤٤.

(٣) بڕوانە: ٨٩٣.

٢٠- باسێک: بەندە لە ماڵی خاوەنەکەیدا شوانە و نابێ هیچ کارێک بکات بە مۆڵەتی ئەو نەبێت

٢٤٠٩- زوهری دەڵێ: سالیمی کوڕی عەبدوڵڵا بۆی گێڕامەوە لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ کە لە پێغەمبەری خوای ﷺ بیست دەیفەرموو: ((هەمووتان شوان و بەرپرسن، وە هەمووتان بەرپرسیارن لە شوانیەکەتان، پێشەوا بەرپرسە، وە بەرپرسیارە لەبەرپرسیاریەتییەکەی، پیاو لەناو ماڵ و منداڵیدا شوانە و بەرپرسیارە لە شوانیەتییەکەی، وە ئافرەت لەماڵی مێردەکەیدا شوانە و بەرپرسیارە لەشوانیەتییەکەی، بەردەست و خزمەتکار شوانە لە ماڵی گەورەکەیدا و بەرپرسە لە شوانیەتییەکەی))، ئینجا (عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ:) ئەم وتانەم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بیست، وابزانم پێغەمبەری ﷺ فەرمووی: ((کوڕ لە ماڵی باوکیدا شوانەو بەرپرسە لە شوانیەتییەکەی، جا هەمووتان شوان و بەرپرسن، وە هەمووتان بەرپرسیارن لە شوانییەکەتان)).

١- بابُ مَا يُذْكَرُ فِي الإِشْخَاصِ وَالمُلازَمَةِ وَالخُصُومَةِ بَيْنَ المُسْلِمِ وَاليَهُودِ

١- باسی ئەوەی باسدەكرێ لە هێنانی قەرزدار [1] لەشوێنێكەوە بۆ شوێنێكی تر و بەرۆكگرتنی قەرزدار و ئەوەی باسدەكرێ لە ناكۆكی نێوان مسوڵمان و جوولەكە

٢٤١٠- حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ عَبْدُ المَلِكِ بْنُ مَيْسَرَةَ: أَخْبَرَنِي قَالَ: سَمِعْتُ النَّزَّالَ، سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَجُلًا قَرَأَ آيَةً، سَمِعْتُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ خِلاَفَهَا، فَأَخَذْتُ بِيَدِهِ، فَأَتَيْتُ بِهِ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: "كِلاَكُمَا مُحْسِنٌ". قَالَ شُعْبَةُ: أَظُنُّهُ قَالَ: "لَا تَخْتَلِفُوا، فَإِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمُ اخْتَلَفُوا فَهَلَكُوا"[2].

٢٤١٠- عەبدوڵڵای كوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: گوێم لە پیاوێك بوو ئایەتێكی خوێندەوە، من پێچەوانەی خوێندنەوەكەیم لە پێغەمبەر ﷺ بیستبوو، بۆیە دەستیم گرت و بردم بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەویش فەرمووی: ((هەردووكتان زۆر چاك و جوان دەیخوێنن))، شوعبە دەڵێ: وابزانم فەرمووی:

---

(١) تا قەرزەكە بداتەوە بە خاوەنەكەی.

(٢) بڕوانە: ٢٤٧٦، ٥٠٦٢.

((جیاواز مەبن، چونكە بێگومان ئەو گەلانەی لە پێش ئێوەدا بوون جیاواز و ناكۆك بوون، بەو هۆیەوە لەناوچوون)).

٢٤١١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: اسْتَبَّ رَجُلَانِ: رَجُلٌ مِنَ المُسْلِمِينَ، وَرَجُلٌ مِنَ اليَهُودِ، قَالَ المُسْلِمُ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُحَمَّدًا عَلَى العَالَمِينَ. فَقَالَ اليَهُودِيُّ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى العَالَمِينَ. فَرَفَعَ المُسْلِمُ يَدَهُ عِنْدَ ذَلِكَ فَلَطَمَ وَجْهَ اليَهُودِيِّ، فَذَهَبَ اليَهُودِيُّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِ وَأَمْرِ المُسْلِمِ، فَدَعَا النَّبِيُّ ﷺ المُسْلِمَ فَسَأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ، فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى، فَإِنَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ، فَأَصْعَقُ مَعَهُمْ، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ، فَإِذَا مُوسَى بَاطِشٌ جَانِبَ العَرْشِ، فَلاَ أَدْرِي أَكَانَ فِيمَنْ صَعِقَ فَأَفَاقَ قَبْلِي، أَوْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَثْنَى اللَّهُ"[1].

٢٤١١- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: دوو پیاو جنێویان دا بەیەكتری، پیاوێكیان مسوڵمان بوو، پیاوێكەی دیكەیان جوولەكە بوو، مسوڵمانەكەیان وتی: سوێند بەو زاتە موحەممەدی ﷺ بەسەر جیهانیاندا هەڵبژاردووە، جوولەكەكەش وتی: سوێند بەو زاتەی مووسای بەسەر جیهانیاندا هەڵبژاردووە، جا لەو كاتەدا مسوڵمانەكە دەستی بەرزكردەوە و زلەیەكی دا لە دەموچاوی جوولەكەكە، جوولەكەكەش ڕۆیشت بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و ئەوەی بوو بوو لە نێوان خۆی و مسوڵمانەكەدا بۆی گێڕایەوە، پێغەمبەریش ﷺ مسوڵمانەكەی بانگ كرد و پرسیاری ئەو باسەی لێكرد، ئەویش باسەكەی بۆ گێڕایەوە، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((من هەڵمەبژێرن بەسەر مووسادا ﷺ، چونكە بێگومان خەڵكی لە ڕۆژی دواییدا بێ هۆش دەكەون، منیش لەگەڵیاندا بێ هۆش دەكەوم، ئینجا من

(١) بڕوانە: ٣٤٠٨، ٣٤١٤، ٤٨١٣، ٦٥١٧، ٦٥١٨، ٧٤٢٨.

یەکەم کەسم بەئاگا دێمەوە، جا مووسا ﷺ دەبینم توند دەستی گرتووە بە سووچێکی عەرشەوە، جا نازانم ئاخۆ لەو کەسانە بووە بێ هۆش کەوتووە و پێش من بەهۆش هاتۆتەوە، یاخود لەو کەسانە بووە خوا جیای کردوەتەوە (بێ هۆش نەکەوتووە).

٢٤١٢- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ جَالِسٌ جَاءَ يَهُودِيٌّ، فَقَالَ يَا أَبَا القَاسِمِ، ضَرَبَ وَجْهِي رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِكَ. فَقَالَ: "مَنْ؟ ". قَالَ: رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ. قَالَ: "ادْعُوهُ". فَقَالَ: "أَضَرَبْتَهُ؟ ". قَالَ: سَمِعْتُهُ بِالسُّوقِ يَحْلِفُ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى البَشَرِ. قُلْتُ: أَيْ خَبِيثُ، عَلَى مُحَمَّدٍ ﷺ؟! فَأَخَذَتْنِي غَضْبَةٌ ضَرَبْتُ وَجْهَهُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَا تُخَيِّرُوا بَيْنَ الأَنْبِيَاءِ، فَإِنَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الأَرْضُ، فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى آخِذٌ بِقَائِمَةٍ مِنْ قَوَائِمِ العَرْشِ، فَلاَ أَدْرِي أَكَانَ فِيمَنْ صَعِقَ، أَمْ حُوسِبَ بِصَعْقَةِ الأُولَى"[1].

٢٤١٢- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: لە کاتێکدا پێغەمبەری خوا ﷺ دانیشتبوو، پیاوێکی جوولەکە هات و وتی: ئەی ئەبولقاسیم ﷺ پیاوێك لە هاوەڵانت زلەیەکی دا لە ڕووخسارم، فەرمووی ﷺ: ((کێ یە؟)) وتی: پیاوێکی ئەنصارییە، فەرمووی ﷺ: ((بانگی بکەن))، جا فەرمووی: ((تۆ لەم کابرایەت داوە؟)) وتی: لەناو بازاڕدا گوێم لێی بوو سوێندی دەخوارد و دەیوت: سوێند بەو زاتەی مووسای هەڵبژاردووە بەسەر هەموو بەشەرەکاندا، وتم: ئەی بۆگەنی ناپاك! ئایا مووسا هەڵبژێردراوە بەسەر موحەممەددا ﷺ؟ جا توڕەیی گرتمی و زلەیەکم لە ڕووخساری دا، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((لە نێوان پێغەمبەراندا کەسیان هەڵمەبژێرن بەسەر ئەوانی تریاندا، چونکە بەڕاستی خەڵکی لە ڕۆژی

(١) بڕوانە: ٢٣٩٨-٤٦٣٨، ٦٩١٦، ٦٩١٧، ٧٤٢٧.

دواییدا لەهۆش خۆیان دەچن، جا من یەکەم کەسم زەویم بۆ لەت دەبێ (لە گۆڕەکەم دێمەدەر)، یەکسەر مووسا ﷺ دەبینم دەستی گرتووە بەیەکێك لەڕاگرەکانی عەرشەوە، جا نازانم ئایا لەو کەسانە بووە لە هۆش چووە، یان بەبێ هۆشی یەکەم جار[1] لێ پرسینەوەی لەگەڵ کراوە)).

٢٤١٣- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، أَنَّ يَهُودِيًّا رَضَّ رَأْسَ جَارِيَةٍ بَيْنَ حَجَرَيْنِ، قِيلَ: مَنْ فَعَلَ هَذَا بِكِ أَفُلَانٌ، أَفُلَانٌ؟ حَتَّى سُمِّيَ الْيَهُودِيُّ، فَأَوْمَتْ بِرَأْسِهَا، فَأُخِذَ الْيَهُودِيُّ فَاعْتَرَفَ، فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ فَرُضَّ رَأْسُهُ بَيْنَ حَجَرَيْنِ[2].

٢٤١٣- ئەنەس رضي الله عنه دەگێڕێتەوە کە پیاوێکی جوولەکە سەری کەنیزەکێکی لەنێوان دوو بەردا شکاند، بەکەنیزەکەکە وترا: کێ وای لێکردوویت؟ ئایا فڵان کەس بوو؟ ئایا فڵان کەس بوو؟ هەتا ناوی پیاوە جوولەکەکە هێنرا، ئەویش بەسەری ئاماژەی کرد[3]، ئینجا پیاوە جوولەکەکە گیرا و دانی بەتاوانەکەیدا نا، ئیتر پێغەمبەریش ﷺ فەرمانی کرد سەریان لە نێوان دوو بەردا شکاند.

٢- بابُ مَنْ رَدَّ أَمْرَ السَّفِيهِ وَالضَّعِيفِ الْعَقْلِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ حَجَرَ عَلَيْهِ الإِمَامُ

وَيُذْكَرُ عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ رَدَّ عَلَى الْمُتَصَدِّقِ قَبْلَ النَّهْيِ ثُمَّ نَهَاهُ. وَقَالَ مَالِكٌ: إِذَا كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى رَجُلٍ مَالٌ، وَلَهُ عَبْدٌ لَا شَيْءَ لَهُ غَيْرُهُ، فَأَعْتَقَهُ، لَمْ يَجُزْ عِتْقُهُ.

---

(١) کە لە کێوی طور بەسەریدا هاتووە.

(٢) بڕوانە: ٢٧٤٦، ٥٢٩٥، ٦٨٧٦، ٦٨٧٧، ٦٨٧٩، ٦٨٨٤، ٦٨٨٥.

(٣) کە بەڵێ ئەو پیاوە جوولەکە بوو.

٢- باسی كەسێک بەبڕیاری گێل و کەم عەقڵ ڕازی نەبێت، باپێشەواش قەدەغەی مامەڵەی دارایی لێ نەكردبێت

له جابیرەوه ﷺ دەگێڕدرێتەوه، ئەویش گێڕاویەتیەوه له پێغەمبەرەوه ﷺ ماڵ بەخشینی بەخشەرێكی گێڕایەوه بۆ خۆی (ڕێگەی نەدا ماڵەكەی ببەخشێت)، پێش ئەوەی ڕێگری لێ بكات، پاشان ڕێگریشی لێ كرد (لەو جۆره خێر و ماڵ بەخشینانه)، مالیك دەڵێ: ئەگەر پیاوێك پارەكەی لای پیاوێك بێ، قەرزدارەكە كۆیلەیەكی هەبێ، جگە لەو كۆیلە هیچی تری نەبێت، كۆیلەكەشی ئازاد كردبێ، ئازادكردنەكەی دروست نییە.

٣- بابٌ: وَمَنْ بَاعَ عَلَى الضَّعِيفِ وَنَحْوِهِ وَدَفَعَ إِلَيْهِ ثَمَنَهُ، وَأَمَرَهُ بِالإِصْلاَحِ وَالقِيَامِ بِشَأْنِهِ، فَإِنْ أَفْسَدَ بَعْدُ مَنَعَهُ

لِأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ إِضَاعَةِ المَالِ، وَقَالَ لِلَّذِي يُخْدَعُ فِي البَيْعِ: "إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ: لاَ خِلاَبَةَ". وَلَمْ يَأْخُذِ النَّبِيُّ ﷺ مَالَهُ.

٣- باسێک: کەسێک شتێک بۆ کەم عەقڵ و شتی وا فرۆشت و نرخەکەی دایە دەستی، وە فەرمانی پێ کرد بەچاککردنی و خەم لێخواردنی،جا ئەگەر دواتر خراپی کرد ڕێگری لێ کرد

چونكه پێغەمبەر ﷺ ڕێگری كرد له بە فیڕۆدانی ماڵ و سامان، بەو كەسەی فەرموو كه له مامەڵەدا دەخەڵەتێنرا: ((ئەگەر شتت فرۆشت بڵێ: بەو مەرجەی خەڵەتاندنی تیا نەبێت))، پێغەمبەر ﷺ ماڵەكەی لێ نەسەندەوه و لێی وەرنەگرتەوه.

٢٤١٤- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يُخْدَعُ فِي البَيْعِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ: لَا خِلاَبَةَ". فَكَانَ يَقُولُهُ[1].

٢٤١٤- عەبدوڵڵای كوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پیاوێك لە مامەڵەدا دەخەڵەتێنرا، بۆیە پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو: ((هەركات مامەڵەت كرد بڵێ: بەو مەرجەی خەڵەتاندنی تیا نەبێت))، جا ئیتر وای دەوت (لە كاتی مامەڵەدا).

٢٤١٥- حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ المُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ عَبْدًا لَهُ، لَيْسَ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ، فَرَدَّهُ النَّبِيُّ ﷺ، فَابْتَاعَهُ مِنْهُ نُعَيْمُ بْنُ النَّحَّامِ[2].

٢٤١٥- جابیر ﷺ دەگێڕێتەوە: كە پیاوێك كۆیلەیەكی هەبوو ئازادی كرد، كە جگە لەو كۆیلە ماڵێكی تری نەبوو، بۆیە پێغەمبەر ﷺ ئازادكردنەكەی هەڵوەشاندەوە، ئینجا كۆیلەكەی فرۆشت بەنوعەیمی كوڕی نەححام.

٤- بابُ كَلاَمِ الخُصُومِ بَعْضِهِمْ فِي بَعْضٍ

٢٤١٦- ٢٤١٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ وَهْوَ فِيهَا فَاجِرٌ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ، لَقِيَ اللهَ وَهْوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ". قَالَ: فَقَالَ الأَشْعَثُ: فِيَّ وَاللهِ كَانَ ذَلِكَ، كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ مِنَ اليَهُودِ أَرْضٌ فَجَحَدَنِي، فَقَدَّمْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَلَكَ بَيِّنَةٌ؟ ". قُلْتُ: لَا.

---

(١) بڕوانە: ٢١١٧.

(٢) بڕوانە: ٢١٤١.

قَالَ: فَقَالَ لِلْيَهُودِيِّ: "احْلِفْ". قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِذًا يَحْلِفَ وَيَذْهَبَ بِمَالِي، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى:﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ ٱللَّهِ وَأَيْمَـٰنِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴿٧٧﴾ ﴾ آل عمران. إِلَى آخِرِ الآيَةِ[1].

٤- باسی قسەکردنی ناکۆکەکان لەسەر یەکتری

٢٤١٦- ٢٤١٧- عەبدوڵلا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((هەرکەسێك سوێندێك بخوات، لەو سوێند خواردنەشیدا درۆ بکات بۆ ئەوەی ماڵی کەسێکی مسوڵمانی پێ ببچڕێت (بۆ خۆی)، کە دەگات بەخوا (لە دواڕۆژدا) زۆر لێی توڕەیە))، دەڵێ: ئینجا ئەشعەس وتی: سوێند بە خوا ئەوە لەبارەی منەوە بوو، لە نێوان من و کابرایەکی جوولەکەدا زەوییەك هەبوو (بیرێکی تێدابوو هی من بوو)، بەڵام ئەو دانی بە مافەکەی مندا نەدەنا، منیش بردم بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەری خواش ﷺ بەمنی فەرموو: ((شایەتت هەیە؟)) وتم: نەخێر، بە جوولەکەی فەرموو: ((سوێند بخۆ))، ئەشعەس دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ کەواتە سوێند دەخوات و ماڵەکەم دەبات، بەو هۆیەوە خوای بەرز و بڵند ئەم ئایەتەی دابەزاند: (بێگومان ئەوانەی پەیمانی خوا و سوێندەکانیان بە نرخێکی کەم دەفرۆشن) تا کۆتایی ئایەتەکە.

٢٤١٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ كَعْبٍ ﷺ أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنَ أَبِي حَدْرَدٍ دَيْنًا كَانَ لَهُ عَلَيْهِ فِي المَسْجِدِ، فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهْوَ فِي بَيْتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا، حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ فَنَادَى: "يَا كَعْبُ". قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: "ضَعْ مِنْ دَيْنِكَ هَذَا". فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ -أَيِ الشَّطْرَ- قَالَ: لَقَدْ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: "قُمْ فَاقْضِهِ"[2].

---

(١) بڕوانە: ٢٣٥٦، ٢٣٥٧.

(٢) بڕوانە: ٤٥٧.

٢٤١٨- عەبدوڵڵای كوڕی كەعبی كوڕی مالیك لە كەعبەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە ئەو (كەعب) قەرزێكی لای ئیبنو ئەبی حەدرەد بوو، لە مزگەوتدا داوای دانەوەی كرد لێی، جا بۆیە هەردووكیان ئەوەندە دەنگیان بەرز بوویەوە بەرادەیەك پێغەمبەری خوا ﷺ لە ماڵی خۆیەوە گوێی لێ بوو، بۆیە هاتە دەرەوە بۆ لایان، هەتا بەشێكی پەردەی دەلاقەی ژوورەكەی لادا و بانگی كرد: ((ئەی كەعب))، ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ گوێڕایەڵتم، فەرمووی ﷺ: ((هەندێ لە قەرزەكەت دابشكێنە))، جا ئاماژەی كرد -كە نیوەی دابشكێنێ-، كەعبیش وتی: ئەوا دامشكاند ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرمووی (بە ئیبنو ئەبی حەدرەد): ((دە تۆش هەستە قەرزەكەی بدەرەوە)).

٢٤١٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدٍ الْقَارِيِّ أَنَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﷺ يَقُولُ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَؤُهَا، وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَقْرَأَنِيهَا، وَكِدْتُ أَنْ أَعْجَلَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَمْهَلْتُهُ حَتَّى انْصَرَفَ، ثُمَّ لَبَّبْتُهُ بِرِدَائِهِ فَجِئْتُ بِهِ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقُلْتُ: إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا يَقْرَأُ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأْتَنِيهَا، فَقَالَ لِي: "أَرْسِلْهُ". ثُمَّ قَالَ لَهُ: "اقْرَأْ". فَقَرَأَ. قَالَ: "هَكَذَا أُنْزِلَتْ". ثُمَّ قَالَ لِي: "اقْرَأْ". فَقَرَأْتُ فَقَالَ: "هَكَذَا أُنْزِلَتْ، إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ، فَاقْرَءُوا مِنْهُ مَا تَيَسَّرَ"[1].

٢٤١٩- عەبدوڕەحمانی كوڕی عەبدولقاریی دەگێڕێتەوە و دەڵێ: لە عومەری كوڕی خەتتابم ﷺ بیست دەیوت: گوێم لێ بوو هیشامی كوڕی حەكیمی كوڕی حیزام سووڕەتی فورقانی دەخوێند جیاواز لەوەی من دەمخوێند، وە پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو سووڕەتەی پێ خوێندبووم، نزیك بوو بچم بەگژیدا، پاشان لێی

(١) بڕوانە: ٤٩٩٢، ٥٠٤١، ٦٩٣٦، ٧٥٥٠.

وەستام تا (لە نوێژەکەی) تەواو بوو، ئینجا یەخەی جلەکانیم گرت و بردم بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ و وتم: (ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ) من گوێم لەم کابرایە بوو قورئانی دەخوێند جیاواز لەوەی تۆ بەمنت خوێندووە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێم: ((بەرەڵای بکە))، پاشان فەرمووی پێی: ((بخوێنە))، ئەویش خوێندی، فەرمووی: ((ئا بەم جۆرە دابەزێنراوە))، پاشان بەمنیشی فەرموو: ((بخوێنە))، منیش خوێندم، فەرمووی: ((ئا بەم جۆرە دابەزێنراوە، بێگومان ئەم قورئانە بە حەوت شێواز دابەزێنراوە، بۆیە لێی بخوێنن بەوەی کە ئاسانە بۆتان)).

٥- بَابُ إِخْرَاجِ أَهْلِ المَعَاصِي وَالخُصُومِ مِنَ البُيُوتِ بَعْدَ المَعْرِفَةِ

وَقَدْ أَخْرَجَ عُمَرُ أُخْتَ أَبِي بَكْرٍ حِينَ نَاحَتْ.

٥- باسی دەرکردنی خەڵکە بەدکار و ناکۆکەکان[1] لەماڵان پاش ئاگاداربوون لێیان

وە بێگومان عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ خوشکی ئەبو بەکری دەرکرد لە ماڵی ئەبو بەکر کاتێك شین و شەپۆڕی کرد (لە کاتی مردنی ئەبو بەکردا).

٢٤٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِالصَّلاَةِ فَتُقَامَ، ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى مَنَازِلِ قَوْمٍ لاَ يَشْهَدُونَ الصَّلاَةَ، فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ"[2].

((١) کاتێک قاڵە قاڵ دەکەن و دەیکەن بە شەڕەقسە.

(٢) بڕوانە: ٦٤٤.

٢٤٢٠- ئەبو هورەیرە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە فەرمووی: ((بەڕاستی بەدڵمدا هات کە فەرمان بکەم بە نوێژەکە ئەنجام بدرێت، پاشان بڕۆم بۆ سەرماڵی کەسانێك کە ئامادەی نوێژ(ی بە کۆمەڵ) نابن، بەو هۆیەوە خانووەکانیان بسووتێنم بەسەریاندا)).

٦- بابُ دَعْوَى الوَصِيِّ لِلْمَيِّتِ

٢٤٢١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، أَنَّ عَبْدَ بْنَ زَمْعَةَ وَسَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ اخْتَصَمَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي ابْنِ أَمَةِ زَمْعَةَ، فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَوْصَانِي أَخِي إِذَا قَدِمْتُ أَنْ أَنْظُرَ ابْنَ أَمَةِ زَمْعَةَ فَأَقْبِضَهُ، فَإِنَّهُ ابْنِي. وَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: أَخِي وَابْنُ أَمَةِ أَبِي، وُلِدَ عَلَى فِرَاشِ أَبِي. فَرَأَى النَّبِيُّ ﷺ شَبَهًا بَيِّنًابِعُتبَةَ فَقَالَ: "هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ بْنَ زَمْعَةَ، الوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَاحْتَجِبِي مِنْهُ يَا سَوْدَةُ"[١].

٦- باسی داوای وەسیەت بۆ کراو لە کەسێکی مردووەوە

٢٤٢١- عائیشە ﷺ دەگێڕێتەوە کە عەبدی کوڕی زەمعە و سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص لەسەر کوڕێکی کەنیزەکێکی زەمعە کێشە و ناکۆکیان بردە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ، جا سەعد وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ براکەم (کە عوتبەی کوڕی ئەبو وەققاصە) وەسیەتی بۆ کردووم کە هاتم بۆ مەککە بگەڕێم بۆ کوڕی کەنیزەکەکەی زەمعەو بیهێنمە لای خۆم (وتوویەتی:) چونکە بێگومان ئەو کوڕمە، عەبدی کوڕی زەمعەش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم کوڕە برامە و کوڕی کەنیزەکی باوکمە، لەسەر پێخەفی باوکمدا لە دایك بووە[٢]،

(١) بڕوانە: ٢٠٥٣.

(٢) واتە: ئەو کەنیزەکە کاتێک ئەو کوڕەی بووە کەنیزەکی باوکی بووە.

پێغەمبەری خواش ﷺ شێوەی کوڕەکەی کرد و بینی بەئاشکرا لە عوتبە دەچێت، بۆیە فەرمووی: ((عەبدی کوڕی زەمعە ئەم منداڵە هی تۆیە، چونکە منداڵ هی ئەو کەسەیە خاوەنی ژنەکە بێت و لەسەر جێگەی ئەو بێت (لە ماڵ و سەرجێی ئەودا لە دایك بوو بێت)، وە ئەی سەودە تۆ ئیتر با ئەم کوڕە نەتبینێ))[1].

٧- بَابُ التَّوَثُّقِ مِمَّنْ تُخْشَى مَعَرَّتُهُ

وَقَيَّدَ ابْنُ عَبَّاسٍ عِكْرِمَةَ عَلَى تَعْلِيمِ القُرْآنِ وَالسُّنَنِ وَالفَرَائِضِ.

٢٤٢٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: بَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَيْلًا قِبَلَ نَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ: ثُمَامَةُ بْنُ أُثَالٍ، سَيِّدُ أَهْلِ اليَمَامَةِ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي المَسْجِدِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ: "مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ؟ ". قَالَ عِنْدِي: يَا مُحَمَّدُ خَيْرٌ - فَذَكَرَ الحَدِيثَ- قَالَ: "أَطْلِقُوا ثُمَامَةَ"[2].

٧- باسی ڕەوایەتی بەستنەوەی ئەو کەسەی مەترسی خراپەی لێ دەکرێت

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ زنجیری کردە پێی عیکریمە بەمەبەستی فێربوونی قورئان و فەرموودە و میرات.

٢٤٢٢- ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ چەند سوارێکی نارد ڕوو بە نەجد، ئینجا پیاوێکیان لە هۆزی حەنیفە هێنا پێی دەوترا: سومامەی کوڕی ئوسال، گەورەی خەڵکی یەمامە بوو، ئینجا بەستیانەوە بە کۆڵەکەیەك لەکۆڵەکەکانی

---

(١) چونکە تۆ نامەحرەمی بەم کوڕە.

(٢) بڕوانە: ٤٦٢.

مزگەوتەوە، جا پێغەمبەری خوا ﷺ هات بۆ لای و فەرمووی: ((سومامە چیت لایە؟))، سومامەش وتی: ئەی موحەممەد ﷺ خێر و چاكەم لایە- ئیتر فەرموودەكە بە درێژی گێڕایەوە- پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((سومامە ئازاد بكەن)).

٨- بابُ الرَّبْطِ وَالحَبْسِ فِي الحَرَمِ

وَاشْتَرَى نَافِعُ بْنُ عَبْدِ الحَارِثِ دَارًا لِلسِّجْنِ بِمَكَّةَ مِنْ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ عَلَى أَنَّ عُمَرَ إِنْ رَضِيَ فَالبَيْعُ بَيْعُهُ، وَإِنْ لَمْ يَرْضَ عُمَرُ فَلِصَفْوَانَ أَرْبَعُمِائَةٍ. وَسَجَنَ ابْنُ الزُّبَيْرِ بِمَكَّةَ.

٨- باسی بەستنەوە و زیندانی كردن(ی قەرزار) لە حەرەمدا

نافیعی كوڕی عەبدولحاریس لەمەككە خانوویەكی كڕی بۆ زیندان لەصەفوانی كوڕی ئومەییە، بەو مەرجەی ئەگەر عومەری كوڕی خەتتاب ڕەزامەند بوو ئەوە مامەڵەكە هی عومەرە[(١)]، بەڵام ئەگەر عومەر پێی ڕازی نەبوو، ئەوە چوارسەد دینار بدرێت بە صەفوان[(٢)]، وە عەبدوڵڵای كوڕی زوبەیر (لە سەردەمی دەسەڵاتی خۆیدا) لە مەككەدا (قەرزدار و هاوشێوەكانی) زیندانی كردووە.

٢٤٢٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْلًا قِبَلَ نَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بْنُ أُثَالٍ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي المَسْجِدِ[(٣)].

---

(١) بەو نرخەی لەسەری ڕێكەوتووین.

(٢) تا ئەو كاتەی وەڵامی عومەر دەگەڕێتەوە لە بەرانبەری ئەو ماوەدایە.

(٣) بڕوانە: ٤٦٢.

٢٤٢٣- سەعیدی کوڕی ئەبی سەعید دەڵێ: لە ئەبو هورەیرەوە ﷺ بیست وتی: پێغەمبەر ﷺ چەند سوارێکی نارد ڕوو بە نەجد، ئینجا (گەڕانەوە و) پیاوێکیان لە هۆزی حەنیفە هێنا ناوی سومامەی کوڕی ئوسال بوو، جا بەستیانەوە بەکۆڵەکەیەك لە کۆڵەکەکانی مزگەوتەوە.

٩- بَابُ المُلَازَمَةِ

٢٤٢٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ -وَقَالَ غَيْرُهُ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ الأَنْصَارِيِّ، عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّهُ كَانَ لَهُ عَلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي حَدْرَدٍ الأَسْلَمِيِّ دَيْنٌ، فَلَقِيَهُ فَلَزِمَهُ، فَتَكَلَّمَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا، فَمَرَّ بِهِمَا النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "يَا كَعْبُ". وَأَشَارَ بِيَدِهِ كَأَنَّهُ يَقُولُ النِّصْفَ، فَأَخَذَ نِصْفَ مَا عَلَيْهِ وَتَرَكَ نِصْفًا[1].

٩- باسی جیانەبوونەوە (ی خاوەن قەرز لە قەرزدارەکە)

٢٤٢٤- عەبدوڵڵای کوڕی کەعبی کوڕی مالیکی ئەنصاری دەگێڕێتەوە لە کەعبی کوڕی مالیکەوە ﷺ، کە کەعب قەرزێکی لای عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو حەدرەدی ئەسلەمی بوو، جا کەعب بەعەبدوڵڵا گەیشت، وازی لێنەهێناو لێی جیا نەبۆوە، جا پێکەوە قسەیان کرد (لەسەر قەرزەکە) هەتا دەنگیان بەرز بوویەوە، پێغەمبەریش ﷺ بەلایاندا تێپەڕی و فەرمووی: ((ئەی کەعب!)) بەدەستی ئاماژەی کرد وەك بڵێ: نیوەی (بشکێنە)، جا نیوەی قەرزەکەی لێ وەرگرت و نیوەکەی دیکەشی واز لێ هێنا.

---

(١) بڕوانە: ٤٥٧.

١٠- بابُ التَّقاضي

٢٤٢٥- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ خَبَّابٍ قَالَ: كُنْتُ قَيْنًا فِي الجَاهِلِيَّةِ وَكَانَ لِي عَلَى العَاصِ بْنِ وَائِلٍ دَرَاهِمُ، فَأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاهُ، فَقَالَ: لَا أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ. فَقُلْتُ: لَا وَاللهِ لَا أَكْفُرُ بِمُحَمَّدٍ ﷺ حَتَّى يُمِيتَكَ اللهُ ثُمَّ يَبْعَثَكَ. قَالَ: فَدَعْنِي حَتَّى أَمُوتَ ثُمَّ أُبْعَثَ فَأُوتَى مَالًا وَوَلَدًا، ثُمَّ أَقْضِيَكَ. فَنَزَلَتْ: ﴿ أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى كَفَرَ بِـَٔايَـٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ ﴾ مريم، الآيَةَ[1].

١٠- باسی داوای دانەوەی قەرز

٢٤٢٥- مەسروق دەگێڕێتەوە لەخەببابەوە دەڵێ: من لە سەردەمی نەفامیدا ئاسنگەر بووم، چەند درهەمێك قەرزم لای عاصی كوڕی وائیل[2] بوو، ڕۆیشتم بۆ لای داوای دانەوەی قەرزەكەی لێ بكەم، عاص وتی: ناتدەمەوە هەتا بێ باوەڕ نەبیتەوە بە موحەممەد ﷺ، منیش وتم : نەخێر سوێند بە خوا بێ باوەڕ نابمەوەوە بەموحەممەد ﷺ، تا خوا تۆ نەمرێنێت پاشان زیندووت بكاتەوە، وتی: لێم گەڕێ تا دەمرم پاشان زیندوو دەكرێمەوە، ئەوسا ماڵ و سامانم پێ دەدرێت و قەرزەكەت دەدەمەوە، بەو هۆیەوە ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿ أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى كَفَرَ بِـَٔايَـٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ ﴾ مريم[3].

(١) بڕوانە: ٢٠٩١.

(٢) عاصی كوڕی وائیلی سەهمیە، گەورەی بەنی سەهمە، لەگەڵ پێغەمبەردا لەكەعبی كوڕی لوئەیدا ڕەچەڵەكیان دەگاتەوە بەیەك، وە باوكی دوو لە هاوەڵانە كە عەمری كوڕی عاص و هیشامی كوڕی عاصن.

(٣) واتە: ئەو كەسەت دیوە بێ باوەڕ بوو بە نیشانە و ئایەتەكانی ئێمە وتی: (لەڕۆژی دواییشدا) ماڵ و كوڕم پێ دەدرێ، تا كۆتایی ئایەتەكە.

پێڕستی بەرگی سێ یەم

٢٦- پەڕاوی عومرە ١٣٢

٢٧- پەڕاوی ڕێگەلێگیراو و قەدەغەکردن ١٦٠

٢٨- پەڕاوی تۆڵەی نێچیر ١٧٣

٢٩- پەڕاوی فەزڵ و گەورەیی مەدینە ٢١١

٣٠- پەڕاوی ڕۆژوو ٢٢٨

٣١- پەڕاوی نوێژی تەراویح ٣١٧

٣٢- پەڕاوی گەورەیی شەوی قەدر ٣٢٢

٣٢- پەڕاوی مانەوە لە مزگەوتدا بۆ خوا پەرستی (ئیعتیكاف) ٣٣١

٣٤- پەڕاوی کڕین و فرۆشتن ٣٤٩

٣٥- پەڕاوی سەلەم ٤٩٢

٣٦- پەڕاوی هەڵگرتنەوە(شوفعە) ٥٠٣

٣٧- پەڕاوی بەکرێدان ٥٠٦

٣٨- پەڕاوی حەواڵەکردن ٥٣٢

٣٩- پەڕاوی دەستەبەرکردن (کەفالەت) ٥٣٥

٤٠- پەڕاوی وەكالەت ٥٤٨

٤١- پەڕاوی کشتوکاڵ و کشتیاری ٥٧٠

٤٢- پەڕاوی باخەوانی و ئاودێری ٥٩٧

٤٣- پەڕاوێك دەربارەی قەرزكردن و قەرزدانەوە و دەست بەست و مایە پوچی ٦٢٣

٤٤- پەڕاوی ناکۆکیەکان ٦٤٥